
UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 01548810 9

VALAŠI
A
VALAŠSKÉ PRÁVO

V ZEMÍCH SLOVANSKÝCH A UHERSKÝCH.

S ÚVODEM
PODÁVAJÍCÍM PŘEHLED THEORIÍ O VZNIKU RUMUNSKÉHO NÁRODA.

NAPSAL

Dr. KAREL KADLEC.

V PRAZE.
NÁKLADEM ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.
1916.





TISKEM ALOISA WIESNERA V PRAZE,
KNIHTISKAŘE ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ A C. K. ČESKÉ VYSOKÉ ŠKOLY TECHNICKÉ V PRAZE.

PŘEDMLUVA.

Knihou touto má být podán důkaz, že studium slavistické bude dotud kusé, dokud nebude soustavně věnována pozornost dějinám a vůbec minulosti dvou národů, s nimiž se Slované mnoho stýkali, Rumunů a Maďarů, jako zase naopak Maďaři a Rumuni ve vlastním svém zájmu budou nuceni soustavně si všímati minulosti národů slovanských.

Thema, jež jsem si k práci své vybral, je stejně lákavé pro slavistu jako pro historiky rumunského i maďarského národa. Přesto však, že o kolonisaci na právu valašském v jednotlivých zemích bylo více méně psáno, není podnes větší monografie, která by souborně a souvisle líčila tuto kolonisaci ve všech zemích mimorumunských a která by zároveň se snažila vystihnouti její význam. Práce tato je prvým pokusem o řečené vylíčení.

Látka pro českého čtenáře dosti odlehlá vyžadovala, aby hlavní část práce učiněna byla srozumitelnější přehledem theorií o vzniku rumunského národa jakož i výkladem o vzniku obou valašských států. Tím stala se nezbytnou delší část úvodní, kterou se monografie sice rozšířila, ale sotva na svůj neprospěch.

Kniha psána byla za poměrů nejnepříznivějších. Světová válka, za níž dílo bylo započato, nebyla sice ještě komplikována válkou s Rumunskem, ale přesto vědecké a knižní spojení bylo znemožněno, takže spisů nenalézajících se ve zdejších knihovnách nebylo lze z Rumunska obdržeti. Ale v knihovnách našich není ani potřebné literatury maďarské. Nezbývalo tedy než obraceti se namnoze k cizím knihovnám a vypůjčovati si odtud aspoň nejdůležitější. Použitá literatura byla tak rozsáhlá, že vedle četných knih vlastní své knihovny musel jsem sahati ke knihám

mnohých odborných biblioték pražských a namnoze i knihoven cizích.

Srdečné díky vyslovuju správám všech těch knihoven, domácích i cizích, z těchto zejména správám universitních knihoven ve Vídni, v Budapešti a Krakově a správě knihovny Uh. Národního Musea.

Cenných informací dostalo se mi od vynikajícího historika uherského Dra. Jana Karácsonyia. Vřele mu za ně děkuju.

Srdečné díky vzdávám dále maďarskému slavistovi prof. Dru. Janu Melichovi, univ. prof. Dru. Stan. Kutrzebovi v Krakově a Dru. Jaroslavu Sutnarovi, bibliotekáři univ. knihovny ve Vídni, za podání důležitých zpráv, univ. prof. Dru. J. U. Jarníkovi za půjčení některých knih z jeho knihovny, ředitelství evangel. gymnasia v Sibini za věnování programu za školní rok 1896—97 a konečně sekretáři Spolku historie a starožitností huňadského komitátu prof. Dru. Krištofu Tarjánovi v Dévě za věnování dvou ročníků rozprav uvedeného spolku.

Rejstříky sestavil a při korekturách mi pomáhal Dr. Theodor Saturník. I jemu vzdávám upřímný dík.

Největšími díky povinen jsem slavné České Akademii za to, že monografii mou uveřejnila.

V Praze, dne 12. prosince 1916.

Spisovatel.

Část úvodní.

1. Smysl slov Vlaši a Valaši.

Je zvláštním zjevem v dějinách Evropy, že několik národů projevovalo svou životní energii daleko za hranicemi svých původních sídel. Z národů starověkých byli to Římané, kteří nejen založili světové imperium, nýbrž vybudovali kulturu tak vynikající, že i po stránce duševní podmanili jí většinu starověkých národů a položili základ ke kultuře všech národů novověké Evropy. V jiném smyslu projevovali expansivnost Normani, zakladatelé několika státních útvarů v různých končinách Evropy. Pomalu, ale trvaleji uplatňovali se za hranicemi své vlasti Němci, vysílajíce své kolonisty daleko na východ do sousedních zemí. Právem označuje se tento pud Němců ode dávna jako Drang nach Osten. Také u Rumunů pozorujeme po několik století podobný pud, ovšem v jiném směru. Rumuni tlačili se na sever a severozápad. Veliký byl však rozdíl mezi dotčeným hnutím u národů shora jmenovaných na jedné straně a u Rumunů na straně druhé. U oněch byla to životní síla národa již pevně usazeného, kdežto Rumuni dlouho hledali pevná sídla, nemohouce se nikde zakotviti. Pohyblivost stala se následkem neustálého stěhování již vlastností rumunského lidu, takže část národa pořáde ještě hledala pobyt mezi cizími národy, i když většina uvykla životu v pevných sídlech, a když zejména se Rumunům podařilo založiti si dva vlastní státy, valašský a moldavský.

I mezi cizími národy Rumuni požívali jisté autonomie, která byla podle zemí a krajů nestejného rozsahu, označována jsouc jako zvláštní *právo valašské* (jus valachicum). Vylíčiti toto valašské právo jest úkolem naší studie.

Do jisté míry mohli bychom říci, že chceme vylíčiti kolonisaci na právu valašském v zemích mimorumunských, ale úkol práce naší nebyl by tím vystižen úplně, a také ne zcela správně. Pokud běží o Sedmihrady, Uhry a půdu rusínskou, hlavně polsko-rusínskou, jus valachicum má tu mezi cizími právy podobné místo jako jus teutonicum, arci jen v rozsahu obmezeném na vesnice. Jako byly v zemích českých, polských a uherských zakládány vesnice na právu německém a požívaly s počátku dosti slibné autonomie, tak vyvinuly se ve státě polském — ovšem skoro výhradně jen na půdě rusínské — a také v Sedmihradsku a Uhrách vesnice na právu valašském. Toto právo valašské vyvinulo se podle vzoru práva německého. Podstata jeho byla v zemích uherských tak jako v rusínských stejná, v podrobnostech přece však pozorujeme jisté rozdíly. V několika distriktech Uher a Sedmihrad vyvinuly se mimo to i místní zvláštnosti, jež činily z oněch distriktů dokonce vyšší autonomní svazy s právy šlechtickými. Vysvětluje se to nejen důležitou místní polohou oněch samosprávných valašských obvodů, nýbrž i větší početností rumunského živlu v zemích koruny sv. Štěpána. Na půdu rusínskou pronikali Valaši, a sice skoro výhradně jen valašští pastýři a sedláci v počtu celkem nepatrném, kdežto v Sedmihradech a Uhrách tvořili značnou část obyvatelstva.

Kdežto ve státě polském a uherském můžeme mluviti o kolonisaci na právě valašském, zcela jinak má se věc s Valachy na Balkánském poloostrově. V Uhrách, Sedmihradsku a v zemích rusínských doplňovány byly jimi řady místního selského obyvatelstva. Jak uvidíme, valašští pastýři a sedláci zváni byli na pustou půdu, aby ji osadili. Naproti tomu na území Balkánského poloostrova, hlavně na půdě srbské, skládali se Valaši takořka výhradně z kočovného pastýřského lidu, který jen zcela mimotně a měrou zcela nepatrnou se zabýval rolnictvím. Pouze malá část Valachů tamních živila se i některými řemesly a karavanním dopravováním zboží.

Na Balkánském poloostrově tvořili Valaši jen menšinu obyvatelstva — značnější arci než na půdě rusínské —, ale za to nebyli elementem příchozím, nýbrž mnohem staršími obyvateli než Srbové a jiní Slované. Za panství srbského byly to vlastně už jen zbytky silných někdy počtem římských provinciálů, pokud nebyli násilně vyhubeni anebo pokud nezmizeli v řadách samých Slovanů. Ale i tyto zbytky poromanštěného obyvatelstva byly již ve 13. stol.

živlem slovanským tak prosáklé, že byly již novým národem, zcela jiným než jich předkové z doby předslovanské. Sami sebe nazývali sice Rumuny, ale žádný ze sousedů tak jich nejmenoval. Všichni říkali jim *Vlaši*, *Valaši* nebo podobně, takže i oni sami pak tento název přijali (srov. titul Cantemirova díla Chronicul Românо-Moldo-Vlachilor).

Podle starého a, jak se zdá, správného výkladu je slovo Vlach původu germánského.[1]) Z názvu Keltů Gall Germáni utvořili slovo Walh, Vealh, Wälsche, Valr. Znamenalo jim nejen Gallus, nýbrž i romanisovaný Kelt, Román, cizinec.[2]) Od Germánů přijali slovo to jiní národové, zejména Slované a také Řekové. Povstalo tak slovanské Vlach, Valach, Voloch a řecké Βλαχος jakož i podobné názvy jinojazyčné jako maď. Oláh a Olász. Nejužívanějším bylo slovo Vlach u jižních Slovanů, zvláště Srbů a Bulharů. Srbové měli styk jak s románským obyvatelstvem přímořské Dalmácie, tak i s románskými pastýři ve vnitrozemí Balkánského poloostrova. Jim mohlo tedy slovo Vlach znamenati nejen rumunského pastýře, nýbrž i románského měšťáka, tedy vlastně dvojí románskou národnost. Tak tomu skutečně bylo po delší dobu. Teprve později, když sousedé obou románských národností, Italů a Rumunů, počali si uvědomovati, že běží o dva národy zcela různé, přestali jedním slovem (Vlach, Valach a p.) označovati oba ty národy a terminy Vlach, Valach utkvěly jen na Rumunech, kdežto Románi Apenninského poloostrova nazýváni Italy, anebo vzniklo rozlišování mezi slovy Vlach (Ital, maď. Olász) a Valach (Rumun, maď. Oláh).[3])

---

[1]) Kopitar, Kleinere Schriften (Vídeň 1857), 240; Šafařík, Slov. starožitnosti I. (1862), 269 a 416. — Nepravděpodobný je výklad Milkowiczův, Über den Volksnamen Wälsche, Walach, Wlach und Lach (Allgem. Zeitung, Beilage 1897, čís. 124 a násl.), že slovo to povstalo z germ. blak, blök. Germáni nazývali prý jižní země černými. Ovšem pravda je, že někteří Germáni Vlachy nazývali Blaky, Blöky, jako by název ten souvisel se slovy blak, blök. — Densusianu, Originea cuvêntului Vlachŭ (Rev. critică —literară 2. 1894, 1—15, Jași), navazuje slovo to na st. řec. formu βλαξ. Srov. Jastrowovy Jahresberichte 1896, III. 239. — Nevědecké jest odvozovati slovo Vlach, Voloch od slov. vláčeti, волочить, a vykládati, že to znamená člověka stále se stěhujícího. Tak vykládal na př. slovo to anonymus (Tekeli) ve spise Erweis, dass die Walachen nicht römischer Abkunft sind (Halle 1823), str. 4.

[2]) Tomaschek, Zur Kunde der Hämus-Halbinsel I. (Sitzungsber. der philos. hist. Kl. d. k. Akad. der Wiss., 99. Band, Wien 1882), 480.

[3]) Také u Němcův ujalo se rozlišování mezi die Wälschen (Románi, hlavně Italové), Walachen (Rumuni) a Walchen, jak se v Graubündensku

Než k této pozdější přesné terminologii došlo, měla slova Vlach a Valach velmi různý smysl. Označovalyť se jimi v jednotlivých jazycích nejen rozličné národnosti, nýbrž oba terminy měly dokonce význam týkající se zaměstnání a stavu, nikoli národní příslušnosti. Tak nazývají se Dubrovčané v srbských smlouvách 13. stol. Vlachy.[1]) Nejčastěji rozumějí však Srbové slovem Vlasi pastýře rumunské národnosti, o nichž se opětovně činí zmínka v listinách srbských panovníků, vydaných jednotlivým klášterům. Více o nich v dalším výkladu. Poněvadž se dotčení Vlaši živili skoro výhradně pastýřstvím, znamenalo Srbům slovo Vlach nejen člověka rumunské národnosti, nýbrž i *pastýře* beze zření k národnostní příslušnosti. Teprve později počali se ,,Vlaši" zabývati i rolnictvím. Zároveň s tím rozšířil se smysl tohoto slova. Ve vzájemných stycích městského a selského obyvatelstva v Dalmácii nabylo slovo vlach pro měšťáky smyslu vesničan. Zmiňuje se o tom výslovně Vuk Karadžić ve svém slovníku.[2]) Tím ovšem se původní smysl slova toho úplně převrátil. Dokud se v dalmatských přímořských a ostrovních městech užívalo aspoň částečně jazyka románského, mohli slovanští sousedé vším právem dalmatské měšťáky nazývati Vlachy. Později, když se některá z oněch měst pochorvatštila, bylo by bývalo nesprávno podržeti onen název pro jich obyvatelstvo, kdyby název Vlach byl zachoval původní smysl (Román). Poněvadž však slovo to časem nabylo nového významu, označujícího zaměstnání (pastýř a sedlák), mohl právě naopak dalmatský měšťák, ať již chorvatské či italské národnosti, nazývati vlachem slovanského vesničana. Kdežto dříve stály proti sobě názvy Srbín (Серблин, t. j. nejen příslušník státu srbského, nýbrž za bána Matěje Ninoslava i Bosňan) a Vlach (Dubrovčan

---

podle Junga, Roemer und Romanen (Innsbruck 1877), 206, až podnes nazývají zbytky tamních Ladinů.

[1]) Viz smlouvu Štěpána, vel. župana srbského, s Dubrovníkem z let 1215—1219 (Smičiklas, Codex dipl. III. č. 123), jakož i listiny bána bos. Matěje Ninoslava k městu Dubrovníku z let kolem 1234, 1240 a 1249 (Miklosich, Mon. Serb. č. 30, 35 a 39; též u Smičiklasa, Cod. dipl. III. č. 371, IV. č. 99 a 341).

[2]) У Далмацији грађани и варошани и острвљани зову Влахом свакога сељака са сухе земље, које му драго вјере, а што се нашијем језиком онамо зове Влах, оно се талијанскијем и по овоме немачкијем зове Морлак. Ријеч ова Влах онамо није никака поруга, јер и сами Власи за себе реку: Опростите господине, ми смо Власи.

a vůbec dalmatský měšťák, Latinus), byly později protivami gradjanin (varošanin, měšťák) a vlach (vesničan).

Zdá se, že s touto změnou ve smyslu slova Vlach souvisí nová terminologie, původně řecká a později přešlá i do jiných jazyků, sloužící k označení dvou románských národností na Balkánském poloostrově. Když se na Balkánském poloostrově dotvořila jazyková individualita rumunská, když totiž nový, po několik století se vyvíjející rumunský jazyk jakožto románsko-slovanská smíšenina byl hotov, počali Byzantinci rozeznávati vlastní Rumuny od románského obyvatelstva v dalmatském přímoří. Dosavadního terminu Βλάχοι, jímž označovali veškeren románsky mluvící lid Balkánského poloostrova, začali užívati jen pro přímořské Romány v Dalmácii, kdežto Rumunům dali název nový, Μαυροβλαχοι, t. j. Černí Vlaši, kterýžto název byl přijat i do latiny, italštiny, a srbochorvatštiny (Moroblachi, Morovlachi, Moroulachi, Morlachi, Murlacchi, Morovlahi, Morlaki, Murlaki). Již pop Dukljan, spisovatel 12. stol., zaznamenal, že Moroulachi znamená tolik jako Nigri Latini, a že je to název, kterým se za jeho doby (modo) označovali balkánští Románi, rozuměj Rumuni. Proto správně praví Konst. Jireček,[1]) že Vlachus a Latinus byla Dukljanovi synonyma. Ve smyslu uvedeném užívalo se slova Morovlasi v horní Slavonii ještě ve stol. 16. a jistě i v době pozdější. Svědčí o tom Pergošićův překlad Verbőczyova Tripartita z r. 1574[2]) Také Rumuni istrijští, Čičové čili Čiribirci (ve vlastním jazyku Rumeri), nazývali se Morlaky.[3]) Nejvíce přispěli k rozšíření slova toho Benátčané, jimž sluli Morláky všichni obyvatelé pevniny od Kvarnerského zálivu až k Antivari. Murlachia nazývalo se území naproti ostrovům Rábu a Págu, a pohoří velebitské slulo jim le montagne della Murlacca.[4]) — Stejný smysl jako Maurovlach mělo slovo Karavlach (tur. kara, černý), jímž Srbové označovali Rumuny v obou rumunských knížetstvích a také v zemích uherských na roz-

[1]) Die Wlachen und Maurowlachen in den Denkmälern von Ragusa (Sitzungsber. d. kgl. böhm. Gesell. d. Wiss. in Prag, 1879), 123.

[2]) Стефана Вербецијa Трипартитум (Зборн. за ист. јез. и књиж. срп. нар. I. одељ., Срп. Краљ. Акад. 1909; vyd. K. Kadlec), III. 25, str. 211.: Ober togha szu neki Moroulaszi (= Volachi) i Ruszniaaki, a neki szu Szerbli . . . .

[3]) Bidermann, Die Romanen u. ihre Verbreitung in Österreich (Graz 1877), 87 a 88.

[4]) Jireček, u. m., 124. srov. Bidermann, u. m., 97.

díl od Vlachů slovanských (pravoslavných jižních Slovanů) a Kucovlachů (Rumunů macedonských).[1])

Podobně jako slovo Vlach změnilo časem svůj smysl, bylo tomu tak i se slovem Maurovlach. Také tu přestalo se časem hleděti k národnosti a přihlíželo se k zaměstnání. Maurovlach čili Morlák nebyl už název Rumuna — aspoň v některých krajích, nýbrž bylo to pojmenování pastýře a sedláka. A poněvadž chorvatští a dalmatští vesničané v Přímoří byli skoro šmahem Slovany, znamenalo Benátčanům Morlák tolik jako slovanský vesničan jaderského přímoří. V tomto posledním stadiu vývoje udrželo se slovo to až do stol. 19.

Jen kolísavostí smyslu slova Morlák se vysvětluje, že mohl býti v literatuře spor o tom, jaké národnosti byli Morláci, zda románské či slovanské.[2]) Pravdu měly obě strany. Když na území italsko-slovanském výraz Morlák nabyl smyslu vesničan, zůstali někteří Morláci ještě Rumuny (Čičové), kdežto jiní se již poslovanštili, a jiní konečně Rumuny nikdy ani nebyli.

I když termin Morovlasi (Morlaki) pro vesničany jaderského přímoří byl obecně rozšířen, nepřestalo se užívati dřívějšího názvu Vlasi. Obě slova stala se takto synonymy.[3])

Termin Vlach (Valach) dostal časem ještě jiný smysl, a sice jednak ve styku pravoslavných s katolíky, jednak ve styku Turků s křesťany. V Bosně ještě dnes nazývají muslimáni Vlachem každého křesťana, ať pravoslavného či katolíka, zvláště pak křesťanského vesničana.[4]) Před několika stoletími slul katolickému Chorvatovi Vlachem (Valachem) také pravoslavný Srb. Vidíme to z četných předpisů, týkajících se srbského obyvatelstva, jež se stěhovalo ze zemí zabraných Turky do Chorvatska a Slavonie a konalo tam dílem hraničárskou vojenskou službu, dílem však

---

[1]) Erweis, dass die Walachen nicht röm. Abkunft sind, str. 4, 21. Spisovatel pokládá jazyk karavlašský za slovansko-italský. — Podle Weiganda, Rumänen und Aromunen in Bosnien, Vierzehnter Jahresbericht des Instit. f. rum. Sprache zu Leipzig (1908), 173, nazývají v Bosně dnes Karavlachy ty z cikánů, kteří mluví rumunsky.

[2]) Srov. Bidermann, u. m., 97 a násl.; bar. Czoernig, Ethnographie der oesterr. Monarchie II. (Wien 1857), 171 a 172; Lopašić, Hrv. urbari (Mon. hist. jur. Slav. mer. V. 1, 1894), str. 1 a násl. (viz též rejstřík).

[3]) Lopašić, u. m., 1; Mažuranić, Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik (Zagreb 1914, 5. seš.), článek Morovlah.

[4]) Šišić, Hrvatska povijest II. (Zagreb 1908), 162 pozn. 1.

se usazovalo na cizí soukromé půdě. V Corpus juris hung. nalézáme četná sněmovní usnesení vztahující se k těmto nově přistěhovalým „Valachům" (Srbům); srov. na př. 1604 : 14, 1608 (post. coron.) : 9, 1613 : 39, 1618 : 32, 1635 : 33 atd.[1]) Ve Slavonii nazývala se část země dokonce „malou Valachií" (záp. část požežské županie, jež se prostírala od Požegy sev. záp. za Pakrac a odtud na západ do županie križevecké, na jih pak přes Sávu do Bosny). Ve spisech věnovaných dějinám Vojenských hranic mluví se o hraničárech zv. Valachy. Byla jim dávána zvláštní privilegia (viz u Czoerniga, u. m. II. 364—372 privilegia z r. 1627 a 1630). Pro odpor těchto srbských hraničárů zmařily se později vládní snahy, aby slavonští „Valaši" přešli na unii, podobně jako to učinili v zemích koruny svatoštěpánské Rusíni a Rumuni.

Dokladem toho, že katolíci nazývali v 16. stol. pravoslavný srbský lid Vlachy, máme také v cestopise Benedikta Kuripešiče, který r. 1530 podnikl jako latinský tlumočník s rakouským poselstvem Jos. Lamberga a Mik. Jurišiće cestu z Vídně do Cařihradu přes Bosnu a vydal jak její popis r. 1531.[2]) V dolní Bosně (od řeky Uny až k Sarajevu) shledal tři národnosti a konfese. Mimo staré Bosňáky katolické víry a mimo Turky (muslimány) byli tam ještě Srbové (Surffen), jež nazývají *Valachy* (Wallachen), a my — praví Kuripešič — je nazýváme Čiči (Zisttzn) čili martolozy. Přišli tam prý ze Smedereva a Bělehradu a jsou víry sv. Pavla (řecké, východní).[3])

---

[1]) Bar. Czoernig, u. m. II., 170, vypočítává tato usnesení.

[2]) Itinerarium Wegrayss Kun. May. potschafft gen Constantinopel zu dem Türckischen Keiser Soleymann. Anno MDXXXI. Tresť z onoho cestopisu podal Matković v Radu Jugosl. Akad. LVI. Nové vyd. vyšlo v Inšpruku r. 1910 péčí Eleon. hr. Lamberg-Schwarzenbergové.

[3]) Ve vydání inšpruckém z r. 1910 na str. 34.; ve vyd. z r. 1531 stojí podle Matkoviće (Rad LVI, 162 a 164) Zigen, což on chybně vykládá C i g a n i. Že běží o Čiče, vidno z nového vydání (Zisttzn), pořízeného podle rukopisu hrab. Lambergského zámku Ottensteinu v Dol. Rak. Glušac, Повеље Матије Нинославa (Banjaluka 1912), 62, upozorňuje, že stejné terminologie se užívá v listu bar. Mikul. Raubera a Zikm. Weichselbergera ke králi Ferdinandovi I. z 9. dubna 1529 o vyjednávání s Čiči (Zutschen) čili martalosy, kteří jsou ochotni vstoupiti do Ferdinandových služeb. (Al. Ivić, Споменици Срба у Угарској, Хрватској и Славонији I., 1527—1600, Књиге Мат. Српске, број 36. и 37., Nový Sad 1910, str. 19). — Martolosi byli, jak známo, turečtí hraničáři a horští vojáci, za něž byli bráni namoze křesťanští poddaní turecké říše, hlavně Srbové, ale vedle nich

Nezáleží na tom, je-li správné stotožňování Srbů s Čiči a martolozy, jak se uvádí u Kuripešiče. Hlavní je to, že Srbové nazývají se za jeho doby Valachy. Jest otázka, proč katolíci nazývali tak pravoslavné Srby. Výklad podává Réthy.[1]) Slované přistěhovavší se na Balkánský poloostrov dali Románům (i Rumunům) název Vlaši. Když však říše byzantská stala se státem úplně řeckým, ale Byzantinci při tom přece jen podrželi starý název Ρωμαῖοι, počalo slovo Vlach katolickým jižním Slovanům býti stejnoznačným se slovem Řek. Řecká pravoslavná církev, k níž náleželi i Srbové, byla pak katolíkům církví vlašskou. Výklad tento zdá se nám být přijatelným, ale s obmezením, že slova Vlach a Řek stala se po stránce konfesní synonymy mnohem *později* než myslí Réthy. Prvé použití této terminologie Réthy shledává v korespondenci bulharského cara Kalojana s papežem Innocencem III. z let 1202—1204, kde se panovník bulharský tituluje imperator Bulgarorum et Vlachorum. Slovo Vlachi neznamená prý tu, jak se dosud vykládalo, Valaši, t. j. Rumuni, nýbrž Řekové. Tento výklad Réthyův není pravděpodobný.

Réthy má za to, že papež Innocenc III. chtěl titulem dominus Bulgarorum et Blachorum získati Kalojana římské církvi. Podle toho byl by onen titul výmyslem papežovým. Ale naproti tomu sluší namítnouti, že Kalojan prvý počal podobného titulu sám užívati. V zachované korespondenci (v listě k papežovi) píše se r. 1202 sám imperator Bulgarorum et Blachorum, a papež teprve podle toho oslovuje ho dominus Bulgarorum et Blachorum a mluví v témž listě o universa Bulgarorum et Blachorum ecclesia. Již

---

i jiní (zejména Rumuni), částečně i muslimáni. Z názvu martolosi (z řec. ἁρματολος) vidno, že je to stará byzantská instituce, převzatá Turky. Na území bulharském nazývala se tato milice vojniky. O martolosích zmiňuje se Poljický statut, a také Koldínova Práva městská (vyd. Jos. Jirečka, v Praze 1876, O IV, str. 336), kde se nazývají martalousy. Pěkně o nich píše St. Novaković, Турско царство пред српски устанак (Bělehrad 1906), str. 171—180. Srov. též Konst. Jirečka, Cesty po Bulharsku (Praha 1888), 251 a násl.

[1]) Az oláh nyelv és nemzet megalakulása (2. vyd., Nagybecskerek 1890), 121. Réthy opakuje vlastně, co před ním dávno již vyslovil Kopitar, Kleinere Schriften I. (Wien 1857), 240, že katolickým Jihoslovanům Ῥωμαῖος a Vlach jsou synonyma. Tím ovšem není řečeno, že by název Rumunů Români byl povstal z řec. Ρωμαῖοι. Jméno jejich odpovídá pouze lat. Romani, jak již to dobře řekl Miklosich, Die slav. Elemente im Rumunischen, str. 4.

tato samotná poznámka o církvi Bulharů a Vlachův ukazuje, že papež nemá tu na mysli církevní území bulharské a řecké, neboť cařihradský patriarchát území své podržel. Běží tu skutečně jen o církevní území bulharského metropolity, jež se krylo s územím nového bulharského státu. Proto také bulharský metropolita Vasilij privilegiem papežským z r. 1204 dostává titul Bulgarorum et Blachorum primas.[1])

Mohlo by se však snad poukázati k tomu, že listy Kalojanovy k papeži byly původně napsány bulharsky a z bulharštiny pak přeloženy do řečtiny a z řečtiny konečně do latiny, jak si toho povšiml již Píč.[2]) Překladatel snad tedy dobře nepřeložil do latiny správný titul bulharského panovníka. I kdyby tomu tak bylo, nemohli bychom uvěřiti, že panovník bulharský tak malou pozornost věnoval své titulatuře, zvláště když se o něm tvrdí, že byl původu rumunského, a že tedy latině mohl aspoň částečně rozuměti. Nedá se také dobře mysliti, že by panovník, který ve svém titulu chtěl vyjádřiti, že je nástupcem císařů-byzantských (romejských), nebyl se držel staré titulatury, neboť jen právě ona byla by vyjadřovala jeho nároky. Titul nový chápali bychom, jen kdyby vycházel s cizí strany, ne dobře informované.

Ale snad padá na váhu okolnost jiná. Je známo že bratr Kalojanův Petr již r. 1189 nazýval se carem nejen Bulharů, nýbrž i Řeků, a že názvu cara Řekův užívali bulharští panovníci všech dynastií od Petra do Šišmana.[3]) I když je to pravda, nejsou tím nijak odstraněny hořejší naše námitky proti tomu, že by Kalojan slovem Blachi mohl rozuměti Řeky. Tím ovšem nepadá pravděpodobnost Réthyova výkladu, že katoličtí Jihoslované — a podle nich patrně i jiní národové — mohli po stránce konfesní nazývati Vlachem každého pravoslavného, každého „Řeka", především arci Srba, neboť se Srby měli největší styky. Tohoto nového smyslu však slovo Vlach nabylo asi mnohem později, než myslí Réthy.

Z téhož konfesního důvodu mohli i v severních Uhrách tamní Rusíny nazývati někdy Valachy, jak se o tom zmiňuje Bidermann.[4])

---

[1]) Celá korespondence mezi papežem a Kalojanem a metropolitou Vasilijem uveřejněna je, pokud je vůbec známa, u Hurmuzakia, Documente priv. la istoria Rom. I. (Bukurešt 1887).

[2]) Über die Abstammung der Rumänen (Lipsko 1880), 88, pozn. 83.

[3]) Konst. Jireček, Dějiny nár. bulh. (Praha 1876), 338 a 339.

[4]) Die ungarischen Ruthenen (Inšpruk 1867, II.), 84, pozn. 2.

Výklad náš o různém smyslu slov Vlach a Valach nebyl by úplný, kdybychom se nezmínili o použití slova Волъхве u Nestora a o Valaších na Moravě. O Vlaších (Valaších) Nestor mluví na několika místech, avšak mate ve slově tom různé národy. Pojednávaje o sídlech Slovanů v Podunají, praví, že Valaši násilím odtud vypudili Slovany[1]) a donutili je k vyhledání nových vlastí v Povislí. O něco dále pak pod r. 6406 (898) vypravuje o tom, jak Maďaři (Угри) táhli mimo Kyjev do Uher „a počali válčiti proti Vlachům a Slovanům, kteří tam přebývali; neboť seděli tu dříve Slované, a Vlachové zabrali zemi slovanskou, potom pak Uhři vyhnali Vlachy i zdědili zemi tu, a usadili se v ní se Slovany, podrobivše si je, a od té doby dostala jméno své země uherská."[2])

Ze srovnání obou těch míst je jasno, že poprvé slovem Vlaši rozumí se národ zcela jiný než po druhé. Po prvé jsou míněni Keltové, po druhé však Frankové. Šafařík[3]) míní sice, že na místě druhém rozuměti dlužno Valachy (Rumuny), avšak to není pravděpodobné, poněvadž v době, kdy psán byl nejstarší ruský letopis, nevěděli Rusové ještě nic o uherských Rumunech. Souhlasíme úplně s Roeslerem,[4]) že v případě druhém míněni jsou v ruském letopise Frankové.

Valachy známe konečně na východní Moravě. Je to dnes lid, který si zachoval zvláštní dialekt a také jisté etnické zvláštnosti. Obé dá se vysvětliti jen vlivem příchozích valašských pastýřů, o čemž níže.[5])

---

[1]) Erben, Nestorův letopis ruský (Praha 1867), 3. — V ruském originále stojí: Вол[о]хомъ бо нашедшимъ на Словѣни на дунайскія, сѣдшимъ въ нихъ и насилящимъ имъ, Словѣни же ови пришедше сѣдоша на Вислѣ . . . . (П. Собр. Р. Лѣт. I., Petrohrad 1846, str. 3.)

[2]) Erben, u. m., 16. — V originále: и почаша воевати на живущая ту Волхи и Словѣни. Сѣдяху бо ту преже Словѣни, и Волъхве пріяша землю Словѣньску; посемъ же Угри прогнаша Волъхи, и наслѣдиша землю, и сѣдоша съ Словѣны, покоривше я подъ ся; оттолѣ прозвася земля Угорьска. (ПСРЛ. I., 10 a 11.)

[3]) Slov. starož. I., 262.

[4]) Romänische Studien (Lipsko 1871), 80. Roesler drží se tu mínění Frähnova, který vykládá, že země vlašská, o které se ruský letopis zmiňuje, je říše Franků.

[5]) Jen mimotně budiž uvedeno, že slovo Vlach proniklo v různých formách i do západní Evropy. Již Petriceicu-Hașdeu ve svých Cărţile poporane ale Românilor in sec XVI. (II. sv. díla Cuvente den bătrâni, Bukurešt 1879), 249, uvádí, že u Španělů znamená počínajíc 14. stol. slovo vellaco

Vyloživše různý smysl slov Vlach a Valach, pokládáme k zamezení nedorozumění za nutné prohlásiti, že ve studii své budeme se zabývati právem valašským, jen pokud se týká Rumunů a souvisí s rumunskou kolonisací. Nebudeme si tedy všímati na př. vesnického zřízení slovanských Srbů, kteří se také nazývali Valachy a měli také představené zv. knezy jako Valaši rumunští.

2. Počátky rumunského národa.

Práci svou pokládali bychom za kusou, kdybychom české čtenářstvo neseznámili aspoň v hlavních rysech s otázkou původu rumunského národa, jež až dodnes je sporná, a kdybychom nepověděli také něco o počátcích rumunského státního života. V české literatuře a snad i ve mnohé jiné nedá se předpokládati, že by i ten stručný výklad, který má býti úvodem k vlastní monografii o autonomii rumunského vesnického lidu v zemích slovanských a uherských, byl zbytečný. Je pro naše vědomosti o Rumunech a bývalých jejich knížetstvích karakteristické, že neumíme ani správně pojmenovati země, z nichž povstalo nynější království rumunské. Nejen v pojmenování lidovém, ale v samé naší terminologii vědecké ujaly se názvy Valašsko a Multansko, při čemž Multanskem se rozumí Moldavsko. Nikomu ani nenapadne, že Multany je pojmenování pro Moldavsko úplně nesprávné. Jeť to slovo utvořeno z rum. Muntenia, což znamenalo zemi, pro kterou máme výraz Valašsko. Tím mlhavější jsou i u t. zv. odborníků jiné vědomosti o dějinách Rumunů, a není arci divu, když samy základní otázky historie rumunského národa jsou temné.

K lepšímu porozumění dalších našich výkladů je předem nezbytno pojednati zcela stručně o otázce původu rumunského národa. Otázky této musely se přirozeně dotknouti již nejstarší

vellacho, bellaco tolik jako maraud, coquin, fourbe; téhož původu je francouzské blaische, blesche, blêche, jež znamená trompeur, homme de mauvaise foie, a ve franc. argot až podnes tolik jako vagabond, gueux. Tento příhanný smysl dostala ona slova podobně jako franc. bougre a bougresse (povstalá z Bulgarus) tím, že Rumuni podobně jako Bulhaři ve stol. 12. a 13. se přičinili o rozšíření bogomilismu v Evropě. Mínění toto jde snad příliš daleko, jak to také vytýká Hunfalvy, Az oláhok története I. 319, ale z rozšíření dotčených slov v záp. Evropě vyplývá aspoň to, že v řadách bogomilů byli také Rumuni.

spisy o dějinách Rumunů. K nim náleží kronika *Mirona Costina* (1630—1692), moldavského kancléře, Letopisețul țării Moldovei dela Aron Vodă încoace (Kogălniceanu, Cronicele României sau Letopisețele Moldaviei și Valahiei, 2. vyd. v Bukur. 1871; lat. překlad současný s originálem vyd. Comisia ist. a României pod názvem Mironis Costini Chronicon terrae Moldavicae, péčí Barwińského, Bucur. 1912). Již Costin ukazuje na římský původ rumunského národa.[1]) R. 1667 vydal L. Toppeltinus v Lyoně malý spisek Origines et occasus Transsylvanorum, v němž se rovněž vyslovuje o římském původu Rumunů. Na témže stanovisku stojí moldavský kníže *Demetr Cantemir* (1673—1723), autor latinské práce Descriptio Moldaviae (do rum. přel. Densusianu) a rumunské knihy Chronicul Româno-Moldo-Vlachilor (díla Cantemirova, Operile lui Dem. Cantemir, vyd. v l. 1872—1902 Rum. Akad.): Hunfalvy ve spise Neuere Erscheinungen der rumänischen Geschichtsschreibung (Vídeň a Těšín, 1886, str. 6—8) a po něm Jancsó, autor dvousvazkového díla o dějinách národních snah Rumunů, A román nemzetiségi törekvések története és jelenlegi állapota (Budapešt I. 1896, II. 1899), sepsaného částečně s použitím nedokončeného, rovněž dvousvazkového spisu Hunfalvyova, Az oláhok története (Budapešt 1894), má za to (I. 59), že t. zv. theorie kontinuity, která se ozývá již ve zmíněných pracích z druhé polovice 17. stol. a s počátku stol. 18. i v pracích jiných, vznikla na dvoře krále Matěje Korvína, původem, jak známo, Rumuna, a sice v kruhu tamních humanistů, zejména u oficiálního historika Matějova Bonfinia, rodem Itala.[2]) Mínění tomuto, jehož se drží také Karácsonyi (Ansiedelung der Rumänen auf dem linken Donauufer, Mitteilungen der Fontes rerum transylv. Bd I. No. 1., Kolozsvár 1912, str. 35; A magyar nemzet történeti joga, Nagyvárad 1916, str. 63 a 64), nepřikládáme velikého významu, poněvadž u jmenovaných tří nejstarších autorů není theorie kontinuity ještě tak rozvinuta, jako se stalo teprve v práci Jiřího Şincaie (1754—1816), Sedmihraďana, který sepsal dílo nazv. Chronica

---

[1]) Dosti podrobně pojednává o Costinovi Xenopol, Istoria Romînilor din Dacia Traiana, VIII. (Iași 1896), 174—182.

[2]) Onciul, Români (Enciclopedia Română III., 395), myslí, že Bonfinius precisoval pouze starou tradici, známou (?) již byzantským spisovatelům 11. a 12. stol. (Kekaumenovi a Kinnamovi), podle níž Rumuni sídlící severně od Dunaje jsou potomci dáckých kolonistů.

Românilor, vydané teprve r. 1853 moldavským knížetem Řehořem Ghikou (v Jasech o 3 sv.; nové vyd. opatřil Tocilescu, Bucur. 1886, rovněž 3 sv.). Şincai[1]) je vlastně teprve prvým nadšeným hlasatelem myšlenky, že Rumuni jsou potomky dáckých kolonistů, a že jsou v Sedmihradech mnohem staršími obyvateli než Maďaři a Němci.[2]) Şincai náležel k národním buditelům rumunským, a běželo mu o to, aby politické aspirace Rumunů podepřeny byly právem historickým. Je známo, že v Sedmihradech byli politickými „národy" jen Maďaři, Sékelové a Němci (Sasové). Jediným Rumunům, národu, který časem tvořil většinu obyvatelstva v zemi, upírána byla národnostní rovnoprávnost. Že je to křiklavé bezpráví, dokazoval Şincai ve své kronice. Stăruinţă, stálost, nepřetržitost sídla Rumunů v Sedmihradech z doby starých Dáků, stala se od té doby národním kredem Şincaiových krajanů. Autorovi Kroniky Rumunů nebylo sice popřáno uviděti své dílo rozšířené tiskem, ale myšlenky jeho nezůstaly přece neznámými. Přičiňovalť se o to Şincai svými osobními styky, jimiž vykonával veliký vliv na tehdejší generaci. Jemu většinou je také připisovati petici, kterou r. 1791 podali sedmihradskému zemskému sněmu rumunští biskupové obou vyznání (pravoslavných i unitů), a sice pod názv. Repraesentatio et humillimae preces universae in Transilvania Valachicae nationis. Kritické poznámky k ní vydal K. Eder, Supplex libellus Valachorum Transylvaniae (Kluž 1791).

Šťastnější než Şincai byl Petr Maior (1753—1821), druh Şincaiův, který na základě práce svého přítele sepsal knihu Istoria pentru începutul Românilor[3]) a dočkal se také jejího uveřejnění (v Budíně 1812, 2. vyd. 1837). Historie Maiorova dovršila snahy Şincaiovy.

Zatím vyšla v Lipsku r. 1774 velmi důležitá práce prof. Jana Thunmanna, jež stála mnohem výše než pokusy Şincaiovy

[1]) Data životopisná podává Diaconovichova Enciclopedia Română (Sibiň 1904), též Moldován, A románság II. (Nagybecskerek 1896), 310 a 311. — Velmi zajímavé podrobnosti o Şincaiovi viz u Hunfalvya, Neuere Erscheinungen der rumän. Geschichtsschreibung, 21 a násl., zejména 25.

[2]) Po mínění Karácsonyiově propagoval myšlenku tu prvý již biskup rumunský Klein (Micu).

[3]) Poněvadž Rumuni užívají nyní písma latinského, uvádíme titul této i jiných starších prací literatury rumunské latinkou, ač by měl být uveden v cyrilici, Историа пентрꙋ ꙟчепꙋтꙋл рѡмѫнилор ꙟ Дакіа.

a Maiorovy. Styk s jedním macedonským Rumunem přiměl prof. Thunmanna, že vydal k dílu svému Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europ. Völker v příloze rozpravu Über die Geschichte und Sprache der Albaner und Valachen, v níž důkladně zkoumá zprávy starých spisovatelů o národech Balkánského poloostrova a podává theorii o původu Rumunů. Valaši zádunajští jsou podle něho potomky starých Thráků smíšených s římskými kolonisty. Prvé stopy valašského jazyka Thunmann shledával ve slovech τόρνα, τόρνα φρατρε, sdělených byzantským spisovatelem Theofanem, pokud se týče ve formě ρετορνα Theofylaktem Simokattou, ve vypravování o episodě, jež se přihodila r. 579 (správně 587) v byzantském vojsku, vypraveném proti Avarům.[1]) V 11. stol. nalézáme příslušníky tohoto národa pod novým jménem Valachů v horách Thrácie, Macedonie a Thesálie. Okolnost, že se před Slovany, Pečeněhy a Řeky skryli v horách, je Thunmannovi důkazem o jich velikém stáří. O Vaších předdunajských Thunmann zmiňuje se jen krátce. Jsou bratry Valachů zádunajských a potomky oněch Thráků, kteří hráli tak velikou roli pode jménem Getů a Dáků. Za římského panství přijali římský jazyk a obyčeje, a když od Karakally nabyli občanského práva, dali si jméno Římané. Nesmí se tvrditi, že všichni byli Aurelianem přestěhováni na druhý břeh Dunaje; přirozeně zůstalo jich mnoho v zemi tak rozsáhlé a hornaté. Za přívalu Vandalů, Gotů, Hunů, Gepidů, Slovanů, Avarů a Bulharů uprchli do hor, jež zabránily jich vyhlazení; ale tím stali se nomády. Při vpádu Maďarů r. 894 seděli v Sedmihradech a v Uhrách s této strany Dunaje . . . Vedle toho Valaši sídlili však od jaktěživa ve Valašsku a v Moldavii, a nepřišli tam teprve ve 12.—14. stol. za Nigra a Bogdana. Také tam byli nomády, a dostali proto od tureckých Pečeněhů a Kumánů, kteří mezi nimi bydleli, jméno Tjuban nebo Dgiuban (= čoban, pastýř), čímž byl vyjádřen jejich způsob života.

Sotva uplynulo osm let, vyšla nová německá, tentokráte již revoluční kniha o Rumunech. Je to Geschichte des transalpinischen Daciens, das ist der Walachei, Moldau und Bessarabiens, im Zusammenhange mit der Geschichte des übrigen Daciens,

---

[1]) Již Sulzer, Gesch. des transalp. Daciens II. 40 a 41, namítal, že slova uvedená nejsou rumunská; podobně upírají slovům těm důkazní sílu Píč, Über die Abstammung der Rumänen 54, a Konst. Jireček, Über die Wlachen von Moglena (Arch v f. slav. Phil. XV., 99, pozn. 1).

erster oder geographischer Teil (Vídeň 1781 a 1882, 3 svazky), dílo nedokončené, jehož autorem byl švýcarský Němec Frant. Jos. Sulzer, muž, který ztrávil řadu let v Sedmihradech a Valašsku, a mohl tedy se znalostí přikročiti k sepsání své práce. Naproti spisovatelům dosavadním Sulzer vystoupil s theorií, že Rumuni v Sedmihradech, Valašsku a Moldavsku nejsou obyvatelstvem stále tam usazeným, nýbrž že se tam přistěhovali z Balkánského poloostrova. Ráz rumunského jazyka jakožto jazyka smíšeného vedl Sulzera k tomuto mínění. Důkazů pro ně měl mnoho. Především staří spisovatelé zachovali nám svědectví, že stará Dácie byla Aurelianem vyklizena. Dále, chybějí nám veškeré spolehlivé stopy toho, že by Rumuni od té doby, co Aurelian vyvedl římské legionáře z Dácie, až do té doby, kdy máme prvé historické zprávy o Rumunech v Sedmihradsku (ve 13. stol.), byli se v zemi té zdržovali. Je prý k tomu skutečně potřebí silné fantasie a zároveň veliké abstrakce, může-li se někdo proti historii domýšleti, že by národ, který nyní (za doby Sulzerovy) všechny ostatní v Sedmihradsku žijící národy počtem o polovici převyšuje, byl mohl po sedm set let čeliti neustálým útokům nějakých dvaceti barbarských národů, kteří pak z Dácie zmizeli, a chce-li si někdo představovati Dácii jako zemi skrýší a horských jeskyň, kde celý národ po tak dlouhý čas a za tolika změn jako nomádi může se takořka skrýti, aniž by měl styků s národem v zemi panujícím, aniž by od jediného z mnoha těch národů, Gotů, Hunů, Gepidů, Longobardů, Avarů, Bulharů, Pečeněhů a j. — jediné Slovany vyjímajíc — i jen jediné slovo do svého jazyka přijal, aniž by se vyznamenal nejmenším činem, jímž by si uchoval památku pro dobu pozdější.[1]) Na neslavnou minulost národa ukazovalo Sulzerovi dále truchlivé politické postavení Rumunů v Sedmihradsku. S Valachy sedmihradskými jednalo se od jakživa jen jako s otroky. Není možno, aby nejstarší a při tom nejčetnější lid v zemi nebyl „národem". I Sasové, jichž velmi pozdní příchod do Sedmihrad se dá dokázati, požívají tam jistých svobod a práv; jen Valach jediný nemá ani svobody vyznání, ani občanského práva, ani vlastnictví, a tím méně se připouští k čestným úřadům. Pohrdání Valachem jde tak daleko, že v procesu chce míti někdo právo jen proto, že soupeř je Bloch, t. j. Valach. Sulzer se táže, čím se vysvět-

---

[1]) U. m. II., 11.

luje toto smutné postavení sedmihradských Rumunů. Je-li možno, aby tak se jednalo s nejstarším národem v zemi? Rozšířili-li se Rumuni teprve v posledních stoletích tolik, že tehda, kdy Sékelů, Maďarů a Sasů v zemi ještě nebylo, mužstvem jsouce slabí nemohli se vzchopiti? Či pozbyli od té doby svých svobod? Ale jak může mocný národ své svobody a svou vážnost jen tak prostě zadati? Ale kde jsou stopy toho, že takové postavení někdy zaujímal? Je-li ještě dnes ve Fogarašsku, Hunyadu a Kőváru mnoho valašských šlechticů, neznamená to ještě, že Valaši požívají práv svobodného národa, neboť jednotlivci z nich, mají-li býti počítáni ke skutečným „národům", musejí dříve nabýti statků a šlechtictví.[1])

Jiným důkazem bylo Sulzerovi pro jeho theorii příslušenství Rumunů k řecké východní církvi. Nikomu není prý třeba povídati, že křesťanství, jež se v Dácii za Gotů počalo ujímati, bylo později za vpádů Hunů, Avarů a jiných národův úplně vyhlazeno, takže papežský dvůr musel se ve 13. a 14. stol. pomocí uherských králů zasazovati o to, aby v někdejší Kumánii křesťanská víra byla šířena. O Valaších nečteme nikde, že by jejich náboženství bylo v Dácii zavedeno misionáři, zřízením různých biskupství pomocí uherských a polských králů. Víme jen, že činěny byly pokusy, aby Valaši získáni byli římské církvi. Papež Honorius III. vyzýval uherského krále Ondřeje a královice Bélu, aby donutili Valachy k poslušnosti vůči římské kurii. A přece je známo, že Valaši houževnatě se drželi své řecké konfese. Jen část jich přešla k unii. Ostatní zůstali věrni pravoslaví, a nemají až podnes (před uveřejněním díla Sulzerova) vlastního biskupa.[2]) Sulzer se táže, jak se řecká konfese k Valachům v cis- a transalpské Dácii vloudila a uprostřed mezi katolickými Maďary a Sasy, za katolických králů a knížat u nich se rozšířila, když Valaši nikdy z Dácie neodešli, když toto své vyznání v novější době nepřinesli sebou ze Zádunají, z Velkého Valašska,[3]) kde dříve bydleli, a kde jejich bratří Kucovalaši v právě tak velikém počtu až podnes bydlí. Hned na to Sulzer pak pokračuje: Zde v Dácii nemluvilo se před 10. stol. (a mohl bych snad říci před 11. stol.) valašsky; zde neznal před sv. Štěpánem a před dobou jeho nejbližších nástupců nikdo pravoslaví.

[1]) U. m. II., 12—16.

[2]) Teprve r. 1783 obdržela sedmihradská eparchie pravoslavná svého biskupa.

[3]) U. m. II., 17—19.

Valaši přišli do Sedmihrad z Illyrie, Macedonie nebo z pohoří haemského. Dobu jich přistěhování možno pravděpodobně udati. Podle všeho nepřišli najednou; do Moldavie a východního Valašska, kteréžto obě země dohromady až do 12. stol. se nazývaly Kumánií, dostali se později než do západního Valašska čili do t. zv. severinského bánství.[1])

Sulzer ukazuje dále k jiné závažné skutečnosti. R. 1186 odpadli thráčtí Valaši za vedení dvou bratří Asana a Petra od Řeků, podnítili k odpadnutí a ke spojení se s nimi i Bulhary a uzavřeli i spolek s Kumány ve Valašsku a Moldavii. Sulzer se táže, proč neuzavřeli raději spolek se svými bratry Valachy v bývalé Dácii, kteří tehdy museli již býti četní a mocní, zůstali-li tam od dob cís. Trajana.[2])

Proti theorii kontinuity Sulzer uvádí také zprávy pramenů o posledním vystěhování Kumánů z transalpské Dácie do Uher. Příčinou tohoto vystěhování, jež se stalo r. 1239, byl útěk Kumánů před Tatary. V Moldavii, odkud Kumáni přišli do Uher, nebylo tedy do té doby žádných Valachů, sice bychom také o nich museli slyšeti. Cesta, kterou se dali do Uher Tataři a před nimi již Kumáni, vedla buď Sedmihradskem nebo Marmarošem. Jak by se však byli mohli v Marmaroši udržeti valašští panovníci, a jak by se svým lidem mohli tam zůstati tak neznámí a tak nerušení?[3])

Teprve v darovací listině krále Bély IV. z r. 1247, kterou uděleno bylo řádu Johanitů severinské území a Kumánie, setkáváme se s prvou určitější zprávou o předdunajských Valaších. Uvádějí se v ní valašští knezové a vojvodové. Přečteme-li zprávu tu pozorně, nabudeme dojmu, že Valaši, o nichž se tam mluví, teprve před krátkou dobou, po odchodu Tatarů, se na své půdě usadili. O Bélovi víme, že zval kolonisty z Němec a že povolal nazpět Kumány uprchlé do Bulharska. Proč by byl nepřijal do své vylidněné říše také balkánské Valachy?[4])

Velmi závažný důkaz pro svou theorii shledával Sulzer zvláště v rumunském jazyku. Kucovlaši jsou veliký a četný národ tvořící více než polovinu obyvatelstva některých provincií turecké říše. Mluví týmž jazykem jako jejich bratří v Předdunají; mluva

[1]) U. m. II., 19—20.
[2]) U m. II., 20.
[3]) U. m. II., 23—25.
[4]) U. m. II., 26—27.

jejich má pouze více řeckých slov. Na své území nepřišli z Dácie. Sulzer se táže, je-li možno, aby ve dvou od sebe tak vzdálených zemích, jako Moldavsko a Albánie nebo Macedonie, mezi dvěma nebo několika různými národy a v různé době mohl povstati jeden a týž jazyk. Věří-li Thunmann, že prostí Římané mluvili jen jedním dialektem? Mohl-li si namluvit, že římské kolonie, ona sebranka čeledi z celé římské říše, kterou Trajan poslal do Dácie, mluvily latinsky právě tak a nejinak než římští osadníci, kteří přišli do Thrácie, Moesie a tamních provincií? Ale připusťme, co se příčí veškerým dějinám, a co se nemohlo státi, že by samí Římané z jedné a téže provincie, jen římští krajané, kteří mluvili stejným latinským nářečím, byli přišli jak do Thrácie, Moesie atd., tak do Dácie. Jak by byl neměl v Dácii mezi dáckými Gety a mezi pozdějšími národy, zejména Slovany, vzniknouti z latiny jiný valašský jazyk než mezi obyvateli Thrácie nějakých 13—14 národů, kteří podle samého Thunmanna římský jazyk všude komolili a se rčeními i slovy své mateřštiny směšovali? Nechť se jen přihlédne ke vzdálenosti francouzského, španělského a vlašského jazyka od sebe, ba k rozdílům mezi španělskými dialekty, jimiž se mluví na př. v Katalonii, Kastilii, Granadě, nebo mezi vlašskými dialekty, na př. v Benátkách, Miláně, Florencii a Kalabrii. Porozumí-li někdy Vlach Francouzovi nebo Francouz Španělovi, ba jen Kalabrian Benátčanovi, dokud se nenaučil jeho jazyku z knih nebo ze styku? Kucovlach z Macedonie dovede se však dorozuměti s Valachem z chotinského kraje právě tak jako s Valachem od řeky Maroše, Olty, nebo z marmarošského, ugočského, satmárského nebo berežského komitátu. Sulzer se diví, že Thunmannovi při podobnosti kucovalaštiny a jazyka Valachů býv. Dácie nenapadlo, že obojí ti Valaši museli být dávno jedním a týmž národem. Thunmann praví, že Kucovalaši nepřišli na své území z Dácie. Sulzer to připouští, ale hned dodává, že naopak balkánští Valaši přišli do Dácie, leda že bychom chtěli míti za to, že Římané a Dákové již v Dácii byli mluvili valašsky, dříve ještě než cís. Aurelianem byli převedeni do Moesie, což by se muselo teprve dokázati, ale stěží, a sice pro příbuznost toho jazyka s jazyky slovanskými. Ale dalo by se to tvrditi přece jen snáze, než že valašský jazyk povstal později v Dácii mezi samými německými a uherskými (rozuměj turkotatarskými) národnostmi, Goty a jejich bratry, pak Huny, Avary, Bulhary, Pečeněhy a Kumány, onen

jazyk, který se nemůže vykázati jediným uherským (= turkotatarským) slovem.[1])

Opětovně praví Sulzer, že Valachům sice římský jejich původ neupírá, ale hned dodává, že jsou národem smíšeným, stejně římským jako slovanským. Jazyk jejich má prý více slovanských slov, než se domnívají ti, kdo psali o jich původě. Tak jako přijali slova ta jakožto Románi do latiny, právě tak mohli jako Slované osvojiti si latinu zároveň s římskými obyčeji dlouhým svým stykem s Romány. Zůstane prý ještě dlouho nerozhodnuto, máme-li Valachy odvozovati od Románů či od Slovanů?[2]) Národní smíšeninou stali se Valaši jen delším stykem a soužitím Románů se Slovany. Slované sídlili sice mezi Romány, ale to by bylo nestačilo k tomu, aby povstal třetí národ. Obě národnosti musely vejíti v užší vzájemné styky, jejich příslušníci museli uzavírati vzájemné sňatky. Denní zkušenost učí v Sedmihradsku i Uhrách, že národnosti mohou pospolu bydleti, a přece zachovají svůj jazyk, své mravy a obyčeje a nesmísí se navzájem. Dvě národnosti nevytvoří společný jazyk tím, že vedle sebe sídlí, a že jednotlivci z nich vzájemně se žení a vdávají. Národnosti ty musejí se státi jedním národem, příslušníci jich musejí uzavírati sňatky bez rozdílu a bez váhání, a to se nestane dříve než po druhé a třetí generaci, až přestanou předsudky a rozdíly náboženské, jazykové a mravní. Tak si představoval Sulzer, že vznikl valašský jazyk a národ. Když Slované přišli do Moesie, Thrácie a Macedonie, bylo tamní románské obyvatelstvo velmi četné. Kdyby Slované byli užívali jen románského jazyka, nebyl by vznikl nový valašský jazyk, nýbrž jen nový dialekt latinský, a sice tím, že by latina slovanskými slovy a rčeními byla pokažena. Nestalo-li se to, nezbývá než domnívati se, že po usazení se Slovanů mezi Romány nastalo vzájemné connubium. Románi brali si slovanské ženy, a Románky se provdávaly za Slovany. Obě strany snažily se pak, aby se navzájem dorozuměly, a tak se vyvinul ze živlu slovanského a románského smíšený jazyk a národ, nazvaný valašským. Že k těmto koncům došlo, vysvětluje si Sulzer poklesnutím římské moci. Síla Římanů byla ta tam, a s ní přestala i moc vnucovati svůj jazyk jiným národům. Nyní byla řada na Římanech,

---

[1]) U. m. II., 34—39.
[2]) U. m. II., 6, 53 a násl., 58—60.

aby poslouchali; nyní museli se spokojiti tím, že jejich slovanské ženy naučily se latinu aspoň lámati.

Zdrželi jsme se snad poněkud více u theorie Sulzerovy, ale jak z dalšího výkladu vysvitne, není to neodůvodněno. Sulzerova theorie znamenala velikou revoluci. Vmysleme se jen v kruh idejí hlásaných prvými zastanci mínění o slavném římském původu Valachů a po nich Şincaiem a Maiorem a pochopíme, s jakým odporem museli rumunští vlastenci v Sedmihradech odmítnouti nové učení. Nejzávažnější při nové theorii bylo její všestranné a přesvědčivé odůvodnění. Jak naivně vypadalo Şincaiovo a Maiorovo líčení valašské minulosti proti důmyslným a bystrým vývodům Sulzerovým! A přece nedošel Sulzer vlastně ani podnes náležitého ocenění. S respektem uvádí se sice jeho jméno v literatuře týkající se otázky vzniku rumunského národa a jazyka, ale za vlastního zakladatele theorie už jím budované pokládá se teprve Roesler, jemuž náleží ovšem veliká zásluha, že onu theorii prohloubil, ale teprve po jednom téměř století, za poměrů vědecky mnohem příznivějších. Ostatně to, co Sulzer o původu rumunského národa a jazyka napsal, mělo být ještě podrobněji vyloženo v historické části jeho nedokončeného díla. Může-li se z důkladnosti prvých tří uveřejněných svazků souditi i o pokračování, dlužno velice litovati, že autorovi nebylo popřáno práci svou ukončiti.[1])

Veliké posily dostalo se nové theorii tím, že ji přijal r. 1794 historik zvučného jména J. Ch. Engel, autor (rovněž ve Vídni vydané) práce Commentatio de expeditionibus Trajani ad Danubium et origine Valachorum jakož i díla Geschichte der Moldau u. Walachei (Halle 1804, I. 135 a násl. Srov. též Geschichte des ungrischen Reichs I. 68 a 69 [vyd. z r. 1813]). Také Engel dokazoval, že Valaši povstali jako zvláštní národ nikoli v Dácii Trajanově (v Sedmihradech), nýbrž v Dácii zádunajské, t. zv. Aurelianově (Dacia mediterranea a D. ripensis), čili na území potomního Bulharska. Noví páni Valachů Bulhaři[2]) spojili pod svým panstvím také Valašsko, Banát a Sedmihrady a přestěhovali zejména za svého pa-

[1]) Druhá, historická část díla Sulzerova chová prý se v rukopise v knihovně evang. gymnasia v Brašově. Iorga, který se o tom zmiňuje, Geschichte des rumän. Volkes I. (Gotha 1905), 2, nepraví, je-li dílo Sulzerovo ukončeno.

[2]) Jméno Valachů vykládal Engel nesprávně od slova Volga, podle níž prý nazváni Bulhaři (Volgari), páni Valachů.

novníka Kruma Valachy. Krum odvedl totiž množství zajatců z Thrácie a usadil je ve Valašsku a Sedmihradech. Tak přišli r. 811 potomci starých římsko-dáckých kolonistů smíšených se slovanskou krví nazpět do staré Dácie. Již počátky politické existence Valachů v oněch krajích byly spojeny s otrockým stavem. Noví obyvatelé Valašska byli vojenští zajatci, a páni jejich Bulhaři byli suroví pohani; osud oněch nemohl tedy býti jiný než tíživý. Jednoho dobrodiní se jim však přece dostalo od pánů, a sice křesťanství. Şincaiova a Maiorova theorie ryzího římanství Valachů našla odpůrce také v Kopitarovi, který ve svém posudku knihy Maiorovy (Wiener Allgem. Literatur Zeitung 1813, 1551 až 1565; též v Kleinere Schriften I., Vídeň 1857, 230—243) podával námitky, více ovšem jen se stanoviska jazykovědného. Bystře postřehl, že některé zvláštnosti rumunského jazyka nedají se vysvětliti jinak než z jazyka, který měl vliv také na albánštinu. Kopitar jmenuje jej s otazníkem thrácký? getský?, illyrský? Rovněž Šafařík ve svých Slovanských starožitnostech (Sebr. spisy II., v Praze, 1863, str. 221) zasáhl do sporu o původu Rumunů, ale postavil se proti theorii o pozdním přistěhování tohoto národa do býv. Dácie. Domnění Englovo je prý bludné a nemá žádného historického základu. ,,Obojí větev Valachů před i zádunajská, je stejného původu a stejným časem z pomíšení se Thráko-Getův i Římanů povstala, zachovavši se v 7. do 10. stol. v horách Dácie, Haemu, Macedonie, Thesálie atd., potomně pak v pokojnější době široko daleko po příležících rovinách se rozlezši. Také Šafařík tedy měl za to, že pořímštění Dákové se ukryli v horách a přečkali všechny potomní bouře (srov. též u. m. II. 215), smíšivše se ovšem se Slovany (II. 216—223).

Theorie kontinuity měla dlouho stoupence i mezi samými Maďary, kteří od nějakého času, kdy jednotliví jich učenci počali se držeti mínění zastávaného již Sulzerem, obviňováni jsou vědou rumunskou z politického stranictví. Tak věřili z maďarských historiků na př. Mich. Horváth a Szalay, že sedmihradští Rumuni jsou potomky pořímštěných Dáků, kteří zůstali stále na svém území. Ba ještě v díle Fessler-Kleinově Geschichte von Ungarn (I. Lipsko 1867, str. 463, a V. 1883, str. 517) mluví se o sedmihradských Valaších jako potomcích starých Dáků a římských kolonistů, ,,někdejších pánů Sedmihradska". Nápadné jest ovšem u Fessler-Kleina, že v úvodní části prvého svazku, kde se

pojednává o rozličných národnostech, jež kdysi v Uhersku sídlily, ani slovem se nečiní zmínka o Valaších; to se však vysvětluje zajisté jen tím, že autoři nemohli z pramenů z doby předmaďarské nic o Rumunech uvésti.

Víra ve stáří Rumunů na uherské půdě není u maďarských historiků nijak nápadná, pokud se drželi zpráv t. zv. anonymního notáře krále Bély, starého uherského kronikáře, který tažení Maďarů do Uher a zabrání země vylíčil způsobem pro Maďary tak lichotivým, že by se dlouho bylo pokládalo přímo za vlastenecký zločin, kdyby někdo byl chtěl bráti v odpor pravdomluvnost kronikářovu. Kdo však věřil fantastickým a s historickými skutečnostmi namnoze se neshodujícím zprávám anonymního notáře o Maďarech, musel též věřiti tomu, co se u něho vypravuje o Rumunech, zvaných i u něho Vlachy (Blasii, Blaci).[1]) Nuže, v Sedmihradech (Transilvanii) Maďaři při svém příchodu zastali viliores homines totius mundi, quia essent Blasii et Sclaui, a sev. od řeky Samoše našli valašské vévodství Gelouovo. I když kronikář nic nám nepraví o stáří Valachů na půdě sedmihradské, stačí, že je uznává za starší národ v zemi než Maďary.

Ale i v samých Uhrách záhy se objevila skepse. Jejím projevem byl anonymní spis Erweis, dass die Walachen nicht römischer Abkunft sind (Halle 1823), jehož autorem se objevil Sava T e k e l i. Odpověď podali B o j i n c a, Animadversio in dissertationem (Budín, 1827) a M u r g u, Beweis, dass die Walachen der Römer unbezweifelte Abkömmlinge sind (Budín, 1830). Oba tábory znova se utkaly, když r. 1842 rumunští biskupové sedmihradští podali petici, aby Rumunům na t. zv. královské půdě (fundus regius) dostalo se rovnoprávnosti se Sasy. Dva saští spisovatelé vyvraceli tvrzení petice, profesor sibiňský J. K. S c h u l l e r ve spise Beleuchtung der Klagschrift gegen die sächsische Nation, welche die beiden walachischen Bischöfe auf dem Landtage von 1841 bis 1843 den Ständen des Grossfürstenthums Siebenbürgen überreicht haben (Sibiň 1844) a brašovský profesor J[os.] Tr[ausch] v brožuře Bemerkungen über die vom siebenbürg. griechisch-nichtunierten Bischof H. Basilius Moga im Jahre 1837 den zu Hermannstadt versammelten Landständen unterlegte Bittschrift

[1]) Zprávy anonymovy kroniky o sedmihradských Rumunech byly sepsány r. 1280 a vloženy teprve dodatečně do kroniky sestavené kolem r. 1200. Srov. Turul, 1909, str. 3—4.

(Brašov 1844). Oba jmenovaní Němci sedmihradští zůstavili vůbec řadu prací věnovaných sedmihradským Valachům. Uveřejněny byly jen tyto dva spisy Schullerovy: Argumentorum pro latinitate linguae valachicae epicrisis (Sibiň 1831) a Zur Frage über den Ursprung der Rumänen und ihrer Sprache (t. 1855).[1])

Z filologů, kteří se v otázce o původu rumunského národa a jazyka vyslovili, závažné slovo připadlo Miklosichovi. V díle Die slavischen Elemente im Rumunischen (Denkschr. Víd. Akad. **XII.**, 1862) projevil mínění, že se rumunský národ počal sice vyvíjeti v Trajanově Dácii, že však po vyklizení této Dácie pokračovalo se v onom vývoji na území Moesie, t. j. Dácie zádunajské, a pak znova na levém břehu Dunaje, když Rumuni následkem slovanské záplavy Kalkánského poloostrova na konci 5. stol. počali se zase stěhovati na sever. Je přirozeno, praví Miklosich, že se Římané v Dácii smísili s tuzemními Dáky a v Moesii s obyvateli Moesie, Gety. Rumuni 4. a 5. stol. musejí se tedy pokládati za romanisované Dáky a Gety . . . „Pozorování sídel, jež Rumuni dnes zaujímají, vede k otázce, jak a kdy byli vytlačeni z Dácie na pravém břehu Dunaje na sever. Máme za pravděpodobno, že příčinu této události dlužno hledati v dobytí východních zemí Haemu Slovany na konci 5. stol. Za onoho času dál se zajisté i proud na jih, neboť stejný jazyk brání nám míti za to, že macedonští Rumuni povstali jinde než dáčtí, nehledíc k tomu, že, kdybychom předpokládané zde spojení macedonských a dáckých Rumunů popírali, museli bychom předpokládati, že se Římané přistěhovali do Macedonie, což dějinami nikde není dosvědčeno. Vznik rumunského jazyka datuje se tedy podle toho, co řečeno, od počátku druhého století, kde římští kolonisté se usadili na levém břehu dolního Dunaje. . . . Kolonisování Dácie mělo za následek rumunský jazyk, v němž se jazyk římský a cizí formou a látkou pronikly . . . Že jsou Rumuni ryzími Římany, je míněním neodůvodněným, neboť nehledíc k tomu, že prví dáčtí kolonisté v celém nesmírném, tolik různorodých národností zahrnujícím světě byli sebráni, je zajisté nesprávným i to tvrzení, že za času kolonisování byla Dácie liduprázdná. My tedy tvrdíme, že již první římští kolonisté

---

[1]) Mnohem důležitější jsou práce Trauschovy, jež však nebyly vydány tiskem. Chovají se ve sbírce brašovského evang. gymnasia. Jancsó, A román nemzetiségi törekvések I., 92 p. v.

nebyli samí Římané, a že, i kdyby tomu tak bývalo, nebyli by se mohli udržeti v ryzosti. V době pozdější, asi od 6. stol., přibyl ke spojení autochthonního živlu se římským ještě slovanský, zejména slověnský. Pro takovou příměs mluví co do severních čili dáckých Rumunů vedle nemalého počtu slovanských *místních* názvů slova jejich *jazyka* pocházející ze slovanštiny, jež jsou tak četná, že nemohou být vysvětlena z pouhého žití obou národů vedle sebe, při čemž rádi připouštíme, že je těžko všeobecně zjistiti, jaká míra prosycení jednoho jazyka živly druhého by nás opravňovala, abychom přijali tělesné smíšení dvou národů."

Tomuto mínění Miklosichovu zdálo se odporovati to, co týž učenec pravil ve článku Die istrischen Rumunen, připojeném k uvedenému shora dílu, o pravlasti Rumunů istrijských. Podobnost jazyka istrijských a dáckých Rumunů zdá prý se mluviti pro domněnku, jež vznik obou odvětví rumunského národa klade k dolnímu Dunaji do zemí Haemu.

V novém svém spise Über die Wanderungen der Rumunen in den dalmat. Alpen und den Karpaten (Denkschr. Víd. Akad. XXX. sv., 1880, str. 2 a 6) Miklosich znova se dotýká otázky, kde dlužno hledati pravlast Rumunů, a praví: „Mnozí zdají se býti nakloněni mínění, jako by Rumuni Istrie se byli přistěhovali od dolního Dunaje. Kdo však je přesvědčen o jich souvislosti s oněmi Rumuny, jež nalézáme ve dřívějších stoletích na půdě chorvatské a srbské, bude považovati toto tvrzení za pravdě nepodobné a bude vlast istrijských Rumunů hledati v pravlasti Rumunů vůbec. O otázce pravlasti rumunského národa často bylo jednáno, ale rozřešena ještě nebyla. Budiž mi dovoleno vysloviti tu svoje mínění, podle něhož pravlast Rumunů dlužno hledati na jihu Dunaje. Odtud pocházejí Rumuni Istrie." Na otázku pak, jakou cestou se istrijští Rumuni dostali do svých nynějších sídel, Miklosich odpovídá (u. m., 6): „Z toho, co řečeno, vyplývá, že Rumuni pronikli z nějakého místa Balkánského poloostrova do srbského území a odtud k severu do krajin obydlených Chorvaty, nikoli ve velikých masách, nýbrž jako putující pastýři v malých skupinách, tedy aniž vzbudili pozornost, nepovšimnuti jsouce od kronikářů. Krajina terstská byla nepochybně konečným bodem pouti. Co se týče doby tohoto stěhování, můžeme s jakousi pravděpodobností jen to přijmouti, že stěhování bylo skončeno ve 14. stol."

Znova se vyslovil Miklosich o původu rumunského národa a jazyka v díle Beiträge zur Lautlehre der rumun. Dialekte (Sitz.-ber. d. kais. Akad. d. Wiss., 1881—1883). Dřívější své mínění projevené r. 1862 celkem podržel, tvrdě zejména, že všechny tři větve rumunského národa po delší dobu žily pohromadě, avšak dobu jich oddělení položil poněkud dále než dříve. Až do 7. stol. žili dáčtí i haemští Rumuni v souvislosti,[1]) odděleni jsouce pouze Dunajem, jehož oba břehy byly rumunské. Souvislost tato byla přetržena slovansko-bulharským přílivem, a to ještě ne rázem. Miklosich myslí, že ještě po celou prvou polovici středověku byl jakýsi styk mezi rumunskými dialekty aspoň podél hor.

Jak viděti, stojí Miklosich velmi blízko Sulzerovi, a mínění jeho padá na váhu zvláště proto, že s jiného stanoviska, jako znamenitý filolog, podepřel theorii hájenou Sulzerem s různých hledisek.

Nový silný odpůrce kontinuity, který jí zasadil rány smrtelné, přihlásil se ke slovu r. 1871. Byl to profesor historie na universitě ve Št. Hradci Robert Roesler († 1874), veliký znalec nejen svého oboru, nýbrž i mnoha jazyků. V knize své Romanische Studien (Lipsko) shrnul výsledky svých dlouhých studií o původu národa rumunského. Také on dokazoval, že Valaši nejsou autochthonním národem na levém břehu Dunaje, nýbrž že se tam přistěhovali z Balkánského poloostrova. Kdežto však předchůdci jeho, zejména Engel, připouštěli přistěhování se Valachů na území někdejší Trajanovy Dácie mnohem dříve, než se objevují prvé listinné zprávy o sedmihradských Valaších, Roesler dokazoval, že Rumuni nepřišli do Sedmihrad dříve než na konci 12. stol., i když snad jednotliví jejich pastýři již před 12. stol. zabloudili na toto území.

Obsáhlý důkazný materiál Roeslerův obsažen je v třetí kapitole zmíněného jeho díla, nadepsané Die Wohnsitze der Romanen im Mittelalter (64—145).[2]) Roesler shledává především materiál historický a podotýká, že chybí nám veškera

---

[1]) Bylo s podivem, že Píč, který psal po Miklosichovi, mohl v otázce filologické nevšimnouti si hlasu slavného filologa a tvrditi, že oddělení Rumunů dáckých a ostatních stalo se již ve 3. stol. (viz níže, str. 44).

[2]) Kapitola tato vyšla původně r. 1866 v Sitzungsber. Víd. Akad. pod názvem Dacier und Romaenen.

historie rumunského národa na severu Dunaje od 3. až do 13. stol. Ptáme se po rumunském národě, ale nenalézáme ho, aspoň ne tam, kde jsme jej předpokládali (66). Rozkvět dácké provincie byl krátký. Často jsouc ohrožována, Dácie neměla od objevení se Gotů u Černého moře pokoje, až musela být Aurelianem vyklizena. Vyklizení líčí se nám v pramenech, jež spisovatel cituje, jakožto úplné. Římané, a sice jak vojsko, tak provinciálové, odvedeni byli z měst i venkova a usazeni uprostřed Moesie, jež nyní dostala název Dácie (67). Proti výslovnému tvrzení pramene zasluhujícího plné víry — Flavia Vopisca — domnívají se mnozí, ba skoro všichni badatelé, že ve staré Dácii zůstalo četné římské obyvatelstvo; neboť na rozptýlených zbytcích mnoho by nesešlo. Tyto zbytky, bylo-li jich vůbec, musely však časem pozdějším obyvatelstvem býti absorbovány (68). Není ani pravděpodobno, že by římští kolonisté zvyklí vyvinutější kultuře byli dali přednost životu v horských skrýších staré Dácie, a že by byli od městského a agrikulturního života raději přešli k životu pastýřskému, než aby se vystěhovali do nových sídel v Moesii, kde je chránil meč římských legionářů, a kde byli mezi svými (70). V nynějším Moldavsku sídlili Gotové, v opuštěné Dácii na sever od Dunaje pak Vandalové, kteří se usadili u řek Maroše a Köröše. Netrvalo dlouho, a Gotové vypudili Vandaly, jimž cís. Konstantin vykázal sídla v Pannonii (kolem 335). Stará Dácie nazývala se pak Gotií, až visigotskému panství učinili konec Hunové, a jméno Scythia oživlo. Po přemožení Ostrogotů dostala se stará Dácie pod panství Hunů (71 až 72). Z vypravování Priskova, který byl poslán ke dvoru Attilovu r. 448, dovídáme se, že mezi Huny mnoho lidí zná několik jazyků, nejen hunský, nýbrž i gotský, a někteří i římský (ausonský), totiž ti, kteří přišli do styku se Římany. Kdyby v říši hunské bylo rozšířeno obyvatelstvo mluvící latinsky, byl by se o tom Priskos jistě zmínil (73). Po pádu říše hunské vzniklo na území od Černého moře až do východních Uher panství gotských Gepidů. Ale o římském obyvatelstvu v jich zemi nic neslyšíme. Dácie dostala nové jméno, Gepidia (73). Gepidové podlehli r. 568 spojeným Longobardům a Avarům. Avaři byli pak až do konce 8. stol. pány bývalé Pannonie a Dácie. Zase nic neslyšíme o poddaných jim Románech, naproti tomu však o nevolných Getech, kteří konali služby ve vojsku chaganově r. 627 při obléhání Cařihradu (74). Je známo, že Avaři používali dovednosti národů jim služebných. Tak si dali

stavěti lodi od Longobardů a Slovanů. Proč nevyužitkovali římské kultury, jež se udržela mezi jejich dáckými poddanými? (77.) Po zničení říše avarské znova se vynořují z temnoty národnosti utiskované Avary. Také o Gepidech ještě jednou je řeč, jen Rumuni se nejmenují, a nic také neslyšíme o jich poselství k novému římskému císaři Franků jako o poselstvích různých národů. Je-li možno, aby Románi osvobození „římským" císařem byli mu neděkovali a nezabezpečili si další jeho ochranu? O Krumovi, panovníku bulharském, víme, že na poč. 9. stol. dvakráte po sobě přestěhoval veliký počet obyvatelstva byzantské říše na sever od Dunaje. Engel myslil, že tito nešťastníci byli Románi. Nehledíc však k tomu, že ani nevíme, jaké byli národnosti, zda řecké či římské či thrácké, je známo, že se později zase vrátili domů (78).

Etnický obraz v Černomoří na sev. od Dunaje změnil se vystěhováním Maďarů do Uher a zabráním opuštěného jimi území se strany Pečeněhů, kteří sáhali až do Sedmihrad a Valašska (78). Ani za těchto velikých změn politické mapy neobjevují se Valaši. Neboť to, co o nich vypravuje anonymní notář, je pozdějším výmyslem. Duces ultrasilvani jsou na konci 9. stol. anachronismem (79). Ještě kolem r. 1070 obmezovala se moc Maďarů na Uhry; teprve za sv. Ladislava (1078—1095) stávají se Sedmihrady jakožto provincia ultrasilvana čili transsilvana částí uherské říše.[1]) Konstantin Porfyrogennit, který dosti obšírně vypravuje o Maďarech a Pečenězích a byl o území bývalé Trajanovy Dácie dobře informován, nic neví o tamních Románech. Vlaši Nestorovi nejsou rovněž Rumuny, nýbrž Franky (79—83). Ani za prvé kolonisace maďarské v Sedmihradech nic neslyšíme o Rumunech. V 11. stol. (r. 1087) činí se sice zmínka o tom, že v pečeněžském vojsku Tzelguově vypraveném proti Byzantincům byl také „dácký" oddíl pod vedením Salomona, ale tím nelze rozuměti než Uhry, kteří s vypuzeným ze země králem Salomonem účastnili se pečeněžské výpravy proti Byzantincům (84).

Ani ještě ve stol. 12. nemáme stopy po Valaších v Sedmihradsku a v zemích sousedních. Románi vyslaní r. 1166 Manuelem

---

[1]) Pozdějším badáním Karácsonyiovým bylo skutečně dokázáno, že Sedmihrady teprve dosti pozdě Maďary byly zabrány, a sice na několikráte, po částech. V práci své A honfoglalás és Erdély (Katholikus Szemle 1896, seš. 3, též o sobě, 23 a násl.). Karácsonyi dokazuje, že teprve někdy za sv. Štěpána panství uherské počalo se šířiti do Sedmihrad.

Komnénem proti Uhrům jen omylem jsou pokládáni za Valachy z Moldavska. Běžíť tu o Valachy byzantské od Černého moře, z území prostírajícího se od Cařihradu až k Haemu; bylo tam četné valašské obyvatelstvo v Bizyi, Anchialu a j. (85). Nesprávně vykládal Thunmann Kadłubkovu zprávu o tom, že Uhři a Tibianei pomáhali r. 1096 polskému knížeti Vladislavovi proti vzbouřilému jeho synu Zbyhněvovi. Tibianei nejsou, jak myslil Thunmann, Tjubani, t. j. čobani (pastýři), nýbrž Rusíni. Ostatně valašští a moldavští Rumuni nebyli nikdy zváni Čobany, kteréžto slovo — turecké — před příchodem Turků do Evropy nebylo u nás vůbec známo (85—87).

Nato Roesler obrací pozornost k církevním poměrům na území zaujatém později Rumuny sev. od Dunaje a dospívá rovněž k závěru, že Rumuni nejsou tu autochthony (88 a násl.). Jisto je, že Visigoti před biskupem Ulfilou († 388) neznali křesťanství. On sám byl původně pohanem a přinesl teprve z Cařihradu svým krajanům křesťanskou víru. Od domnělých Románů sev. Dácie ji tedy nepřijal. Po osmiletém působení opustil se svým arianským stádem Dácii, poněvadž musel snášeti od tamních pohanů příkoří, a zamířil do Moesie. Jen křesťanští Rumuni nebyli by vydáni pronásledování a byli by setrvali uprostřed pohanských Gotů? Rumunský metropolita Siaguna a jiní církevní historikové rumunští uvádějí rozličné doklady o stáří rumunské církve, ale vesměs nesprávně. Tak se tvrdí, že ještě ve 4. stol. byl Nikétas biskupem v Trajanově Dácii, a zatím běží o Dácii *jižní*. Jen zmatením vydáváno je gotské biskupství Unilovo a jeho nástupců, jež se nalézalo na Krimu, v Kafě, za biskupství Rumunů staré Dácie. Nesprávně vykládá se také v rumunské literatuře 28. kanon 4. oekumen. koncilu v Chalkedonu. Mluví se v něm o barbarech v diecésích Pontu, Asie (prokonsulské) o Thrácie, tedy vesměs o barbarech na území říše byzantské, nikoliv o těch, kteří sídlili mimo říšské hranice, a nelze mysliti tedy na „starou Dácii, kde sídlili Rumuni" (88—91).

Misionář Bruno, který chtěl šířiti křesťanství mezi Pečeněhy a podává asi r. 1007 zprávu o své cestě cís. Jindřichovi II., nic neví o četném rumunském obyvatelstvu na tomto území, a byl by přece musel o jeho církevní organisaci se zmíniti (91). Podle Cipariu-a byl klášter ve Staneşti ve Valašsku založen již r. 1114, ve skutečnosti však teprve v 16. stol. (1537). — Když bylo hlásáno

křesťanství v Uhrách, přišli tam misionáři jednak z Němec,[1]) jednak z říše byzantské. Prameny historické zmiňují se o dvou náčelnících Maďarů, kteří přijali křesťanství přímo v Cařihradě, o jednom pak, který byl pokřtěn ve Vidině.[2]) Tento třetí pohlavár Maďarů (Achtum) měl své knížetství na západě a jihozáp. od Sedmihrad. Kdyby tehdy Rumuni byli zaujímali Sedmihradsko, bylo by od nich muselo vycházeti křesťanství na sousedním území uherském. Právem táže se Roesler: Což pak by bylo jediné rumunské duchovenstvo neprojevovalo snahu šířiti křesťanskou víru? Neměli rumunští duchovní představení nejmenšího styku s ostatním světem a s Cařihradem, sídlem patriarchy východní církve? (94—95.)

Proti nepřetržitosti valašských sídel v Sedmihradech mluví však ještě další skutečnosti. Od doby uherského krále Gejzy II. (1141—1161) počalo se hromadně stěhovati nové obyvatelstvo do sev. Uher a do Sedmihrad, kde maďarský živel byl jen na západě a pod jménem Sékelů jen na východě. Nový kulturní element zván byl do země ze západu. Kdyby onen pracovitý národ Valachů se svou starou kulturou býval v zemi, museli bychom se diviti, proč uherská vláda zve tam cizince a dokonce ještě z dalekých krajů, až od Rýna (96). Němečtí kolonisté voláni jsou na území pusté (desertum de Cibinio), což je nejlepším důkazem, že Valachů tam nebylo (96—97). Také půda kolem Brašova (terra Borza), odevzdaná králem r. 1211 řádu německých rytířů, uvádí se jako pustá. Ani tam nečiní se zmínka o Valaších (97). Teprve v l. 1222, 1223 a 1234 poprvé slyšíme o tomto národě v Sedmihradsku. Hornaté území na jihu Sedmihrad objevuje se

---

[1]) Toto mínění Roeslerovo dlužno poněkud opraviti. Maďarský slavista Melich v díle svém Szláv jövevényszavaink (I. sv. o 2 částech, Budapešť 1903 a 1905) dokázal, že o šíření křesťanství u Maďarů pracovali také slovanští duchovní římskokatoličtí, hlavně Slovinci. Srov. náš referát, O počátku kulturních vlivů slovanských na Maďary (Osvěta, 1908, 973—987).

[2]) Za pouhou báj prohlašuje Karácsonyi, Magyarország egyháztörténete (Nagyvárad 1915), str. 3 a 4, tvrzení byzantských spisovatelů 11. stol., že by dva přední Maďaři Bulcs a Gyula, na konci 1. pol. 10. stol. byli přijali v Cařihradě křesťanství. Pověst povstala po jeho mínění tím, že případ, který se stal asi r. 1047 nebo 1048 s Pečeněhy přišlými do Bulharska, byl mylně aplikován na Maďary, a tím, že pokus přijetí křtu Achtumem (Ajtonyem) v době sv. Štěpána byl později vztažen i na dotčené dvě osoby. — Nepadá tím ovšem váha poznámky Roeslerovy, že Rumuni neměli účasti při šíření se křesťanství v Uhersku.

v listinách buď jakožto terra Blachorum nebo silva Blacorum et Bissenorum. Tedy teprve ve 3. desetiletí 13. stol., když uherská vláda kolonisaci Transilvanie rozšířila až do nejvyšších a nejhornatějších částí na jihovýchodě země, setkáváme se s Valachy, dosud nikde neshledanými. Na celém západě jakož i ve středu Sedmihrad nevystupují nikde vůči maďarským a německým osadníkům. A ani na území sékelském jich není. Jen v horách jižně od Fogaraše a Reussmarktu bydleli společně s Pečeněhy. Tam byli usazeni patrně hustě, tak že se kraj ten podle nich nazýval terra Blacorum; název les Valachů a Pečeněhů je znamenitým svědectvím o jich úzkém soužití s Pečeněhy (98—99).

Nuže, lze-liž předpokládati, že od těchto „Blaků" mohl povstati celý dosti veliký rumunský národ? Není-liž tu jiného výkladu pro rostoucí rozmach tohoto národa na sever od Dunaje? Výklad ten Roesler nalézá v poměrech zemí zádunajských, na Balkánském poloostrově (99). Také tam jsou až podnes Rumuni. Kdežto však o jejich bratrech předdunajských, až do poč. 13. stol. nic neslyšíme, podávají nám byzantští i jiní spisovatelé četné zprávy o Vlaších haemského poloostrova. Roesler sbírá četné ty zprávy, počínajíc prvou zmínkou o Valaších,[1]) kteří r. 976 zabili Davida, bratra bulharského cara Samuela (107). Valaši nezaujímali jen t. zv. Velikou Vlachii (Thesálii), Aetolii a Akarnanii, čili t. zv. Malou Vlachii, jihovýchodní Epir čili t. zv. Horní Vlachii, nýbrž i jiné provincie byzantské říše, mezi nimi i Moesii (Bílou Vlachii; Jireček, Děj. nár. bulh., 183). Moesijští Valaši měli velikou účast při založení nového státu bulharského. Roesler snad až roli jejich naproti Bulharům přeceňuje (110). Dosti obšírně líčí společné boje Bulharů s Valachy a Kumány o setřesení byzantského jha (110—116). Nové Bulharsko trpělo však nejen válkami o svou samostatnost, nýbrž i vnitřními zmatky. Nový nepřítel, Turci, zničil Bulhary i Srby. Pro národnosti haemského poloostrova započala doba nových útrap. Z etnických změn, jež nastaly, Roesler pokládá za největší tu, že románský živel v balkánském Zádunají neobyčejně se ztenčil dílem absorpcí, dílem vystěhováním (117). Odnárodnění postihlo jen země t. zv. macedonských Valachů. Naproti tomu Valaši moesijští se vystěhovali do nové vlasti na sever od Dunaje.

---

[1]) Míněna jsou tu slova Kedrenova παρά τινων Βλαχῶν ὁδιτῶν.

Prvé proudy Valachů obrátily se na sever od Dunaje v době bojů o vzkříšení Bulharska a v čase nejblíže následujícím. Spojeni jsouce s Kumány a hledajíce tam útočiště, Valaši poznali jejich území a mnozí z nich už tam zůstali. Když po uplynutí prvé třetiny 13. stol. moc Kumánů Tatary byla zničena, mohl počet valašských pastýřů a sedláků nerušeně růsti. Mongolové, kteří měli zamířeno do Uher, ušetřili, jak se zdá, záp. Kumánii (Valašsko a Moldavsko). Také mnohá bulharská rodina vystěhovala se asi na sever (117). Tiše a nepozorovaně pokračovala invase a zabrání Valašska. Počátek tohoto hnutí, který padati musí ještě do doby kumánského panství, není zaznamenán (118). Touto hypotesou nenáhlého stěhování moesijských Valachů na sever dá se podle Roeslera vysvětliti nápadný zjev, že na severu Dunaje setkáváme se s Valachy teprve na poč. 13. stol. Od té doby stávají se tam čím dále tím četnějšími, až pomalu zaplňují Valašsko a okolní země, kdežto v Moesii, někdejším svém sídle, až na sporadické enklavy úplně zmizeli (119).

Roesler obrací pozornost i k rumunskému jazyku a ukazuje v něm na nedostatek živlů germánských, naproti tomu však na vlivy řecké a albánské. Obé svědčí o tom, že rumunština nevznikla v sev. Dácii, nýbrž na Balkánském poloostrově, neboť jen tam stýkali se Rumuni s Řeky a Albánci (pozdější vliv řecký za Fanariotů byl malý). Ve staré Dácii byli by museli přijmouti jazykové živly gotské a gepidské (121 a násl.). Vykládati vlivy albánské z jazyka starých Dáků Roesler pokládá za nemožné (125—127). Existenci elementů turko-tatarských v rumunštině a také slovanských nepovažuje za rozhodující ve sporné otázce (123 a 124). Nelzeť zjistiti, co ze slov turko-tatarských náleží kumánštině a co turečtině (slova arabská a perská přešla do rumunštiny arci jen z turečtiny). Co pak se týče Slovanů, mohl se vliv jejich projevovati jak na severu, tak na jihu Dunaje, poněvadž v obou těch územích byli usazeni (127).[1])

Proti kontinuitě Roesler uvádí dále výhradné panství bulharštiny v církvi valašské a v úřadech valašských knížetství až do 17. stol. Kdyby byl valašský národ na severu Dunaje uprostřed

---

[1]) Neprávem vytýká Roeslerovi Jung, Roemer und Romanen, 257, pozn. 1, jako by k většímu podepření své theorie důsledně ignoroval Slovany staré Dácie. Výtka tato jasně ukazuje, jak se často vedou vědecké polemiky, aniž pozorně přečteno bylo mínění odpůrcovo.

četných národností býval žil v duševní a politické isolovanosti, jak se domnívají rumunští historikové, byl by se mohl ujmouti v církvi buď rumunský nebo jen řecký jazyk, v úřadech pak buď jen rumunština nebo po vzoru západním latina. Co se týče života církevního, není bez významu, že jediní Rumuni nemají svých vlastních legend, a že jejich svatí, pokud nejsou nedávného data, jsou vesměs Bulhaři a Řekové (129).

Roesler všímá si dále topografie rumunské a zjišťuje, že na území sedmihradském nezachovalo se nejen žádné jméno vynikajících míst z doby římského panství ve staré Dácii, ale ani ne rumunská jména hor, údolí, potoků atd., ačkoli s jmény slovanskými se setkáváme, a to v počtu značném (129 a násl.). Také ve Valašsku a Moldavsku není před 14. stol. žádného města se jménem rumunským (130). Vzhledem k uvedeným skutečnostem musíme míti za to, že před počátkem kolonisace nebylo v Sedmihradech usazeného valašského obyvatelstva, nýbrž jen rumunští pastýři (131).

Proti kontinuitě mluví také jednotnost rumunského jazyka na severu Dunaje i na Balkánském poloostrově. T. zv. Valaši macedonští čili Kucovalaši, Aromuni (Arămâni) nejsou potomky romanisovaných Bessů ze staré Thrácie, jak měl za to Tomaschek (Über Brumalia und Rosalia, Sitzungsber. Víd. Akad. odd. filol. hist. LX., 1869), nýbrž jednou větví rumunského národa, který se vyvinul v západních a středních romanisovaných provinciích Balk. poloostrova. Jádrem tohoto románského lidu bylo obyvatelstvo Moesie, které ještě na konci 12. stol. muselo být velmi četné, poněvadž hrálo politickou úlohu. Od té doby úplně tam zmizelo. Že by se bylo úplně poslovanštilo, nedá se mysliti, poněvadž Rumuni se neodnárodňují. Moesijští Rumuni vystěhovali se na sever Dunaje. Přidali-li se k nim Rumuni jiných provincií Balk. poloostrova, nevíme. Je to sice možno, ale tvrditi ani popírati se to nedá (136). — Společný původ a dřívější soužití Kucovalachů a t. zv. Dákorumunů je dosvědčeno v jazyku obou těchto větví rumunského národa. Severní a jižní rumunština jsou beze sporu jen dvěma dialekty jednoho a téhož jazyka (137).

Valašsko-bulharský stát v Moesii, dílo valašských bratří Petra a Asana, byl podle Roeslera jaksi mateční buňkou, z níž oddělením vyrostl nový státní útvar. Veškera kultura, kterou mají Rumuni ve 13. a 14. stol., jest bulharsko-řecká. Politické

instituce, jež přijali Slované Moesie od Bulharů jakož i z Byzantska, přešly na Rumuny; k tomu přibyla v oboru církevním řecká forma křesťanství. Nic v rumunském státním a církevním životě v době po „sestoupení Radulově",[1]) t. j. po založení státu valašského, neukazuje na opření se o západní Evropu, nic na nějakou recepci odtud, všechno dýše jeden a týž vzduch, jako byl v Ochridě a Cařihradě (139).

Pro mínění, že Rumuni jsou národem, který se teprve po Maďarech a Němcích do Sedmihrad přistěhoval, Roesler vidí oporu v řadě sněmovních usnesení a zákonů sedmihradských, vyplynuvších ze stížností obyvatelstva, že Valaši brzo tu, brzo zase tam počali bydleti, kde nikdy před tím nebyli (141).

Ve zvláštní kapitole Die Anfänge der Ungarn und der anonyme Notar (str. 149—230) Roesler dokazuje, že anonymní notář úplně nehistoricky líčí počátky maďarského panství v Uhrách, a že proto nelze se na něho odvolávati v otázce stáří rumunského národa v Sedmihradsku.[2]) Roesler nebyl ovšem prvý, který ukazoval na nekritičnost uherského kronikáře — učinili to mnozí dávno před ním, jako na př. Schlözer, Eder a j., r. 1813 také Kopitar, — ale rozbor Roeslerův je velmi důkladný.

Spis Roeslerův působil mohutným dojmem. Důkazný materiál autorem snesený byl tak přesvědčivý, že osvědčení historikové neváhali vysloviti přímý svůj souhlas. Byli to z Němců zejména Dümmler, Bidermann, Krones, Lorenz, Hertzberg, z Maďarů Hunfalvy, ba i sám jeden Rumun, Eudoxius baron Hurmuzaki, který ve svém díle Fragmente zur Geschichte der Rumänen (Bukurešt I. 1878, str. 44, pozn.) nazývá knihu Roeslerovu „výborným, hluboce důkladným, v největší části názorů nevývratným spisem". Hurmuzaki vyslovil mínění (u. m. I. 186), že Rumuni usadili se na levém břehu Dunaje v 9. stol., když se říše bulharská z Balk. poloostrova rozšířila přes Dunaj. Později

---

[1]) Tím míněn jest výraz běžný u rumunských historiků, descălecarea Radului (descălecarea Munteniei).

[2]) Jen mimochodem budiž podotčeno, že skoro současně s Roeslerem vystoupil proti autoritě bezejmenného Bélova notáře Emerich Krajner, Die ursprüngliche Staatsverfassung Ungarns (Vídeň 1872), 25—85, spisovatel, který způsobem málo sice formálně přehledným, ale za to věcně velmi pozoruhodným a samostatným vylíčil počátky uherského státního zřízení. V literatuře maďarské neprávem jest umlčován.

(u. m. II. 1) arci pokládá Rumuny sedmihradské za autochthony.[1]) Ostatní kritika rumunská sice oponovala, ale hlasy její neměly významu, poněvadž nikdo z rumunských historiků neměl — až na jediného Hasdeu — tolik vědomostí, aby se mohl s Roeslerem měřiti. A ani Hasdeu nemohl ve své Istoria critica a Romȃniloru (Bukurešt 1875, I. 1875, II. 1.) uvésti žádného fakta proti Roeslerovi.

Z historiků slovanských upíral Rumunům dáckou vlast Marin Drinov. Ve své rozpravě Заселеніе балканскаго полуострова Славянами (Чтенія ИОИДР., Moskva 1872, kn. 4) vyslovuje mínění, že za krátkého a jen povrchního panství Římanů v Dácii nedá se mysliti, že by tamní obyvatelstvo se pořímštilo, a pokládá proto názor o původu Rumunů z pořímštěných Dáků za pouhou fantasii. Tím méně mohou Rumuni pocházeti z římských kolonistů dáckých, poněvadž kolonisté ti byli r. 271 vystěhováni do Moesie. Nejsprávnější prý jest odvozovati Rumuny od porománštěných Thráků Balkánského poloostrova, kteří se v pozdější době vystěhovali, a sice ne tak brzo, jak myslí Miklosich — v 5. století —, ale zase ne tak pozdě — ve 13. stol. —, jak míní Roesler.[2]) Jen mimotně budiž podotčeno, že Drinov nevylučoval možnost, že Dákové byli Slovany, a ne-li, byli po jeho mínění Slované staré Dácie aspoň v úzkých stycích s Dáky, ať již jako jejich spojenci či poddaní.[3])

Teprve roku 1877 — již po smrti Roeslerově — vystoupil Julius Jung, soukromý docent dějin na universitě v Inšpruku, se spisem svým Roemer und Romanen in den Donauländern a snažil se důkazy Roeslerovy vyvrátiti. Dílo jeho, jak již ukazuje název, není vlastně ve svém celku polemickým spisem proti Roeslerovi. Spisovatel pojednává v něm po obšírném úvodě, v němž se vykládá význam římské doby pro podunajské země, a vypočítávají se prameny její dějin, o dobytí Podunají Římany,

---

[1]) Pro tento odpor hledá vysvětlení Briebrecher, Der gegenwärtige Stand der Frage über die Herkunft der Rumänen (Programm des evang. Gymn. A. B. zu Hermannstadt, 1897, 16). Myslí, že vydavatel nad dovolil si měniti autorův rukopis, což je málo pravděpodobné.

[2]) Съчинения на М. С. Дринова (vyd. Бълг. Книж. Друж. v Sofii redakcí prof. V. N. Zlatarského), I. sv. (1909), 215 a 216. Srov. též str. 280 a násl.

[3]) U. m., 213 a 214.

o římské provincijní správě, o vojenství císařské doby římské, o krajském zřízení barbarů a městské ústavě Italiků v Podunají a j. v. Teprve v kap. 8. Jung polemisuje s Roeslerem. Kapitola tato nadepsaná Ladiner oder Walchen, Rumunen oder Walachen und deren Schicksale im Mittelalter (206—282) je částečně jen trestí dřívější Jungovy rozpravy Die Anfänge der Romaenen (Zeitschrift f. d. österr. Gymn. 1876, seš. 1, 2, 5), částečně doplněním jejím. Spisovatel dokazuje, že celá these Roeslerova je vybudována na mylných základech. Roesler tvrdil, že Dácie byla jen povrchně romanisována, římanství že tam nezapustilo hluboko kořenů, a proto že po vzdálení se Římanů nezůstaly tam po nich veliké stopy. Věc se má právě naopak. Poněvadž půda byla od Dáků jen slabě osazena, romanisace pomocí přivedených kolonistů učinila tam naopak větší pokroky než jinde (239). Kdyby si Roesler byl povšiml nejen Rumunů, nýbrž i jiných podunajských Románů, byl by přišel k jinému výsledku (240).

Mýlka je dále, že ve staré Dácii nezachovaly se z doby římské žádné místní názvy. Jména řek pocházející z doby římské jsou naopak svědectvím o nepřetržitosti obyvatelstva (240). Že nanejvýš jedna nebo druhá římská mansio podržela své jméno, vysvětluje se tím, že městské osady byly vyklizeny. Za to však venkovská nomenklatura zůstala touž, a také jména hor až na hranicích bukovinsko-marmarošsko-sedmihradských i dále v zemi náležejí jazyku románskému, a sice v jeho starší formě (241 a 242).

Nato rozebírá Jung Roeslerovy historické zprávy. Flavius Vopiscus náleží mezi scriptores historiae Augustae a není tak spolehlivý, jak myslí Roesler (243), a proto nelze ho uváděti na důkaz úplného vystěhování Románů z Dácie. — Nic neznamená, že od 3. až do 13. stol. nemluví se o Románech ve staré Dácii. O Valaších na Balkánském poloostrově máme zprávy teprv od konce 10. stol. (od r. 976), a přece nebude nikdo tvrditi, že by tam dříve neexistovali. Pozdní zmínky pramenů vysvětlují se prostě tím, že byzantští spisovatelé necítili potřeby psáti obšírněji o Valaších (244).

Roesler neprávem má za to, že se Valaši počali stěhovati na sever Dunaje teprve po r. 1186. Tomaschek (Zur walachischen Frage, Zeitschrift f. d. öst. Gymn. 1876, 342—346) upozorňuje na zprávu Nikéty Chonského, dle níž Valaši r. 1164 byli usazeni

u samých hranic haličských,[1]) tam, kde jinak panovali Kumáni, a proto se od spisovatelů jen oni jmenují (247).

S Roeslerovou theorií, podle níž celý národ Valachů se dostal do svých sídel severně od Dunaje teprv od r. 1186, nesmí se směšovati známá skutečnost, že mezi Sedmihrady, Moldavsko-Valašskem a krajinami na jihu Dunaje skutečně opětovně nastaly změny obyvatelstva. Lid valašský stěhoval se z místa na místo. Takových případů týkala se sněmovní usnesení sedmihradská, jež uvádí Roesler, ale proto přece nelze tu mluviti o přistěhování ve smyslu Roeslerově (248).

O způsobu, jak Románi a Slované na Balkánském poloostrově bojovali o svá sídla a v jakém poměru k sobě stáli, jsme zpraveni jen nedostatečně. Ze soudobých spisovatelů slyšíme jen o událostech mimořádných, o válkách a plenění. O mírném vývoji věcí můžeme souditi jen nepřímo, z místní nomenklatury (250, 254). Jung odvolává se na Jirečkovu Geschichte der Bulgaren, podle níž románští obyvatelé uprchli před Slovany do hor (253). Ale nejen na Balk. poloostrově, nýbrž i v Dácii Románi odolali částečně asimilační síle Slovanů. Mezi oběma stranami vytvořil se podobný poměr jako později v Anglii mezi Normany a Anglosasy. Výmluvným svědectvím toho je dnešní valašský jazyk, v němž románský živel stojí ke slovanskému téměř v témž poměru jako tam germánský ke vniklým francouzským součástkám (254). Také jinak byl tam asi stav věcí stejný. Neboť jako v Anglii po tři století rasy byly odloučeny, frančtina byla jazykem dvora a parlamentu, před níž anglosaština jakožto selský dialekt ustupovala více do pozadí, tak určovali po staletí Slované celý vývoj v církvi a státě a v jazyku oněch východních podunajských Románů. Slovanství vtisklo zkrátka celé valašské rase vlastně signaturu (255).

Slované setkali se s nevzdělaným románským obyvatelstvem, jemuž vštípili svou kulturu a jazyk (256). Bylo to zejména od 9. stol., kdy slovanština jakožto jazyk církevní došla velkého rozkvětu. Pod vlivem Slovanů stáli Valaši jak Balkánského poloostrova, tak aspoň na čas i Valaši někdejší Dácie (257). Teprve ve stol. 11. nastal obrat, když podlehla říše bulharská, zničená Basiliem II. Bulharobijcem. Za nového řeckého panství Bulhaři

---

[1]) Níže — na str. 112. — rozebírá se zpráva Nikéty Chonského. Nemá pro otázku o původních sídlech rumunského národa onoho významu, jaký jí přikládají někteří spisovatelé.

i Valaši byli postaveni na roveň (257). Těžisko Rumunů přeneslo se ovšem časem na sever Dunaje (258). Pro Byzantince neměli tito severní Rumuni tak velikého významu a zahrnují se obyčejně souborným názvem Skytů. Oficiálně běželo beztoho jen o jejich pány, různé turecké národnosti, Pečeněhy, Kumány a Maďary (258). Pod Maďary stála část dáckých Valachů od té doby, co Bulharsko přestalo r. 1019 existovati. Zatím co moc Byzantinců se drobila, říše uherská se konsolidovala. Aby tato konsolidace byla úplně zabezpečena, okupovali Maďaři také dáckou vysočinu. Opakovalo se to, co někdy za Trajana uznali za nutné Římané, aby se v zemi udrželi, „Zálesí", Sedmihradsko, bylo kolonisováno (259).

Nejdůležitější body Transilvanie byly kolonisovány nejdříve maďarskými osadníky, pak pohraničnými strážci, t. zv. Sékely, a konečně Němci (266). Německou kolonisací přivedena byla země zase do kulturního stavu, neboť kultura souvisí nejtěsněji s městským životem, s rozvojem občanské svobody a zámožnosti, pojmy to, jež od vypuzení nebo zničení Římanů tam byly neznámy (267). Uherské dějiny jsou dějinami poměru, v němž stáli k sobě tři činitelé obyvatelstva říše, maďarská šlechta, utiskovaný selský lid a městský střední stav. S počátku vidíme v popředí jen krále, šlechtu a německé sedláky a měšťáky; zotročené dřívější obyvatelstvo bylo ignorováno a nemělo žádného vlivu na veřejné záležitosti (267). Podobně bylo tomu v Sedmihradsku, kde ve 12. stol. jako klín vnikla maďarsko-německá kolonisace do území Valachů. Členové této kolonisace, saští osadníci, Sékelové a maďarská šlechta, rozdělili se zároveň o panství v zemi jako jedině oprávněné „národnosti", kdežto Valaši byli jen služebnou bezprávnou masou. Bylo tomu tak jako v jiných koloniích Němců i jiných národů staré i novější doby (268).

O to právě vede se spor. Roesler tvrdil, že Valaši proto z privilegovaných stavů byli vyloučeni, že při dělení země přišli příliš pozdě. Opírá svou thesi o slova prvých listin potvrzujících držbu Sasů a řádu německých rytířů, jež označují půdu jako „pustou a nevzdělanou". Jung dokazuje celou řadou jiných podobných listin, že slova taková nemohou se bráti doslovně, jako by běželo o půdu zcela liduprázdnou (268—272).

S otázkou národnostní úzce souvisí otázka sociální. Národní vědomí podmíněno je nutně jistou zámožností individua i celého národa; spočívá na tom zároveň politická moc. Proletariát hledí

jen k tomu, jak by se uživil a rozmnožil, o vyšší zájmy se starati nemá čas, a nemá také národního uvědomění. Veden je toliko slepým pudem, aby se množil, poněvadž jiných požitků neumí si opatřiti (274). Z národností sedmihradských jen Valaši ve své tuposti a poddanství množili se v geometrické progresi, kdežto panující „národy" rostly jen mírně. Hledí-li se pak ještě k tomu, že souviseli se svými soukmenovci mimo Sedmihrady, a že případný úbytek lidí mohli při svém kočovném životě snadno doplniti, není nic divného, že časem převýšili svým počtem dvakráte počet Maďarů, Sékelů a Sasů (278 a 279).

V novém svém díle Die romanischen Landschaften des römischen Reiches (1881) Jung drží se svého dřívějšího mínění, obraceje větší pozornost k jazykové stránce otázky, zvláště k poměru mezi rumunštinou a albánštinou, přes to však zamítá stěhování Rumunů z Albánie nebo ze zemí sousedních na sever od Dunaje. Z podané tresti Jungova učení vyplývá, že jednotlivá tvrzení Roeslerova sice opravil, ale v celku základní thesi svého odpůrce sotva vyvrátil. Materiál, který Roesler pro svou theorii snesl, byl tak veliký a přesvědčivý, že ani nesporně značné vědomosti Jungovy nestačily, aby zachránily hypotesu nepřetržitosti.

Odmítavě vyslovil se o učení Jungově sedmihradský archeolog K. Gooss, Die neueste Literatur über die Frage der Herkunft der Rumänen (Korrespondenzblatt des Vereins f. siebenb. Landeskunde I. 1878, Sibiň, str. 17—22, 28—39). Vyvracel mínění, jako by Římané byli Dácii úplně zromanisovali, a ukazoval i na to, že Slované, kteří se v průvodu Avarů Sedmihrad zmocnili, nenašli tam římských místních jmen. Ulpia Trajana a Apulum dostaly od nich jména slovanská, Gradište a Belgrad.

Ze slavistů, kteří se přidali na stranu Jungovu, na prvém místě stojí Jos. L. Píč. Ze tří jeho německy psaných spisů zabývajících se otázkami z dějin národností, usazených v zemích koruny sv. Štěpána, dva věnovány jsou měrou větší také Rumunům, třetí týká se jich jen méně. Prvý, Über die Abstammung der Rumänen, vyšel r. 1880 v Lipsku. V kapitole prvé autor seznamuje s theoriemi o původu Rumunů, ve druhé píše o rumunském živlu na Balk. poloostrově. Mnohé z věcí tam vykládaných známy jsou z ostatní literatury. Pro slavisty nejzajímavější je ta část, kde Píč pojednává o Bulgaro-Vlachii (str. 70—96). Dokazuje tu, že zásluhy Valachů o zřízení druhé bulharské říše se

v pramenech i literatuře přeceňují,[1]) a že obnovené Bulharsko bylo od samého počátku státem bulharským, nikoli valašským. Pro naši otázku nejdůležitější jsou poslední dvě kapitoly Píčovy knihy, a to III. Das romanische Element im alten Dacien (97 až 200) a IV. Einiges über die Sprache und Religion der Rumänen und Zinzaren (201—228).

Podstata učení Píčova (116 a násl.) je toto: Listinami je zjištěno, že v prvé pol. 13. stol. Valaši objevují se ve velikém počtu v malé i veliké Valachii, Moldavsku a jižní Transilvanii, a že ve mnohých částech těchto zemí mají vlastní distrikty, jako jest terra Blachorum nebo terra Fugros (Fogaraš), keneziatus Joannis et Farkasii, terra kenezatus Lyrtioy (správně Litvoj) waiwode, terra Szeneslai waiwode Olahorum. V těchto distriktech mají Valaši dědičnou pozemkovou držbu, jež podle listiny z r. 1231 pochází z bulharského období a králi jakož i zemskými soudy je respektována. Z týchž listin je zjevno, že Valaši měli své vlastní národní náčelníky ve knezech a vojvodech, a že tedy i po stránce světské měli právě takovou organisaci jako po stránce církevní ve svých biskupech. Srovnáme-li poměry Valachů Balk. poloostrova s poměry Valachů na sever od Dunaje, a hledíme-li zejména k okolnosti, že valašské obyvatelstvo Balkánu vedlo buď polodivoký pastýřský nebo loupežnický život v thesálsko-epirských horách nebo se nalézalo uprostřed Slovanův a Albánců v jednotlivých katunech v církevním poddanství, nemajíc rovněž půdy, anebo nejsouc zaměstnáno zemědělstvím, a že naproti tomu Valaši na sever od Dunaje jsou dědičnými uživateli půdy, zabývají se orbou, mají vlastní národní jak světskou tak duchovní vrchnost, vysvitne již z tohoto jediného rozdílu poměrů obou těchto jazykově tak blízko příbuzných národností, že nemohly na počátku 13. stol. tvořiti jednotnou národní masu. Neboť kdyby napolo zdivočilý, v cizorodém národním živlu rozptýlený etnický živel byl se měl shromážditi a státi se usedlým a zemědělským, kdyby byl měl vytvořiti světskou a duchovní vrchnost, byl by k tomu potřeboval nikoli jednoho nebo několika desetiletí, nýbrž staletí. Vzhledem k této tak důležité okolnosti — míní Píč — nebude lze hájiti these, že valašští pastýři Balkánského poloostrova, vybojovavše Bulharům svobodu, byli by se přestěhovali přes

[1]) Toto své původní mínění Píč později změnil, jak níže (str. 44) jest ukázáno.

Dunaj a byli by tam později v listinách jmenováni. Naopak ujišťuje prý nás listina z r. 1231,[1]) že Valaši od paměti lidské na severu Dunaje na téže půdě, na téže hroudě seděli a mají svou půdu z doby bulharské. Nebylo by prý proto nijak protismyslné, domnívati se o těchto severních Valaších, u nichž příslušnost k Bulharsku byla v čerstvé paměti, že se účastnili bulharských bojů za svobodu pod Petrem a Asěnem, a toto domnění odpovídalo by spíše skutečnosti než nová oblíbená these, jež Bulharům na konci 12. stol. dává zmizeti a Bulharsko zalidní najednou Valachy, aby obratem ruky zase jim (Valachům) dala zmizeti a Bulhary na jich místo dosadila. Proti této theorii přistěhování z Balkánského poloostrova mluví prý také rumunská národní tradice, podle níž valašské a moldavské knížetství nebylo založeno z Balkánského poloostrova, nýbrž z Uher.

V kapitole Das Nationalitätenrecht in Ungarn Píč stopuje pak autonomii jednotlivých národností v zemích uherských a zejména Rumunů. Výsledek, k němuž dospěl, je tento (str. 187 a násl.): O bezprávnosti nebo otroctví Rumunů v království uherském ani ve středověku a částečně ani v novověku apodikticky mluviti nelze, pročež tvrzení o inferioritě tohoto národa, jež často bylo opakováno, musí se bráti s největší opatrností. Když se říše uherská na počátku 14. stol. rozpadla na součástky, z nichž povstala — Píč líčí po vymření Árpádovců věc tak, jako by Uhersko skutečně se bylo rozpadlo —, marmarošský a ugočský komitát byly spravovány vlastním vojvodou, a z tohoto vojvody se během století vyklubal vojvoda valašský; oba komitáty tvořily tedy valašské území s vlastními národními vojvody. Komitáty lugošský a karanšebešský byly rozděleny na 8 valašských distriktů, v nichž žádný cizí člověk nesměl nabýti indigenátu; tvořily tedy vlastní bánství s bánem jako nejvyšším úředníkem. Rovněž tak jevilo se podle Píče valašské území fogarašské jako vlastní vojvodství čili ducatus. Komitát huňadský, rozdělený na 3 valašské distrikty, byl podřízen přímo vojvodovi nebo vicevojvodovi. Avšak i Valaši v ostatní Transilvanii byli ještě na konci 13. st. čtvrtým národem v zemi a byli zastoupeni na sněmích; během času pozbyli svého dřívějšího postavení, tak že revolucí z r. 1437

[1]) Listina tato, na kterou se zastanci theorie kontinuity opětovně odvolávají, je padělek. Upozornil na to již r. 1893 (Századok, str. 56) Tagányi.

naproti třem ostatním spojeným národům zachránili jen svou národní individualitu a obecní autonomii podle valašského práva, ačkoli byli usazeni částečně na soukromých a církevních statcích, částečně na půdě náležející ke královským hradům, jako Csicsó, Bystřice, Udvard, až revoluce z r. 1600 a 1601 a její následky způsobily jich úplné potlačení. Podobné postavení měli také Valaši v Zátisí.

Autonomie Rumunů v zemích uherských spočívala na starobylých řádech obyčejových podobně jako národnostní právo Rusínů a Slováků, totiž národností, jež přišly do Uher dříve než Maďaři. Jen postavení národností, jež se přistěhovaly do Uher teprve po Maďarech, zakládalo se na právu psaném, na privilegiích (jako tomu bylo u Němců, Kumánů, Srbů). Již toto národnostní právo Valachů, Rusínů a Slováků jakožto právo obyčejové je svědectvím, že dotčené národnosti sídlily v zemi před Maďary (195 a 196).

Píč pokouší se také zjistiti, jakým směrem prchalo obyvatelstvo Trajanovy Dácie před Goty. Poněvadž Gotové přišli od východu a mohli se dvěma proudy dostati do země, dnešním Valašskem a průsmyky v horách sékelských, mohlo se prchající obyvatelstvo Transilvanie utéci do západního pohoří. Brána mesešská rozdělila je na dvě části. Jedna z nich zamířila na sever do Marmarošska a snad i satmárského komitátu, druhá do hornaté části Temešska, hunyadského komitátu, jižní Transilvanie a snad i do transilvánského Rudohoří (199).

Kapitolou o jazyku a náboženství Rumunů a Cincarů Píč končí svou monografii.

Znova vrátil se Píč r. 1886 k otázce o původu Rumunů ve spise Zur rumänisch-ungarischen Streitfrage (Lipsko). Spornou otázku posuzoval nyní i se stanoviska anthropologického. U severních Rumunů (t. j. Rumunů na sever od Dunaje) dají prý se rozeznávati dva rozhodně odlišné národní typy, z nichž jeden, v jihozáp. polovině rumunského území, vykazuje základ rozhodně římský, druhý pak, v severovýchodní polovině rum. území, s jedinou výjimkou v Bukovině, projevuje typus neřímský, Píč jmenuje jej dáckým. Oba typy vystupují ovšem jen v některých krajích ryzeji, jinak však jsou více nebo méně seslabeny a s typy cizími smíseny (str. 4). Také mezi Valachy macedonskými shledává Píč dva různé typy, římský a dácký, avšak s tím rozdílem, že místně

nejsou tak odděleny jako u Dákorumunů, kterážto okolnost padá prý silně na váhu proti theorii přistěhování (str. 13). Sluší prý zdůrazniti, že mezi Dáko- i Macedorumuny římský typ, tedy skutečná římská krev silně je zastoupena, z čehož následuje, že do staré Dácie musela být dirigována přímo nebo nepřímo z Italie silná kolonisace, což nemůže být nápadné, poněvadž císař Trajan podle svědectví Eutropiova ve velikém měřítku kolonisoval.[1]) Potomci těchto kolonistů jsou vedle romanisovaných Dáků a s připočtením pozdější příměsi nositeli rumunské národnosti (14). Právě tak jest velkému počtu římských kolonistů připisovati, že dáčtina v rozvoji rumunského jazyka neměla skoro žádného vlivu (15). Stopujeme-li rumunský typ v jeho ryzosti, seznáme, že Macedorumuni vystupují nejryzeji v pohoří pindském, Dákorumuni však jednak na jihozápadním konci sedmihradského pohoří a blízko něho, v pohoří biharském a na jeho západní straně, v Banátě a na svazích transilvanských Alp, jednak (dácký jakož i římský typ) v severní části Moldavska a jižní Bukovině vedle sousedních horských částí Sedmihrad a Marmaroše (15). Z Marmaroše založeno bylo Moldavsko, čímž se vysvětluje tato souvislost typu. Pokud běží o jihozápadní část Dákorumunů, jádro římského typu bylo původně v biharském pohoří, v Banátě a snad i podél svahů sedmihradských Alp (16). Píč mínil tu studiem anthropologickým dojíti k témuž výsledku jako dříve cestou historickou, že Rumuni museli býti nejstarším a jediným obyvatelstvem tam, kde se neztenčeně udržela jejich národní práva, totiž v Marmarošsku, Banátě, huňadském komitátě, Fogarašsku a částečně v Sedmihradech. O pohoří biharském podotýká, že mu význam jeho při prvém jednání o thematě unikl, a byl oceněn teprve v pozdější jeho monografii Der nationale Kampf gegen das ungarische Staatsrecht (Lipsko 1882).

---

[1]) Píčův anthropologický důkaz o kontinuitě Rumunů vyvrací Hunfalvy, Neuere Erscheinungen, 199. Odvolává se na Mommsena, Römische Geschichte V. (Berlín 1885), 203 a 205, a na Junga, Die romanischen Landschaften des röm. Reichs (Inšpruk 1881), 382. Italie byla za Trajanovy doby již obyvatelstvem chudá, a proto císař Trajan z Italie kolonisty nikam neposílal. Podle Mommsena byla Dácie osazena kolonisty z Dalmácie a jak se zdá, převážně z Malé Asie. Římský typ, jejž Píč zpozoroval mezi Rumuny v Sedmihradech, Valašsku a Bukovině, nemůže tedy pocházeti od kolonistů, jimiž Trajan osadil dobytou provincii.

Nato Píč vykládá dále, jak si představuje záchranu dáckých Rumunů před vpádem Gotů i před pozdějšími nepřáteli. Již ve své první práci Píč hájil these, že na vystěhování ze země nebylo u Rumunů za náhlé katastrofy pomyšlení. Každý zachránil se, kam mohl, v naději, že se později opět vrátí, tak že za stálých bouří v jihozápadním a západním pohoří Dácie nebo Transilvanie zůstalo římsky mluvící obyvatelstvo, jež tvořilo základ dákorumunského národa. Toto své mínění Píč doplňuje v rozpravě Zur rum. ung. Streitfrage (17). V jihozápadním pohoří došli útulku římští kolonisté, v severním pohoří však většinou porománštění Dákové.

Píč uznává, že thesi jeho odporují římští chronisté, podle nichž římští kolonisté Dácii opustili. Nomenklatura římská, jež se z části zachovala (Crisius, Tibiscus, Tierna, Aluta atd.), svědčí prý však o tom, že aspoň část kolonistů v zemi zůstala. Jinak nebyl by tu nikdo, kde by onu nomenklaturu převedl na nové obyvatelstvo (20). O útěku do hor svědčí ještě jedna okolnost. Jsou to rumunské národní slavnosti, konané na horách (24 a násl.). Původ jich sahá do prastarých dob, kde vysoké hory byly domovem lidu (29).[1])

V nové své práci Píč znova se dotýká také poměru Dákorumunů k Macedorumunům. Používá při tom zajímavé zprávy byzantského spisovatele Kekaumena o macedonských Rumunech, kterou našel ve studii prof. Vasiljevského **Совѣты и разказы византійскаго боярина XI. вѣка** (ЖМНП. 1881, 216). Podle té zprávy byla válka Trajanova proti Decebalovi přímou příčinou vystěhování macedonských Valachů na jih. Podle Píče zapsal tu

---

[1]) Jen mimotně budiž připomenuto, že H. A. Gallaš ve své práci Valaši v kraji přerovském mluví o něčem podobném. Na Radhošti scházelo prý se až do počátku 18. stol. o sv. Janě Křtiteli veliké množství lidu nejen z Rožnova a Hukvaldů, nýbrž i ze Slezska, Polska a Uher, a sice „k šermířským kratochvílím, hanebným tancům, chlastání, kvasování a karbanům." Cháska ta trávila tam mnoho dní (až i skoro čtyry neděle). Duchovenstvo i vrchnosti snažily se dotčenou neplechu odstraniti, avšak marně. Teprve na poč. 18. stol. učiněna byla všemu tomu přítrž nařízením zemského hejtmanství. Viz K. Kadlec, Jos. Heřm. Gallaše ztracený spis o Valaších v kraji přerovském (Český Lid XV., 1906, též o sobě), 27 a 28. — Je možno, že zmíněné schůzky a spojené s nimi hýření zavedeno bylo na Radhošti okolními Valachy, ale v tom případě nebyly by dotčené radovánky původu tak starého, jak myslí Gallaš.

Kekaumenos starou tradici pindských Valachů o někdejších jich sídlech v Podunají a o velké válce mezi Trajanem a Decebalem. Rozdíl mezi Trajanovou a Aurelianovou Dácií vypadl lidu z paměti, a jen vzpomínka na stará sídla v Podunají a na katastrofu zůstala. Po Kekaumenovi vymizela beze stopy i tato vzpomínka (36). Srovnávaje svoje názory o Dákorumunech zbylých v původní vlasti se zmíněnou tradicí Rumunů macedonských, Píč má za to, že podal přirozený výklad o jednotném původu obou rumunských větví. Rozdělení jich nastalo podle něho ve 3. stol., a sice v době, kdy Trajanova Dácie připadla za kořist Gotům 270—275); Dákorumuni byli při tom zatlačeni vpádem Gotů do hor Transilvanie, Macedorumuni však později bouřemi hunskými nebo avarskými do hor pindských, Epiru a Macedonie (38).

V nové práci své Píč mezi jiným všímá si také Pajsijova díla **Царственникъ или исторія болгарская** (Budín 1844), v němž na základě starých nám ovšem neznámých pramenů se praví, že bulharsky kníže Gladimir (asi r. 1015) uprchl do *Vlachie.* Odtud povolal pak patriarcha (sv. Jan, patr. trnovský) Asěna a jeho bratra Petra atd. (61). Vlachii na sever od Dunaje Píč nepovažuje za něco nemožného (75). Poněvadž není dokázáno, že v podunajském Bulharsku žilo valašské obyvatelstvo,[1]) v pramenech však mluví se při zřizování druhého státu bulharského o Valaších, Píč modifikuje své dřívější mínění, podle něhož Valachům upíral účast v bojích o obnovení říše bulharské, a připouští nyní, že právě Valaši severní čili Dákorumuni, kteří i podle Nikéty Chonského byli Asěnovými spojenci pode jménem Skytů, hráli aspoň vynikající roli v bulharských bojích o svobodu, i když snad ze severního Valašska nevyšel prvý impuls k těmto bojům, jak to Pajsij vypravuje (75 a 76).

Do podrobností Píčových výkladů nelze nám tu jíti, a není toho ani třeba. Nepokládáme ostatně stanovisko Píčovo za správné, a pokud se týče autonomie Rumunů v Sedmihradech a Uhrách, pokusíme se dokázati, že národnostní právo Rumunů nebylo daleko takové, jak je přeceňoval Píč.

---

[1]) Píč se mýlí. Křižáci, kteří táhli r. 1189 pod Fridrichem Barbarosou přes Niš a Sofii k Filipopoli, setkávali se na své cestě nejen s Řeky a Bulhary, nýbrž i s Vlachy. Také Nikétas Chonský mluví o obyvatelích Haemu, kteří se dříve jmenovali Mysy, a nyní Vlachy.

Stoupencem Jungovým a Píčovým jest Fr. Tamm. Ačkoli ve spise svém Über den Ursprung der Rumänen (Bonn 1891) snaží se podati nový příspěvek k řešení sporné otázky, nepřináší práce jeho mnoho nového. — Mezi odpůrce theorie Roeslerovy náležel původně i Vilém Tomaschek, rovněž profesor university ve Št. Hradci. Do sporné otázky zasáhl již r. 1869, tedy ještě dříve, než Roesler vydal svou knihu. Uveřejnil tehdy stať Über Brumalia und Rosalia (Sitzungsber. d. phil. hist. Kl. d. k. Akad. d. Wiss. LX., Wien 1869), v níž dokazoval, že Thrákové a hlavně Bessové za římského panství, zejména od 4. stol. rychle se romanisovali. Tito poromånštění Bessové byli po mínění autorově příchodem Bulharů zatlačeni ze svých původních sídel do Pindu, kde se stávají známými pode jménem Vlachů nebo Cincarů. Ačkoliv i Tomaschek cincarštinu pokládá jen za dialekt dákorumunštiny, praví, že není nutno souditi z toho, že by Rumuni byli museli někdy míti společná sídla. Tím že romanisace i na odděleném území působila za podobných podmínek, mohla vytvořiti podobný jazyk i podobný národní život jak v Trajanově Dácii, tak i v thrácké střední zemi.

Nově psal o věci Tomaschek, když uveřejnil r. 1872 v Zeitschr. f. öst. Gymn. posudek o díle Roeslerově, v němž na základě historického i filologického materiálu thesi Roeslerovu potírá. Roku 1876 ve krátkém článku „Zur walachischen Frage" (Zeitschr. f. öst. Gymn., 342—346) znova vystoupil proti Roeslerovi. Své stanovisko změnil však r. 1877, uveřejniv v témže časopise recensi o práci Jungově Römer und Romanen. Při mínění svém o původu macedonských Rumunů z Bessů sice setrval, ale nepřipouštěl již vzhledem k totožnosti jazyka Rumunů dáckých i macedonských, že by se obě ty větve rumunského národa byly mohly vyvinovati odloučeně. Obojí Rumuni jsou stejného původu, pocházejíce z poromånštěných Bessů. Z jižních haemských zemí odtáhli Valaši jednak na jihozápad do pohoří Pindu, jednak, a sice v 9. a 10. stol., k severu přes Dunaj. Tou měrou, jak jich v jižních haemských zemích časem ubývalo, množili se od 12. století na severu.

Naposledy formuloval Tomaschek své názory v otázce rumunské r. 1882, ve sbírce svých topografických, archeol. a etnolog. miscell nazv. Zur Kunde der Hämus-Halbinsel (I., Sitzungsber. d. phil. hist. Kl. d. k. Akad. d. Wiss., Wien 1882, 99. Bd.). Ve

třech kapitolách pojednává tam o Rumunech, a sice v kap. IV. Notiz über die Wlachen auf Chalkidike (474—478), v kap. V. Stammen die Wlachen von zurückgebliebenen Daco-Romanen ab? (478—492) a v kap. VI. Wo befanden sich die ehemaligen Hauptsitze der Wlachen? (492—498). Nejdůležitější pro nás je kapitola pátá. Tomaschek spravedlivě tu odvažuje pádnost důkazů uváděných zastanci obou protichůdných theorií. Připouští, že v Trajanově Dácii zůstaly malé zbytky románského obyvatelstva, ale ty ve vlnách stěhování národů zašly (479). Argumentum ex silentio nelze nijak zavrhovati. Tomaschek má za to, že kdyby se na severu Dunaje byly nějaké zbytky Románův udržely, byla by se o nich několikráte musela státi zmínka při příležitostech, kde římská vojska musela vytrhnouti za Dunaj. O Románech nikde však ani stopy! (481.) O jeden důvod mohou se zastanci kontinuity ovšem opírati. Dosud nepodařilo se badatelům najíti nejmenší písemné svědectví o vystěhování haemských Valachů za Dunaj. Jsou sice nuceni předpokládati nenáhlé stěhování Valachů, jež se dálo ve vší tichosti a pozornosti analistův ušlo, ale tolikrát se opakovalo, že výsledkem jeho se objevilo usazení se Valachů na severu Dunaje (482). Avšak i když o dotčených přechodech není přímého svědectví, dá se aspoň přibližně určiti doba, v níž se ony přechody většinou udály. Tomaschek navazuje na zprávu Nikéty Chonského, z níž prý nevývratně vysvítá, že již r. 1164 četní Valaši bydleli sev. od Dunaje v nynějším Moldavsku,[1]) jakož i na domněnku Kalužnjackého, vyslovenou v Denkschriften Vídeň. Akad. (XXX., 1879, str. 40 a 52), podle níž Bolochovo na horním Bugu, uvedené v Ipatské kronice ruské k r. 1150, bylo asi valašskou osadou, a knížata Bolochovští jmenovaní k r. 1231 mezi Kyjevem, Haličí a Volyní bezpochyby valašskými náčelníky. Dobu od r. 1130 do r. 1164 Kalužnjackyj pokládal za zvláště příznivou pro příchod valašských pastýřských a bojovných tlup, jakož i valašských živnostníků a obchodníků do Moldavska. Tomaschek má za to, že terminus a quo dá se posunouti ještě dále zpět (482—483).

Za doby prvých vpádů Maďarů a hrnoucích se za nimi Pečeněhů byly podmínky k přechodům přes Dunaj málo příznivy. Teprve když horda Pečeněhů[2]) sama byla stržena do víru, když

[1]) Jiní badatelé, jako zejména Vasiljevskij a Karácsonyi, vykládají jinak zprávu Nikéty Chonského.

[2]) Více o nich viz níže, str. 100 a násl.

náčelníci její (asi r. 1048) přijali křest a zahnízdili se v bulharském Podunají, když celé pečeněžské kolonie na Ovčím poli, na území sredeckém a nišském se usadily a s tuzemci důvěrnějšími se stávaly, byly protrženy hráze, jež řecká politika postavila proti barbarům na dolním Dunaji. Řecké kroniky podávají arci jen skrovné zprávy o událostech, ale my musíme si z nich vybrati spíše to, co zamlčují, než o čem výslovně se zmiňují. K r. 1074 vypravuje Michael Attaliota, že podél Dunaje bydleli rozliční barbaři (**μιξοβάρβαρον**), a v podunajských četných a velikých městech že bylo množství lidu sehnaného ze všech národů a nemalý počet vojska. Pečeněhové přecházeli často Dunaj, a soužitím s nimi zaváděly se shodné mravy a obyčeje, stejný způsob života i odívání. Posádky dotčených měst nedostávaly tehdy žoldu a stravy. Z nespokojenosti došlo k povstání, v jehož čelo se postavil Nestor, katapan Dristry (Silistrie) a vévoda podunajských měst (původem Slovan). Tatuš, náčelník Pečeněhů, přidal se k povstalcům. V bojích vzniklých s Byzantinci někteří vůdcové odbojníků se vzdali, ale Nestor se svými tlupami hrál roli dále. Ještě dlouho byly dunajské břehy pod vrchní mocí Pečeněhů a mixobarbara, kterýžto výraz Tomaschek vykládá na utlačované Vlachy a Bulhary (484).[1] R. 1083 stál pavlikian Traulos ve zjevném spolku s pečeněžskými náčelníký Dristry a Glavnice. Jeden z nich měl slovanské jméno **Σεσθλαβος**, což Tomaschek čte Česlav (Vasiljevskij a Hruševskyj Vseslav). R. 1088 Alexios Komménos porážkou svou pozbyl podunajského Bulharska. Všude panovali Pečeněhové a Kumáni, i ve Bdině (Vidině). Teprve za Manuela Komnéna staré hranice zase získány.

Poměr Pečeněhů a Kumánů k venkovskému obyvatelstvu místnímu, k Valachům a Bulharům, Tomaschek představuje si jako přátelský. Turečtí nomádi měli dost velkého i drobného dobytka, touha jejich spěla za penězi a jinými věcmi, zbraně jejich

[1]) Jiný výklad podává Vasiljevskij, **Византія** и **Печенѣги** (**Труды** I., 33). V etnické směsici, o níž mluví byzantský spisovatel, hledá Slovany, ať už jedné krve s bulharskými či příbuzné, ruské. V každém případě, praví, Rusové od 10. stol. silně tíhli k Dunaji. V 11. stol. chodila tam ruská **вольница**, za níž následovaly i mírné kolonie. Ukazují na to nejen ruské letopisy, nýbrž i prameny byzantské. Vasiljevskij pokládá za velmi pravděpodobné, že podunajská města nazvaná v ruských letopisech ruskými, stala se jimi právě od té doby, v níž Byzantinci pozorují tam nahrnutí se nového obyvatelstva.

byly namířeny proti nenáviděným Byzantincům. Na sklonku stol. 11. (1095) čteme, že Kumáni obdrželi od Valachů přesnou zprávu o cestách a stezkách Haemu. Od r. 1090 vystupují i bogomilové čím dále tím nebezpečněji. Císař pronásledoval je všemi prostředky moci, čímž dán nový podnět k vystěhování. Za Dunajem byli bogomilové jisti před brutální mocí orthodoxie, za Dunajem nebyli tísněni ani Valaši berněmi a robotami. Sedmdesátiletou dobu od r. 1074 do 1144, za níž oba dunajské břehy znaly jednoho (?)[1]) pána, Tomaschek pokládá (485) za nejpříznivější pro případy osamělého i hromadného stěhování valašských živlů do rovin i horských krajů severně od Dunaje. V mínění tom utvrzuje ho ještě v době pozdější aliance Valachů a Pečeněhů dosvědčená na půdě sedmihradské, kde se mluví o silva Blacorum et Bissenorum (r. 1224). Od onoho Nestora (také u Valachů časté jméno) datují se prý snad prvé počátky valašského bojarstva na levém břehu Dunaje.

Za Manuéla Komnéna (1143—1180) musely podle Tomaschka kraje sev. od Dunaje míti již asi četné valašské osady. Na Valachy sev. od delty musí se každým způsobem vztahovati pověstné místo u Kinnama VI., 3 p. 260. Kumánské hordy byly jen řídce v zemi rozptýleny. Všechno, co vzdělávalo půdu, co provozovalo živnosti, bylo tehdy již beze vší pochyby valašské, částečně i slovanskobulharské. Nesmíme si Valachy představovati výhradně jako pastýře. Již hojná zásoba pravých románských výrazů pro všechny druhy živností a pro zemědělství ve valašských idiomech svědčí o kontinuitě románských kulturních poměrů u tohoto národa. Kovářství, valchářství a jirchářství, veškeren domácí průmysl, vinařství atd. bylo od Valachů provozováno vždycky vedle chovu dobytka. Bulharští Slované osvojili si mnohé stránky této ovšem ještě primitivní kultury. Sami Kumáni uměli ceniti činnost svých spoluobyvatelů. Styk s Valachy způsobil, že si Kumáni dávali valašská jména; s druhé strany Kumán jest u Valachů časté jméno. Jeden kumánský vůdce r. 1148 má jméno Lazar (Kinnamos II., 3 p. 95). Listiny, jež se vztahují na Kumány uprchlé z Moldavska do Uher, uvádějí mnohdy jména, jež jistě nejsou turecko-kumánská, jako Turtul, Mantula, Nester, Kystre,

[1]) Tomaschek pokládá tu Pečeněhy a Kumány za jeden národ. Na Uzy (Torky) patrně zapomněl. Bezdůvodně mluví o době sedmdesáti let. Srov. dolejší stručný přehled dějin Kumánů, str. 102 a násl.

Tastra, Umul, Larzan, Gubul, Hurz, Olaka (Kuun, Codex cuman. p. LIII. sq.); jména ta dají se vysvětliti z valaštiny. Mínění, že Huculové ve vých. Karpatech, kteří jistě pocházejí od Valachů, byli původně Uzy nebo Kumány, je podle Tomaschka pravděpodobné (484—486).

Za Isaakia II. Angela (1186 a násl.) vypuklo povstání Valachů a Bulharů v Haemu. Kumáni přišli jako spojenci Asěnovi. Ačkoli již četné zástupy Valachů opustily svá stará sídla, skrývala se přece ještě v úžlabinách Haemu a Rhodope četná vlašská κατουνοτόπια. Všude, kam pronikli Kumáni, Valaši byli jim průvodci a pomocníky v boji. Ale na půdě bulharské nabyl znenáhla slovanský život rozhodné převahy, jméno Valaši podlehlo tu konečně úplně jménu Bulhaři. Severně od Dunaje zase mizela národnost bulharská, byla-'i tam vůbec někdy silně zastoupena. Valašská národnost, pohltivši tam kumánský živel, došla tam výhradné platnosti a úspěchu, důkaz to mohutnosti valašské immigrace, jejíž hlavní proudy padly jistě před dobu vzbouření Petrova a Asěnova (486).

O nepřetržitosti sídel Valachů na území karpatském od doby římské nemůže podle Tomaschka vůbec býti řeči. Důkaz toho podává jazyk valašský, jehož základem není sermo latinus dřívější císařské doby, nybrž sermo rusticus od r. 400—600 po Kr. (486). Tomaschek probírá církevní terminologii rumunskou, pokud je římského původu, a shledává v ní potvrzení svého mínění (489 až 490). Genesis románství valašského jazyka padá tedy podle Tomaschka do let 400—600. Po skončeném přistěhování Slovanů na Balkánský poloostrov (600—625) přestává u Valachů kontakt s ostatním světem románským, a počíná se vliv slovanského živlu na románský. Tento vliv skončil se zase podle mínění Tomaschkova celkem kolem r. 1000, a od té doby asi počíná se veliké hnutí valašského národa všemi směry (492).

Tomaschek dává úplně za pravdu Roeslerovi, který pokládá střední části Moesie za placentu valašství (496). Někde v západních horách Dardanie zaujímali asi Valaši uzavřená sídla. Tam a u Rasy nalézáme území, jež ještě v pozdější srbské době má jméno Stari Vlah,[1]) předmět stálého sporu mezi Bulhary a Srby. Tam dály se

[1]) Název Stari Vlah, jak sluje krajina táhnoucí se skoro od Romanije na východ od Sarajeva až ke Kopaoniku, od Driny až k Ibru, není podle Konst. Jirečka, Staat u. Gesellschaft im mittelalt. Serbien (Denkschriften

nejintensivnější styky Románů s illyrskou národností. Dardanové sami byli illyrského původu (497).

Ve své theorii o besském původu románského obyvatelstva v Thrácii Tomaschek ještě více se utvrdil. Bessové byli po jeho mínění hlavním materiálem pro haemské a rhodopské Valachy (497), tak jako zase aurelianští Dákové byli předky Valachů istrodalmatských i podunajských (498). Slovanskobulharské a jistě i valašské zástupy připojily se asi k oněm Hunobulharům, kteří r. 929 z území haemského pronikly starou Macedonií do Hellady (498).

Dříve ještě než Tomaschek uveřejnil poslední svou práci, v níž definitivně modifikoval své stanovisko v otázce původu rumunského národa, a také o rok dříve, než vyšla prvá Píčova kniha o této otázce, vyslovili se ve věci tři učenci ruští, Sokolov, Uspenskij a Vasiljevskij. M. Sokolov v monografii své Изъ древней исторіи Болгаръ (Petr. 1879) dotkl se sporné otázky jen zcela stručně. Ačkoli ji nepovažuje za definitivně rozřešenou — konečné rozřešení pokládá za závislé na podrobném prostudování a určení národnosti romanisovaných plemen v Dácii a na Balkánském poloostrově — přece se přidává spíše na stranu Roeslerovu než Jungovu.[1]) Slované, zaplavivše Balkánský poloostrov, setkali prý se většinou s romanisovaným thráckým obyvatelstvem, značně smíšeným s rozličnými barbary z doby stěhování národů (a v přímoří a v Řecku s Řeky). Pokud se ono romanisované obyvatelstvo, zvané od Slovanů Vlachy, zachránilo, zaujalo dílem jižní provincie, dílem však přešlo přes Dunaj do nynějšího Rumunska, kam se velmi záhy počalo stěhovati. Základ k potomní rumunské národnosti na území někdejší Dácie položili po mínění Sokolova snad oni četní zajatci, kteří odváděni byli Slovany za Dunaj, dokud se Slované ještě pevně neusadili na jihu od Dunaje. Za prvých bulharských knížat pak dálo se hromadné stěhování obyvatelstva s pravého břehu Dunaje na břeh levý.[2])

---

der phil. hist. Kl. d. kais. Akad. d. W., LVI. 1912, 1. díl, 25 pozn. 2) starého původu. Listina Nemanjova pro Studenici, v níž se název ten objevuje, je podle Ljub. Stojanoviće, Споменик Срп. Акад. III., 57, padělána v 18. stol.

[1]) U. m., 23.

[2]) U. m., 71.

Téhož r. 1879 uveřejnil F. Uspenskij práci Образованіе втораго болгарскаго царства (Зап. И. Новоросс. Унив. XXVII., Oděsa, 97—445) v níž na str. 215 a násl. byl nucen vysloviti se také o otázce původu Rumunů. Ani on nepovažuje otázku tu za rozhodnutou, ale také on — podobně jako Sokolov — dává přednost spíše theorii Roeslerově než Jungově, avšak se změnami, jak je formuloval Tomaschek (ještě před svou poslední prací). Vlast Rumunů sluší podle něho hledati nikoli v Sedmihradech, nýbrž na jihu od Dunaje. Ale rozšíření valašského živlu z jihu na sever dlužno klásti nikoli do 13. stol., nýbrž do doby mnohem dřívější. Rozšíření to mohlo být způsobeno částečně kolonisační soustavou cís. Manuéla, částečně pak opatřeními uherských králů, usilujících o to, aby jejich země byla osazena všelikými cizími živly. Správné je prý mínění Tomaschkovo, že pravý i levý břeh Dunaje měly stejné etnické zabarvení a sdílely týž historický osud.[1]) Prvou historickou zprávu o Rumunech na levém břehu Dunaje Uspenskij vidí u Anny Komnénky pod r. 1087, kde se mluví o dáckém vojsku uherského krále Salomona a pečeněžského chána Tzelgu (Čelgu). Také známá místa u Kinnama (VI. 3, p. 260 bonn. vyd.) o událostech z r. 1166 a Nikéty Chonského o útěku Andronikově r. 1164 vykládá v tom smyslu, že podávají svědectví o sídlech Rumunů na severu od Dunaje.[2])

Do sporu o původu rumunského národa zasáhl dvakráte byzantolog ruský V. Vasiljevskij. Poprvé stalo se to v recensi o zmíněném díle Uspenského (ЖМНП 1879, červenec, 169 a násl.), po druhé v rozpravě Совѣты и разказы византійскаго боярина XI. вѣка (ЖМНП 1881, červenec, 149—155). Ve zmíněné recensi vykládá, že pod Dáky rozumějí se u Anny Komnénky (r. 1087) Uhři. Valaši objevují se sice v její historii, ale jen na pravém břehu Dunaje. Ani u Kinnama, spisovatele druhé pol. 12. stol., nenalézáme přesné zprávy o valašském živlu na sever od Dunaje.[3]) Valaši, kteří táhli r. 1166 se Lvem Vatatzem od Černého moře proti Uhrům, mohli být sebráni s různých míst. Také ze správy Nikéty Chonského o útěku Andronikově nelze

---

[1]) Образованіе втораго болг. царства, 223.

[2]) U. m., 224—226.

[3]) Vasiljevskij, u. m., 17?, podotýká ovšem, že z dalšího vypravování Kinnamova je vidno, že Vatatzes setkal se skutečně s Valachy na severu od Dunaje.

vyčísti, že by Valaši r. 1164 byli usazeni až u Haliče. Všechny známky vedou k mínění — končí Vasiljevskij —, že středisko budoucí rumunské národnosti na konci 12. stol. pořáde ještě se nalézalo na jihu od Dunaje, v balkánském pohoří.[1])

V druhé své práci Vasilejvskij rozebírá zprávu Kekaumena, byz. autora 11. stol., o povaze a původu Valachů a vidí v ní potvrzení theorie Sulzerovy, pokud se týče Roeslerovy a částečně i Tomaschkovy (pokud běží o Bessy). Připouští ovšem, že Kekaumenos měl matné představy o sídlech starých Bessů i příbuzných jim Dáků, aneb aspoň, že nedbale se vyjádřil.[2])

S jistou změnou přijal Roeslerovu theorii o balkánském původu Rumunů profesor hradecký H. J. Bidermann. Ve spise Die Romanen und ihre Verbreitung in Österreich (Graz 1877) odvozuje Rumuny částečně od Kelto-Ligurů (93 a násl.). Kelto-Ligurové byli po jeho mínění pojítkem mezi římskou kulturou a rumunským jejím napodobením (94). Po stránce tělesné pozoruje prý se jich vliv u Rumunů až podnes, ačkoli reminiscence na něj absorbováním sousedních Slovanů čím dále tím více zanikají. Příměs kelto-ligurskou mají po mínění Bidermannově všichni Rumuni, Dákorumuni, Cincaři i Rumuni istrijští. Celý rumunský národ povstal uvnitř balkánského poloostrova. Největší převahu měla ovšem kelto-ligurská příměs u Rumunů macedonských (96), ale značná byla i u istrijských Čičů (97 a násl.), menší naproti tomu u Dákorumunů, proniklých více živly slovanskými (i jinými). Neboť čím více Rumunstvo pronikalo k severu a vzdalovalo se od své vlastní kolébky mezi Dunajem a pohořím balkánským, tím více se uchylovalo od příměsi kelto-ligurské (95).

Takové je v podstatě učení hlavních zástupců obou theorií o původu rumunského národa a jazyka. Skoro všechno důležité, co se ve sporné otázce dalo sebrati a pro jednu nebo druhou hypotesu vyložiti, bylo do počátku osmdesátých let 19. stol. učiněno. Vědecká literatura nepřestala se ovšem otázkou naší zabývati, nové podrobnosti uváděny k utvrzení jedné i druhé theorie, ba vytvořeny ještě některé nové theorie o původu Rumunů, ale

---

1) U. m., 173.

2) Совѣты и разказы виз. бояр., 154. — Podivno je, že Onciul ve zprávě Kekaumenově a ve slovech Kinnamových spatřuje — v odporu se slovným zněním obou těch pramenů — potvrzení toho, že již Byzantinci znali tradici kontinuity Valachů na severu od Dunaje.

celkem vzato, podstatně nového je v celé té literatuře velmi málo. Pozdější spisovatelé opakují více méně, co již bylo pověděno, rozvádějíce, zdůrazňujíce anebo doplňujíce staré myšlenky. Nápadné je při tom, že ani literatura rumunská nedovedla přivésti otázku k brzkému skoncování. Zdá se nám, že rumunská věda až na některé skrovné výjimky pořáde ještě nechápe náležitě, že bez hlubšího studia slavistiky neobejde se dnes nikdo, kdo se chce zabývati minulostí rumunského národa.

Slavistická příprava scházela na př. A. D. Xenopolovi, profesoru rumunských dějin na universitě v Jasech, který prvý z moderních historiků rumunských obral si za úkol vyvrátiti učení Roeslerovo. Učinil to nejprve v práci Teoria lui Rösler (Jasy 1884), po druhé pak v knize psané francouzsky, Une énigme historique. Les Roumains au moyen-âge (Paris 1885), způsobem nikoli zdařilým. Podav především podstatu Sulzerovy a Roeslerovy theorie s modifikacemi Englovými, Miklosichovými a Tomaschkovými, Xenopol pojednává nejprve o rumunské církvi, pak o zprávách kronikářů a historiků, o listinách, o toponymii a jazyku a končí argumenty všeobecnými. Všechny zkoumané jím skutečnosti vedou prý ho k jedné a téže pravdě, k nemožnosti toho, že by Dákorumuni byli svou vlast opustili, a tedy k nepřetržitosti jejich sídel na severu Dunaje. Theorii Roeslerově spisovatel vytýká nepřirozenost. I když shledáváme připustným motiv, že by byli Dákorumuni opustili zemi svých předků, nelze najíti žádného důvodu k návratu obyvatelstva do staré Dácie. V prvých stoletích po domnělém útěku nebyli by se mohli Dákorumuni vrátiti, neboť to by znamenalo vésti nazpět děti do invase, před kterou se zachránili otcové (218). Theorie Roeslerova musí nezbytně položiti návrat Rumunů do Dácie za panství Pečeněhů, Kumánů nebo Tatarů u dolního Dunaje. Rumuni, aby byli přivedeni zpět do Dácie, jsou tedy líčeni jako nomádní lid pastýřský, který neměl jiného majetku než četná stáda. Avšak jich usazení se uprostřed kočovných barbarů, kteří pokládali právě stáda za nejžádoucnější majetek, bylo zcela nemožné, neboť bylo by to znamenalo vésti je dobrovolně do vlčí tlamy (219). Nebylo tedy důvodu, který by byl Rumuny lákal do Dácie. Ale snad byl aspoň nějaký důvod, který by je byl proti jejich vůli přiměl k opuštění Balkánského poloostrova, kde prý žili, a k uchýlení se do Dácie? Ani takového důvodu nelze najíti. Emigrace na sever, jako Srbů a Bulharů,

bližší naší době, vysvětluje se pokrokem invase muslimské. Jí se připisuje také rozmnožení rumunského obyvatelstva na severu od Dunaje, ale je to příčina klamná, neboť Osmani přestupují Balkán teprve r. 1365, kdy Rumunů bylo již velmi mnoho v Trajanově Dácii. Není-li tedy tohoto jediného důvodu, který by úplně vysvětlil emigraci Rumunů z Balk. poloostrova do staré Dácie, jaký by mohl býti jiný? Útisk se strany Byzantinců nemůže se uváděti, neboť právě tento útisk vzbudil povstání Valachů a Bulharů a přiměl je k založení nezávislého státu. Bouří-li se Valaši, nechtí utéci před útiskem, nýbrž zůstati. Podle Roeslera právě za tohoto povstání Valaši, donucení přejíti několikráte Dunaj, aby se dostali do bezpečí, našli takto cestu do své někdejší vlasti. Toto mínění není však správné, poněvadž Valaši překročili jen jednou Dunaj, na počátku povstání; později, jsouce stále vítězi, nepotřebovali to činiti. A pak, bylo by to něco prazvláštního, aby Valaši opustili svou vlast v době, kdy dosáhli nezávislosti a mohli požívati všech svých práv, a ještě k tomu aby šli ke Kumánům nebo Tatarům, kteří čekali, aby je oloupili (219).

Avšak kde mohlo existovati množství tak značné jako rumunské obyvatelstvo předdunajské na jihu Dunaje? Z Moesie přijíti nemohlo, poněvadž tam podobný lid nikdy nebydlel (Xenopol se ovšem mýlí). Rumuni byli by tedy mohli přijíti do Dácie jen ze zemí ležících na jih od Balkánu. Ale jak v tomto případě vysvětliti rozdíl, jaký trval až doprostřed 17. stol. mezi liturgickým jazykem Rumunů macedonských a dáckých, rozdíl, který se týkal i písma, jehož užívala obě nářečí, řeckého a bulharského? Kdyby Rumuni byli přišli do Dácie ze zemí ležících na jihu od Balkánu, byli by museli užívati ve své církvi jazyka řeckého, a nikoli bulharského, který byl zaměněn rumunštinou teprv od r. 1640. Vysvětlovati jazyk bulharský v církvi a státě dákorumunském přistěhováním Rumunů z nynějšího Bulharska (Moesie) není možno, poněvadž tam Rumunů nebylo, a poněvadž v tom případě Rumuni byli by podléhali církevní moci patriarchy valašsko-bulharského, který sídlil v Trnově, zatím však je nalézáme pod mocí patriarchy ochridského (220).[1])

---

[1]) Toto mínění Xenopolovo je nesprávné. Valaši celého bývalého Bulharska byli r. 1020 ovšem podřízeni církvi ochridské, když však byla pro obnovené Bulharsko zřízena metropolie v Trnově, podléhali Valaši metropolitovi trnovskému, závislému po krátkou dobu na papežovi, od r. 1234 však

Dále, jazyk Rumunů Dácie, který nemá dialektů,[1]) liší se značně od jazyka Rumunů macedonských. Povstal-li tento rozdíl po odloučení, byl by jazyk jejich ještě ve stavu vývoje, když se přistěhovali do Dácie. Ale tu by se byly musely také na severu Dunaje vytvořiti dialekty mezi krajinami odloučenými vysokými horami, mezi nimiž styk byl řídký a nesnadný. Není-li tam však žádného dialektu, vysvětlováno to je tím, že tento jazyk byl již hotov za jejich domnělého příchodu do Dácie. Ale tu zase musel by míti společné formy s jazykem macedonskorumunským, čemuž tak není (220).

Opuštění Dácie tamním obyvatelstvem bylo by právě tak málo přirozené, jako je historicky nemožné. Opustí-li národ usazený svou zemi? Kdyby to i učinili boháči, jak by to mohla učiniti třída chudá, a tedy četná? Nikdy v historii nesetkáme se s podobnou skutečností, a jen pro jedinou Dácii byla nalezena výjimka z pravidla, jež žádá, aby pouze národnosti kočovné se vystěhovaly před invasí, kdežto ty, jež jsou usazeny, se jí podrobí. Rumuni sami byli později vydáni opětovným vpádům Tatarů, a přece neopustili zemi, nýbrž skryli se jen v horách a lesích, z nichž vyšli, jakmile nebezpečí minulo. Proč připouštěti, že se věci za doby římské zběhly jinak než později? (221.)

Domnělý živel albánský v rumunštině není třeba vykládati jen sousedstvím s Albánci. Běží tu o vlivy jazyka Dáků a Getů, kteří byli rovněž národy rasy thrácké (222). Živly řecké v rumunštině vysvětluje Xenopol velikým počtem Řeků přivedených ke kolonisaci Dácie z Malé Asie.

Xenopol poukazuje dále na nedůslednost školy Roeslerovy, jež připouští, že románské obyvatelstvo Moesie se ukrylo před nepřáteli v horách, ale co se týče Valachů severních, je mínění jiného (222).

---

uznávanému za patriarchu. S pádem druhé říše bulharské zanikl ovšem zase trnovský patriarchát, a v Trnově dosazen r. 1402 už jen metropolita, podřízený cařihradskému patriarchovi. Zatím vznikla ve druhé polovici 14. stol. v novém státě valašském vlastní církevní stolice pod přímou mocí cařihradského patriarchy. Srov. Jancsó, A román nemzetiségi törekvések I. 407—417. — Kdy se valašská církev stala závislou na Ochridě, není zcela jasno. Jacimirskij, Григорій Цамблакъ (Petr. 1904), 60 a násl. U téhož autora přehled literatury o círk. dějinách Rumunů.

[1]) Tvrzení toto není správné. Že i dákorumunština má dialekty, vykládá Onciul (viz níže, str. 64); v novější době věnoval těmto dialektům řadu prací Gust. Weigand i j.

O stáří Rumunů v Sedmihradech svědčí podle Xenopola také původní jejich právní postavení. Měli svou vlastní šlechtu, své valašské právo, své vojevůdce a kneze atd. (223 a násl., 110 a násl.). Xenopol šmahem tu přijímá Píčovy výklady o značné autonomii sedmihradských a uherských Valachů.

Jazyk rumunský svědčí o tom, že Rumuni nebyli v Dácii Trajanově nomády, vyjímajíc pastýře. Rumunština má četné vlastní výrazy pro pojmy zemědělství. Maďaři sami přijali od Rumunů některá slova sem se vztahující. To je důkazem, že Rumuni byli rolníky, a tedy starobylým, v zemi usedlým národem (224).

Xenopol klade velikou váhu také na národní tradici rumunskou, podle níž obě rumunská knížetství, valašské i moldavské, vznikla vystěhováním, „sestoupením" (descalecare) ze Sedmihrad a Uher, což jest ostatně také stvrzeno autentickými dokumenty. Naproti tomu není však v národní tradici rumunské nejmenší narážky na přistěhování ze Zádunají (228).

S těmito myšlenkami Xenopolovými setkáváme se také v jeho dějinách Rumunů, Istoria Romînilor din Dacia Traiana (popul. vydání v Jasech z r. 1896, sv. I., 229—231, II. 21 a násl., 80 a násl., 138 a násl., 151 a násl., atd.).

Na Xenopolovu Teoria lui Rösler odpověděl Nic. Densusianu, Note critice asupra scrierii A. D. Xenopol „Teoria lui Rösler" (Bucur. 1885, otisk z Revista sciinţif. şi liter. Ţéra Nóuă, č. 2 a 3 z r. 1885). I když si odmyslíme všechno osobní, co bylo v kritice Densusianuově,[1]) nelze popírati, že polemika Xenopolova s Roeslerem je slabá. Ukázalo se to také z posudku Onciulova v časop. Convorbiri literare r. 1885. Dějiny Xenopolovy odsoudil prof. Hasdeu jako dílo povrchní, bez archivního badání, založené na pramenech z druhé ruky.[2])

Roeslerovi přibývalo čím dále tím více stoupenců, především mezi Maďary, už předem podezřívanými z neobjektivnosti. Celou řadu prací věnovaných otázce rumunské napsal Pavel Hunfalvy. Začal obšírným posudkem díla Roeslerova pod n. Ru-

[1]) Kritik praví, že v práci Xenopolově není nic nového, naopak že je to spis kvapný, nestrávený, v němž autor upadá z chyby do chyby, v němž se nepodávají ani správně fakta ani věrně prameny, a že se jím vůbec ničím nepřispívá k rozluštění historické otázky (56).

[2]) Srov. Jahresberichte der Gesch. wiss. 1893, III. 446.

mänische Studien I.—III. (Pesti Napló 1872), načež následovaly tyto rozpravy a studie: Rumun nyelv (Nyelvtud. Közl. XIV., 1878), Rumun történetirás: Hasdeu, Istoria critica a Românilor, Sinkay György krónikája (Századok 1879), A rumun történetirásról I.—III. (Budapesti Szemle, 1885), Neuere Erscheinungen der rumänischen Geschichtsschreibung (Wien-Teschen 1886), Der Ursprung der Rumänen (Wien 1888), Le peuple roumain ou valaque (Tours 1880), Quelques refléxions sur l'origine des Daco-Roumains (Paris 1892), Az oláhok története (Budapešt 2 sv., 1894; dílo posmrtné, nezakončené). Také v díle svém Magyarország ethnographiája (Budap. 1876, něm. od Schwickera, Ethnographie von Ungarn, t. 1877) Hunfalvy psal o Rumunech.

V literatuře rumunské odbývají se obyčejně práce Hunfalvyovy jakožto šovinistické,[1]) ale i když připouštíme jich neklidný tón, nelze přece Hunfalvyovi upírati jisté zásluhy o osvětlení mnohých sporných podrobností z dějin rumunského národa a jazyka.

Již v Ethnografii Uher Hunfalvy dokazoval nepravděpodobnost toho, že by Rumuni byli mohli se vyvinouti ve zvláštní národ ve staré Dácii (342 a násl., něm. vyd.). Valašský jazyk mohl po jeho mínění vzniknouti jen na jednom místě, a to jižně od Dunaje (345). Ačkoliv i on má za to, že teprv od bulharsko-valašského povstání proti Řekům za Petra a Asěna Valaši počali se ve větším množství stěhovati na levý břeh Dunaje (347), připouští, že již před tím mohli někteří Valaši zamířiti přes Dunaj ke Kumánům (348). Sedmihradské názvy řek a míst dokazují mu, že Maďaři, když zemi tu zabrali, našli v ní jen řídké slovanské obyvatelstvo (349). Za pohádky prohlašuje, co píše Cogălniceanu o církevním zřízení Rumunů (350 a násl.), na př. že Rumuni moldavští a valašští po koncilu florenckém zavrhše latinku, přijali cyrilici. Vytýká dále, že v rumunské literatuře nesprávně se vykládá vzbouření sedláků v Sedmihradech r. 1437 (351 a 352). Dotýká se i otázky valašských distriktů a vesnických knezů (354), o kterýchžto věcech pojednává i v dalších svých pracích

---

[1]) Srov. na př. Iorga, Geschichte des rumän. Volkes I. 88 (pozn. pod čarou), který mu vytýká také, že útočí na rumunské spisy, v rumunských vědeckých kruzích dávno již odsouzené. Naráží se tu patrně na Hunfalvyovu polemiku v Neuere Erscheinungen der rum. Geschichtsschreibung s Petrem Maiorem a Balcescuem

(srov. Neuere Erscheinungen, 111—134, 143 a násl., 162 a násl., 169; Az oláhok története II., 63 a násl., 82 a násl. atd.). Hunfalvy nepodává tu ovšem mnoho nového. Neboť o valašských knezích a distriktech pojednali v literatuře maďarské již hr. Kemény, Pesty a j., avšak přece se tu opravují nesprávná mínění Píčovo a Xenopolovo o dosahu valašské autonomie v zemích uherských. Podrobněji se zabývati pracemi Hunfalvyovými nemůžeme, a jen k jednotlivostem se vrátíme v dalším výkladu.

Podobně jako Hunfalvy vystoupil proti theorii kontinuity také Ladislav Réthy. Hlavní spis jeho naší otázky se týkající jest Az oláh nyelv és nemzet megalakulása (Budapest 1887, 2. vyd. Nagybecskerek 1890). V 11 kapitolách spisovatel probírá celou otázku po stránce historické i jazykové. V kap. prvé dokazuje mezi jiným, že všechny tři rumunské dialekty, podunajský, macedonský i istrijský, vznikly jen na jednom místě, a že se rumunština dá vysvětlovati jen italštinou. V kap. druhé autor klade si otázku, mohl-li jazyk rumunský vzniknouti v Dácii, a přichází k závěru, že nikoli, poněvadž 1. dáčtí kolonisté byli z Asie, 2. rumunština nemá dáckých tradicí, 3. mohla povstati teprve po pádu Dácie v 6. století. Kapitola 3. zabývá se místem vzniku rumunského jazyka. Rumunština povstala na východním pobřeží jaderského moře v Dalmácii a Liburnii čili Illyriku, kteréžto země až do 8. stol. byly v nepřetržitém spojení se západním (italským) pobřežím. Spojením živlu italského s illyrským povstal nový útvar rumunský. Réthy srovnává rumunský jazyk se stromem a praví, že kmen jest illyrský (albánský) a jen větve a listy románské (93). V kap. 4 spisovatel určuje dobu vzniku rumunského národa. Klade ji do 6.—7. stol., kdy se italský jazyk úplně vytvořil. Role Slovanů na Balkánském poloostrově roste od 4. do 6. stol. čím dále tím více, a tu pak i množství slovanských slov obohacuje rumunský jazyk. Kapitola pátá věnována je poměru mezi Slovany a Rumuny. Mezi jiným píše se tu o Valaších v Bulharsku, Srbsku a na území chorvatsko-slavonském. V kap. 6. pojednává se o stěhování Valachů do Sedmihrad, o jejich církevních poměrech, o rumunštině jako jazyku liturgickém, o poměru mezi Valachy, Maďary a Sasy atd. Kapitola 7 zabývá se vznikem obou valašských vojvodství, valašského a moldavského. Píše se tu o Pečenězích a Kumánech, o mongolském nájezdu, o přistěhování Kumánů do Uher, o mohamedánském původu dynastie

Basarabů (více o tom níže) atd. V kap. 8 autor vykládá o stěhování se Valachů ze Sedmihrad do Uher, ze Sedmihrad a Moldavska na území polské, moravské (moravští Valaši) a ruské. Kapitola 9. nadepsána je Uherské vlivy. Míní se tu vliv maďarštiny na rumunštinu jako vliv na valašské národní barvy a znak Rumunska. V kap. 10 mluví se o historiografii rumunské, jazykových novotách a politických aspiracích Rumunů. Kapitolou 11 ,,Obraz rumunského národa" končí se kniha Réthyova.

Ještě dvakráte vrátil se Réthy k rumunské otázce. R. 1896 uveřejnil v histor. rozpravách Uh. Akad. (Értekezések a tört. tudom. köréből) práci A romanismus Illyricumban a r. 1897 v časop. Budapesti Szemle (sv. 90) stať Az oláhok italiai eredete.

Práci svou uveřejněnou v rozpravách Uh. Akademie Réthy označuje sice jako detailní provedení obrazu dříve jen všeobecně načrtnutého, ale ve skutečnosti běží o silnou změnu mínění původního. Z hypotesy původní zbyly vlastně jen dvě základní myšlenky, že rumunský národ a jazyk vznikl na Balkánském poloostrově, a že rumunština je v úzkém vztahu k italštině. Na otázku, kdy a jak se vytvořil rumunský národ a jazyk, Réthy odpovídá jinak než v prvé své knize. Na Balkánském poloostrově rozeznává tři formy romanismu (str. 7—10): 1. v městech jaderského přímoří starého Illyrika vznikl po veliké kolonisaci z Italie do konce druhého století po Kr. románský jazyk, který byl v nepřetržité souvislosti s italským. Tato stará italština vznikla podle týchž jazykových zákonů z latiny.[1]) 2. Povrchnější byl už romanism Illyrů horských, kteří sice do jisté míry podlehli vlivu římské civilisace, ale zůstali Illyry. 3. Třetí forma romanismu projevila se ve vzniku jazyka rumunského. A tu Réthy označuje za nesprávný svůj dřívější výklad, že by rumunský jazyk byl vznikl ze styků domácích illyrských plemen s italskými pobřežními kolonisty a z lidové latiny křesťanského náboženství. Změnu v jeho mínění způsobila dvojí úvaha: 1. latinský materiál rumunského jazyka týká se hlavně pojmů života pastýřského, takovému jazyku nemohla se však naučiti domácí plemena od městských kolonistů. 2. V rumunském jazyku vyskytují se takové zvukoslovné zvláštnosti,

[1]) Teprve po uplynutí deseti let vyšlo veliké dílo věnované této dalmatské románštině. Jest to M. Bartoliova práce Das Dalmatische (vyd. balkánská komise Víd. Akad.), 1906, 2 sv.

které jsou i v rozličných italských nářečích, avšak nebylo jich v jazyku přímořských Italů. To ukazuje, že základní nářečí, z něhož povstal rumunský jazyk, muselo přijíti z Italie, nezávisle na dvojím shora uvedeném romanismu. Dobu, kdy se to stalo, nemůžeme sice přesně označiti, ale sotva to bylo dříve než ve stol. 7.—8., když totiž nové národnosti starý Řím dávno již přetvořily, když také vlašská města Dalmácie zpustla nebo tak se odlidnila, že na domácí plemena neměla již vlivu, když také úřední latina s Balkánu úplně zmizela, a roli její převzala řečtina, a když konečně fonetika vlašského (italského) jazyka již se vytvořila, což přesně lze datovati (10). Tehdy se stalo, že horští obyvatelé (pastýři) zabývající se chovem dobytka, z nějakého místního důvodu nebo vedeni jsouce stěhovacím pudem, s apenninských hor přes Furlánsko kolem Akvileje a Udine a přes dnešní Krajinu snad ve větších masách počali přecházeti do tehdejšího Illyrika, honíce od pastvy k pastvě svá stáda. Italský pastýřský lid jmenoval se románským. Proč? Po mínění Réthyově proto, že kol 7.—8. stol. nové latinské (románské) jazyky nazývaly se lingua romana naproti staré lingua latina (11). Toto pojmenování Réthy pokládá za orientační pomůcku pro určení doby přistěhování onoho pastýřského lidu na Balkánský poloostrov. Dá se určiti i místo, kde dotčený hovor byl domovem. Mohlo to býti jen území, kde název měl etnický smysl, dnešní Romagna, teritorium někdejšího ravennského exarchátu nebo na jih odtud ta část Apennin, jež náležela k papežskému patrimoniu. Název Romania vytvořil se po vyvrácení panství Ostrogotů za Justiniana I. a udržel se nejen po celou dobu longobardskou, nýbrž i přečkal ji, když po zničení říše Longobardů osvobozený exarchát (Romania) zároveň s pětiměstím dostal se do moci papežovy. Až do 10. stol. nazývalo se ono území Romanií, později Romandiolou a konečně Romagnou (12).

Z tohoto církevního území se tedy románský pastýřský lid vystěhoval směrem severovýchodním. Ve Furlánsku zdržel se asi po nějaký čas u podobných mu furlánských pastýřů, anebo část jich k němu se připojila a vydala se s ním na další cesty k horským krajům illyrským (13). Tím snad se vysvětlují některé zvláštnosti rumunského jazyka, jež upomínají na hovor furlánský. Na novém illyrském území nastalo pomíšení mezi románskými, illyrskými a slovanskými pastýři. Albánci a Slované osvojili si brzo ohebný a zamlouvající se jim vlašský hovor, který se čím dále tím více

šířil, ale zároveň i proměňoval (14). Romanisovaní Illyrové a Slované, nyní již Rumuni, vyslovovali naučený slovní materiál podle zvukového zákona svých vlastních jazyků a zavedli do osvojeného si jazyka ducha i způsob myšlení dřívějších svých jazyků. Tak povstal třetí romanism na Balkánském poloostrově, při jehož vzniku vedle Albánců musíme mysliti zároveň na Slovany. Nový jazyk vytvořil se tedy v 7.—8. stol. (14). Když románští pastýři přišli z Italie do Illyrie, přinesli sebou již latinskou křesťanskou terminologii. V novém ústředí našli byzantský a slovanský konfesní jazyk. Oběma obohatili svůj slovní poklad, mnohem více slovanským (18).

Na svůj výklad opírající se o studium jazyků Réthy navazuje výklad čerpaný z dat historie (19 a násl.), v němž naproti dřívějšímu mínění nepodává nic nového. — Ve třetí své práci Réthy klade vystěhování románských pastýřů z Italie teprve do 10. stol., kdy balkánští Slované — může se to týkati ovšem jen Slovanů bulharských — měli již konsolidovanou církev i stát.

Réthyovi blízký je svým názorem v otázce o původu Rumunů jiný maďarský historik Ludvík Thallóczy. V časopisu Budapesti Szemle uveřejnil r. 1901 dvě studie o dějinách obyvatelstva Balkánského poloostrova pod názvem Tanulmányok a Balkánfélsziget telepedési története köréből. Jedna z nich týká se původu rumunského národa. Spisovatel vykládá, jak jihoslovanská plemena, okupovavše v 7. stol. Dalmácii, nalezla tam italské pastýře a zbytky Illyrů. Pastýři ti zváni byli Vlachy. Rumunismus je po mínění autorově původu italského s příměsí živlů balkánských, zejména thrácko-illyrských a slovanských Thallóczy nesdílí mínění těch, kdo pokládají Rumuny původně za zemědělce a živnostníky balkánských měst, poklesší za stěhování národů na pastýře. Tvrdí, že na Balkánském poloostrově byly živly úplně románské jen v západní jeho části, v Dalmácii, Moesii a Prevalidě. Za barbarských nájezdů na Balk. poloostrov uprchli románští zemědělci a městští živnostníci do Italie. Mnozí ovšem byli vyhubeni. Nemožné bylo, aby celé skupiny obyvatelstva se byly zachránily v horách.[1])

[1]) Názor Thallóczyův v dané otázce mohli jsme seznati jen na základě italského referátu Leop. Óvárya v časop. Il Paese di Napoli (č. 226 a 228 z r. 1902; zvláštní otisk pod názvem L'etnografia antica della penisola Balcanica, Udine 1902).

Theorii kontinuity se stanoviska jazykovědného zamítal také rumunský profesor Mojžíš Gaster ve spise Die nichtlateinischen Elemente im Rumänischen (Gröber, Grundriss der roman. Philologie, Strassburg 1886—1888). Praví, že zvukoslovným, lexikálním a gramatickým zvláštnostem jazyka rumunského nemůžeme rozuměti bez jazyků balkánských, albánského, bulharského a novořeckého. Nejpříbuznější rumunštině jest albánština, v jejímž sousedství rumunský jazyk vznikl.

Rovněž tak vystoupil proti kontinuitě profesor Ion Nadejde, a sice v posudku díla Xenopolova Istoria Romînilor, uveřejněném v časop. Contemporanul r. 1888 (Jasy). Po jeho mínění Římané sice Dácii romanisovali, takže tamní obyvatelstvo mluvilo nějakým románským jazykem a udrželo se tam až do příchodu Maďarů, ale nebyli to Valaši. V Sedmihradech nevznikl onen rumunský jazyk, kterým dnes mluví Rumuni. Rumunština nemohla povstati v Dácii Trajanově, nýbrž na jihu Dunaje, na Balkánském poloostrově. O tom svědčí fonetika rumunského jazyka, jež zřejmě prozrazuje, že Rumuni žili ve středověku pohromadě s Albánci. Na to ukazují také slova řecká. Rumunský jazyk mohl teprve kolem r. 1000 proniknouti za Dunaj. Teprve po oddělení se valašských dialektů stěhovali se Valaši do Sedmihrad, a sice v různých dobách. Prvé stěhování událo se asi v době prvého bulharského carství (v 10. stol.), druhé v době jeho zničení (ve stol. 11.), třetí za nového pádu říše bulharské (ve 13. stol.).[1])

Do otázky o původu rumunského národa zasáhl také profesor university bukureštské D. Onciul v pracích Dare de seamă critică asupra teoriei lui Roesler (Convorbiri literare XIX., 1885), Zur rumänischen Streitfrage (Mitteilungen des Institutes für österr. Geschichtsforschung, Erg.-Band II., 2. Heft, 1887) a Originile principatelor române (Bucur. 1899). Onciul spojil obě theorie o původu Rumunů v jedno, je tedy i pro kontinuitu i pro přistěhování. Jedna i druhá theorie podepřena je závažnými důvody. Dokázáno je, že v jihozápadní části staré Dácie byla římská kolonisace nejintensivnější. Tam zachovaly se také téměř jediné

---

[1]) Mělo by se snad říci ve stol. 14. — Podstatu myšlenek Nadejdeových uvádím podle reprodukce Réthyovy v předmluvě k Hunfalvyovu dílu Az oláhok története I., str. XII. a násl.

zbytky staré topografické nomenklatury vedle převážné rumunské nomenklatury horské.[1]) Tam také, jak známo, severní Rumuni poprvé vystupují nejčetněji v kompaktních masách. Tam právem shledal Píč římský podklad rumunského typu.[2]) Shoda těchto vzájemně se doplňujících skutečností padá velice na váhu. Přihlédneme-li mimo to ještě ke staré historické tradici, můžeme hájiti kontinuity románského živlu na tomto území. Již zachované zbytky starého topografického názvosloví nutí nás, abychom uznali, že i po vyklizení Dácie zůstaly tam jakési částky románského obyvatelstva, jež zprostředkovaly tradici dotčených jmen. Námitka, že ony zbytky obyvatelstva za potomních bouří při stěhování národů zanikly, dá se vyvrátiti tím, že hory byly jim útočištěm, jak výmluvně o tom svědčí rumunské horské názvy. Ale i když je velmi pravděpodobno, že v Trajanově Dácii zbyl jakýsi — třeba dosti malý — pozůstatek románského živlu, nedá se s druhé strany popírati, že také pro theorii přistěhování mluví závažné důvody. Dlužno především poukázati na někdejší veliké rozšíření románského živlu na Balkánském poloostrově, kde severní kraje, jmenovitě Dalmácie, aurelianská Dácie a částečně i Thrácie byly až do 7. stol. většinou románské, jak dokázal Jung.[3]) Této okolnosti jakož i některých jiných ne méně důležitých důkazů, jež byly uváděny pro přistěhování na sever, Píč si náležitě anebo vůbec ani nepovšiml. Ukazuje sice na stěhování Rumunů na jih do pohoří pindského, ale neuvážil důvodů pro stěhování jich na sever. A tu Onciul upozorňuje na zprávu ze života sv. Demetria (Miracula, lib. II., kap. 195—196), podle níž avarský chagan, zpustošiv římské provincie Balkánského poloostrova, odvedl odtud zajaté obyvatelstvo přes Dunaj do krajiny proti srěmské Pannonii a tam je usadil. Zprávu tuto Onciul aplikuje na Rumuny. To prý je dosud jediná historická zpráva, jíž možno použíti jako přímého svědectví pro theorii přistěhování. Onciul

---

[1]) Horskou nomenklaturu Sedmihrad a sousedních území sestavil podle map rak. gener. štábu Xenopol, Une énigme historique, 149 a násl. Onciul pokládá za velmi důležité, že v jižním a západním pohoří se převážně vyskytují jména rozhodně rumunská, kdežto v částech ostatních jsou v menšině.

[2]) Že by v Moldavsku byly zjištěny stopy typu dáckého, jak myslí Píč, Onciul nepokládá za prokázáno.

[3]) Die roman. Landschaften des röm. Reiches, 366 a násl.

přehlíží ovšem — což mu právem vytýká Gherghel,[1]) — že potomci vystěhovaných římských provinciálů se podle slov životopisu sv. Demetria po více než 60 letech zase vrátili do svých vlastí, tak že nelze přisvědčiti Onciulovi, že by dotčeným přistěhováním římských provinciálů, kladeným od něho do doby kolem r. 681, býval posílen románský živel pozůstalý ve staré Dácii.

Na Onciulovo stanovisko v otázce původu rumunského národa nezůstala beze vlivu autorita Miklosichova. Učení slavného slavisty, že až do 7. stol. dáčtí i haemští Rumuni žili ještě v souvislosti, viděl potvrzeno i legendou o sv. Demetriovi. Avaři, Slované a Bulhaři způsobili po jeho mínění v 7 stol. etnický převrat mezi východorománským živlem haemského poloostrova. Odstěhování románského obyvatelstva částečně na jih a částečně na sever (přes Dunaj) pozbyla východořímská říše svého dosavadního převážně románského rázu. Stopa po bývalých poměrech zůstala vedle zbytků románského lidu uprchlého na jih jen v názvu „Romania". Změnou poměrů se prý vysvětluje, že právě v té době, kde románské kraje Balkánského poloostrova byly ztraceny ve prospěch Avarů a Slovanů, přestala za cís. Foky (602—610) latina býti panujícím úředním jazykem ve východořímské říši a byla nahražena řečtinou (284).[2])

Po našem mínění nemá hořejší zpráva legendy o sv. Demetriovi pro otázku původu rumunského národa valné ceny, a to nejen proto, že potomci přestěhovaných provinciálů zase se vrátili nazpět, nýbrž i proto, že těžko lze ji vztahovati jen na Rumuny, a konečně i proto, že vůbec zasluhuje malé víry.[3])

Pozoruhodný je poukaz Onciulův na to, že v některých dákorumunských dialektech[4]) se objevují zvláštnosti nářečí macedorumunského a istrorumunského. Je to důkazem o přistěhování z jihu, kde se i za společného soužití všech Rumunů vytvořily již dialekty (288).

Naproti Píčovi, který slovanský slovní poklad rumunštiny hledal v dákoslovanštině, jazyku podobném staré bulharštině

---

[1]) Zur Frage der Urheimat der Romänen (Wien 1910), 15 a 16.

[2]) Spisovatel přehlédl časovou vzdálenost mezi vládou cís. Foky a mezi r. 681, do kteréž doby klade událost shora popisovanou.

[3]) Mluví se v ní o knížeti Kuverovi, což by ukazovalo na Bulhary a jejich knížete Kuvrata.

[4]) Spisovatel vypočítává, u. m. 287 a 288, čtyry.

(slovanské), Onciul připisuje jistý vliv na rumunštinu i jazyku slovanských Bulharů (290). Sedmihrady pokládá v době přistěhování Maďarů do Uher za závislé na Bulharsku (288). — Řecká a albánská slova dostala se po mínění Onciulově do rumunštiny většinou v době, kdy Rumuni sídlili ještě po obou březích dolního Dunaje. I tato slova svědčí o stěhování (značnější části národa) z jihu na sever (291).

Theorie Onciulova, podaná shora podle článku jeho Zur rumänischen Streitfrage, rozvinuta byla náležitě teprve ve spise jeho Originile principatelor române (1899) a shrnuta stručně v Diaconovichově Enciclopedia Română (III. sv., 1904), a sice ve článku Români (str. 795—802). Poněvadž stať posléze uvedená je, pokud nám známo, poslední formulací dotčené theorie, a poněvadž teprve odtud poznáváme pravou podstatu učení Onciulova, seznámíme tu s trestí onoho článku. Národ rumunský počal se vyvíjeti nesporně na Balkánském poloostrově od té doby, co Římané dobyli Illyrika. Dříve ještě než dobyli Dácie (106), illyrské provincie, Dalmácie, jižní Pannonie a horní Moesie, byly značnou částí romanisovány, tak že mohly poskytnouti značný kontingent ke kolonisaci Dácie. Z kolonií známých podle původní vlasti živel illyrský byl v Dácii poměrně nejčetnější. Zprostředkováním živlu illyrsko-latinského mezi Dunajem a Adrií vyvíjel se románský element Dácie v nepřetržité územní souvislosti se světem latinským, a v této etnické jednotě vytvořil se u Dunaje — na obou jeho březích — živel homogenní, z něhož vznikl rumunský národ. Tento národ byl by však nepovstal bez dobytí a romanisování Dácie, kterým se uskutečnilo založení jeho, a zabezpečila se jeho existence. Území románské kolonisace v Dácii zahrnovalo Oltenii s východní částí Banátu a Transilvanii. Na tomto území autochthonní živel byl podle starověkých svědectví velmi ztenčen jednak vyhlazovacími boji Trajanovými, jednak ústupem před dobyvatelem. Zbytky původního obyvatelstva zmizely brzo mezi kolonisty, jsouce romanisovány. Vyvíjel se tam velmi intensivní život románský v koloniích, municipiích, stanicích vojenských a jiných menších osadách, jež se prostíraly podél sítě výborných silnic, vycházejících pěti směry od Dunaje a rozvětvených v Transilvanii na východ i západ. Při této silniční síti ujala se záhy římská civilisace a latina, jak o tom svědčí četné inskripce a nálezy archeologické. V jiných částech země zachoval se však element dácký, neodná-

rodněný za panství římského, ale zaniklý později za stěhování národů. Římský živel kolonisovaných částí, romanisovaných úplně během půl druhého století římské vlády, nemohl úplně vymizeti vystěhováním provinciálů za Aureliana (271). Dácie aurelianská (mezi Videm a Timokem), provincie nově založená naproti Oltenii a přibližně tak velká jako ona, nemohla vedle vlastního svého obyvatelstva pojmouti všech provinciálů, kteří se vystěhovali zároveň s římskými legionáři Trajanovy Dácie. Ostatně svědectví spisovatelův antických nemají ani ten smysl, že by se všechno bylo vystěhovalo. Že v Trajanově Dácii zůstaly dosti značné zbytky starého obyvatelstva, na to ukazuje především dochovaná stará nomenklatura geografická. Ačkoli jména zbořených měst zmizela, udržely se staré názvy řek, a ty nemohly přejíti na novou dobu než prostřednictvím starých obyvatel. Skutečnost, že se zachovaly právě na území kolonisovaném, mluví pro nepřetržitost románského živlu v této části. Že se nějaké zbytky románského obyvatelstva udržely i po opuštění provincie, připouštějí i odpůrci kontinuity. Avšak tyto zbytky prý zanikly v přívalu pozdějších národností. Mínění toto je podle Onciula nesprávné. Právě ty části země, které byly nejintensivněji kolonisovány a romanisovány, nebyly zabrány barbary, kteří se stali pány Dácie. Kromě Slovanů všechny ostatní tamní národnosti vyhýbaly se krajům hornatým, jež se staly útočištěm živlu románského. Gotové se usadili na rovinách východně od Karpat, Hunové, Gepidové, Avaři a Maďaři na rovinách západních, Pečeněhové a Kumáni na východě od Karpat. Ve středních a horských částech Dácie usadili se trvale Slované, kteří v místním názvosloví i v četných slovanských živlech jazyka Dákorumunů zanechali svědectví o své delší existenci, sami však se porumunštili.

Nejstarší sídla Rumunů v Dácii nalézají se právě na území římské kolonisace. Národní tradice, zachovaná v kronikách valašských i moldavských, zná jako území rumunské před založením obou rumunských knížetství jen Oltenii a Sedmihradsko se sousedními částmi Uher. Onciul odvolává se také na letopis Nestorův a na kroniky uherské, kteréžto důkazy nemají ovšem váhy. Nemáť Nestorova zmínka o Vlaších smyslu, který se jí přikládá, a v kronice anonymního notáře běží o vsuvku pozdějšího původu. Odpadá ovšem i průvodní síla listiny z r. 1231, novověkého padělku. Také z písně o Nibelunzích, jež povstala teprve na

počátku 13. stol., a na kterou se odvolává již Xenopol, nelze vyvozovati kontinuity románského živlu ve staré Dácii.[1])

Podle zpráv byzantských i západoevropských z 9. stol. panství Bulharů prostíralo se i na sever od Dunaje. Po usazení se Maďarův u Tisy a Dunaje Bulhaři uváději se uprostřed 10. stol. (Konstantinem Porfyrog.) jako východní jejich sousedé. Jen na severu Dunaje mohli s Maďary sousediti (mezi Silistrií a mostem Trajanovým byl levý břeh Dunaje pod panstvím bulharským i ve stol. 9.). Kníže „Bulharů a Slovanů" Kean aneb, jak se po maďarsku uvádí, Kaján, poražený sv. Štěpánem, byl po mínění Onciulově bulharským vojvodou jihovýchodní části Transilvanie, tam, kde v prvé pol. 13. stol. vystupují Valaši aneb, jak praví Onciul, tam, kde bylo „později pod panstvím uherským autonomní území Valachů". Jako vojvodství Keanovo, tak byla prý i jiná vojvodství, uváděná kronikami uherskými v Dácii při příchodu Maďarů, závislá na říši bulharské. V témže závislém postavení byl i oltenijský banát, území s vlastní národní organisací rumunskou na severu od Dunaje.

Části Dácie dobyté od Maďarů byly obydleny Rumuny a Slovany. Ve spojení se Slovany a v závislosti na Bulharsku dáčtí Rumuni přijali slovanské zřízení, jímž je karakterisován později jejich politický vývoj, vojvodství a knezovství.[2])

Za Karpaty, mimo území sedmihradské, na půdě nynějšího Rumunska, byl politický vývoj Rumunů příznivější. Po vyvrácení říše bulharské (1018) banát oltenijský, známý prý (?) ve stol. 12. jako staré „vojvodství rumunské" trval dále mezi panstvím Maďarů, Byzantinců a Pečeněhů jako jediná svobodná země rumunská, z níž vyrostlo později knížetství valašské. Na východě Olty a Karpat panství Pečeněhů trvalo do druhé pol. 11. stol., kdy hlavní jejich hordy se přestěhovaly za Dunaj. Bylo zaměněno potom panstvím Kumánů, jichž hlavní sídla byla i nadále mezi Donem a Dněprem až do poč. 13. stol. Zatím co území na východ od Olty a Karpat, opuštěné Pečeněhy, nalézalo se pod nominální mocí Kumánů, objevují se tam Rumuni, nejdříve uprostřed 12. stol. Nalézáme je v krajích u Černého moře (1166)[3]) a v sousedství

[1]) Vyvrácení podal Hunfalvy, Neuere Erscheinungen, 98.

[2]) Jen mimotně budiž podotčeno, že Onciul ztotožňuje nesprávně udvorniky uherské s knezy.

[3]) Zpráva Kinnamova.

Haliče (1164)[1]) a také (1150—1257) pod jménem Bolochovanů.[2])
V Moldavsku, uváděném tehdy jako pusté, byli usazeni ještě po řídku, více v severní části. Do severovýchodní části Moldavska Rumuni dostali se nepochybně z Uher, odkud bylo založeno později také knížetství moldavské, k Černému moři přišli dílem z Oltenie, dílem ze Sedmihradska.

Následkem skutečnosti, že Rumuni z království uherského okupovali území opuštěné dřívějšími pány na východě od Olty a Karpat, Uhři pokládali toto území za závislé na svém království, kteréžto nároky vedly k opětným konfliktům. Valašsko bylo předmětem konfliktu s valašsko-bulharským státem Asěnovců. Říše valašsko-bulharská, založená (1186) pomocí Kumánů a severodunajských Rumunů a skládající se z Bulharska a Vlachie, prostírala se (do r. 1241) také na severní břeh Dunaje. Ve východní části Valašska, okupované nedávno od Rumunů, vystřídáno bylo nominální panství Kumánů mocí bulharskou, kdežto část západní, bánství oltenijské, obnovilo s novým carstvem svazky, jež mělo s prvou říší bulharskou. Na Vlachii říše valašsko-bulharské, okupovanou částečně uherskými Rumuny, činili si však nároky také Uhři. Odtud došlo ke konfliktu mezi Emerichem, králem uherským, a Joanem, carem Bulharska a Vlachie. Stopovati události dále tak, jak je líčí Onciul, přesahovalo by účel našeho výkladu.

Všechno, co dosud bylo uvedeno, Onciul prohlašuje za neklamné důkazy pro theorii kontinuity. Dvě podstatné věci v otázce původu rumunského národa nedají se však vysvětliti jen na základě našich vědomostí, jež se vztahují k území Dácie. Je to *jazyk* a *náboženství*. Vysvětlení jich není možné než prostřednictvím rumunského živlu na jihu od Dunaje. A nyní Onciul vykládá o jazyku to, co již známe z jeho německého článku. Podobně dokazuje, že jen z jihu od Dunaje mohlo se dostati křesťanství k Rumunům severodunajským.

Jazyk dáckých Rumunů i jejich křesťanství latinského původu vedle historických svědectví o intensitě románského živlu v severních provinciích Balkánského poloostrova až do 7. stol. jakož i o ústupu jeho před slovanskou invasí jsou nesporné argumenty pro imigraci rumunskou z jihu od Dunaje. Ale tato imigrace

---

[1]) Nikétas Chonský vykládá se tu ve smyslu Tomaschkově.

[2]) Viz níže na str. 113 a 114 této knihy.

nezpůsobila vznik rumunského národa v Trajanově Dácii. ,,Národ nepozorovaně přistěhovalý, který by zaujal právě totéž území, které před tisíciletím opustili jeho předkové; který hned by byl uznán od sousedů jakožto starý národ země, starší dokonce než oni sami; který sotva přišel, absorboval by na rozsáhlém území a k tomu ještě ve státě organisovaném jako království uherské národnosti dávno usazené, dotud pány svými neodnárodněné, a který by se hned vyšinul k sociálnímu a politickému postavení, jež zaujímali dáčtí Rumuni: takový zázračný národ není znám v dějinách.“ Vzhledem k tomu není po mínění Onciulově přípustna než *admigrace* Rumunů od jihu k národnosti dáko-rumunské, vzniklé a vyrostlé ve vlastní zemi. Počátek této admigrace Onciul klade do doby následující brzo po usazení se Slovanů na Balkánském poloostrově. Admigrace trvala dosti dlouho.

Onciul pokládá se za tvůrce nové, třetí theorie o původu Rumunů, ale právě tak jako Roesler měl předchůdce v Sulzerovi, měl ho Onciul v Benkőovi. V knize své Transsilvania (I. Vindobonae 1777) vyslovil v podstatě Josef Benkő, čemu po více než jednom století učí Onciul.[1]) Benkő ovšem projevil jen základní myšlenku, nepodav podrobnějšího výkladu.

Kompromisní stanovisko Onciulovo sdílí také nejplodnější rumunský historik N. Iorga, autor díla Geschichte des rumän. Volkes (Gotha, 2 sv., I. 1905, str. 53, 62, 63, 83, 108—110, 118

---

[1]) Transsilvania I., 477: Romanis autem pluribus an. Chr. 274. demigrantibus non extincta in Dacia fuit romana memoria, sed multae eorum reliquiae cum Dacis indigenis retro manserant. Cave tamen putes, omnes hodiernos Transsilvaniae Valachos ab his Romanis remansisse, quos primum Trajanus in Transsilvaniam sparserat. Hunnorum, Avarum, Hungarorumque armis multi eorum Dacorumque fuerunt deleti; reliqui ad montana, quae hodiedum in posteris retinent, e continente sese receperunt subditique vixerunt. Sed insuper fuerunt numerosae Romanorum coloniae in Moesia, Bulgaria, Servia et locis circa Danubium sitis, quae cum Thracibus, Liguriis et multorum populorum fece conmistae ac auctae, magis magisque in dies, a lingua et moribus parentum recedentes mox Orientalibus Imperatoribus facti sunt subditi sub iisque latuerunt. Progrediente vero tempore septentrionem versus ad Podoliae Russiaeque fines et mox in Transsilvaniam semet pedetentim diffuderunt, pecuariaeque magis quam agriculturae operam dederunt. Gens haec robusta..... foecunda adeo fuit, ut Hungaris in Transsilvania huicque finitima Hungaria excisis terras implevit. Imo in vicinam quoque Valachiam Transalpinam et Moldaviam examina emisit.

a 119). Když Římané opustili r. 271 Trajanovu Dácii, nedotkl se jich odchod sedláků na venkově a horských pastýřů, a římský živel na obou březích Dunaje setrval dále. Jako v Britannii nezanikl ani zde prostým odtáhnutím legií nenáhlý, ale úspěšný romanisační pochod, který tam trval skoro po tři století. Iorga má za to, že již za nadvlády hunské do někdejší západní Dácie, t. j. do Banátu, podobně jako do Pannonie přicházeli neustále pracující římští poddaní, latinského i řeckého jazyka (62). Je však velice pochybno, mělo-li takovéto stěhování jednotlivých lidí pro vývoj rumunského národa nějaký význam, i když bychom připustili, že se část Románů v bývalé Dácii udržela. Iorga sám praví, že za stěhování barbarů mohlo východní římanství vytvořiti jen malý rumunský národ. V pátém století nebylo tu ještě nezbytných barbarských živlů, potřebných k jeho vzniku, nemluvíc o starší thrácké basi. Museli přijíti Slované, aby umožnili vznik románského národa na východě. Po smrti Attilově povstalo ve skytsko-sarmatských zemích nad Dunajem vakuum, do něhož byli strženi Slované. Přistěhovali se nepozorovaně v malých oddílech, rozděleni jsouce na Slověny (Sklaviny) a Anty. Se založením říše bulharské na Balkánském poloostrově nastal pak v Podunají dvojí opačný proud. O Slovanech, kteří přešli na území byzantské v Zádunají, není nadále v zemích na sever Dunaje nic slyšeti. Stejně však mizejí v 7. stol. na jihu Dunaje Románi. Neboť Valaši objevující se od 10. stol. v Haemu přišli tam z jihozápadu, z Thesálie, své veliké vlasti zv. u pozdějších byzantských spisovatelů „Velikou Vlachií". Živel románský, pokud nebyl v býv. Moesii a potomním Bulharsku absorbován Slovany, tlačil se na sever Dunaje, kdežto plemena slovanská přicházela ze severu Dunaje na jih. Iorga líčí toto šíření se Slovanů na jih a Románů na sever Dunaje velmi nejasně, tak že jen stěží je možno uhodnouti, jak si věc představuje (str. 108—110, I. sv.). Ani co se týče doby, do níž klade stěhování se Rumunů z Balkánského polostrova přes Dunaj, není mínění jeho jasné. Nejdříve mluví o dobytí Moesie Bulhary, a pak zase o Justinianovi. Za něho pustla prý „římská" města v Podunají, kdežto slovanské někdy dvory ve Valašsku byly čím dále tím více osazovány (I. 110). Každým způsobem však představuje si Iorga věc tak, že Rumuni stěhovali se na území staré Dácie mnohem dříve než myslili dřívější zastanci theorie stěhování. Na jiném místě díla svého (I. 118) praví, že Rumuni nastoupili dědictví

vystěhovalých Slovanů v 8. stol., jsouce tehdy národem již dosti hotovým. V Podunají a jižních Karpatech našli jen řídké slovanské obyvatelstvo, neboť slovanská plemena vyčerpala prý skoro všechnu svou sílu velikým stěhováním na jih a jihozápad a dlouhými boji s Byzantinci. Od těchto nepatrných slovanských zbytků Rumuni nabyli vědomosti o názvech místních řek, potoků a osad. V Sedmihradsku užívali Rumuni i nadále slovanských jmen vesnic. Naproti tomu na druhém svahu hor a v otevřené rovině našli příchozí hlavně jen opuštěná sídla. Z obyvatelstva tam usazeného zbylo jen tolik, kolik ho bylo třeba, aby zprostředkovalo tradici názvů řek. — Velikým národem Rumuni nikdy nebyli a přes vlastní jim a nyní neobyčejně usnadněný pud šířiti se, přes přírůstek jižních Románů, kteří přišli z Moesie, nenabyli počtem dostatečné síly, aby zaujali nynější rumunské jazykové území. Zvláště na severovýchodě, kde Rumuni hraničili se stepí, s územím turanských nebo slovanských panovníků, zůstaly pusté nebo jen zcela řídce obydlené prostory půdy, jež čekaly na novou kolonisaci. Na území toto tlačili se Rusové. Kdyby rumunský národ nebyl vynaložil veškeru sílu, a kdyby turečtí nájezdci nebyli brzo nato založili u Dunaje přechodné říše, byla by se severní a jižní slovanská plemena v těchto úrodných krajích spojila.

Onciulovy theorie drží se Iorga také v nejnovější své práci Histoire des Roumains de Transylvanie et de Hongrie (2 svaz., Bucarest I., 1915, II., 1916), jejíž první kapitola již svým nadpisem Origine et permanence des Roumains en Transylvanie ukazuje, že autor věří v kontinuitu Rumunů na sedmihradské půdě.

Stoupencem theorie Onciulovy je také Augustin B u n e a, jak vidno z nedokončeného díla jeho Incercare de istoria Românilor (Bucur. 1912). Také on připouští, že hlavní masa obyvatelstva mluvícího latinským jazykem a položivšího základ ke vzniku rumunského národa sídlila na pravém břehu Dunaje, odkud se později přestěhovala na sever od této řeky.[1]) Ke škole Onciulově mohli bychom počítati také profesora bukureštské university O v i d i a D e n s u s i a n u, autora velikého díla Histoire de la langue roumaine (3 sv., Paris I., II. 1901, III. 1902). Ačkoli připouští, že Rumuni usazení ve středověku i novověku ve staré

---

[1]) Referát o knize Buneově podali jsme ve Sborníku věd práv. a stát. XV. (1915), str. 93—98.

Dácii pocházejí také od kolonistů římských (I. 289, 302, 306, 314), pokládá přece za jádro rumunského národa ony Valachy, kteří se z Balkánského poloostrova vystěhovali za Dunaj, jinými slovy, nestojí příliš daleko od theorie Roeslerovy. Od Roeslera liší se však tím, že nepokládá za pravlast příchozích Rumunů Moesii, nýbrž území rozsáhlejší a bližší k Jaderskému moři, staré Illyricum, kde také Miklosich a Réthy hledali kolébku rumunského jazyka, odkud vyšli i předkové Albánců (294 a násl.). I on tvrdí, že, co má jazyk rumunský společného s albánštinou, je následkem toho, že předkové Rumunů žili někdy v sousedství s Albánci. Na území illyrském a na východ odtud, na území thráckém, usazovali se po dobytí Illyrika a Thrácie Římané. Ze živlu italského a illyrsko-thráckého povstali pak Rumuni a jejich jazyk. Tvořící se z jazyka latinského jazyk románský byl původně na celém prostranství, zahrnujícím Italii, Raetii s přilehlým územím a poloostrov Balkánský, jednotným celkem (234—236). Přeměna latiny ve zvláštní jazyk románský nastala, když jazyk Římanů přijal místní živly z jazyka Illyrů a Thráků. Jednota jazyková byla porušena příchodem Slovanů, kteří přetrhli spojení mezi Italií a Balkánským poloostrovem (240), a vznikla pak italština, raetština a rumunština. Vývoj rumunského jazyka je mnohem složitějším, než se dosud myslilo. Nespočívá v pouhé přeměně latiny Dácie, jak měla za to většina filologů, nýbrž obsahuje něco více, celé dějiny východní latiny a více než jednu kapitolu dějin jiných jazyků balkánských (399—400).

Také autoritou Konst. Jirečka posílena byla značně theorie Roeslerova. V díle Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters I. (Denkschr. d. k. Akad. d. Wiss., phil. hist. Kl., XLVIII. Band, Wien 1902, str. 20) praví Jireček: V pozdějším středověku mluvili potomci Románů pozdní římské doby mezi Adrií a Pontem dvěma nářečími, starodalmatským a rumunským. Počátky jich sáhají nazpět před 7. stol. Rozdíl v dějinách jich vzniku je patrný v jich odlišnosti. V Dalmácii, kde římská kolonisace byla starší, udržely se přes neustálé a čilé spojení s Italií četné archaismy . . . V dolním Podunají naproti tomu, jehož kolonisace byla mladší, vyvinul se při větší vzdálenosti od Italie a při nepatrném styku s jinými románskými územky říše jazyk, který se od mluvy Italie čím dále tím více vzdaloval. Středisko „prarumunštiny“ leželo tam, kde latinské jazykové území

v zemích dolního Podunají mělo největší šíři, na jihovýchodě od Pannonie, v horní Moesii, v pobřežní Dácii, v latinské části Dácie středozemské (u Naissu a Remesiany) a v Dardanii, čili podle dnešního pojmenování ve Srěmu, v království srbském, na západě podunajského Bulharska a ve vilajetu kosovském. Z těchto krajů, zvláště z poříčí Margu (Moravy) a Timaca (Timok) vyšlo celé římské dobytí dolních podunajských zemí. U Prokopia uvádějí se právě na tomto území nejčetnější místní jména římského původu.[1])

Zvláštní stanovisko mezi rumunskými učenci zaujal v otázce o původu Rumunů Bohdan Petriceicu-Hasdeu. Držel se sice theorie kontinuity, ale na sklonku svého života ji poněkud pozměnil. V Analele Acad. Române (ser. II., tom. XIV., 1891 až 1892, Memoriile secţ. lit., 1893, str. 225—261) a pak znova ve svém Etymologicum Magnum Romaniae III. (Bucur. 1893, str. V. až XXXVII.) uveřejnil rozpravu Stratŭ şi substratŭ, v níž podává genealogii balkánských národů. Theorii Roeslerově vytýká, že jest to hypotesa antilinguistická a zároveň antihistorická. Antilinguistická, poněvadž se zakládá na úplné neznalosti pravidel pro vznik dialektů; antihistorická, poněvadž zapomíná, že středověcí národové se posunovali od severu k jihu, a nikdy od jihu k severu, a zvláště zapomíná, že Rumuni byli tehdy pastýři, a ti se rovněž stěhují vždy od severu k jihu, a nikdy od jihu k severu. Slovy strat şi substrat Hasdeu rozumí podstatné složky národnosti, od nichž dobře dlužno rozeznávati nahodilé, povrchní cizí vlivy, jež na podstatu národnosti a jazyka nepůsobily, nýbrž projevovaly se teprve po definitivním vytvoření se národnosti.[2]) Na substrátě pelasgickém usadily se podle něho asi dva tisíce let před Kristem dvě národnosti indoevropské, Řekové a Thrákové. Přímými pokračovateli Thráků jsou dnešní Albánci, kteří představují však jen jeden z četných dialektů thráckých, dávno již vyhynulých. Byliť Thrákové jižní pořečtěni, a severní pořímštěni. Pořímštěním severních Thráků, provedeným ve stol. 3.—6., vznikly tři dialekty

---

[1]) Nedotýkáme se tu staršího mínění Jirečkova o původu Rumunů, jež bylo poněkud kolísavé.

[2]) Raportul de strat şi de substrat constituă substanţa unei naţionalităţi. Cătră acéstă substanţă se adaogă pretutindeni din când în când *accidente*, adecă o intervenire superficială a unor elemente etnice străine, deja după formarea cea definitivă a unei naţionalităţi.

thrácko-latinské, středolatinský mezi Dunajem a Balkánem, illyrsko-latinský mezi Balkánem a Jaderským mořem a dákolatinský v Karpatech. Větev středolatinská zanikla v bulharských Slovanech, illyrskolatinská v Srbech. Dákolatini sídlili však nerušeně v Oltenii (mezi pravým břehem řeky Olty a Dunajem), Banátě a části Sedmihrad, odkud se pomalu rozšířili i do Pannonie, kdežto v Moldavsku a ve Valašsku za řekou Oltou bydleli Tataři a Slované, t. j. Pečeněhové, Kumáni, Rusíni, ba i Litvané. Příchodem Maďarů ve stol. 10. (vlastně už na konci stol. 9.) nebyli sice Rumuni vytlačeni z částí vlastní Dácie, ale za to z Pannonie. Část jich unikla na Moravu, část za Dunaj, na jih. Jako se moravští Valaši poslovanštili, tak stalo se to i s částí Rumunů odešlých na Balkánský poloostrov. Část jich se však přece udržela v Istrii, a část — ovšem největší — vytvořila jádro dnešních Rumunů macedonských.

Theorie Hasdeuova nebyla úplně hotová, dokud její autor nevykázal v ní příslušné místo Albáncům. Bylo[ť] potřebí vyložiti albánské vlivy na rumunštinu.[1]) Stalo se to v nové práci Cine sunt Albanesii? (Analele Acad. Române, t. XXIII. ser. II., 1901). Autor dokazuje tu, že Albánci jsou potomky dáckých plemen, jež byla vystěhována do Illyrie a Moesie, odkud se dále dostala do Haemu a pak do dnešních sídel albánských. Byli to prý Kostoboci, Karpové a Bessové. Z prvých prý vznikli Toskové (jižní Albánci), ze třetích Ghegové (severní Albánci), a podle Karpů byli prý nazváni všichni Albánci Škipetáry (=Orli). Výklad Hasdeuův vším právem byl nazván fantastickým. Kostoboci nebyli plemenem dáckým, nýbrž slovanským, a také co se týče Karpů, není zcela jisto, jakého byli původu.[2])

Theorie kontinuity našla zastance také ve dvou učencích bulharských. L. *Miletič* a D. *Agura* uveřejnili r. 1893 v časop. Сборникъ за нар. умотвор., наука и книж. (roč. IX., Sofia) práci Дако-ромънитѣ и тѣхната славянска писменость, v níž úvodem k uveřejněné sbírce slovanských listin z rumunské půdy pojednávají i o otázce původu rumunského národa (str. 212—268). Vyslovují se proti theorii Roeslerově. Popírají, že by bylo bývalo

[1]) Správně praví Hasdeu: Numai printro comunitate de origine și printro intimă veche conlocuire totodată se póte explica natura cea organică primordială a legăturilor intre limbile română și albanesă.

[2]) Niederle, Slov. starožitnosti I. (Praha 1902), 426 a násl.

v Bulharsku tak kompaktní rumunské obyvatelstvo — aspoň 1—2 miliony —, jež by bylo přešlo přes Dunaj a stačilo k tomu, aby položilo základ k početně dosti silnému rumunskému národu. Ze známého místa Kekaumenova o Valaších vyvozují, že za doby Kekaumenovy (v druhé pol. 11. stol.) nebylo četnějšího valašského obyvatelstva v Mysii, t. j. severním Bulharsku (str. 232). Kekaumenos ví jen o macedonských Valaších, kteří byli všude rozptýleni, zvláště na jihozápad k Řecku. (K tomu mohli bychom dodati, že tím méně ví Kekaumenos o Valaších na území dnešního Rumunska.) Miletič a Agura dávají za pravdu Uspenskému proti Vasiljevskému, vykládajíce příslušná místa u Anny Komnénky, Kinnama a Nikéty Akominata čili Chonského ve smyslu theorie kontinuity (str. 233—234). Vyslovují mínění, že již za prvého bulharského carství bydleli Valaši na severu od Dunaje. Táží se (str. 238), je-li pravděpodobno, aby ti Valaši, o nichž není potuchy za prvé bulharské říše, vystupovali najednou jako zakladatelé druhého bulharského státu a aby přiměli bulharské cary, by si dali do titulu i jejich jméno. Dosti obšírně pojednávají pak autoři o Bulharsku zádunajském (s našeho hlediska předdunajském), t. j. dáckém (Βουλγαρία ἐκεῖθεν τοῦ Ἴστρου ποταμοῦ) (str. 240 a násl.) a dospívají k závěru: Jestliže existovaly svazky mezi Bulharskem a dáckými zeměmi, jež nebyly přerušeny ani po zániku bulharské říše, není smělé tvrzení, že bojů za obnovu carství bulharského účastnili se Rumuni dáčtí, nikoli balkánští (247), což pak dále se snaží dokázati. „Poněvadž Valaši po založení carství trnovského nečinili žádných nároků na moc, a poněvadž se o nich dále v Bulharsku nic neslyší, a naopak po stu letech se již objevují organisováni jako státní národ ve Valašsku, je možno souditi, že přišli od severu jako pomocníci Bulharů podobně jako Kumáni a Brodníci" (249). Po mínění autorů trvaly i po založení druhého carství bulharského státoprávní svazky mezi severodunajskými Valachy a Bulharskem. Valašští knezové a vojvodové byli ve vasalském poměru k dynastii Asěnovců (260). — Slabou stránkou Miletičových a Agurových důkazů jest, že se částečně opírají o pramenný materiál problematické hodnoty.

Znova vyslovil se Miletič v otázce o původu rumunského národa r. 1900 ve stručném článku Къмъ брашовскитѣ влахобългарски грамоти (Сбор. за нар. умотвор. XVI—XVII, 496—504). Tam pozměnil již silně své původní mínění a zabočil směrem

k theorii Roeslerově, ač zdánlivě trvá při původním svém stanovisku Na str. 498 praví doslovně: ,,I nyní stojím při tom, že rumunský živel nebude asi v Dácii mnohem mladší než slovanský, a že není třeba, abychom hledali původ jeho na jihu od Dunaje, v Bulharsku. Nejpravděpodobnější jest, že pochází z polatinštěných krajů v dalmatském a chorvatském přímoří a ve Srěmu, odkud asi při invasi Avarů a jižních Slovanů část onoho romanisovaného živlu zamířila přes jižní Uhry do transilvanských hor. Že tento živel, četný hned od počátku, dovedl se do konce 13. stol. značně posíliti, a že měl velikou asimilační sílu nad slovanským obyvatelstvem v Dácii, ukazuje jeho politické prvenství, panující postavení, jež zaujal ve Valachii ke konci 13. stol.“ — Theorie kontinuity je slovy těmito opuštěna. Miletič nepřipouští sice, že Rumuni přišli do nynějších svých vlastí z Bulharska, ale přiznává přece, že kolébka jejich stála na Balkánském poloostrově.

S velikou znalostí jazykovou i místních poměrů pustil se do řešení rumunské otázky německý spisovatel Emil Fischer, žijící po léta v Bukurešti. Ve spise Die Herkunft der Rumänen (Bamberg 1904) dokazuje, že theorie kontinuity nedá se držeti. Kdyby Rumuni stále v Sedmihradech byli sídlili, nedá se mysliti, že by původní jméno své země byli zapomněli a přijali místo něho maďarské pojmenování Erdély (z toho rum. Ardeal).[1]) ,,Zálesím“ mohli Sedmihrady pojmenovati jen Maďaři jakožto páni Pannonie, a přijali-li název ten Rumuni, je vidno, že počali se v zemi ve větším množství objevovati teprve, když jejími politickými pány byli Maďaři.[2]) Proti kontinuitě mluví i četné slovanské názvy hor, řek a míst. Ať již Slované se ze země vystěhovali či Rumuny byli pohlceni, jisto je, že byli v zemi před Rumuny. Jisto je také, že Avaři a Slované žili pohromadě, a že Avaři Karlem Velikým (v l. 791—796) jen ze svých západních sídel byli vypuzeni. Za Tisou, až do Sedmihrad zůstali a mezi nimi Slované. Teprve Pečeněhové kolem r. 950 učinili po mínění autorově konec avarskému panství. Právě do té doby, tedy do 10. stol. klade Fischer

[1]) Píč ve třetím shora uvedeném svém spise (str. 80) snažil se název Ardeal odvozovati od arijského kořene ardh, lat. arduus, kelt. arde (les), ale již Onciul, Zur rumän. Streitfrage, 292, s výkladem jeho nesouhlasil.

[2]) Onciul, u. m., vysvětluje recepci maďarského pojmenování pro Sedmihrady tím, že ona země až do dobytí se strany Uhrů neměla jednotné politické individuality.

počátek nenáhlého stěhování Valachů z Balkánského poloostrova do Sedmihrad. Způsob, jak tento příliv se dál, znamená málo naproti skutečnosti, že se dál. Prví rumunští příchozí dostali se asi do Sedmihrad přece jen o několik desetiletí a možná i o celé století dříve než Maďaři. Spisovatel soudí to z toho, že v době, kdy se Valaši v listinách poprvé uvádějí v Sedmihradsku a Oltenii, vyskytují se u nich instituce knezovstev a malých bánstev — měl říci snad spíše vojvodstev — již tak zakořenělé, že museli tyto formy sociálního života a politického zřízení znáti již delší dobu, když Maďaři Sedmihrady zabrali, a uherští králové stali se jejich vrchními pány. Až do prvé zmínky o Valaších v Sedmihradech r. 1224 mohlo od počátku jich nepozorovaného přistěhování uplynouti dobře asi tři sta let. Od zničení bulharské říše r. 1018 přicházeli v zástupech čím dále tím větších.

Dříve než se Rumuni dostali do Sedmihrad, mohli se zdržovati jen v Oltenii, území nejvíce před cizími nájezdci chráněném. Za panství Pečeněhů v Sedmihradech [1]) mohli tam Valaši pronikati již kolem r. 900. Žádná jiná část Rumunska nemohla tvořiti most mezi balkánskými zeměmi a Sedmihrady tak jako Oltenie. Tam přišli valašští pastýři nepozorovaně se svými stády ze Srbska a Bulharska, jenom odtud mohli se údolím řek Jiu, Motru a Cerna vulkánským pohořím dostati bez překážky do Sedmihradska. Území toto bylo však jen pojítkem mezi zeměmi balkánskými a Sedmihrady. Před 12. stol. bylo tam sotva četné, usedlé rumunské obyvatelstvo, neboť jinak museli bychom se od nějakého (srbského nebo byzantského) spisovatele něco o něm dověděti (195).

Do tábora Roeslerova postavil se nedávno také přední historik maďarský Jan Karácsonyi. Poprvé vyložil své mínění v otázce původu rumunského národa r. 1911 v menší brožuře Százezer baj, millio jaj egy tévedés miatt (Velký Varadín), načež následovala práce Die Ansiedelung der Rumänen auf dem linken Donaufer (Mitteilungen der Fontes rerum transylvanicarum, Bd. I., Nr. 1, Kolozsvár 1912, str. 22—38), stať Laktak-e 896-

---

[1]) Jest ovšem otázka, zabrali-li Pečeněhové po odchodu Maďarů z Altekuzu do Uher nynější Sedmihrady, pokud se týče jistou část. Opak dokazuje Karácsonyi, A honfoglalás és Erdély (otisk z Katholikus Szemle 1896, III. seš., str. 5). Jiného mínění je Ilie Gherghel, Zur Geschichte Siebenbürgens (Wien 1891), str. 7 a násl. Píč, jak známo, pokládal Sedmihrady za příslušenství Bulharska.

ban Erdélyben románok (oláhok)? uveřejněná v časop. Tiszántúl 20. srpna 1912 (ve Vel. Varadíně) jakožto odpověď na článek Zenona Paclişana v listě Cultura Creştina, a konečně III. kapitola knihy A magyar nemzet történeti joga hazánk területéhez a Kárpátoktól le az Adriáig (Vel. Varadín 1916, str. 37—69). Po pracích dřívějších badatelů Karácsonyi měl úkol značně usnadněný, přece však se nespokojuje synthesí toho, co jiní před ním pověděli, nýbrž přichází s míněním vlastním. Stojí blízko Réthyovi, s nímž stejně hledá zárodek rumunského národa v Italii, ale pokročil naproti němu v tom, že snaží se vystopovati také cestu Valachů z Balkánského poloostrova na levý břeh Dunaje. I v tom je podoben Réthyovi, že původní své mínění později, ovšem v době velmi krátké, poněkud pozměňuje. V německé shora citované své stati Karácsonyi praví (23), že po vtržení Visigotů do Kalabrie r. 410 uprchli odtud úžinou otrantskou četní horští pastýři do říše východořímské a usadili se v pohoří pindském, tehda liduprázdném (od zpustošení Thesálie a Epiru, způsobeného v l. 398—402 rovněž Visigoty). Tam vyvinuli se r. 410—800 v národ s vlastním jazykem, v Rumuny. Svědčí o tom rumunský jazyk, který povstal v dnešní Albánii a podlehl velikému vlivu albánštiny. Od Řeků Rumuni přijali křesťanství a převzali od nich i mnoho řeckých slov. Ještě více působili na ně Slované, kteří jim také dali název Vlaši, Valaši (24). Za stálých bojů mezi Řeky a Slovany Rumunům nebylo lze ani v l. 500—800 zabývati se zemědělstvím a řemesly. Zůstali tedy horskými pastýři, a slovo Vlach nabylo smyslu horský pastýř (25). Pastevectví nutilo však Valachy, aby hledali nové pastevní obvody. Tak stali se Rumuni kočovným národem, který se dostal z pohoří pindského na jižní svahy Haemu (Balkánu). U Karadagu nad Skopljem rozdělili se kočující Rumuni ve dva díly. Menší zamířil k severozápadu do Rašky, odkud táhl dále (jako pastýři, později jako žoldnéři do Chorvatska a Dalmácie). Druhá větev stěhovala se již v 11. stol na severovýchod (25), a sice proto, že po vyvrácení říše bulharské a po zpustošeních způsobených Pečeněhy hory od Niše přes Sofii až k průsmyku Šipce byly obyvatelstvem opuštěny (26). Odtud rozšířili se Valaši i na jih, tak že Rubruquis mohl r. 1253 mluviti o Vlachii, ležící ultra Danubium versus Constantinopolim (27). V další kapitole Karácsonyi dokazuje (str. 28—32), že na levém břehu Dunaje až do r. 1182 nebylo žádných Rumunů. Teprve

tohoto roku (1182) usadil prý král Béla III. ve fogarašském komitátě jistý počet Valachů jakožto horské strážce (32). Stěhování Rumunů do staré Kumánie a vůbec na levý břeh Dunaje započalo však ve větším rozsahu teprve v souvislosti s boji o obnovení bulharské říše na konci 12. století, jak se vykládá v další kapitole (32 a násl.).

V posledním svém díle, A magyar nemzet történeti joga, Karácsonyi trvá sice při svém dřívějším mínění, že předky Valachů byli jihoitalští pastýři, ale klade příchod jich do Thesálie teprve do doby kolem r. 600. Praví také, že je byzantští velkostatkáři z území nynější Albánie sami do pohoří pindského přesídlili (41—42), kdežto dříve mluvil o útěku dolnoitalských pastýřů před Visigoty. V pohoří pindském vyrostli zmínění pastýři v letech 600—973 (str. 42) nebo, jak dále se uvádí, do r. 983 (str. 43 a 44) soužitím s Albánci a později i za vlivů řeckých ve zvláštní národ, který se v 11.—14. stol. rozšířil až do Hellady (43). Veliká změna v dějinách rumunského národa nastala, když za bojů bulharsko-řeckých car Samuel r. 983 Valachy z Larisy[1]) a okolí vystěhoval do Rhodope (44 a 45). V novém území se Valaši nejen upevnili, nýbrž i značně rozmnožili, tak že v l. 1180—1260 nazývá se toto teritorium rovněž Vlachií. Tam nastaly další důležité změny v osudech rumunského národa. V nové rhodopské Vlachii dostali se Rumuni do kulturního ovzduší slovanského, tam jich bylo používáno také jako vojáků a horských strážců (48 a 49). Tím se vysvětluje, že Valaši mohli se také účastniti bojův o obnovení bulharské říše. Po r. 1186 počali se stěhovati za Dunaj. (51)

Proti theorii Onciulově vystoupil nedávno Ilie Gherghel spisem Zur Frage der Urheimat der Romänen (Wien 1910). Drží se kontinuity a dokazuje podobně jako před ním již Hasdeu, že Rumuni nestěhovali se na sever, nýbrž od severu k jihu. Spis přináší některé zajímavé podrobnosti týkající se zejména terminologie. Autor sebral názvy národů a zemí s označením „černý". Vykládá také správně — podobně jako před ním již Réthy — název valašské dynastie Basarabů.

Novou theorii o původu Rumunů opověděl r. 1908 A. Jacimirskij ve svém článku Славянскія заимствованія въ

[1]) Podle Vasiljevského, Совѣты и разказы виз. бояр. (ЖМНП 1881, červenec, 123), dobyl car Samuel Larisy nikoli, jak dříve se uváděio, r. 981, nýbrž r. 986.

румынскомъ языкѣ, какъ данныя для вопроса о родинѣ румынскаго племени (Сборникъ статей посвященныхъ В. И. Ламанскому, Petrohrad 1908, 792—827). Zavrhuje theorii Roeslerovu, ale činí námitky i proti theorii kontinuity. Na základě recepce slovanských slov se strany Rumunův usuzuje, že předkové Rumunů po odchodu Aurelianových legií opustili podunajské roviny a ustoupili před nepřátelskými nájezdy do Karpat, hlavně do jižních jejich svahů, kde zastihli jako starší obyvatelstvo Slovany, vystěhovavší se tam z původních vlastí přikarpatských. Theorii zatím jen opověděnou Jacimirskij formuloval pak ve stati své Новая теорія о родинѣ румынскаго языка и мѣстѣ балк. романства среди другихъ романскихъ языковъ (recense o díle Densuşianuově, Извѣстія Отдѣл. русс. яз. и слов. И. Акад. Наукъ, т. XIII. 1909, кн. 3). Na str. 396 a 397 Jacimirskij praví: 1. Rumuni usadili se v sousedství nebo uprostřed Slovanů na konci III. stol. po Kr. v končinách jižních a východních Karpat a snad i v nejjižnější části uherské nížiny. 2. V době té thrácký jejich živel podlehl již silné romanisaci. 3. Slovanský vliv byl možný, jen když Slované zaujímali tyto kraje před příchodem Rumunů a organisovali se již po všech stránkách, takže byla vyloučena možnost opačného vlivu, totiž recepce z jazyka latinského a thráckého. Rumunská slova určující povahu kraje, vnější přírodu a j., vzatá z jazyka slovanského, podávají obraz kraje hornatého. 4. Na základě linguistické paleontologie možno podati tento obraz: V horách Rumuni vedli s počátku život pastýřský, zabývali se hlavně chovem dobytka, zapomenuté zemědělství obnoveno bylo u nich jen vlivem slovanským, poněvadž všechny terminy rumunského jazyka týkající se polního hospodářství jsou slovanského původu. 5. Styk obou národností neměl povahy nepřátelské; stále udržoval se poměr přátelský. Vyjímajíc nemnohé latinské a turkotatarské terminy, všechna slova rumunského jazyka vztahující se k vojenství prozrazují rovněž slovanský původ. Je známo, že recepce a právě v tomto oboru pocházejí obyčejně od spojenců, ne však od nepřátel. 6. Zpětné přistěhování Rumunů a Slovanů do podunajské nížiny a do Mysie mohlo se počíti v 6. stol. a v prvé době strhnouti sebou nejjižnější osady Slovanů v Karpatech. 7. Nájezd Bulharů v 7. stol. zastal na obou březích Dunaje Slovany společně s Rumuny. Jedni i druzí účastnili se výbojů bulharských a založení jak prvého, tak i dru-

hého bulharského carství. 8. Přijetí od Slovanů křesťanství ve formě východní a zavedení slovanského jazyka do církve i literatury v 9. stol. dotklo se nejblíže i Rumunů beze zření k území jimi zaujatému. 9. Pevnější (болѣе устойчивый) latinský element zachoval se u těch Rumunů, kteří žili v málo přístupných krajích jižních a východních Karpat i při novém jich stěhování do nížin, jež se počalo od 12. stol. Tento latinský živel oslabil slovanský vliv prvých usedlíků. 10. Slovanský, hlavně bulharský vliv na jazyk a literaturu Rumunů trval po dobu existence rumunských hospodarstev, t. j. od 13. stol., při čemž nejnovější vrstvou ve slovanském vlivu byla slova ruská, přijatá Rumuny v 18. a 19. stol. (před r. 1878).

Hypotesu Jacimirského pokládáme za příliš linguistickou. Nepočítá se v ní s důležitým faktem historickým, že středisko římského života v Dácii bylo spíše v Banátě a Transilvanii než v podunajské nížině. Proto nemůže se mluviti o tom, že by předkové Rumunů za invase cizích národů byli se utekli z podunajské nížiny do Karpat. Nemáme také nejmenšího historického dokladu o tom, že by se počínajíc 6. stol. Rumuni byli stěhovali zase z Karpat na jih, do nížin podunajských, a že by se byli dokonce účastnili i založení státu bulharského. Hypotesa Jacimirského potřebovala by zkrátka odůvodnění, a sice pomocí dat historických.

Příliš fantastická je hypotesa Frant. Sasinka, konstruovaná ve článku Valasi (Slovenské Pohľady XXVI, 1906, str. 421—428). Rumuni dáčtí pocházejí podle ní od keltských (?) Bastarnů, kteří prý později dostali název Gepidů a konečně Valachů.

Ke konci budiž uvedena ještě jedna theorie o původu národa a jazyka rumunského. R. 1909 odůvodňoval ji Edvard Bogusławski ve stati W kwestyi pochodzenia Rumunów, napsané za příčinou díla Densusianuova Histoire de la langue roumaine (Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Nauk. Warsz., wydział nauk antropol., społ., hist. i filoz. II., zesz. 4, str. 69—91). Běží tu vlastně zase jen o nové odůvodnění staré theorie, vyslovené již na konci stol. 18. Gattererem (Commentationes Societatis scient. Gotting. XI., 1793) a hlásané zejména jednotlivými slavisty.[1]) Staří Dákové byli podle této theorie Slovany.[2]) Bogusławski vykládá tedy, že Rumuni v dnešním Rumunsku, Sedmihradech a sousedních zemích, t. j. ve staré Dácii, jsou potomky

[1] Viz cit. práci Bogusławského, str. 83, pozn. 53.

[2]) Srov. též mínění Drinova, uvedené shora na str. 34.

římských kolonistů a Slovanů před nimi tam sídlících. Jazyk rumunský vznikl romanisací jazyka slovanského a současnou slavisací latinského jazyka Římanů. Dákové, t. j. Slované dáčtí, byli autochthony, a přistěhovalci ty národnosti, které jim vnutily svou vládu, jmenovitě neznámé nám blíže plemeno mluvící po albánsku, pak Agathyrsové, Římané, Gotové, Avaři, Bulhaři a konečně Maďaři.

Ze spisovatelů ruských hledal ve starých Dácích Slovany Samokvasov. On však nestopoval, jak z Dáků povstali Rumuni, nýbrž spokojil se jen výkladem, že stará Dácie byla kolébkou jednotlivých slovanských národů. Naposledy psal o tom ve své učebnici ruských právních dějin, **Курсъ исторіи русс. права** (3. vyd. Moskva 1908, str. XXII. a násl.).

Hořejším přehledem nevyčerpali jsme ovšem řadu badatelů zabývajících se otázkou o původu Rumunů, ale uvedli jsme aspoň hlavní zástupce jednotlivých theorií.[1]) Máme-li sami vysloviti své mínění, neváháme pověděti, že theorii kontinuity pokládáme za nesprávnou. Slavista, který jest obeznámem s dějinami východní a jihovýchodní Evropy, nemůže uvěřiti, že by naddunajští Rumuni zaujímali od nepaměti až podnes stará svoje sídla. Historie svědčí naopak, že Rumuni od samého počátku svých dějin jsou živlem pohyblivým, velmi dlouho neusazeným, měnícím stále místo pobytu. Také v dějinách Rusů pozorujeme velikou pohyblivost obyvatelstva. Bez této lehkosti pohybu nebyla by se vyvinula veliká říše ruská, ale Rumunům se Rusové — už proto, že byli národem zemědělským a tedy usazeným — ve snadném měnění sídla přece jen daleko nevyrovnali. Odmyslíme-li si kočovná asijská plemena, jež se po několik století proháněla od černomořských stepí až do střední Evropy, nebylo v celé Evropě druhého národa, který by po tolik století byl neusazen jako Rumuni. — Podrobněji své stanovisko vykládáme v Doslovu této monografie.

---

[1]) Podobný přehled, sahající ovšem jen do r. 1897, sestavil Briebrecher, Der gegenwärtige Stand der Frage über die Herkunft der Rumänen (Programm des evangel. Gymnasiums A. B. zu Hermannstadt für das Schuljahr 1896/97). Spisovatel přihlédl podrobněji k jazykové stránce sporné otázky a probírá mínění i jednotlivých jazykozpytců, kteří se v otázce naší vyslovili. Koho by věc více zajímala, odkazujeme na jmenovanou práci Briebrecherovu. — Práce Onciulova Românii în Dacia traiană până la întemeiarea principatelor (Bukur. 1902), kde je podána rovněž literatura, zůstala nám bohužel nepřístupnou.

3. Vznik rumunských států.

Ke konci úvodní části dotkneme se ještě stručně počátků státního života rumunského na území nynějšího Rumunska.

Mezi národy, kteří nejpozději v Evropě dospěli ke zřízení vlastních států, náležejí Rumuni. Teprve ve 14. stol. vznikly na území mezi Sedmihrady, Dunajem a Prutem dva malé státy rumunské, jižní valašský, severní moldavský. Ačkoli povstaly v době tak pozdní, jsou počátky jejich velice temné. Zakladatelé jejich jsou osobami velmi málo známými; u dynastie valašské, t. zv. Basarabů, nejen že se neznají dobře prví členové, sám původ této panovnické rodiny není jasný. Jisto je, že s úpadkem moci Kumánů, kočujících na území nynějšího království rumunského, pojali králové uherští myšlenku rozšířiti své panství i na jih a východ od Sedmihrad, že se jim podařilo na jihovýchodě uherském zříditi pohraničný obranný pás na způsob německých marek, odkud se šířila uherská kolonisace v t. zv. Oltenii a částečně i za ní, a že nově kolonisované území počalo se vyvíjeti ve zvláštní korunní zemi uherskou, avšak vývoj skoro stoletý byl ve 14. stol. náhle přetržen, a z Oltenie vznikl nový stát na Uhersku formálně sice závislý, ale ve skutečnosti za jednotlivých silnějších panovníků přece jen samostatný. Již za Ondřeje II. r. 1211 učiněn byl pokus, aby na jižních hranicích Sedmihradska, a sice v Brašovsku zřízena byla vojenská organisace, z níž by se moc uherská šířila až k Dunaji. Území to dostal řád německých rytířů, který tam vystavěl silné hrady. Ačkoli král donaci svou pro přehmaty řádu brzo zase odvolal, obnovil ji přece zase r. 1222 a ještě rozšířil.[1]) V králově

---

[1]) V listině z r. 1222, uveřejněné u Teutsche a Firnhabera, Urkundenbuch zur Gesch. Sieb. I. (Wien 1857), str. 17 a násl., též v Zimmermannově-Wernerově Urkundenbuch zur Gesch. d. Deutschen in Siebenb. I. (Hermannstadt 1892), str. 18 a násl., se mezi jiným praví: .... ad munimen regni contra Cumanos castra et urbes lapideas construere eos permisimus .... Addidimus etiam postmodum eisdem fratribus conferentes castrum, quod Cruceburg nominatur, quod fratres praedicti de novo construxerant, ... et a fine terrae Cruceburg terram, quae vadit usque ad terminos *prodnicorum* et ab indaginibus Almaye (= Halmágy) in parte altera vadit usque ad ortum aquae, quae vocatur Burza, et inde progreditur usque *ad Danubium* ..... Item concessimus, quod nullum tributum debeant persolvere nec populi eorum, cum transierint per terram Siculorum aut per terram *Blacorum* .... — O významu této donace viz Hunfalvy, Az oláhok története

listině činí se rozdíl mezi Brašovskem, jež má řád něm. rytířů zalidniti, a mezi územím za pohořím pohraničným až k Dunaji, jež má teprve z moci Kumánů býti vyproštěno. Privilegium Ondřejovo má velikou důležitost také proto, že se tu poprvé činí oficiální zmínka o Valaších na sedmihradské půdě.

Řád něm. rytířů založil v sedmihradském „Záhoří", ultra montes nivium čili v Transalpinii (partes transalpinae, Havaselföld), jak se tomuto území jižně od Brašovska později říkalo, osadu Langenau, přejmenovanou později po rumunsku na Câmpulung, a mnohé jiné osady, avšak již r. 1225 bylo mu nově kolonisované teritorium králem odňato. Krátce na to byl se strany Uhrů učiněn pokus, aby mezi Kumány bylo šířeno také křesťanství. Magister Paulus Ungarus, který založil v Rábu prvý dominikánský klášter v Uhrách, odešel s několika druhy ke Kumánům a tam velikou část prostého lidu a dva knížata naklonil ke křesťanství. Jeden z kumánských knížat poslal svého syna s dvanácti předními Kumány k arcibiskupu ostřihomskému Robertovi, když byl na cestě s křižáckou vypravou do svaté země, se žádostí, aby je pokřtil, že přijde do Sedmihrad také sám kníže s větším počtem Kumánů, chtějíce přijati křesťanskou víru. Arcibiskup obdržev od papeže zproštění od křížové výpravy, pokřtil r. 1229 na patnáct tisíc Kumánů a jmenoval Theodorika, rovněž dominikánského mnicha, prvým biskupem Kumánů.[1])

Jakousi uherskou markou mělo býti na jihovýchodním pomezí Uher Krašovsko-Severinsko, kde kolem r. 1233 vystupuje jako prvý tamní bán Lukáš.[2]) Odtud měla se říše uherská šířiti do Zádunají na újmu Bulharska. Téhož r. 1233 přijal král uherský po vypravě vidinské také titul krále bulharského.

Výbojným plánům krále uherského učinili najednou konec Tataři, kteří přitrhli r. 1241 do střední Evropy, vyvrátivše dříve panství Kumánů na území nynějšího království rumunského. Sotva však odtáhli r. 1242 do ruských stepí, Béla IV. zase se

---

I., 327 a násl. Výklad Hunfalvyův o totožnosti Vlachův a Brodniků je však nesprávný.

[1]) Fessler-Klein, Geschichte von Ungarn I. 342; Hunfalvy, Az oláhok története I., 339; Karácsonyi, Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban (Nagyvárad 1915), 27; srov. Rösler, Rom. Studien, 332, pozn. 2.

[2]) Iorga, Geschichte des rum. Volkes I., 135.

vrátil ke staré myšlence šířiti říši uherskou na východ. Nyní bylo mu to tím spíše usnadněno, poněvadž Kumánie stala se územím takořka liduprázdným. Východiskem výbojů mělo se státi Severinsko, jež král udělil r. 1247 Johanitům čili špitálským rytířům. V darovací listině[1]) se praví: ... dictae domui totam terram de Zeurino cum alpibus ad ipsam pertinentibus et aliis attinentiis omnibus, pariter cum kenazatibus Joannis et Farcasii usque ad fluvium Olth, excepta terra kenazatus Lynioy vajvodae, quam Olatis relinquimus, prout iidem hactenus tenuerunt, ita tamen, quod medietatem omnium utilitatum et redituum ac servitiorum de tota terra Zeurini memorata et kenazatibus supra nominatis provenientium nobis et successoribus nostris reservamus, medietate alia ad usum domus supra dictae cedente, exceptis ecclesiis constructis et construendis, ... exceptis etiam molendinis omnibus infra terminos praenominatarum terrarum ubicumque factis vel faciendis, praeterquam intra Lytua[2]) nec non aedificiis et agriculturis omnibus sumptibus fratrum dictae domus factis, fenetis quoque seu animalium et pecorum suorum pascuis, piscinis etiam, ... quae omnia ad ipsorum usum integraliter volumus retineri, praeter piscationes Danubii ac piscinae de Cheley, quas nobis et ipsis communes reservamus. Concedimus etiam, quod medietatem omnium proventuum et utilitatum, quae ab Olatis terram Lytua habitantibus excepta terra Harszoc cum pertinentiis suis regi colligentur, domus hospitalis percipiat antedicta. Volumus etiam, quod memorati Olati ad defensionem terrae et ad injurias propulsandas seu ulciscendas, quae ab extraneis nostrae ditioni non subiectis inferrentur, iam dictis fratribus cum apparatu suo bellico assistere, et e converso ipsi fratres in casibus consimilibus eis subsidium et iuvamen iuxta posse impendere teneantur .. Si exercitus regnum nostrum, quod absit, invadere attentaret, quinta pars armatorum terrae iam dictae pro defensione terrae nostrae in exercitu nostro ad bella procedere teneatur. Si autem versus Bulgariam, Greciam et Cumaniam exercitum moverimus, tertia pars omnium ad bella habilium praecedet et de acquisi-

---

[1]) Theiner, Monum. Hung. I. 208; Fejér, Codex IV 1, 447; Zimmermann-Werner, Urkundenbuch I. 73.

[2]) Místo intra Lytua má býti v textu in terra Litvoi, jak na to upozorňuje Iorga, u. m. I. 140, pozn. 1. Podobně dlužno čísti dále Litvoi místo Lytua. Jest to totéž jméno, které se uvádí napřed ve formě Lynioy.

tionibus tam mobilium quam immobilium portionem recipiet domus iam dicta pro numero personarum exercitus de Zeurino, pariter et armorum. Ad haec contulimus praeceptori ante dicto et per ipsum domui hospitalis a fluvio Olth et alpibus Ultrasilvanis *totam Cumaniam* sub eisdem conditionibus, quae de terra Zeurino superius sunt expressae, excepta terra Szeneslai vaivodae Olatorum, quam eisdem relinquimus, prout iidem hactenus tenuerunt sub eisdem etiam conditionibus per omnia, quae de terra Lytua sunt superius ordinatae. Hoc autem nolumus praeterire, quod a primo introitu saepe dictorum fratrum usque ad viginti quinque annos omnes reditus Cumaniae terrae integraliter domus percipiat iam praefata, praeterquam de terra Szeneslai ante dicta, de qua tantum medietatem redituum et utilitatum obtinebit. Extunc vero medietas omnium proventum, utilitatum et servitiorum per fratres eiusdem domus a celsitudine regia approbatos et iuratos fisco regio ministratur .... Porro saepe dictus praeceptor ob concessiones nostras ... obligavit se nomine dictae domus arma assumere contra omnes paganos cuiuscumque nationis necnon contra Bulgaros, contra alios autem schismaticos, si regnum vel regni confinia invadere attentarent, nominatim ac praecise introducere in regnum nostrum in praesenti ad nostrum et regni servitium centum fratres militaribus armis et equis decenter et bene praeparatos. Contra exercitum autem Christianorum regnum nostrum intrare volentem obligavit se nomine dictae domus, dare quinquaginta fratres armatos ad custodiam et defensionem castrorum et munitionum in confiniis existentium, ut est Posonium, Musunium, Suprunium, castrum Ferreum, castrum Novum et etiam infra, ubicumque rex voluerit, collocare, et sexaginta contra Tartaros, si regnum nostrum ipsos intrare contingat ... Quibus omnibus, quamdiu sunt in custodiis castrorum et munitionum, regia provisio faciet sumptus necessarios ministrari. Adiunctum etiam est nomine domus, quod praeceptor seu magister, qui pro tempore ad gubernationem domorum in regnis nostris existentium mittetur de partibus transmarinis vel aliis, in introitu suo promittere teneatur ... omnem fidelitatem regi et regno et observare facere atque attendere in se et suis ..., et quod curam et operam dabit ad populandum non solum dictas terras, sed etiam alias terras nostri regni, et quod rusticos de regno nostro cuiuscumque conditionis ac nationis, ac Saxones vel Teutonicos

de nostro regno non recipiant ad habitandum terras supra dictas nisi de licentia regia speciali. .... Si praemissa vel aliqua seu aliquid de praemissis ... omitti contingeret ... magnusque magister transmarinus super haec modo debito pro parte regia sufficienter requisitus, non emendaret infra annum post factam requisitionem ..., emendam et ultionem per subtractionem redituum vel alio modo iuxta quantitatem et qualitatem excessus regia deliberatio recipiet ...

Jak z uvedené listiny vidno, Johanité dostali od krále především *Severinsko* čili t zv. *Oltenii*, na jejímž území se činí zmínka o třech kolonisačních střediscích, a pak „celou" Kumánii[1]) vyjímajíc jistý územek, který rovněž byl kolonisačním centrem nedávno založeným. O rozsahu této celé Kumánie se v listině nemluví, ale kromě hranic východních, jež nemohly býti určité, bylo toto teritorium na všech ostatních stranách pevně ohraničeno, na západě řekou Oltou, na severu horami sedmihradskými, na jihu Dunajem. Je to totéž území, které se později po maďarsku nazývá *Havaselföld* a po latinsku *Transalpinia*. Nová kolonisační centra v Oltenii nazývají se v listině naší knezovstva, ač jeden z kolonisátorů sluje vojvodou, rovněž za řekou Oltou se uvádí jeden vojvoda. Rozdíl mezi knezy a vojvody vyložen bude níže. Johanité obdrželi větší práva za řekou Oltou, v Transalpinii, patrně proto, že tam je čekala větší práce; tam měli nejen přivésti cizí kolonisty, nýbrž i hájiti země proti Tatarům. Proto také z Transalpinie náležely jim plné důchody po 25 let, a teprve potom měl se s nimi o ně děliti král.[2]) Příčinou onoho ustanovení byla i menší práva, jež král měl v Transalpinii. Tam suverenita králova, jak dobře praví Iorga,[3]) přecházela v neurčité nároky. Listina uvedená

---

[1]) O Kumánii vykládá se níže, na str. 103 a násl., 105 a násl.

[2]) Podrobnější výklad listiny dané Johanitům viz u Hunfalvya, Neuere Erscheinungen, 108 a násl., Az oláhok története I. 354 a násl., a u Iorgy Gesch. d. rum. Volkes I. 139 a násl. — Harszoc stotožňuje Iorga s pozdějším názvem Haczak, Hatszeg, rum. Haţeg. Hunfalvy v Neuere Erscheinungen uvádí v závorce za slovem tím Hatsok? Hassag im Mediascher Stuhl?

[3]) Histoire des Roumains de Transylvanie et de Hongrie I. 75: On peut dire que la souveraineté des rois de Hongrie ne s'étendait pas de la même manière jusqu'aux frontières de ces droits, qu'elle détaignait de plus en plus, se transformant en preténtions vagues, jusqu'à cette limite du Danube où Bela IV croyait pouvoir faire des donations comme celle de 1247.

důležitá je také pro zmínku o Valaších, pročež se k ní později ještě vrátíme. Valaši byli usazeni jak v Oltenii, tak za řekou Oltou, a právě na ně počítal asi král při kolonisaci půdy nejvíce. Neboť se řádu výslovně zapovídá uváděti do obou zemí jemu vykázaných osadníky z Uherska, zejména Němce, z čehož vidno, že pomýšlel na to, aby Johanité přiváděli kolonisty asi ze zemí balkánských, a tu zajisté především Valachy, po případě odjinud z ciziny.

Zdá se, že Johanité skutečně do Uher přišli, aby se ujali zemí jim darovaných, a r. 1251 skutečně také papež potvrdil Bélovu donaci, ale dále nejen nic o nich neslyšíme, nýbrž naopak setkáváme se v Severinsku se zvláštním královým bánem, z čehož můžeme souditi, že donace provedena nebyla. Po krátkou dobu nehrozilo Uhrům ani od jihovýchodu, od Bulharů, ani od východu, od Tatarů, žádné nebezpečí. Když však se dostal na bulharský trůn usurpátor Konstantin Asěn (1258), a u Tatarů nastoupil Nogaj, Oltenie i území na východ od ní zabrané byly ohroženy. Zatím co král Béla vedl válku s králem českým Přemyslem Otakarem II. o Štýrsko, vpadli Bulhaři do Severinska, byli však bánem Vavřincem poraženi (1264). Myšlenku šířiti panství uherské na jihu a východě Sedmihrad převzal zatím místo Johanitů „mladší král“ uherský, vévoda sedmihradský a pán Kumánů Štěpán V., Bélův syn. V l. 1260—64 podnikl pět vojenských výprav proti Bulharům. Od něho počínajíc nazývali uherští králové území východně od Olty „partes nostrae transalpinae“, on také stále užíval titulu rex Bulgariae. Zdá se vůbec, že Štěpán chtěl založiti velikou říši kumánsko-bulharskou jakožto součástku koruny uherské. Iorga myslí, že byl ve spojení s vojvodou valašským Seneslavem (Stanislavem) v Záoltí. Po smrti Štěpána V. (1272) nastoupil 10letý syn jeho Ladislav t. zv. Kumán. Za slabé vlády matky jeho Alžběty nastaly v zemi zmatky, jichž použili vojvoda Litvoj a jeho bratří a zmocnili se části Transalpinie, ale nechtěli z ní odváděti králi důchody (1272—1275). Magister Jiří Soós ze Sóváru zabil však Litvoje a přivedl bratra jeho Barbata ke králi, který jen za veliké výkupné vězně propustil a vojvodství patrně mu ponechal. Vojvoda valašský, o němž právě učiněna zmínka, nazývá se v pramenech[1]) Lythen (Lython), ale je to sotva jiná

[1]) Hurmuzaki, Documente priv. la istoria Românilor I_1, str. 454 a násl. Srov. též Katona, Historia crit. VI., 913.

osoba, než která vystupuje v listině dané Johanitům r. 1247 a uvádí se tam nestejným způsobem Litva a Linioi, což dle Iorgy dlužno čísti Litvoj [1]) aneb, jak on dále píše, Litovoj. Tento Litvoj byl ovšem vojvodou na území severinském (na pravém břehu Olty), kdežto u Katony se praví, že zabral „aliquam partem de regno nostro ultra Alpes existentem", čímž se v pramenech rozumí Záoltí (levý břeh Olty, t. zv. Havaselföld). To by však nevadilo, poněvadž bylo dobře možno, aby vojvoda s pravého břehu Olty mohl se zmocniti královské půdy na břehu levém.

Za posledního Árpádovce Ondřeje III. (1290—1301) ani za bouřlivé doby po jeho smrti, kde říše uherská za několika kandidátů na trůn královský byla takořka před rozpadnutím, nic neslyšíme o Transalpinii. Vojvodové tamní patrně vedli si samostatně a vyzuli se ze závislosti na koruně uherské. Od polovice třináctého století vzrostl asi jich počet tou měrou, jak pokračovala kolonisace prázdné půdy. Jeden z nich vystupující pode jménem Basarab stal se již tak mocným, že se odvážil státi se nejen na králi uherském Karlu Robertovi nezávislým, nýbrž i rozšířiti své území na újmu Uher v severinském bánství. Prvá zmínka činí se o tomto Basarabovi v listě krále Karla Roberta z r. 1324, udílejícím donaci szilágyskému županu Martinovi, který mezi jiným několikráte byl vyslán „ad Bazarab woyvodam nostrum Transalpinum, ubi suae legationis officium fideliter et laudabiliter adimplevit." Již po šesti letech dostal se Basarab do konfliktu s králem. Vídeňská kronika uherská vypravuje, že r. 1330, ačkoli vojvoda Basarab platil řádně králi tribut (censum debitum), popouzeli přece sedmihradský vojvoda Tomáš a Dionysius, syn Mikulášův, krále k vojenské výpravě proti Basarabovi, chtějíce sami dostati valašské vojvodství. Král skutečně vypravil vojsko proti Basarabovi, dostal do své moci hrad Severin a odevzdal severinské bánství Dionysiovi. Z vypravování kronikářova je vidno, že Basarab nebyl králi věren, že se zmocnil královského hradu Severinu, a že nelze ani bráti vážně tvrzení, že platil tribut. Na oko poddal se Basarab králi, ale uražen jsa hrdým vzkazem Karla Roberta (sic

[1]) Se jménem Litvoj (Lythway) setkáváme se také v listině z r. 1419 u Mihályiho, Máramarosi diplomák (Máramaros-Sziget 1900), str. 237. Mihályi vykládá, u. m. 238, že jméno to povstalo z Hippolytvoj, podobně jako jsou tvořena jména Radivoj, Branivoj, Dobrovoj. Výklad tento je ovšem nesprávný.

dicite Bazarad: ipse est pastor ovium mearum; de suis latibulis per barbas suas extraham), zaskočil králi při návratu cestu, porazil jeho vojsko a bez mála i jeho samého by byl zahubil. Platil-li Basarab dále králi uherskému tribut, není známo, tolik však je jisto, že Severinsko králi zůstalo.[1])

Jest otázka, kdo byl tento valašský vojvoda Basarab. Iorga [2]) má za to, že byl vnukem vojvody Stanislava, o němž se činí zmínka v listině z r. 1247, a sice synem Stanislavova domnělého syna Tihomira (Tocomerius), zvaného „křesťanským“ jménem Ivanko. Křestní jméno jeho uvádí se od historiků nestejně. Někteří mají za to, že se jmenoval Michael, jiní však ho jmenují Alexandr Basarab, a jiní konečně ho uvádějí bez křestního jména.[3])

Podivné jméno Basarab vykládalo se různým způsobem. Velmi obšírně psal o věci P. Hasdeu ve své Istoria critica a Românilor I., 61 a násl., pojednávaje o názvu Besarabie, a zvláště ve svém Etymologicum M. Rom. III., 2540—2592. Je ku podivu, jaké velké vědomosti jsou v obou těch knihách sneseny, ale neméně ku podivu, jak malý je výsledek Hasdeuových uvažování. Podle Hasdeua Basarabové dostali jméno od svého šlechtického původu. Nebyli prý rodinou, nýbrž kastou, jež pocházela od dáckých šlechticů zv. sarabi tiarei. Název Basarab složen prý je ze slov bán a sarabi atd. S thráckými Bessy uvádí zase Basaraby v souvislost D. Onciul (Originile, 11). Výklady tyto nejsou správné. Réthyovi [4]) podařilo se srovnáním dvou latinských listin z doby krále Ludvíka I., a sice z let 1350 a 1361, zjistiti, že jedna a táž osoba se v nich nazývá jednou Egidius filius Johannis de Bezermen-Zanchal a po druhé Egidius filius Bazarab de Zanchal, z čehož vidno, že Bezermen (= böszörmény, rus. бусурманъ, čes. musulman, muslimán) a Bazarab jsou synonyma. Výklad Réthyův shoduje se s heraldickým znakem Basarabů, pokud se týče se znakem Valašska. Jak již na to upozornil Hasdeu,[5]) mělo

---

[1]) Hunfalvy, Az oláhok története I. 430 a násl.; Iorga, Gesch. d. rum. Volkes I. 261.

[2]) Gesch. d. rum. Volkes I. 144.

[3]) Hunfalvy, u. m. I., pozn. 498 na str. LVIII. Iorga, u. m. I. 261, jmenuje Alexandrem teprve Basarabova syna, uvádí však (t. str. 263) zároveň, že na náhrobním kameni se nazývá Mikuláš Alexandr. — Srov. též mínění Ruvarcovo v časop. Живая Старина IV. (Petr. 1894, 75, 76, přelož. ze srbs.).

[4]) Az oláh nyelv és nemzet megalakulása (2. vyd.), 181.

[5]) Istoria critica a Românilor, 95.

Valašsko ve znaku tři mouřenínské hlavy. Podobného znaku — — ovšem jen jedné mouřenínské hlavy — užívaly v Uhrách šlechtické rodiny, jež pocházely z Ismaelitů (mohamedánů tureckého původu zv. v Uhrách též Kalisiy). Vzniká otázka, proč Basarabové užívali dotčeného znaku. Odpověď na to není těžká. Byli muslimány, a sice původu kumánského, právě tak jako oni Kumáni, kteří před nájezdem tatarským byli přijati v Uhrách, vedeni jsouce knížetem svým Kuthenem, a jako ty zbytky Kumánů, jež zůstaly po odchodu Tatarů v bývalé Kumánii.

Že kumánská dynastie založila Valachům v Záoltí stát, nebudeme se diviti, hledíme-li ke starým přátelským stykům mezi Valachy a Kumány ještě s konce 12. stol., když Bulhaři, Valaši a Kumáni společně bojovali s Řeky o obnovení státu bulharského. Staré přátelství osvědčovalo se ještě ve stol. 14., kdežto však na konci 12. stol. v čele společného hnutí stála dynastie původu valašského, jest nyní vůdčím živlem dynastie kumánská. Po dynastii prvé slovo náleží v novém státě šlechtě, která jest asi původu bulharsko-kumánského. Dá se to souditi nejen z toho, že po odtažení Kuthenově do Uher zbylo v Kumánii jen velmi málo kumánského obyvatelstva šlechtického i nešlechtického, takže do nového valašského státu mohla se hrnouti ze sousedního Bulharska šlechta původu slovanského i kumánského, ale zvláště z toho, že státním a úředním jazykem ve Valachii (a také v Moldavsku) byla bulharština. Obyčejně se užívání slovanského jazyka v obou knížetstvích rumunských vykládá tím, že Rumuni jakožto pravoslavní, závislí na církvi bulharské, užívali slovanského jazyka především v církvi a pak ovšem jakožto jazyka literárně již vyvinutého také v úřední korespondenci. Výklad tento není správný. Slovanština nebyla ve Valašsku a Moldavsku jazykem mrtvým, jen uměle užívaným, nýbrž po dlouhou dobu skutečným živým jazykem značné části šlechty a také panovnického dvora. Vidíme to z terminů, jimiž označován byl na jedné straně sedlák a na druhé straně šlechtic. Šlechtici nazývali se ve Valašsku po bulharsku bojary; naproti tomu sedlákům se říkalo Rumuni. Terminologie tato, na kterou v literatuře dávno bylo poukázáno,[1]) vydává jasné svědectví o tom, že rumunského původu byli ve Valašsku — a ovšem

[1]) Hunfalvy, Neuere Erscheinungen, 188 a 189; viz též Iorga, Gesch. d. rum. Volkes II., 85, 153, 165.

i v Moldavii — pouze sedláci, kdežto bojarstvo bylo živlem etnicky i jazykově většinou cizím, hlavně slovanským, přistěhovalým ze sousedního Bulharska (a později rozmnožovaným i ze Srbska, když stát srbský Turky byl vyvrácen). Při tom nesmíme si však představovati velikou jednotnost šlechty co do jejího složení. Bulhaři měli v ní asi převahu, ale bylo v ní i dosti Kumánů, nějaký počet Rumunů a snad i jiné cizí elementy. Této pestrosti netřeba se diviti. Jeť známo, že i ve druhém carství bulharském zaujímali Kumáni vynikající místo mezi šlechtou, že z nich pocházel i bulharský car Jiří Terterij I., zakladatel nové dynastie, dále Eltimir, krnský despot, Balikas, Dobrotič a Ivanko, despotové v Dobrudži, a že i car Michal, syn vidinského despota Šišmana, byl polo kumánského původu.[1]) K lepšímu pochopení věci uvedeme ještě, že někteří národové východní a jihovýchodní Evropy byli neobyčejně složitou smíšeninou. Platí to zvláště o těch, kteří absorbovali zbytky turkotatarských plemen. K národům nejvíce smíšeným náležejí zvláště Rumuni.

Výklad Réthyův o kumánském původu dynastie Basarabů potvrzuje se novým výkladem Gherghelovým,[2]) podle něhož jméno to povstalo ze slov bas (kumánské bas = tureckému baš, hlava) a arab, a znamená tedy mouřenínská hlava. Jancsó,[3]) který věnoval větší pozornost mínění o kumánském původu Basarabů, uvedl několik skutečností, jež nás utvrzují v tom, abychom výklad Réthyův přijali za správný také z jiných důvodů. Jancsó ukazuje zejména na to, že na valašský trůn činili si nárok i nemanželští synové Basarabů, což vyplývalo ze zvláštních rodinných poměrů zakládajících se na mohamedánském náboženství Kumánů. Manželství nebylo u Kumánů svazkem tak pevným, nerozlučitelným jako u křesťanů. Hasdeu vykládal jako zbytek názorů římských, že i prostý sedlák rumunský mohl zapuditi ženu a vzíti si jinou, zaplatil-li do panovníkovy komory 12 denárů.[4])

---

[1]) Blagojev, История на старото български държавно право I. (Sofia 1906), 102 a 103.

[2]) Zur Frage der Urheimat der Romänen, 20.

[3]) A román nemz. törekvések I., 217—219.

[4]) Tyto zvyky, běžné ve Valašsku, dostaly se i do Sedmihrad, jak vidno ze statutů fogarašského distriktu z r. 1508. Praví se tam: Boyarones more et lege ipsorum uxores a se abicere vellent et cum eisdem amplius manere nollent, pars separans, castellano seu Officiali solvat pro birsagio florenum.

Tím spíše tedy nemuseli knížata rumunští činiti rozdíl mezi syny manželskými a nemanželskými. Jancsó namítá, že se věc tato nedá vysvětliti zkázou mravů, jaká by byla bývala již u Římanů, nýbrž kumánskými způsoby. Uvolněnost manželského života vedoucí dokonce ke mnohoženství není u starých Rumunů zneužíváním právních řádů, nýbrž pravou společenskou institucí, jak na to ukázali již Verančić a Reichersdorfer.

Že má Réthy i Jancsó pravdu, o tom svědčí i národní tradice rumunská, podle níž zakladatelem státu valašského byl mythický Radu Negru,[1]) t. j. Černý Radu (srov. též název Negru vodă,[2]) Černý vojevoda). Vědeckým badáním bylo sice zjištěno, že osoba taková neexistovala, ale název její „Černý" ukazuje, že i v národním podání udržela se paměť o kumánském („mouřenínském") původu dynastie Basarabů.

Stěhování se bulharské šlechty za Dunaj do nově vznikajícího státu valašského mělo příčinu v úpadku druhého carství bulharského v prvé polovici 14. stol. a zejména pak drobení se Bulharska na jednotlivá panství údělná ve druhé pol. 14. stol. před samým zánikem Bulharska. Nejvíce velmožů bulharských odstěhovalo se do Transalpinie ovšem teprve na sklonku 14. stol., když říše bulharská Turky byla vyvrácena. Živel bulharský v novém státě hned se uplatnil, jak to vidíme z celého státního zřízení valašského, jež jest téměř jen napodobením vzorů bulharských.

Jako jest nám neznámo pravé jméno Basarabovo, tak nevíme ani nic podrobnějšího o tom, jak nabyl své moci nad ostatními vojvody valašskými. Iorga myslí, že bojem nebo smlouvou dostalo se mu vojvodství Barbatovo v Oltenii, ale takových vojvodství muselo býti na počátku 14. stol. jižně od Sedmihrad po obou březích Olty více. Právě do této doby rozháranosti poměrů

— Rusticus Valachus similiter uxorem abicere voluit, modo praenominato pars separans boyaroni suo, sub quo existit, solvat asporas novem. — Monum. Hung. jur. hist. t. I. Statuta et constit. municip. Transsylv. (redakcí Kolosvária a Óvária, vyd. Uh. Akad.) I. (Budapešt 1885), 172.

[1]) Hasdeu, Istoria critica a Românilor I., 111 a násl. 120 a 121.

[2]) Novější rozpravu věnoval mu Hasdeu, Negru—Vodă. Un secol şi jumătate din începuturile statului Ţerei-Românesci (1230—1380); úvod ke 4. sv. Etymol. Magnum Rom. (Bucur. 1898). Také tato rozprava Hasdeuova má všechny vlastnosti ostatních prací nadaného, ale fantastického badatele. Jedná se v ní o počátcích valašských dějin až do r. 1380.

v sousedních Uhrách, po vymření Árpádovců, musíme položiti vznik mnoha valašských vojvodství, z nichž časem spojením v rukou dynastie Basarabů vznikl nový stát valašský. Od r. 1330 byl stát tento po více než jedno desetiletí na Uhrách nezávislý, ale, jakmile nastoupil nový král uherský Ludvík Velký, slyšíme, že r. 1342 vojvoda Alexandr si pospíšil, aby králi meškajícímu v Sedmihradech vzdal hold. Ani tehdy nebyla ještě Transalpinie státem úplně sjednoceným. Dovídámeť se, že r. 1346 vojvoda porušil věrnost vůči králi uherskému, avšak několik bojarů že ho při tom opustilo, držíce se věrně krále. Valašští velmoži uprchli do Uher, kde obdrželi statky při řece Temeši. Roesler [1]) vykládá bystře, že bojaři uprchlí do Uher byli asi malými knížaty na území valašském, že je král uherský podporoval proti vojvodovi Alexandrovi, chtěje míti raději několik slabých vasalů než jednoho silného. Že tehdy Transalpinie měla skutečně několik knížat, viděti je z papežského listu z r. 1345,[2]) v němž se vedle Alexandra Basaraba jmenuje ještě pět knížat; tři z nich se titulují vojvody (Ladislav, Aprozyas, což jest asi zkomolené valašské jméno Opriša, a Mikuláš).[3])

V jakém poměru se nalézal Alexandr Basarab ke králi Ludvíkovi od r. 1346, není známo. Roesler [4]) myslí, že se vojvoda zase poddal. Teprve po jeho smrti († 1364) jsou nám dějiny valašského státu zase jasnější. Syn Alexandrův Vladislav (Vlajko) pomáhal r. 1366 uherskému králi proti bulharskému caři Šišmanovi. Ale přátelství netrvalo dlouho. Nový vojvoda „pozdvihl se proti králi", což znamená, že buď neplatil asi obvyklý tribut anebo se zmocnil Severinska — nalézámeť je v rukou vojvodových —, pročež král vypravil proti němu r. 1367 dvě vojska, jedno pod vojvodou sedmihradským Ladislavem z území sékelského k řece Jalomici, druhé od jihozápadu, z bánství mačovského. Bán Mikuláš Gorjanský dobyl sice Severina, ale naproti tomu vojvoda sedmihradský upadl do zálohy a ztratil život. Kronikář nevypravuje, co se stalo dále, ale z pozdějších listin, počínajíc

[1]) Romänische Studien, 229 a 300.

[2]) Theiner, Monum. hist. Hung. I. 691; Hurmuzaki, Documente privitóre la istoria Rom. I., 697—698.

[3]) Bogdan, Originea voevodatului la Români, 196, pokládá za vojvody všech 5 osob v dotčeném listě uvedených (viz níže, Část druhá, str. 236).

[4]) U. m., 299.

r. 1368 vidíme, že mezi králem uherským a vojvodou valašským byla úplná harmonie. V listině z r. 1368 vojvoda píše se *bánem severinským*, což ukazuje na to, že obdržel asi na Severinsko léno od krále. Spojení tohoto uherského územku s Transalpinií netrvalo však dlouho, poněvadž r. 1376 uvádí se jako severinský bán Johannnes de Trentul. Již r. 1369 užívá vojvoda Vladislav dalšího nového titulu, *vévody fogarašského*, kterýžto titul se objevuje také v listině z r. 1372 (dux novae plantationis terrae Fogaras). Patrně také na tento územek obdržel vojvoda léno od uherského krále. Poněvadž se Fogarašsko označuje jakožto nova plantatio, měl vojvoda za povinnost území toto kolonisovati.[1]) Tím vyvrací se tvrzení opakované staršími rumunskými historiky, že Fogarašsko bylo starým valašským vojvodstvím, z něhož teprve později Valašsko „sestoupením" Černého Radu bylo založeno. Z listiny z r. 1372 naopak je vidno, že Fogarašsko samo teprve z Valašska jakožto nova plantatio bylo kolonisováno.

Za nedlouho dostalo se valašskému vojvodovi jiného královského územku v Sedmihradsku, a sice *Omláše* (něm. Hamlesch) mezi stolicí sibiňskou a reussmarktskou (inter sedes nostras Cibiniensem et Szerdahely vocatas). R. 1383 darovala královna Marie, dcera Ludvíkova, územek tento sedmihradskému biskupu a jeho příbuzným zároveň se čtyrmi valašskými vesnicemi, ale již r. 1390 píše se vojvoda transalpinský Mirče také vojvodou omlášským. Plný titul jeho zní po latinsku: Miricius, dei gratia voevoda Transalpinus, dux de Fogaras et Omlas, Severini comes, terrarum Dobrodicii despota et Tristri dominus.[2]) S malou změnou čteme tento titul o něco později také ve slovanské listině Mirčově z r. 1406: Азъ Іѿ Мирча великыи воевода и самодръжавныи Господинь въсеи земи Угровлахіискои и Запланинскимь еще же и Татарскимь Странамъ и Амлашу и Фагарашу Херцегъ и Съверинскому[3]) Банству Господинъ и ѡба пола по въсему

[1]) Roesler, Rom. Studien, 301 a 302; Hunfalvy, Neuere Erscheinungen, 149 a násl.; Iorga, Gesch. d. rum. Volkes I. 270.

[2]) Hunfalvy, Neuere Erscheinungen, 152.

[3]) Hunfalvy, Az oláhok története I. 358, projevuje mínění, že jedině správným názvem je maď. Szőrény (psáno v pramenech různě: Zevrin, Zeurin, Ceurin, Cheurin, Zemram). Název Severin rozšířil prý se teprve, když se počaly básniti (vymýšleti) dějiny. Starý slovanský název svědčí o jiném.

по Дунавіоу даже и до великаго моръ и Дръстру граду Самодръжецъ.[1])

K této titulatuře je třeba podati malé vysvětlení. Že se Záoltí v terminologii uherské nazývalo Transalpinia nebo po maď. Havaselföld (nikoli Havasalföld, jak nesprávně uvádí Hasdeu ve své Istoria critica a Românilor I., 52) čili, jak bychom po česku řekli, Záhoří, bylo již řečeno. Uvedenému názvu latinskému a maďarskému odpovídalo pojmenování slovanské Запланинскыя страны. Nový stát valašský nazývá se však především *Ugrovlachií* čili *Ungrovlachií*. Jest to výraz zavedený asi Řeky, avšak přijatý valašskými vojvody. Vlachií uherskou nazývali Řekové nový stát nejen proto, aby jej rozeznávali od svých krajů obývaných Valachy, jako Veliká, Malá, Horní, Bílá Vlachie, nýbrž i proto, aby tím vyjádřena byla zároveň závislost na státě uherském, v níž se nový stát nalézal. Podobným způsobem povstal název Maurovlachia, jímž se označovalo Moldavsko, a Rossovlachia, čímž rozuměna od 14. stol. dnešní ruská Besarabie, ovšem nikoli jako pojem státoprávní, nýbrž pojem církevní správy, jak o tom svědčí Acta patriarchatus Constantinopolitani.[2]) Názvu Ungrovlachia užívali valašští panovníci až do r. 1700. Hasdeu [3]) má za to, že řečený název vznikl spojením Fogarašska s územím valašským, a Ungrovlachia že znamená tolik jako Hungaria et Valachia, avšak s výkladem tímto nelze souhlasiti. Takový smysl slova nebyli by připustili králové uherští, kteří udělili vojvodům valašským Fogarašsko lénem, a byli tedy jejich seniory. Naopak, terminem tím projevuje se závislost státu valašského na Uhersku.[4])

Nový stát dostal časem ještě jiné názvy. Uvádí je všechny Hasdeu,[5]) který se titulaturou Valašska obšírně zabývá. Podle dynastie Basarabů slula země jejich v cizině také ***Basarabií*** čili Besarabií. Tak ji nazývá na př. Długosz; podobně sluje Srbům Басарабина землѣ.[6]) Pojem Besarabie rozšířil se později

[1]) Venelin, Влахо-болгарскія грамоты (Petr. 1840), str. 22.

[2]) Grigorovič, Что значитъ Россовлахія въ греч. документахъ? (Труды III. Арх. съѣзда въ Россіи. Кіевъ 1878, т. II., str. 49 a 50.)

[3]) Istoria crit. a Rom. I., 48.

[4]) Ukázal na to již Roesler, Rom. Studien, 309. Viz také Hunfalvy, Az oláhok története I., 444 a násl.

[5]) U. m. I., 43 a násl.

[6]) Hasdeu, u. m. I. 61 a násl. Srov. též Jabłonowski, Sprawy wołoskie (Źródła dziejowe, sv. X., Varšava 1878), str. LVII. a LVIII.

i na dolní Moldavii s městy Kilií a Bělehradem (Cetatea Albă, Akkirman), když se území toho zmocnili valašští Basarabové. Název utkvěl pak na dolním Moldavsku mezi Dněstrem a Dunajem za panství Turků a Tatarů. Teprve ve stol. 19., od r. 1812 pojem Besarabie rozšířen na celé meziříčí Dněstru a Prutu.

S názvem Transalpinia souvisí sice jiný název valašského státu v Pooltí, *Muntenia,*[1]) avšak vešel v užívání teprve v době pozdější, od 15. stol. Jest to termin, kterého počali užívati sami Rumuni, a který pak ostatní názvy jejich státu úplně vytlačil. Užívá se vedle něho také pojmenování ţeara munteněscă. Slovo toto dostalo se také do jazyků slovanských, zejména polského a českého, ve formě Multany, ale neporozuměním a zmatením se slovem podobným, Moldava, zidentifikováno s názvem tohoto druhého státu valašského, takže dnes v češtině terminem Multany všeobecně se rozumí Moldavsko, ačkoli by se jím měla označovati Muntenie, t. j. Valašsko (stát v Pooltí).[2]) Dnes jest už skoro pozdě dosavadní nesprávnou terminologii nahražovati novou, ale my aspoň nebudeme nadále říkati Valašsko a Multansko, nýbrž Valašsko a Moldavsko.

Ungrovlachie dostala později od cizinců název *Valašska,* bez bližšího označení, že jest to Valachie „uherská". Nové pojmenování mělo příčinu v tom, že stát valašský za panství tureckého na Balkánském poloostrově přestal záviseti na panovnících uherských a upadl naopak v závislost na tureckých sultánech. Cizinci jmenovali jej buď prostě Valašskem anebo, aby jej rozeznávali od severního státu valašského, Moldavie, říkali mu Velké Valašsko, takže Moldavsko slulo pak Malým Valašskem. Prvé stopy tohoto rozeznávání vidíme na konci stol. 14. Proč se Transalpinie počala nazývati Velkým Valašskem, není dost jasné, ale zdá se, že proto, že byla státem starším než Moldavsko, a s počátku i větším. Teprve později, když Uhři, Turci a Štěpán Veliký moldavský Muntenii zmenšili, cizinci přihlížejíce k menšímu jejímu rozsahu, počali občas dávati Moldavsku název Velké Valachie, čímž arci nastal v nomenklatuře zmatek,[3]) zvětšovaný ještě tím, že terminem

[1]) Hasdeu, Istoria crit. a Rom. I., 51 a násl.

[2]) Také v polské nomenklatuře nastal zmatek, jak vykládá Jabłonowski, u. m., ke konci úvodní části. Jabłonowski nazývá Uhrovlachii Multany, a Moldavsku říká Wołoszczyzna.

[3]) Hasdeu, u. m., I. 58.

Malé Valašsko rozumělo se také bývalé Severinsko čili Oltenie. Také Turci nazývali obě rumunská knížetství Valachií, Iflak, dodávali však Bílá a Černá Valachie. Bílou Valachií, Ak-Iflak, rozuměli Ungrovlachii, Černou pak, Kara-Iflak (srov řec. Maurovlachia), Moldavsko.

Výše jsme pravili, že Fogarašsko a Omláš a také Severinsko bývaly v rukou valašských vojvodů jakožto leníkův uherské koruny. Co se týče *Severinska* čili *Oltenie*, jak zemi tuto nazývají Rumuni podle řeky Olty, anebo Malého Valašska, jak se později říkalo v cizině, zejména v Rakousku, panoval nad tímto územkem vojvoda valašský jen jako usurpátor nebo vasal uherského krále. Kromě Mirče (Miricius) uvádí se jako comes de Severino vojvoda valašský Vlad.[1]) Roesler [2]) praví, že od r. 1435 dosazováni byli do Severinska za bány uherští velmoži, ale, jak dokázal Pesty,[3]) odděleno bylo Severinsko od Valašska již r. 1430, kdy se uvádí Mikuláš Redwitz (Radewitz) jakožto banus Zewriniensis. Od té doby až do r. 1526 severinské bánství je tedy pod přímým panstvím krále uherského. Když země uherské od r. 1541 byly roztříštěny a nalézaly se až do konce stol. 17 v rukou habsburských, tureckých a sedmihradských knížat, Severinsko připadlo vojvodům valašským.

Také *Fogarašsko* a *Omláš* odňaty byly později vojvodům valašským. Roku 1467 prohlásil král Matěj Korvín, že Fogaraš a Omláš (a Rodna) napříště nemají býti nikomu udíleny, nýbrž mají zůstati nezcizitelným korunním majetkem. Rozhodnutí to učiněno za tím účelem, aby řečené statky v případě potřeby mohly býti útočištěm valašských nebo moldavských vojevod, a sice aby se jich udělením činil na ony vojevody nátlak (ut, si quando opportunum fuerit, vojvodae Transalpino vel Moldaviensi ad partium illarum terrorem seu recuperationem assignari possint pro descensu).[4]) Brzo však král Matěj jednal proti uvedenému svému rozhodnutí a udělil zvlášť donaci na Fogaraš a zvlášť na jeho okolí. R. 1471 vrátil Fogaraš Petru Gerebovi, jemuž jej z neznámé příčiny odňal. Okolí fogarašské měl v držbě nějaký Udrište,[5]) patrně Rumun, neboť se jménem tím setkáváme se mezi rumunskými

---

[1]) Pesty, A szörényi bánság I. (Budapešť 1877), 271.

[2]) Rom. Studien, 308, pozn. 2.

[3]) U. m. I., 276.

[4]) Hunfalvy, Neuere Erscheinungon, 153 a 154.

[5]) Hunfalvy, Az oláhok története I, 147, píše Udristya.

jmény.[1]) Roku 1471 po smrti Udrišteově daroval král příjmy fogarašského distriktu saské universitě (sedmi stolicím saským), a když valašští loupežníci saskému poselstvu vracejícímu se z Budína donační list odňali, král udělil r. 1472 novou donaci, což pak r. 1503 potvrdil král Vladislav.[2]) Ale již kolem r. 1508 byl držitelem Fogaraše Bornemissza, budínský kastelán a vychovatel králových dětí. Jan Zápolský odvolal dřívější disposice a zabral fogarašský distrikt pro knížecí komoru. Knížata sedmihradští dávali obyčejně území toto k užívání svým manželkám jakožto obvěnění. R. 1678 udělil Michal Apafi I. Konstantinu Basarabovi Brankovanu, valašskému vojvodovi, panství Felső Szombatfalva v distriktu fogarašském.[3]) R. 1765 byl fogarašský obvod Marií Terezií znova udělen saské universitě, a sice na 99 let.

Vojvodové valašští přes to však užívali nadále titulu **Амлашу (Алмашу) и Фагарашу Херцегъ**, jak vidno na př. z chrysobulů vojev. Vlada z r. 1533, vojev. Radula z r. 1622 [4]) a j.

O objemu závislosti valašských vojevod na uherské koruně nejsme dostatečně zpraveni. Že ji právně uznávali, vidíme z toho, že jednotliví z nich nazývají krále uherského dominus noster naturalis.[5]) V čem však spočívala, nevíme. Zdá se, že již ve století 14. přestávala na poplatnosti. Dobře praví Roesler,[6]) že v Uhrách nikdy neviděli valašského vojvodu na říšských sněmích ani při králově korunování, a že jen zřídka se vojvodové dostavovali k přijetí léna. Ale i to slabé pouto, jež spojovalo valašské vojvody s korunou uherskou, bývalo fakticky trháno, takže vojvodové psali se „z milosti boží pány veškeré Ungrovlachie", „velikými vojevody" a také pány „samodržavnými". Nazýval se tak již Mirča (srov. na př. list z 11. května 1399). Osudem nebylo však určeno, aby Valašsko se udrželo jako stát samostatný. Závislosti

[1]) Venelin, **Влахо-болг. граматы,** 349. Srov. Bogdan, Documentele lui Ştefan cel Mare I. (Bucur. 1913), 447, kde se uvádí jméno **Удрѣ**.

[2]) Hunfalvy, Az oláhok története I. 147; týž, Neuere Erscheinungen, 166 a 167; Schuler Libloy, Siebenbürg. Rechtsgeschichte I. (Hermannstadt 1855), 182 a 183.

[3]) Některé listiny Fogarašska se týkající uveřejnil Nic. Densusianu, Monumente pentru istoria tierei Fagarasiului (Bukur. 1885).

[4]) Venelin, u. m., 155, 278.

[5]) Hunfalvy, Neuere Erscheinungen, 151, 153.

[6]) Rom. Studien, 307.

na Uhersku vojvodové sice se zbavili, ale za to upadli do závislosti na Turecku.

Mnohem později než Valašsko vznikl druhý, severní stát Rumunů, *Moldavsko*, nesprávně zvané česky Multanskem. Také počátky státu moldavského jsou temné. I zde tradice uvádí jako zakladatele jinou osobu (Dragoše) než bezpečné zprávy historické, podle nichž zakladatelem Moldavska byl rumunský velmož Bogdan, zpronevěřivší se uherskému králi a vystěhovavší se z Marmarošska, kde měl statky, na východ do sousední bývalé Kumánie, a sice asi r. 1342—1343.[1]) Nový stát nazván byl podle malé říčky Moldavy, v jejíž oblasti se Bogdan usadil.

Zcela jiné byly etnické poměry tohoto území, jež se stalo druhým rumunským knížetstvím. I ono bylo zahrnováno v pojmu Kumánie, podobně jako Záoltí a území na severu od dolního Dunaje, ale mělo ve svém jádru jiné obyvatelstvo než jižní část území nazvaného po Kumánech. Po Maďarech kočovali tam od konce 9. stol. turkotatarští *Pečeněhové* (Πατζινακιται, Bisseni, arab. Bedžnak, maď. Besenyők). Ze čtyř provincií (θέματα), jež podle Konst. Porfyrogennita (De adm. imp. kap. 37) zaujímali od pravého břehu Dněpru směrem k Dunaji, dvě, a sice Gyla (nejblíže k Uhrám) a Jazichopon (blízko Bulharska), tvořily část nynějšího království rumunského. Náleželo-li k jejich panství i pozdější Sedmihradsko, byť i nepřímo, není jisto. Schlözer[2]) měl za to, že ano. Büdinger [3]) byl mínění opačného. Z historikův uherských Karácsonyi,[4]) hledě ke slovům Konstantina Porfyrogennita, že mezi Pečeněhy a Uhry je vzdálenost čtyř dní cesty, vylučuje rovněž Sedmihrady ze sféry pèčeněžské. Naproti tomu připouští Gherghel,[5]) že provincie Gyla za doby Konstantinovy zaujímala také Transilvanii; ovšem země ta byla podle něho jen v nepřímé držbě Pečeněhů. Dvě provincie pečeněžské, Charovoj a Javdiirtim, přiléhaly k zemím ruským, sousedily tedy s Polany,

[1]) Hunfalvy, Az oláhok története I., 452 a 453, soudí tak na základě zmínky listu krále Ludvíka z r. 1343 o zradě Bogdanově. Bogdan opustil po jeho mínění Marmarošsko po smrti krále Karla Roberta († 1342).

[2]) Kritische Sammlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen (Göttingen 1795), 211, 455.

[3]) Oesterr. Geschichte bis zum Ausgang des 13. Jahrh. (Leipzig 1858) I., 392 pozn. 5.

[4]) A honfoglalás es Erdély, 5.

[5]) Zur Geschichte Siebenbürgens (Wien 1891), 9.

s Uliči, Drevany a Lučany. Další čtyry provincie prostíraly se od Dněpru k Donu. Uprostřed 11. stol. vytlačeni byli Pečeněhové jinou turkotatarskou národností, Uzy čili Torky, jak je nazývají ruské letopisy, na něž se zase tlačila horda Polovců čili Kumánů, v pramenech orientálních zv. Kipčaky. Všechny tyto turkotatarské hordy byly tak blízko příbuzné, že měly takořka jeden společný jazyk. Byzantinci aspoň uvádějí, že Pečeněhové mluvili týmž jazykem jako Kumáni. Dotčené hordy byly v úzkém příbuzenství i s Turky-Seldžuky.[1])

Na vrcholu moci Pečeněhové byli ve druhé polovici 10. stol. Na počátku stol. 11. moc jejich počala už klesati; stepi donské byly již pro ně ztraceny. Ve 20. letech 11. stol. přestávají už Rusy znepokojovati. Od r. 1019 až do r. 1036 letopis ruský úplně o nich pomlčuje; roku posléze uvedeného podnikají poslední nájezd na Kyjevsko, jsouce však poraženi, odcházejí — aspoň některé ulusy pečeněžské — k dolnímu Dunaji, aby tam po jistý čas odráželi útoky Torků.[2]) Okolo poloviny 11. stol. Pečeněhové přešli už Dunaj, a Byzantincům vznikla nová otázka turkotatarská. Jednoho mocného nepřítele, Bulharů, Byzantinci vyvrácením křesťanské říše bulharské se zbavili, ale povstal jim nový, mnohem nebezpečnější, Pečeněhové. Brzo po porážce v Kyjevsku (1036) nastal mezi Pečeněhy rozkol. V bojích s Torky vyznamenal se Pečeněh prostého rodu Kegen, který podkopal autoritu hlavního z knížat Tiracha, obviňovaného ze zbabělosti. Došlo k boji mezi Tirachem a Kegenem, k němuž se přidala dvě ze třinácti pečeněžských plemen („kolen"). Kegen byl však poražen a uprchl asi r. 1040 k Řekům. Ti mu vykázali území při Dunaji, odkud Kegen podnikal nájezdy na Tirachovy Pečeněhy, což mělo zase v zápětí loupežnou výpravu Pečeněhů do Zádunají. Přemožen jsa Byzantinci, Tirach rovněž se jim poddal, a lid jeho usazen ve zpustošeném bývalém Bulharsku, odkud pak plenil řecké provincie na jihu balkánského pohoří, takže Řekové penězi museli si vykupovati mír. Sesíleni jsouce Torky, Pečeněhové byli až do sklonku 11. stol. postrachem Byzantinců.[3]) Teprve r. 1091, když Řekové najali proti Pečeněhům Kumány pod chány jejich Tugorkanem

---

[1]) Vasiljevskij, Византія и Печенѣги (Труды I.), 8.

[2]) Hruševśkyj, Історія України-Руси II_2, 528.

[3]) Hruševśkyj, u. m. II_2., 528.

a Bonjakem (Maniakem),[1]) byla pečeněžská horda se ženami i dětmi úplně vyhubena. — Části Pečeněhů dostaly se již v dřívějších dobách do Uher, kde zmizely mezi tamním obyvatelstvem. V ruském letopise činí se o Pečenězích zmínka ještě pod r. 1169, a sice vedle Torků. Byla to nějaká větev, jež zůstala v černomořských stepích.

V patách za Pečeněhy postupovali, jak již řečeno, *Torci* čili *Uzové,* horda počtem mnohem slabší a také méně bojovná. Nejstarší zmínka o nich činí se v ruském letopise pod r. 985, načež se objevují teprve v l. 1055 a 1060. Rusové brzo byli s nimi hotovi. Již r. 1060 značnou jich část úplně zničili; někteří odtáhli pak za Pečeněhy. R. 1094 „veškeren jich národ", jak píše Attaliota, přešel Dunaj. Bylo jich přes půl milionu. Zima a nemoci velice ztenčily jich počet. Část se vrátila za Dunaj a poddala se ruským knížatům. Zdá se však, že dost Torků zůstalo vůbec na Rusi, podobně jako část Pečeněhů, tak že se ještě později se zbytky obou těch hord na Rusi setkáváme.[2])

Mnohem silnější než Pečeněhové a zvláště Torci byli *Kumáni.* Také oni představovali federaci plemen („kolen"), jichž pozdější arabský spisovatel počítá 11, avšak počet ten se asi měnil.[3]) Každé plemeno mělo svého chána čili podle pojmenování ruských letopisů knížete. Počet takových knížat byl někdy veliký. Tak Vladimír Monomach v naučení ke svým synům [4]) praví, že za svého života propustil ze zajetí na svobodu přes 100 přednějších knížat poloveckých; zabito jich bylo za jeho vlády celkem na dvě stě. Hruševškyj k tomu podotýká, že počítáni jsou tu patrně nejen panující chánové, nýbrž i členové dynastií, kteří tvořili vyšší aristokracii.

---

[1]) Vasiljevskij, u. m., 98. Anna Komnénka vypravuje, že k vojsku cís. Alexia přešli z poloveckého tábora „lidé smělí a Aresovi podobní" (ἄνδρες τολμηταὶ καὶ Ἀρειμάνιοι), počtem 5000, a že pocházeli ze zemí hornatějších. Vasiljevskij má za to (u. m. 101), že to byli karpatští Rusíni. Jejich kníže, podnikavý Vasilko Rostislavovič, téhož r. 1091 účastnil se výpravy Polovců do Uher a r. 1092 táhl s nimi proti Polákům. Snad táhl i na Balk. poloostrov.

[2]) Hruševškyj, u. m. II_1, 528 a 529.

[3]) Týž u. m. II_1, 530.

[4]) Český překlad Erbenův v příl. k Nestorovu letopisu (Praha 1867), 238.

Co se týče kočovisk Polovců, uvádí se ve zprávách historických, že polovecká horda zaujala stepi od dolní Volhy až k Dunaji, a sice skoro na dvě století. Je to sice pravda, ale dlužno dobře rozeznávati mezi vlastním územím Polovců, které měli v přímé moci, a mezi územím, které bylo v užívání jiných národů, uznávajících pouze svrchovanost těchto turkotatarských kočovníků. Vlastním jejich rejdištěm byly podle ruských letopisů stepi mezi Dněprem a Volhou, zvláště část jich v Podoní. Časem slyšíme, že kočovali i na pravém břehu Dněpru, ale byla to jen výjimka.[1]) Do t. zv. „*Kumánie*", na půdu nynějšího království rumunského, pouštěli se jen zřídka. Proto spadlo toto území, a hlavně severní jeho část, do kolonisační sféry ruské. Jak uvidíme, šířil se v této t. zv. Černé Kumánii živel ruský pomalu až k samému Dunaji. Mělo-li však přes to ono území název Kumánie, je z toho vidno, že Kumáni pokládali se a také od cizinců pokládáni byli za vrchní pány tohoto teritoria.

V ruském letopise objevují se Kumáni čili Polovci, jak je důsledně Rusové nazývali, poprvé r. 1055. R. 1061 vpadli již na ruské území a opakovali své nájezdy v l. 1067 a 1071, ale ještě ne s tou prudkostí, jako v letech osmdesátých a zvláště devadesátých 11. stol., kdy nepřestávají pustošiti knížetství kijevské a perejaslavské. Odstrkovaní ruští knížata, t. zv. izgojové, často se s nimi spolčovali proti silnějším svým příbuzným, a uváděli tím ruské země do stálého nebezpečí. Na počátku 12. stol. byla však knížetem Vladimírem Monomachem a jeho syny organisována proti Polovcům silná ofensiva. Pět velikých výprav (r. 1103, 1109, 1111, 1116 a jedna výprava nedatovaná) podniknuto bylo ruskými knížaty do poloveckých stepí, vedle čehož vedeny s nimi i menší boje. Polovci byli touto energií ruskou tak zeslabeni a i zastrašeni, že posunuli svá kočoviska daleko na východ od ruských hranic. Ale ani tam nenechali jich ruští knížata v klidu. R. 1120 napadl je kníže Jaropolk na Donu a možná až na Donci.[2]) Také r. 1140 byli stíháni za Donem. Zeslabení Polovců použily poddané jim zbytky Pečeněhů a Torků, které zůstaly v černomořských stepích i po odtažení svých soukmenovců, i pozdvihly se. Povstání bylo však mocí zlomeno. Torci a Pečeněhové opustili pak stepi a poddali se

---

[1]) Hruševśkyj, u. m. II_2, 530.
[2]) Týž, u. m., 532 a 533.

Vladimíru Monomachovi, ale když mezi tak velikými masami přistěhovalců a domácím obyvatelstvem povstaly spory, část jich vrátila se zase do stepí.

Od počátku druhé polovice 12. stol. (od r. 1152) Polovci znova se tlačili na západ a od 60. let činili čím dále tím častější nájezdy na ruské země. V 80. a 90. letech obyvatelstvo Kyjevska a Perejaslavska bylo jimi stále znepokojováno. Nájezdy jejich opakovaly se tehdy až několikrát do roka. Přes to však někdejší síla jejich dávno pominula. Mnozí z nich přešli na ruské území a uznávali tam svrchovanost ruských knížat. Ve stepích zůstávali jen t. zv. „divocí Polovci", kterýžto název vyskytuje se v letopisech od r. 1146 častěji. I mezi těmito divokými Polovci nastala vlivem kulturnějších poměrů ruských veliká změna. Surovost jejich mizela, mírnily se i jejich divoké mravy. Knížata polovečtí přizpůsobovali se znenáhla křesťanským obyčejům, ba jednotlivci z nich měli i křesťanská jména, což není sice důkazem, že sami byli křesťany, ale aspoň u některých můžeme se to domnívati, a to tím spíše, že se zapřádaly mezi ruskými knížaty i dynastiemi poloveckými švakrovské svazky.[1])

Ačkoli podle ruského letopisu ještě r. 1193 tvořila řeka Dněpr hranici mezi Rusy a Polovci, slyšíme, že Polovci počínajíc r. 1186 pomáhali Bulharům, bojujícím s Řeky o obnovení bulharského carství. Ale ani tehdy nebylo asi území nynějšího království rumunského součástí stálých jich kočovisk. Zatlačeni byvše v prvé pol. 12. stol. až k Donu, počali teprve od r. 1152, jak jsme slyšeli, tlačiti se znova k západu. Až do r. 1186 nezmiňují se o nich také ani slovem Byzantinci. Je tedy pravděpodobno, že i nadále zůstali v černomořských stepích na jihu ruských zemí, a sice až do příchodu nových kočovníků, Tatarů.

Do říše byzantské Kumáni vpadli několikráte, poprvé r. 1078. O účasti jich v bojích Řeků s Pečeněhy r. 1091 učiněna zmínka shora. Nový nájezd podnikli r. 1095. Našel se totiž r. 1090 dobrodruh nízkého původu, který se vydával za Lva, syna cís. Romana IV. Diogena, a byv poslán do vyhnanství, spojil se s Kumány, aby se jich pomocí domohl trůnu.[2]) R. 1095 překročili Kumáni společně s Devgeněvičem, jak se dotčený dobrodruh

[1]) Týž, u. m., 535 a násl.

[2]) Vasiljevskij, Византія и Печенѣги (Труды I.), 109 a násl.; Gherghel, Zur Geschichte Siebenbürgens, 17.

v ruském letopise nazývá, Dunaj a plenili území byzantské. Lžidiogenovič byl lstí jat a oslepen. Také novou výpravu Kumánů proti Řekům r. 1116 vedl tento dobrodruh. Uvážíme-li, že nový nájezd Kumánů padl právě do doby, kde je Rusové počali zatlačovati na východ, nemůžeme než vysloviti mínění, že tentokráte jen malá jich část pustila se proti Řekům.

Arabský spisovatel Idrísí, který kolem r. 1154 podal nám zprávu o území kumánském, uvádí, že posledním místem Kumánů na jihozápadě za jeho doby byla Aklíja čili Aklíba, vzdálená jeden den cesty od Dunaje a jednu míli od ústí Dněstru. Podle formy jména zdálo by se, že to byla pozdější Kilia. Gherghel nevěří však tomu, poněvadž z jiného místa u Idrísího vidno, že dněperská linie byla v rukou Rusů, jejichž država na západě se prostírala až k Dněstru. Zmíněný odpor u Idrísího Gherghel vysvětluje si tím, že arabský autor čerpal z různých odporujících si pramenů.[1])

Dřívější zprávy o kumánském teritoriu doplňují se popisem autorů západoevropských, kteří krátce po zapuzení Kumánů Tatary vydali se k Tatarům. Františkán Piano Carpini, vyslaný pap. Innocencem IV. r. 1246 na dvůr tatarského chána Kujuka, klade Kumánii mezi řeky Dněpr (Neper) a Urál (Jaak, t. j. Jaik). Podobně dominikán Ascelin popisuje Kumánii jakožto zemi, jíž protékají čtyři řeky, Neper, Don, Volga a Jaec (Urál).[2])

Podle všech hořejších zpráv počínala se Kumánie teprve za Dněprem. Naproti tomu prameny uherské, jak si toho dobře povšiml Gherghel, znají Kumánii prostírající se až k Dunaji. Máme-li na zřeteli především listiny, vidíme, že se o Kumánech prvá zmínka činí r. 1211, když Ondřej II. řádu něm. rytířův udělil Brašovsko, a sice za účelem obrany proti Kumánům. Rovněž v listině téhož krále z r. 1212 praví se, že něm. rytíři snášejí „assiduos Cumanorum insultus“. Pro Kumány založeno bylo na území východně od Sedmihrad také zvláštní biskupství. Listem z r. 1227 papež Řehoř IX. jmenuje arcib. ostřihomského Roberta apoštolským legátem v Kumánii a zemi Brodniků, „de cuius gentis conversione speratur“, a zmiňuje se zároveň o tom, že kníže Kumánů Bortz (= Boris) chce přijmouti křesťanskou víru.[3])

---

[1]) U. m., 18—20.

[2]) Gherghel, u. m., 21—22; Hurmuzaki, Documente privitóre la istoria Românilor (Bucur. 1887) I 1, 236.

[3]) Gherghel, u. m., 31 a 32.

Z uvedených listin je zřejmo, že Kumánie, o níž se v nich mluví, není rozsáhlým stepním územím v Zádněpří, nýbrž teritoriem rovnajícím se přibližně nynějšímu království rumunskému. Kumánii jen v tomto smyslu mohl míti na mysli Béla IV., když r. 1247 udělil Johanitům Severinsko a „celou" Kumánii.

Co se týče uherských kronik, činí se v nich rozdíl mezi Cumani albi et nigri. Hunové při své prvé výpravě proti západu táhli prý zeměmi Bessů (Pečeněhů), „bílých" Kumánů, Suzdalců, Rusínů a konečně „černých" Kumánů, až přišli k Tise. Podobně jako shora uvedené listiny, pocházejí i uherské kroniky z prvé pol. 13. stol. Oba druhy pramenů zdají se souhlasiti v tom, že jejich Kumánie (Černá) nesahala od území uherského dále než k Dněstru, takže podle dotčených uherských pramenů kryla by se (Černá) Kumánie s nynějším Rumunskem, a vlastní Kumánie v Zádněpří byla by podle nich „Bílou" Kumánií.[1])

Gherghel spokojil se prostým konstatováním rozdílu polohy mezi Kumánií podle pramenův uherských a mezi Kumánií podle pramenův ostatních. Po našem mínění měl však zdánlivý odpor poněkud vysvětliti, pokud se týče zjistiti vzájemný poměr obou Kumánií. Máme za to, že neběží tu o vlastní odpor mezi údaji pramenův uherských a mimouherských. Vlastní Kumánií bylo až do sklonku 12. stol. stepní území mezi Dněprem a Volhou, ale občas pronikali Kumáni i na západ do území nynějšího Rumunska a rozšiřovali své panství ve formě pouhé svrchovanosti i nad tamním nekumánským, hlavně ruským obyvatelstvem a částečně i nad zbytky zůstalých tam plemen turkotatarských, hlavně Pečeněhů, a ovšem i nad přistěhovalými z Balkánského poloostrova Valachy. Zdá se, že od sklonku 12. stol., a sice od počátků bulharských bojů za obnovu carství bulharského také část samých Kumánů přešla do nynějšího Rumunska a již tam zůstala. To byli právě ti Kumáni, proti nimž povoláni byli němečtí rytíři na pomezí sedmihradské, a pro něž brzo bylo zřízeno i biskupství. Většina Kumánů však ještě i nyní zůstala v jihoruských stepích a napadala ještě na počátku 13. stol. ruské země, na př. r. 1215 Perejaslavsko. Ale roli svou Polovci na Rusi již dohráli. R. 1222 přitrhli přes Kavkaz Mongolové. Polovci, Jasové, Čerkesové a jiní kavkazští národové postavili se jim v cestu. Když

[1]) Gherghel, u. m., 34.

působením Mongolů na Polovce spojenci se rozdělili, a Polovci ustoupili na západ do černomořských stepí, došlo v Podoní k bitvě, jež skončila porážkou Polovců. Velmi mnoho jich zahynulo i s nejstarším chánem. Zbytky hordy pod vedením chána Kotjana (v uherských pramenech zv. Cuthenus) překročily ruské hranice, aby hledali pomoc u Rusů.[1]) Ruští knížata vytrhli společně s Polovci proti Tatarům, byli však r. 1224 u řeky Kalky úplně poraženi. Při novém nájezdu Tatarů na Rus utrpěli Kumáni r. 1238 novou porážku. Na podzim r. 1240 podnikl Batu hlavní svůj nájezd na západ, hlavně do Uher, kam rok před tím se uchýlil chán Kotjan s nějakými 40.000 Kumány. Jiná část Kumánů pustila se po druhé veliké porážce r. 1238 do říše byzantské, kde napřed loupili, ale pak se účastnili bojů Řeků s latinskou říší, až konečně zbytky jich se usadily v rozličných byzantských provinciích v Evropě i Asii. Menší část Polovců přešla na ruskou půdu a dala se pod svrchovanost ruských knížat. K těmto na Rusech závislým Kumánům náleželi podle všeho i ti, kteří se usadili na území nynějšího Rumunska. Ve výpravách Danila mezi l. 1245 a 1252 letopis několikráte se zmiňuje o Polovcích mezi Danilovými vojsky. Ve druhé polovici 13. stol. mizejí všeliké zprávy o této turkotatarské hordě.[2])

Mnohem větší část obyvatelstva než Kumáni tvořili na území pozdějšího Moldavska *Slované*, a sice *ruští*. Spád k Dunaji podržela slovanská plemena i po velikém přestěhování na Balkánský poloostrov. Jako nejstarší ruští kolonisté od dolního Podněstří k dolnímu Podunají uvádějí se v prvotním ruském letopise *Uliči* a *Tiverci*.[3]) Uliči původně sídlili u Dněpru, později se přestěhovali mezi Bug a Dněstr. Tiverci se usadili mezi Dněstrem a Dunajem. Od konce 9. stol. obě ta plemena náležela pod moc Pečeněhů, jichž západní kočoviska sáhala k nynějšímu Zločovsku v Haliči, a jižní k sulinskému rameni Dunaje. Ruská kolonisace zeslabená útiskem turkotatarských kočovníků nabyla nové posily na konci 11. stol. v novém ruském knížetství, haličském. Rusíni měli odtud nový

---

[1]) Hruševśkyj, u. m., 538 a 540.

[2]) Hruševskyj, u. m., 541, 545—547. — Srov. též, co píše o Kumánech Uspenskij, Образованіе втораго болг. царства (Зап. И. Новоросс. Ун. 1879), 202—215.

[3]) Srov. o nich Filevič, Исторія древней Руси I. (Varšava 1896), 293—304, a Hruševśkyj, Кіевская Русь I. (Petrohrad 1911), 240—246.

spád k Dunaji, a dosavadní kolonisté gravitovali k silnému tomuto středisku nového státního života. V ruském obyvatelstvu podunajském hledal ve druhé pol. 12. stol. oporu haličský kníže bezzemek Ivan Rostislavovič Berladnik, připravený o svou zvenigorodskou zemi a započavší r. 1158 válku s knížetem Jaroslavem.[1]) Pomocníci jeho zvaní *Berladníky* byli pestrou směsicí dobrodruhů, složených nejen z Rusů, nýbrž i jiných národností. Historikové ruští srovnávají je s pozdějšími kozáky. Podle Hruševského bylo to obyvatelstvo polo průmyslové, polo vojenské. Jméno Berladniků i knížete Ivana Rostislaviče odvozuje se od města Berladu (rum. Bîrlad, Brălad, na stejnojmenném levém přítoku Seretu). Z jaké příčiny, není známo. Je možno, že ruský kníže vyhnanec skutečně sídlil v Berladu a psal se odtud knížetem berladským, jak jej nazývá nejen slovanská listina z r. 1134 jím vydaná, od některých badatelů však pokládaná za nepravou,[2]) nýbrž na jednom místě i novgorodský letopis. Ale jsou možné i výklady jiné, jako ten, že Berlad byl podobně jako Tmutorokaň útočištěm ruských knížat bezzemků, anebo konečně výklad, podle něhož slovo Berlad nabylo smyslu utopické země (slov. ,,deveta dežela"), takže Berladnik znamenalo pak dobrodruh.[3]) Ať je tomu už jakkoli, tolik je jisto, že kníže Ivan Rostislavič Berladnik při svých dobrodružných

---

[1]) Daškevič, Грамота князя Ивана Ростиславича Берладника 1134 г. (Сборникъ статей посвящ. Владимiрскому-Буданову, Kijev 1904), 372, myslí, že spojení mezi knížetstvím haličským a Podunajím projevilo se také v názvech Halič a Malý Halič, jak prý nazvána byla nově zřízená osada v Podunají, nyní rum. Galac (Galaţî), avšak mínění to není správné. Opírá se o podezřelou listinu Ivana Berladnika. Město Galac je pozdějšího původu, a název jeho nesouvisí s názvem Halič.

[2]) O listině této jest již značná literatura. Za podvrženou pokládá ji Bogdan, Diploma Bêrlădeană din 1134 şi principatul Bêrladului (Memoriile Academiei Române. Bucur. 1889). Труды 8. Arch. sjezdu v Moskvě 1890 přinesly o ní dvě práce, Sobolevského a Bogdana (sv. II. r. 1895, sv. IV. r. 1897). Naposledy hájí pravosti Daškevič, u. m, str. 366—381. Něm. překlad listiny podal Roesler, Rom. Studien, 323, pozn. 3.

[3]) Hruševśkyj, u. m. II., 520 a 521. Spisovatel pokládá za pravděpodobné, že na levém břehu Dunaje mohly býti volosti ruských knížat. Připomíná zmíněného již shora (v druhé pol. 11. stol.) Vseslava (Σεσθλαβος), dále Vasilka Jurjeviče, který ve 12. stol. dostal od byzantského císaře při Dunaji 4 města, pak zetě Monomachova Lva Diogenoviče, který dobyl několika podunajských měst. Despota Jakuba Svatoslava, svaka bulh. cara Konstantina, ze druhé pol. 13. stol. pokládá rovněž za ruského knězice.

podnicích hledal štěstí i na nynějším rumunském území. V letopise kyjevském čteme pod r. 1159, že jel k Polovcům, „и шедъ съ Половци и ста въ городѣхъ подунайскыхъ, и изби двѣ кубарѣ (= koráby, řec. κουμβάριον) и взя товара много, и пакостяше рыболовомъ галичскымъ. И придоша къ нему Половци мнози, и берладника у него скупися 6000.“

Prameny ruské ukazují na to, že některá předdunajská města byla aspoň v některých dobách v jakési závislosti na Haliči. Prvou stopu toho Hruševśkyj vidí na konci 11. stol. za Vasilka terebovelského, který dal si přivésti Berendiče, Torky a Pečeněhy a měl podobný úmysl i s Bulhary, chtěje je osaditi někde na svém území (Hruševśkyj myslí, že na jihu, v krajích zádněsterských). Slovo o pluku Igorově užívá již slov (затворивъ Дунаю ворота, суды рядя до Дуная), z nichž jasně je vidět, že moc haličského knížete sahala až k Dunaji. Rovněž tak prozrazuje letopis pod r. 1223, že v krajích podunajských bylo usedlé četné ruské obyvatelstvo. Praví se tam totiž, že „вигонци галичкыя“ přišli pomáhat proti Tatarům, a sice z moře do Dněpru na tisíci člunech a připojili se u dněperských prahů k vojsku ruských knížat.[1])

Jiným ruským, anebo aspoň poloruským živlem na území nynějšího Rumunska byli ve 12. a 13. stol. t. zv. *Brodníci.* Jak již název jejich ukazuje, byli to lidé neusedlí (od rus. бродить, toulati se, těkati). Zmínky o nich jsou velmi nedostatečné. V pramenech ruských děje se o nich zmínka jen dvakrát (r. 1147 a 1223); zpráv cizích jest více, ale jsou stejně chudé. Že byli křesťany, je vidět z toho, že r. 1223 se zavazovali ruským knížatům líbáním kříže, a že byli ruské národnosti, dá se souditi podle jména jejich vojevody Ploskinja.

R. 1147 Brodníci vystupovali společně s Polovci, pomáhajíce Svjatoslavu Olgoviči proti Izjaslavu kijevskému. — Společně s Kumány podporovali Brodníci také Bulhary a Valachy v bojích za obnovení bulharské říše.[2]) — Vedle sebe uvádějí se Cuma-

---

[1]) Hruševśkyj, u. m. II., 523 a 520. — Daškevič, u. m., 373, má za to, že „vygonci“ haličtí stěhovali se z Haliče snad z oposice proti zaváděným tam vnitřním řádům.

[2]) Na Brodníky vztahuje aspoň Uspenskij, Образованіе втор. болг. царства, 389 a násl., slova Nikéty Chonského οἱ ἐκ Βορδόνης. — Vasiljevskij ve své recensi o díle Uspenského (ЖМНП 1879, srpen, 332—336) vyslovuje mínění, že Nikétova Bordona je snad Brašovsko (terra Borza),

nia et Brodnic terra také v listě pap. Řehoře IX. z r. 1227 (viz shora str. 105). Při první výpravě Tatarů proti Polovcům Brodníci stáli na straně tatarské. Jinak nečteme ani jednou, že by za bojů Polovců s Rusy byli šli s turkotatarskými kočovníky. Jako spojence Tatarů r. 1223 nalézáme je v Podoní, ale prameny uherské uvádějí je na západě (uherský král r. 1254 vypočítává je mezi sousedy Uher), což potvrzuje i Nikétas Chonský, podle něhož před příchodem Tatarů vystupovali v podunajských krajích. Srovnávaje všechny ty zprávy, Hruševśkyj soudí, že jménem Brodníkův označovalo se ruské kočovné obyvatelstvo na celém stepním prostranství od Podoní až k Podunají.[1])

a že název ten je snad totožný s jiným temným názvem, Waredonia (Pertz, SS IV. 129.)

[1]) Hruševśkyj, u. m. II., 524—526. — K Brodnikům jakožto sousedům Uherska obrátil pozornost Karácsonyi, Borodnok ország (Századok XLII, 1908, 609—614). Vyvrací mínění vyslovené Hunfalvym, Az oláhok tört. I. 3_9 a násl., že slovem Brodnici dlužno rozuměti Valachy. Hunfalvy uveden byl v omyl. Opíral se o nesprávný text listiny papeže Honoria III. z r. 1222, kterou potvrzeno bylo privilegium Ondřeje II. z téhož roku dané řádu německých rytířů v příčině Brašovska (viz shora str. 83). V originále papežovy listiny nestojí totiž místo slov (vyskytujících se v privilegiu krále Ondřeje) ad terminos prodnicorum — ad terminos Blacorum, jak se uvádí u Fejéra a ve sbírce Teutsch-Firnhaberově, — a tohoto znění držel se Hunfalvy —, nýbrž slova od terminos prodnicorum opsána jsou tam správně z králova privilegia. — Sestaviv z pramenů doklady o Brodnicích (vedle zmíněných listin z r. 1222 uvádějí se Brodnici v listě ostřihom. arcibiskupa Roberta k papeži Řehořovi IX. z r. 1227 jakož i v listě Bély IV. k pap. Innocenci IV. z r. 1254, viz Theiner, Monum.), Karácsonyi vykládá, že území Brodniků, jež leželo na východ od Uherska (Sedmihrad) a sousedilo s Kumánií, nemohlo se prostírati jinde než v poříčí Putny, Seretu a Prutu, jinými slovy, že bylo totožné s pozdějším Moldavskem, ovšem jen se střední a jižní jeho částí (dnešní Bukovina již k němu nenáležela). Jednotlivé tlupy Brodniků pronikaly asi do Sedmihrad, a sice na území zv. později Háromszék, v jehož jižní části se vyskytují slovanské místní názvy, jako Lisznyó, Borosnyó, Szacsva, Kovászna, Papolcz, Zágon, Osdola, Piliske, Csemernye a j. Toto území (na východ od hradu Kreuzburku — u vsi Nyén — až k území Brodniků, na levém břehu Černé vody [Feketeügy]) nebylo r. 1222 ještě osídleno, a proto bylo dáno králem Ondřejem německým rytířům ke kolonisování. Karácsonyi mluví o zemi Brodniků jako o nějakém státě (Brodnik-ország) a klade si otázku, do kdy trvala tato říše. Ač si netroufá dáti určitou odpověď, praví přece, že v l. 1227 — 1254 existovala, uznávajíc dříve svrchovanost uherského krále a od r. 1238 jsouc poplatná Tatarům. Tataři zničili prý tento stát r. 1263. Území Brodniků bylo Tatary nejen zpustošeno, nýbrž i zabráno, čímž prý se vysvětluje, že nedlouho po r. 1263

Berladníci, Brodníci a vygonci jsou tedy neklamnými svědky toho, že na území nynějšího Rumunska bylo ve 12. stol. a na poč. 13. stol. dosti četné, dílem usedlé, dílem kočovné ruské obyvatelstvo. Podle všeho ani tatarský nájezd nezničil úplně ruský lid v podunajských krajích. Aspoň v seznamu ruských měst obsaženém v příloze k Voskresenskému letopisu (П. Собр. Р. Лѣт. VII., 240) a kladeném do prvé pol. 14. stol. uvedena jest mezi ruskými městy celá řada měst při ústí Dněstru, při Prutu, v horách a při Dunaji.[1]) I když seznamu tomu nepřikládáme příliš velký význam — jsouť v něm, jak již Onciul dobře poznamenal, obsažena města různého původu, vzniklá v různých dobách[2]) —, není pochyby, že projevuje se tu stará ruská tradice o panství v Podunají.

Jest otázka, můžeme-li v pramenech najíti doklady také o tom, že na území potomního Valašska a Moldavska před založením obou knížetství rumunských žili *Rumuni*. R. 1876 prof. Tomaschek v Zeitschrift für die österr. Gymnasien upozornil na zprávu Nikéty

---

Tataři zasahovali již jako sousedé do záležitostí bulharských. — S míněním Karácsonyi-ovým, že by Brodníci byli měli jakýsi svůj stát, třeba dosti primitivní, těžko je souhlasiti. Správně praví Karácsonyi, že je chybný výklad, jako by slovem Brodnici označován byl lid usazený u říčních brodů. Nepocházíť slovo to od brod, nýbrž od бродить, kočovati, stěhovati se (srov. rus. бродячій). — Vasiljevskij, u. m., 334., nepokládá za jisté, že by název Brodníků byl odvozen od бродить, a připomíná, že existovalo kdysi germánské plemeno — větev Herulů —, jež slulo *Brodningy* (u Lva Diakona *Brenty*). — Na území uherských Rusínův umísťoval Brodníky *Lamanskij*, О Славянахъ въ Малой Азіи. Týž ruský slavista sebral ve článku О славянскихъ рукописяхъ въ Бѣлградѣ, Загребѣ и Вѣнѣ (příl. k VI. sv. Зап. И. Акад. Н., 121, pozn.) zprávy o Brodnících vyskytující se u Theinera, Vetera monum. Hung.

[1]) Srov. co o věci této píše Vasiljevskij, Русскіе на Дунаѣ въ XI. вѣкѣ (Труды I.) 122—134, dále Uspenskij, Образованіе втораго болгарскаго царства (Зап. Новор. Унив. XXVII, 385 a násl.); Gherghel, Zur Geschichte Siebenbürgens, 24 a 25; Brun, Черноморье II., 347.

[2]) Mezi ruskými městy sev. od Dunaje uvádí se také Аскый торгъ, t. j. nynější Jasy (rum. Iași, vlastně správněji Ieși, jak uvádí Gherghel, Zur Geschichte Siebenbürgens, 25), nazvané tak od Osetů čili Jasů, zbytků starých Alánů. Jsou to tíž Jasové, kteří se — vedle Kumánů — dostali také do Uher, tam však od historiků i v zákonech neprávem byli směšováni s Kumány. Více o nich viz níže, na str. 115. Gherghel u. m., 25, má za to, že v seznamu „ruských" měst dlužno čísti Čern Askyj torg, ale mínění to sotva je správné. Čern je spíše město samostatné; stojí protivou k městu „bílému", Bělehradu (Akkirmánu).

Chonského, podle níž Andronikos Komnénos, synovec cís. Manuela, pronásledovaný svým strýcem a prchající r. 1164 do ciziny, když již dostihl haličských hranic, byl chycen Vlachy dověděvšími se o jeho útěku. Tato zpráva objevuje se od té doby opětovně v literatuře jako doklad, že Rumuni ve druhé polovici 12. stol. byli na severu od Dunaje již tak rozšířeni, že sahali až k samému knížetství haličskému. Údaj Nikéty Chonského nemá však pro střízlivého historika valné ceny, poněvadž je příliš všeobecný, postrádaje všech podrobností. Dovídáme se z něho, že Andronikos prchal před svým strýcem, proti němuž činil úklady, z Anchialu do Haliče a že na útěku, právě v tom okamžiku, kdy se domníval, že pronásledovatelům již unikl a že již jest u samých haličských hranic, byl dopaden pronásledujícími Valachy dověděvšími se o jeho utěku.[1]) Ani slovem nečiní se zmínka o tom, že by oni Valaši byli tam usazeni, a kdyby tomu skutečně tak bylo, dalo by se sotva mysliti, že by v takové vzdálenosti se byli o útěku císařova příbuzného dověděli. Spíše je pravděpodobno, že Valaši, kteří Andronika chytili, byli z říše byzantské a že ho již odtud stíhali. Prozrazují to slova Nikéty Chonského, že Andronikos, byv dopaden, byl zase zpět přiveden k císaři Manuélovi (ἐς τουπίσω πρὸς βασιλέα πάλιν ἀπήγετο).[2])

Za nepravděpodobné pokládáme mínění o stáří valašských sídel při hranicích haličských také z toho důvodu, že byzantské vojsko, když asi r. 1166 táhlo územím východně od Karpat, aby odtud vpadlo do Uher, táhlo pustými a neobydlenými kraji, jak se o tom zmiňuje Kinnamos.[3])

---

[1]) Vasiljevskij ve své recensi o díle Uspenského, Образованіе втораго болг. царства (ЖМНП. 1879, červenec, str. 172), velmi případně vyvrací mínění, že by Andronik byl dospěl až k haličským hranicím. Praví, že ve slovech Nikétových (ὡς — τῶν τῆς Γαλίτζης χωρίων λαβόμενος) projevuje se jen subjektivní pocit bezpečí u Andronika a mínění, že dostihl Haliče. Přesvědčení, o němž mluví Nikétas, mohl míti, i když se ani ještě nedostal za Dunaj, a to je dokonce pravděpodobnější, pokračuje Vasiljevskij, vzhledem k tomu, že Valaši, kteří ho chytili, byli známí s cařihradskými osobnostmi a událostmi.

[2]) Karácsonyi, Laktak-e 896-ban Erdélyben románok (oláhok)? (v časop. Tiszántúl 1912, 20. srpna, str. 4), dobře ukazuje k tomu, že kdyby Valaši, o nichž je řeč, byli bývali poddanými haličského knížete, byli by Andronika vydali jemu, a nikoli byzantskému císaři. Srov. též Karácsonyi, A magyar nemzet történeti joga (1916), str. 49—50.

[3]) Je nápadno, že Kaindl, který v práci své Geschichte der Bukowina I. (Černovce 1904), 34, uvádí zprávu Kinnamovu, přehlíží odpor mezi ní a svým

Tomaschkovu domněnku, že Rumuni byli na severu Dunaje již po r. 1074 (viz shora str. 48), vidí potvrzenu Gherghel[1]) u Snorri Sturlusona (1179—1241), autora ságy Heimskringla, v níž se popisuje vojenská výprava cís. Alexia Komnéna I. (1080—1118) proti pohanům do Blökumannalandu, t. j. Valašska (severogerm. blök, blak = Vlach), kde se nalézala též Pezinavöllu, t. j. pečeněžská pole (roviny). Gherghel[2]) klade sice tu zprávu do r. 1114, ale že na ságu Snorri Sturlusona mnoho spoléhati nelze, vidno již z pozdní doby jejího vzniku

Týž rumunský spisovatel uvádí dále, že za mongolského nájezdu (1241) Rumuni pokládáni byli všeobecně za starousedlé severně od Dunaje. Na doklad, cituje Viléma Ruysbroeka (Rubruquisa), minoritu vyslaného r. 1253 franc. králem Ludvíkem IX. k chánovi Batuovi, a Rogera Bacona, který čerpal z Ruysbroeka. Zpráva, že Valaši v zemi Asěnovců pocházejí z Veliké Valachie (Illac, Blacia Maior) vedle země Pascatur (Velikého Uherska),[3]) nemá však žádné historické ceny, a neuvádí ani, že by Rumuni sídlili v nynějším Rumunsku. Zbytečně uvádí Gherghel[4]) také perského kronikáře Rašíd-ad-dín Fadlalláha (1250—1304), podle něhož Tataři bojovali r. 1241 s „Černými Vlachy" (Kara-Ulag) a s „vlašskými národy". Že by se byli Rumuni ve 13. stol. severně od Dunaje nenalézali, netvrdí žádný odpůrce kontinuity, a proto snášení důkazů pro jejich tamní sídla je zbytečné.

Za Rumuny byli v historické literatuře vydáváni také knížata bolochovští čili Bolochovci, o nichž se zmiňuje Ipatský letopis ruský ve druhé čtvrtině 13. stol. Poprvé setkáváme se s nimi r. 1232/3,[5]) kde uherský králevic Ondřej vtrhl do země volyňského knížete Daniela. Jako spojenci přidali se k němu Alexandr a Glěb Zeremijevič a jiní knížata bolochovští. Po druhé vystupovali

výkladem zprávy Nikéty Chonského z r. 1164 (u. m., 33). — Kdežto Kaindl myslí, že byz. vojsko vpadlo do Uher od severovýchodu, z Haliče — což je málo pravděpodobno —, Karácsonyi, A magyar nemzet tört. joga, 50, má za to, že Byzantinci vtrhli do Sedmihrad tömösským nebo bozským průsmykem.

[1]) Zur Geschichte Siebenbürgens, 28 a násl.

[2]) U. m., 30.

[3]) Gherghel, u. m., 26.

[4]) U. m., 27.

[5]) Držíme se letopočtu uvedeného Hruševským, Історія України-Руси III$_2$ (Lvov 1905), 156. Kalužnjackyj v dodatku k Miklosichově práci Über die Wanderungen der Rumunen, 40, uvádí rok 1231.

r. 1236 proti Danielovi, и вси князи Болоховьсціи изоимани быша. Přivedli je (bojaři Danielovi) do Vladiměře ke knížeti, který jim zradu odpustil. Několik let na to, když vpadli do mazoveckých zemí, a Boleslav mazovecký, mnohé z nich zajav, chtěl se nad nimi pomstiti, Romanoviči přímo se jich ujali. Znova slyšíme o knížatech bolochovských, když za výpravy Batuovy do střední Evropy poddali se Tatarům a pak spoléhajíce na jich pomoc, znova vystoupili proti Danielovi. Tím uvalili na sebe jeho hněv, a on vypálil a zpustošil jejich hrady Děrevič, Gubin, Kobuď, Kudin, Goroděc, Božskij a Ďaďkov.[1])

Rozličná mínění byla vyslovena o tom, kdo byli tito bolochovští knížata čili Bolochovci. Zubrickyj měl za to, že povstali smíšením křtěných Polovců a ruských uprchlíků nebo zajatců, při čemž převládajícím zůstal živel polovecký. Šaraněvič je pokládal za ryzí Polovce, kteří se poruštili a nemohli po odstěhování svých soukmenovců do Uher udržeti si samostatnost, pročež uznali konečně vrchní moc knížete Danila. Valachy viděli v Bolochovcích Petruševič, Kalužnjackyj, Linničenko a spisovatelé rumunští, jako Xenopol, Onciul a Bunea. Myšlenka tato zdála se míti oporu ve větším počtu Bolochovců na území poměrně dosti malém, v horním poříčí Bohu a podél jeho přítoků s obou stran až k záhybu na jih, v horním poříčí Sluči až k ústí Homora a v horním poříčí Tětěreva a podle jeho přítoků až ke Hnilometu. Bolochovo leželo takto tam, kde se stýkaly staré země, haličská, volyňská a kijevská. Poněvadž Bolochovci hráli zároveň na svém území nepatrnou roli, byla na snadě domněnka, že slovem kňaz nesmí se u nich rozuměti kníže, nýbrž vesnický starosta, jak se v osadách na právu valašském nazývali místní představení. Daškevič, který věnoval prvou větší práci knížatům bolochovským, pokládal je za skutečná místní knížata ruská, ale z jiné dynastie než Vladimírovy.[2])

Po našem mínění nic nenasvědčuje tomu, že by Bolochovci byli Rumuny. Nejméně by k tomu ukazovalo jejich jméno, které nemá nic společného se slovem Voloch. Povstalť název Bolochov od Boloch. Srovnati možno české Bolechov a polské Bolechów.[3])

---

[1]) Vedle zpráv letopisných srov. hlavně: Hruševśkyj, u. m. III., 156 a násl., a Kalužnjackyj, u. m., 40.

[2]) Болоховская земля и ея значенie въ русской исторiи (Труды III. Арх. съѣзда въ Россiи, II. sv. Kijev 1878), 99 a 100.

[3]) Celá literatura o knížatech bolochovských uvedena jest u Hruševského, u. m. III., 535 a 536. — Nesprávné jest uváděti jméno Bolochov

Uvážíme-li všechno, co bylo uváděno pro stáří Rumunů na severu od Dunaje, musíme říci, že všechny ty doklady nemohou být považovány za přímé a jasné důkazy. Jestliže přes to připouštíme možnost, že Rumuni byli severně od Dunaje dříve, než se o nich zmiňují prvé spolehlivé historické zprávy, má to příčinu v tom, že vidíme v Rumunech hlavně lid pastýřský, který se svými stády nepozorovaně měnil místo pobytu a zacházel daleko tam, kde nenalézal odporu v místním obyvatelstvu, buď že ho tam vůbec nebylo, anebo že vedle něho mohl se nerušeně uživiti.

Ještě o jedné národnosti na území nynějšího Rumunska před založením rumunských knížetství třeba se zmíniti. Jsou to *Jasové* čili *Osetinci*, zbytky starých Alánů, kteří v 11.—13. stol. zdržovali se vedle Kumánů v jihoruských stepích a pak společně s nimi odtáhli do potomního Moldavska a dále na západ do Uher. Mnoho přešlo jich také do služby k Byzantincům. Podle Jiřího Pachymera přijato jich r. 1300 více než 10.000. Souviselo to se smrtí Nogajovou a s válkou mezi jeho syny Džekou a Tekou. Zpravodaji našimi jsou tu arabští spisovatelé, kteří doplňují Pachymera. Ulus Nogajův prostíral se podle jejich zpráv od Jaiku až k Dunaji. U dolního Dunaje bylo středisko ulusu Džekova. Kraj tamní nazývá se u jednoho arabského spisovatele „zemí Asů." Když po smrti Džekově chán zlaté hordy Tochta táhl na západ, aby se ujal přímé vlády nad Nogajovým ulusem, objevila se u dolního Dunaje horda Alánů čítající přes 10.000 lidí a žádala prostřednictvím vičinského biskupa Lukáše, aby ji císař Andronik přijal do byzantské služby. Pachymeres nazývá tyto Alány věrnými pomocníky Nogajovými. Nepraví sice, byli-li na území, odkud přešli Dunaj, usazeni, či přišli-li od východu, ale Julian Kulakovskij[1]) má za to, že na levém břehu Dunaje nalézalo se četnější alánské (jasské) obyvatelstvo. Horda zmíněná, která r. 1300 byla přijata do byzantské služby, byla po jeho mínění jen částí tohoto obyvatelstva. Potvrzení svého mínění Kulakovskij vidí ve zprávách o účasti Jasů v událostech prvé pol. 14. stol. na Balk. poloostrově. Tak r. 1313 Jasové pomáhali srbskému králi Štěpánu Uroši II.

---

v souvislost se slovem Voloch (Vlach). Byzantské *b* (čtené *v*) je totožné s ruským *v*, nikdy se však byzantské *v* (třeba bylo psáno *b*) nemění v ruštině v *b*.

[1]) Аланы по свѣдѣніямъ класс. и визант. писателей (Чтенія въ Истор. Общ. Нестора лѣт. XIII., Кіевъ 1899), 160.

proti jeho bratrovi Štěpánu Dragutinovi.[1]) R. 1323 byli zase pod velitelstvím ruského vojevody Ivana ve službě cara bulharského (hájili Filippopole proti Byzantincům). Sedm let na to slyšíme, že bojovali proti Srbům. R. 1330 ke spolku bulharsko-řeckému proti Srbům přistoupil vojvoda valašský Basarab, Černí Tataři a „gospodstvo jaško".[2])

V pramenech není sice nikde zaznamenáno, kde se nalézalo „gospodstvo jaško", Réthy[3]) však myslí, že dlužno hledati je někde na blízku města Jasy (Iaşi), ale zároveň nedaleko od dolního Dunaje v sousedství Basarabů anebo přímo na jejich území. Soudí to z názvů míst ve Valašsku, jako Gura Iaşului, Valea Iaşului, Iaşi. (Nelze ovšem souhlasiti s míněním Réthyovým, že by Jasové byli měli jazyk stejný s Maďary anebo aspoň jemu podobný.)[4]) Podobné mínění vyslovil ve stati uvedené níže v pozn. 5. Ruvarac.

Jasové dostali se i do Uher, a sice společně s Kumány, prchajíce s nimi r. 1239 před Tatary. Byli usazeni v t. zv. Jazygii vedle Kumánů a později s nimi splynuli. Že však po dlouhou dobu zachovávali svou individualitu, vidno ze stálého uvádění jich vedle Kumánů. Maďaři jmenovali oba ty národy vždycky Jászok és Kunok čili po latinsku — ovšem teprve později — Jazyges et Cumani. Jen lidová nesprávná etymologie spatřující ve slově Jász zkrácení z ijjász (lukostřelec) přivedla později mudrující nedouky k výkladu, že Jasové nebyli zvláštním národem odlišným od Kumánů, nýbrž že z Kumánů vybíráni byli královští lukostřelci, pročež jim dáno jméno ijjászů čili jászů. Výklad ten zračí se také v latinském pojmenování Jasů Philistaei, což by je na prvý pohled sbližovalo s Filištíny, ale zatím je to umělá latinská forma utvořená z německého fil (— Pfeil, maď. ij), takže Philistaei znamená totéž co něm. Pfeilschützen a maď. ijjászok.[5])

---

[1]) Jireček, Geschichte der Serben I. (Gotha 1911), 348.

[2]) Konst. Jireček, Dějiny národa bulharského, 253. — Viz nařízení cara Štěpána Dušana o zákonodárné práci (asi z r. 1346). Novaković, Зак. Стефана Душана (Bělehrad 1898), str. 3.

[3]) Az oláh nyelv, 184.

[4]) U. m., 168, 169, 172.

[5]) Lidové etymologii ještě věřili a Jasy pokládali za Kumány mezi jinými Roesler, Rom. Studien, 333, a Hunfalvy, Ethnographie von Ungarn, 244. Na pravý původ Jasů v uherských ukázal již Kunik (Зап. И. Акад. Наукъ по 1. и 3. отд. III. 1855, str. 732 a násl.); srov. též Brun, Черноморье II., str. 356, dále poznámky Ruvarcovy o Jasech na Balk. poloostrově a v po-

Na tomto pestrém etnickém podkladu povstal ve 14. stol. stát moldavský. Již ve druhé polovici 13. stol. a zvláště v první polovici stol. 14. tlačili se Rumuni podle všeho ve větším počtu do severní Černé Kumánie. Vznik nového státního života byl na tomto území umožněn hlavně tím, že na severu, se strany Haliče, odpadlo samostatné knížetství slovanské, když r. 1324 ve válce s Tatary zahynuli knížata Ondřej vladiměřský a Lev II. haličský, poslední představitelé dynastie Romanovičů, a když r. 1340 otráven příbuzný jejich a nástupce, Boleslav Trojdenovič mazovský. Král polský Kazimír zabral hned r. 1340 zemi lvovsko-haličskou, ale vedle něho činil si nároky na dědictví Romanovičů ještě litevský kníže Lubart, uherský král Karel Robert a tatarský chán Uzbek, zároveň vrchní pán Kumánie. Bojaři ruští povolali r. 1341 proti Polákům na pomoc Tatary, ale polský král Kazimír je porazil. Boj o Haličsko-Vladiměřsko zjednodušil se, když r. 1342 nastoupil na uherský trůn nový král Ludvík, který se dorozuměl s příbuzným svým králem polským v příčině panství nad dědictvím Romanovičů. Za pomoc poskytovanou Polákům proti Litvanům mělo se Haličsko-Vladiměřsko dostati někdy uherskému králi, který válčil také s Tatary a jakožto rex Cumaniae zahrnoval do své mocenské sféry Černou Kumánii. Plány Ludvíkovy skřižovány byly však marmarošským vojvodou Bogdanem, který podle Jana z Küküllő (Thuróce), kap. 49, se svými Valachy tajně odešel do Moldavie, čímž území toto stalo se novým státem (Moldavia in regnum est dilatata).

Jest otázka, kdo byl vojvoda marmarošských Valachů Bogdan a kdy odešel tajně do Moldavie. O tom vyslovena byla nedávno v maďarské historické literatuře dvě rozcházející se mínění. Petrovay[1]) přihlížeje k listině z r. 1335, uveřejněné v Anjouovském diplomatáři (Codex dipl. hung. Andegavensis, III. 201)[2]), v níž

dunajských zemích, Живая Старина IV. (Petr, 1894), 73—77; dále: Miller, Осетинские этюды (3 sv., III. 1887), Kulakovskij, Христіанство у Аланъ (Виз. Врем. 1898), též uvedený shora článek jeho o Alánech u klasických a středověkých spisovatelů a Lamanskij, Труды XI. Арх. съѣзда въ Кіевѣ 1899, II. sv. — O Jasech v tatarském, bulharském a byzantském vojsku zmiňuje se Jireček, Staat u. Gesellschaft I., 78 b).

[1]) A máramarosi oláhok, betelepedésük, vajdáik és kenézeik (Századok XLV, Budapest 1911) 615 a násl. Rodina Petrovayů pokládá za předka svého Stanislava, bratra vojvody Basaraba.

[2]) Viz též Hurmuzaki, Documente privitóre la istoria Românilor I. 1. (Bucur. 1887), str. 637.

je řeč o přestěhování vojvody Bogdana, syna Mikulova, a sice za intervence arcibiskupa kaločského Ladislava (pověřeného králem uherským, aby s vojvodou vyjednával), jakož i k urovnání sporu krále Karla Roberta s vojvodou Basarabem a ke zmínce o tajném odstěhování vojvody Bogdana z Marmaroše do Moldavie, pokládá Mikulova syna Bogdana za totožného s vojvodou marmarošským Bogdanem a má za to, že se vojvoda Bogdan jakožto člen Basarabova příbuzenstva společně s jinými členy onoho rodu, zejména s bratry Basarabovými Maximem, Mikulášem, Kračunem a Stanislavem dostal r. 1335 do Marmaroše jakožto rukojmí na utvrzení míru, uzavřeného mezi Karlem Robertem a Basarabem. Je pravda, že ve zmíněné listině z r. 1335 se nepraví, kde bylo Bogdanovi vykázáno území, avšak to Petrovay vysvětluje tím, že listina vydána byla za jiným účelem. V pramenech uherských nečiní se zmínka ani o tom, že by se vojvoda Bogdan byl přestěhoval z Valašska do Marmaroše jako rukojmí, ale to předpokládá Petrovay v souvislosti s dřívější nabídkou míru se strany Basarabovy. Slibovalť vojvoda Basarab před nešťastnou výpravou Karla Roberta do Valašska r. 1330, že pošle jednoho ze svých synů na dvůr uherského krále, a proto shledává Petrovay přirozeným, že později, když král se chystal vypraviti nové vojsko do Valašska, vojvoda opakoval svou nabídku, načež mír byl uzavřen, a vojvoda Bogdan jako rukojmí se dostal do Marmaroše. Domněnku svou Petrovay vidí potvrzenu tím, že když vojvoda Bogdan po smrti krále Karla Roberta se vystěhoval do Marmaroše, král Ludvík napsal v jednom svém listu: ,,Bogdan et filii sui de regno nostro Hungariae in terram nostram Moldvanam clandestine recedentes . ." Tak mohl prý se vyjádřiti král, jen když Bogdan byl rukojmím, který bez jeho svolení nesměl se vzdáliti ze země. Vojvoda Bogdan vzal sebou jen movitosti, statků však ani nezastavil ani nezcizil, ba ani král mu jich neodňal, doufaje, že se vrátí z Moldavie, a teprve když ani zbraní nemohl ho přiměti k návratu, tu je daroval r. 1365 synům moldavského vojvody Sása.[1])

Jiný výklad o přistěhování vojvody Bogdana podává Karácsonyi.[2]) Koncem r. 1334 musel uherský král Karel vésti válku

---

[1]) Jméno Sás vzniklo podle Mihályiho, Máramar. diplomák (1900), 58 pozn. 1, stažením z byzantského Savvas (Sabbas).

[2]) Die Ansiedelung der Rumänen auf dem linken Donauufer (Mittei-

se srbským panovníkem Štěpánem Dušanem. Při té příležitosti jeden vojvoda severozápadní větve Rumunů bydlících asi podél Ibru, Bogdan, syn Mikulův, přidal se se svým lidem k uherskému králi. Karel potřeboval takového lidu, který by mu konal pohraniční služby proti Tatarům ohrožujícím východ Uher a majícím obsazeno staré Moldavsko. Přijal tedy nabídku a usadil Bogdana s jeho lidem na jihu Marmaroše. Lid pastýřský nemá však nikdy dosti pastvy. Když tedy Sékelové r. 1346 vypudili Tatary z Moldavie, a sami morem byli ztenčeni, vystěhoval se Bogdan prozatím do malého údolí Moldavy a položil tak základ ke druhému rumunskému knížetství. Původ lidu tohoto knížetství „ze druhé větve rumunského národa" prozrazuje prý tradice, kterou nám zachovali Řekové, nejlepší znalci Rumunů. Nazývalit Moldavsko vždycky Maurovlachií.[1])

Obě domněnky, Petrovayova i Karácsonyiova, jsou příliš hypotetické, než abychom je mohli pokládati za spolehlivé. Je vůbec velká otázka, je-li Mikulův syn Bogdan totožný s marmarošským vojvodou Bogdanem. Dobře upozornil rumunský slavista Ioan Bogdan,[2]) že jméno Bogdan vyskytuje se dosti často ve 14. a 15. stol. v pozdějším Banátě. Uvádí čtyry osobnosti tohoto jména z dotčeného území. Také on klade si otázku, odkud mohl býti zmíněný vojvoda Bogdan, a vyslovuje mínění. že snad ze Severinska nebo z Valašska, každým způsobem ze země sousední s uherským Banátem. Má za to, že byl jedním z oněch rumunských vojvodů, kteří přešli anebo chtěli přejíti na katolictví, usaditi se na území uherského krále a zabezpečiti si co nejvíce privilegií. Po jeho mínění byl i on vojvodou podobně jako pět jiných uvedených — vedle Alexandra Basaraba — o deset let později v listě papeže Klimenta VI. ke králi Ludvíkovi.[3]) Přestěhování vojvody Bogdana uvádí v souvislost s dobytím Severina

---

lungen der Fontes rerum transylvanicarum, herausgeg. von Dr. Andreas Veress, Bd. I. No. 1, Kolozsvár, den 1. April 1912), 34.

[1]) K domněnce své přiveden byl Karácsonyi nejen názvem Moldavie u Řeků (Maurovlachia), nýbrž, jak mi soukromě sděluje, také tím, že arcibiskup kaločský Ladislav, který přestěhování Bogdanovo měl na starosti, zdržoval se na počátku r. 1335 ve starém Haramu (nyní Palanka u ústí Karaše), z čehož Karácsonyi soudí, že přistěhovalci museli přijíti odněkud z údolí Moravy nebo její přítoků.

[2]) Originea voievodatului la Românĭ (Analele Acad. Rom., ser. II., t. XXIV. 1901 — 1902, Memoriile secţ. ist., Bucur. 1902), str. 196.

[3]) Hurmuzaki, Docum. priv. la ist. Rom. I. 1, 697. Srov. shora str. 94.

králem Karlem Robertem mezi červnem 1334 a červnem 1335. Bogdan měl snad statky v Severinsku, v jehož sousedství (v Banátě) se objevují později knezové se jménem Bogdan; oni byli snad přímými jeho potomky. Za královy výpravy r. 1334—35 Bogdan zůstal asi věren králi, a proto s ním pak arcibiskup kaločský r. 1335 vyjednával o přestěhování.

Různá mínění byla vyslovena o tom, kdy se vojvoda Bogdan vystěhoval do Moldavska. Wenzel (Akadémiai Értesítő, 1857) kladl tuto událost do let 1350—1354, jiní jako Engel, Hurmuzaki do r. 1359, Bogdan (u m., 201) do let 1359—1360. Podle Hunfalvya [1]) odešel Bogdan do Moldavie v l. 1342—43. Důkazem toho je list krále Ludvíka z r. 1343, v němž se Bogdan uvádí jakožto ,,noster infidelis quondam vayvoda de Maramorosio'' Je tedy pravděpodobno, že Bogdan brzo po smrti Karla Roberta († 16. července 1342) se vystěhoval. Téhož mínění je Iorga [2]) a také Petrovay.[3]) Karácsonyi, jak jsme viděli, klade odchod Bogdanův do r. 1346, což vzhledem ke královu listu z r. 1343 není pravděpodobné. Petrovay praví, že Ondřej syn Lackův, župan sékelský, porazil sice teprve r. 1345 v Moldavsku Tatary a zahnal je až k Černému moři, ale z toho nenásleduje, že by se Bogdan nemohl vystěhovati již r. 1343 aspoň do severních, hornatých krajů Moldavie, poněvadž Tataři tábořili jen na rovinách.

Co bylo příčinou, že se Bogdan z Marmaroše vystěhoval, není známo. V literatuře uvádělo se, že nátlak činěný na vojvodu, aby přešel na katolictví, přiměl ho k odchodu. To však není prameny dokázáno, a není to ani, jak Petrovay praví, pravděpodobné, poněvadž nic neslyšíme o tom, že by na Rusíny, kteří rovněž v Marmaroši sídlili, byl činěn náboženský nátlak. Ani to nezdá se býti jedinou pohnutkou Bogdanova vystěhování, že by Moldavsko bylo tehdy beze všeho obyvatelstva. Třeba tam bylo tehdy obyvatel málo, víme přece, že tam byl usazen vojvoda Sás, o němž a jeho synech se činí později v listinách zmínka. Podle všeho vystěhoval se tedy Bogdan do Moldavie nejen proto, že nalezl tam pro svá stáda lepší pastviny, ale i za tím účelem, aby tam založil nezávislé knížetství. Neboť jinak nebyl by potřeboval vojska.[4])

---

[1]) Az oláhok története I., 453 a násl.

[2]) Geschichte des rum. Volkes I., 265.

[3]) U. m., 619.

[4]) Petrovay, u. m., 619 a 620.

Král Ludvík, který si na Černou Kumánii činil nároky, podnikl proti Bogdanovi vojenskou výpravu, o jejíž době a podrobnostech nic není známo. Zdá se, že výprava ta souvisela s boji vedenými s Tatary a započatými r. 1352. Tataři vnikli tehdy do Sedmihrad na území Sékelů a zbořili hrad Várhegy, určený k obraně země již proti Pečeněhům. Král Ludvík Tatary sice porazil, avšak válka skončena nebyla. Za nového sedmihradského vojvody podnikány byly nové výpravy do „východních krajů". Za těchto úspěšných bojů poddal se Bogdan, ať už dobrovolně či z donucení.[1]) Ve vojsku královĕ bojovali tehdy Dragoš, knez marmarošské vesnice Gyulafalvy, který četné vzbouřilé Valachy přiměl zase k věrnosti vůči králi, a vojvoda Sás se svými syny Balkem (Balicou), Dragem, Janem, Dragomirem a Štěpánem, kteří nemohouce nabýti otcovských statků, byli r. 1365 od krále obdarováni půdou, jež náležela kdysi v Marmaroši Bogdanovi. Byli tehdy již královskými dvořany a brzy na to marmarošskými vojvody, později i kapitány hradu Hust a županу komitátů marmarošského, ugočského a satmárského i Sékelů.[2])

Ačkoli Bogdan uznal suverenitu uherského krále, museli jeho nástupcové přikloniti se k Polsku. Sama haličská Rus byla jen po krátký čas v moci uherské. Po vrácení Rusi Polsku země moldavská vystupuje ve sporech mezi císařem Zikmundem a králem polským Vladislavem Jagajlem jako součást panství polského. Sklon k Polsku objevil se hned na počátku vlády Jagajlovy. Sotva vstoupil Jagajlo na polský trůn, vojvoda moldavský Petr I., vnuk Bogdanův, r. 1387 mu holdoval. Po porážce Srbů na Kosově poli r. 1387 Moldavsko, obávajíc se stále Turků, muselo tím více opírati se o Polsko. Pod svrchovaností Polska stál i prvý veliký panovník moldavský Alexandr Dobrý, znamenitý organisátor země, který panoval po tři desetiletí. Vládu zahájil vykonáním přísahy věrnosti králi polskému a koruně r. 1402. Po smrti Alexandrově závislost Moldavie na Polsku ještě více se utužila. Také s Litvou vstupovalo Moldavsko v užší styky. První udržovali je Korjatoviči, údělní knížata Podolí. Za nepokojů mezi pretendenty trůnu vyskytla se v polovici 15. stol. dvakráte myšlenka, aby Moldavie připojena byla navždy ke koruně polské.

[1]) Iorga, Geschichte des rum. Volkes I., 266 a 267.
[2]) Petrovay, u. m., 620 a 621.

Po prvé to bylo zamítnuto korunní radou polskou r. 1450, po druhé se to nestalo krátce po dobytí Cařihradu od Turků. Na trůn dostal se pak r. 1458 nejslavnější panovník moldavský Štěpán Veliký, který zemi nejen znamenitě povznesl, nýbrž učinil ji i samostatnější, ačkoli formálně několikráte vykonal přísahu věrnosti Polsku. Zamýšlel připojiti k svému panství i Valašsko, což však zmařeno Turky. Štěpán slavně válčil nejen s králem uherským Matějem, nýbrž i s Tureckem. Dobytí Kilie a Bělehradu (Akkirmanu) od Turků nemohl ovšem zabrániti. Bylo to neštěstím nejen pro Moldavii, nýbrž i pro Polsko, a to v ohledu obchodním, hospodářském, politickém a kulturním vůbec. Polsko i Litva byly odříznuty od Černého moře, Tataři krymští mohli se přímo stýkati s Turky.

Znova vystoupili Poláci s plánem rozšířiti přímo svou moc i nad Moldavskem po smrti krále Kazimíra. V Levoči ve Spišsku smluvili se o tom tajně Jagajlovci r. 1494, a v Parčově přistoupili k oné úmluvě r. 1496 také veliký kníže litevský Alexandr, rovněž člen jejich rodu. V tichosti chystána byla výprava proti Moldavii. Na oko namířena byla proti Turkům, ale ve skutečnosti proti Štěpánovi Velkému. Skončila pro Poláky velikou pohromou. Panovníka moldavského podporovali Turci, Tataři a Valašsko. Vojsko polského krále Jana Albrechta bylo dne 26. října 1497 zničeno. Dohrou byla ještě výprava Turků do Polska r. 1498, při níž na sto tisíc lidí odvedeno do zajetí.

Na počátku 16. stol. dlouho trvaly pohraniční třenice mezi Polskem a Moldavskem. Předmětem sporu bylo také Pokutí, na než si Moldavie činila opětovně nároky.

Podobně jako dějiny Valašska jsou i dějiny Moldavie vyplněny stálými nepokoji vnitřními. Mnozí z panovníků byli velkými ukrutníky a pronásledovali bojary, kteří pak hledali pomoc v cizině.[1])

---

[1]) Jabłonowski, Sprawy wołoskie za Jagiellonów, str. XIX a násl. — Co se týče Pokutí, viz studii Nistorovu Die moldauischen Ansprüche auf Pokutien (Archiv f. österr. Gesch. sv. 101, 1911).

Část druhá.

Valaši na Balkánském poloostrově. Valašské právo v zemích uherských a polsko-ruských. Valaši ve Slezsku a na Moravě.

1. Valaši na Balkánském poloostrově.

Ještě dnes jsou na Balkánském poloostrově celé kraje, v nichž se obyvatelstvo zabývá převážně pastevectvím. Kraje takové nalézáme ve všech zemích balkánských, v Řecku, Macedonii, Bulharsku, na území srbském, černohorském a hercegovském. Rozsah pastevectví není arci ve všech těch zemích stejný. Chov dobytka zatlačen je někde více, někde méně zemědělstvím. Před několika sty lety byl však poměr mezi ním a zemědělstvím zcela jiný. Na území srbském převládal ve 12. stol. ještě značně chov dobytka, a teprve ve 14. stol. obrátil se poměr ve prospěch zemědělství, ač bylo pořáde ještě dosti Vlachů a Albánců, kteří se zabývali jen chovem dobytka. Velice se povzneslo rolnictví od sklonku 13. stol., když Srbsko rozšířeno bylo na jihu o kraje řecké, a když vyvinovaly velikou činnost kolonisační jednak četné kláštery, jednak i velmoži. Úpadek a návrat k dřívějšímu primitivnímu stavu nastal teprv od sklonku 14. stol., když Turci šířili své panství na Balkánském poloostrově. Od té doby stěhuje se křesťanské obyvatelstvo tamní dílem na sever, dílem na západ k Jaderskému moři. Chov dobytka vzmáhá se opět na újmu zemědělství. Nový obrat nastává znova na konci 18. a na počátku 19. stol. Dobytkářství ustupuje zase těžbě zemědělské.

Přes to však uchovalo se až podnes pastevectví sporadicky ve všech balkánských státech. Pěkný přehled o něm podává

Cvijić v úvodní své práci[1]) k monumentálnímu dílu Насеља српских земаља. V Srbsku zabývá se chovem dobytka obyvatelstvo hornatých krajů Starého Vlachu (od Kopaoniku na západ až k Romanji v Bosně), na Užicku (severně od střední části Starého Vlachu), kolem Kopaoniku, ve východním Srbsku v pohoří Staré Planiny i jinde. Pastevci jsou i v Bulharsku, v horách balkánských, Ryle a Rodopě. Ve větší míře kvete pastevectví v Pindu, v nejvyšším pohoří macedonském a starosrbském, zvláště v severních výběžcích Olympu, po Máleši a Pijanci, v Morichově a kol výsokých horských hřebenů Dautice, Solunice a Jakupice sev. záp. od Velesu, na Šar planině a albánském Korabu. I na vysokých horách jihovýchodní Bosny a zvláště v Površi a Rudinách v Hercegovině zabývá se lid pastýřským způsobem života. Pravým krajem typického pastevectví jsou však černohorská Brda se sousedním Novopazarskem a severní Albánie.

Pastevectví provozují na Balkánském poloostrově všechny tamní národnosti, nejvíce však se jím zabývají *Cincaři*, kteří sami se nazývají *Aromuny*, ale od Srbů a Bulharů zváni jsou podle krajů rozličně, jako Crnovunci, Karakačani, Karaguni (řec. Karagunides), Ašani (v Srbsku a Bulharsku), Kucovlaši, bílí Vlaši, arnautští Vlaši, Karakolčani, Sarakačani a Faršeroti (v Makedonii).[2]) Kromě Cincarů zabývají se převážně chovem dobytka srbská plemena černohorských Brd a malisorská plemena severní Albánie, Klimenti, Choti, Grudi a Šalja, pak Chumljaci v Hercegovině, turečtí Juruci a Koňaři v Macedonii. Z těchto tureckých plemen jsou pastevci zvláště ti, kteří bydlí v Sarigjole, jihozáp. od Ostrovského jezera, jakož i ti, kteří jsou v pohoří plačkovickém na levém břehu Vardaru (mezi Štipem a Radovićem). Jejich pastevecký život jest jiný než jiných balkánských pastevců. Žijí ve velikých vesnicích, nejdou se svým dobytkem mimo své okolí a nezdržují se v horských salaších nebo katunech.

---

[1]) Антропогеографски проблеми балканскога полуострва (I. sv. díla Насеља српских земаља, Српски этногр. зборник IV, Bělehrad 1902), str. CXXIX a násl.

[2]) Názvy tyto uvádí Cvijić, u. m., CXXX a CXXXI, a Konst. Jireček, Cesty po Bulharsku, 220, který praví, že „bílí Vlasi" pasou ovce, a „černí Vlasi" koně. Název Crnovunci (Karakačani) někteří spisovatelé odvozovali od černé vlny ovcí, Novaković však (Село, 26, pozn. 1) myslí, že je to překlad řec. Karagunides, jak zváni byli pastýři podle svého černého obleku.

Cincarští pastevci mají hlavní své rayony v Pindu, Epiru a Akarnanii. Život jejich popsal Weigand (Die Aromunen I., Lipsko 1895).[1]) Kočují i po vysokých a travnatých horách Macedonie. V Bulharsku a Srbsku je jich čím dále tím méně, ačkoli jsou v těchto zemích jediným výhradně pastýřským lidem. V Bulharsku zdržují se zvláště v horách balkánských, v Srbsku je jich nejvíce kolem Staré Planiny, ale jsou i na Suché Planině, na Vardeniku, Kopaoniku, Goči a Jastrebci.[2]) Není jich (Cincarů) na Šarplanině, ve Starém Srbsku, v severní Albánii, Bosně, Hercegovině a záp. Srbsku, ačkoli jsou ty země velmi výhodné pro pastevectví. Pokud sahá lidská paměť, praví Cvijić, nepřicházeli ani do těchto zemí.

Pastýřští Cincaři nemají pravých vesnic, ačkoli se vracejí na táž místa, do týchž chatrčí. V letě zdržují se na horách. Stanoviště jejich (*stan*, pl. *stanovi*) skládají se z 10—20 chatrčí, stojících blízko sebe a majících podobu stohu. Vyrábějí hlavně sýr zv. kačkaval (ital. caciocavallo), méně máslo, smetanu a tvaroh (urda). Srbští Cincaři sestupují na podzim do údolí, nišavského (na pirotskou a bělopalanskou rovinu), [redacted], toplického a západomoravského, bulharští pak na marickou rovinu a do některých podbalkánských kotlin.

Jako typ jižních cincarských stanovisť Cvijić uvádí ona, jež viděl v pohoří karatašském u Olympu. Mají podobu odchylnou od stanovišť Cincarů severních. V Karataši vystupují cincarští pastýři do hor o sv. Jiří a vracejí se odtud se svými stády v pozdní jeseni do thesalské, soluňské a kaljarské roviny, kdež přezimují. Chatrče jejich stanovišť mají tvar rovnoběžníku a jsou seřazeny do ulic, tak že stanoviště zv. *mandra* se podobá spořádané vesnici.

Kromě těchto pastýřských Cincarů jsou tací, kteří sídlí v pravých vesnicích nebo takových, které tvoří přechod od vesnice k mandře. Vesnice zmíněné jsou v Meglenu v Macedonii a v Pindu.

---

[1]) Z literatury starší buďtež uvedeny zvláště tyto práce: Pouqueville, Voyage en Grèce (2. vyd. Paříž 1826); Lenormant, Les pâtres valaques de la Grèce (Paříž 1865); Picot, Les Roumains de la Macédoine (t. 1875); Jonin, О Куцовлахахъ Эпира, Өессаліи и Македоніи (Зап. Геогр. Общ. по отдѣл. Этногр. III. 1873), 117—139.

[2]) Cvijić, u. m., CXXXI a CXXXII. Tam uvedeny jsou i práce věnované Cincarům v Srbsku.

Pastevecký život Cincarů i ostatních pastevců Balkánského poloostrova je velmi podobný, ale v něčem také odlišný. Albánci a pastevci západních krajů srbského národa vyrábějí sýr, smetanu, kyselé mléko, ale netlukou másla aneb aspoň velmi zřídka. Naopak je tomu u Cincarů, ve východních částech Srbska a v Bulharsku. Tam se tluče máslo nebo dělá kačkaval. Jsou také rozdíly v uspořádání stanoviště, katunu nebo mandry.

Zvláštní ráz má pastevectví u *Albánců*, u nichž jsou stálé vesnice. V letě odcházejí pastýři s dobytkem do hor, jež se nalézají blízko vesnice, v zimě sestupují do rovinatého jaderského nebo egejského přímoří nebo do kotlin Starého Srbska a Macedonie. Nevedou tedy kočovného života jako praví pastevci cincarští. V celé severní Albánii převládá pastevectví. Skoro výhradně zabývají se chovem dobytka uvedená shora plemena malisorská (sídlící mezi Skadrem a Peći) a namnoze i Miridité mezi Skadrem, Lješem a Prizrenem. Po všech horách těchto krajů mají své *mandry* čili *bačila* (stanoviště). V zimě sestupují do přímoří, zvláště kolem ústí Bojany, nebo na nízké pohoří Mal Rencit a Kakaričit.

V severozápadních krajích Srbska užívá se slova *Arnautin* ve smyslu pastýře a člověka bohatého dobytkem. Arnauty nazývá lid těch krajů také Sjeničany a Pešterce, a o všech obyvatelích Novopazarska a Sjenicka, kteří ve velikém počtu zalidnili Starý Vlach a Šumadii, praví se, že přišli z Albánie. Mnohé části vesnic i v rovinách Šumadie nazývají se *arnautskými kraji.* I Užičany, kteří do nedávna ve velikém počtu s dobytkem sestupovali do Jadru a Mačvy, nazývali tamní lidé Arnauty.[1]) Také Kragujevčané zvali Arnauty srbské přistěhovalce ze Starého Srbska, kteří se usadili v erdoglijské male (mala zkráceno z mahala, předměstí, závsí).

Pastevectví *černohorské* je podobno albánskému. Plemeno Kuči se ničím neliší od sousedních albánských plemen. V letě zdržuje se dobytek po plemenských občinách a jiných horách, a v zimě sestupují s ním do černohorského přímoří a k Podgorici. Ostatní plemena černohorských Brd provozují t. zv. katunské pastevectví a nesestupují do rovin, jež leží mimo oblast jich plemen. Ve starých dobách (před r. 1860) v těch místech, jež nenáležela

[1]) Cvijić, u. m., CXXXII—CXXXVI.

ještě k Černé Hoře, jako Banjani, Piva, Jezera, Vasojevići, bylo obyčejem vydávati se k přezimování do Bosny, knížetství srbského a do Starého Srbska. Vydávali se tam kolem Petkova dne (15. října) a vraceli se k sv. Jiří (23. dubna). Vasojevići táhli obyčejně do Posaviny (v Bosně) a do Srbska. Chodívali společně s Gusinjany a Plavany. Poněvadž i v době letní meškali mimo dům, jsouce se svým dobytkem v horách, a na zimu znova se dávali na cestu, vedla část černohorského obyvatelstva pravý kočovný život. V cizině přezimoval nejen dobytek, nýbrž i lidé. Do Posaviny vydávali se neustále i Hercegovci některých krajů, hlavně z Bileče, a sice skoro celými rodinami, aby se tam sami uživili. V krajích těch veškero bohatství lidu spočívalo především v dobytku, který nemohl přezimovati doma, a pak kočující pastýři neměli významu pro zemědělství, sami však nepotřebovali se starati o zásoby obilí, mohouce se vyživiti v krajích, kam odháněli dobytek.

S přesným vytčením a zachováváním politických hranic, určených mezinárodními smlouvami, takové kočování stalo se nemožným. Rakousko přetrhlo je i v samých zabraných zemích, *Bosně a Hercegovině.* Tak, když v 90. letech minulého století obyvatelé bilečského obvodu, strádající neúrodou, chtěli se podle starého obyčeje vydati do Posaviny, bylo jim to vládou zakázáno, načež všichni chtěli se odstěhovati do Ruska. Vláda dovolila to jen části jich. Kočování takové není už možné ani na Černé Hoře.[1])

S uvedeným kočováním přestalo sice u černohorských plemen výhradné zabývání se pastevectvím, ale přes to je dobytkářství hlavním jejich zaměstnáním. V letě oživují všechny, i vysoké hory, jako Kom, Durmitor, Lukavica, Javorje, Bělastica, Sinjavina a j., a plemena Piva, Drobnjaci, Moračané, Rovčané, Bělopavlići, Piperi, Kuči, Vasojevići zdržují se tam se svými stády, vedouce pastevecký, katunský život. Sníh leží v dotčených horách obyčejně do konce května, a proto mohou se pastýři vydávati s dobytkem do hor nejdříve teprve v polovici anebo až ke konci června (obyčejně kolem sv. Petra, 29. června).[2]) Odchod do hor (*izdig na planinu*) bývá obyčejně stanoven obecní skupštinou

---

1) Rovinskij, Черногорія въ ея прошломъ и настоящемъ, sv. II. část 1. (Сборникъ Отдѣл. русс. яз. и слов. И. Акад. Наукъ, т. LXIII. No. 3, Petrohrad 1897), str. 677—680.

2) Rovinskij, u. m., 657.

(hromadou). Ti členové rodiny, kteří jdou s dobytkem do hor, slují *stanari, planinari*; kteří zůstanou doma, nazývají se *domari.*[1])

Každá vesnice má svou „planinu" (horu) nebo její část. Vesnice dělí si zase svou planinu podle bratrstev, a bratrstva zaujímají katuny ve skupinách, setávajících z několika (5—20), salašů nalézajících se vedle sebe. V tomto užším kruhu, sestávajícím jen z jedné skupiny, pastvisko se již nedělí, a stáda chodí společně, ačkoli každé z nich má svého pastýře (čobana).

Skupina salašů nazývá se *katunem*, a všechny skupiny dohromady slují *katuny*. Někdy se stává, že katun tvoří jen jeden salaš (*stan*), když totiž někdo koupil nebo jakýmkoli způsobem nabyl půdy ve vlastnictví a zřídil na ní zvláštní svůj katun. Avšak i jeho salaš nalézá se nedaleko od jiných. Salaše stavěly se proto tak blízko sebe, aby pastevci poskytovali si navzájem ochranu při nepřátelských útocích.[2]) Katuny vzdáleny jsou od vesnic nanejvýš 5—6 hodin cesty a nalézají se vždycky na území plemena, nikoli na cizí půdě jako cincarské nebo někdy i chumljacké v Hercegovině. Místo kolem salašů nebo katunu nazývá se *katunište.*[3])

Pasení dobytka mají na starosti pastýři zv. *čobany*. O dojení dobytka a celé mléčné hospodářství jakož i o vaření pro všechny příslušníky rodiny stará se *planinka*. Obyvatelé katunů čas od času posílají „domarům" do vesnice svoje mléčné výrobky a dostávají zase mouku, sůl a jiné potřeby.[4])

Koncem srpna je třeba opustiti s dobytkem hory. Sestoupení nazývá se *zdig, sjavak, sjavlivanje stoke*. Čobani nevracejí se však ihned na dobro do vesnice, nýbrž pasou po nějaký čas, obyčejně jeden měsíc, dobytek blízko stavení po lukách a jdou kolem poloviny září znova do hor, ale zůstávají mnohem níže než jsou katuny, a to jen do polovice října. Tomu říkají *ići* u *povratke*. Padává tehdy již sníh, čobani jej shrabují a pasou ještě krátce dobytek, načež teprve se vracejí do zimních svých sídel.[5])

Pastevectví provozuje se nyní většinou individuálně, ale někde jsou známy i *formy kooperační*. Tak je tomu při černohorské *suponě*,

[1]) Rovinskij, u. m., 657 a 658; Cvijić, u. m., CXXXVIII.
[2]) Rovinskij, u. m., 659.
[3]) Cvijić, u. m., CXXXVII n CXXXVIII.
[4]) Rovinskij, u. m., 658, 665.
[5]) Cvijić, u. m., CXXXVIII; Rovinskij, u. m., 667.

o níž pisatel pojednal na jiném místě.[1]) Jinou takovou formou je *bačijanje, bačevanje* čili *bačija*,[2]) jež se vyskytuje u Srbů a Bulharů. Podobné názvy *bača, bačica, bačila* a *bačilište* známy jsou i v Macedonii a Starém Srbsku, ale tam mají jiný význam. Bačily nazývají tam — podobně jako sousední šarští a korabští Albánci — pastýřský salaš, a bačilištem je místo kolem takových salašů. I v Macedonii a Starém Srbsku převládá pastevectví individuální, a nikoli společné, kde by spojován byl dobytek celé vesnice, ačkoliv i to výjimkou se vyskytuje.

V Srbsku nikde nevyhání do hor dobytek celá vesnice. V západním Srbsku vystupují do hor s dobytkem pastýři jednotlivých sedláků, kteří se většinou zabývají přece zemědělstvím. Vyskytují se tam roztroušené, osamělé salaše. Poněvadž však tato forma je nevýhodná, sdružují se někde vlastníci dobytka a najímají *planinštaka*, který hlídá jejich sdružený dobytek.[3])

V Hercegovině, a sice v její nízké části, t. zv. Chumnině, i v části skalnaté, jež se táhne do Černé Hory a nazývá se Rudine, udržel se zvláštní způsob pastevectví, který se liší od jiných a zdá se být starým. Nazývá se pastevectvím chumljackým podle sedláků tamních zv. Chumljaky. Letní jich stanoviště (*stanovi, stanine*) vzdálena jsou 3—4 dni cesty od vesnice, a nalézají se v cizích oblastech. Rozkládají se po travnatých horách jihovýchodní Bosny, na př. Igmanu a Bjelašnici nad Sarajevem, na Treskavici a jiných horách a také po horách hercegovských, na př. na Čvrsnici, Zelengoře, Volujaku a j. Na tyto vzdálené hory vydávají se s dobytkem Chumljaci a Rudiňané každého roku počátkem června a sestupují po Panně Marii (Velika Gospojina). Cesty, jimiž jdou se svými stády nebo na koních dopravují do vesnice mléčné výrobky, známy jsou pod jménem chumské nebo chumljacké cesty. Stěhování jich je tedy podobno stěhování Cincarů, jen že tito nemají stálých vesnic. Travnaté hory jsou jejich vlastnictvím buď ode dávna (od starine) anebo je koupili od některého bega. Vládě bosensko-hercegovské

[1]) O kooperačních sdruženích v právu slovanském (Sborník věd práv. a stát. IV., 1904), 83; též rusky, Сборникъ статей посвящ. Владимірскому-Буданову (Kijev 1904), 138, a něm., Zeitschrift f. vergl. Rechtswiss. XVII (Stuttgart 1904).

[2]) Tamtéž, str. 85 (čes.).

[3]) Cvijić, u. m., CXXXIX.

musejí od doby okupace platiti *travarinu*, a proto chumské pastevectví počalo klesati, a lid volí si jiné zaměstnání.[1])

Pastevectví *v Bulharsku* velmi pěkně líčí Konst. Jireček.[2]) I tam mají hory v letě stěhovavé obyvatelstvo. Na vysokých horských pastviskách žijí v letě *Vlasi*, kočující pastýři, z nichž jedni mluví rumunsky a druzí jsou pořečtěni. Rumunští Kucovlasi a řečtí Karakačani nežení prý se mezi sebou a nemají se rádi. V Kotelsku jim říkají také *Arnauti*. Bulhaři nazývají je někdy po turecku *Júruci*, což znamená stěhovavé pastýře vůbec (tur. jürümek = choditi). Pastýři tito zdržují se v letě se svými stády po celé Staré Planině ze Srbska až k Černému moři. Pastviska (*pásbište, pašá, jajlák*) najímají buď od sousedních selských anebo městských obcí anebo od státu a soukromníků. Něco Vlachů nalézá se i na Sredné Goře, dosti mnoho na Rodopě a Ryle; navštěvují i některá jiná pohoří. Přicházejí i s rodinami a přebývají v kolibách dřevěných nebo zeměných. Ve středověku nazývaly se tyto jejich chatrče *klěti* anebo *klětišta*. V letních svých sídlech žijí Vlasi v družstvech po několika rodech, někdy 60—100 osob s náčelníkem, který sluje po turecku *kechaja*,[3]) v Macedonii také *čelnik* (v krajinách řeckých na Olympu a Pindu čélingas). Pěstují hlavně ovce, poněkud i koně, nikoli skot. Hlavní jejich zaměstnání je dojení a dělání másla a sýra, a dvakráte do roka stříhání ovcí. Mají zvláštní obyčeje. Žení se jen mezi sebou, Vlach s Vlachyní. Velmi je u nich rozšířen obyčej *pobratimstva* (ἀδελφοποίησις), jež je spojeno s církevním obřadem. Způsobují veliké škody ničením lesů. Oslazujíť potravu svou, jež se skládá hlavně z mléka a sýra, praženým bělem bukovým a svlékají k tomu (objálvat) kmeny mladých stromů.[4])

V horách zlatických zdržují se Vlasi od sv. Jiří (Gergjov den, 23. dubna) do 14. září (Krstov den.) Potom naloží ženy, děti, náčiní mlékařské a kuchyňské a jiné nářadí na koně a ženou stáda

[1]) Cvijić, u. m., CXL a CXLI.

[2]) Cesty po Bulharsku, 220 a násl., 241 a násl.

[3]) Slovo tur. původu (kjahja), jež se dostalo do bulharštiny (kechaja) a srbštiny (ćehaja, ćaja). V jazycích posléze uvedených má rozličný smysl (dozorce, správce, tovaryš, starešina ovčáků atd.).

[4]) Podobné škody působili v Istrii rumunští pastýři, jak vidno z Moščen. statutu. V usnesení z r. 1553 „klada se (ukládá se) pena pastirom i ostalem drugem, ki bi belili . . . . . hrasti (duby), žiri (buky) i ostale drevua (Kadlec, Moščen. statut, Rozpr. Čes. Akad. tř. I., čís. 53, 1914, str. 40).

se svými velikými psy do zimních sídel. Táhnou pak pomalu, třebas i dva měsíce než se zastaví v rovině. Vlasi balkánského pohoří ještě v době nepříliš vzdálené chodili na zimu do roviny mezi Odrinem a Cařihradem anebo do řeckých vsí u Egejského moře k Enosu, k ústí Marice. Rodopští jdou na zimu do teplého přímoří kolem Gjumurdžiny, pastýři z Ryly a Osogova (a také z Pomoraví) až do Soluňska.

Tento kočovný život mohl za doby panství tureckého na území nynějšího Bulharska držeti se bez překážky. Jakmile však vznikl nový stát bulharský, a tamní vlašští pastýři museli za příčinou přezimování přestoupiti turecké hranice a platiti i v Turecku daň z dobytka (*beglik*), rozumí se, že stěhování jich ve starých velikých rozměrech přestalo. Ostatně již za doby turecké pohyb jich značně se obmezoval. Z těch, co pasou v Bulharsku a v Rumelii, nyní jedni tráví zimu v přímoří okolo Burgasu a Anchialu, druzí v rovinách od Vidina do Varny, ba i blízko Balkánu v podhoří kolem Vrace, Lovče, Trnova, Šumnu. a j. Vlasi z Vitoše přezimují v Plevensku.[1])

Nevíme, pokud se pastevectví bulharské, líčené Jirečkem r. 1888, udrželo do dnešního dne. Že se od té doby silně obmezilo, sotva bude lze pochybovati. Nebylot ani tehdy mnoho kočujících Vlachů. Podle sčítání lidu, vykonaného v zimě na nový rok 1881, nalezeno bylo v knížetství bulharském asi 3000 zimujících Vlachů, totiž asi 2300 rumunsky mluvících a 700 pořečtěných. Seděli po vsích ve skupinách 20—70, ve východních okresích i 163 osob. Stálým rozšiřováním půdy a ztenčováním pastvin v nížinách upadá toto pastevní hospodářství v Bulharsku podobně jako v jiných zemích. I když se najdou pastviny letní i zimní, naráží průchod rolnickými krajinami na veliké obtíže, poněvadž místní obyvatelstvo vydáno je při tom velikým škodám, způsobeným dobytkem i lidmi jej ženoucími. Trochu hnoje, získaného při průchodu, není dostatečnou náhradou za utrpěné škody. Jinou příčinou úpadku pastevectví je pokleslý chov drobného bravu.[2])

Také v Bulharsku nevedou pastevecký život jen Valaši, nýbrž i Bulhaři sami. Podle Jirečka[3]) je zejména centrální Sredna Gora výborným krajem pro chov dobytka. Bulhaři tamní pěstují

[1]) Jireček, Cesty po Bulharsku, 220—222.
[2]) Jireček, u. m., 222.
[3]) U. m., 241.

nejen ovce, nýbrž hlavně skot. V letě jej honí do hor ještě vyšších, Koprivštičané do Balkánu tetevenského, Panagjurci na Vitošu a do hor samokovských, a v zimě jej ženou k Burgasu, do Odrinska nebo až k Enosu a Kešanu. Vedou tedy Srednogorci podobný kočovný život jako Vlasi.

Souhlasné zprávy o kočování *sedmihradských* pastevců zaznamenal Hunfalvy.[1]) Tamní pastýřský lid rumunský honil stáda svoje do Valašska, a byly o tom uzavírány i mezinárodní smlouvy, na př. již za sedmihradského knížete Jiřího Rákóczia I., jak se o tom zmiňuje také Schuler Libloy.[2]) Pastýři tito žili podle zprávy ze 17. stol. po celý svůj život v horách. Do nížin sedmihradských sestupovali, jen když uzavírali sňatky, a pozemková vrchnost strojila jim při tom hostinu. Jinak jen vrchní pastýř dostavoval se každého roku na jaře k své vrchnosti, aby činil počet ze svěřeného mu stáda. Počátkem jeseně táhli sedmihradští pastevci k Dunaji, aby tam přezimovali na pachtované půdě dlouhé dvacet mil a široké čtyry míle.

Se vzrůstem zemědělství ztenčovaly se pastevní rayony ve Valašsku, a sedmihradští pastevci (ovčáci) táhli do Bulharska, tehdy ještě tureckého. Úřední zprávu o tom podal konsul v Galaci Kristian Vilém Huber r. 1847. Podle ní nazývali se tito sedmihradští ovčáci *Mokany*. Na podzim táhli ze Sedmihrad do Moldavska a Valašska a překročivše u Gjurgjeva, Kalaraše, Gury Ialomiţei, Braily a Galace Dunaj, přezimovali v Dobrudži, mezi Tuldžou a Varnou. Stáli pod jurisdikcí konsulovou. V červnu hnali svá stáda do Sedmihrad nazpět; mnozí z nich zůstali však i přes leto v Bulharsku. Zámožnější chovali i skot a pachtovali od tureckých držitelů půdy pastviny. Kromě pachtovného *(miri)* platili ještě turecké vládě z každého přihnaného stáda početné *(saimak-para*, Zählgeld). Počet dobytka byl podle doby měnivý. V zimě r. 1846/47 bylo v Bulharsku 250.000 ovcí, jež daly na jaře 332.000

[1]) Ethnographie von Ungarn, 355 a 356.

[2]) Siebenbürgische Rechtsgeschichte I. 345, pozn. pod čarou. Podle Schuler Libloye byla smlouva uzavřená r. 1638 mezi Jiřím Rákóczim I. a hospodarem Matějem r. 1685 obnovena, a o právu pastvy jednaly i smlouvy z let 1699 (mír karlovecký), 1718 (požarevacký), 1739 (bělehradský), 1741, 1745, 1756 a j. Znění smluv těch zůstalo mi nepřístupným. Mezi články míru karloveckého nenašel jsem příslušných ustanovení o pastvě.

ok (oka = $2^1/_4$ víd. libry) vlny, z čehož 212.000 ok šlo do Brašova. Na podzim r. 1847 přešlo Dunaj na řečených místech 281 stád, čítajících celkem 2095 koní, 4451 koz a 473.352 ovce; počet ovčáků čili čobanů činil 4189. Uvedený dobytek představoval značnou část majetku Sedmihraďanů. — Dne 1. července 1855 uzavřelo rakouské ministerstvo vnějších záležitostí poslední smlouvu týkající se pastevectví; vypršela r. 1865. Turecko nechtělo ji obnoviti. Usídlilot v Bulharsku Čerkesy a Tatary, následkem čehož učiněn tam konec stěhování sedmihradských Valachů.

V hořejších řádcích podán je stručný obraz pasteveckého života na Balkánském poloostrově a částečně i na severu od Dunaje, pokud se udržel až dodnes anebo aspoň do nedávné doby nejen u samých Rumunů a Albánců, hlavního živlu pastýřského, nýbrž i u jiných tamních národností, hlavně Slovanů. I když v jednotlivostech jsme pozorovali malé rozdíly, lze přece celkem říci, že pastevectví u všech tamních národů vyznačuje se črtami společnými. Nelze pochybovati, že běží tu nikoliv o nějaký novověký způsob života, nýbrž o prastaré obyčeje, které vznikly za primitivních poměrů politických, hospodářských, sociálních a vůbec kulturních. Co do nové doby ještě se udrželo, jsou jen nepatrné zbytky starých poměrů. Kočovné pastevectví na Balkánském poloostrově sahá svými počátky jistě až do dob předhistorických a mělo za sebou již velikou minulost, když nám o něm podávali prvé zprávy spisovatelé latinští, jako na př. Varro ve svých Rerum rusticarum libri tres. Již starší Illyrové, předkové nynějších Albánců, živili se hlavně chovem dobytka. Již oni i Římané znali na př. hnojení torováním, při němž dobytek zahání se k přenocování do ohrady zv. u Slovanů „*tor*" (Římané říkali torům *cohortes*) a tam se zdržuje po krátký čas, až je půda úplně pohnojena, načež se tor posunuje dál a dále, aby se pohnojila celá dolina. Od Illyrů naučila se pastevectví poromanštěná plemena Balkánského poloostrova, potomní Rumuni čili Valaši a také Slované a Řekové.

Dá se předpokládati, že proti uvedenému nomádnímu způsobu života vystupovaly jednotlivé státy Balkánského poloostrova, vyvinuvší se na troskách říše byzantské, jakmile jen trochu zesílily. O starém Srbsku víme to zcela určitě, a níže bude k tomu poukázáno. Státům balkánským nebylo však dopřáno přirozeně se vyvíjeti. Tureckým výbojem všechny zase zanikly, a nastavší reakce byla zase přízniva starým primitivním poměrům,

takže někdejší pastevectví a s ním i částečně kočování lidu zase oživlo. Doba tureckého panství způsobila také veliké změny v místním rozsahu jednotlivých balkánských národností. Živel srbský, jak známo, tíhl po zničení národního státu na sever, dílem do Slavonie, dílem do Uher. Nehledíc ke stálému proudění Srbů na sever v menších hloučcích, dějiny zaznamenaly nám několik větších stěhování, zejména jedno na sklonku 17. stol., kde pod vedením pećského patriarchy Arsenije Crnojeviće přitáhlo r. 1690 na území uherské kolem 80.000 Srbů. Přistěhovalci se domnívali, že pobyt jich v Uhrách bude jen dočasný, zatím však pro malý úspěch bojů proti Turkům — Turci měli být vyhnáni z Evropy — byli nuceni v uherských zemích zůstati.[1]) Kraje Srby ve starém Srbsku opuštěné zaujali pak Albánci, čímž etnická hranice srbsko-albánská značně se posunula na sever. — Změny sídel obyvatelstva nastaly za doby turecké také útiskem lidu. Tak na př. vystěhovalo se následkem útisků Ali-paše Tepedenlije (janinského) v prvé polovici 19. stol. mnoho valašských pastýřů z Epiru do Srbska a Bulharska. Byli to předkové nynějších srbských Crnovunců a bulharských Karakačanů.[2])

Změny sídel obyvatelstva nebyly vůbec za obyčejného tehdy kočování nijak nesnadné. Ani vysoké hory oddělující nížiny nebyly překážkou pohybu obyvatelstva, neboť nomádní pastýř nezastavuje se ani před nejvyšším pohořím, a vystoupil-li na jedné straně, sestupuje třeba i na straně protější.

Obraťme nyní pozornost k pastýřskému lidu *ve starém státě srbském.* O postavení a poměrech jeho poučují nás zejména výsadní listiny dané jednotlivými panovníky srbskými monastýrům, jako na př. chilandarskému, žičskému, banjskému, dečanskému, prizrenskému (sv. archandělův u Prizrena) a j., i prameny jiné, jako zákon Štěpána Dušana. Z památek těchto vidíme, že na území srbském bylo mnoho kočujícího i usazeného rumunského obyvatelstva, zvaného tam *Vlachy,* že lid ten nalézal se v podobném poddanství vůči vrchnostem jako lid selský, že se dělil někde na zvláštní třídy, že odváděl zvláštní dávky, že měl své starosty atd.

---

[1]) Pěkně věc líčí Jakšić, Изъ церковной исторіи православныхъ Сербовъ конца XVII. вѣка (Praha 1912), 168 a násl.

[2]) Na základě zprávy Pouquevilleovy ve Voyage en Grèce (2. vyd. Paříž, 1826, II. 391—392) zmiňuje se o věci Novaković, Село, 26—28.

Lid pastýřský byl v Srbsku původně asi vesměs svobodný. Příčiny toho byly dvě. Především nebylo při kočovném způsobu života pastýřů dobře možno připoutati je k půdě, a pak se pastevectví dalo provozovati jen na území nikým nezabraném, hlavně v horách pro orbu se nehodících a také nesnadno přístupných. To právě bylo příčinou, že po slovanské záplavě Balkánského poloostrova románský živel uchýlil se většinou do hor a oddal se tam pastýřství. Horské rayony pokryté rozsáhlými lesy byly velmi dlouho neutrálním pohraničným pásem mezi jednotlivými státy,[1]) a tedy pravá res nullius, způsobilá, aby jí volně používali svobodní pastýři obou sousedících států. Tam nerušili cizího vlastnictví, tam také nezasahovala státní moc, aby je přidržovala k placení daní a konání veřejnoprávních robot. Široké neutrální pásy pohraničných hor a lesů časem zmizely, a mezi státy zavedeny byly přímé hranice. Pohoří a lesy zůstaly, ale byly nyní prohlášeny za vlastnictví panovníkovo. Zásadu tuto čteme teprve v chrysobulu dečanském krále Štěpána Uroše III. z r. 1330, ale je to zajisté princip starý, praktikovaný již ve stol. 13., týkající se tehdy ovšem jen hor vnitrozemských. Ve čl. 5.[2]) uvedeného chrysobulu jest ustanoveno: Да к'то дрьзне прьвымь наоукомь, доклоу нѣ было црькви оддано ставь безь игоумнова хтѣнию, рек'ше: баштина ми ю и прѣгю смь тоузи стоюль, да плати кралюв'ствоуюштоумоу . е . сьть ов'нь, понюже оу планинахь не има никторе баштине развѣ кралю и црьк'ви коимь соу кралю дали.

Panovník uděliv monastýru Spasitelovu (Pandokratorovu) v Dečanech sousední hory, a sice všechny, které nebyly již předtím darovány chrysobulem svatohorským a gradačským, zapovídá šlechticům, Vlachům a Arbanasům (Albáncům), aby se nikdo neopovažoval užívati (да не метеха) dotčených hor (čl. 4). Kdo by přes to bez igumenova svolení na některé z oněch hor dobytek pásl a tvrdil, že je to jeho vlastnictví, a že tam i dříve pásl (стоюль), zaplatí pokutou 500 ovcí, „poněvadž *v horách nemá nikdo vlastnictví než králové a chrámy, jimž je dali králové.*"

---

[1]) Jireček, Staat u. Gesellschaft im mittelalterl. Serbien II. (Denkschriften Víd. Akad. LVI, 1912), str. 23 b).

[2]) Citujeme podle vydání Novakovićova v pramenné edici Законски споменици српских држава средњега века (vyd. Srb. Král. Akad., Bělehrad 1912), 647. Vydání toto má před jinými tu přednost, že prameny dělí na články, čímž se citování usnadňuje.

Vlachové pasoucí svůj dobytek v královských horách byli tedy původně přímými poddanými králů srbských, a teprve když hory panovníkem někomu byly darovány, zejména monastýrským chrámům, stávali se poddanými soukromých vrchností a platili pak za užívání horských pastvin dřívější poplatky novému pánovi. I o tom je řeč v uvedeném dečanském chrysobulu. Ve čl. 6 vypočítávají se nejprve hory, darované dečanskému monastýru, načež se praví: **а цѣна имь одь стада . в. ов'на и . в. югнюти, и сирь, и динарь; кто ли забрани и не дасть, да плати кралѥвствоуюштоумоу . е. сьть овьнь**, t. j. dávka za užívání (monastýrské pastviny) činí ze stáda (ze 100 ovcí) dvě ovce a dvě jehňata, sýr (určitého kvanta) a denár; kdo by dukáv tu zadržel a nedal jí, nechť zaplatí králi 500 ovcí. Mluví se tu o dávce in natura, známé, jak uvidíme, také v zemích uherských a nazývané tam *padesátkem* (quinquagesima), poněvadž z každých 50 ovcí se odváděla jakožto poplatek za právo pastvy čili, jak se po způsobu řeckém říkalo, *planinatiko*, *planiniotik*,[1]) jedna ovce (a jedno jehně). O dávce podobné mluví také listiny banjská a archandělovská. Ve čl. 87[2]) chrysobulu banjského z let 1313—1318 se praví: **А се законь влахомь. Да имь нѣ десет'ка велиюга, нь малыи**; ve čl. 88 pak: **Да даю на всако лѣто оть . н. ов'цоу сь югнютемь, а дроугоу юловоу.** Vlaši neplatili tedy *desátek „veliký“*, t. j. pravý, nýbrž jen „malý“[3]) čili, jak se dále vykládá, z každých 50 ovcí jednu s jehnětem a druhou jalovou. Také v listině archandělovské z let 1348—1353, a sice ve čl. 202[4]) jest ustanovení podobné: **Законь влахомь. Да даю оть петьдесеть овцоу съ югнютемь, а дроугоу юловоу и сь роуны, и да даю годиште прѣстоупаюкие конь вола тріидесети перперь како соу давали царствоу ми, а по семь царю да не даю.** Zde ovšem se Vlachům monastýra sv. archandělů Michaela a Gabriela u Prizrenu ukládají vedle „malého“

---

[1]) Řekové přijali od Slovanů slovo planina (πλανινη) a utvořili pak i uvedená slova odvozená. Doklady viz u Novakoviće, **Зак. спомен.** (v rejstříku).

[2]) **Зак. спомен. 628.**

[3]) Vlainac, Die agrarrechtl. Verhältnisse des mittelalterl. Serbiens (Sammlung nationalökon. u. statist. Abhandlungen, herausgeg. von Conrad, XL. Band, Jena 1903), 274, překládá nesprávně: kein Zehnt, *weder* der grosse *noch* der kleine.

[4]) **Зак. спомен. 700.**

desátku ještě některé dávky jiné; mají zejména povinnost odváděti každého přestupného roku ještě jednoho koně anebo místo něho 30 perperů, „jak jej dávali dříve carovi" (ve čl. 203 se mimo to ještě nařizuje, aby každé klětište, t. j. každá vlašská chata dávala monastýru jednu jehněčí kůži a jeden isporьk, což je podle Daničićova výkladu agnus abortivus ejusque pellis, česky tedy spratek).

Padesátek byl, jak se zdá, původním poplatkem Vlachů, dokud byli ještě svobodní a dokud vedli pravý kočovný život. Jakmile však kočování své obmezovali jen na užší rayon určité vrchnosti a přecházeli k životu usedlejšímu, byly na ně asi uvalovány nové další poplatky a také roboty, jak to jasně vidíme ze zmíněných listin vydaných panovníky srbskými jednotlivým monastýrům. O tom více níže.

Dotčené listiny a také zákon Štěpána Dušana ukazují, že na srbské půdě byli dvojí Vlaši, jedni *kočující* a druzí *usazení*, a sice buď úplně anebo aspoň na polo. Z pramenů těch zároveň vidíme, že panovníci měli snahu připoutati k půdě nejen sedláky, nýbrž i pastýře, a že se jim to dařilo. Probereme listiny dané jednotlivým monastýrům, v nichž je řeč o Vlaších. Budeme se držeti postupného jich vydání.

Nejstarší je listina daná králem Štěpánem Prvověnčaným kolem r. 1220 monastýru *Žiča*. Král udílí žičskému monastýru především vesnice v rozličných krajích, pak hory s pastvinami, načež přechází na Vlachy. Kdežto vesnice darované jsou uvedeny podle jmen, není tomu tak u Vlachů. U nich se vůbec nečiní zmínka o osadách, nýbrž vypočítávají se jednotlivci darovaní monastýru. Příslušné místo žičské listiny zní: **А се власи, чьто сьмо дали сѣи цръкви, имена си соуть: Грьдь кьнезь и зь дѣтию, Радота, Вльковлавь, Тихомирь** atd. (následuje 216 jmen dalekou většinou slovanských, jen několik málo jmen je rumunských).[1]) Po vypočtení všech Vlachů uvádí se deset žup darovaných žičskému monastýru (u Novakovića, **Зак. спом.** 572, ve čl. 5 žičské listiny). O něco dále opakují se znova jména oněch žup s vynecháním poslední (ve čl. 10) a dodává se k tomu: **и власи вси сию кралевьске дрьжаве.**

[1]) Miklosich, Monum. serbica, str. 12. — U Novakovića, **Зак. спом.** 572, čl. 4., jména uvedena nejsou, poněvadž dílo jeho má ráz regest.

Z textu je vidno, že Vlaši, darovaní žičskému monastýru, užívali hor („planin") a žup, jež byly původně královskou „državou" a pak byly uděleny žičské církvi. Poněvadž se v listině nemluví o žádné osadě Vlachů, přikázaných žičskému monastýru, nebyli oni pastýři patrně ještě usazeni, nýbrž vedli kočovný život, ale nikoli neobmezený, nýbrž pohybovali se v obvodu hor a žup v listině vyjmenovaných. V žičské listině dovídáme se zároveň, že Vlaši měli svého náčelníka, který se nazýval po slovansku *knezem*. Byl to zajisté nejen správce pastýřského lidu vlašského, nýbrž zároveň i prostředník mezi klášterní vrchností a poddanými jí Vlachy.

Bez osad uvádějí se Vlaši ještě na sklonku 13. stol. v listině krále Štěpána Uroše II. Milutina (z let 1282—1298), kterou se potvrzují monastýru *chilandarskému* staré donace a dodávají nové. Tam hned na počátku kladou se proti sobě села и власи,[1]) vesnice a Vlaši, z čehož vidno, že jen lid zemědělský měl pevná sídla, kdežto pastýři nebyli ještě usazeni. Ale ovšem ani pastýři chilandarští nesměli se pohybovati zcela volně a zejména opustiti území monastýrské, nýbrž mohli kočovati jen v horách náležejících monastýru, jak vidno z dalšího textu listiny Štěpána Uroše II. Také tam uvedeni jsou chilandarští Vlaši pouze svým jménem, nikoli podle osad. Stojíť tam: А се власи: кнезь Воихна сь дѣтию, зеть моу Прьвославь сь дѣтию, atd.[2]) Na to jsou vyjmenováni týmž způsobem Vlaši nově darovaní Štěpánem Urošem II.: А се коихь ю господинь краль придаль светѣи цркьви: Лала зь дѣтию, зеть моу Стань зь дѣтию, atd.

O Vlaších úplně volně kočujících činí se zmínka v téže listině o něco dále (čl. 14 podle Novakoviće, Зак. спом. 390), kde se praví: И коудѣ нѣ дрьжаве кралювьства ми, кто доходе изь тоугю землю кь светои цркьви, соушти людию тези землю, или ю парикь, или влахь, или кто любо, тоугоземлꙗнинь, да си ю има света цркьва. Každý cizinec, který chtěl užívati chilandarské půdy, ať to byl sedlák (parik) či pastýř, stával se poddaným monastýra.

I ke klášteru sv. Štěpána *v Banjské* náleželi Vlaši, ale listina vydaná králem Milutinem v l. 1313—1318, t. zv. svatoštěpánský

---

[1]) Зак. спом. 389.

[2]) Úplný text u Kovačeviće, Споменик XLIV; u Novakoviće, Зак. спом. 390, čl. 11, pouze dvě první jména.

chrysobul, nepřestává jen na jménech pastýřů darovaných monastýru, nýbrž uvádí i jejich osady, zvané katuny.[1]) Celkem byli banjští Vlaši seskupeni v devíti katunech, jichž jména byla: Pijainci, Šišatovci, katun bulharský, katun barěljevský, Proilovci, Ursulovci, Bobojevci, Smudirogy, Vojsilci. Z těchto názvů pocházejí některé od jmen osobních.[2]) Hranice katunů banjských se v chrysobulu neuvádějí.

Listina banjská zná také Vlachy, kteří měli „sela“, t. j. byli pevně usazeni podobně jako srbští sedláci.

Ale již zase v listině téhož krále Milutina z r. 1321 dané klášteru v *Gradčanici* uvádějí se Vlaši jen osobními jmény, nikoli podle osad (Mon. Serb. 564).

V chrysobulu krále Štěpána Uroše III., daném r. 1330 monastýru *dečanskému*, je rovněž řeč o vlašských katunech i selech, kdežto však u katunů banjských nebyly udány hranice, chrysobul dečanský uvádí je velmi podrobně. Mluví také o katunech arbanaských. V každé osadě, ať selu či katunu, uvedeni jsou všichni poddaní. Hned na počátku, kde schází část rukopisu, takže nevíme, o jakou ves běží, vyjmenovány jsou tyto osoby: Dragoš a jeho děd Ozren, Toloje se synem Pribislavem a dědem Štrbcem, Rajko s bratrem Drokunem, Radeša a Vlkoje a děd jejich Zlomanica atd. Po vyjmenování všech uvedena jest osada Lučany (а се Лоучане), bez bližšího označení, běží-li o selo či o katun, a zase jsou uvedeni jednotliví tamní obyvatelé: Miloš Radějević, Brajko, Alče a Ozrislav a děd jejich Braja, Grьk Bogdanović a syn jeho Vladoje atd. Další osada označena je výslovně jako село Истиники; sedláci její zase se vypočítávají. Podle slovanských jejich jmen mohli to býti Srbové i Vlaši, neboť i Vlaši srbských listin mají dalekou většinou jména slovanská, jak vidno z přehledu sestaveného z oněch listin a připojeného k Doslovu tohoto spisu. I když bychom však podle slovanských jmen pokládali sedláky osady Istinići za Srby, byli přece mezi nimi i Rumuni, jak svědčí na př. jména Bukor a Drokun. A tak následuje celá řada osad označených přímo jako selo anebo jen jménem, jako selo Prapraćane, Strěl'c,

---

[1]) Tekst svatoštěpánského chrysobulu vydal Jagić, Светостефански хрисовуљ (Vídeň 1890), a Kovačević (Споменик IV., Bělehrad 1890). — Ve vydání Jagićově jsou jména Vlachů a katunů na str. 28—36.

[2]) Doložena jsou jména Ursul a Vojsil, ale bylo zajisté i jméno Boboje (podobně jako Bogoje, Boroje a p.).

Na Ljubuši, Bochorići, selo Ljubolići, selo Chrastovica, Prilěpi (zaselьk chrastovič'kii), Prěki lug, Na Bratotině dolě, selo Babe, selo Grьmočel (jméno rumunské) atd. Všude jmenováni jsou sedláci tam usazení. Je mezi nimi dosti jmen úplně rumunských, jako Šok, Trošan, Čochlo, Chinat, Kaja, Rachut, Šin, Buckat, Rachoje, Guber, Nojko, Žud atd., tak že není nejmenší pochybnosti, že mezi sedláky dečanských vesnic bylo mnoho Rumunů. U každé vesnice uvedeny jsou podrobně její hranice.[1])

Po vypočtení všech vesnic a jejich sedláků uvedeni jsou vlašští pastýři, a sice dílem podle svých náčelníků, dílem podle míst, totiž katunů pojmenovaných po horách. Jsou označeni takto: Vlasi Ratiševci, Vlasi Sušičane, Vardištane, Vlasi Lěpčinovci, Vlasi Tudoričevci, Vlasi Govnečije a dva katuny Vlachů gjuraševských (náležejících k selu Gjuraše). V těchto dvou posléze uvedených katunech uvádějí se na prvém místě Kostadin a (ve druhém) Goilo. Byli to patrně jejich náčelníci, neboť v dalším tekstu (u Novakoviće, Зак. спом. 650, čl. 35) jmenováni jsou Vlasi Kostadinovci a Goilovci. Také u katunů monastýra dečanského vidíme, že byly pojmenovány dílem po náčelnících, dílem po území, na němž se nalézaly. Tak uvádí se mezi Vlachy Ratiševci nějaký Ratiš, o němž se praví, že byl dědem osob před ním vyjmenovaných. Byl to patrně starosta katunu nazvaného po něm. Podobně pojmenováni byli Vlasi Lěpčinovci po svém náčelníku Lěpčinovi, Vlasi Tudoričevci po náčelníku Tudoricovi.

Naproti chrysobulu banjskému jsou v chrysobulu dečanském jednotlivé katuny monastýru odevzdány jakožto ohraničené. Podrobně se hranice uvádějí sice jen u dvou prvých katunů, Ratiševců a Sušičanů, a u Vlachů gjuraševských, ale u všech se praví hned na počátku všeobecně, že jsou odevzdány „se svými mezemi". Pouze Vlasi Govnečije uvedeni jsou bez této poznámky. Vidíme z toho, že časem ukázala se potřeba, aby pevné meze vytčeny byly nejen vesnicím, nýbrž i horským katunům. Tím se katuny částečně sblížily s vesnicemi, od nichž se původně lišily

---

[1]) Dečanské chrysobuly vydal Miloš Milojević (Гласник Српског ученог друштва, II. од. кн. XII., Bělehrad 1880). Vesnice a sedláci monastýra dečanského jsou uvedeni hned na počátku, str. 4—49. (U Novakoviće, Зак. спом., odpovídá této části chrysobulu Štěpána Uroše III. čl. 2. a část 3., str. 646).

nejen svou horskou polohou — vesnice zakládány byly jen v rovinách a údolích — a také svými méně trvalými chatami (salaši), nýbrž i nedostatkem pevných hranic. I hory se svými pastvinami, stávaly se čím dále tím cennějšími, i bylo tedy třeba vytknouti jim hranice.

Kromě katunů vlašských dán byl dečanskému monastýru také jeden katun Arbanasů. I jeho pastýři se v listině vypočítávají. Hranice katunu toho nejsou však uvedeny.

Ještě lepší obraz pastýřského života srbských Vlachů podává nám chrysobul cara Štěpána Dušana pro *monastýr sv. archandělů Michaela a Gabriela u Prizrena.* Na území prizrenském nalézalo se mnohem více rumunských a albánských pastevců než na půdě jiných klášterů. Omylem domníval se však Hasdeu,[1]) že Srbové hráli v kraji prizrenském roli velmi podřízenou, a že měli nad nimi úplnou převahu tamní Rumuni. Neprávem vinil také Janka Šafaříka, vydavatele prizrenského chrysobulu,[2]) že ve svých vysvětlujících poznámkách k dotčenému chrysobulu Rumuny nejen ignoroval, nýbrž choval se k nim přímo zlomyslně. Kdo klidně, bez předsudku prizrenský chrysobul přečte, musí naopak Hasdeua viniti z předpojatosti, tvrdil-li, že většina půdy darované Štěpánem Dušanem prizrenskému monastýru byla samým dárcem považována za rumunskou, a sice jak katuny, tak i vesnice a metochie (dvory). Hasdeu nesprávně totiž vykládá následující slova chrysobulu: . . . . и ѥлико ми бысть вьзможно приложити и дати храмоу семоу светомоу вь всакыхь правинахь ѩже быше на потрѣбу светомоу и чьстномоу обштемоу житию села и метохиѥ, и катоунь влашкыихь, ѩже соуть писана вь симь благообразнѣмь и вѣстнѣмь златопечатнѣмь хрісовоули царства ми.[3]) Car srbský praví tu, že dává monastýru prizrenskému „vesnice, metochie a katuny vlašské" uvedené níže ve chrysobulu. Adjektivum влашкыихь vztahuje se jen k slovu катоунь, nikoliv i ke slovům села и метохиѥ. Je to vidět již z genitivu, který se ne-

---

[1]) Archiva istorica a Romaniei III. (Bukur. 1867), 126. Hasdeu uveřejnil tu srbský originál chrysobulu s rumunským překladem a s výklady. Práce jeho je sice zajímavá a v něčem i poučná, ale leckde i naivní. Autor myslí na př., že Srbové převzali retraktní právo a institut soupřísežníků od Rumunů.

[2]) Viz Гласник Друштва срб. словесности XV. (Bělehrad 1862).

[3]) Ve vydání Šafaříkově str. 269, u Novakoviće, Зак. спом., 682.

hodí k předcházejícím akusativům. Hasdeu však vztahuje neprávem ono adjektivum i ke všem předcházejícím substantivům. Že výklad jeho nejen po stránce gramatické, nýbrž i jinak je nesprávný, to sezná, kdo si pozorně přečte celou listinu. Nejen že názvy vesnic jsou skoro vesměs slovanské, jako na př. Srьbice, Sěnjany, Studenčany, Chraštany, Pećany, Rěčany, Sěnožeštany atd., v listině mluví se dále výslovně o tom, jaké jsou povinnosti Srbů, jaké Arbanasů, a jaké Vlachů. Poněvadž jen katuny se nazývají vlašskými, vyplývá z toho, že Rumuni i na území prizrenském byli hlavně pastevci. Tím není arci řečeno, že by jednotlivci z nich nebyli také sedláky, jimiž byli hlavně asi Srbové, ale vedle nich i Arbanasi, jak vidno na př. z názvu jednoho závsí, majícího název albánský Krujmada (Зак. спом. 691, čl. 85). Rumuny nalézáme i mezi některými druhy zaměstnání, provozovaných v městech, vesnicích i na samotách. Objevují se tam aspoň jména, jež známe z pramenů jakožto obvyklá u Rumunů, a sice někde jen tato jména, jinde však vedle jmen nesporně albánských, tak že směle můžeme tvrditi, že některá zaměstnání byla většinou v rukou rumunských a albánských. Tak čteme ve čl. 5 (podle Novakoviće, Зак. спом. 684).: А се имена людемь Спасове црьква кои соу оу градоу и сь стасми[1]): Дивша, Радь ковачь, Тѣшило сынови, Лѣшь грьнчарь сынови, Лѣшко, Доброславь златарь, Заведичь златарь сынови, Саракинь и брать моу Горги, Гонь и сыномь Малцемь, Радь Красавишть и братоучедь моу Соур'доуль, Поул'ша зь дѣцами, Самоварь зь дѣцами. Ze jmen tuto uvedených známe dvě jakožto albánská, Lěš a Gjon.[2]) Ostatní všechna byla obyčejná u Rumunů. Týká se to nejen jmen původu rumunského, nýbrž i těch, která byla sice slovanská, ale Rumuni se zálibou jich užívali, jako Rad, Těšilo. Za jména rumunská pokládáme i Divša a Pulša (srov. Brateša, Dajša, Mirša, Rajša).

Na Rumuny a Albánce ukazuje dále čl. 8 (Novak., 684): А се людие кои соу оу градоу црькве Николине и сь стасми: Гинь Ракооча, Радь Слѣпчевь, Леико Стоупаревикь. Ze jmen tuto uvedených je Gin albánské.

---

[1]) Стась z řec. στάσις. Znamená venkovskou usedlost i městské hospodářství.

[2]) Konst. Jireček, Staat u. Gesellschaft im mittelalterl. Serbien I., 24 b.)

Jako usedlí příslušníci půdy náležející k církvi sv. Štěpána uvádějí se ve čl. 12 (Novak. 685): Dajko Budinić, Rad Baica s dětmi, Rajko Bubićův zeť, Božić Prьčibradić s bratry, Dmitr Murić, Petr Glušec. Podle jmen byli to asi všichni Rumuni. Také ve čl. 20 setkáváme se s jmény rumunskými. Praví se tam: **А се людие кои даю воскь: Киичаници; Коутловики; Бѣльшоуть; Михо Брадель; Горгии, Боличевь зеть; Марко Фечорь; Драгошь.** Ryze rumunská jsou jména Bradel (Hasdeu, u. m., 181, praví, že podle dnešní výslovnosti mělo by se psáti Brâdel) a Fecior; ke jmenům u Rumunův oblíbeným náleží Bělšut (srov. Bělčin, Bělgunь, Bělmuž). Běží tu zajisté o včelaře, poněvadž uvedené osoby měly za povinnost dodávati monastýru vosk. Včelařství bylo po našem mínění také asi obvyklým zaměstnáním Rumunů. Soudíme to zase podle jmen včelařů, vyskytujících se v pramenech. Tak v samém chrysobulu prizrenském čteme ve čl. 79 (Novak. 690): И юште прилєжи царство ми оулиюаре оу Чтимли и оу Лоуговѣхь, именемь: Пометко више Чтимлю, и оулиюрь Рашко сь Пльношемь, и оулиюрь Радомирь и оулиюрь Братнюкь, и юште оулиюрь Радомирь Халикь сь двѣма братома и оулиюрь Добрило, и оу Брьнници оулиюрь Костадинь. Všechny tyto „úlaře" (včelaře) pokládáme podle jmen za Rumuny. Byli to asi brtníci, kteří provozovali svou živnost v lesích a používali za úly dutých stromů (brtí). Na území uherském a polsko-ruském setkáme se znova s těmito rumunskými včelaři, pěstujícími včely v t. zv. pasekách (rusín. пасіка, včelník), z čehož povstalo rumunské slovo prisacă.

O rumunských včelařích zmiňují se i jiné listiny. Tak na př. v potvrzení dřívějších donací daném monastýru chilandarskému králem Milutinem (1282—1298) uvádějí se v Zahaku na Bystřici včelaři Dobrko, bratr jeho Bratoslav, Brajen, Gnusa,[1]) vesměs jména obvyklá u Rumunů. V chrysobulu, daném r. 1300 týmž králem monastýru sv. Jiří ve Skoplji, činí se zmínka o včelaři Dobrenovi.[2]) V chrysobulu banjském setkáváme se „v Luzích" (оу лоуговѣхъ)[3]) — patrně na témže místě jako v listině prizrenské — rovněž se včelaři podle jmen Rumuny. Tamtéž na Pri-

[1]) Зак. спом. 389 čl. 3.

[2]) Зак. спом. 617, čl. 51.

[3]) Vyd. Jagićovo, str. 10.

sojnici uvádí se včelař Braislav.[1]) Témuž monastýru přidal car Štěpán r. 1346 nové včelaře, Pribu, Draju, Něgoslava a j.,[2]) vesměs se jmény u Rumunův oblíbenými.

Rumuni zabývali se také rybařením. V listině prizrenské čteme tato jména rybářů v Plavě: Budoje, Bogoje, Radan, Radeta, Chvaloje, Bogoje Gradojević, Priboje Drugović, Radovin.[3]) I tato jména doložena jsou vesměs u Rumunů. Také v prvém chrysobulu dečanském z r. 1330 uvedeni jsou rybáři jménem. Jsou to rovněž rybáři plavští, a to: Radilo a syn jeho Bogoje, Radoslav, Radovan, Srьdan a bratr jeho Miloje a syn jeho Dobroslav, Chranoje, Dragčjuj, Chranislav, Radmuž, Goislav, Gurdeš a j.,[4]) zase jména doložená u Rumunů.

Rumuny nalézáme i mezi rozličnými řemeslníky. Podle jmen aspoň pokládáme za Rumuny krejčí (шьвци свитни) uvedené ve čl. 196 (Зак. спом. 700) a ševce (цьнгарию)[5]) uvedené ve čl. 197. Zcela určitě byl Rumunem kovář Rudыl, o němž je řeč ve čl. 131, neboť jméno toto čteme mezi rumunskými jmény listiny banjské. K Rumunům můžeme s pravděpodobností počítati jiného kováře Smila v témže článku. Také jména uvedená ve čl. 144 nasvědčují tomu, že Rumuni byli zastoupeni i při živnosti stavební.

Největší počet Rumunů zabýval se ovšem i na panství monastýra prizrenského pastýřstvím. Vidíme to z počtu katunů, o nichž je v prizrenském chrysobulu řeč, i z počtu rodin vyjmenovaných v každém katunu. Katuny mají tato jména: Guncati (Hasdeu vykládá, že to znamená cei, ce poartă sucmane, po česku huňáči), Dobrušin'c čili Jančišta, Golubovci, Kostrьčany (Kostrьc), Sinainci, Pinušinci, Dragoljevci. I zde tedy vidíme, že katuny zvány byly podle osob, avšak nikoli výhradně. Guncati je vlastně nadávka, a Kostrьčany mají název podle místa, jak vidno, ze druhého tvaru Kostrьc. Dobrušin'c (novosrbsky Dobrušinac) má dvě jména; také druhé utvořeno jest od jména osobního. U katunů dečanských jsme viděli, že měly názvy po svých náčelnících, žijících v době vydání chrysobulu, z čehož možno souditi, že buď běželo o katuny zcela nově zřízené, anebo že staré názvy nahraženy byly novými. Jinak

---

[1]) Vyd. Jagićovo 9; Novaković, Зак. спом. 622, čl. 4.

[2]) Зак. спом. 631, čl. 5.

[3]) Vyd. Šafaříkovo, 303.

[4]) Vyd. Milojevićovo, 56.

[5]) Hasdeu, Archiva istor. III., 120, překládá nesprávně țiganii.

je tomu u katunů prizrenských. Ani jeden z nich nemá jméno po svém tehdejším náčelníku, ať už jsou výslovně jako tací uvedeni, či dlužno-li za náčelníka pokládati osobu na prvém místě jmenovanou. Je z toho nepochybno, že aspoň ty katuny, které nesou názvy odvozené od jmen osob, nejsou obcemi novými, nýbrž že zřízeny byly před vydáním prizrenského chrysobulu.

Takové změny názvů byly zcela přirozené, dokud svazky pojící Vlachy v jeden celek byly svazky ryze aneb aspoň převážně osobními. Vlasi Ratiševci mající za svého náčelníka Ratiše nepřestali býti Ratiševci, i když přestali úplně volně kočovati a obmezovali svůj pobyt jen na určitý horský rayon. Své staré jméno, přijaté po náčelníkovi, mohli tito Ratiševci podržeti, i když ze svazku osobního stal se svazek územní. Nutné ovšem staré pojmenování nebylo. Vystavěli-li si tito Ratiševci na nějaké hoře salaše, mohli jim sami nebo okolní obyvatelstvo — a to vlastně dávalo jména — dáti název nový, odvozený od názvu místa, na němž katun povstal. Jmenovala-li se hora Sušica, byl katun Ratiševců na ní se nalézající nazván Sušičany. Vedle toho mohl se po nějaký čas udržeti ještě starý název Ratiševci, ovšem jen tak dlouho, dokud Ratiš zůstal na živu anebo byl náčelníkem. Za náčelníka nového Todora nazývali se členové katunu už Todorovci, avšak okolní obyvatelstvo jmenovalo je nadále Sušičany. Byl-li novým náčelníkem Bunilo, změnilo se zase jméno obce moci jeho podřízené. Říkalo se nyní Bunilovci, ale vedle toho po staru pořáde ještě Sušičany. Zkrátka, jména odvozená od osobních se měnila, kdežto jména, jež pocházela od názvů topických, zůstávala nezměněna. Aby nebylo zmatků, sešlo konečně s dvojího označování, a katunům zůstalo jen jedno jméno, ať už pocházející od místního názvu či od jména prvého náčelníka a zároveň zakladatele katunu.

Tato dvojitost jmen nebyla ovšem možná, dokud se pastýři zcela volně pohybovali a nesrostli tedy ze žádným místem. V tomto stadiu příslušníci personálního svazku stojícího pod mocí Ratišovou nemohli se nazývati jinak než Ratiševci, a když Ratiš zemřel anebo přestal býti náčelníkem, a místo jeho zaujal Ursul, museli dostati jméno Ursulovci.

Prizrenský chrysobul je důležitý také pro seznání názvů katunských starostů. Vedle známého nám již názvu slovanského knez, jak jest označen náčelník Golubovců (čl. 111 u Novakoviće, Зак. спом. 693), nazývají se náčelníci ostatních katunů, pokud

vůbec se o nich činí zmínka, премикюрь (прѣмикюрь, čl. 109, 114, 121; Зак. спом. 693), kterýžto název známe také z listiny, kterou Štěpán Dušan v l. 1334—1346 potvrzuje dřívější donaci chrámu sv. Mikuláše ve Vranji. I tam uvádí se ve čl. 5 (Зак. спом. 414) premićur. Je to název pocházející z řeckého πριμικήριος (a to zase z lat. primicerius, primus in cera). V říši byzantské, jak již na to upozornil Hasdeu podle řeckého spisu De officialibus aulae byzantinae (vlastně Περὶ τῶν ὀφφικιαλιῶν τοῦ παλατίου Κωνσταντινουπόλεως, připisovaného dříve Kodinovi, užívalo se tohoto titulu pro rozličné vysoké hodnostáře.[1]) Tak nazýval se jeden z nejvyšších hodnostářů cařihradských, vyšší než velký logothet, protosevast a kuropalat, ὁ μέγας πριμικήριος. Hlavní jeho funkcí bylo nositi o slavnostních dnech panovníkovo žezlo. Prvému z dvořanů říkalo se ὁ πριμικήριος τῆς αὐλῆς; náčelník dvorské stráže vojenské slul ὁ πριμικήριος τῶν Βαράγγων, prvý notář ὁ πριμικήριος τῶν ταβουλαρίων. Název tento přijali od Řeků Srbové a označovali jím, pokud víme, nejen náčelníky katunů, nýbrž i vesnic. Je to patrno zejména ze čl. 146 zákona Štěpána Dušana[2]): Такожде кнезовѣ и прѣмикюріе, и владал'ци, и прѣдстаиници, и чел'ници, кои се обрѣтаю сели и катоуни обладаюштеѥ, ты-зи въси да се кажоу образомь выше писанымь, аште се наиде оу них тать или гоусарь. Viz také listinu carice Jevdokije a syna jejího Kostadina z r. 1381 monastýru Chilandaru: . . . . по селѣхь же примикюрие (Зак. спом. 448, čl. 5). Ostatně premićura jakožto starostu vesnice (osady selské naproti katunu) nalézáme v samém chrysobulu prizrenském, ve čl. 104 (Зак. спом. 692): И приложи царство ми Влахе Блат'чане, именемь: Баиславь прѣмикюрь . . . . Někdo mohl by nám snad namítnouti, že Vlasi Blatčani nejsou sedláci, nýbrž spíše asi pastýři jako Vlasi vůbec, anebo že je aspoň pochybno, běží-li o sedláky či pastýře. Na to můžeme odpověděti, že o Blatci se děje zmínka v chrysobulu krále Štěpána Uroše III., daném r. 1326 biskupství prizrenskému. Z něho (čl. 21, Зак. спом. 641), vidíme jasně, že Vlasi blatečtí byli sedláky. Praví se tam: И проси ме ѥпископь призрѣнскы Арсение да моу сьѥдиню

---

[1]) Viz též rozpravu Novakovićovu Византијски чинови и титуле у српским земљама XI.—XV. века (Глас Срп. Кр. Акад. 78, други разред 47, Bělehrad 1908), 194.

[2]) Vyd. Novakovićova z r. 1898 str. 113.

землю влахомь на Блатци што дрьже людию кралıевьства ми, и не дахь моу, нь придахь всь забѣль кралıевства ми оу Чрьноочи, да си га приıедини кь селомь црьковнимь, да си посади на нıемь влахе црьковне и кога си люби оть црьковныихь люди и да си ıе црьковно ıако и ина села црьковна, а землю црьковноу што соу дрьжали власи на Блатци не оузе кралıевство ми себѣ оу замѣноу.

Také v chrysobulu svatoštěpánském vyskytuje se slovo premićur, a sice na třech místech, u katunu barěljevského (Kostadin premićur), bobojeveckého (pr. Vojsil) a vojsileckého (pr. Vojsil).[1])

Zdá se, že slova premićur užívalo se hlavně na půdě církevní, a že se tam ujalo proto, že církev terminem tím označovala také rozličné svoje vlastní funkcionáře.

Náčelníci katunů na půdě srbské nenazývali se jen knezy a premićury. Z cit. čl. 146 zákona Štěpána Dušana vidíme, že byl pro ně v užívání také výraz *čelnik*, který jest doložen i v jiných pramenech. Podobně jako názvem knez a premićur, označovali se i terminem čelnik rozliční funkcionáři.[2]) Jako náčelníka pastýřův uvádějí jej Statut korčulský (kap. 84, ref. kap. 51 a kap. 177)[3]) a splitský (kn. VI. kap. 38)[4]). Ještě dnes nazývají tak Aromuni starešiny.[5]) Slovo to dostalo se až do severního Řecka (ve formě τσελιγγας).[6])

Na západě a zejména v chorvatském přímoří vešlo pro náčelníky katunů v užívání slovo *katunar*. Jireček praví (Staat u. Gesell. I. 70), že název ten se uvádí od r. 1369 často v Dubrovníku (catunarius, caput cathoni, caporalis catoni). Poněkud jiného smyslu nabylo však slovo to v Poljicích.[7])

---

[1]) Vyd. Jagićovo, str. 32, 33 a 35.

[2]) Doklady viz u Novakoviće, Зак. спом. (v rejstříku); viz téhož autora Виз. чинови, 195 a násl.

[3]) Statuta et leges civ. et ins. Curzulae, péčí prof. Hanela (Monum. hist. jur. Slav. Merid. p. I. vol. I., 1877), str. 47, 84, 119.

[4]) Monum. hist. jur. Slav. Merid. p. I. vol. II., (rovněž péčí Hanelovou) 1878, str. 221.

[5]) Novaković, Село, 108.

[6]) Jireček, Staat u. Gesellschaft I., 70, pozn. 2.

[7]) V Poljickém stat. vyskytuje se slovo katunar ve čl. 91, 92a a 116 (vyd. Jagićova v Monum. hist. jur. Slav. Merid. p. I. vol. IV., 1890, str. 95, 96 a 114) a pak v dodatku z r. 1776, obsahujícím přehled poljických rodin podle jednotlivých katunů. Katunem rozumí se tu zpravidla jedna ves-

Konečně budiž uvedeno, že náčelníci rumunských pastýřů nazývali se s počátku asi *soudci*. Aspoň v darovací listině velikého župana Štěpána Nemanje chilandarskému monastýru z let 1198 až 1199, a sice podle vyd. Novakovićova ve čl. 4 (Зак. спом. 384) uděluje se řečenému monastýru одь Влахь Радово соудьство и Ђоурьгево, а всего Влахь . ро . (= 170). Jak si toho dobře povšiml již Bogdan[1]), běží tu o území vlašského náčelníka, zvaného v pozdějších srbských listinách knezem a premićurem, takže sudstvo znamená tu tolik jako terra judicis, což odpovídá přesně rumunskému terminu judecie (жоудечїе), vyskytujícímu se v moldavských listinách a znamenajícímu okrsek, v němž „cneaz" čili „jude" (soudce) vykonával svou soudní pravomoc. Je možno, praví Bogdan, že knezové Vlachů v Srbsku nazývali se ve svém vlastním jazyku „judecĭ" nebo „juzĭ" (jedn. č. judec, jude), právě tak jako ve Valašsku a Moldavsku.

Probravše názvy vlašských katunů uvedených v prizrenském chrysobulu — katunův albánských nebudeme se dotýkati — a zmínivše se o názvech vlašských náčelníků, jak je známe ze všech srbských pramenů, všimneme si otázky, pokud rumunský živel byl zastoupen mezi sedláky (o řemeslnících a různých jiných zaměstnáních Rumunů byla již řeč).

Pokud se dá zjistiti, byly na půdě prizrenského monastýra jen tři vesnice rumunské, vedle uvedeného již Blatce ještě Tumičino, jež už podle svého zařazení mezi osady vlašské (mezi Blatec a katun Gun'cati, Зак. спом. 693, čl. 106) náleželo Vlachům, a konečně Brogjane (po česku by se řeklo Brozany) anebo správněji řečeno Brod. Neníť nejmenší pochybnosti o tom, že vesnice Brod uvedená ve čl. 70 (Зак. спом. 689) je totožná s Brogjany ve čl. 179 (Зак. спом. 698). I kdyby ve čl. 70 nebyl Brod nazván „selem", prozrazuje čl. 179, že Brogjané zabývali se nejen chovem dobytka, nýbrž i zemědělstvím. Pravíť se tam:

---

nice, po případě i několik menších vesnic dohromady, a katunarem čili knezem nazývá se starosta katunu. Ve vyd. Jagićově str. 130 a 137. Na str. 130 stojí: .... dvanajest katunara aliti knezova od dvanajest selaa ...., a pak dále na téže stránce: ..... svakomu katunu aliti selu ... Srov. dále str. 137: Katun alitivam selo Çasvin Dolacz, Uume i Srignine, sto iest sve jedna knexija (čti knežija).

[1]) Despre cnejiĭ români (Analele Acad. Rom. ser. II. t. XXVI., Mem. sect. ist., Bucur. 1903), 14 a 16; též něm. Über die rumän. Knesen (Archiv f. slav. Phil., XXV., Berlín 1903), 523, 525.

А добиткь црьковни, овце, да пасоу Брогіане, а ине работе оу жоупоу да имь нѣ, а да ороу црькви и сѣно косе дома, а да имь се даю мѣсечина за овце, и травнина да имь се не оузима.

Jako byli Brogjane polovičními sedláky a polovičními pastýři, tak zabývali se i vlašští řemeslníci — aspoň někteří — napolo řemeslem a napolo zemědělstvím. Je to vidět ze čl. 144 prizrenského chrysobulu (Зак. спом. 696), kde se praví: И присели царство ми зьд'це ись Пноукю, на име: Петрошь зь братиомь и зь дѣтию; Воиславь зь братиомь и зь дѣтию[1]) . . . . . и да имь царство ми землю оу Лютоглавѣхь што ю дрьжаль Калоюнь Милкоусовомь брать, нивию и ливаде и мьлинь и виноградь на рѣцѣ Милкоусовь, и да си имаю сиюзи все оу баштиноу, и дѣт'ца ихь. . . . .

Stojan Novaković[2]) položil si otázku a hleděl zjistiti, v jakém poměru se nalézaly ve starém srbském státě vesnice a katuny čili jinými slovy zemědělci a pastýři. Držel se chrysobulů dečanského a prizrenského. V chrysobulu dečanském jsou nejen uvedeny všechny vesnice a katuny dané monastýru, nýbrž i všichni obyvatelé jménem. Archandělovský chrysobul nemá sice dat tak podrobných (ve vsích se neuvádějí sedláci), ale přes to je z něho patrné složení obyvatelstva. Podle Novakovićova počítání bylo na dečanském panství kromě jinakého majetku 40 vesnic (čítajíc v to i závsí) a devět katunů Vlachů. Meropchů (poddaných sedláků) spolu s řemeslníky a popy Novaković napočítal 2097 rodin, k čemuž když se připočte 69 rodin sokalniků (privilegovaných řemeslníků), bylo na dečanské monastýrské půdě 2166 zemědělských rodin. Vlašských rodin Novaković napočetl 266, což s hořejšími činí 2432 rodiny jakožto počet veškerého tamního obyvatelstva. Podle toho na každých 8 rodin selských připadla by jedna rodina pastýřská. Poměr osad pastýřských k osadám zemědělským byl však 1 : 4, poněvadž pastýřské osady byly průměrně o polovici menší než zemědělské. Tím ovšem není řečeno, že by osad (katunů) vlašských bylo čtyřikráte méně než osad (vesnic) srbských anebo rodin vlašských osmkráte méně než srbských, poněvadž, jak

---

[1]) Z tohoto i jiných míst monastýrských chrysobulů srbských, kde se uvádějí jednotlivé osoby se svými bratry a dětmi, vidíme, že zádružné zřízení bylo v tehdejším Srbsku obyčejným zjevem.

[2]) Село, 51 a násl.

jsme viděli, i v zemědělském lidu vesnickém byli podle ryze rumunských jmen také Vlaši. Toho však si Novaković nevšímá.

V chrysobulu archandělovském připadá podle výčtu Novakovićova na 60 rozličných vesnic (i se závsími) 8 katunů vlašských, a 9 arbanaských, celkem tedy 17 katunů. My napočítali jsme však jen 7 katunů vlašských, tak že všech katunů bylo 16. Poměr počtu katunů k počtu vesnic neliší se tedy mnoho od poměru zjištěného na panství dečanském. V jakém poměru se nalézal na Prizrensku počet rodin zemědělských k pastýřským, nedá se zjistiti, poněvadž ve vesnicích nejsou obyvatelé jménem uváděni. — V chrysobulu svatoštěpánském Novaković napočetl 67 vesnic a 4 závsí, nejvíce kolem Ibru a v Rase (34 vesnice a 4 závsí), pak v Zetě (9 vesnic), s ostatními v jiných 9 krajích, na kterýžto počet připadá 8 katunů vlašských s 500 rodin. Vezmou-li se závsí za vesnice, vyjde na 9 vesnic jeden katun. Ale tento poměr svatoštěpánského chrysobulu neznamená tu naproti ostatním chrysobulům po mínění Novakovićově mnoho, poněvadž majetek banjského monastýra nebyl pohromadě, a poněvadž v samém okolí po horách mohly býti ještě katuny, o nichž nevíme, a jež náležely jiným vrchnostem. Poměr ten může míti váhu jen pro území banjského monastýra, avšak na jiných vzdálenějších od státního střediska, lesnatějších a vůbec řídčeji osídlených místech, poměr mohl ukazovati mnohem více Vlachů nebo pastýřů.

V pramenech srbských dělí se vlašští pastýři na vojniky a kjelatory. Dělení toto souvisí s jejich povinnostmi k vrchnosti, a proto pojednáme o *službách a dávkách*, jež tížily *vlašské obyvatelstvo* ve starém Srbsku.

Chrysobuly, jež se nám zachovaly, týkají se vesměs jen půdy církevní, biskupské a hlavně monastýrské. Proto můžeme s bezpečností učiniti si obraz jen o poddanských břemenech Vlachů církevních. Lze však se domnívati, že podobné postavení jako Vlaši církevní zaujímali pravděpodobně i Vlaši na půdě vrchností světských, pokud vůbec velmoži měli mezi svými poddanými Vlachy. Zdá se totiž, že majetek světských velmožů se prostíral více po rovinách a údolích než v horách, takže panstvo srbské i nižší šlechta těžily více z vesnic (osad zemědělských) než z katunů. Rozsáhlé donace půdy ve prospěch monastýrů týkaly se hlavně půdy panovníkovy, a sice takové, jíž panovník snadněji mohl postrádati, zvláště horské. V horských samotách zakládány bý-

valy zpravidla také monastýry, odkázané více na výtěžek z chovu dobytka než na plody zemědělství. V darovacích listinách srbských panovníků čteme, že monastýrům se udílejí nejen vesnice, nýbrž i hory s rozsáhlými letními pastvinami, t. zv. letišti, jakož i pastviny zimní čili zimoviště. Opětovně kladou se v pramenech proti sobě terminy planina (= letište) a zimovište (Зак. спом. 401, 660, 669, 679, 681, 707), jednou mluví se mimo to ještě o pastvisku podzimním (planina, zimovišta, jeseništa, Зак. спом. 406). Také o darování dobytka monastýrům přímo je řeč. Tak na př. v listině vel. župana Štěpána Nemanje monastýru chilandarskému z let 1198—1199 se praví: И дахь одь бытька (= dobytka) чьто моге (Зак. спом. 384, čl. 5). И оу Зетѣ кобыле.... (t. 385, čl. 6). V chrysobulu krále Štěpána Uroše II. témuž monastýru z let 1302—1309 pak stojí: ..... И отьлоучи кралюевьство ми . кд. (= 24) кобиль оть своихь кобиль, и приложихь ю кюлии своюи пирьгоу кои сьмь сьздаль на мори . . . (Зак. спом. 395, čl. 18; Mon. Serb. 61). Rovněž tak bývali monastýrům darováni pastýři, aby hlídali monastýrský dobytek. V listině posléze uvedené činí se o tom zmínka slovy: И пакь видѣ кралювьство ми юре даю светаа цркьви на годиште по . вı . (= 12) ждрѣбца пастырюмь бѣлѣгу, да того ради приложихь влахь да пасоу кобиле цркьовне, а да не оузимаю оть цркьве бѣлѣгоу ничта, паче аке что изьгоубе, да плакюю оть себе конь по . ı . перьперь а кобылоу по . к . перьперь да плакюю цркьви. Dovídáme se tu, že chilandarský monastýr dával pastýřům svých kobyl ročně 12 hříbat jakožto *beleg* (mzdu), z čehož možno souditi, že měl velmi mnoho koní. Aby napříště byl monastýr tohoto břemena zbaven, král daroval mu vlašské pastýře, kteří by pásli koně beze všeho platu, ba kteří by sami ještě, kdyby připravili monastýr o nějakou kobylu nebo koně, hradili škodu. Za koně měli platit po 10[1]) perperech, za kobyly po 20.

Jednou z povinností monastýrských Vlachů bylo tedy pásti vrchnostenský dobytek. Ten byl ovšem různý. Monastýry pěstovaly koně, skot i dobytek drobný, jak to vidíme z chrysobulu banjského, čl. 57 (Зак. спом. 626): Кь цркьовномоу добыткоу ничии добыт'кь да се не приставлю, ни оу ов'це, ни оу краве, ни оу кобыле,

[1]) U Miklosiche, Monum. Serb. 61, stojí .л., což znamená 30, u Kovačeviće však, Споменик XLIV, jehož se drží Novaković (Зак. спом. 395). .ı., t. j. 10.

ни оу конѥ, ни оу свинѥ, ни на поли ни оу гради. Аколи се что обрѣте, да се оузме црьк'ви, да боуде приставлѥль, да се накаже. Podle tohoto ustanovení nesměl nikdo k monastýrskému dobytku přidávati svůj (za tím účelem, aby se pásl s dobytkem monastýrským), a sice pod ztrátou tohoto dobytka ve prospěch monastýra.

Poněvadž tedy monastýry chovaly dobytek rozličného druhu, musely míti k němu četné pastýře. O pastýřích koní zmiňuje se výslovně listina daná monastýru chilandarskému. Pastýře několika druhů uvádí chrysobul svatoštěpánský. Ve čl. 82 (Зак. спом. 628) se praví: Пастырѥмь всѣмь, овчарѥмь и конюхомь и ѥздничарѥмь и кобыларѥмь да се плакѥ како и оу Стоуденици. Vidíme tu, že monastýry mívaly k dobytku svému především vlastní pastýře, totiž najatou čeleď (podobně jako mívaly k pracím zemědělským čeleď zemědělskou čili t. zv. *rataje*, srov. čl. 65 svatoštěp. chrysob.). Najatým svým pastýřům monastýry dávaly mzdu dvojím způsobem. Jednak jim dávaly „*beleg*", roční mzdu, spočívající v určitém počtu narodivších se mláďat (hříbat, u pastýřů koní), o čemž učiněna již zmínka, jednak „*měsečinu*", totiž mzdu měsíční, sestávající z jistého množství plodin. Jak velká byla ta měsečina, není nikde v pramenech naznačeno. Mluví se o ní jen všeobecně v chrysobulu dečanském a prizrenském. V onom (Зак. спом. 651, čl. 35) se praví: .... и влахь к'то кобиле пасе да не оузима бѣлѣга оть кобиль, нь да се храни мѣсечиномь, а к'то ов'це пасоу да оузимаю на Гѥор'гиѥвь дьнь одь . р . овьць ов'цоу сь ѥгнетемь, а што изгоуби, да платии, а мѣсечиноу да оузимаю. — Měsečina dávala se podle tohoto ustanovení koňákům i ovčákům, a beleg byl u koňáků zrušen jakožto dávka patrně vysoká. Pouze ovčáci dostávali vedle měsečiny ještě jednou do roka jednu ovci a jedno jehně ze sta. Ustanovení toto netýkalo se v Dečanech však čeládky, nýbrž Vlachů žijících v katunech. Praví se v dečanském chrysobulu (Зак. спом. 650, čl. 35): Власи Костадинов'ци и Гоилов'ци да пасоу лакимию (= stádo) кобиль, а дроугоу лакимию Тоудоричев'ци и Соушичане, а овце Ратишевци и Световрачане, а говеда Вардиштане, а свиние Лѣп'чинов'ци, načež následuje místo shora právě uvedené: и влахь ....

V chrysobulu prizrenském setkáváme se s kombinací belegu měsečiny. Praví se tam (Зак. спом. 699, čl. 180): А кобиле да пасоу власи Доброушинци, а да имь се даѥ бѣлѣгь на Дмитровь

дьнь на два ждрѣбца[1]) волꙗ десеть перьперь и мѣсечина и гоуни и клашнѥ,[2]) а да даваю выноу доходкь ꙗко и иніи власи. Místo belegu 2 hříbat dostávali pastýři dobrušinečtí 10 perperů. Vedle měsečiny náležel jim ještě oblek.

O výši měsečiny nemůžeme si učiniti ani obraz přibližný. Škoda, že nebyla dosud nalezena listina pro monastýr studenický, v níž bychom se snad poučili o měsíční mzdě pastýřů na tamní půdě obvyklé, jak by tomu nasvědčovala zmínka v chrysobulu svatoštěpánském. Vlainac[1]) chtěl viděti jakési měřítko pro měsečinu v ustanovení chrysobulu prizrenského, kde se vyměřují (Зак. спом. 699, čl. 181) měsíční naturální dávky monastýrským „bratřím", laikům podobným našim klášterním fratrům. Praví se tam totiž: И да се даѥ мѣсечина братиꙗмь двѣма-на-десете все пшенице како имь се и оу Баньскои даѥ, и сирениꙗ двадесете и четыре мѣхе, а мѣхь . рк . литрь, и сировь толикогѥ, а сирь . ѕ . литрь, и соли тріи кьбли, и коже говегѥ тріи, и да имь се даѥ по окрои и по клашнꙗхь, и на вьскрьсениѥ по перперь, и вина да имь се даѥ како и калоугѥромь оу монастыри, тако и нимь. Podle této výměry připadly na jednoho „bratra" monastýra banjského a prizrenského kromě pšenice, jejíž množství není uvedeno, jakožto měsečina 2 měchy sirenija (asi sedlého mléka) — měch o 120 litrách váhy — a dva bochníky sýra — bochník o 6 litrách váhy —, jedna čtvrtina kbelu soli, jedna čtvrtina hovězí kůže (na rozličné potřeby, asi na opánky, pás a kabelu) a jeden oděv (okroja a klašnje), vedle čehož dostával každý o velikonocích po jednom perperu, a vína jim bylo dáváno tolik jako kaluděrům (mnichům).[2]) Pochybno jest ovšem, platil-li monastýr pastýřům svého dobytka tolik jako svým laickým bratrům.

Pasení monastýrského dobytka nezaměstnávalo ovšem všechny příslušníky katunu, nýbrž jen část jich, patrně asi jen ty, kteří knezem (premićurem) k tomu byli ustanoveni. Ostatní lid ka-

---

[1]) Ve vydání Šafaříkově i Novakovićově stojí ждрѣбица, ale má býti patrně ждрѣбца.

[2]) Vlainac, Die agrarrechtl. Verhältnisse, 273, překládá klašnje chybně slovy wollenes Kleidertuch. Správný je překlad Daničićův, Рјечник I. 445, tibiale. Slovo to odpovídá chorv. a slovin. hlače a ještě více pols. *chołosznie* a rusínskému холошнї (nohavice, kalhoty).

[3]) Die agrarrechtl. Verhältnisse, 273 a 274.

[4]) Vlainac, u. m., 273, překládá nesprávně: 12 (Kübel?) Weizen . . . Dvanáct nevztahuje se na pšenici, nýbrž na „bratry".

tunu hleděl si chovu a pastvy vlastního dobytka. Proto čteme v chrysobulu prizrenském (Зак. спом. 699, čl. 180), že Vlasi Dobrušinci pasou sice monastýrské kobyly, začež dostávají beleg i měsečinu, ale zároveň že „dávají (monastýru) dohodьk (povinné dávky) jako jiní Vlasi“. Odvádění tohoto „dohodku“ stíhalo jen ty Vlachy, kteří nesloužili monastýru jako jeho pastýři.

O *dávkách* pastýřských rodin naproti vrchnostem učiněna zmínka částečně již shora. Bylo již řečeno, že podle chrysobulu svatoštěpánského (Зак. спом. 628, čl. 88) měly odváděti monastýru z každých 50 ovcí jednu ovci s jehnětem a jednu jalovou, rovněž tak podle chrysobulu prizrenského (čl. 202), kde se dodává ještě, že ovce mají být dány i s rounem, tedy neostřihané ještě. Podle chrysobulu dečanského (čl. 6) odváděti se měla z každých 50 ovcí 1 ovce a jedno jehně. Vedle dávky záležející v ovcích měli Vlaši dávati monastýrům ještě některé jiné dávky, tak na panství banjském ročně každý člověk ještě dvě jehněčí kůže (čl. 90, Зак. спом. 629), bez ohledu na to, jak veliký počet měl ovcí. Na půdě monastýra dečanského (čl. 6, Зак. спом. 647) přibyl k tomu ještě při stádu (100 ovcích) jeden bochník sýra (patrně určité váhy, srov. čl. 181 chrysobulu prizrenského)[1]) a jeden denár ročně. Rovněž na panství monastýra prizrenského nepřestalo se na pouhém ovčím padesátku. Vlašské rodiny měly každého čtvrtého (přestupného) roku odváděti monastýru po jednom koni nebo místo toho po 30 perperech (čl. 202, Зак. спом. 700) a kromě toho každého roku jednu kůži jehněčí a jeden spratek (čl. 203, Зак. спом. 701). Přidává se ještě zvláštní ustanovení o *poklonnicích* (čl. 204): А кои соу поклоньници, да се сами десеткую, да даю юсени покрове, а пролѣтiи по два брава ꙗлова. Koho sluší rozuměti terminem poklonnici, nelze na základě dosavadních pramenů říci. Vlainac[2]) myslí, že by to mohli býti poutníci, ale sám vyslovuje to mínění jen s otázkou. Každým způsobem byli to jednotlivci, kteří zasluhovali větších ohledů, ať již to byli skutečně poutníci, či ti, kdo z jakékoli pohnutky činili monastýru nějaké dary (poklon — pocta, dar). Tací jednotlivci měli právo sami si vyměřovati „desátek“ („malý“), a to bez kontroly a nižší než ostatní pastýři. Odváděli totiž na jaře

---

[1]) Sýra užíváno bylo na Balkánském poloostrově někde jako platidla. Proto musel míti určitou váhu. Viz Miklosich, Über die Wanderungen der Rumunen, str. 4.

[2]) U. m., 275.

místo jedné ovce březí a druhé jalové pouze dvě ovce jalové a na podzim pokrývky (nač se nepraví).

Jak vidět, nebyly dávky Vlachů veliké, a nemohly ani býti značné, poněvadž vedle nich museli Vlaši konati svým vrchnostem ještě rozličné bezplatné práce, *roboty*, jež se měnily podle toho, běželo-li o vlašské katuny či vesnice. V chrysobulu svatoštěpánském (Зак. спом. 629, čl. 91) se praví: И кто села имаю, да косе сѣна . г . дьни на Киѥрезѣхь или ин'дѣ на близоу и да доносе оу годишти товарь жита а дроугии вина, и да доносе соли црьков'не откоудь имь игоумень рече . м. клѣтишть . ı . товарь. Vlaši, kteří měli selské statky, byli podle tohoto ustanovení povinni kositi pro monastýr trávu po 3 dni na Kijerezech nebo někde jinde blízko monastýra a kromě toho dopravovati pro monastýr obilí, víno a sůl, a sice ročně po jednom tovaru obilí a vína a po ¼ tovaru soli (40 chat čili klětišť, t. j. rodin 10 tovarů), odkud jim igumen nařídí. Tovar byl mírou na sypké věci a tekutiny a také na máslo. Podle prizrenského chrysobulu (čl. 100, Зак. спом. 692) obsahoval 14 starů čili šestarů (z lat. sextarius).

Dále se mluví ve svatoštěpánském chrysobulu o Vlaších *vojnicích* a *kjelatorech* (novosrbsky by se řeklo ćelator). Ve čl. 92 se ustanovuje: И кто ѥсть воиникь и не име тежати вльне црьковне, да даѥ оть себе окрою. Ve čl. 93 pak stojí: И воиникь н кѥлаторь да носе сырѥниѥ сь планине, и кѥлаторь да пасе и вльноу стриже, а воиникь да пасе пастоухе. А оу зло врѣме и воиникь и кѥлаторь да греде кь овцамь. Ze článku posléze uvedeného vidíme, že postavení vojniků bylo lepší než kjelatorů. Obě tyto třídy Vlachů byly sice povinny dopravovati s hor (ze salašů) sirenije (sedlé mléko), ale pásti ovce a stříhati vlnu měli za povinnost jen kjelatoři, kterým připadal také úkol zpracovati vlnu monastýrskou. Vojnici naproti tomu vedli jen dozor nad pastýři a místo toho, aby zpracovali vlnu, měli dávati monastýru „okroji“ (patrně asi sukno na šaty). Jen když byl „zlý čas“ (naléhavá potřeba), musel i vojnik pásti ovce.

O nižším postavení kjelatorů svědčí také čl. 56. (Зак. спом. 626) svatoštěpánského chrysobulu, kde se ustanovuje: Срьбинь да се не женин оу власѣхь. Ако ли се ожени оу невѣсть игоум'новоу, да се ограбии и свеже и онь влахь, оть кога се боуде жениль, и да се вратии безь волѥ опеть на отьчино мѣсто. А кои боудоу старин'ници и не вьз'могоу се повраатити, ниѥд'нь

да нѣ воиникь, нь вси кюлатори. — Sedláci nesměli tedy sňatkem přecházeti k pastýřům. Kdo by tak učinil bez vědomí igumenova, měl být zbaven majetku, svázán a také pastýř, jeho tchán — a vrátiti se opět mezi sedláky (na otcovský statek). Jen ti, kteří byli starinnici, kteří totiž před mnoha lety k Vlachům se přiženili, nemuseli se vrátiti mezi sedláky, ale nemohli se státi vojniky, nýbrž byli počítáni mezi kjelatory.

Kdo byli vojnici, vidíme z rozličných srbských pramenů. Byli to oni jednotlivci jak ze sedláků, tak z pastýřů, kteří konali pro svou vrchnost v případě potřeby vojenskou službu, podobně jako to činili sedláci zvaní v právu uherském jobagiones exercituantes čili praedialisté, též nobiles ecclesiae, nebo čeští nápravníci (provisionarii, feodales, servitores, napravnicones).

Srov. listinu krále Štěpána Dušana (z let 1334—1346), kterou se potvrzuje monastýru chilandarskému držba chrámu sv. Mikuláše ve Vranji s příslušenstvím. I tam jest ve čl. 10 (Зак. спом. 414) ustanovení podobné aspoň částečně citovanému místu z chrysobulu svotoštěpánského. Praví se tam: Законь Влахомь. Кои се именоую воиникь, да дава о Дмит'рове дьни покровь чрьвень, а прочи власи да теже вльноу на чловѣка по поставоу, а осталоу вльноу да теже ис-полоу. Článkem tímto doplňuje se ustanovení chrysobulu svatoštěpánského. „Ostatní" Vlaši jsou patrně ti, kdož se na panství banjském nazývali kjelatory. Na půdě náležející k chrámu sv. Mikuláše měli rovněž povinnost zpracovati monastýrskou vlnu, totiž dělati z ní sukno. Zde je ta povinnost určena podrobněji. Každý člověk měl utkáti pro monastýr bezplatně jeden postav sukna (kus určité délky); ze sukna vyrobeného nad tento postav náležela polovice monastýru a polovice pastýři. Vojnici byli té povinnosti zproštěni, ale za to museli dáti monastýru na den sv. Demetria po červené pokrývce.

Velmi zajímavý doklad o vojnicích podán jest v chrysobulu krále Štěpána Uroše II. z r. 1300, kterým se obnovuje a utvrzuje monastýr sv. Jiří Gorga na Seravě ve Skoplji. Praví se tam ve čl. 33 (Зак. спом. 614): И Драготино мѣсто оу Рѣчицахъ обрѣте се царска прониꙗ, а не баштина Драготина. И даде ю кралювство ми црькви, и того ради Манота, зеть Драготинь, видѣвь ере отьстоупи оть нюго мѣстна прикиꙗ и прѣдаде се црькви да си дрьжи тьстниноу и да работа црькви оу воиничьски законь, да моу се конь не товари и товара да не води. Ако

ли Манота и егова дѣца и оуноучию отьстоупеть оть црькве, да соу листи Драготина мѣста, да си га дрьжи црькви ѩкоже га и обрѣте кралевство ми оу старихь хрисовоулѣхь царьске пронию а не Драгоутиноу баштиноу. — Dovídáme se tu, že ve vsi Rěčicích měl nějaký Dragota statek jakožto pronii (na způsob práva lenního), nikoli jako statek svobodný (baštinu). Král daroval tuto pronii monastýru sv. Jiří, čímž zeť Dragotův Manota měl přijíti o tchánův statek. Aby tomu zabránil, poddal se monastýru jakožto vojnik. Tím si nejen užívání statku zachoval, nýbrž byl i zproštěn povinnosti dovážeti na svých koních pro monastýr rozličné potřeby. Podobně dal týž král řečenému monastýru nějakého Kalogorgija s dětmi i statkem jejich, aby pracovali pro monastýr оу воиничьски законь а да имь се конь не товари ни товара да воде (Зак. спом. 615, čl. 34). — Že i jiné monastýry měly podobné vojniky, vidíme ze čl. 69 téhož chrysobulu (Зак. спом. 619): И Хранча по тьстнинѣ облюби црьквоу (prohlásil církvi), да ѥсть црьквни воиникь оу законь Светаго Симеона и Светаго Савы (= podle způsobu obvyklého na půdě monastýru ve Studenici a v Mileševě), и да имь се кони не товаре, и товара да не воде.

Je nyní otázka, co znamená slovo kjelator. O výklad pokusil se již Novaković ve spise svém Село (54, pozn. 1). Uvádí je nesprávně v souvislost se slovem ćelar (κελλαρι), s nímž však nemá nic společného. Vlainac (u. m., 266) překládá ćelatori po něm. Feldfuhrleute, ale ani slovem se nezmiňuje, od čeho slovo to pochází. Jireček (Staat u. Gesell. I., 70) nevykládá sice smysl tohoto terminu, ale správně jej odvozuje od rum. călător, pocestný, poutník (od căle, lat. callis, stezka). Že se slovo dotčené skutečně musí bráti ve smyslu „člověk meškající na cestách", posílaný na cesty k dopravě zboží, toho dokladem jsou příslušná místa pramenů, kde se mluví o Vlaších, kteří nepožívali výhod vojniků. Ačkoli konali pro svou vrchnost rozličné povinnosti, zdá se, že hlavní mezi nimi záležela v transportu rozličných potřeb pro vrchnost. — Mimoděk napadá nám, že vlašští ὁδῖται, o nichž máme zprávu byzantskou, k r. 976 (viz shora str. 30), nebyli nic jiného než pozdější kjelatoři.[1])

---

[1]) Také Iorga, Histoire des Roumains de Transylvanie et de Hongrie (Bucur. 1915) I., 31, vyslovuje touž domněnku.

Vojniků vlašských neměl klášter dečanský. Praví se v jeho prvém chrysobulu (čl. 19, Зак. спом. 649), že král jen málo Vlachů daroval monastýru, a to ještě chudých. Vlaši tito byli vesměs kjelatory, byť se výrazu toho v chrysobulu neužívá. Ve čl. 47 (Зак. спом. 652) stojí: Власи закон'ноу соль да носе одь црьковнога доходка, а што векю донесоу, да ю црькви половина, а влахомь половина; ако ли црьквь оузлюби, да имь и то откоупии. Vlaši dečanští museli tedy bezplatně dovážeti určité množství soli. Pokud dovezli více než byla jejich povinnost, brali z tohoto přebytku polovici soli za odměnu, po případě monastýr od nich část tu odkupoval. Běží tu o sůl, jež byla čl. 17 (Зак. спом. 649) monastýru vyměřena králem ve Sv. Srgji (ročně 200 kbelů).

Dvě kategorie Vlachů rozeznávají se také v chrysobulu prizrenském. Ve čl. 205 se mluví o chudých, ve čl. 206 o ostatních Vlaších. Čl. 205 (Зак. спом. 701) má ustanovení: А власи кои соу оубози да теже вльноу црьковноу што имь повелѣва игоумнь. Ve čl. 206 pak se praví: А ини власи да даю окрою и клашню, и соль да носе, и оу зимишти да косе сѣно кобиламь и гради да напралюю и югьнила да граде, и пастоухе да блюдоу у кобилахь, и жито да носе, и товарь сь игоумномь. Kdežto dle shora uvedené listiny dané monastýru chilandarskému Vlaši byli povinni utkáti určité množství sukna (jeden postav), na půdě prizrenské museli — ovšem jen chudí — utkáti tolik, kolik nařídil igumen. Vlaši bohatší konali tam vedle služby transportní ještě některé jiné práce (dohlíželi nad pastuchy kobyl, kosili seno v zimovišti, opravovali hradby a stavěli pro ovce jagnila) a místo toho, aby zpracovávali vlnu na sukno, dávali monastýru okroje a klašnje.

Povinnosti Vlachů byly tedy, jak jsme viděli, dvojího druhu. Spočívaly jednak v dávkách, skoro vesměs in natura, hlavně v „malém" desátku, jednak v robotách. Jedny i druhé souvisely se zaměstnáním Vlachů. Podobně tomu bylo u sedláků, kteří zase konali práce hodící se pro zemědělce, orali, sekli obilí, kosili trávu, kopili seno, vázali obilí do snopů, obé odváželi do vrchnostenských dvorů atd. Někde konali tyto zemědělské roboty i Vlaši, zejména tam, kde vedli život rolnický anebo aspoň polorolnický. Břemena dotčená lpěla na sedlácích i pastýřích jako na uživatelích půdy náležející právně vrchnostem. Jako jinde v Evropě, dělila se

i ve starém státě srbském půda na dominikální a poddanskou. Tam, kde poddaní užívali také půdy dominikální, museli za to nésti nová břemena. Tak se praví ve čl. 8 listiny cara Štěpána Dušana a krále Uroše z r. 1353, kterou darovali serskému metropolitovi Jakubu a archandělovskému monastýru v Prizrenu chrám sv. Mikuláše na Pšině pod Kožljem (Зак. спом. 703): И власи кои оугоне зимѣ добит'кь на землю на црьков'ноу оу зимиште, да дают црькви травьниноу по законоу; такожде и Срблие. Malý desátek dávali totiž Valaši za užívání letních pastvin v horách. Proto za užívání pastvin zimních, náležejících vrchnosti, museli dávati novou dávku, zvanou *travnina*. Název tento vysvětluje se povahou zimovišť, jež byla položena níže a podobala se spíše lukám než horským pastvinám čili t. zv. letištím. Máme však i doklady na to, že travnina se ztotožňuje s dávkou z letních pastvin čili t. zv. *planiniotiko*, třeba výrazu tohoto na příslušném místě nepoužito. Srov. Зак. спом. 618, čl. 57 chrysobulu daného r. 1300 monastýru sv. Jiří ve Skoplji: Такожде кто испланиноуіе на црквнои планинѣ, да подаіе црькви травниноу законноу. Srov. také čl. 26 listiny dané Štěpánem Dušanem v l. 1347—1350 monastýru sv. archandělů v Lesnovu (Зак. спом. 681): И што іесть планина црьковна и пашница и зимовишта, всѣмь тѣмь да обладаіе црькьвь Светаго Архаггела. Аште ли кто начнеть по силѣ пасти или зимовати, да даіе травниноу по законоу. Travnina odváděla se in natura. Zákon Štěpána Dušana má o ní ve čl. 197 toto ustanovení: Коемоу властелиноу пріиде да зимоуе чловѣкь, да дава травниноу: оть 100 кобиль кобилоу, оть овць овцоу сь аганцемь и от 100 говедь говедо. — Travnina (třevnina) uvádí se také často v immunitách mezi břemeny, k nimž obyvatelstvo bylo povinno ve prospěch panovníka. Panovník měl k vybírání této dávky dokonce zvláštního úředníka zv. *travničar*. Děje se o něm zmínka v listině chtetovské z let 1337—1346 (čl. 30, Зак. спом. 660.) — Zdálo by se, že travnina je dávka totožná s t. zv. *inomistrem* (z řec. νόμιστρον), ale doklady pramenů (viz Зак. спом. 448, 512 a 514) svědčí o opaku, poněvadž oba terminy vyskytují se vedle sebe. Také v jiných zemích Balkánského poloostrova známa byla travnina čili travarina, rovněž v Italii. Je to staré herbaticum, z čehož se vyvinul italský výraz *erbatico* a chorv. *arbadiga* (viz Razvod istarski, Arkiv za povj. jugosl. II. 233; Starine VI. 173. Viz též Mažuranić,

Prinosi za hrv. pravno-povjestni rječnik, *arbadiga*).[1]) V Bosně a Hercegovině je dávka ta známa až podnes.

Kdo bahnil ovce na cizí půdě a postavil tam za tím účelem ohradu, musel platit vlastníkovi půdy obvyklou *torovninu* (chrysobul z r. 1300 mon. sv. Jiří ve Skoplji, čl. 56, Зак. спом. 618). Kdo vháněl vepřový dobytek za účelem žírování do cizích lesů, měl platit *žirovninu* t. j. dobytčí desátek (tamtéž čl. 58).

Dosud nedotkli jsme se ještě otázky, jaké postavení měl naproti vrchnosti i naproti příslušníkům katunu *knez* čili *premikjur*. V literatuře rumunské vyslovili se o této otázce Hasdeu a Bogdan. Hasdeu[2]) mluví vlastně jen o vesnicích, ale vztahuje svůj výklad patrně (viz str. 136 jeho práce) i na katuny. Po jeho mínění osady panství prizrenského — z největší části rumunské, z menší albánské a jen několik málo srbských — dělily se na čtyry druhy: 1. církevní, 2. soukromé, privilegované, 3 knezovstva a primiceriáty, 4. osady župní. Osady církevní a světských vrchností měly správu církevní a soukromou. V čele osad župních stál župní knez (кнез от жоупе). Knezovstva a primiceriáty byly svobodnými obcemi, spravovanými od primicerů nebo nižších knezů. Obce tyto měly prý mnohem lepší postavení než všechny ostatní. Požívaly ve svém náčelníku, knezovi čili primicerovi, voleném z jejich středu, vlastní své správy (samosprávy). Povinnosti těchto vesnic naproti státu záležely v jistých službách a dávkách, měníce se podle míst, avšak stát mohl se jich vzdáti ve prospěch někoho třetího, který se tím stával pouhým náměstkem státu, a neměl práva ukládati oněm obcím větší břemena, než ke kterým byly povinny od počátku.[3])

Pro toto mínění Hasdeuovo není v pramenech nejmenší opory. Na území srbském nebylo žádných svobodných knezovstev nebo primiceriátů vlašských. Pokud nás prameny zpravují, můžeme mluviti jen o osadách poddanských, v jichž čele stáli zase jen knezové a premikjurové nesvobodní. Ani na to nemáme dokladů, že by soukromé vrchnosti, ať církevní či světské, byly nemohly měniti postavení svých poddaných.

---

[1]) Od toho pochází chorv. *arbadijac*, pastýř. Starine XXXIII., 451. — Ve formě *arbadia* vyskytuje se ono slovo v Mošćen. statutě. Viz Kadlec, Mošćenický statut (Rozpravy čes. Akad. I. tř., č. 53, r. 1914), str. 40.

[2]) Arch. istor. a Romaniei III., 133—141.

[3]) U. m. 140.

Za správné naproti tomu pokládáme mínění Bogdanovo,[1]) že hlavními funkcemi knezů byly podle všeho tyto: 1. vybírali od vlašských pastýřů poddaných klášterům nebo šlechticům povinné dávky, mezi nimiž padesátek z ovcí zaujímal první místo, 2. zabezpečovali výkon robot ve vesnicích vlašských sedláků, 3. vykonávali vesnickou policii, začež je činí zodpovědnými čl. 146 zákona Štěpána Dušana (citovaný shora na str. 146). Bogdan myslí ještě, že knezové 4. soudili v malých věcech příslušníkův obce. Tuto posléze uvedenou funkci vyvozuje ze slova соудство v listině chilandarské Štěpána Nemanje, o němž shora rovněž byla učiněna zmínka.

Ačkoli v pramenech se dotčené úkoly vlašských knezů čili premikjurů nevypočítávají, nelze než celkem souhlasiti s míněním Bogdanovým, že takové byly a musely býti jejich úkoly. Níže uvidíme, že podobné funkce měli valašští knezové i v zemích jiných než v Srbsku. Pouze v jedné věci s Bogdanem nesouhlasíme. Z listin monastýrských, jež máme k disposici, vidíme, že vlašští knezové neměli funkcí soudních. Připouštíme, že funkce takové jim původně náležely, totiž jen dotud, dokud Vlaši stáli přímo pod panovníkem jako pozemkovou vrchností. Jakmile však panovník horskou půdu udělil soukromým vrchnostem, přešla na ně částečná jurisdikce nad poddanými usazenými na této půdě. Mělo se to podobně i se sedláky na půdě panovníkově darované církvi nebo světským vrchnostem. Také nad sedláky vrchnosti vykonávaly jurisdikci, a sice skoro ve všech věcech civilních a v menších věcech trestních. Těžší trestné činy vyhraženy byly soudu panovníkovu, pokud se týče soudu jeho úředníků. Co do soudnictví nebylo tedy žádných rozdílů mezi poddanými sedláky a pastýři.

Že tomu tak skutečně bylo, dokazují jasně prameny. V listině krále Štěpána Dragutina dané monastýru chilandarskému v l. 1276—1281 praví se ve čl. 4. (Зак. спом. 387): И люде сию светые црькве, пре коие имаю мегоу собомь, да се прю прѣдь игоумномь или прѣдь владальцы црьквьными, развѣ невѣре и провода, землие и вражде, а сь землıаны соудь да и(мь) юсть прѣдь кралемь или прѣдь юдинѣмь одь владальць двора кралева,

[1]) Despre cnejiĭ români, 15 a 16 (ve zvláštním otisku str. 3 a 4), ve vydání německém, Über die rumänischen Knesen, 525.

коюега испроси игоумьнь и братыа, а севасть ни инь кои владальць ни оу чемь да не соуде оу сихь метохыахь. Jasně je tu řečeno, že vzájemné pře monastýrských poddaných soudí igumen nebo monastýrští úředníci. Vyjímají se jen případy nevěry (= zemězrady), odvádění lidí vrchnostem (*provod*), spory o půdu (jediný případ sporů civilních)[1]) a zločin vraždy, kteréžto případy se vyhražují soudu královskému, po případě soudu úředníka královského dvora, jejž by si vyprosil igumen s mnichy. Před týž soud panovníkův nebo soud panovníkova úředníka náležely dále všechny spory monastýrských poddaných ,,se zemany", totiž s jinými lidmi, kteří nebyli poddáni monastýru.

O jurisdikci mluví také chrysobul prizrenský a sice ve čl. 184 a násl. (Зак. спом. 699). Ve čl. 184 se ustanovuje: И кьди се пре сами людию црьковьнiи, да имь никто не соудiи развѣ игоумнь. Ve čl. 185 pak se pokračuje: А што се пре сь инѣми людми за враждоу, за землю, за конь, за проводь, да идоу прѣдь цара. Ve čl. 186 ustanoveno: А за ине соудове да идоу прѣдь митрополита и прѣдь игоумна. (Týká se patrně soudnictví ve věcech církevních.) Podle čl. 188 гдѣ любо боуде соудь, глоба да юсть црькви. I když tedy soud nad monastýrskými poddanými náležel panovníkovi, pokutu nebral panovník, nýbrž monastýr.

Podle chrysobulu prizrenského přibyla k případům vyhraženým soudnictví panovníkovu krádež koně. Listina monastýra chtetovského (1337—1346) přidává k tomu ještě případ znásilnění panny (дѣвичь разбои, srov. podobný výraz Poljického statutu, разбиање женско).[2]) Praví se tam ve čl. 22 (Зак. спом. 659): И што се оучини вражда мегоу црьковными людми, да оузима црьковь, такожде и дѣвичь разбои. Ve čl. 13 mluví se znova o soudnictví panovníkově a ustanovuje se, že úřední taxy za ručení[3]) a připuštění svědeckého důkazu, na něž měl nárok

[1]) Ustanovení hořejší není stilisováno přesně. Ze slov předcházejících zdálo by se, že běží o vzájemné spory monastýrských poddaných v příčině užívání půdy, ale ze čl. 185 chrysobulu prizrenského vysvítá, že jsou tu míněny pozemkové spory monastýrských poddaných s cizími lidmi. Spory takové ovšem nemohly náležeti před soud monastýra.

[2]) Také Konst. Jireček, Staat u. Gesell. II., 3b, uvádí tento případ. Tam však patrně jen chybou tisku stojí Entführung; správně mělo by býti Entehrung.

[3]) Výklad terminu ruka podává Novaković, Законик Стефана Душана (Bělehrad 1898), 197.

panovník, jakož i všeliké pokuty ze sporů monastýrských poddaných souzených panovníkem (nebo jeho úředníky) náležejí monastýru. Článek ten zní: И што се пре црьковны людиѥ на двороу кралѥвьства ми, или прѣдь соудиѥми, или прѣдь инѣми властьми, или ѥ рука, или ѥ послоухь, или ѥ глоба коя либо, да оузыма все црьквь, рекше игоумень. O jaké pokuty mohlo běžeti, dovídáme se ze čl. 26 (Зак. спом. 660): или ѥ крага (pokuta za krádež), или ѥ рука (za ručení), или ѥ отьбои (za odboj, termin známý i právu českému, rebellatio contra jus, „odbití", odehnání soudního posla), или ѥ оудава (pokuta za samovolné jetí dlužníka),[1]) или ѥ прѣстои (pokuta kontumační, za nedostavení se včas k řádně ohlášenému soudnímu roku; podle zák. Štěpána Dušana, čl. 56, činila u šlechtice 6 volů). Ještě podrobněji vypočítávají se pokuty, připadající ze sporů vedených před panovníkovým soudem církvi, ve chrysobulu daném r. 1300 monastýru sv. Jiří ve Skoplji, čl. 47 (Зак. спом. 617). Mezi jiným mluví se tam o pokutách 6 a 12 volů (глоба шестыволна, . вı . - волна), o nichž se nepraví, v jakých případech se vybíraly. Pokuta 6 volů zdá se být totožná s prestojem. V témže chrysobulu, čl. 39 (Зак. спом. 616) vylučuje se nad lidmi monastýrskými soud královských úředníků, a praví se, že poddaní monastýrští mohou být žalováni jen před soudem igumenovým. Kdo by si osoboval soud nad monastýrskými poddanými, měl podle čl. 46 platiti panovníkovi pokutu 100 perperů. Kdo pohnal monastýrského poddaného k jinému soudu než monastýrskému, platil pokutu zvanou ve čl. 66 (Зак. спом. 619) *prestoj*, kterýž termin má tu zcela jiný smysl než ve čl. 56 zákona Štěpána Dušana. Že však i na panství monastýra sv. Jiří ve Skoplji podléhali poddaní při těžších deliktech soudnictví panovníkovu (pokud se týče jeho úředníků), vidno ze čl. 48 (Зак. спом. 617), kde se praví, že pokuta za vraždu, za znásilnění panny a odvedení koně náleží církvi (monastýru). Kdyby monastýr byl měl právo tyto delikty souditi, rozumělo by se samo sebou, že mu také náležely pokuty za ně, a nebylo by se muselo právo k tomu zvláštním ustanovením vyhražovati.

Že tak, jak uvedeno, upravena byla kompetence vrchnostenských soudů, vidíme i ze zákona Štěpána Dušana. Ve čl. 33 se

[1]) Novaković věnoval udavě zvláštní práci, Удава или самовласно апшење за дуг (Правник, Bělehrad 1892, též o sobě).

ustanovuje: Црьковныи людіе о въсакои правдѣ да се соудѣ прѣдь своими митрополити и прѣдь епископы и игоумни; коıа ста чловѣка оба едне црькве, да се соудита прѣдь своомь црьквомь; или оть двою црьквоу боудѣта два чловѣка, коıа се прiита, да имь соуде обѣ црькви. Novaković[1]) vykládá poslední slova tím způsobem, že buď obě církve tvořily dohromady společný (smíšený) soud anebo že obě měly právo souditi. Máme jen prvou možnost za správnou. Neboť smíšené soudy nebyly ve staré době žádnou zvláštností. Znají je nejen prameny jihoslovanské, nýbrž i teksty jiných slovanských národů.

Případy vyhražené soudu panovníkovu uvádí Dušanův zákon ve čl. 183: Станици (pastýři) въси царства ми да гредоу прѣдь соудіе што имаю соудь мегю собом; за враждоу, за гоусара, за тата, за прѣемь людіи, за крьвь, за землю. Panovníkovi soudci soudili tedy: vraždu, loupež, krádež, odvádění poddaných, poranění a spory o půdu.[2]) Slovo *prejem* znamená tu totéž, co shora uvedené провод. Také ruskému právnickému jazyku je termin tento znám (переемъ). — Rovněž u otroků vyhražoval zákon Štěpána Dušana (čl. 103) soudnictví panovníkovu delikty právě uvedené.

Vzhledem k citovaným pramenným dokladům nemůžeme míti za to, že by vlašští knezové byli měli v Srbsku na vrchnostenské půdě nějakou jurisdikci nad příslušníky katunů (nebo i vesnic), jak to myslí Bogdan a také Vlainac,[3]) po jehož mínění knezové vykonávali soudnictví s t. zv. duševniky, uvedenými ve čl. 76 Dušanova zákona. Připouštíme pouze to, že knezové bývali rozhodčími ve sporech mezi členy katunů a vesnic, jestliže jim soupeři sami spory své předkládali k rozhodnutí, ale takovými rozhodčími mohly býti kterékoli soukromé osoby.

Co se týče otázky, jakým způsobem byl knez dosazován, zdali ho vrchnost sama jmenovala, či byl-li volen příslušníky

---

[1]) Законик Стефана Душана, 166.

[2]) Novaković i Vlainac nepřekládají správně slova вражда a крьвь. Novaković, Законик Стеф. Душана, 208 a 209, myslí, že крьвь je vražda, a вражда že je pokuta hlavně za nevypátrání vraha. Vlainac, u. m., 267, překládá Blutvergiessen (крьвь) a Blutrache (вражда). Výrazy zákoníka Dušanova odpovídají chorvatským terminům mrtva krv (вражда) a živa krv (крьвь).

[3]) U. m., 267.

obce, nemáme v pramenech žádné o tom zprávy. Běželo-li o menší katuny, kde byl náčelníkem rodový starešina, zpravidla asi děd členův obce, po případě jiný starší příbuzný, otázka ta nepůsobila těžkostí. Celý katun byl vlastně jednou zádruhou, a tu příbuzenské svazky a ovšem i schopnost jednotlivcova samy rozhodovaly o tom, kdo bude a musí býti knezem. Kde však byl katun větší a skládal se z osob většinou již nepříbuzných, tu sotva asi vrchnost zůstavovala zřízení kneze svobodné volbě příslušníků katunu. Knez nebyl jen hlavou členů katunu v jejich soukromých, hlavně hospodářských záležitostech, nýbrž i prostředkem mezi nimi a vrchností a do jisté míry i policejním orgánem veřejné správy, a proto kázal zájem vrchnosti, aby knezem stal se jen ten, kdo by vrchnosti byl vhod. Na zřízení knezů měly tedy vliv obě strany, i příslušníci katunu i vrchnost, obě strany musely se tedy o vhodné osobě dohodnouti.

Přihlížejíce ke všem okolnostem uvedeným, nemůžeme říci, že by vlašské katuny na srbském území, pokud o nich máme zprávy, byly požívaly samosprávy, jak to myslí Hasdeu.

Shrneme-li všechno, co jsme o Vlaších ve starém státě srbském seznali, řekneme, že byl to lid většinou pastýřský a jen částečně se zabývající zemědělstvím a některými řemesly a živnostmi, že nějaká, snad jen menší část Vlachů nepřestala ještě kočovati, že pastýři vlašští žili v osadách zvaných katuny, lišících se od osad zemědělců, jež sluly vesnicemi (sela), že se nalézali většinou v poddanství naproti vrchnostem podobně jako sedláci, že byli však zavázáni k jiným břemenům než sedláci, že mezi sedláky byli zastoupeni hlavně Srbové, kdežto pastýři byli buď většinou „Vlaši" (Rumuni) anebo Albánci, že však co do jurisdikce nebylo nijakého rozdílu mezi poddanými sedláky a pastýři, a také žádného rozdílu co do knezů (premikjurů), náčelníkův obcí rolnických i pastýřských. Rozdílu nebylo mezi těmito třídami venkovského obyvatelstva ani co do práv k půdě. Poddaný pastýř podobně jako poddaný sedlák užíval volně své půdy, o níž panoval názor, že mu náleží právem vlastnictví požitkového, kdežto vrchnost měla k ní vlastnictví „vrchní", dominium directum. Právě proto musel stejně pastýř jako sedlák poskytovati vrchnosti jistou náhradu za užívání půdy, buď jí totiž odváděti jisté dávky anebo konati určité služby, po případě nésti břemena obojího druhu. Poněvadž orná půda byla cennější než horské pastviny, byly také

povinnosti sedláků k vrchnostem větší než povinnosti pastýřů. Vrchnosti měly tedy rozhodně větší prospěch ze sedláků, a proto není divu, že se snažily počet selského lidu, ne-li rozmnožiti, aspoň zachovati neztenčený. Z této snahy vyplynul shora citovaný zákaz svatoštěpánského chrysobulu, aby Srb (sedlák) se nepřižeňoval k Vlachům (pastýřům). Zákaz takový opakuje se i v chrysobulu dečanském, v němž (ve čl. 36, Зак. спом. 651) se praví: Срьбинь да се не жени оу власѣхь; ако ли се ожени, да ю веде оу мѣроп'хе. Vlachyni mohl si tedy Srb vzíti za ženu, ale musel zůstati meropchem (sedlákem).

Ačkoli však panovník i vrchnosti se snažili připoutati lid pevněji k půdě, bylo ještě za doby cara Štěpána Dušana v polovici 14. stol. mnoho pastýřských Vlachů úplně svobodných, volně kočujících. Vidíme to nejen z četných ustanovení pramenů, týkajících se travniny, dávky placené hlavně kočujícími pastýři za užívání cizí půdy[1]), nýbrž i ze čl. 82 Dušanova zákoníka: Гдѣ прѣстои влахь или арбанасинь на селѣ, на том'-зіи селѣ да не прѣстои дроугы греде за нимiи; ако ли по силѣ стане, да плати пот'коу, и што ю испасьль. Článkem tímto mělo se zameziti, aby napříště se nezdržovalo na vesnické půdě hned najednou několik pastýřů kočujících se svými stády. Příchod takového pastýře s velikým stádem znamenal patrně pro sedláka nemalou škodu, kterou mu dobytek působil. Kdo násilím zaujal současně s jiným pastýřem sedlákovu půdu, aby tam se svým dobytkem odpočal, platil pokutu zvanou *potka* (= čes. půtka), která podle čl 77 „mezi Vlachem a Arbanasem“ činila 100 perperů, z čehož připadala polovina panovníkovi a polovina sedlákovi. Vedle toho musel škůdce ovšem zaplatiti ještě způsobenou škodu.

* * *

Podobně jako v Srbsku vyvinuly se asi poměry týkající se pastýřů také v *Bulharsku*. Odtud nezachovalo se nám však bohužel žádných zpráv.

Také na území *chorvatském* byly podobné poměry. Velmi zajímavý je „vlaški zákon“ cetinského hraběte Ivaniše Ivanoviće, potvrzený sice hrab. Janem Frankopanem teprve r. 1436,

---

[1]) Upozorňuje na to Novaković, Село, 38 a násl.

avšak pocházející ze druhé polovice 14. stol.[1]) Vlaši, pro něž řád ten platil, byli ovšem již pochorvatštěni, ale předkové jejich byli Rumuni, pastýři a zároveň vojáci. Svobody cetinských Vlachů pocházely ještě z doby jejich rumunské národnosti. V čele celé obce, t. j. všech vlašských vesnic cetinského panství stál *knez*, jehož jim dosazovala vrchnost jen v dorozumění s nimi. Kneze, **ки би нимь мрзакь** (s nímž by byli nespokojeni), mohli se zbaviti. Starostové jednotlivých vesnic nazývali se — podobně jako v Poljicích — *katunary*. Který z Vlachů měl usedlost (село), ten byl povinen platiti daň zvanou *unča* (uncia), kdo usedlosti neměl, měl konati vojenskou službu na koni se štítem a mečem nebo střelami a mečem. Z pokuty, vyměřené tomu, kdo nekonal vojenské povinnosti, náležela vojvodovi desetina. Cetinští Vlaši měli tedy *vojvodu*, s nímž se setkáváme u Valachův uherských a slezských i moravských. Jak ukazuje již název, byl to jejich vojenský velitel, kdežto knez, dosazený vrchností, byl civilním správcem. Vojvodou nad nimi neměl býti Chorvat, nýbrž jeden z nich, který jim měl veleti v dorozumění s knezem. Vojenský kůň nesměl nikomu býti vzat v zástavu (u podsadu)[2]) ani místo pokuty za trestný čin. Od sv. Štěpána do sv. Martina nemuseli cetinští Vlaši konati vojenskou službu. Na vojnu měly choditi jen dvě třetiny vojáků, třetí díl měl je opatřovati moukou a koni. Pod Sinjem, hlavním hradem staré chorvatské županije cetinské, konal se vlašský soud, složený z kneze a vlašských přísedících. Ze soudních pokut náležela vlašské obci třetina, soudním přísedícím desetina, rovněž tak knezovi desetina z toho, co připadalo vrchnosti. Pokuty soudní braly se v dobytku (ovce počítala se za libru, kráva za šest liber), avšak odsouzený měl právo zabavené zvíře do dvaceti dnů vykoupiti. Dávky cetinských Vlachů pro vrchnost byly podobné jako dávky pastýřů ve starém Srbsku. Na sv. Jiří měla dáti každá chata (stan), t. j. rodina, jednoho berana nebo ovci a jedno jehně a kromě toho bochník sýra (určité velikosti) — chudý místo sýra dával *vrnču* (tolik jako vrnez v Zákoně vinodolském, veronský drobný peníz)[3]) —,

---

[1]) Tekst viz u Lopašiće, Hrvatski urbari (Mon. hist. jurid. Slav. Merid. V.), 8 a násl. a u Šurmina, Hrv. spomenici (Mon. hist. jurid. Slav. Merid. VI.), 432—435.

[2]) Lopašić u. m. 9, vykládá, že podsada znamená tolik, jako postava (depositum), avšak sotva asi správně.

[3]) U Šurmina, u. m., 434, stojí místo *vrnču* — *vrvcu*.

dále podymný dukát. Na podzim na sv. Martina měli dávati z každého hříběte denár, vyjímajíc katunary, kteří se starali o vybírání dávek, a proto jim náležela za to odměna.

K „zákonu vlašskému" z r. 1436 vydán byl r. 1476 dodatek,[1]) z něhož vidíme, že Vlaši cetinští volili si kneze, a vrchnost že ho potvrzovala.

Z chorvatské půdy náležející hrab. Frankopanům Valaši (Morláci) dostali se po míněni Miklosichově[2]) někdy v l. 1450—1480 do Dubašnice a Poljic na ostrově Krku. V listinách slují Murlachi, a činí se rozdíl mezi nimi a Chorvaty. Zprávy o nich podal Cubich, Notizie naturali e storiche sull' isola di Veglia (Terst 1874).[3]) Ve sbírce Kukuljevićově Acta croatica, vydané cyrilským písmem od Šurmina (Mon. hist. jur. Slav. Merid. VI., str. 244 a 245), uveřejněna je listina, kterou hrabě Jan Frankopan určuje hranice mezi Vlachy, nazvanými tam též Murláky, a mezi sedláky („kolony") vesnice Omišalj (Castelmuschio) na Krku. Stalo se to po stížnosti sedláků, že Morláci činí jim svým dobytkem, zvláště vepřovým, škodu. Jako starešinové (vaćši, t. j. „větší") Morláků vystupují ve zmíněné listině dva „soudci". Poněvadž Vlaši překračovali meze jim vyměřené, zakázal jim to týž hrabě Frankopan r. 1468 (Šurmin, u. m. 254). O Morlácích mluví se tu jako o nově přistěhovalém obyvatelstvu (ovi, ki sada jesu prišli ustanit se), a vyměřují se jim nejen pastviny (konfin paškolativo), nýbrž i orná půda (zemlje oraće), z čehož vidno, že nebyli pouhými pastevci. Jako náčelníci jejich („kapi") uvádějí se „sudac" s několika jinými osobami. Téhož roku 1468 daroval hr. Martin Frankopan chrámu Panny Marie na Crikvenici jednoho Vlacha, který se v listině nazývá „naš osobojni" (náš vlastní).[4]) — R. 1433 zavazovali se náčelníci Vlachů na Velebitu, že nebudou činiti škodu na majetku náležejícím chrámu sv. Ivana v Lice. Náčelníky těmi byli knezové,

---

[1]) Rovněž u Lopašiće, u. m., 11 a 12.

[2]) Über die Wanderungen der Rumunen, 5.

[3]) Miklosich, u. m., 4, uvádí z Cubiche tento výpisek: Murlachi pagavano (za časů hrab. Ivana Frankopana do r. 1480) el decimo per terratico et L. 3—12 per testa all' anno. Da nadal (o vánocích) l' una lonza de porco; da carneval un paro de galine; da pasqua un agnello; da san Martin una torta, et 50 ovi per uno, cara sette di legne per uno, et sei giorni di lavoro alle vigne et terreni del signor Andrea, et a tutti li bisogni dell' isola, et pagano i comuni, et viaggi, et tutti l' altri datij ordinarij.

[4]) Šurmin, Hrv. spomenici, 253.

nazývaní zároveň *vladiky*, vojvoda a čtyři soudcové vlašští, vedle nichž se uvádějí ještě dva pristavové „stola (soudu) vlaškoga".[1]) — O Morlácích v okolí Trogira zmiňuje se listina bána Nikoly Zeeche z r. 1362.[2])

Velmi málo je nám známo o někdejších Rumunech istrijských t. zv. Čičích čili Čiribircích. Podle Rutara[3]) nazývají se tak obyvatelé vsí Mune, Žejane, Brgud, Jelšane, Starada, Lipa, Skalnica, Golac, Vodice, Lánišče, Brest, Sušnjevica a Brdo. Dnes jsou pochorvatštěni.[4])

2. Valaši v zemích uherských.

O dějinách Rumunů v zemích uherských a o jejich právním postavení v minulosti existuje již dosti veliká literatura. O věci psali nejen Rumuni sami, nýbrž i Maďaři a Němci. Všechny sedmihradské národnosti měly tu zájem, a proto není divu, že jejich příslušníci zabývali se dějinami uherských a zejména sedmihradských Rumunů. Ve spoustě literatury velmi mnoho je prací tendenčních, a to jak v táboře rumunském, tak i na straně protivné. Z mínění krajních stojí však přece pravdě blíže Maďaři. Při nazírání na věc rozhodovalo totiž stanovisko, jaké který badatel zaujímal v otázce o původu národa a jazyka rumunského. Ti, kdo v sedmihradských Rumunech viděli autochthony, dívali se zcela jinak na valašské kneze a vojvody než ti, kdo Rumuny pokládali za pozdější přistěhovalce. Mezi historiky rumunskými ujalo se mínění, hlásané zejména Nic. Densusianu (Revoluţiunea lui Horia, 1884), o t. zv. epoca militara, o vojenské organisaci rumunského národa ve středověku, jež byla pozůstatkem někdejšího řím-

---

[1]) Šurmin, u. m., 132.

[2]) Smičiklas, Codex dipl. regni Croatiae XIII. (Záhřeb 1915), str. 211 a 212.

[3]) Slovenska zemlja II., Trst in Istra (Lublaň 1896), str. 66.

[4]) Pouze ve vsích Mune a Žejane udržela se ještě rumunština. — Miklosich, Über die Wanderungen der Rumunen, 6, vyslovil mínění, že stěhování istrijských Rumunů bylo skončeno již ve 14. stol., avšak de Franceschi, Istria (Parenzo 1879), 355—370, ukazuje, že se Morláci stěhovali do Istrie ještě ve stol. 15., 16., ba i 17., a uvádí také kraje, z nichž přišli. Srov. také Werunsky, Oesterr. Reichs- u. Rechtsgeschichte (Wien 1908, seš. 6.), str. 438; u něho jest uvedena další literatura. — O Rumunech istrijských jedná také práce Maiorescuova Itinerar in Istria și vocabular istriano-roman (Iași 1874). Krátký slovník jejich nářečí sestavil též J. Sajovec (Novice, 1857).

ského legionářského systému. Podle této theorie požívali Rumuni v Sedmihradech a Uhrách starobylé autonomie, majíce nejen vlastní kneze, nýbrž i vlastní vojvody, privilegované distrikty a zvláštní své právo, a to z doby před dobytím Sedmihrad se strany Maďarů. Je s podivem, že se této theorie drží ještě přední historik rumunský Iorga, který ve svém nejnovějším spise Histoire des Roumains de Transylvanie et de Hongrie (I., 58 a násl.) zcela vážně má za to, že Maďaři přijali od Rumunův instituce vojvodů a vesnických starostů (knezů-soudců), a Němci sedmihradští že podle nich pojmenovali své soudy a soudní obvody stolicemi (sedes, Stühle, srov. sedes olachicales), a totéž že učinili i Sékelové.[1]) Od Densuşianua nebyl daleko Píč, který rovněž značně přeceňoval význam několika privilegovaných distriktů valašských v Sedmihradech a Uhrách.

Naproti tomu jdou zase někteří spisovatelé maďarští tak daleko, že chtějí ignorovati i onu malou výměru práv, jichž se Valachům na území sedmihradském a uherském dostalo, a že také příchod Rumunů do zemí koruny sv. Štěpána odsunují na dobu co nejpozdější. Správně nazíral na věc hr. Kemény, který již před více než půl stoletím napsal vážné práce o valašských knezech a vojvodech v Sedmihradsku a Uhrách, práce, které ještě ani dnes nepozbyly ceny. Správně vylíčil nám také instituce knezovskou a vojvodskou Hunfalvy. V literatuře rumunské pozoruhodna je (vedle studie o knezech ve Valašsku a Moldavsku) Bogdanova rozprava Originea voevodatuluĭ la Românĭ (Analele Acad. Rom., ser. II. t. XXIV, Mem. secţ. ist., 1902).

Za nejstarší listinnou zmínku o Rumunech v Sedmihradsku pokládáno bylo do nedávna jedno místo v privilegiu krále Ondřeje II. z r. 1222 udělujícím znova řádu německých rytířů Brašovsko. Praví se tam, že řád ani jeho lidé (poddaní) nebudou platiti žádné clo, cum transierint per terram Siculorum aut per terram Blacorum.[2]) R. 1912 uveřejnil v Századok Karácsonyi, datoval a vyložil část jiné listiny (z. r. 1250), dosud jen neúplně a s chybným datem známou, v níž se děje prvá zmínka o sedmihradských Rumunech

---

[1]) Zbytečno bylo by obšírně vyvraceti toto mínění. Ještě dnes jmenují Slováci uherské komitáty po slovansku *stolicemi*.

[2]) Zimmermann-Werner, Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen I. (Hermannstadt 1892), str. 19 (posl. řádek).

podle mínění vydavatelova již r. 1210.[1]) V listině se praví, že král uherský Ondřej II. poslal císaři bulharskému Asěnu Borilovi na pomoc proti odbojníkům vidinským Ivachinum comitem Scibiniensem associatis sibi Saxonibus, Olacis, Siculis et Bissenis. Jak Karácsonyi vykládá, byli oni Rumuni a Pečeněhové usazeni ve fogarašském distriktu, a náleželi tedy asi k pohraničným Rumunům. Do fogarašských končin klade Karácsonyi vůbec prvá sídla sedmihradských Rumunů. Po jeho mínění usazen tam byl r. 1182 jistý počet Rumunů, které sebou přivedl do Uher král Béla III., když vedl válku proti poručníkovi nezletilého byzantského císaře a dobyl Niše a Sofie. Král pokládal tyto Rumuny za vhodné strážce pohraničných hor, a proto je usadil ve fogarašském komitátě, aby mu konali služby proti vpadajícím do země Kumánům.[2]) K prvým přistěhovalcům přibyli záhy noví. Za počátků nové říše bulharské, zvláště od r. 1208, když nástupce Kolojanův Boril a jeho kumánští spojenci utrpěli strašnou porážku od Latinů, majících v rukou Cařihrad, tu po mínění Karácsonyiovu prchali houfně Valaši sídlící v okolí Niše, Sofie a Filippopole ke svým spojencům Kumánům na levý břeh Dunaje. Proto se objevují Valaši ve větším počtu a církevně jsouce organisováni nejprve ve staré Kumánii, pozdějším Valašsku (Uhro-Vlachii), r. 1234 (Theiner, Monumenta histor. Hung. I. 131). Že se tam přistěhovali teprve nedávno, o tom svědčí poznámka Bély IV. v listě k papeži Řehoři IX. z r. 1239: .... cum circa partes Bulgariae in terra, quae Zeuren nominatur, quae dudum fuerat desolata, populi multitudo supercreverit .... (Theiner, u. m., 171). Ve srážce s Tatary zahynuli r. 1238 Kumáni anebo uprchli do Uher. Rumunům zůstalo volné pole tím spíše, že Tataři r. 1242 odtáhli. Že se r. 1247 činí již zmínka o valašských knezovstvech na půdě potomního Valašska, o tom psáno bylo již shora na str. 85. Tam je také citována důležitá listina z r. 1247. Od r. 1272, za vlády Ladislava IV. (III.) t. zv. Kumána, stávali se valašští knezové Ungrovlachie čili, jak se

---

[1]) Tekst viz též u Müllera, Die ursprüngliche Rechtslage der Rumänen im Siebenbürger Sachsenlande (Hermannstadt 1912), 232, pozn. 5.

[2]) Die Ansiedlung der Rumänen auf dem linken Donauufer (Mitteilungen der Fontes rerum transylv. Bd. I. No. 1, Kolozsvár 1912), 32; srov. téhož autora A magyar nemzet történeti joga (1916), 55. V knize posléze uvedené Karácsonyi klade usazení rumunských pohraničných strážců ve Fogarašsku neurčitě do let 1142—1208, avšak akcentuje znova rok 1182.

po bulharsku počali nazývati, bojaři čím dále nezávislejšími. Jednotliví z nich povznášeli se co do moci a bohatství, a když král uherský nabyl znova času, aby svoje práva v Kumánii uplatňoval, nalezl již podle Karácsonyia zvláštní knížetství jihoslovanského původu, osazené však hlavně Valachy (Rumuny). Po vylidnění Uher tatarským nájezdem bylo potřebí osaditi jak Sedmihrady, tak Uhry. Poněvadž Maďaři na to nestačili, přijímáni byli valašští přistěhovalci. Od r. 1242, a zvláště od r. 1369 stěhují se tedy Valaši stále z Bulharska a ze zalidněného již Valašska do zemí uherských. Do r. 1235 nebylo v komitátě biharském ani jednoho Rumuna, neboť jinak bylo by nemožno, aby ve velkovaradínských zápisech o zkoušce ohněm v 389 trestných případech ani jednou se nestala zmínka o Valaších, byť jen jako svědcích.[1]) V komitátě sibiňském vznikly rumunské vesnice Rešinár a Poplaka teprve po r. 1233. V okolí Abrudbánye a Zalatny usadilo sedmihradské biskupství Rumuny teprve kolem r. 1280. R. 1264 nebylo ještě žádného lidského obydlí mezi šášvárským archidiakonátem ve východní části satmárského komitátu a říší tatarskou, tedy v Marmaroši. V komitátě huňadském v kraji hátsegském (Hacok) byly ještě r. 1380 zakládány rumunské vesnice.[2])

Na důkaz, jak Rumuni teprve ve 13. stol. jen znenáhla do Sedmihrad pronikali, sestavil Szádeczky ve článku Az oláh telepités legelső okleveles emléke (Századok XLII, 1908, 577—581) přehled všech pramenných zmínek týkajících se sedmihradských a uherských Rumunů v 13. století. Po opravách Karácsonyiových (v témže časopise, 1908, 847—849) a po doplnění z listiny z r. 1256, o níž se Szádeczky nezmínil, avšak uvedl místo ní podle Hunfalvya pod r. 1263 zprávu vzatou z Katony (Hist. crit. VI, 392, 393), jakož i po doplnění z Wenzelova Árpádovského listáře (XII. 382) a v Századok 1910, str. 8, jeví se onen přehled takto:

---

[1]) Podle Bunyitaye, Biharvármegye oláhjai s a vallás-unió (Értek. a tört. tud. kör. XV. 6, 1892), str. 4 a 5, činí se v biharském komitátě prvé zmínky o Valaších teprve v l. 1283 (u Wenzela, Árpádkori okmánytár, XII. 382 uvádí se osada Oláhtelek) a 1294. Ještě r. 1374 má velkovaradínská kapitola jen 9 valašských vesnic. Větší počet Valachů stěhoval se do bihar. komitátu teprve ve stol. 14. Nejvíce jich bylo kolem Beléněše na území velkovarad. biskupství. Ale ještě v prvé pol. 15. stol. vybízejí tamní biskupové valašské kneze ke kolonisaci. (Bunyitay, u. m., 10.)

[2]) Karácsonyi, Die Ansiedelung, 33 a 34, 30 a 31.

1. Prvá zmínka[1]) o Valaších činí se ve zmíněné již shora listině z r. 1222. Vlachy tam uvedené nelze však klásti, jak to činil Hunfalvy (Az oláhok története I., 327—329) a po něm Szádeczky, do poříčí Bodzy (rum. Buzeu), na východ od Brašova, nýbrž na západ, do pozdější fogarašské krajiny. Jsou to Valaši z Pooltí a z okolí Kerze, o nichž se zmiňují také listiny z let 1223 a 1224, zde pod č. 2. a 3. uvedené.

2. Druhá zmínka o Valaších děje se v listině Ondřeje II. z r. 1223, kterou se uděluje klášteru Cisterciáků v Kerzi území při řece Oltě, odkud se Valaši odstraňují.[2])

3. Listinou z r. 1224 týž král dal sedmihradským Sasům právo ke společnému užívání valašského a pečeněžského lesa. Mohl to býti les v pozdějším Fogarašsku.[3])

4. V listině z r. 1234 praví papež Řehoř IX., že v biskupství kumánském jsou také obyvatelé zvaní Valachy (quidam populi, qui Walati vocantur).[4])

5. V darovací listině, dané r. 1247 králem Bélou IV. řádu Johanitů (a citované shora na str. 85 a násl.), činí se zmínka o Valaších usazených v knezovstvech potomního Valašska.

6. R. 1252 jest obdarován comes Vincencius, syn Sékela Akadaše, od krále Bély IV. panstvím Szék, jež leželo „inter terras *Olacorum de Kyrch* (= Kerz), Saxonum de Barasu (Brašov) et terras Siculorum de Sebus (Sepsi).“[5])

7. Listinou z r 1256 Béla IV. potvrzuje arcibiskupství ostřihomskému práva a svobody udělené mu uherskými králi a mluví tam mezi jiným o desátku z královských důchodů ex parte Siculorum et *Olacorum*, in pecudibus, pecoribus et animalibus quibuslibet. . . .[6])

---

[1]) V přehledu vynechává se shora uvedená listina, datovaná Karácsonyim r. 1210, poněvadž je zapsána teprve r. 1250.

[2]) Zimmermann-Werner, Urkundenbuch I., 27.

[3]) U. m. I., 35.

[4]) U. m. I., 60.

[5]) U. m. I., 78. — K listině této Hunfalvy, Az oláhok tört. I., 366, podotýká, že Valaši, odstranění r. 1223 z území daného klášteru kerzskému, objevují se tam r. 1252 znova asi proto, že je tam Cisterciáci po tatarském nájezdu pustili.

[6]) U. m. I., 80.

8. R. 1260 oznamuje Béla IV. papeži své vítězství nad králem českým Přemyslem Otakarem II. a zmiňuje se o tom, že měl ve svém vojsku mezi jinými také Valachy.[1])

9. R. 1283 činí se zmínka o Rumunech v Biharsku (viz str. 172 pozn. 1).

10. Na území saském v Sedmihradsku (fundus regius) připomínají se Rumuni poprvé r. 1288. Činíť se o nich zmínka v úvodních slovech nedávno objeveného listu ostřihomského arcibiskupa Vladimíra k duchovenstvu a obyvatelstvu sibiňského a brašovského komitátu z r. 1288.[2])

11. V listině dané r. 1291 králem Ondřejem III. u Bělehradu sedmihradského, v níž magister Ugrinus znova nabývá panství Fogaraše a Szombathelye (o které neprávem přišel), činí se zmínka o tom, že mezi přítomnými na sněmovním soudě (congregatio), konaném pod hradem bělehradským, byli vedle šlechticů (maďarských), Sasů a Sékelů také Valaši.[3]) Vystupovali tam jako svědci (ab eisdem nobilibus, Saxonibus, Syculis et Olachis diligenter inquiri fecimus).

V přehledu svém, končícím poznámkou, že z doby panování Štěpána V. (1270—1272) a Ladislava IV (III), z let 1272—1290, neznáme žádné listiny zmiňující se o Valaších,[4]) Szádeczky uváděl také listinu z r. 1231, kterou kapitola bělehradská v Sedmihradech potvrzuje, že Gal, syn Vidův z Bordu, učinil narovnání s Trulem v příčině půdy nazvané Boje, nalézající se ,,in terra Blacorum.“ O půdě oné vypovídá se v dotčené listině, že ,,a tempore humanam memoriam transeunte per majores, avos atavosque ipsius Trulh possessa et a temporibus jam, quibus ipsa terra Blacorum terra Bulgarorum extitisse fertur, ad ipsam terram Fugros (Fogaraš) tenta fuerit.“[5])

---

[1]) Fejér, Codex IV. 3, 15—18.

[2]) Počátek uvedeného listu zní: Lodomerius, miseratione divina archiepiscopus Strigoniensis, dilectis filiis et amicis . . . praeposito, decanis, plebanis universisque nobilibus Ungarorum, Saxonibus, Siculis et *Volachis* de *Cibiniensi* et de Burcia *comitatibus* . . . . . List uveřejněn jest ve článku Karácsonyiově A mérges vipera és az antimonialis (Századok XLIV, 1910, 8—11).

[3]) Zimmermann-Werner, u. m., I., 177.

[4]) Že však za krále Ladislava Rumuni byli se svolením královým usazeni na půdě kapitoly bělehradské, seznáváme z listiny z r. 1293, níže citované.

[5]) Z Kurzova časopisu Magazin für Geschichte Siebenbürgens I. (1844), 176, otiskl ji Hurmuzaki, Documente privitóre la ist. Rom. I. 1., 120.

Listina tato však, na niž se rumunští historikové odvolávají na doklad, ze Rumuni jsou prastarými obyvateli Sedmihradska, je padělkem, jak na to ukázal již Tagányi r. 1893 v Századok.[1])

Z listin shora uvedených seznáváme, že ve 13. stol. Valaši v Sedmihradech sice byli, ale jak se tam dostali, o tom se z nich nepoučujeme, byť jinak nemáme nejmenší pochybnosti, že tam jen znenáhla a nepozorovaně pronikali. O kolonisaci, totiž o osazování půdy na základě smlouvy mezi vlastníkem půdy a příchozím osadníkem bezzemkem máme zprávy teprve z doby pozdější. Jako nejstarší z nich znali jsme zprávu obsaženou v listině Ondřeje III. z r. 1293. Szádeczky uveřejnil ve zmíněném svém článku v Századok 1908, 580, listinu téhož krále z r. 1292, jež v podstatě zní takto: Andreas, dei gratia Hungariae . . . . . rex . . . . . . Ad universorum . . . . . notitiam volumus pervenire, quod nos consideratis fidelitatibus et servitiorum meritis *Alexandri* filii *Gurk* de genere *Akus*, quae nobis in diversis expeditionibus regni nostri, et maxime in exercitu nostro, quem contra dominum *Albertum* ducem *Austriae*. . . . habuimus, exhibuit, ... concedimus, ut ad quasdam terras suas hereditarias, *Elye*, *Zad* et *Fenes* vocatas, *olacos* possit aggregare ac aggregatos retinere, omnem collectam ac debitum eorundem *olacorum* praedicto *Alexandro* relinquentes. In cuius rei memoriam . . . . praesentes concessimus litteras, duplicis sigilli nostri munimine roboratas. . . . . .

Listinou touto dovoluje král, aby Alexandr syn Györke-ův z rodu Ákošů mohl na svých panstvích Illye (nyní Marošillye), Szád (nyní Guraszáda) a Feneš (nyní jen název jistého polního honu) v huňadském komitátě usaditi Valachy, a dává mu zároveň právo na všechny dávky a služby těchto Valachů.

Mnoho psáno bylo v literatuře o listině téhož krále Ondřeje III. z r. 1293, kterou se kapitole bělehradské (v Sedmihradsku) potvrzuje právo míti na svých panstvích Filešd a Eněd 60 valašských rodin. V listině té se praví: Cum nos . . . . habito consilio omnium baronum nostrorum . . . *universos Olacos in possessionibus nobilium vel quorumlibet aliorum residentes* ac (ad?) praedium nostrum regale Scekes vocatum ordinassemus revocari, reduci et etiam compelli, redire invitos, . . . quia tamen nobis constitit evidenter dominum Ladizlaum quondam serenissimum regem Hungariae . . .

---

[1]) Karácsonyi, Századok XLII., 1908, 848.

capitulo Albensis ecclesiae.... huiusmodi donationis beneficiis excrevisse, ut in quibusdam terris ipsius capituli Fylesd et Enud vocatis, a terris episcopalibus distinctis et separatis, *sexaginta mansiones Olacorum* libere et secure valeant commorari, ab omnique exactione seu collecta regali scilicet quinquagesima, decima vel quacumque alia iidem Olaci extorres habeantur penitus et immunes prout haec omnia in litteris praedicti regis Ladizlai... vidimus contineri, nos attendentes hanc donationem....., donationem sexaginta mansionum Olacorum.... ratam habemus et acceptam.... Unde volumus et praecipimus, quod nullus collector seu executor regalis decimae seu quinquagesimae... Olacos ipsius capituli.... *usque numerum praefixum* audeat molestare....[1])

Z listiny z r. 1292 vidíme, že se Rumuni směli usazovati na jednotlivých soukromých panstvích v Sedmihradech jen se svolením královým. Král považoval za své výhradné právo osazovati půdu valašskými kolonisty. Hunfalvy[2]) shledávaje tu myšlenku projevenou také v listině z r. 1293, vyslovil mínění, že král reklamoval pro sebe všechny Valachy, kteří se usadili na statcích šlechticů i jiných jakýchkoliv osob — patrně jen církevních korporací a ústavů —, a žádal, aby tito Valaši třebas i násilím byli usazeni na královském panství Sékeš. Výjimku učinil ovšem u dvou statků kapitoly bělehradské, poněvadž seznal, že král Ladislav dovolil, aby se u nich usadilo 60 valašských rodin. I odtud však mají se Valaši přestěhovati na panství královo, pokud snad počet jich převyšuje šedesát.

V literatuře bylo již podáno vysvětlení, proč se Valaši směli v zemích uherských stěhovati na soukromou půdu jen se svolením krále. Na čtvrtém koncilu lateránském z r. 1215 schismatikové nebyli 53. kanonem uznáni v katolických zemích za plnoprávné křesťany, a usazování jich na šlechtických statcích bylo proto zakázáno.[5]) Zákaz neplatil však pro půdu královskou, jak je vidno z listiny z r. 1222, kde se mluví o Valaších pozdějšího

---

[1]) Teutsch u. Firnhaber, Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens I. (Vídeň 1857), 185; Zimmermann-Werner, Urkundenbuch I., 195; Hurmuzaki, Documente I. 1, 522.

[2]) Neuere Erscheinungen, 90.

[3]) Kurz, Magazin für Geschichte, Literatur... Siebenbürgens II. 1846 (Kronstadt), 383 a 384.

fogarašského obvodu, konajících tam služby pohraničné královské stráže. Müller vyslovuje pravděpodobné mínění, že zákaz neplatil ani pro území sedmihradských Sasů, poněvadž máme již pro rok 1288 doklad o Rumunech Brašovska a Sibiňska.[1])

Listina z r. 1293 vzbudila pozornost maďarských učenců ještě z jiného důvodu. Již Hunfalvy[2]) všiml si toho, že v řečené listině se žádá, aby všichni Valaši usazení na soukromých statcích se přestěhovali na jedinou královskou doménu. Usuzuje tedy Hunfalvy, že r. 1293 nemohlo Valachů v Sedmihradech býti mnoho, když všichni dali se umístiti na jediné královské praedium. Myšlenku tu rozvádí dále Karácsonyi,[3]) který hledá důvod, proč sedmihradští Valaši měli se přestěhovati na jedinou královskou doménu, a snaží se zároveň odhadnouti jich počet. Jako mezi Kumány a Maďary, tak i mezi Rumuny, Maďary a Sasy byly neustálé konflikty, poněvadž pastýřský lid nedbal zájmův a práv rolnictva. Rumuni mohli býti kontrolováni jen na jednom místě, nikoli na 10—20. Sékešské panství, kam prý si stavové přáli shromážditi a umístiti veškeré Valachy, prostíralo se, jak vysvítá z listin z r. 1313 a 1329 a jiných, od Bělehradu na východ mezi vesnicemi Vingárd a Örmény-Székes, a ještě dnes jsou tam hranicí dva potoky nazvané Székás (Nagyszékás a Kisszékás). Na tomto území nějakých 36.000 katastrových jiter mohli prý tedy podle mínění uherských pánů (barones) sídliti všichni uherští (sedmihradští) Valaši. Poněvadž pak k vyživení jedné pastyřské rodiny je třeba aspoň 6 jiter půdy, mohlo žíti na 36.000 katastr. jitrech 600 valašských rodin čili, čítajíc na rodinu šest osob, 3600 osob. Podle výpočtu tehdejšího panstva znajícího dobře současné poměry žilo tedy v Uhersku — myslí Karácsonyi — jen nějakých 3600, nejvýš 4000 Valachů.

S míněním Karácsonyiovým nemůžeme souhlasiti. Především není nijak prokázáno, že by *stavové* uherští, i když bychom pojem stavů chtěli obmeziti jen na velmože, sami si přáli míti soustředěny všechny Valachy na jednom místě, a že by tu tedy běželo o policejní opatření, a pak nelze slova universos Olacos pojímati tak, jako by se jimi rozuměli všichni Valaši sedmi-

---

[1]) Die ursprüngliche Rechtslage der Rumänen im Siebenbürger Sachsenlande (1912), 12.

[2]) Neuere Erscheinungen, 90.

[3]) Laktak-e 896-ban Erdélyben románok (oláhok)? (Tiszántúl 1912, 20. srpna, 5).

hradští. Dalšími slovy „in possessionibus nobilium vel quorumlibet aliorum residentes" určuje se přece zcela přesně, kteří to byli Valaši. V úvahu nepadají tedy Valaši usazení na královské půdě, zejména Valaši konající pohraničnou stráž, a těch bylo daleko více než Valachův usazených na půdě soukromých vrchností. Již z listiny z r. 1292 vidíme, že král osoboval si právo držeti výhradně Valachy. Již to tedy ukazuje, že Valachů královských bylo mnohem více než soukromých. Co však je v listině nejdůležitější, a co přehlédl jak Hunfalvy, tak po něm i Karácsonyi, jsou slova „*revocari*, *reduci* et etiam compelli, *redire* invitos." Vysvítá z nich, že běželo o *uprchlíky* valašské, kteří se vystěhovali z královské domény Sékeš né statky soukromých vrchností, nemajících k tomu ještě ani královhksao svolení k držení Valachů. Jen tito *zběhlí* Valaši, ovšem *všichni*, měli se *vrátiti* (redire) na královskou půdu. Pouze naproti bělehradské kapitole chtěl býti král shovívavým. Kapitola ta obdržela od jeho předchůdce krále Ladislava právo míti na svých dvou panstvích Valachy, a sice 60 jich rodin. Pokud snad ve skutečnosti do tohoto počtu několik rodin scházelo, král dovolil, aby byl doplněn Valachy zběhlými s jeho půdy. Pokud však by počet rodin valašských usedlých na statcích kapitoly s rodinami zběhlými s půdy královské byl vyšší než 60, neměli královští Valaši ani na půdě kapitoly zůstati, nýbrž měli vrátiti se na královskou doménu Sékeš.

V tomto smyslu dlužno pojímati listinu z r. 1293, a nikoli tak, jako by v ní běželo o policejní opatření proti Valachům, ani tak, jako by na jediném královském statku měli býti umístěni všichni Valaši sedmihradští.[1]) Již proto nepokládáme výpočet Karácsonyiův za pravděpodobný. Ostatně zapomněl Karácsonyi při svém výpočtu na oněch 60 valašských rodin, které nadále mohly zůstati na půdě bělehradské kapitoly.

Z pramenů 13. stol. jsme viděli, že na území sedmihradském byli Valaši tří skupin. Jedni usazeni byli na půdě královské (ať na král. statcích či na půdě hradské), druzí na půdě soukromé (duchovní i světské), třetí konečně na území sedmihradských Sasů. Postavením svým blížili se k sobě Valaši skupiny druhé a třetí. Jedni i druzí měli nad sebou pozemkovou vrchnost, jedni majitele

---

[1]) Také Iorga, Histoire des Roumains de Transylvanie I., 86, správně vykládá, že běží jen o Valachy uprchlé s panství sékešského.

velkostatků, druzí saské obce. Naproti tomu skupina prvá skládala se z několika kategorií, lišících se od sebe nestejným postavením. Jen ti Valaši, kteří byli usazeni na soukromých statcích panovníkových, měli podobné postavení jako Valaši soukromých vrchností. Naproti tomu ti, kteří náleželi k jistým hradům, požívali postavení privilegovaného, a tu zas byl rozdíl mezi Valachy příslušícími k hradu fogarašskému a mezi těmi, kteří náleželi k několika hradům jiným.

Dříve než pojednáme o postavení Valachů jednotlivých těch kategorií, obrátíme pozornost k třetí skupině sedmihradských Valachů, totiž k těm, kdož se usadili na *území sedmihradských Sasů* čili na t. zv. *půdě královské* (fundus regius). O nich máme výbornou studii Müllerovu Die ursprüngliche Rechtslage der Rumänen im Siebenbürger Sachsenlande. Prvá zmínka o těchto Rumunech činí se, jak již uvedeno, r. 1288, a sice na území Sibiňska a Brašovska. Bylo jich tam však tehdy ještě málo. Mohlo by se ovšem zdáti, že pozdní poměrně zmínka o Valaších z r. 1288 nevylučuje tamní jich usazení v době mnohem starší. Tu však máme zase listinu kardinála legáta Řehoře z let 1192—1196, kterou bylo rozhodnuto ve sporu mezi sedmihradským biskupem a sibiňským proboštem o územním rozsahu proboštství, a v níž se vykládá smysl slova desertum, pustina, použitého králem Bélou III. vzhledem k území, jež ve 12. stol. dal král Gejza Němcům z Flandrie.[1]) Z listiny té vidno, že na půdě Němcům tehdy udělené nebylo žádných Valachů[2]).

Müller pojednal ve zmíněné své práci nejen o právním postavení Rumunů na sedmihradském území saském, nýbrž podal i stručné dějiny jich kolonisace na této půdě. Nalézáme tam Valachy jak v obcích úplně valašských, tak i v obcích smíšených, kde je většina neb aspoň část Sasů a jiných národností. Co do obcí úplně rumunských autor rozeznává, zdali tyto obce hned od svého založení měly výhradně rumunské obyvatelstvo, či zdali se tam dostali Rumuni teprve časem místo vymřelých Sasů. Co pak se týče obcí, v nichž sídlí Rumuni jen částečně, činí se zase rozdíl, bydlí-li uvnitř obce či jen v postranních ulicích. Máť tento rozdíl svou historickou příčinu. Ve studii své Müller nazývá ony

---

[1]) Zimmermann-Werner, u. m. I., 2—3.

[2]) Iorga, u. m., I., 50 a 51, nebere slovo desertum doslovně.

obce, v nichž Rumuni bydlí výhradně, po případě převážně, obcemi příslušenskými (Zubehörgemeinden) a dělí je na příslušenství obcí (Gemeindezubehöre) a krajů (Kreiszubehöre), při čemž krajem rozumí stolici nebo distrikt saského území.[1]) Co se týče obcí, v nichž bydlí Rumuni jen částečně, autor rozeznává Rumuny žijící uvnitř míst podle práva krajských příslušenství od Rumunů žijících v postranních ulicích nebo předměstích a závsích hlavně podle práva předměstského a záveského. Poněvadž právo krajských příslušenství obcí smíšených je v úzké souvislosti s úplně rumunskými krajskými příslušenstvími, Müller rozlišuje v práci své: 1. obecní příslušenství, 2. krajská příslušenství, 3. předměstí a závsí.

Valašské osady tvořící příslušenství saských *obcí* (Gemeindezubehörorte) nejsou ve všech stolicích, nýbrž jen v broosské, mediašské, mühlbachské, repsské, reussmarktské, schässburgské a sibiňské. Celkem jest jich 16, a všechny povstaly teprve po přistěhování Sasů. Nejstarší příslušenství jsou doložena r. 1383, a sice osady Rěșinar (Städterdorf) a Sad (Czód, Zood), jež náležely k městu Sibini a k obci Heltau (Nagydisznód). Osm osad dá se dokázati v 15. stol., a to Rod r. 1419 (příslušenství saské obce Grosspold, rum. Apoldu-mare, maď. Nagyapold, ve stolici reussmarktské [maď. Szerdahely, rum. Mercurea]), Pianul-de sus (Oláhpian, Walachischpien) r. 1454 (příslušenství obce Deutschpien mühlbachské stolice [m. Szászsebes, r. Sebeșu-săsesc]), Dal (Dallen, Dallendorf, na půdě obce Kelling [r. Câlnic, m. Kelnek] v mühlbachské stol.), Rěchita (něm. Rekitte) a, jak se zdá, i Strugar (příslušenství města Mühlbachu) r. 1464, Gurarou (Auendorf) r. 1476 (příslušenství obce Grossau [m. Keresztényszіget, r. Cristian] ve stolici sibiňské), dále počátky osady Cârpenieș (m. Kerpenyes, n. Käppelsbach, na půdě urwegenské [Szászorbó] ve stolici reussmarktské) r. 1487 (vlastní původ padá do doby po r. 1504) a prvé počátky osady Romoșel (Kleinrumes, příslušenství obce Rumes [m. Romosz, r. Romos] v broosské stolici [m. Szászváros, r. Orăștia]) r. 1493. V 16. století objevují se tři valašské

[1]) Saské území skládalo se totiž z 11 správních obvodů, z nichž devět se nazývalo stolicemi (sedes, Stuhl) a dva obvody (distrikty). V abecedním pořádku jsou to tyto kraje: distrikt brašovský a bystřický, stolice broosská, leškirchská, mediašská, mühlbachská, repsská, reussmarktská, schässburgská, sibiňská a šenkská.

osady jako příslušenství saských obcí, a sice Poplaka (Gunzendorf na půdě neppendorfské [m. Kistorony, r. Turnişor] v sibiňské stolici), jež povstala bezpochyby před r. 1502, Vaĭdeĭ (Wojwoden, Neudorf na území obce Rumes), jež se objevuje poprvé r. 1551, a Valašský Tinkoš[1]) (n. Walachischtekes, r. Thincoşul românesc, m. Felsőtyukos) na půdě obce Deutschtekes (r. Thincóşul săsesc, m. Szásztyukos) ve stolici repsské [m. Kőhalom, r. Cohalm], jehož prvé stopy ukazují na rok 1554 (vlastní vznik padá do let 1557 až 1598). Teprve ve stol. 18. povstaly dvě příslušenské osady, a to Fetendorf na půdě obce Birthälm (r. Berethalom) ve stolici mediašské v l. 1731—1747 (zrušena r .1785) a Ţelina (Puszta, Wossling) v schässburgské stolici [m. Segesvár] vzniklá v l. 1775—1798. O době vzniku osad Poiana (na dobringské půdě v reussmarktské stolici) a Loman (na území města Mühlbachu) nemáme přesných zpráv.[2])

Všechny valašské příslušenské osady vznikly na území nějaké saské obce. O daleké většině těchto osad dá se dokázati, že byly založeny jen s vědomím a vůlí Sasů. Tak byla založena na půdě saské obce Grosspold samou touto obcí rumunská osada Rod, jež existovala již před r. 1419, později však byla opuštěna. Sedm stolic saských dovolilo r. 1419 řečené obci k její žádosti, aby opuštěnou rumunskou osadu obnovila. Rumuni sami vymínili si výslovně toto svolení sedmi stolic k novému zřízení osady. Sedm stolic dalo svolení pod podmínkou, že rumunští osadníci podrobí se službám, dávkám a ochranné i správní výsosti, spojeným s takovými osadami na půdě sedmi stolic.[3]) O svolení saské university (sedmi stolic saských) ke zřízení osady Gurarou zmiňuje se r. 1612 sedmihradský kníže Gabriel Báthori. Podobně uvádí kníže Jiří Rákóczi r. 1646, že osada Zood povstala se svolením saské obce Heltau. Naopak zase víme, že Sasové ničili valašské osady, vzniklé na saském území bez jejich vůle, a že vyháněli odtud valašské osadníky. Tak byli r. 1487 a 1504 se svolením králů Matěje a Vladislava vypuzeni Valaši cârpenieşští, v l. 1555 a 1557 pak osadníci Valašského Tinkoše, a r. 1614 nedovoleno zříditi rumunskou osadu ve Wosslingu. Příslušenské osady rumunské

---

[1]) Podle repertoria Lipského slula osada tato dříve rum. Gainariu.

[2]) Müller, u. m., 80. — Rumunské a maďarské názvy, pokud nejsou uvedeny u Müllera, vzaty jsou z knihy Russu Şirianu-a Românii din statul ungar (Arad, 1904).

[3]) Müller, u. m., 75 a 82.

musely se saskými obcemi uzavírati formální smlouvy, v nichž se opětovně pro jisté případy vyhražovalo Sasům právo, aby usazené Rumuny vyhostili.[1])

Příslušenské osady valašské pokládány byly za majetek, jehož saské obce k svému hospodářskému povznesení koupí nebo jinou smlouvou nabyly. Tuto majetkovou povahu valašských osad poznáváme z pramenů. Tak označuje obec Deutschpien část osady Pianul-de sus, jíž nabyla r. 1454 koupí, v l. 1454, 1456 a 1483 výslovně jakožto portio possessionaria, podobně jako jest r. 1483 označena jiná část téže osady náležející městu Mühlbachu (portio possessionaria, medietas possessionis). O obci Rěşinar dovídáme se r. 1467 z listiny krále Matěje, že město Sibiň zastavila ji jako část městského majetku a pak od právního nástupce zástavního věřitele (krále) zase vyplatila. O osadě Vaĭdeĭ svědčí r. 1551 saská universita, že je to majetek (possessio) saské obce Rumes. O osadě Poplaka disponovala sibiňská městská rada podle svých údajů z r. 1584 jako o jiném městském majetku a přikázala tuto osadu, pokud se týče některé důchody z ní sibiňskému almužnímu fondu. Josef II. prohlásil sice příslušenské osady saských obcí v l. 1784 až 1789 za svobodné obce, aniž saským obcím přiznal náhradu za utrpěnou škodu, avšak toto opatření bylo násilným porušením vlastnického práva postižených saských obcí.[2])

Pojednav o příslušenských osadách obcí, Müller přechází k příslušenstvím *krajů*. Místa osazená Rumuny, žijícími z valné části nebo úplně podle práva krajských příslušenství, i místa s nepatrnými nebo pomíjejícími osadami požívajícími práva krajských příslušenství, nalézala se ve všech jedenácti saských krajích.[3]) Prvá zmínka o dotčeném právu krajských příslušenství na někdejším saském území činí se r. 1515 sedmihradským biskupem, který povinnost k dávkám u Rumunův obce Unterbrodsdorf (Alkenyér) vůči tamnímu katolickému faráři odůvodňuje obyčejovým právem sedmi stolic (iuxta consuetudinem septem sedium saxonicalium).[4])

Také pro posouzení právního postavení Rumunů v krajských příslušenstvích má význam především to, že rumunská příslušenská místa a osady vznikly teprve po usazení se Sasů. Král Vladislav

---

[1]) U. m., 81—83.
[2]) U. m., 105—107.
[3]) U. m., 108.
[4]) U. m., 145.

mluví r. 1493 o obcích vylidněných Turky a zůstavených od Sasů Rumunům.[1])

Pokud máme zprávy o tom, že Rumuni zaujali celé saské obce anebo značnou část jednotlivých těch obcí, můžeme pravděpodobně souditi, že již r. 1380 existovala krajská příslušenská místa Baumgarten (m. Bongárd, r. Bungard), Maichen (Moichen, Móh) a Westen (m. Vesztény, r. Vestem) jakožto součástky sibiňské stolice. O obci Baumgarten dovídáme se r. 1524, že již před tím rokem byli v ní po nějakou dobu místo vyhynulých saských obyvatel výhradně nebo hlavně obyvatelé rumunští. Na dobro zabrali tuto obec Rumuni r. 1628.

Druhá nejstarší zpráva o krajských příslušenstvích padá do r. 1464 a týká se Rumunů broosské stolice. Obcím Kudsir (r. Cudjir) a Sebeshely (r. Sibişelul vechiu) v řečené stolici jsou již r. 1493 uloženy povinnosti ukazující na rumunství těchto obcí, a r. 1539 označují se obě obce výslovně jako rumunské.[2]) V obci Unterbrodsdorfu je převaha Rumunů patrná poprvé r. 1515. Úplně vytlačeni byli tamní Maďaři od Rumunů r. 1577.

Na třetím místě uvádí Müller bystřický distrikt, v němž podle výroku krále Vladislava z r. 1493 saské obce přijímaly na místa po Sasech uprázdněná Rumuny. Ve stolici mediašské bylo v obci Haschagen (Hásság) již r. 1516 více Rumunů než Sasů. Ve stolic repsské nalézá se obec Schönen (Sona) r. 1532 v právním poměru svědčícím o rumunství tamních obyvatel. Ve stolicích mühlbachské a reussmarktské pozbyli Němci jednotlivých osad ve prospěch Rumunů teprve na počátku 17. stol.[3]) Ve stolicích ostatních, leškirchské, šenkské a schässburgské nabývají Rumuni půdy a někde převahy teprve během 17. stol. V městě Brašově nabyli nemovitého majetku teprve koncem 15. stol. (1492, 1497), r. 1526 jsou dosvědčeni také v obci Rožnově (Rosenau, m. Barczarozsnyó, r. Rîşnov).[4])

K usazení se Rumunů na dvorech někdy saských vyžadovalo se zvláštního povolení saských krajských (stoličních nebo distriktních) úřadů. Tak uzavřel sibiňský magistrát r. 1628 s Rumuny baumgartenskými příslušnou smlouvu. R. 1630 bylo před bystřickým magistrátem smluveno přijetí 12 rumunských rodin do obce

---

1) U. m., 146.
2) U. m., 146.
3) U. m., 147.
4) U. m., 148.

Wermesch (Vermes). Stoličním úřadem Leškirchu (m. Ujegyház) bylo r. 1652 osvědčeno přijetí Rumunů do obce Bägendorf (Bendorf.)[1])

Rumuni krajských příslušenství měli horší právní postavení než Sasové, Maďaři a Bulhaři. Ukazují na to již zvláštní povinnosti jejich a také jich označování. Tak nazýváni jsou Rumuni obce Freck (Felek) sibiňským magistrátem r. 1582 cizinci a hostmi. O Rumunech bägendorfských praví se r. 1677, že nejsou plnoprávnými občany. Data z r. 1582 o právních poměrech obce Sakadat (m. Oltszakadát) ukazují, že Rumuni i naproti Maďarům měli menší právo co do účasti na správě jakož i co do jistých služebností, jimž byli podrobeni. Příznačné je, že Bulhaři usazení vedle Rumunů v obci Baumgarten jmenují r. 1607 tyto Rumuny „nízkým plemenem". Ve skutečnosti byly jak r. 1607, tak i r. 1628 Bulharům stejně jako Sasům ve správě obce Baumgarten poskytnuty jisté přednosti naproti Rumunům.[2])

Právo Rumunů krajských příslušenství bydleti na saské půdě a míti tam nemovitosti bylo časově i místně obmezeno. Doklad o tom máme především co do obce Baumgarten. Podle výpovědi baumgartenského saského faráře z r. 1524 byli Rumuni, kteří místo Sasů dočasně se tam usadili, zase vypuzeni, dále nedostala se veškera uprázdněná půda této obce do rukou zapuzených později Rumunů, nýbrž opět dána Sasům nově usazeným.[3]) V obci Rumes byli Rumuni do r. 1557 z jistých částí obecní půdy vyloučeni. V obci Rožnově r. 1579 ustanoveno, že Sasové při bezdětné smrti Rumunů mají právo jejich pozemky od pobočných dědiců těchto Rumunů vykoupiti. V obci Wermesch bylo r. 1630 dvanácti z Moldavska uprchlým rumunským rodinám povoleno bydleti tam a míti nemovitý majetek, jen dokud nenastanou pokojné poměry. S bägendorfskými Rumuny bylo r. 1652 smluveno, že Sasům při prodeji rumunských nemovitostí náleží předkupní právo.[4])

Rumuni byli konečně obyvateli saských *předměstí a závsí.* Do této kategorie Müller klade Rumuny provincie sibiňské (sedmi stolic) a brašovského distriktu, o nichž se děje zmínka r. 1288, a také Rumuny uvedené v listině dvorského sudí Tomáše z r. 1385

---

[1]) U. m., 149.
[2]) U. m., 149 a 150.
[3]) U. m., 150.
[4]) U. m., 151.

jakožto Olachi magisti Johannis filii Symonis quondam bani in districtu Megyes commorantes.[1]) Výslovně jako městští obyvatelé uvádějí se Rumuni poprvé v městě Brašově, a sice r. 1399.[2]) R. 1498 jsou Rumuni dosvědčeni také v městě Mediaši. Za obyvatele saských venkovských obcí a zvláště za pastýře dobytka pokládá Müller ony Rumuny, jichž používání za ponocné od sedmi a dvou stolic se r. 1469 zapovídá se svolením krále Matěje.[3])

Pokud Rumuni náleželi k městským obyvatelům saského území, bydleli výhradně na předměstích, většinou jako hospodáři (zemědělci) a zahradníci. Sibiňské statuty z r. 1589 vylučují mezi jinými cizími příslušníky také Rumuny z koupě domů v městě. Ještě r. 1768 se zapovídá Rumunům bydleti uvnitř Sibině. Město Schässburg ustanovilo ve svých statutech z r. 1517, potvrzených r. 1532 Janem Zápolským, že se koupě a držení domů v hořejším i dolním městě schässburgském dovoluje pouze Němcům. Ve statutech téhož města z r. 1608 bylo zbraňováno Rumunům i jen zdržovati se v ulicích schässburgských, jakmile zajde slunce. Rovněž v Broosu, Brašově a Mediaši bydleli Rumuni jen na předměstích, v Brašově sídlili od nepaměti v předměstí bulharském. Město Mediaš zapovídalo ve statutech z r. 1621 i Maďarům kupovati tam domy.[4])

Že i saské městyse a vesnice měly svá valašská záměstysí a závsí, o tom svědčí již vnější poloha těchto obcí. Na tato závsí vztahuje Müller slova sedmihradských Approbatae constitutiones z r. 1653 (p. V., ed. 77), podle nichž jsou mezi Sasy pastýři a jiní prací svých rukou se živící „přespolní lidé" (külső emberek). Ve svém podání k sedmihradským zemským stavům z r. 1751 rozeznává saský národ mezi rumunskými osadami na svém území jako zvláštní skupinu záveské osady Rumunů. V nejvyšším reskr. z 18. listop. 1753 mluví se výslovně o Rumunech bydlících vedle saských obcí (Valachos Saxonicorum pagorum accolas).[5]) Rumuni tito byli většinou pastýři.

Přejdeme k *právnímu postavení* jednotlivých kategorií Valachů. Začneme Rumuny usazenými *na půdě korunní.*

---

[1]) U. m., 171. — Zimmermann-Werner-Müller, Urkundenbuch II., 598. Celý tekst otištěn v Codex comitum Zichy IV., 299.

[2]) U. m., 171; týž Urkundenbuch III, 247.

[3]) U. m., 172.

[4]) U. m., 173—175.

[5]) U. m., 175—176.

Zvláštní postavení, úplně odchylné od ostatních Valachův, usazených na půdě korunní v Sedmihradech, zaujímali Valaši území *fogarašského.* Jevilo se to již v názvu přednějších z nich *bojaři* (boerones). Byli to valašští pološlechtici náležející k hradu fogarašskému, povinní konati vojenskou službu určitého způsobu, jak to podrobně v některých listinách jednotlivcům z nich udělených (litterae boeronales) výslovně jest uvedeno Zdá se, že valašští vojvodové, jimž Fogarašsko lénem od králův uherských bývalo udělováno (viz shora str. 95), použili starého zřízení pohraničných strážců, zavedeného na Fogarašsku již uherskými králi, avšak opravili je po způsobu valašském. Instituci již zakořeněnou přijali pak sedmihradští vévodové, pokud se týče jejich vdovy, jimž Fogarašsko bývalo přidělováno k užívání. Bojaři fogarašští dělili se na *starší* čili *původní* (boierones antiquiores seu originarii) a na *novější* (recentiores). První užívali bojarství od dob pradávných, tito však byli povyšováni za bojary teprve, když r. 1588 a 1615 Fogarašsko bylo zařazeno mezi fiskální statky. Těmito novými bojary stávali se knížecí klíčníci, komorníci, kuchaři, myslivci a j. zřízenci.[1]) Listiny, z nichž celé bojarské zřízení seznáváme, vydal Nic. Densuşianu, Monumente pentru istoria tierei Fagarasiului culese şi adnotate (Bukur. 1885). Až na několik málo listin ze 16. stol. pochází veškeren materiál ve sbírce Densuşianuově uveřejněný teprve ze stol. 17., ba část z doby ještě pozdější,[2]) avšak bojarské zřízení, o němž se tam jedná, pochází z doby ležící daleko nazpět.

Již Schuler Libloy snažil se vystihnouti postavení fogarašských bojarů. Mluví o nich ve své Siebenbürgische Rechtsgeschichte I. (Sibiň 1855) na dvou místech. Po obojkráte nazývá je valašskými pološlechtici,[3]) jednou též nobiles conditionati.[4]) Řadí je k t. zv. puškášům a bašťášům (sclopetarii) fiskálních panství, kteří požívali šlechtických práv pro své vojenské povolání. Praví o nich, že pocházeli z poddaných kdysi (rumunských) rodin fiskálních

---

[1]) Kolosvári a Óvári, Monum. Hung. jurid. hist. I. (1885), 169, pozn. 2.

[2]) Všech listin není ani 50. Většina je psána latinsky, několik maďarsky. Teksty maďarské provázeny jsou skoro vesměs rumunským překladem. Na konci knihy připojen jest (podle obcí) seznam bojarských rodin země fogarašské (str. 150—154).

[3]) U. m. I., 367, pozn. 1, a 413.

[4]) U. m. I., 413.

panství a povznesli se do stavu pološlechtického, poněvadž konali stálé vojenské služby, hlavně jako posádky.[1])

Zcela jinak pohlížel na fogarašské bojary Densuşianu. V předmluvě ku své sbírce pokládá je za starou historickou šlechtu rumunskou. Bojarství země fogarašské nebylo prý pouhou šlechtickou prerogativou, nýbrž úřadem (unŭ oficiŭ). Jedinou inherentní podmínkou bylo, aby konalo jízdní službu vojenskou. Bojarisovaly se dokonce statky fogarašských šlechticů, a dávala se jim tedy právní povaha bojarské instituce. Vlastnictví k oněm statkům lišilo prý se od uherské feudality a vojenských lén germánských. Bojarské zřízení vojenské nalézáme prý jako starý obyčejový institut také u Rumunů na Balkánském poloostrově. Vojenským původem vysvětluje prý se název rumunské šlechty bojaři (militaires, hommes de guerre) jakož i nefeudální (alodiální) povaha bojarských statků atd.[2])

---

[1]) U. m. I., 413.

[2]) Bylo by zbytečno vyvraceti naivní názory Densușianuovy o původu fogarašských bojarů a o povaze jejich statků. Na jiném místě své publikace (pozn. na str. 48) Densușianu vykládá, že také co do homagia (pokuty za zabití) a t. zv. marcae homagiales (při bezdůvodném obnovování rozhodnutého sporu) byl rozdíl mezi obyčejovým právem země fogarašské a právem uherským. Již Verbőczy v Tripartitu II. 43, 70, 73; III 3, 4) uvádí, že je v Sedmihradech jiné obyčejové právo co do homagia než v Uhrách. V Uhrách činilo homagium šlechtice 200 zl. uherských, v Transilvanii 66 zl. O jaké Transilvanii je tu řeč, ptá se Densușianu. U Sékelů činilo homagium podle samého Verbőczya 25 zl., u Sasů (Statuta jurium municip. Saxonum in Trans., lib. IV. tit. 4) 40 zl. Obyčej platiti 66 zl. při homagiu byl tedy rozšířen jen v distriktech a komitátech sedmihradských obývaných Rumuny, praví Densușianu. — Mínění toto je nesprávné. Homagium 66 zl. platilo v Sedmihradech pro *šlechtu* tamní, a běží tu tedy o partikulární právo *uherské*. Bylo-li toto právo praktikováno i mezi fogarašskými bojary, jak ukazuje nález vrchního soudu fogarašského ze 20. července 1690 (viz čís. 16 sbírky Densușianuovy, str. 43—46), znamená to jen, že řečení bojaři užívali — v této příčině — práva *uherské* šlechty. Dělo se to bezpochyby per abusum, poněvadž r. 1508 na shromáždění fogarašských bojarů a jiných Valachů bylo homagium, jež dosud činilo tam 66 zl., sníženo na 33 zl. (a u sedláků sníženo s 33 zl. na 25 zl.). Viz Monumenta Hungariae jurid. historica (Corpus statutorum Hung. munic.), sv. I. Stat. et constit. municip. Trans. (vyd. Uher. Akad. red. Kolosvária a Óvária, Budapešt 1885), str. 169 a 170. — V nálezu vrch. soudu fogar. z r. 1690 stanoveny byly marcae homagiales na 66 zl. buď tedy proto, že usnesení z r. 1508 nebylo dbáno, anebo proto, že později snad usnesení to zase bylo zrušeno.

Také Hunfalvy věnoval pozornost fogarašským bojarům. V knize své Neue Erscheinungen (str. 168 a 169) počítá je k nešlechticům a praví, že měli sociální postavení knezů. Také jejich povinnosti byly prý podobny povinnostem knezů, takže prý musíme bojarství fogarašské považovati za institut stejného významu jako knezovství.

Kdežto Densușianu sociální postavení fogarašských bojarů nesprávně přeceňoval, Hunfalvy zase je poněkud podceňoval. Jak z rozboru listin, uveřejněných ve sbírce Densușianuově, vyplývá, nebyli fogarašští bojaři ani pravými šlechtici, ani prostými svobodníky (libertini) nýbrž stavem požívajícím některých práv šlechty, pročež Schuler Libloy vším právem je nazývá pološlechtici. Že se na ně tak a ne jinak dívali jednotliví držitelé panství fogarašského a jejich úředníci, vidíme již z kolísavého označování těchto bojarů. Osoby, jimž se vydávají listy na bojarskou hodnost (boeronatus, status boeronalis, officium boiaronatus, officiolatus militaris) a spojené s ní bojarské statky (boeronatus possessionum, residentia boeronalis, fundus boeronalis, portiones possessionariae boeronales, haereditas boer.), titulují se v donačních listinách obyčejně jakožto *agiles*, jak se v uherské právní titulatuře označovali svobodníci (libertini),[1]) ale dosti často také — po způsobu šlechticů — jakožto *egregii et nobiles* anebo aspoň jakožto *strenui*. Zvláště titul posléze uvedený, který náležel osobám rytířským, v listinách bojarských zhusta se vyskytuje. Kolísavost terminologie nejvíce bije do očí v titulech kombinovaných, které se k sobě smyslem vlastně ani nehodí, jako nobilis et agilis.[2]) Užívá se také obratů

---

[1]) Frank, A közigazság törvénye Magyarhonban (2 sv., Budín 1845 a 1846) I. 155, vykládá, že agiles jsou ti, quibus ubicunque agere licet, ale výklad tento sotva je správný. Spíše náleží název *agilis* mezi podobná středověká slova jako *laboriosus* (posléze uvedeným terminem označovali se však pouze sedláci).

[2]) Jednotliví bojaři titulují se také *honestus*, což byl rovněž titul nešlechticů. — Jako doklady k hořejšímu tvrzení uvádíme ze sbírky Densușianuovy: Osoby obdarované slují *agiles* v čís. 1 (str. 8—9), čís. 3 (str. 12—13), čís. 9 (str. 27—29), čís. 40 (118—120), čís. 48 (str. 148 a 149). Titul *agilis* et *strenuus* nalézáme v čís. 5 (str. 15—17) a v čís. 37 (str. 109—113). V čís. 5, kde syn Andreas Posoritai sluje agilis et strenuus, nazývá se otec jeho Alde Niagreie pouze *honestus*. O obou je podána zpráva, že náležejí ode dávna mezi *nobiles boyerones* terrae Fogoras. V čís. 18 (str. 52—54) nazývá se pop, který náležel k bojarům a znova mezi ně byl zařazen, *ho-*

boerones et libertini (čís. 11 a čís. 28), *praerogativa libertinalis et boeronalis* (čís. 9).

Že pravými šlechtici fogarašští bojaři nebyli, vidíme z několika nobilitačních listův, uveřejněných rovněž ve sbírce Densuşianuově. Tak povyšuje Zikmund Báthori dne 8. srpna 1596 (čís. 25, str. 78—80) bojara Bogdana z Dolního Arpáše za šlechtice a dává mu erb. Kníže praví: Eundem Bogdan Alsó Arpássy ex statu et conditione *plebea* et *ignobili*, in quo natus est et hactenus perstitit, eximendum et in coetum et numerum verorum et indubitatorum regni Transilvaniae et Hungariae *nobilium* adnumerandum, aggregandum, cooptandum et ascribendum duximus.... In signum autem hujusmodi verae et perfectae nobilitatis haec arma seu nobilitatis insignia..... (popisuje se erb) .... praefato Bogdan ipsiusque haeredibus..... dedimus et contulimus.

Nobilitační list Zikmunda Báthoria prozrazuje zároveň, že fogarašští bojaři neměli erbů, a že tedy také tím se lišili od pravých šlechticů. V této příčině srovnati bychom je mohli s bojary litevskými, kteří rovněž neměli erbů a teprve po přijetí do erbů polských v unii horodelské z r. 1413 stali se šlechtici.[1])

Také kníže sedmihradský Gabriel Báthori udělil dne 25. února 1613 (čís. 27, str. 82—85) svému správci (dispensatorovi), fogarašskému bojarovi Hangulovi Šáfárovi z Dolního Vištu (Vişteа-de-jos) šlechtictví s erbem. Zajímavá jsou slova nobilitačního listu: Eundem Hanguly Sáfár alias Boer *antea quoque*, uti intelleximus, *nobilem* ...... denuo et ex novo in coetum et numerum *verorum regni nostri* Trans....... *nobilium* annumerandum .... duximus. — „Šlechtic" se tu povyšuje za šlechtice!

Prazvláštní případ nobilitace uveden je ve sbírce Densuşianuově pod čís. 37 (str. 109—113). Kněžna sedmihradská Kateřina Braniborská (vdova po Gabrielu Bethlenovi) uděluje listem ze dne 20. července 1630 několika bojarům rodiny Pents z Dolní Venecie (jsou *strenui* Joannes, Stephanus, Radulius, Demetrius, Mathaeus, Opra,

---

nestus ac *strenuus*. Pouze titul *strenuus* vyskytuje se v čís. 17 (str 49—52), čís. 21 (str. 63—66), čís. 28 (str. 86—87), čís. 29 (str. 88—89), čís. 30 (str. 90—92), čís. 33 (str. 98—100). Titul *egregii et nobiles* čteme v čís. 10 (str. 29—30), *nobiles* v čís. 12 (str. 34—35), *nobilis* et *agilis* v čís. 41 (str. 121).

[1]) Semkowicz, Braterstwo szlachty polskiej z bojarstwem litewskiem w unii horodelskiej (Krakov 1914). Referát o monografii této uveřejnili jsme ve Sbor. věd práv. a stát. XVI. (Praha 1916), 440—447.

filii Salomonis, filii dudum *agilis, strenui* Mathaei Pents de Alsó Venetia) uherské šlechtictví, ale pod podmínkou, že budou i napříště konati pro hrad Fogaraš služby jako jiní bojaři. Nobilitovaným uděluje se zároveň erb.

Dobře podotýká Densușianu k tomuto případu nobilitace, že jsou tu zmatena práva šlechtická a bojarská.

Že fogarašští bojaři nebyli pravými šlechtici, vidno také z listiny čís. 20 ze dne 21. června 1723, kde Samuel Intzedi, vicekapitán obvodu fogarašského, spolu s několika šlechtici a bojary — mezi nimi s poručíkem bojarů (boerok hadnagya) — určuje meze panství Felső Szombatfalva. Hned na počátku listiny dobře se rozeznávají šlechtici od bojarů.

S pravým šlechtictvím nesrovnávaly se také občasné vojenské přehlídky fogarašských bojarů, o nichž se rovněž děje zmínka ve třech listinách sbírky Densușianuovy, v čís. 11 ze 26. května 1657 (str. 31—33), v čís. 13 ze 17. června 1664 (str. 36 a 37)a v čís. 28 z 20. dubna 1628 (str. 86—87). Přehlídky ty zvou se jednou (v čl. 11) *annilustrium*, podruhé pak (v č. 28) *armilustrium.*[1]) Všichni bojaři byli povinni k nim se dostaviti a vykázati, jsou-li co do osoby i co do majetku způsobilí konati bojarskou službu. Jestliže důkaz takový podali, byli ve stavu bojarském ponecháni, a přiznány jim i nadále všechny výsady a svobody bojarů. Srov. na př. čís. 11 Susanna Lorantfi, vdova po knížeti Jiřím Rákóczi I., prohlašuje v listě ze 26. května 1657, že když nařídila annilustrium, aby seznala statum et conditionem universorum et singulorum boeronum et libertinorum districtus terrae Fogaras, tu se mezi jinými dostavili také strenui Nicolaus, Nyagoi et Sztan Ursz de Mardsina. Byli uznáni hodnými,

---

[1]) Oba výrazy jsou případné. Soudíme tak jednak z toho, že Constitutiones exercituales trium nationum transylvanicarum, Nobilium, Siculorum atque Saxonum, schválené králem Matějem r. 1463, znají ve čl. 11 *lustrationem armorum* et reliquorum apparatuum, již mají konati Sedium Capitanei „pacis tempore neque admodum raro“ (tekst podává Schuler Libloy, u. m. I., 364), jednak z toho, že v Brašovsku se měly lustrace od r. 1507 konati *každoročně* (odtud termin annilustrium), byť nařízení toho dbáno nebylo. (Schuler Libloy I. 364 pozn. *) — Podle Hasdeua (Arch. ist. I. 2, 123) Densușianu, u. m. 86, sděluje, že také ve Valašsku konány byly v 16. a 17. stol. vojenské přehlídky bojarů, zvané tam căutarea óstei. Neprávem se arci domnívá, že fogarašské přehlídky byly něčím speciálně rumunským. Již Constitutiones exercituales z r. 1463, shora dotčené, vyvracejí takové mínění.

quod in statu boeronali etiam in posterum permaneant, a proto jim přiznány svobody bojarů distriktu fogarašského, a potvrzena jim totalis et integra quarta pars integri boeronatus ipsorum in possessione Mardsina, v jejíž pokojné držbě, jak z listů jejich vidno, oni i předkové jejich se nalézali, a zároveň zproštěna ona čtvrtina bojeronátu všech daní a dávek.

V listině ze 17. června 1664 (čís. 13, str. 36 a 37) praví Anna Bornemissza,[1]) choť knížete Michala Apafia I., že dala přehlížeti fogarašské bojary, jsou-li způsobilí k bojarství, a že se rozhodla ponechati v dosavadním stavu ty, kteří mají na to práva. Za způsobilé uznáni byli mezi jinými v obci Mardžině Šandru Pandré, Stančul a Stojka s jedním mladším bratrem. „Byli nobilitováni, t. j. učiněni bojary" (megh nemesittetük az mint hogj boérrá teszük), a byla jim potvrzena šestá část třetiny bojeronátu v Mardžině s přísl., ponechána jim svoboda bojarů a zproštění od daní a dávek, a sice s tím, že budou podle starého obyčeje povinni konati pro hrad Fogaraš služby, opatřeni jsouce dobrým šatem, koněm a zbraněmi.

Velmi důležitá je dále listina čís. 30 ze dne 18. září 1632 (str. 90—92), kterou Jiří Rákóczi I. přiznává pouze „*do svého uznání*" bojarský stav Salomonovi Moneovi z Dolní Venecie, jeho bratrům a synům, arci pod podmínkou konání bojarských služeb. Obdarovaní zařazují se znova (denuo) mezi bojary, a ustanovuje se, ut pro veris et indubitatis boeronibus habeantur omnibusque iis honoribus, gratiis, privilegiis, indultis, libertatibus, immunitatibus et praerogativis, quibus ceteri veri nati et indubitati boerones districtus terrae Fogaras quomodocunque de jure et ab antiqua consuetudine utuntur . . . *usque ad beneplacitum nostrum* uti, frui et gaudere possint. Domosque eorundem Salamonis, Many . . . . *ab omni censuum, taxarum* et *contributionum* . . . . . *solutione, servitiorum* quorumlibet *plebeorum* et *civilium* exhibitione, seminaturas, item allodiaturas . . . . . et alias quaslibet *haereditates* ad *boeronatum* ipsorum *spectantes* . . . eximendas supportandas, libertinandas, *boeronandas* duximus, ea tamen conditione, ut iidem Sala-

[1]) Hrad Fogaraš s přísl. byl podle Comp. Const. IV. tit. 12, čl. 4. zastaven knížetem Michalem Apafim choti jeho Anně roz. Bornemisszové a dětem v sumě 80.000 zl., s touž svobodou, které požíval dříve. Bojaři země fogarašské — nazvaní tam šlechtou (a Fogaras földi nemesség) — zavázáni konati služby pro hrad nebo kam se jim nařídí. Na vůli kněžny však záviselo, měli-li se účastniti války.

mon, Many . . . et posteritates ipsorum *omnia onera* et *servitia boeronalia* ad *arcem* nostram *Fogaras* consequenterque domos et curias nostras nobilitares districtus terrae Fogaras debentia *instar aliorum boeronum semper et ubique subire* et a provisoribus castellanisque arcis nostrae Fogaras dependentiam habere modis omnibus debeant et teneantur.

Poněvadž bojarství mohlo býti přiznáváno jen „do uznání" pánů Fogarašska a ponechání jeho záviselo na opětném, při lustracích stále požadovaném prokazování způsobilosti k bojarským službám, nebylo žádným šlechtictvím, třeba svobody s ním spojené právům šlechty velice se blížily. V čem tyto svobody a výsady spočívaly vidíme z listiny právě citované. Bojaři fogarašští zproštěni jsou daní a dávek i všelikých „plebejských" (selských) a měšťáckých služeb. Musejí však za to nésti „všechna břemena a služby bojarské", t. j. konati hlavně vojenskou službu pro hrad Fogaraš a jeho obvod, vedle čehož mají ještě některé jiné povinnosti, jak to vysvítá z několika listin sbírky Densuşianuovy. Obé, práva i povinnosti, je nerozlučně spojeno. Jen tomu, kdo je způsobilý konati bojarskou službu, přiznává se bojarský stav, jen ten má nárok, aby také jeho nemovitý majetek byl „bojarisován",[1]) t. j. zproštěn dávek a služeb lpících na selských a měšťáckých nemovitostech.

Ze zásady posléze uvedené připuštěna však byla přece jakási výjimka, o níž se nemluví sice v listinách uveřejněných Densuşianuem, ale za to ve statutech fogarašského distriktu z r. 1508. Praví se tam: Singulis annis ad castrum portent duo plaustra lignorum per singula capita, semel in festo Natalis Domini, altera vice pro festo beati Michaelis Archangeli. Et falcare debeant more alias consueto tantum duobus diebus et tandem accumulare et importare teneantur.[2])

V tekstu není ovšem přímo řečeno, že dotčené roboty konati mají bojaři, a proto snad by někdo ony závazky vztahovati mohl na sedláky fogarašské, pro něž statuta rovněž byla vydána. Výklad takový byl by však nesprávný; neboť, pokud se jednotlivá usta-

---

[1]) Slova boeronare (čís. 9 a čís. 30) a boeronisare (čís. 17) jsou synonyma slov eximere, libertare.

[2]) Monumenta Hung. jurid. hist. I., 173.

novení statutů týkají sedláků, je to výslovně řečeno.[1]) Ostatně i po této stránce nalézáme podobnost mezi bojary fogarašskými a litevskými. Také bojaři litevští nesli dosti dlouho některá břemena, k nimž zpravidla bývali zavázáni pouze sedláci. Privilejem z r. 1387 byli sice některých z těch břemen zproštěni, ale některé roboty museli konati ještě po r. 1387, ba ještě déle.[2])

Je možno, že také bojaři fogarašští časem byli zproštěni povinnosti dodati do hradu fogarašského dva vozy dříví do roka a kositi po dva dny seno, kupiti a dovézti je. V listinách Densușianuových nemluví se o povinnostech těch snad proto, že později přestaly.

O ostatních povinnostech bojarů mluví se nejen v listě shora cit. (čís. 30), nýbrž i v jiných. Tak na př. v čís. 17. (str. 49—52) Michal Apafi II. potvrzuje 3. srpna 1694 bojarství Alexandra Fuliče z obce Mardžiny a zavazuje ho, aby on i potomci jeho po způsobu jiných bojarů fogarašských sloužili na koních a s oštěpy (ut more aliorum verorum natorum indubitatorum districtus nostri ac arcis Fogarasiensis existentium et inservientum boeronum nostrorum *equis* et *frameis* ad id aptis et convenientibus inservire debeant et sint adstricti.

Poněkud obšírněji vypisují se bojarské povinnosti v listě Michala Apafia II. z 27. března 1696 (čís. 18, str. 52—54), kterým valašský duchovní Stan Popa znova se zařazuje mezi bojary s tím, aby on a jeho dědicové nejen konali jízdní služby pro hrad Fogaraš a jinde, dobře jsouce ozbrojeni a vystrojeni, nýbrž i roznášeli listy knížete a jeho úředníků a vůbec plnili dané jim rozkazy (ut *equis, armis vestimentoque optime instructi* . . . . . *ad arcem Fogaras* exhibenda *alioque in loco* praestanda *quaelibet servitia* supportare, notanter *litteras nostras et officialium* nostrorum *circumferre*, egros (?) ducere, ubicunque simus nos et successores nostri, *prope adesse, omniaque mandata — excepta colonicali servitute — exequi* debeant et teneantur).

Listem ze dne 6. srpna 1689 (čís. 33, str. 98—100) Michal Apafi I. přiznává znova bojarský stav Stanovi Moneovi v Dolní Venecii (a potomkům) pod podmínkou konání bojarských služeb,

---

[1]) Takové je také mínění vydavatelů, Kolosvária a Óvária, u. m. I., 173, pozn. 3.

[2]) Srov. Kutrzeba, Historya ustroju Polski w zarysie, sv. II. Litwa (Lvov 1914), str. 20, 21, 50.

ita tamen, ut equis armisque optime instructi Nobis et successoribus nostris ad *arcem Fogaras* exhibenda *alioque in loco* praestanda quaelibet *servitia* juxta antiquum morem et consuetudinem instar aliorum ejusdem ordinis boeronum supportare, immo in omnibus *juridicis rebus* ac *publicis consuetudinibus* ab *officialibus* annotatae *arcis Fogaras* dependere modis omnibus debeant et sint adstricti, *neque* in ullis temporum vicissitudinibus *a praefata arce nostra sese extrahere* ausi sint modo aliquali.

Z posléze uvedených litterae boeronales — a také z listu čís. 30 (viz shora) — zároveň vidíme, že bojaři fogarašští byli podřízeni ve věcech právních i co do veřejnoprávních zřízení úředníkům hradu Fogaraše, a že se nesměli vyzouvati z této hradské příslušnosti. Mezi dotčenými hradskými úředníky byl na prvém místě fogarašský kastelán (udvarbiró, doslovně dvorský sudí), který byl také předsedou zvláštního bojarského soudu (sedria boeronalis, sedis boeronalis judiciariae Fogarasiensis communitas, boéri szék), složeného z několika — obyčejně 12, někdy i méně — přísežných bojarů. Tak čteme v listině ze dne 29. října 1630 (čís. 7, str. 20—22), že Martin Deák, fogarašský kastelán, s 12 přísežnými bojary[1]) rozhoduje spor bojarů z Pošorty se sedláky (vecsinyek, z rum. vecini) z Brézy, a že nalezl, aby bojaři žalující přísahali s 50 bojary okolních 21 vesnic, že celá vesnice Bréza je v bojarství (v bojarském vlastnictví) Pošortanů, a tedy v poddanství vůči nim. Žalující bojaři měli o tom dříve listiny, ale za nepokojů je ztratili.[2])

V listě ze dne 5. čce 1677 (čís. 14, str. 39 a 40) vystupuje bojarský soud, složený z kastelána Šerbana Deáka ze Săsciorĭ (Szeszcsor)

---

[1]) Také v listině z 9. čce 1527 (čís. 40, 118—120) čteme o 12 přísežných bojarech jako soudních přísedících.

[2]) V pozn. 3. na str. 33 své sbírky Densușianu praví, že ve Fogarašsku byly dvě třídy sedláků, iobagĭ, t. j. sedláci poddaní maďarským šlechticům (jobbágyok) a vecinĭ čili clăcașiĭ rumunských bojarů. Právě tak jako bojarství byla prý i vecinătatea (rumunské selské poddanství) něco cizího duchu uherské feudálnosti. To jest ovšem mínění mylné. Rumunští večinové čili klăkăši (= robotníci; slovo to odvozeno jest od clacă [= jihoslov. tlaka, robota]) nelišili se od sedláků poddaných maďarským šlechticům ničím jiným než jménem. Pravdu má však Densușianu, když opravuje výklad Cantemirův o večinech (Descriptio Mold., Bukur. 1872, kap. XVI., str. 121). Nebylť vecini žádnou zvláštností moldavskou. Vicinitas era, praví D., unŭ termenŭ pentru sarcinele publice și feudale. Na doklad toho cituje Ducange a Littréa.

a 8 přísežných bojarů. Rozhodl spor Komše Guše Aldea (Komsa Gusei Alges) a Barbata Ieli Darabanta s Barbatem z Pošorty o vlastnictví k hoře Langa — Podobně rozhoduje bojarský soud dne 17. června 1732 (čís. 21, str. 63—66) spor mezi bojary a sedláky Pošorty se sedláky Brézy o vlastnictví k hoře Valea Poşorţii.

Oba zprvu uvedené listy bojarského soudu fogarašského sepsány jsou maďarsky. V listu třetím jen záhlaví je latinské, kdežto ostatek (řeči stran) je napsán po maďarsku a konec zase po latinsku. Zdá se, že v dotčených nálezech použito je maďarštiny jen proto, že bojaři fogarašští se časem pomaďarštili aneb aspoň užívali maďarského jazyka jako úředního.

Dvakráte činí se ve sbírce Densuşianuově zmínka také o poručíku bojarů (boerok hadnagya). Dne 10. dubna 1634 (čís. 8, str. 26—27) Găvrilă Şerban, poručík bojarů, stvrzuje s několika bojary a sedláky že bojar Radul Popi z Dolního Arpáše zastavil půdu bojarovi Radulu Comşii, když ji dříve byl marně nabídl příbuzným. — Že se v listě čís. 20 připomíná také poručík bojarů, bylo řečeno již nahoře (str. 190). Tamtéž uvádí se i bojarský desátník (boerok tizedes, decurionul boerilor).

Statky bojarské náležely fogarašským bojarům právem vlastnickým, tedy dědičně, jak vidno z donačních listin. Udílejíť se jure perpetuo et irrevocabiliter zároveň se sedláky (cum vicinis) na jejich půdě usazenými, po případě i s cikány, o nichž jako příslušenství bojarských statkův opětovně se děje zmínka[1]) Vlastnictví k oněm statkům jest ovšem podmínečné, závislé na konání bojarských služeb, jako bojarství vůbec. V listech bojarských, jimiž se určitým osobám přiznává bojarský stav, mluví se zpravidla také o vlastnictví k bojarským statkům. Dotčené litterae boeronales, pokud se nám zachovaly, mají napořád formu *obnovovaných* donací. Skoro v každém bojarském listě čteme, že již předkové obdarované osoby náleželi k stavu bojarskému a měli na to donační listy, že však se časem ony listy (požárem, za nepřátelského vpádu nebo jinou nehodou) ztratily,[2]) pročež se vydávají nové litterae

[1]) Srov. na př. listinu z 19. srpna 1511 (čís. 1, str. 8 a 9), podle níž příslušenství statků tam uvedených tvořilo 17 cikánů; také v listině ze 6. června 1556 (čís. 2, str. 10—12) uvedeni jsou cikáni jako příslušenství bojarských statků), rovněž v čís. 28 (str. 86—87).

[2]) Pouze v listině ze 26. května 1657 (čís. 11, str. 31—33) činí se zmínka o tom, že osoby znova obdarované měly na své statky listiny.

boeronales. Tak se praví v bojarské listině ze 6. června 1556 (čís. 2, str. 10—12), že několika bojarům z obcí Recea, Hârsenĭ, Riuşorŭ a Buciumŭ vydává se *nová donace* na jejich statky, poněvadž listiny, jež měli od dřívějších panovníků, před 31 roky, když vyhořelo město Fogaraš, ztratili. — Listem z 19. srpna 1511 (čís. 1, str. 8—9) prohlašuje kastelán a hejtman hradu a země Fogaraše Pavel Tomori z nařízení Jana Bornemisszy, že *znova* udělil několika osobám boeronatus possessionum Vist a polovici statku Alsó Arpás a zároveň officium boiaronatus s příslušenstvím. V listě tom praví se, že již předek obdarovaných osob Kosta obdržel ony statky od vojvody Mirče.[1]) — V listě z r. 1593 (čís. 3, str. 12—13) Baltazar Báthori jakožto heres perpetuus verusque dominus terrae Fogaras udílí Dobrinovi z Bučumu, bojarovi a pěšímu svému (peditis nostri)[2]) totalem et integram portionem boeronalem na panství Mărgineni (Marchina), in cujus quieto et pacifico dominio *genitores, progenitores* hucusque perstiterunt.

Pouze v jediné bojarské listině sbírky Densuşianuovy (čís. 46, str. 144—145) nečteme o *nové* donaci. Tam totiž vdova po kníž. Jiřím Rákóczi I. Susanna Lorantfi povyšuje za bojara *sedláka* Sineu Rădulişu z obce Nagy Berivon (Berivoiĭ marĭ).

Statky bojarské srovnati bychom mohli s vojenskými lény, poněvadž užívání jich bylo závislé na konání vojenské služby.[3]) Proto mohly býti zastavovány do cizích rukou jen v případě nouze, jak toho podává doklad listina ze 20. března 1629 (čís. 4, str. 13 a 14). Proti zastavení bojarského statku jinému bojarovi nebylo ovšem závady. Příbuzným zastavujícího náleželo však právo přednosti. Teprve když nechtěli práva svého použíti, mohl statek bojarský zastaven býti jinému (cizímu) bojarovi, jak to vidíme z listiny čís. 8 (str. 26—27) ze dne 10. dubna 1634. — Bojaři bezdětní mohli přijímati za dědice na své bojarství příslušníky jiných bojarských rodin. Tak prohlašuje Pavel Tomori, kastelán mukačevský a fogarašský, listem ze 12. ledna 1518 (čís. 23, str. 47—75),

---

[1]) Potomkům bojarův, obdarovaných tímto listem Pavla z Tomoru, potvrzeno bylo dne 1. února 1663 (čís. 12, str. 34—35) knížetem Michalem Apafim I. *znova* bojarství.

[2]) Z listu tohoto vidíme, že bojaři nekonali jen služby na koni, nýbrž i pěšky.

[3]) Jen neprávem pokládá Densușianu, u. m., 5. bojarské statky za majetek od vojenských lén se lišící. Je tomu právě naopak.

že když konal soud s bojary fogarašskými, tu bojar Aldea Bica z Vajdafalvy (Voivodenii) adoptoval za dědice a syny na bojarství své Iona a Mana, syny Stanky dcery Mursovy.

Obraz, který jsme si mohli učiniti o právním postavení fogarašských bojarů na základě listin uveřejněných Densușianuem, doplniti se dá zmíněnými již několikráte statuty fogarašského obvodu. Prvé statuty sepsány byly r. 1508, a sice ve shromáždění bojarů a „veškerých Valachů" distriktu fogarašského pod předsednictvím kastelána Pavla Tomoria. Příčinu k sepsání jich zavdaly stížnosti fogarašských bojarů a sedláků na útisky úřednictva fogarašského panství. Běželo hlavně o snížení soudních pokut, zmírnění exekucí a trestů stanovených na jednotlivé delikty a také o úpravu některých poměrů z oboru práva civilního. Bylo by zajímavo probrati podrobně všechna ustanovení statutů a vyložiti, v čem spočívaly zvláštnosti práva valašského naproti uherskému. Rozbor takový vedl by nás však příliš daleko, a proto stačí, když poukážeme jen na některé články řečených statutů. Zajímavá jsou na př. ustanovení z práva dědického, jako toto: Consuetum erat prius, quod boyaro vitam claudens, equum sellatum cum hasta Castellano dare coactus fuit, si vero equo deficiebat, etiam equum dare pro ipso oportebat. Igitur ordinatum est, quod de cetero Boyaro equo carens, post mortem teneatur Castellano pro equo solvere solum florenos tres.[1]) — Zemřel-li bojar bez dědiců, vydána byla pozůstalé vdově pouze třetina movitostí. Dvě zbývající třetiny a veškery nemovitosti připadly vrchnosti, „ex quo (uxor boyaronis) non parturit". Zanechal-li bojar pouze dceru, dědila sice všechny movitosti, nikoli však nemovitosti, které se odhadly, a čtvrtina odhadní ceny (quarta puellaris) vydána byla dceři, a to buď t. zv. dílnými bratry (fratres divisionales) anebo — nebylo-li jich — vrchností, která se uvázala v dotčenou nemovitou pozůstalost. Dcery byly tedy vyloučeny, „quia in lege valachorum hereditates (nemovitosti) sexum femi-

[1]) Monum. Hung. jurid. hist. I., 172. — Podle Bogdana, Despre cnejii români, 22 (něm. v Archiv f. slav. Phil. XXVI., 1904, 102), měl valašský panovník rovněž právo žádati z pozůstalosti knezovy jednoho koně. — Podobné právo měl mukačevský kastelán naproti knezům tamní „krajiny", avšak jen když knez zemřel bez dědiců. Náleželoť mu z pozůstalosti takového kneze tříleté dobytče. Viz privilegia knezů a Valachů berežské „krajiny" (v Přílohách této knihy).

neum non concernunt".[1]) — Připouštěla se ovšem se svolením vrchnosti praefectio.[2])

Z ustanovení týkajících se práva trestního zajímavé je zvláště to, kterým se na krádež dobytka vyměřuje 12násobná pokuta.

V době pozdější byla statuta fogarašského distriktu opětovně doplňována a konečně nově redigována r. 1690 (viz Constitutiones districtus terrae Fogaras, str. 304—334 v Monum. Hung. jurid. hist. I.). Týkají se soudnictví.

V sedmihradských zákonech (Approb. const. a Compil. const.) marně bychom hledali termin bojaři. Mluví se tam pouze o „šlechticích usazených na fiskálních statcích" (a fiskalis jószágokban lakó nemesek), mezi něž se počítali arci i fogarašští bojaři.[3]) Všichni tito „šlechtici" měli podle Approb. const. II. tit. 8 čl. 7, pokud za vlády knížete Gabriela Bethlena jejich immunity a exempce byly revidovány a schváleny, i napříště zachováni býti při svých šlechtických svobodách (ezután is nemesi szabadságokban megtartassanak) s jedinou výjimkou práva výčepního (a korcsomáláson kivül). Kromě toho neměli, jak uvádí Schuler Libloy,[4]) způsobilosti k zastávání vyšších úřadů.

Shrneme-li všechno, co bylo o fogarašských bojarech řečeno, a hledíme-li zejména k tomu, že měli své poddané sedláky, že byli zproštěni, podobně jako šlechtici, všech daní a dávek, a že i jinak co do všech immunit a exempcí šlechtě skoro úplně na roveň byli postaveni, ba že v zákonech přímo šlechtici jsou nazýváni, nemůžeme přisvědčiti mínění Hunfalvyovu, že by fogarašští bojaři byli měli postavení stejné jako knezové. Naproti tomu správně se díval na ně Schuler Libloy, který je nazýval Halbedelleute a nobiles conditionati. Termin posléze uvedený je zvláště velmi případný, poněvadž stavovství bojarů fogarašských záviselo na opětovném uznávání majitelů fogarašského panství. Mohli bychom fogarašské bojary srovnati také s praedialisty (nobiles ecclesiae), kteří měli za povinnost konati místo svých duchovních vrchností vojenskou

---

[1]) Monum. Hung. jurid. hist. I., 173.

[2]) Výklad o ní u Kadlce, Verböczyovo Tripartitum, 139 a násl.

[3]) Fogaraš náležel podle Approb. const. II. tit. 8 čl. 1. mezi fiskální statky.

[4]) U. m. I., 413. pozn. ††.

službu a požívali na území svých prelátů všech svobod, jež náležely šlechtě.[1])

Ze sedmihradských Rumunův usazených na královské půdě měli dále zvláštní postavení Rumuni *huňadského komitátu*. Nejstarší zprávy o nich máme teprve ze druhé polovice 14. stol. Před nimi byli tam Maďaři, kteří se tam usadili, jak se zdá teprve po tatarském nájezdu, a sice kolem tří hradů, Dévy při Maroši, Huňadu (Hunyad, Vajdahunyad) při Černé a Hátsegu čili Hacoku. Huňadský kastelán připomíná se poprvé r. 1267, hrad Déva poprvé r. 1269, comes hátsegský teprve r. 1276. V listině sedmihradského vojvody Ladislava, vydané r. 1302 v Dévě a obsahující nález ve při několika peštešských šlechticů s jejich odpůrci o statky v Kerestúru, mluví se již o sedmi hradech huňadského komitátu a praedialistech (nobiles praediales) náležejících k těmto hradům.[2]) Jak jména soupeřů v listině vystupujících, tak i místní jména tam se vyskytující (jako Egrüg, t. j. Egregy, Eger-ügy, Černá voda [v pozdějších listinách jmenuje se řeka ta skutečně Cserna], Almás, byrch = bércz [hora]) svědčí o tom, že ještě na samém počátku 14. stol. bylo v komitátě huňadském maďarské obyvatelstvo.

Jak se oněch sedm hradů huňadského komitátu jmenovalo, nevíme. Sólyom-Fekete[3]) myslí, že na levém břehu Maroše byly to hrady Marosillye, Déva, Hunyad, Hátszeg a někdejší Város (pozdější saské město Broos, Szászváros,[4]) na pravém břehu pak ještě nějaké dva hrady v obcích Gyógy, Arany a Solymos nebo v jich okolí. Hradskou půdu drželi dědičně nobiles praediales maďarští, organisovaní v rody (cognationes) a tvořící dohromady jeden celek (provinciales).

Zdá se, že za zmatků, jež nastaly v Uhersku po vymření Árpádovců, vymizeli praedialisté sedmi hradů huňadského komi-

---

[1]) Srov. Kadlec, Verbőczyovo Tripartitum (Rozpravy Čes. Akad., 1902), 59 a 60.

[2]) Listinu tu uveřejnil Sólyom-Fekete, A magyarság és az oláh incolatus Hunyadban (A hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat évkönyve Budapest 1882), 64 a násl. — Viz též Hunfalvy, Neuere Erscheinungen, 122; týž, Az oláhok története I., 402 a násl.

[3]) U. m., 56.

[4]) Již z maďarského názvu Város soudí Hunfalvy, Az oláhok története I., 334, že v hunyadském komitátě bylo kolem r. 1224 maďarské obyvatelstvo, neboť v t. zv. Andreanum z r. 1224 vyskytuje se již tento maďarský název obce Broos (universus populus incipiens a Waras usque in Boralt)

tátu, neboť ve druhé polovici stol. 14. setkáváme se na tomto území již s Valachy a jejich knezy. Nejstarší zprávy o nich máme z let 1360 a 1363. Z r. 1360 pochází listina Petra, sedmihradského vicevojvody a hátsegského kastelána, v níž rozhoduje z uložení vojvody sedmihradského spor o statky Reketye a Nyíres.[1]) Vicevojvoda Petr praví, že nařídil veškerenstvu knezů (universitati keneziorum) a jiným toho stavu lidem (aliis[2]) huius status et condicionis hominibus) z distriktu hatzakského k obnovení jejich práv obecný sjezd a že z obce jejich (de medio communitatis ipsorum) vybral muže věrohodné, totiž z knezů 12, z duchovních 6 a z prostých Valachů (ex olahiis populanis) rovněž 6 za přísežné přísedící svého soudu konaného v Hatzaku. Jako žalobce předstoupil Mik, syn Murgův, a stěžoval si, že Stojan a Bolěn, synové Mušanovi, Balota, Boj, Surs a Nan, vnukové Kostovi, s bratry a příbuznými svými zabrali statky jeho Reketya a Nyíres v témž obvodě hatzakském ležící a právem knezovským jemu náležející, žádaje o jich vrácení. Žalovaní odpověděli, že statek Reketya byl nově založen (novae plantationis modo) jejich předky, a sice Kostou a (nejmenovaným) jeho synem společně s Mušanou, přibraným k nim do spolku (poněvadž sami statek ten osaditi a udržeti nemohli), Nyíres však že byl založen samotným Mušanou a jeho bratry. Zároveň se žalovaní odvolávali na svědectví samých přísedících soudu i jiných starešin,[3]) kteří skutečně pravdivost jejich tvrzení dosvědčili. Žalujícímu Mikovi zůstaveno, aby k obhájení svého domnělého práva předložil listiny, má-li nějaké. Když to nemohl učiniti

[1]) Tekst u Sólyom-Fekete, u. m., 60 a násl.

[2]) U Sólyom-Fekete, u. m., 60, alterius, patrně chybou tisku místo aliis.

[3]) Zajímavá jsou jména knezů i jiných Valachů v listině z r. 1360 uvedených. Ačkoli na počátku listiny se činí zmínka o 12 knezích, je jich výslovně jmenováno 11, a to: Sarachenus Antiquus, Prodan Rufus, Roman filius Chomak, Mychael filius Gulÿa, Dan de Cholnokus, Koztantyn de Zallas (= Szállás), Nan filius Bay, Demetrius filius Borbath (Barbat), Bazarab Longus, Dusa de Domsus, Vlad de Gunazfolu(?). Jakožto sacerdotes olachales uvádějí se: Petrus archydiaconus de Oztro, Zampa de Clapatiua, Balk de Possana, Dalk de Domsus et Dragomyr de Tusta. Olahii populani zastoupeni jsou těmito šesti sedláky (iobagiones): Thathemirus Rufus, Stoyan Pityk dictus — praví se o nich, že jsou iobagiones Nan filii Koztantyn (Nan byl tedy jejich knezem) —, Baÿa filius Buz de Clapatiua, Ladislaus filius Zombur, Dragomyr de Zyluas et Myhel iobagio Bazarab Longi. Skoro všichni knezové, duchovní i sedláci valašští mají ryze valašská jména. S většinou jich setkáváme se v listinách z půdy srbské.

ani jinak pravdivost tvrzení žalovaných vyvrátiti, byl statek Nyíres úplně a statek Reketya dvěma třetinami přisouzen Stojanovi a Bolěnovi a jejich bratrům, třetí třetina Reketye pak vnukům Kostovým s jejich bratry i jejich potomkům, a to právem knezovským (jure keneziali). Mik tedy se svým nárokem odmítnut.

Listina tato je velmi pozoruhodná z několika příčin. Setkáváme se tu především s *knezy* valašskými, jež jsme poznali již ve starém Srbsku, a sice s velkým jich počtem. Dále, knezové tito nejsou představenými vesnic soukromých vrchností, nýbrž starosty vesnic založených na královské půdě, náležející k určitému hradu, a to vesnic založených samými knezy. Knezové tito tvoří dohromady obec (universitas keneziorum, communitas ipsorum) a vystupují na soudě kastelánském — vedle jiných osob — jako soudní přísedící.

Ačkoli se listina z r. 1360 ani slovem nezmiňuje o tom, jak povstávala knezovstva na hradské půdě královské, není přece těžko učiniti si o tom obraz, poněvadž, co nám v listině té schází, možno doplniti z jiných pozdějších listin, týkajících se kolonisace soukromé vrchnostenské půdy na právu valašském. Jak dále uvidíme, vrchnosti těžily i v Uhrách z nevzdělané půdy, hlavně lesní, tím způsobem, že uzavíraly s podnikavými jednotlivci (lokátory, kolonisátory) smlouvy, kterými jim odevzdávaly značné prostory země se závazkem, aby je osadili selským obyvatelstvem podrobeným po uplynutí několika let (než si noví kolonisté zřídí stavení a vzdělají pustou půdu) smluveným dávkám a bezplatným pracím ve prospěch vrchnosti.

Takové nové osady (novae plantationes) vznikaly i na půdě královské, a sice na ní ještě dříve než na půdě soukromé. Král měl mnoho lesů, z nichž za tehdejší doby při nadbytku dříví neměl užitku. Aby tedy lesy nějak zužitkoval, dovoloval, aby se v nich usazovalo selské obyvatelstvo nemající vlastní půdy. Smlouvu s příslušným kolonisátorem neuzavíral ovšem přímo král sám, nýbrž jeho úředníci. Na půdě hradské byl to kastelán který jménem královým rozdával novým osadníkům půdu, ujednávaje podmínky s těmi, kdo kolonisty přivedli, u Valachů tedy s jejich náčelníky, knezy. Za to, že přivedli na pustou půdu osadníky, knezové nejen dostávali dědičně knezovský statek,[1]) nýbrž i knezovský (starostov-

[1]) Srov. v listině z r. 1360 slova: et eorum posteritatibus universis jure keneziali.

ský) úřad v nové osadě, a to s rozličnými právy a ovšem i povinnostmi s ním spojenými. Povinnosti sedláků těchto nových osad byly na půdě královských hradů poněkud jiné než na soukromých statcích. Rozumí se již dle povahy věci, že hradští sedláci byli zavázáni k rozličným pracím a službám ve prospěch hradu, zejména k vojenské službě.

Podobného obsahu jako uvedená listina z r. 1360 je listina téhož vicevojvody Petra z r. 1363. Rozhoduje se v ní spor knezů Stroje a Zejka s Ladislavem synem Mušatovým o statek Zalašd v distriktu hradu Déva v komitátě huňadském. Také zde koná soud vicevojvoda společně s knezy a starešinami valašskými obvodu hacakského (hátsegského), vedle nich však jsou přísedícími ještě šlechtici huňadského komitátu. Obě sporné strany jsou Valachy. Ukazuje to nejen označení Stroje a Zejka jakožto knezů, nýbrž i výslovná zmínka v listině krále Ludvíka z r. 1362, že comes Ladislaus filius Musad de Almas in districtu castri Déva residens je „fidelis noster dilectus Olachus."[1]) Také Ladislav syn Mušatův byl dříve knezem zalašdským. Svědčí o tom slova listiny z r. 1363, že statek Zalašd byl mu udělen novae donationis titulo což znamená jak ukázal již hr. Kemény,[2]) že bývalý knez přestával býti knezem a stával se šlechticem.

Podobně jako v procesu z r. 1360, namítali ve sporu z r. 1363 žalovaní — zde byli to knezové Stroja a Zejk —, „quod ipsa possessio Zalasd more aliorum keneziorum novae extirpationis densitatis silvarum capite *jure keneziatus* ipsis et fratribus ipsorum pertineret, et sic ipse Ladislaus a regia Majestate ipsorum *jus keneziale* sibi et dictis filiis suis conferri postulasset". Když však toto své tvrzení měli dokázati, nepodali o tom žalovaní žádného průvodu, pročež byl statek Zalašd přisouzen Ladislavovi.[3])

Tím, že král bývalým knezům udělil jejich dosavadní knezovské statky titulem nové donace, povýšil je, jak již řečeno, zároveň za šlechtice a následkem toho vyňal je ze svazku hradské příslušnosti. Správně proto podotýká Hunfalvy,[4]) že čím více knezů se stávalo šlechtici, a čím více valašských vesnic se zproštťovalo služeb naproti

---

[1]) Fejér, Codex, IX 3, 302. Hurmuzaki, Documente I. 2, 72.

[2]) Über die ehemaligen Knesen, 324.

[3]) Listinu tu uveřejnil poprvé hr. Kemény, u. m., 300 a 301; viz také Hurmuzaki, Documente I 2, 72 a násl.

[4]) Az oláhok története I., 459.

hradu, tím více břemen lpělo na ostatních knezech a vesnicích valašských.

Valašským knezům bývala dávána i králem obyčejně jen půda pustá. Doklady toho jsou četné, vedle uvedených již, v nichž se mluví o *nova plantatio* a *nova extirpatio silvarum*, na př. listina z r. 1380, v níž král Ludvík daroval Stojanovi, synu Mušinovu z Níreše (Nyíres), knezovi valašskému distriktu hatzakského, quasdam terras vacuas et habitatoribus admodum destitutas, unam videlicet Polonÿcza vocatam penes rivulum Chernysmara in districtu de Hunÿad habitam, et alteram Bobochmezeu (Bobocsmező) appellatam iuxta fluvium Charnavÿzÿ nuncupatum in dicto districtu Hathzak. Král hledě k zásluhám řečeného kneze, daroval mu uvedené prostory půdy, „ne eaedem in desertis constitutae vacuae ulterius permaneant, sed potius inhabitantium copia decorentur", a obdarovaný knez Stojan také slíbil, že půdu tu osadí. Donace udělena byla i synům obdarovaného a jejich potomkům (filiis ac heredibus heredumque suorum successoribus).[1])

Jiným dokladem toho, že valašské osady zakládány byly v lesích, je listina krále Zikmunda z r. 1394, kterou darován byl Valachovi Dobre les náležející k hradu Déva za tím účelem, aby byl vykrčen, a založena v něm osada. Panovník udílí řečenému Valachovi „kneziatum cuiusdam silvae nostrae Lesnek vocatae, in pertinentiis castri nostri Deva nuncupati existentis, *habitatoribus prorsus destitutae* ..... cum quibusvis eiusdem kneziatus utilitatibus, commoditatibus et usibus ..... perpetuo possidendum, tenendum et habendum ....., hac tamen condicione interserta, ut idem Dobre ac eius heredes castellanis et vicecastellanis praefati castri nostri Deva pro tempore constitutis praetextu dicti kneziatus et eius utilitatum ad instar ceterorum kneziorum, ad dictum castrum nostrum Deva spectantium, *debita obsequia, servitia ac solutiones consuetas exhibere et facere* teneantur temporibus perpetue affuturis".[2])

Nova plantatio je také osada Achinova Poljana (nyní Zejkany blízko Železné brány [Vaskapu] v kraji hátsegském), založená čtyrmi valašskými knezy, udělená jim dědičně sedmihradskými vojvody Jakubem Lackem a Janem Hermanem jménem krále

---

[1]) Sólyom-Fekete, u. m., 63.

[2]) Fejér, Codex X. 8, 370; Hurmuzaki, Documente I 2, 354.

Zikmunda r. 1409 a zproštěná obvyklých dávek a služeb valašských hradských osad. Achinova Poljana, jež se v listině nazývá possessio seu villa, ležela na cestě k Železné bráně, kde měli loupežníci lesní skrýše a znepokojovali pocestné. Vojvodové sedmihradští chtějíce tuto osadu „denuo et ex novo plantatam populosam efficere et multitudine populorum decorare", udělili jejím čtyrem zakladatelům, knezům, jichž jména byla Stančul, Berivoj, Dragomir a Vlad, jménem krále privilegium, aby z nové osady (de possessione novella) nebyli povinni ani oni ani jejich dědicové ani obyvatelstvo „žádný úrok, dávku nebo sbírku, dary, služby anebo cokoli jiného konati a dávati, naopak aby byli zproštěni takových věcí". Pouze na znamení vlastnictví měli dotčení knezové a jejich nástupci dávati kastelánům ročně na den sv. Jiří 200 nových denárů.[1])

Někdy dostávali knezové darem za zásluhy již vesnice dávno osazené. Tak to vidíme na př. z listiny severinského bána Štěpána z Lošonce z r. 1387, kterou Petrovi, synu Déšovu, knezovi distriktu halmáďského, náležejícího k hradu Mihald (pozdější Mehadie), a bratrům jeho Krištofovi a Michalovi i jejich dědicům darována byla královská vesnice Patak (Potok) v témže distriktu se vším příslušenstvím, pod podmínkou, že budou platit kastelánům hradu mihaldského každého roku na sv. Michala z každé usedlosti tři groše a na den sv. Jiří padesátek, „jak jsou zvyklí platiti z jiných svých svobodných vesnic knezovských".[2]) Poznámka o „aliae liberae villae keneziales" svědčí o tom, že ve svazku hradském nalézaly se vedle nesvobodných osad také vesnice svobodné. Svoboda jejich spočívala patrně v tom, že nekonaly pro hrad služby, k nimž byly zavázány osady nesvobodné.

Pokud knezové hradských vesnic neobdrželi privilegium, povinni byli nejen k obvyklým platům ve prospěch hradu (kastelána), nýbrž i k běžným službám. V listině z r. 1394 jsme viděli, že mluví se tam o debita obsequia et servitia se strany kneze. Jaké to byly služby a povinnosti, se nepraví, ale že byly všeobecné, pro všechny kneze platné, a obyčejem ustálené, vidno je z listiny

---

[1]) Fejér, Codex, X. 8, 493; Hurmuzaki, Documente I 2, 464.

[2]) Kemény, u. m., 304 a 305; Pesty, A szörény vármegyei hajdani oláh kerületek (Értekezések a tört. tud. kör., V. 3, 1876), 51 a 52; Hurmuzaki, Documente I. 2. 300 a 301. — Také na panství mukačevském platili valašští sedláci úroky a dávky dvakráte do roka. Viz str. 261.

z r. 1377, kterou král uherský Ludvík vyzývá vojvodu sedmihradského, aby donutil valašské kneze, by se nevyzouvali ze svého poddanství vůči soukromým vrchnostem. Při tom je řeč i o knezech v t. zv. valašských obvodech, náležejících ke královským hradům, a praví se, že ani oni nejsou prosti ab onere terrestralis subjectionis.[1])

Ačkoli se služby knezovské pro královské hrady v pramenech podrobně neoznačují, sotva asi chybíme, řekneme-li, že se týkaly hlavně vojenské povinnosti a pak dozoru nad lidem knezovi podrobeným a rozličná břemena pro hrad nesoucím.

Jako zvláštnost uvádí se (vedle zmíněných již dávek a „obvyklých služeb") místní povinnost valašských knezů v osadách náležejících ke královskému hradu Csicsó (ve vnitřním solnockém komitátě) podle zápisu z r. 1553. Dotčeného roku sepsány byly na rozkaz Ferdinanda I. z r. 1552 královskými komisaři Pavlem Bornemiszou a Jiřím Wernherrem příjmy hradu Csicsó, jehož poddaní byli hlavně Valaši. V zápisu se praví, že knezové některých obcí dávali ročně 17 koňských pokrývek (lodices), jiní zase — vyjímajíc statek Lápoš a příslušenství — jednu srnku (damulam unam) „ad usum officialium", a jiní konečně jednoho krahujce (nisum unum).[2])

Viděli jsme, že knezům bývala půda na královském území udílena dědičně, a povinnosti jejich že nebyly veliké. Pravého vlastnictví ke statkům svým ovšem nenabývali, nýbrž jen obsáhlého dědičného práva užívacího. Vyplývá to ze slov listiny z r. 1409, podle níž platili „in signum dominii" jisté peněžní dávky.[3])

Jest otázka, jaké bylo sociální postavení knezů v osadách na královské půdě. Že se ke šlechtě nepočítali, o tom svědčí jednotlivé případy, kde se knezové povyšují za šlechtice. Ačkoli však šlechtici nebyli, měli aspoň postavení privilegovaných svobodníků. Jakožto úřední osoby knezové požívali jistých předností a výhod. Zvláštní váha přiznávala se jejich svědecké výpovědi. Tak praví se v nařízení krále Ludvíka z r. 1366 o stíhání zločinců mezi jiným: Si vero communis Olahus aliquem nobilem hominem in publico maleficio inculpans non possit totaliter per nobiles suam probare actionem, tunc probationem ipsam faciat prout potest,

---

[1]) Kemény, u. m., 297 a 298; Hurmuzaki, u. m., I. 2, 241 a 242.

[2]) Kemény, u. m., 308.

[3]) Podobně bylo tomu u t. zv. praedialistů (nobiles ecclesiae).

videlicet vel per nobiles, vel per kenezeos aut per communes homines seu Olahos usque ad plenarium numerum 50 nobilium personarum, ubi unusquisque kenezus per nostras litteras regales in suo keneziatu roboratus pro uno vero nobili acceptetur, communis autem kenezus pro villico fidei unius fertonis computetur, et communes homines seu Olahi recipiantur pro hominibus medii fertonis in comprobatione praenotata.[1])

Král rozeznává mezi knezy od něho v úřadě potvrzenými, t. j. knezy osad na královské půdě, náležející k hradům, a knezy prostými, soukromých vrchností. Soudní výpovědi oněch měly v trestním řízení víru výpovědi pravých šlechticů, kdežto seznání prostých knezů platila jen tolik jako svědectví vesnického starosty fidei unius fertonis ($^1/_4$ hřivny čili 14 grošů; fides je tu tolik jako homagium, pokuta za zabití člověka). Správně podotýká Kemény,[2]) že slova in comprobatione praenotata znamenají tu tolik jako v Tripartitu II. 27 § 6 in hac parte, což znamená, že knezové králem potvrzení nerovnali se všeobecně šlechticům, nýbrž že jen jejich soudní výpověď měla váhu výpovědi šlechticovy.

Knezové některých valašských distriktů hradských požívali privilegovaného postavení také tím, že byli zproštěni daní. Kemény[3]) myslil, že výhodě té se těšili výjimečně jen knezové ve valašských obvodech královského hradu Huňadu v huňadském komitátě, avšak podobné privilegium uděleno bylo i knezům osmi valašských distriktů na území někdejšího severinského bánství, jak níže bude uvedeno. Co se týká valašských obvodů náležejících k hradu Huňadu, král Matěj potvrdil jim r. 1482 dotčené osvobození od daní s poznámkou, že je to antiqua libertatis eorum praerogativa.[4])

---

[1]) Fejér, Codex, IX 3, 552; Hurmuzaki, Documente I. 2, 120 a násl.

[2]) U. m., 296.

[3]) U. m., 310.

[4]) Listina ta, uveřejněná hr. Keménym, u. m., 310 a 311, zní: Mathias, dei gratia rex Hungariae, Bohemiae etc. Fidelibus nostris universis et singulis dicatoribus et exactoribus quarumlibet taxarum, censuum et contributionum in districtu de Hunyad constitutis salutem et gratiam. Expositum est nostrae Majestati in personis universorum keneziorum nostrorum in pertinentiis castri nostri Hunyad commorantium gravi cum querela in hunc modum, qualiter ipsi antiqua libertatis eorum praerogativa requirente a solutione quarumlibet taxarum, censuum et contributionum exempti fuerint, solummodo .... ad praefatum castrum nostrum Hunyad sint

Toto osvobození od daní sbližovalo privilegované kneze se šlechtici, kteří v Uhrách, jak známo daní neplatili.

Hr. Kemény probíral také otázku knezovského *soudnictví*. Připouštěl jurisdikci královských knezů jen výjimečně, uváděje dva listinné doklady, jeden z r. 1301 (listinu krále Ladislava, t. j. Václava, o knezi a svobodách obce Oláhfalu v udvarhelyské stolici), druhý z r. 1426 (listinu danou králem Zikmundem obyvatelům v Berecku v haromszékské stolici).[1]) Poněvadž však věrohodnost listiny z r. 1301[2]) byla brána v pochybnost již r. 1838 (v Nemzeti Társalkodó II. 57 a 58), opíral se pouze o listinu druhou, v níž se obyvatelům v Berecku udílí svoboda, quod nullus judicum regalium et terrestrium ipsos (inhabitatores villae Bereck) judicare seu ipsorum (judicum regalium et terrestrium) judicio adstare compellere aut compelli facere debeat vel praesumat, nisi ipsemet kenezius cum praefatae villae villanis, coassumptis sibi Siculis potioribus, quos maluerint, cunctis hominibus querulantibus judicium et justitiam valeant administrare atque possint.[3])

Listinu pro Bereck pokládal však hr. Kemény za výjimečnou vzhledem k tomu, že svobody tamnímu knezovi i obyvatelstvu byly uděleny jen proto, aby obec ta „ad praesens in parte populis destituta" tím snáze znova mohla býti osazena. Dnes, kdy známe již množství listin, týkajících se kolonisace na právu valašském, nemůžeme pochybovati o tom, že byli knezové také soudci obyvatelstva své vesnice, ovšem jen v menších věcech. I když

---

obligati, tamen vos ipsos contra libertatem eorum saepius ad solutionem certarum taxarum, censuum et contributionum coarctaretis. Supplicatum itaque exstitit nobis in personis eorundem keneziorum nostrorum, ut nos huic rei remedium adhibere dignaremur. Unde nos praefatos kenezios nostros in antiquis eorum libertatibus tenere volentes et conservare, fidelitati vestrae firmiter mandamus, quatenus a modo deinceps praefatos kenezios nostros in pertinentiis castri nostri Hunyad commorantes ad solutionem hujusmodi taxarum, censuum et contributionum adtrahere et compellere aut ipsos propterea contra formam praemissae libertatis eorum impedire, molestare aut quovis modo damnificare non praesumatis, sed eis servitia ad praefatum castrum nostrum Hunyad, ut prius facere adstricti fuerunt, permittatis. Secus non facturi . . . . .

[1]) U. m., 298 a 299.

[2]) Listinu tuto uveřejnil Szabó, Székely oklevéltár I., 29; též Hurmuzaki, Documente I. 1, 553.

[3]) Szábó, u. m., I, 120; Fejér, Codex, X6, 796; Hurmuzaki, u. m. I. 2, 535 a 536.

se v listinách nemluví výslovně o jejich soudní kompetenci, činí se v nich zmínka o soudcovské funkci valašských vojvodů, doložených v některých částích země a majících táž práva jako knezové. Více o nich níže.

Ve vzájemných svých sporech královští knezové arci souditi nemohli, nýbrž byli souzeni, jak jsme viděli, od svých hradských představených — hátsegští od svého kastelána, jímž byl vicevojvoda sedmihradský —, a sice za účasti přísedících z místní šlechty komitátní a ze samých knezů a starešin valašských. Podobný příklad podává listina z r. 1398, z níž seznáváme, že ve sporu mezi knezy hátsegské provincie rozhoduje hátsegský kastelán Ctibor Dobocký (Stiborius de Dobuski) společně s 12 přísežnými (jurati) řečené provincie[1]).

Přejdeme k *povinnostem Valachův* usazených na královské půdě. Nejstarší zprávu o těchto povinnostech máme v listině z r. 1247, dané Bélou IV. Johanitům (viz shora str. 85). Králové měli od Valachův utilitates, reditus a servitia. Na prvém místě mezi valašskými dávkami byl *padesátek* (quinquagesima), jenž náležel králi jakožto držiteli státní moci, a měl tedy povahu daně, nikoli dávky soukromoprávní. Král, i když svou půdu někomu donací uděloval, vyhražoval si nadále pro sebe tento padesátek, a jen výjimečně se ho vzdával. Nejstarší zmínka o něm je v listině z r. 1256 (viz shora str. 173) a pak v listině z r. 1293 (viz str. 176). Příklad, kde se král padesátku vzdává. je v listině z r. 1360.[2]) Panovník uděluje Dragošovi, synu Gyulovu šest marmarošských vesnic cum omnibus earum fructuositatibus, proventibus nostris *quinquagesimalibus* atd. Podobné obdarování učinil král Ludvík r. 1377 městu Kluži.[3]) Chtěje zameziti lupičství v okolí Kluže, král dal kolonisovati sousední les Felek (z něm. Fleck). Povstala tam stejnojmenná valašská obec se 20 rodinami majícími za úkol konati stráž. Král dal Kluži vesnici Felek „una cum quinquagesima ovium, nobis ex parte huiusmodi Olachorum provenire debenda."

Hunfalvy[4]) sděluje obsah jiné listiny týkající se prominutí

---

[1]) Fejér, Codex, X.8, 447; Hurmuzaki, Documente, I. 2, 397.

[2]) Fejér, Codex, IX 3, 159; Hurmuzaki, u. m., I. 2, 61; Mihályi, Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból (Marmar. Sihot' 1900), čís. 19, str. 37—40.

[3]) Listinu viz u Hurmuzakia u. m. I. 2, 246.

[4]) Neuere Erscheinungen. 131.

padesátku. Jan Hunyadi vydal r. 1451 jakožto zemský gubernátor listinu, kterou odpustil šlechticům (egregiis) Janovi, synu Kendeovu, a jeho synům Ladislavu a Kenedereši za jich výtečné vojenské služby padesátek, který náležel z jejich statků Malomvíz, Szent-Péterfalva, Galac a Rey (Rea) králi, sedmihradskému vojvodovi a ostřihomskému arcibiskupovi. Z listiny je zároveň vidět, že jistá část padesátku náležela sedmihradskému vojvodovi (desátou část padesátku přiznává arcibiskupovi ostřihomskému již listina krále Bély z r. 1256 uvedená shora na str. 173).

Ještě v polovici 16. stol. byl padesátek pravidelným zdrojem příjmů, vybíraných královskými úředníky od sedmihradských Valachů usazených na šlechtické půdě. Podle záznamu zmíněných již komisařů královských Pavla Bornemiszy a Jiřího Wernherra z r. 1553 quinquagesima habetur pro ordinario regio proventu. Vybírala se z 50 ovcí jedna bahnice s malým jehnětem a jednoročním mládětem (rum. miliora)[1], a sice v době mezi velkonocemi a letnicemi; podobně bylo tomu u koz. Z ovcí nedosahujících počtu 50 jakož i z každého většího vepře platilo se po dvou denárech a z každého úlu rovněž. Padesátku zproštěni byli valašští popové a knezové (libertini), kteří dávali obyčejně jen přesýpací pytel, bochník sýra, olej, svíčky, uzdy pro koně, vosk nebo jiné věci.[2]) O důchodech z královského hradu Csicsó je zaznamenáno, že Valaši odváděli na sv. Jiří ovčí padesátek, relutum z vepřů a včel. Kromě toho dávali — vyjímajíc panství Ilošva, Horní Sőč (Felsőszőts), Ilonda, Děkéneš, Péterháza — daň činící „secundum sortem levatam“, t. j. podle výměry půdy, u některých 50, u jiných 25 denárů. Na panství lápošském byla ta daň snížena — zase podle výměry půdy — na 16, u jiných na 8 denárů. Na některých panstvích valašských dáváni byli na den Narození P. Marie vepři (porci cespitales) a včely, a sice tak, že z 10—100 ročních vepřů se dával jeden, z menšího počtu (pod 10) však relutum dvou denárů z každého vepře. Z vepřů nedosahujících jednoho roku, i kdyby jich bylo 100, neplatilo se nic. Valachi similiter faciunt de apibus, pokračuje se ve zprávě královských komisařů. Také ze žírových lesů měl král důchody.[3])

---

[1]) Schuler Libloy, Siebenbürg. Rechtsgeschichte I, 340.

[2]) Schuler Libloy, u. m., I., 340.

[3]) Kemény, u. m., 316; Hunfalvy, u. m., 129. — Co se týče lesů, náležejících k hradu Csicsó, praví se ve zmíněné zprávě: Item habet Maje-

Padesátek jakožto dávka pastýřská udržel se jen v Sedmihradsku — v Uhrách, jak vyloženo níže (na str. 267 a 268), Valaši zdaněni po způsobu ostatního selského lidu — a odváděn byl patrně jen těmi Valachy, kteří vedli převážně život pastýřský, třeba se mimotně zabývali i polním hospodářstvím. Že nemohl býti požadován od oněch Valachů, jichž hlavním zaměstnáním bylo vzdělávání rolí, jakož i od těch, kteří měli zvláštní úkoly v hradské organisaci, rozumí se samo sebou. Vyplývá to z listiny z r. 1427 dané králem Zikmundem vicevojvodovi sedmihradskému Lorandovi Lépeši z Vöröšközu.[1]) Kasteláni hradu Déva stěžovali si u krále, že Valaši některých distriktů řečeného hradu, sváděni jsouce svými knezy, snaží se vyzouti se z obvyklých hradských služeb (a solitis castri servitutibus se subducere conantur), ačkoli jsou povinni „non tantum *agricolationes castri*, proprios licet in usus, inabalienabiliter tamen procurare, certosque *census* praestare, sed etiam *opera servilia manualia*[2]) ad *conservationem castri oportuna*, ut sunt: *munimenta struendi* et *reparandi*, *aggeres fodiendi*, *ligna secandi*, *indagines praecidendi*, *victulia* et *commeatum devehendi* et *alia* huius *generis servitia facere, juxta antiquam et laudabilem consuetudinem.*" Proto vyzývá král vicevojvodu, aby zlořád ten netrpěl a napomenul kneze, aby od jednání svého upustili, jakož i aby podporoval kastelány při stíhání tohoto zlořádu.

Z listiny jasně vidíme, že Valaši dévských distriktů nebyli pastýři, nýbrž sedláky (mluví se o agricolationes), pročež neplatili padesátek, nýbrž census, úrok, t. j. peněžní dávky, vedle čehož konali pro hrad rozličné roboty, stavěli a opravovali hradby, kopali příkopy a sypali náspy, sekali dříví, dělali přeseky (indagines, maď. gyepük), dováželi potraviny a konali jiné podobné práce. Tyto roboty byly podle povahy věci asi hlavním jejich veřejnoprávním břemenem, vedle něhož úrok (census) ustupoval do pozadí.

---

stas Regia silvas glandiferas multas in ipsis pertinentiis, quae vix ad sextum annum producunt glandes, si quando tamen fertiles erunt, de porcis in illis silvis saginatis habebit proventum pro numero porcorum et fertilitate glandium, coloni tamen in pertinentiis arcis Chycho non tenentur de suis porcis solvere . . . .

[1]) Kemény, u. m., 315; Hurmuzaki, u. m. I, 2, 541.

[2]) Tak dlužno asi čísti místo opera, servitia mannalia, jak stojí u Keményho.

Speciální služby vykonávali obyvatelé Berecka. V listině vydané r. 1426 [1]) praví král Zikmund: Volumus, quod sicut hactenus sunt consueti, ita et in futurum dicti kenezius et villani de saepe dicta Bereckfalva ad faciendam custodiam in illis confinibus et ad explorationem in partibus Moldaviae obligati sint et adstricti.

Povinnost konati stráž na pomezí sedmihradském naproti Moldavsku jakož i zastávati vyzvědačské služby dána byla u obyvatelstva Berecka již samou místní polohou této osady.

Je-li pravou zmíněná již listina krále Ladislava (Václava) daná r. 1301 oláhfalvským Valachům (v udvarhelyské stolici), byli tito Valaši povinni dovážeti dříví a břevna (ligna et tigna) do hradu Udvord (Udvarhely), potřebná k jeho udržení a opevnění, a konati pěšky jiné služby (pedestribusque laboribus castrensare). Ve sporech týkajících se těchto povinností podléhali hradskému kastelánovi, který měl právo doháněti je k jejich službám (nemo ipsos universos praeter castellanos nostros de dicta Udvord judicare et ad servitia qualiacunque cogere praesumat). Byli prosti i desátku (nulli omnino decimas praeter solitas capetias ecclesiae de Udvord praestare teneantur).

Hr. Kemény položil si otázku, jaké místo zaujímali v uherské hradské organisaci Valaši t. zv. valašských obvodů královských hradů, stojící pod vlastními knezy. Označuje je jakožto *castrenses* neb *coloni castri* a dokazuje, že byl veliký rozdíl mezi těmito castrenses a jobagiones castri.[2]) Dnes důkazů takových již nepotřebujeme. Dávno již vědou bylo zjištěno, že castrenses čili, jak po česku bychom řekli, „hradčané“ — ovšem v jiném smyslu, než jak se slovo to bralo u nás — byl selský lid usazený na hradské půdě, který za užívání platil rozličné dávky a konal služby.[3]) Dotčení Valaši skutečně také v listině z r. 1444, kterou Jiří despot srbský dává Janu Hunyadimu a jeho synům hrad Világošvár se statky, zváni jsou Valachi castrenses.[4]) Naproti tomu jobagiones castri byly hradské posádky, v jichž prospěch catrenses konali služby.

Jakožto pouzí uživatelé hradské půdy Valaši nesměli ovšem půdu tu zciziti. Bylof opětovně stanoveno, že půda náležející ke

---

[1]) Hurmuzaki, u. m., I. 2, 536.

[2]) U. m., 317 a násl.

[3]) O postavení těchto castrenses píše mezi jinými Timon, Magyar alkotmány és jogtörténet (3. vyd., Budapešt 1906), 132.

[4]) Kemény u. m., 318.

královským hradům, je nezcizitelná. Srov. druhý dekrét sv. Štěpána, kap. 6., a dekrét Ondřeje III. z r. 1291, čl. 8[1]): Collationes vero indebitas et injustas..... revocabimus....., hoc tamen expresso, quod collationes ab ipso rege Ladislao factas.... faciemus conservari, exceptis juribus regalibus, videlicet *castris, praediis*...., quae omnes et singuli..... reddere et restituere promiserunt.

Byly-li takové královské hrady nebo vesnice jejich někomu uděleny, byli zároveň s tím darováni i Valachi castrenses.

V jedné věci byl však přece veliký rozdíl mezi starou hradskou organisací uherskou, jak ji známe z doby prvých králův árpádovských, a organisací valašských distriktů. Prostí Valaši rovnali se svým postavením starým castrenses, ale přednější jednotlivci z nich, knezové a vojvodové, byli novým článkem v hradském zřízení, jehož stará doba neznala. V literatuře dobře bylo poukázáno na to, že v pohraničných krajinách ohrožených nepřítelem vyvinuly se úchylky od pravidelného hradského zřízení. Anjouovci rozvinuli zcela jiné plány než domácí rod Árpádovců. Podobně jako u nás za Lucemburků, pěstuje se v Uhrách za Anjouovců politika dynastická, usilující o vybudování veliké říše imperialistické. Již ve 14. století vzniká idea velikého Magyarországu, který by uskutečnil všechny tituly zdobící po jedno století poslední krále árpádovské. Tituly rex Rasciae, Bulgariae, Cumaniae, Galiciae et Lodomeriae, jak se psali panovníci uherští, neměly býti prázdným zvukem. Král uherský měl i v t. zv. lenních zemích (hübéres tartományok) vládnouti přímo sám tak jako v Uhersku. Na východním a jihovýchodním pomezí byly proto zakládány po způsobu německém jakési marky, byť i výrazu toho užíváno nebylo. Markou uherskou již za doby Árpádovců stalo se vlastně Sedmihradsko, a když se časem proměnilo v obyčejnou uherskou provincii, posunuto bylo pásmo marek na samé jižní hranice sedmihradské. Po prvém pokuse hraničárského zřízení, učiněném zdárně se Sékely, učiněn byl nový pokus s německým rytířským řádem a s Johanity, tentokráte bezvýsledně. Úkol hraničárů svěřen byl tedy Valachům, a sice těm, kteří se usadili na půdě náležející k hradu Fogaraši jakož i k hradům huňadského komitátu a k hradům bánství severinského. Nový život rozproudil se tam částečně již ve druhé polovici 14. stol., hlavně však ke konci 14. a na počátku 15. století. Na pomezí

[1]) Viz Corpus juris hung.

tomto, ohroženém vnějšími nepřáteli, zejména Turky, jevila se naléhavá potřeba pevných hradů a udatných posádek jakož i obyvatelstva stále připraveného k odražení nepřátelského vpádu. Jako živlu vhodného k tomuto účelu použito bylo jak se strany Anjouovců, tak i jejich nástupců na uherském trůně vyšší vrstvy Valachů, vojvodů a knezů, velice způsobilých ke konání vojenské služby. Viděli jsme, že již ve starém státě srbském část valašského lidu na statcích monastýrských vykonávala pro svou vrchnost vojenskou službu. Viděli jsme také, že při obnovování bulharské říše živel rumunský hrál velikou roli, a že ho užívali k vojenským účelům i v říši byzantské. Dobrou školou vojenskou pro Rumuny byl život na území vznikajícího státu valašského mezi jižní hranicí sedmihradskou a Dunajem. Nelze se diviti, že králové uherští, pomýšlejíce na šíření svého panství v dolním Podunají, přijímali do svých služeb Valachy jakožto živel zvyklý již svým pastýřským životem a stálým pobytem v horách a lesích ku všem nepohodám a svízelům a pouštějící se neohroženě do boje s nepřítelem. Jihovýchodní uherské pomezí a huňadský komitát byly tedy organisovány po vojensku, a sice za pomoci Valachů. Valašské obyvatelstvo, anebo lépe řečeno vrchní jeho vrstva se tím velice povznesla. Bylť vojenské zaměstnání ve středověku základem svobodného šlechtického života a zdrojem majetku. Ten, kdo konal pro stát vojenskou službu, nenesl v Uhrách nejen žádných veřejnoprávních břemen a neplatil daní, nýbrž požíval mimo to ještě rozličných privilegií.

K takovémuto privilegovanému postavení povznesly se *valašské dištrikty* na území bývalého *krašovského komitátu a bánství severinského*. Stopy organisace zvláštní správy shledáváme tam již za Ludvíka Velkého. Již tehdy nalézali se mezi tamní šlechtou Rumuni. Z nařízení králova upravil r. 1376 severinský bán Jan Trötöl hranice mezi šlechtici obce Mutnik Bogdanem a jeho synem Štěpánem, Radulem synem Vojnikovým — podle jmen vesměs Rumuny — a jinými šlechtici na jedné straně a mezi obyvateli obce Karan na straně druhé. Strany nepřestaly však se svářiti, a tu r. 1391 severinský bán Mikuláš Perényi vyslechl šlechtice a kneze čtyr „provincií", šebešské, lugošské, karanské a komjátské, a na základě jejich výpovědí spornou půdu přisoudil Mutnickým.[1]

[1]) Pesty, A szörény vármegyei hajdani oláh kerületek (Értek. a tört. tudom. köréből, V. sv. čís. 3, 1876), 3.

R. 1390 činí se zmínka na tomto území o „komitátech“ šebešském, lugošském a miháldském (mehadijském)[1]). Obvody, které tu nazvány jsou komitáty a ve zprávě dřívější provinciemi, jsou pozdější „valašské obvody,“ ačkoli tehdy se tak ještě nenazývaly.

O šebešském obvodě děje se zmínka dříve než o ostatních distriktech severinského bánství. Když magister Póša ze Seru, krašovský župan a šebešský kastelán, daroval r. 1352 Jugovi a Bogdanovi, synům Štěpána z Mutniku — podle jmen Rumunům — pustou půdu zv. Mutnok pataka, nadal obdarované takovou soudcovskou mocí, in qua libertate habent liberas villas quenesi (knezové) in provincia Seebus (Šebeš). Jen loupež, krádež a žhářství vyhraženo souditi soudci šebešskému (sedes judicis ad Sebus.)[2]) Vedle šebešského obvodu existoval zvláštní obvod karanský, jak vidno ze zprávy shora zmíněné z r. 1391. Stopa karanského komitátu však brzo mizí, a nelze pochybovati, že splynul se šebešským, tak jako někdejší dvě městečka Karan a Šebeš splynula v město Karanšebeš.[3])

R. 1394 praví král Zikmund o vsích Mačova a Dobregosta, jež byly příslušenstvím šebešského hradu, že je vyjímá z pravomoci hradské a dává titulem nové donace Bogdanovi Mutnickému. Znamená to, že řečené vesnice, jež Mutničtí měli dosud jako knezové pod mocí hradu šebešského, nyní novou donací jsou jim dány jako *skutečným šlechticům*.[4])

Obvody severinského bánství neuvádějí se do počátku 15. stol. tak, jako by měly něco společného. Teprv od polovice 15. stol. nazývají se severinské a krašovské distrikty poprvé „*valašskými*“ (*sedes valachicales*), a uvádí se jich sedm neb osm.[5]) List gubernátora Jana Hunyadia, vydaný 8. června 1451 v Temešváru, nařizuje slúžným sedmi valašských stolic (judicibus nobilium septem sedium volachicalium), aby svolali tamní šlechtice (nobiles comprovinciales) ke krátkému roku na způsob proclamatae congregationis a aby vyšetřili, náleží-li Michalovi z Čorny, severinskému bánovi, jeho synu Mikulášovi, bratru Michalovu Blažeji a Miku-

---

[1]) U. m., 4.

[2]) Hurmuzaki, Documente I. 2, 28.

[3]) Pesty, u. m., 6.

[4]) U. m., 7.

[5]) U. m. 7.

lášovi z Bizere právo k hradu Dranko (dnešní Drenkova) a k jeho obvodu.[1]) Sídlem soudu sedmi valašských obvodů bylo městečko Šebeš (oppidum Sebes). Vyslýchaní komprovinciálové pocházeli z příslušenství (de pertinentiis, v listině ze 22. ledna 1452,[2]) kde se dotčený soud popisuje, užívá se tohoto výrazu místo districtus) *Halmoše* (čili Halmádě), *Karanšebeše, Lugoše, Miháldu, Krašófő, Borzafő* a *Komjátu*.

O provincii komjátské mluví se v mezním listě čanádské kapitoly z r. 1369 o vsi Egerseg (nyní Jerseg) v temešském komitátě, jež náležela tehdy bulharskému bánovi Benediktu Himfyovi. Zároveň seznáváme, že distriktu dalo jméno městečko Komjáthi na blízku dnešní vesnice Jerseg v krašovském komitátě. Městečko řečené s obvodem zastaveno bylo králem Zikmundem r. 1435 oběma Janům Hunyadi, synům Vojkovým, kteří byli v držení zástavy přes 20 let. Z listu krále Ladislava, vydaného ve Vídni r. 1457, se dovídáme, že Valaši komjátského obvodu poslali k němu svého člověka Vašu z Gamzy, aby ho požádal, poněvadž Hunyadiovi a jeho synům zapůjčenou sumu zaplatili, aby komjátský distrikt byl připojen k ostatním sedmi. Král žádosti vyhověl.[3])

Zatím přibyl k sedmi valašským obvodům ještě osmý, iljedský. R. 1451 mluví se ještě o sedmi distriktech, ale r. 1457 již o osmi. Ve druhé polovici 16. stol. byl však komjátský obvod pohlcen karanšebešským, neboť v listině z r. 1584 uvádí se, že osady Dazešt, Naďpatak (jinak Valemare) a Remete — vesměs příslušenství panství komjátského — leží v distriktu karanšebešském.[4])

O obvodě iljedském děje se rovněž zmínka ve 14. stol., a odpovídá mu asi dnešní oravický okres v krašovském komitátě. Starý Ilyéd je dnešní Illadia. V 17. stol. Illadia nebyla již distriktem. Mluví se o ní jen jako osadě severinského komitátu.[5])

---

[1]) Listinu uveřejnil Pesty, A szörényi bánság és Szörény vármegye története III (Budapest 1878), str. 61.

[2]) Pesty, A szörényi bánság III., 63.

[3]) Pesty, A szörény vármegyei oláh kerületek, 8 a 9; tekst listiny z r. 1457 tamtéž, str. 75 a 76. — Co se týče obvodu komjátského, Pesty, u. m., 9, podotýká, že nelze mysliti na někdejší vesnici Komiáth v temešském komitátě, kterou novější němečtí kolonisté nazvali Lichtenwald, nýbrž na kraj ležící od Karanšebeše na severozápad, kde jsou dnes vesnice Zorlenc, Remete, Valemare, Dezešt a j. v krašovském komitátě.

[4]) U. m., 9.

[5]) U. m., 9 a 10.

První kasteláni hradu Miháld (dnešní Mehadia) uvádějí se od r. 1323. V nařízení krále Vladislava k čanádské kapitole z r. 1440 užívá se obratu in comitatu seu districtu Mihald, ač běží jen o distrikt.[1])

Málo víme o distriktu halmošském čili halmáďském, jehož název se zachoval v almášském údolí vedoucím od Mehadie na jihozápad.[2]) Nejistého (co do času) původu je nedatovaný list, kladený Pestym do druhého nebo třetího desetiletí 15. stol., v němž vystupují nobiles kenezii in districti Halmas. R. 1430 byl rytíř německého řádu Mikuláš de Radawitz požádán, aby rozhodl spor mezi Emerichem synem Štěpánovým z Remete a šlechtici a knezy halmošského obvodu.[3])

U pramenů řeky Karaše byla někdy vesnice Krašófő (Krassófő), jež náležela k hradu Éršomljó (blízko dnešního Šemlaku) a dala jméno jednomu valašskému obvodu. Éršomljó nebyl původně hradem královským, takovým nazývá jej však král Zikmund r. 1392. Krašófőský distrikt připomíná se teprve r. 1457, když jsou potvrzovány výsady osmi valašských obvodů.[4])

U pramenů řeky Berzavy na jihovýchod od dnešní Rešice na úpatí hory Kapucin, z níž vzniká Berzava, byla asi vesnice Borzafő, po níž dostal jméno jeden z valašských distriktů. Činí se o něm zmínka r. 1370 a naposledy ještě r. 1597.[5])

Mezi čtyrmi „provinciemi" listiny z r. 1391 (uvedené shora na str. 213) vyskytuje se také lugošská. Také v listě krále Zikmunda z r. 1390[6]) mluví se o lugošském obvodu („komitátě"). Pesty[7]) myslí, že ve starší době židóvárští kasteláni byli správci lugošského distriktu. Neboť teprve když se o nich přestává činiti zmínka, setkáváme se s kastelány lugošskými. Opětovně objevuje se šlechta lugošského obvodu jako universitas nobilium. Od dob krále Matěje hrad Lugoš a jeho obvod několikráte přešel z panovníkových rukou do soukromé držby a zpět. Naposled připomíná se šlechta lugošského distriktu, když r. 1609 Mikuláš Tojša, hlavní soudce

---

[1]) U. m., 11, 12.
[2]) U. m., 12.
[3]) Tekst u Pestyho, A ször. bánság III., 24.
[4]) Pesty, A ször. várm. oláh kerületek, 13, 14.
[5]) U. m., 14.
[6]) Pesty, A ször. bánság III., 11.
[7]) A ször. várm. oláh kerületek, 17.

lugošský, ve jménu města Lugoše a senátorů lugošského obvodu, obce šlechtické a ostatních Valachů a knezů protestoval proti tomu, že sedmihradský kníže Gabriel Báthori nedávno na újmu výsad šlechty onoho obvodu daroval svému radovi Řehoři Némethi celé město Lugoš s obvodem v komitátě severinském. Za Gabriela Bethlena vyhlásil klužský sněm 27. září 1615 Karanšebeš, Lugoš a j. místa za fiskální statky. Výsady, jež Lugošané dostali r. 1654 od knížete Jiřího Rákóczia, zavedly vojenské zřízení zcela jiné povahy než podle výsad Ladislava V.[1])

Ačkoliv uvedených osm obvodů se připomíná po dvě tři století jako zvláštní distrikty, ,,valašskými" nazývají se jen v listinách Ladislava V. a Jana Hunyadia. Nejsou to všechny valašské obvody na jihovýchodním pomezí uherském. Vedle nich uvádějí se tam ještě jiné distrikty podobné. Král Ladislav totiž v listě ze 30. ledna 1453, šíře se o vojenských zásluhách Jana Hunyadia, daroval mu a jeho synům některé hrady ležící v ,,komitátech" tordském, dévském a huňadském zároveň se všemi obvody, městečky, panstvími, vesnicemi a statky k nim náležejícími a mimo to ,,districtus volahales Swdya (Sudya, Sugdia), Monostor, Bosár (dnešní Bozsur) et Swpan (Zsuppán) vocatos in comitatu temesiensi existentes", opět s příslušenstvím.[2]) Nápadné je, že v novém listě téhož krále ze 14. září 1453 valašské obvody, jimiž byl Hunyadi v temešském komitátě obdarován, uvádějí se se změnou. Místo čtyr dřívějších jmen připomínají se nyní jen tři, Swggya, Swpan a Thwerd.[3]) O bošárském a monoštorském obvodě není tu řeči, ale místo toho děje se zmínka o obvodě twerdském. Twerd čili Thwrd je podle Pestyho[4]) dnešní Furdia v krašovském komitátě, jež se v 16. a 17. stol. nazývala Ferde; byla střediskem obvodu. Kde byla Šuďa (Šugdia), Pesty určitě neví, ale myslí, že mezi Kisetó a Fačetem u Bégu; neboť k tomuto distriktu náležely dnešní Leukušešt, Radmanešt a Rakitta. Bošár, Župán a Monoštor leží od Fačetu na jihozápad, a sice tak blízko u sebe, že jest se diviti, jak mohly někdy tvořiti střediska zvláštních distriktů.[5])

---

[1]) U. m., 17, 18.

[2]) Celou listinu uveřejnil hr. Teleki, Hunyadiak kora Magyarországon X (Pešť 1853), str. 356—363.

[3]) Teleki, Hunyadiak kora X., 404—405.

[4]) A ször. várm. oláh kerületek, 20.

[5]) Pesty, u. m., 20.

Neví se, měly-li tyto distrikty výsady podobné hořejším osmi či nějaké jiné, ale zdá se, že se těšily podobnému postavení.[1]) Neboť na počátku 16. stol. odepřel monoštorský obvod temešskému komitátu poslušnost, pročež sněmovním usnesením z r. 1518 (čl. 32) připojeny byly distrikty monoštorský, šaďský (má býti šuďský) a moršinský, jež prý neslouží (nejsou na prospěch) ani Sedmihradsku ani Uhrám atd., opět k temešskému komitátu, kam dříve náležely.

Teprve r. 1457 se dovídáme, že osm dříve uvedených valašských obvodů požívalo privilegovaného postavení. Jaký však byl obsah daných jim privilegií, a kdo je prvý udělil, o tom se nečiní zmínka. Zdá se, že počátek privilegovaného postavení oněch osmi valašských distriktů sahá až do doby krále Ludvíka. Neboť prvého porušení dopustil se, jak vidno z potvrzovacího listu krále Ladislava z r. 1457, již Zikmund, který komjátský obvod od ostatních sedmi odtrhl a zastavil Janu Hunyadiovi.

Ačkoli se potvrzovací list Ladislavův v originále nezachoval, známe přece jeho znění z nového potvrzení knížete Gabriela Báthoriho z r. 1609, adresovaného valašské šlechtě a knezům lugošského, šebešského, mihaldského, halmošského, krašófőského, borzafőského, komjátského a iljédského obvodu. Hned na počátku potvrzovacího listu[2]) se praví že privilegované postavení zaručuje se

---

[1]) U. m., 20.

[2]) Důležitý list Ladislavův z r. 1457 zní podle vydání Pestyova, A ször. várm. oláh kerületek, 73—75, v podstatě takto: Nos Ladislaus, Dei gratia Hungariae, Bohemiae etc. rex .... Memoriae commendamus tenore praesentium ...., quod nos tum ad humillimam supplicationis instantiam fidelium nostrorum Michaelis Dees dicti de Thomoshel (= Temešel) et Stefani filii Sysman de Bozias per eos in ipsorum ac caeterorum *universorum nobilium et keniziorum nec non aliorum Valachorum de districtibus Lugas, Sebes Mihald, Halmas, Krassofw, Borzafw, Komiathy et Illyed* vocatis nominibus et in personis nostrae propterea porrectae Majestati, tum vero consideratis fidelitatibus et fidelium servitiorum meritis eorundem universorum nobilium et keniziorum ac caeterorum Valachorum, quibus iidem non solum *praedecessoribus nostris* regibus Hungariae, sed *et nobis* se gratos reddiderunt, et acceptos, et praesertim eo respectu, quod ipsi in confiniis regni nostri collocati, *in custodia* et *tuitione vadorum Danubii contra crebros incursus Turcorum*, utpote qui ipsum regnum nostrum in illa parte vel depraedare vel homines ejusdem regni nostri ... abducere in servitutem consueverunt, personas, resque et bona sua fortunae casibus summittere, damnaque et incommoda ac vulnera dira suscipere non formidant, volentes

(valašským) šlechticům, knezům i prostým Valachům oněch osmi distriktů z toho důvodu, že již dřívějším králům uherským i sa-

---

eisdem gratitudinis vicem rependere, omnia et singula *eorundem Valachorum et keniziorum privilegia,* super quibuscunque eorum libertatibus, praerogativis et juribus confecta, ac si praesentibus literis nostris de verbo ad verbum inserta essent, sub illis tamen condicionibus, oneribus et servitutibus, quibus eadem emanata *et per praedecessores nostros* reges Hungariae ipsis *concessa* sunt, autoritate regia pro eisdem nobilibus Valachis et keneziis caeterisque Valachis praesentibus scilicet et futuris perpetuo valitura, *roboramus* et confirmamus, eosque in unumquemque eorum sicuti majorem, sic et minorem in omnibus hujusmodi eorum libertatibus, praerogativis et juribus manutenere et conservare promittimus. Et nihilominus ut ipsi nobiles Valachi et kenezii firmata inter se unione dicta servitia nostra et regni nostri in tuendo vado Danubii eo melius continuare possint, decrevimus a modo in posterum in praefatis octo districtibus *nullo* unquam *tempore alicui extraneo possessiones et villas donare,* nisi illis, qui bene meriti propter eorundem servitia videbuntur. Et quod *hujusmodi octo districtus ab invincem non separabimus, nec aliquem* ex eis alicui *donabimus,* sed Sacrae Regni nostri Coronae sicuti praedecessores nostri reges, sic et nos quasi simul junctos tenebimus. Imo praefatum *districtum Komiathy,* qui per quondam serenissimum principem dominum Sigismundum, Romanorum imperatorem ac Hungariae etc. regem, avum nostrum charissimum quondam Joanni de Hunyad alias ejusdem regni nostri Hungariae gubernatori impignoratus ac per incolas ejusdem districtus ab eodem redemptus esse perhibetur *praefatis septem districtibus iterum anectimus.* decernendo a modo deinceps, sicuti aliquem alium ex ipsis districtibus, ita et ipsum districtum Komiathy de corpore illorum districtuum esse, atque uno et eodem privilegio cum illis gaudere. Praeterea *annuimus* eisdem *nobilibus, Valachis et keneziis, ut nullus eos judicet praeter comitem* eorum pro tempore constitutum, cuius judicio si contenti non fuerint, *ad judicem curiae nostrae* et *dehinc in nostrae Maiestatis personalem praesentiam possint* et valeant *causas eorum provocare.* Volumus insuper, quod *comites* eorum vel vicecomites pro tempore existentes *in exigendis birsagiis* et *judiciorum gravaminibus equum leporarium, arma et aves* (má býti asi *oves*) convictorum vel convincendorum *auferre non praesumant,* nec aliter pro exactione hujusmodi birsagiorum, nisi *sumpto secum judice nobilium eorundem Valachorum* exire valeant modo aliquali. Postremo eosdem *nobiles Valachos* instar verorum nobilium regni nostri, item *kenezios* eorundem Valachorum *ex omni solutione tributi* tam nostri quam aliorum quorumcumque *exemtos esse volumus* et supportatos, et *quod nullus* omnino hominum *res et bona eorum* et *jobbagionum* ipsorum in quibusvis locis *arestare seu prohiberi facere, aut eosdem vel dictos eorum jobbagiones* ad cujusvis instantiam *judicare, vel eorum astare judicatui compellere praesumant,* sed *si aliqui quidquam actionis vel quaestionis contra eosdem nobiles* Valachos et *kenezios aut* annotatos ipsorum *jobbagiones* vel alterum eorum *haberent* vel habere sperarent, *hi id contra* praefatos ipsorum

mému králi Ladislavovi konali věrné služby a zvláště hlídali dunajské brody, hájíce jich proti častým vpádům Turků, čímž trpěli veliké škody a nepohodlí. Oceňujíce tyto služby, udělili již předchůdcové Ladislavovi valašským šlechticům a knezům dotčených distriktů jakožto jediné obci (unio, corpus) za jistých podmínek, břemen a služeb, o nichž se podrobně nemluví, zvláštní svobody, výsady a práva. Jednotu tvořily řečené obvody patrně z toho důvodu, že jen spojenými silami mohly čeliti nepřátelským vpádům. Král potvrzuje především všeobecně privilegia svých předchůdců, daná valašským obvodům, načež pak v sedmi článcích zaručuje osmi řečeným distriktům tato práva:

1. nikomu cizímu nebudou uděleny na tomto území statky a vesnice, leč jenom těm, kteří se ukáží jich hodnými svými službami,

2. osm valašských obvodů bude tvořiti nerozlučný celek, a žádný z nich nebude nikomu darován, nýbrž král bude je držeti ke koruně „jako dohromady spojené" (quasi simul junctos). Proto král připojuje obvod komjátský, zastavený kdysi králem Zikmundem gubernátoru Janu Hunyadiovi a pak obyvateli distriktu toho vykoupený, k ostatním sedmi distriktům a ustanovuje, že obvod ten podobně jako každý jiný z nich tvořiti bude napříště součástku celého svazu (corpus) a požívati stejného privilegovaného postavení,

3. šlechtice valašské a kneze této obce nebude souditi jiný než jejich župan (comes). Nebudou-li spokojeni jeho soudem, mohou se odvolati k dvorskému sudí a odtud k samému králi,

4. županové a podžupanové nesmějí při vymáhání soudních pokut odnímati koně, zbraně a ovce odsouzených osob ani k dobývání pokut choditi beze slúžného Valachů,

5. šlechtici valašští podobně jako praví šlechtici země i knezové zprošťují se placení daní,

6. majetek jejich (šlechticů i knezů valašských) i majetek jejich sedláků zprošťuje se všeliké obstávky,

---

nobilium Valachorum jobbagiones in praesentiis eorundem nobilium, adversus autem *eosdem nobiles* Valachos *et kenezios coram* praefatis *comitibus eorum* pro tempore existentibus *prosequantur*, qui si in reddenda justitia tepidi fuerint, in praesentia judicis curiae nostrae, et si ibi iterum justitia eis deerit, in praesentiam nostrae Maiestatis juridice prosequantur, ex parte quorum omni contra eos querulanti judicium et justitia impendetur, prout dictabit ordo juris .... Datum Viennae in festo decollationis Beati Joannis Baptistae. Anno Domini MCDLVII ....

7. nikdo nesmí šlechtice, kneze, a jejich sedláky souditi ani doháněti, aby stáli k cizímu soudu. Spory proti sedlákům valašských šlechticů nechť se soudí před těmito šlechtici, spory pak proti šlechticům valašským a knezům před jejich župany, a kdyby županové při konání spravedlnosti byli vlažní, tedy před dvorským sudím, a kdyby ani tam se nedomohli práva, před samým panovníkem.

Z potvrzovacího listu krále Ladislava není vidno, jsou-li práva zde vypočtená jen částí privilejí, udělených valašským obvodům již dřívějšími králi, či doplňkem starých výsad.

Co se týče povinností obyvatelstva valašských distriktů vůči panovníkovi a jeho úředníkům, neznáme žádných podrobností. Král Vladislav chtěje r. 1444 odměniti vojenské zásluhy Mikuláše z Bizere a jeho příbuzných, jichž si dobyli v bojích proti Turkům pod Janem Hunyadim, dal jim, když se jim jejich listiny za tureckého vpádu ztratily, novou donaci na valašské statky Kušklja, Zavoj, dva Pataky a Silfa v karanšebešském obvodě v dřívějších hranicích a za oněch podmínek a služeb, za nichž jiné valašské statky v řečeném distriktu jsou drženy, a v takovém smyslu, jak podobné statky valašské dřívějšími králi bývaly udělovány.[1]) Výrazy tyto ukazují, praví Pesty[2]) že valašské statky náležely k určitým obvodům, a že jich darování bylo vázáno jinými podmínkami než v ostatních uherských komitátech.

Jest otázka, jaký význam měly uvedené shora výsady osmi valašských distriktů v praksi. Pesty[3]) má za to, že ve skutečnosti nebylo jich mnoho dbáno. Tak prý není nejmenší stopy, že by osm těch obvodů bylo mělo někdy společného hlavního župana (comes), anebo že by dvorský čili zemský sudí byl rozhodoval o odvoláních. Naopak, bán severinský a později karanšebešsko-lugošský jakož i župan temešský zasahovali prý do záležitostí valašských obvodů, a to ne z usurpace, nýbrž podle ustálivšího se obyčeje. Společnou byla prý jedině soudní stolice v Karanšebeši, ale od ní odvolání

---

[1]) V listině uveřejněné Pestym, A ször. várm. oláh kerületek, 69 a 70, užívá se výrazů „sub illis condicionibus et servitiis, quibus aliae possessiones volachicales in dicto districtu tenentur et possidentur, ac sub eisdem vigoribus, quibus similes possessiones volachicales per praedecessores nostros reges conferri solitae fuere."

[2]) U. m., 22.

[3]) U. m., 23.

nešlo k zemskému sudímu, nýbrž vždycky k hlavním županům temešským, jako byl na př. Pipo usorský, Pavel Kinisy, Petr Petrovič a j., později pak pravidelně k bánské tabuli v Karanšebeši, jejímiž předsedy byli lugošsko-karanšebešští bánové. Společný soud Pesty zjistil již r. 1419, když totiž Zikmund Losonczy jakožto kastelán ršavský, miháldský, šebešský a židóvárský konal v městě Karanu soud se šlechtici a knezy šebešského, lugošského, karanského a komjátského obvodu. Z doby pozdější uvésti jest podobný případ společného soudu z r. 1451, dotčený již shora (str. 214). Gubernátor Jan Hunyadi nařizoval tehdy listem daným v Temešváru 8. června slúžným sedmi valašských stolic, aby svolali na krátký rok šlechtice oněch stolic (nobiles comprovinciales sedis vestrae judiciariae), a aby rozhodli o právu Michala z Čorny ku hradu Dranko.

Ve faktu, že osm valašských obvodů nemá zvláštního župana, jiného totiž než byl temešský, po případě krašovský župan nebo bán severinský, nevidíme tak jako Pesty, že by privilegia valašských distriktů nebylo dbáno. Přijde na to, co se v privilegiu (potvrzovacím listě Ladislavově) rozumí slovem comes. Nemusí to znamenati speciálního vyššího úředníka valašského, nýbrž může to býti nejvyšší úředník pravidelné místní správy, ať tedy župan nebo bán. Musímeť, jak ostatně Pesty[1]) sám podotýká, i v komitátě krašovském i v bánství severinském vedle území distriktů rozeznávati území komitátní. Vyplývá to nejen z toho, že v době trvání valašských obvodů existovali krašovští hlavní županě a severinští bánové, nýbrž i z toho, že často se jedná o osadách, jež nebyly nikdy součástí nějakého distriktu. Jedna část obvodů (iljedský, lugošský, krašófőský a borzafőský) závisela na krašovském hlavním županu, druhá na severinském bánovi, nemluvíc o ingerenci temešského hlavního župana, čehož příklady nejsou řídké.

Pesty[2]) ukazuje dále na to, že i po jiné stránce nebylo dbáno privilegia Ladislavova, že totiž na újmu celistvosti valašských distriktů udělovány byly z nich jednotlivými panovníky donace. Časem bylo ono privilegium také jinak vykládáno. Severinský komitát vztahoval totiž na sebe privilegium dané valašským distriktům.

---

[1]) U. m., 28, 29.

[2]) U m., 24. Křiklavý byl zvláště případ, kde kníže Báthori, tedy právě ten, kdo Ladislavovo privilegium potvrdil, daroval město Lugoš s obvodem svému radovi Řehoři Némethiovi.

Vedle valašských privilegií děje se v pramenech leckdy zmínka i *o valašských obyčejích*, jež však Pesty[1]) pokládá za obyčeje maďarské. Tak šlechtic Kopasz z Vadu žaloval r. 1478 před severinskými podbány Jiřího Gamana, syna Ladislavova, z Bizere, že jmenovaný Jiří za života svého otce s jedním svým mlynářem vypálili mlýn Kopaszův. Žalovaný to popřel. Podbánové odsoudili ho podle starého obyčeje valašských distriktů k přísaze se 12 přísežníky. Prostředníci však vymohli, že Kopasz povolil Gamanovi, aby přísahal jen samodruhý, a sice s přísežníkem vybraným od Kopasza, Mikulášem z Bizere. Gaman vykonal s ním skutečně přísahu.[2]) Pesty[3]) má za to, že tu neběží ani o maďarský a tím méně o valašský institut (konjurátory), nýbrž o zřízení francké přišlé do Uher. V listině z r. 1478 praví se, že řečený Jiří má samodvanáctý přísahati juxta antiquam et approbatam legem (lex znamená tu consuetudo) districtuum volahicalium universorum. Tomu sotva však sluší rozuměti tak, jako by šlo o právní institut, který by Valaši byli poznali teprve v Uhrách. Z jiných pramenů naopak je známo, že ústav přísežníků znám byl i na půdě nynějšího království rumunského. Již sám název přísežníků v listinách z rumunské půdy ukazuje, že neběží tu o recepci od Maďarů, nýbrž od Slovanů.[4])

Na *jus Volachiae* odvolává se soud v jiném sporu z r. 1500.[5]) Poněvadž nebylo listin, došlo k přísaze jedné strany (žalobkyně) „propria in persona". To, co se v západoevropských pramenech vyjadřuje slovy „sola manu probare" (přísahati bez přísežníků), nazývá se tu požadavkem práva valašského. Neznamená to arci, že by to byla nějaká zvláštnost práva valašského, nýbrž jen to, že se v soudech valašských distriktů užívalo také práva valašského, a to v uvedeném případě v nebytí průvodu listinného vyžadovalo přísahy.

---

1) U. m., 25 a 26.

2) Listinu uveřejňuje Pesty, u. m., 82.

3) U. m., 25.

4) O přísežnících na půdě rumunské psal Jacimirskij, Отголоски славянской пороты въ обычномъ правѣ у румынъ XV—XVII. вв., Jagić-Festschrift (Zbornik u slavu Vatr. Jagića), Berlín 1908, 159—171. — Srov. též Stefulescu, Gorjul istoric și pitoresc (Tîrgu-Jiului 1904), str. XXXVI a XXXVII, kde se uvádí několik dokladů o přísežnících z rumunské půdy ve stol. XVI. a XVII.

5) Listina uveřejněna byla Pestym, A szörényi bánság III, str. 134 a 135.

Téhož roku 1500 rozhodován byl před severinskými bány v Karanšebeši jiný spor, v němž se jednalo o vyplacení věna „jure Volachiae requirente." Bylo to právo podobné jako v Uhrách.[1]) O ritus Volachiae (obyčeji valašském) mluví se také v listině z r. 1503.[2])

Starý krašovský komitát existoval podle Pestyho[3]) do r. 1506. Jak byla spravována krašovská skupina valašských obvodův od r. 1506 do moháčské bitvy, nelze říci, ale jisto jest, že staré severinské bánství v době Jana Zápolského zaniklo, a že na jeho místo v 16. stol. vstoupil severinský komitát, který zahrnoval i území někdejšího komitátu krašovského. Náčelníci tohoto nového územku nazývali se lugošskými a karanšebešskými bány. V pramenech mluví se často o severinském distriktu, tím však rozumí se komitát.

Z osmi valašských obvodů nejdůležitější byl karanšebešský. Správa jeho lišila se od správy komitátů. Od té doby, co severinští bánové nahraženi byli bány karanšebešskými a lugošskými, byli v tomto distriktu dva kasteláni, jeden slúžný a notář. (V komitátech byli, jak známo, čtyři slúžní.) Kastelán karanšebešský má v latinských listinách nejčastěji název castellanus, ale velmi často i comes, vicecomes, v maďarských porkoláb, viceispán nebo hites ispán. Všechny tyto názvy mají stejný smysl.[4])

Úředníci tohoto území užívali titulu, který zůstavuje pochybnost, byli-li úředníky severinského komitátu či karanšebešského distriktu. Pesty sestavil příslušnou terminologii, z níž je vidno, že v 17. století jednotliví úředníci jmenují se comites nebo župané severinského komitátu i karanšebešského distriktu. Nebylo tu však zvláštní správy severinského komitátu a zvláštní správy karanšebešské, takže by jen v jednotlivých případech byli severinští županové zároveň župany karanšebešskými, nýbrž běželo o jedno a totéž území. Dvojí název vysvětluje se tím, že význam karanšebešského obvodu převyšoval význam ostatních obvodů, tak že se vedle něho ztrácely a nemohly se vyšinouti k samostatnosti, ba ani k podobnému postavení. Od moháčské bitvy župan, slúžný a notář karanšebešského distriktu mohli se pokládati za župana,

---

1) A szörényi bánság III., 135—137.
2) Tamtéž, 145.
3) A ször. várm. oláh kerületek, 28.
4) U. m., 31 a 32.

slúžného a notáře ostatních obvodů a mohli to vyjadřovati i v titulu, zvláště když osm obvodů a ostatní část krašovského komitátu splynuly s komitátem severinským.[1])

Větší politická váha karanšebešského obvodu než obvodů ostatních způsobila po mínění Pestyově, že ostatní distrikty zanikly. Ale i na obvod karanšebešský přišla řada, a sice ve druhé polovici 17. stol. Kníže sedmihradský Ákoš Barčaj byl totiž nucen odevzdati tento územek Turkům, kteří jej pak drželi po tři desetiletí. Když r. 1688 Karanšebeše znova bylo nabyto, nebyl obnoven ani karanšebešský ani ostatní valašské obvody, a v oficiosní terminologii celé to území od Maroše ke Ršavě zváno bylo severinským komitátem. Také krašovský komitát, zrušený v prvých desetiletích 16. stol., byl na konci století 18. obnoven, ale v jiných hranicích než dříve.[2])

To je všechno, co Pesty, který se dějinami valašských obvodů krašovského komitátu a severinského bánství na základě pramenů podrobně zabýval, mohl z pramenů těch vyčísti. Ze stranictví nikdo ho viniti nemůže, poněvadž k práci své připojil pramenné teksty, které dovolují kritiku. Z práce jeho seznáváme, že na území pozdějšího banátu uherského počala se vyvíjeti jistá autonomie t. zv. valašských obvodů, že však vývoj oné autonomie nedospěl daleko, ani ne tak daleko, jako samospráva Sékelů v Sedmihradech. Hunfalvy[3]) vidí příčinu toho v trvalém vojenském stavu onoho území, který vadil jeho konsolidaci, a zvláště v nastalém brzo tureckém nebezpečí, jež konsolidaci tu učinilo úplně nemožnou. Výklad nezdá se nám být správným. Turecké nebezpečí mohlo spíše naopak konsolidaci valašských distriktů utužiti, podobně jako na pomezí chorvatsko-slavonském a později i uherském a sedmihradském povstaly Vojenské Hranice. Příčina toho, že autonomie valašských distriktů se nedovršila, byla jiná. Vynikající jednotlivci valašští byli znenáhla nobilitováni, a nabyli tedy privilegovaného postavení uherské šlechty. Tím přestali míti zájem na speciální autonomii valašské, a proto o ní později nic neslyšíme. Bylo by zcela pochybeno hledati v tehdejších politických a právních řádech uherských nějaké národní tendence, a ještě pochybenější bylo by

[1]) U. m., 33 a 34.
[2]) Pesty, u. m., 38, 39.
[3]) Neuere Erscheinungen, 134.

viděti u tehdejších uherských Rumunů nějaké národní vědomí.[1]) Obyvatelstvo tehdejší dělila v nepřátelské tábory nikoliv otázka národní, nýbrž otázka sociální. Proto se nemohli sejíti na půdě společných zájmů rumunský šlechtic a rumunský sedlák. I když snad Pesty přepíná, tvrdě, že šlechta usazená v uvedených osmi obvodech, zvláště karanšebešském a miháldském, co do jazyka a cítění byla většinou maďarská, nebudeme jistě daleko od pravdy, připouštíme-li, že tamní šlechtici valašští aspoň v životě veřejném hodně užívali maďarštiny, i když v rodině a se svými sedláky mluvili rumunsky. Pesty praví, že maďarština byla u tamní šlechty v obecném užívání i v životě rodinném, ba i u prostého lidu. I když lid co do jazyka byl původu valašského, rozuměl maďarsky a vládl tímto jazykem, jak prozrazují svědectví maďarská, poslední pořízení a jiné soukromoprávní akty.[2]) Jest ovšem otázka, kterého jazyka prostí Rumuni valašských distriktů užívali více, zda mateřského či maďarštiny.

Pesty[3]) uvádí také jména šlechtických rodin rumunského původu, jež byly usazeny ve valašských obvodech a rozmnožily řady maďarské šlechty. Jsou to rodiny těchto jmen: Fiáth, Jósika, Macskási, Gerlistyei, Gámán, Rakoviczay, Peyka, Simon, Pribék, Tivadar, Vajda, Fodor, Flore, Bizerei, Miksa, Ivuly, Laczugh, Tar, Ombozy, Bertha, Margai, Tornya, Naláczi, Bobik, Halmágyi, Kun, Floka a j.

Vynikajícího postavení nabyli Rumuni také na jiném konci uherského království, v komitátě *marmarošském*, kde sice nebyla příležitost bojovati s Turky, kde však běželo rovněž o jakousi marku, a sice naproti Rusům a Tatarům. Na tomto území setkáváme se nejen s valašskými knezy, nýbrž i s vojvody, o nichž níže pojednáme. Rozdíl mezi jižními markami uherskými, hátsegskou a banátskou, a touto markou severní, marmarošskou, spočíval v tom, že marky jižní, více ohrožené, zvláště banátská, měly za úkol dosavadní uherské panství spíše udržeti než rozšířiti, kdežto z Marmaroše mělo se uherské panství šířiti

[1]) Proto nesouhlasíme s míněním vyslovovaným opětovně v literatuře — naposled u Iorgy, Histoire des Roumains de Transylvanie et de Hongrie I., 111, 140 —, jako by valašské distrikty byly měly větší význam ve vývoji národního vědomí u uherských Rumunů.

[2]) A ször. várm. oláh kerületek, 40.

[3]) U. m., 40.

na východ. Proto také v Marmaroši nepovstalo mnoho královských hradů, jako na př. v Krašovsku a bánství severinském. Královský hrad byl tam jen jeden — Hust[1]) — a neměl na organisaci obyvatelstva tak velkého vlivu jako dotčené hrady jižní, střediska valašských obvodů. Proto také tamní šlechta valašská nepovstala týmž způsobem jako na jihu a nebyla ovšem poutána k hradským obvodům, jichž tam nebylo.

Marmarošsko leželo dlouho za hranicemi vlastních Uher. Skoro po čtyři sta let od zabrání Uher Maďary nic o něm nevíme. V prvých třech stoletích (do r. 1200) jen jednou děje se o něm zmínka, v l. 1200—1300 několikráte. Teprve ve 14. stol. nalézáme tam čilejší život.[2]) Z donačního listu krále Ondřeje II. z r. 1231[3]) vidíme, že tehdy celé poříčí Mary (zvané tenkráte ještě Marmarošem) i poříčí Kásó náleželo králi. Jiného soukromého vlastníka tam nebylo. Král dostal se do těch lesnatých míst asi za lovem z ugočského komitátu a připadl bezpochyby na myšlenku kolonisovati je. U Dlugoše (V. § 20) čteme, že král Béla IV. daroval své dceři Kunhutě, provdané za Boleslava polského, r. 1239, když s ní přišel do Marmaroše, jeden solný pramen („okno").

Na základě listin ze 14. stol. možno souditi, že Marmarošsko v posledních letech 13. stol. nemohlo býti bez obyvatel. Že tam museli býti především příslušníci latinské církve, vidíme z listiny Ondřeje III. z r. 1299, týkající se sporu mezi biskupem jagerským a sedmihradským. Biskupu sedmihradskému byla přiznána jurisdikce nad Marmarošem.[4])

K osazení Marmaroše přispělo jednak zužitkování tamních lesů, ale hlavně dobývání soli, později i dobývání kovů. Četnější osady povstaly blízko solných pramenů v poříčí Tisy (při jejím dalším toku), v krajině hustské a téčőské. Nejstaršími obyvateli byli podle slovanských místních jmen Slované. Více než polovina jmen známých v Marmaroši je slovanská nebo slovanského znění,

[1]) O Višku, který se r. 1300 dostal do rukou královských, není později stopy. Csánky, Máramarosmegye és az oláhság a XV. században (Századok 1889, příloha, str. 52).

[2]) Szilágyi, Máramarosmegye általános történelméből (A XII. és XIII. század), Századok 1889, příloha 10, 11.

[3]) Árpádkori Új Okmánytár XI., 231.

[4]) Szilágyi, u. m., 17, 19, 20. — Srov. Fontes rerum Austr. II. odd., XV. 1., 208 a 209.

více než čtvrtina maďarská, a jen zbytek valašský, ale i na něm je vidět vliv slovanský nebo maďarský ve kmenu nebo tvaru.[1]) Z cizích kolonistů dostali se do Marmaroše Valaši sotva asi před počátkem 14. stol. Engel[2]) a po něm někteří jiní historikové[3]) mají sice za to, že Marmarošsko kolonisováno bylo Valachy za krále Ladislava IV. (III.) — uvádějí se léta 1284—1285 —, avšak mínění toto nemá žádné opory v pramenech. Původcem jeho jest Engel, který skombinoval dosti libovolně zprávu byzantského historika Jiřího Pachymera o přestěhování thráckých Vlachů za císaře Andronika do Malé Asie (r. 1284) s konfusním vypravováním ruského letopisu, a sice t. zv. Sofijského vremenniku čili Voskresenského letopisu o „Romanovcích" („Starých Římanech"), kteří pomáhali uherskému králi Vladislavovi proti Tatarům a po válce byli králem usazeni „v Maromaruši mezi řekami Morešem a Tií" (Тiею, místo Тисою) a obdrželi město zvané „Križi". Ruský letopis, v němž se tato zpráva vyskytuje, sepsán byl na konci 16. stol. Příslušné místo nadepsáno jest Сказанiе вкратцѣ о молдавскихъ государехъ, отколѣ начася молдавская земля.[4]) Podává se tu pověst o založení Moldavska Dragošem z Marmaroše, a před tím se vykládá, jak se dostali Rumuni, potomci prý dvou bratří Romana a Vlachaty, zakladatelů Starého Říma,[5]) do Marmaroše. Byli prý králem Vladislavem, což Engel a po něm jiní historikové vykládali na Ladislava t. zv. Kumána, povoláni na pomoc proti tatarskému chánovi Neimetovi (osoba nehistorická)[6]) a po

---

[1]) Csánky, u. m., 38.

[2]) Geschichte des ungrischen Reichs I. (vyd. z r. 1813, ve Vídni), 429—431.

[3]) Zejména Roesler, u. m., 119 a 120, a Szilágyi, u. m., 19. — Fessler-Klein, Geschichte von Ungarn I., 439, právem pokládá zprávu Voskresenského letopisu za pouhou bajku. Kriticky rozebírá Englovu kombinaci D. Onciul, Zur Geschichte der Romänen in Marmarosch (Romänische Revue VI. 1890, Wien), 24—31, a dokazuje, že Engel libovolně vykládá nespolehlivé vypravování ruského letopisu.

[4]) Полное Собр. Русс. Лѣтописей VII. (Petrohrad 1856), Лѣтопись по воскресенскому списку, str. 256 a 257. — Rumunský překlad u Bogdana, Vechile cronice moldovenesci (Bukurešt 1891).

[5]) Podle jednoho z uvedených heroů eponymů, jak je dobře nazývá Onciul, slují Rumuni v letopise Romanovci, a podle města Starý Řím nazývají se tam Starými Římany.

[6]) Z listin nedávno nalezených v Paříži naopak vysvítá, že Ladislav Kumán s Tatary se přátelil a dokonce povolal je do Uher proti svým

vítězné válce usazeni v Uhrách, když se po poslech přesvědčili, že zatím město jejich Starý Řím bylo sbořeno, a ženy i děti jejich převedeny od Nových Římanů na latinskou (katolickou) víru. Král Vladislav vyhověl jejich přání, aby se mohli i nadále držeti řecké víry. V Marmaroši pojali za ženy Uherky.

Vypravování ruského letopisu nezasluhuje víry[1]), právě tak jako jiná pověst zapsaná u kopistů kroniky Urecheovy, Eustratia Logofetula, Simiona Dascălula a Misaila Călugărula, kteří vypravují — prý podle nějaké uherské kroniky —, že králi Ladislavovi pomáhali proti Tatarům zločinci, poslaní mu na pomoc římským (byzantským) císařem, a ti byli usazeni v Marmaroši.[2]) Onciul vykládá, že jádro, které v dotčených pověstech musíme hledati, spočívá v tradici o vítězství nějakého uherského krále Ladislava nad Tatary v Moldavsku. Tímto Ladislavem nemůže býti míněn nikdo jiný než král Ludvík I. (1342—1382), za něhož dobyto bylo pod vedením vojvody sedmihradského Ondřeje, syna Lackova, t. j. Ladislavova, velkého vítězství nad moldavskými Tatary. Zmatení jména Ludvíkova s Ladislavem vysvětluje se interpolací minority Jana v Dubnické kronice, podle níž Uhři zvítězili nad Tatary pomocí sv. Ladislava[3]). K mythu přispělo po mínění Onciulově snad příjmení vítězného vojvody (Lackovič, Lackfi, syn Ladislavův). Má-li pak pověst o usazení Rumunů v Marmaroši nějaké historické pozadí, dlužno v ní viděti zprávu o návratu synů vojvody Sása, vypuzených Bogdanem, z Moldavska do Marmaroše.

K tradici zapsané v kronice moldavské (v dodatku zmíněných kopistů) vrací se Petrovay.[4]) Nevidí v ní nic nemožného, ba naopak, přijímá ji,[5]) ovšem s obmezením, že sotva se může věřiti, že by východořímský císař byl mohl poslati uherskému králi při tak veliké vzdálenosti a na kvap — aby přišlo včas — pomocné vojsko. Král uherský mohl prý tehdy Valachy najíti blíže, ve valašské

---

odpůrcům. Viz Karácsonyi, A mérges vipera és az antimonialis (Századok 1910, str 13 a násl.).

[1]) Nejen že Neimet je osoba nehistorická, ale v marmarošském komitátě není město Križi.

[2]) Onciul, u. m., 26 a 27.

[3]) Florianus, Historiae hung. fontes domestici. Scriptores III., 152.

[4]) A máramarosi oláhok. Betelepedésük, vajdáik és kenézeik (Századok XLV, 1911), 611.

[5]) U. m., 612 a 613.

Transalpinii a v Brašovsku. Nejen že nemusel daleko posílati do Cařihradu, nýbrž mohl použíti Valachů stojících pod jeho výsostí a odměnil pak ty z nich, kteří se účastnili výpravy proti Tatarům, darováním půdy v Marmarošsku.[1]) — Vzhledem k tomu, co uvedeno shora na str. 228 v pozn. 6, postrádá mínění Petrovayovo historického základu.

Výklady Réthyův a Szalayův o usazení se Valachů v marmarošském (a berežském) komitátě Petrovay neshledává možnými. Mluví proti tomu privilegia marmarošských Valachů, jakých nemohl nabýti ani kočující pastýřský lid znenáhla se svými stády do země pronikající ani nepřítel cizího původu, zajatý ve válce. Bylo by přímo absurdní usazovati cizí nepřátelské zajatce na zemském pomezí a svěřovati jim obranu hranic. Berežští a marmarošští Valaši nenáleželi pod moc komitátního župana a slúžných, nýbrž stáli pod vlastními od nich podle komitátů volenými vojvody, kteří vedli do války valašské vojsko, měli moc soudcovskou a odváděli ze svých stád jako daň jen padesátek. Takových privilejí mohl nabýti jen lid dobrovolně se v zemi usadivší, ochotně přijatý, hrdinný, k boji jako stvořený, a jen takový lid mohl k sobě vzbuditi důvěru, aby mu byla svěřena ochrana části zemských hranic. Důvěru tu Valaši tamní také nesklamali, a ačkoli nám uherské letopisy nevypravují o slavných jich bojích, víme přece z listin, že byli věrnými syny vlasti, účastnili se vojenských výprav Ludvíka Velkého a Zikmunda, ba pod vedením svých vojvodů samostatně a vítězně bojovali proti loupícím pohanským Litvanům, účastnili se po boku hrdinného Jana Hunyadia četných jeho vítězných bojů, byli věrnými průvodci krále Matěje atd. Ještě za knížat sedmihradských věrně stáli na stráži v marmarošských soutěskách a rozděleni jsouce na 100 oddílů, byli organisováni úplně po vojensku pod vedením jízdných i pěších okresních kapitánů a poručíků.[2])

První valašští kolonisté nezůstali podle Petrovaye v Marmarošsku dlouho. Petrovay věří totiž zprávě kroniky, podle níž jeden

---

[1]) Petrovay, u. m., 607 a 608, zmiňuje se také o tradici nového původu, podle níž část Árpádových vojů snažila se proniknouti do Marmaroše, byla však tamními Valachy odražena. — Lad. Szalay, Magyarország története II. 106, myslí, že Valaši usazení v Marmaroši přišli do země v průvodu nogajských Tatarů. — Réthy má za to, že valašští pastýři jen znenáhla pronikali do severních Uher.

[2]) Petrovay, u. m., 611 a 612.

z nich, statečný Dragoš, na honě v sousedních liduprázdných končinách moldavských poznal novou zemi a tak si ji oblíbil, že se do ní se svolením královým se svým lidem vystěhoval.[1]) Do Marmaroše přistěhovaly se z Valašska a Brašovska nové houfy Valachů. Příchozí pocházeli prý z příbuzenstva vojvody Basaraba a prosili uherského krále, aby jim dal území, poněvadž se nemohli snésti s vojvodou, a proto byli nuceni se vystěhovati. Král Karel s radostí je přijal a usadil je i s lidem jej provázejícím na různých místech země, nejvíce v Sedmihradech a Marmaroši. Mezi jinými byli to vojvoda Erdő a bratr jeho Stan, od nichž pocházejí rodiny Szaplonczay, Nán, Sztán, Tivadar, Mihályi z Apše (Apsai), Maris a Bizó z Koňhy (Konyhai), Mich z Iapy (Kabolapataki), Dán z Apše a četné jiné.[2]) Takovými byli dále knez Stanislav, předek rodin Barczán a Hodor z Borzanu (Barczánfalvi) a několika jiných rodin, který obdržel r. 1326 donaci na půdu zv. Szurdok a vystavěl na ní vesnici Barczánfalva. Rovněž tak za vlády Karlovy přistěhoval se do Marmaroše Dragošův syn Gyula, od něhož odvozují původ rodiny Rednik, Pap, Fejér, Pirzsa a jiné ještě dnes žijící rodiny.[3])

Co zde uvádí Petrovay, může se zakládati na rodinných tradicích,[4]) ale bez důkazu nelze bráti za bernou minci, že by se do Marmarošska za panování Karla Roberta bylo přistěhovalo četné příbuzenstvo valašského vojvody Basaraba.

---

[1]) Kronikářově zprávě o Dragošovi věří i Iorga, Hist. des Roumains Trans. et de Hongrie I., 95.

[2]) U. m., 613.

[3]) U. m., 614. Petrovay tvrdí, že na půdě Szurdok (= úžina) vystavěná vesnice byla nazvána Barczánfalva po otci Stanislavovu, který měl dvě jména (vedle Sten též Barcan), zatím však v tekstu listiny, uveřejněném u Fejéra, VIII 7, 198, u Hurmuzakiho I. 1, 596, a u Mihályiho, Máramarosi diplomák (Máramaros Sziget 1900), čís. 85, str. 152, se praví, že *Stanislav*, nikoli jeho otec (který u Fejéra má jméno Zeu, u Hurmuzakiho a Mihályiho však Leu), byl *binominatus*.

[4]) Mihályi, Tanúlmány máramarosi oklevelekről (Századok 1889, příloha) 62, praví, že předky rodin Mihályi, Vlád, Dán a Simán z Apše byly jiné osoby než uvedené Petrovayem. Podle něho byli prý to Vlad syn Janův a Opriša syn Michalův, pro něž vydána byla donační listina krále Zikmunda r. 1406. — Petrovay jmenuje také jinak (Gyula) než Mihályi (Dragomir) předka rodiny Redniků. Srov. též Hunfalvy, Az oláhok tört. I. 453, pozn. 521.

Nejstarší knezovský list z území marmarošského byl prý vydán r. 1317, a sice pro Dragošova syna Dragomira, předka rodiny Redniků, v příčině statků Gyulafalva a Nyíres. Originál se nezachoval, avšak činí se o této listině zmínka v Protocollum productionis nobilium, totiž v záznamech revisní komise, jež zkoumala za Marie Terezie r. 1763 v marmarošském komitátě pravost šlechtických diplomů.[1])

Z listin zachovaných, vydaných knezům v Marmaroši, nejstarší pochází z r. 1326.[2]) Je to donace pro kneze Stanislava, shora uvedeného. Půda Szurdok, na její části vznikla vesnice Barczánfalva, udílí se tam knezovi Stanislavu pro jeho zásluhy dědičně (jure perpetuo et irrevocabiliter), obdarovaný vyjímá se z jurisdikce královských úředníků a zprošťuje se královské daně, a zároveň se mu přiznává právo na omne ipsius terrae seu populorum in eadem commorantium debitum et collectam more et lege nobilium regni percipiendam, z čehož vidno, že dosavadní knez Stanislav byl povýšen za šlechtice. Je to první nobilitovaný knez v Marmaroši, jehož známe. Tento donační list znova se potvrzuje r. 1346 Stanislavovým synům (s malou opravou).[3])

O něco později činí se na území marmarošském zmínka o řadě osob, jež se nazývají vojvody. Vedle známého nám již vojvody Bogdana, zakladatele státu moldavského (viz str. 117), jsou to Jugovi synové, vojvodové Jan a Štěpán, dále synové vojvody Sása, Balk a magister Drág, kteří oba byli nejen marmarošskými vojvody, nýbrž zároveň marmarošskými, satmárskými a sékelskými župany. Osoby posléze jmenované hrály roli zvláště vynikající. Iorga[4]) myslí, že uherský král Ludvík chtěje zjednati protiváhu proti vynikajícímu státu moldavskému, v němž panovali potomci odbojného vojvody Bogdana, zamýšlel zříditi pro potomstvo

[1]) Mihályi, u. m. 63. Srov. Szilágyi, u. m. 24.

[2]) Mihályi, Máramarosi diplomák, str. 6 a 7, uveřejnil tuto listinu podle originálu. Naproti tomu Fejér (a Hurmuzaki) použil tekstu z r. 1408.

[3]) Mihályi, u. m., str. 21.

[4]) Histoire des Roumains de Trans. I., 95 a 96. — Podobnou myšlenku vyslovil již dříve Mihályi, Máramarosi diplomák 6. Z titulu Ondřeje Lackoviče, vůdce vítězné výpravy proti Tatarům, v l. 1349 a 1350 (comes Siculorum, de Bistercia, de Marmorisio et de Brassau), Mihályi soudí, že celý východní pruh Uherska od Brašova až k Marmaroši stál za účelem obrany před Kumány a Tatary pod vojenskou správou, a myslí, že tomu tak bylo dokonce již na počátku 12. stol.

věrných potomků Dragošových (Balk a Drag, synové Sásovi, byli totiž vnuky Dragošovými) novou marku sedmihradskou, prostírající se od Marmaroše přes Bystřicko a území sékelské až k Brašovsku. Ondřej, syn Lackův, spojoval ve svých rukou na tomto území několik úřadů právě v té době, kde vojvoda Bogdan se odtrhl definitivně od Uher. Nyní měla se tato marka dostati ,,potomkům staré dynastie pocházející z Marmaroše." Proto prý Balk má titul nejen župana marmarošského, nýbrž mezi jinými hodnostmi i titul kastelána hradů téhož Marmaroše jakož i hradu Kővárul[1]) na severu Sedmihradska a Rodny. Bylo mu dovoleno vystavěti na jeho půdě veliký rumunský klášter sv. Michala v Peri (Hrušové, maď. Körtvélyes), jejž oba bratří (Balk a Drag) podřídili jakožto stauropigii přímo patriarchovi cařihradskému. Rozsah jurisdikce tohoto exarchy v Peri ukazuje prý na rozsah panství vnuků Dragošových. Zaujímalo komitáty ugočský, berežský, abaujvárský i sousední kraje sedmihradské, čičóský (rum. Ciceul), balvaňošský (rum. Unguraş čili Bolovăneţ) a bystřický. Synové Balkovi byli kastelány tečőskými (Tecső, rus. Tačova v Marmaroši), a syn Dragův Bartoloměj čili Birtok stal se slavným vojvodou sedmihradským.

Vedle této velmožské rodiny Sásovců Iorga zmiňuje se o rodině Dobockých, spřízněné s valašskou dynastií ardžešskou.[2]) Od r. 1336 objevuje se často jako archidiakon ugočský, telegdský a dobocký a také jako děkan mezi kanovníky velkovaradínskými ,,magister", který se tituluje ,,vojvoda Ladislav" a který byl syn vojvody Vavřince (Loranda). Vedle něho vystupuje i stejnojmenný ,,magister", syn Mikulášův (1366). Ladislav z Doboky, syn ,,magistra Jana" a synovec bána Micheda, Rumun, obdržel lénem od knížete valašského Vlajka tři vesnice vojvodství fogarašského. Při této příležitosti kníže se vyjádřil, že Ladislav je jeho ,,consanguineus". Ladislav měl syna jménem Mikuláše, a rodina ta byla příbuzná, jak se zdá, také s rodinou bána Vavřince a jeho syna vojvody Vavřince. Ve Valašsku za knížete Mirče i později ještě vystupují čle-

---

[1]) Hrad Kővár s rozsáhlým okolím obdrželi skutečně od Ludvíka Vel. r. 1367 a 1378 Drag, předek velmožské rodiny Drágfiů, Balk a Jan, a drželi panství to i jejich potomci s t. zv. erdődským obvodem. Selské obyvatelstvo těchto velikých domén bylo tehdy z valné části valašského původu. Csánky, u. m., 44.

[2]) U. m. I., 96 a 97.

nové rodiny Dobăcescul, kterou Iorga má za totožnou s rodinou právě uvedenou.[1])

Členové dotčených rumunských rodin nazývají se vojevody. Co znamená tento titul, a jaká s ním byla spojena práva? V literatuře, zejména rumunské, vysloveno bylo mínění, že rumunští vojvodové na půdě uherské a sedmihradské byli náčelníky obsáhlé národní autonomie valašské. Někteří spisovatelé dokonce myslí, že běží tu o oživnutí prastaré domácí instituce rumunské, pocházející ještě z doby předmaďarské, kdy prý Rumuni jediní byli pány Transilvanie.

Obraťme tedy pozornost k pramenům, pokud je v nich zmínka o vojvodech v Uhrách a Sedmihradech. Poněvadž v rumunském jazyku byla již napsána velmi vážná studie o tomto předmětě prof. Bogdanem (Originea voevodatului la Români), citovaná již shora (str. 170), spočívati bude úkol náš vlastně jen v kontrole vědeckých výsledků, k nimž dospěl jmenovaný rumunský slavista.

Nejstarší listina,[2]) v níž se objevuje hodnost vojvodská, je dokument z r. 1247, podaný na str. 85 této monografie. Uvádějí se tam dvě vojvodství rumunská na jihu od Sedmihrad, Litvojovo na území severinském, západně od řeky Olty, a Stanislavovo (Seneslavovo), na východ od řečené řeky, v t. zv. Kumánii. Územní rozsah uvedených vojvodství není v listině určen, právě tak jako není určena ani moc obou vojvodů. Bogdan[3]) umísťuje panství Litvojovo naproti území hátsegskému, s nímž je v těsné souvislosti (terra Lytva, excepta terra Harszoc), asi do kraje goržulského

---

[1]) Čtrnácté století je podle Iorgy, u. m., 97, dobou, kde živel rumunský, ne-li sedmihradský, aspoň marmarošský, přispívá podstatně k budování nových států téhož plemene za Karpaty. Je tu vystěhovalecký proud, proud etnické expanse, namířený k jihu a na jihovýchod a tvořící nové politické formy vlastní rumunskému plemeni. Vzhledem k tomuto nespornému směru je po mínění Iorgově přímo absurdní mysliti, že živel rumunský dostal se na sever z Balkánského poloostrova; naopak, postupoval prý směrem přímo opačným, z jihu na sever. — Příkrými slovy se ovšem theorie o vzniku rumunského národa na Balkánském poloostrově nevyvrátí, a ovšem ani když se nesporně dokáže, že členové jednotlivých vynikajících rodin rumunských přecházeli z Uher a Sedmihrad do Valašska a hráli tam důležitou roli.

[2]) Iorga, Histoire des Roumains de Transylvanie I., 66, uvádí sice, že již r. 1219 činí se zmínka o nějakém vojvodovi Jenke (jiní čtou prý Nevke), ale pramen se necituje.

[3]) U. m., 193.

(judeţul Gorj), a vojvodství Stanislavovo naproti Fogarašsku, do krajů ardžešského a muštelského. Jaké bylo postavení těchto dvou vojvodství naproti uherskému králi, který, ač daroval Johanitům celé Severinsko až k Oltě i Kumánii, přece obé vojvodství vyňal z jejich moci? Vojvodství ta byla patrně rozsáhlejší než obě knezovstva, Janovo a Farkašovo, o nichž se v téže listině činí zmínka, a moc vojvodů nepochybně větší než moc řečených knezů. Neboť knezovstva uvedená byla darována Johanitům za týchž podmínek jako Severinsko. Rytíři svatojanští měli právo vybírati tam polovici všech příjmů, jež náležely králi, kdežto území Litvojovo zůstalo na nich nezávislé, náleželo tedy Rumunům nadále, „prout iidem hactenus tenuerunt." Podobně mělo se to se zemí Stanislavovou, kterou král ponechal Rumunům rovněž tak, „jak ji až dosud drželi". Tam ovšem postoupil král Johanitům právo na polovici důchodů jen na dobu 25 let.

Správně soudí Bogdan, že tato vojvodství rumunská byla podřízena uherskému králi, který bral část jich příjmů. Vojvodové rumunští byli tedy zároveň vojvody uherského krále. Panovali nad svou půdou za podobných podmínek jako knezové. Země Litvojova, bližší království uherskému a jsoucí v těsnější souvislosti s ním, je přímo nazývána knezovstvem (terra kenazatus Lytvoy voivodae). Na svém území Litvoj byl vojvodou, vůči králi uherskému byl knezem, praví Bogdan,[1]) ale mocnějším než dva knezové, jichž půda byla darována Johanitům úplně.

Na vlastním území uherském byl dříve uváděn vojvoda beléněšský Ivan, a sice r. 1263. Uváděl jej pod tímto rokem na základě pramenů[2]) Hunfalvy.[3]) Bogdan všiml si, že týž Ivan objevuje se jako vojvoda beléněšský r. 1363, tedy o celé století později, a opravil dřívější omyl.

O jiném vojvodovi, Mikuláši, zmiňuje se pod r. 1299 Hunfalvy.[4]) Připomíná se tehdy jako župan ugočský a marmarošský. Byl-li Valach či Slovan, nedá prý se určiti. Uvádí jej pod r. 1303 Fejér (VIII 1, 147—148). Bogdan[5]) pokládá ho spíše za Maďara

---

[1]) U. m., 194.

[2]) Fejér VII 3, 48—49; Teutsch a Firnhaber, Urkundenbuch I., 75. Tak také u Hurmuzakia, Docum. I. 1, 304.

[3]) Az oláhok története I., 371.

[4]) Neuere Erscheinungen, 140. Také Iorga, u. m. I., 94.

[5]) U. m., 200, pozn. 1.

než za Rumuna. Je to patrně týž vojvoda Mikuláš, jehož syn Štěpán, rovněž župan marmarošský, se uvádí v listině z r. 1326, dané ve Velkém Varadíně, kterou král Karel potvrzuje městu Kluži držbu osady Báč (Bochteleke).[1]) Bližšího nic o tomto vojvodovi nevíme.

Jiný podle jména Negul nepochybně rumunský vojvoda objevuje se v listině z r. 1326, kterou klášter sv. Štěpána ve Velkém Varadíně stvrzuje, že župan čanádský Mikuláš daroval statek Hodoš — v komitátě biharském —, jejž obdržel za své zásluhy od krále, biskupství velkovaradínskému. V listině se praví, že jmenovaný župan daroval „possessionem Hudus vocatam, populosam, in qua Negul woyvoda considet et commoratur, simul cum eisdem populis et molendino ibidem existenti".[2]) Bogdan[3]) k tomu podotýká, že řečená formulace upomíná na donace moldavských panovníků ze 14. a 15. stol., v nichž se vedle jména darované vesnice uvádí také jméno kneze, starosty (jude) nebo vatamana, který v ní žil, a mlýn nebo mlýny, jichž měl právo užívati. Vojvoda Negul měl tedy r. 1326 v Hodoši v biharském komitátě po mínění Bogdanově právě takové postavení, jaké měli knezové (cnejiĭ, judiĭ saŭ vatamaniĭ) moldavských vesnic ve 14. a 15. stol. Naproti tomu Iorga[4]) myslí, že hodošský vojvoda byl potomkem starých vojvodů celého biharského distriktu, patrně ještě z doby sahající mnoho set let nazpět před příchod Maďarů do Uher. Kdo pozorně přečte listinu z r. 1326, nemůže souhlasiti s Iorgou, nýbrž musí dáti za pravdu Bogdanovi.

O vojvodovi Bogdanovi, synu Mikulovu, byla řeč již na str. 118. Za takové vojvody Bogdan pokládá[5]) také pět osob uvedených o 10 let později (1345) zároveň s Alexandrem Basarabem v listě papeže Klimenta VI., v němž se praví, že jim poslal dopisy s vyzváním, aby přestoupili na katolictví, jak přešli také jiní „Olachi Romani, commorantes in partibus Ungariae, Transsilvanis, Ultralpinis et Sirmiis". Valaši tito byli Nicolaus princeps de Remecha, Ladislaus voyvoda de Bivinis, Sanislaus de Sypprach, Aprozya

[1]) Zimmermann-Werner, Urkundenbuch I., 407.
[2]) Hurmuzaki, Docum. I. 1, 598.
[3]) U. m., 195.
[4]) U. m., 91. Srov. tamtéž str. 59 a 60.
[5]) U. m., 196.

voyvoda de Zopus a Nicolaus voyvoda de Auginas.[1]) Všichni tito rumunští vojvodové z Uher, Sedmihrad a banátu — Ultralpinis Bogdan vztahuje na Alexandra Basaraba — byli patrně državiteli statků, po nichž jsou jmenováni, Remecha, Bivini, Sypprach, Zopus, Auginas. Bogdan[2]) snaží se zjistiti tato místa a vidí ve zkomolených názvech tyto správné: Remete (bezpochyby v Banátě, v komitátě krašovském, ač jsou osady toho jména i v jiných krajích Uherska), Siplak (četné vsi toho jména v Sedmihradech a Uhrách), Sebus v Marmaroši (Aprozya de Zopus zdá se mu býti totožným s Aprusou, knezem v Szarvaszó [rum. Sarasеŭ] v Marmaroši, vzpomenutým téhož roku jako synem vojvody Erdő). Bevini uvádí se r. 1332 jako vesnice v Sedmihradech. Kde byla vesnice Auginas, Bogdanovi nepodařilo se ani přibližně určiti. Výklad svůj končí Bogdan slovy: Co vyplývá s bezpečností z listiny z r. 1345 — v otázce, kterou se tu zabýváme — je to, že těchto pět vojvodů nemohou být žádným způsobem náčelníky rozsáhlých území. Jsou to pouzí uživatelé (stăpânĭ usufructuarĭ) statků, po nichž jsou pojmenováni, podobně jako jiní vojvodové a knezové uherští.

Takovým vojvodou je také Ivan z Beléněše (rum. Beiuş), uvedený v listině z r. 1363 (nesprávně, jak uvedeno shora, r. 1263). Uzavřel zároveň se svými bratry Bogem (?, Boch v originálu, podle Iorgy Vojk?) a Balkem narovnání s několika Rumuny ze Zlatny (nikoli Slatiny, jak uvádí Iorga), Mikulášem synem Kendovým (rum. Cândea) a jeho bratry Janem, Henningem, Blažejem, Ladislavem, Tatomírem a Stojanem.[3]) Spor mezi oběma stranami povstal „in facto mortis Bikach (Bikač) et Roman, proximorum eorundem", byl to tedy spor dědický mezi příbuznými. Již z toho můžeme tedy souditi, že všichni Rumuni v listině uvedení zaujímali stejné sociální postavení, a proto Ivan nemohl býti vojvodou v jiném smyslu, než byli jiní valašští vojvodové, kteří měli podobné postavení jako knezové.[4])

Ivan z Beléněše jest již druhý vojvoda známý nám z území *biharského komitátu*. Takových vojvodův uvádí se v listinách z bi-

---

[1]) Listina u Hurmuzakia, Docum. I. 1, 697—698,

[2]) U. m., 197.

[3]) Hurmuzaki, Docum. I 2, 75.

[4]) Tak soudí také Bogdan, u. m., 197: Ivan, Bog şi Balk sunt o familie de voevodĭ aĭ Românilor de la Beiuş carĭ judecaŭ neînţelegerile dintre aceşţia is adunaŭ dărѣle regale de la eĭ.

harského komitátu celá řada, jak se možno přesvědčiti z rozpravy Bunyitayovy Biharvármegye oláhjai s a vallás-unió. Dvě desetiletí po vojvodovi Negulovi, shora uvedeném, objevuje se na Biharsku r. 1349 vojvoda Petr, představený vesnice Felventer. Biskup velkovaradínský Demeter povolil mu tehdy, aby ve Felventeru mohl usaditi valašského popa. Pohnutkou bylo při tom biskupovi, aby dotčená vesnice brzo byla osazena (possessionem nostram Felwenter vocatam populorum multitudine intendentes decorare).[1]) Vojvoda Petr byl tedy obyčejným představeným nově založené valašské vesnice, jaké tehdy v Biharsku patrně ve větším počtu byly zakládány. Souditi to lze z listiny z r. 1341. Rodina Czibaků rozdělila se tenkráte o panství své Mező-Telegd a svolila k tomu, aby jeden její člen Mikuláš nebo jeho potomci mohli mezi osadami Ürgetegem a Kestegem na březích Eškülőpataku usaditi Valachy.[2])

V listě velkovaradínského biskupa Dominika z r. 1374 setkáváme se s vojvody Mikulášem a Michalem. Mikulášovi, synu Vlkanovu, biskup dává ves Bonafalva, Michalovi pak Teplici, a oběma dohromady vesnici Keresténfalva. Zároveň zavázal biskup Dominik své nástupce — a podobně učinil to r. 1378 biskup Ladislav —, aby nepřekáželi řečeným dvěma vojvodům, kdyby usadili na území Bonafalvy, Teplice a Keresténfalvy nějaké přespolní lidi (aliquos extraneos).[3])

V l. 1411 a 1426 vystupuje děpešský vojvoda Petr, o jehož otci Jiřím, rovněž vojvodovi v Děpeši, se praví, že mu byl darován biskupem velkovaradínským Janem (1383—1395) statek Ilyefalva, a že mohl „intra limites wayvodatus sui Gyepes in quacunque maluerit possessione decem sessiones liberas sibi occupare". Otec Petrův Jiří nazývá se v listině z r. 1411 vir nobilis, čímž však se nerozumí pravý šlechtic, nýbrž nobilis ecclesiae čili homo praedialis.[4])

Ostatní vojvodové valašští, jež Bunyitay z území biharského uvádí, žili vesměs ve stol. 16. Jsou to vojvodové: Ladislav z Magyar-Venteru na rozhraní 15. a 16. stol., Jan z Karandu r. 1525, Jiří rovněž z Karandu r. 1533,[5]) Štěpán z Örvéněše r. 1544, Štěpán

[1]) Bunyitay, u. m., 7.

[2]) U. m., 7.

[3]) U. m., 6, 7.

[4]) Tekst listin z r. 1411 a 1426 u Bunyitaye, u. m., 16 a 17.

[5]) Vojvoda tento obdržel r. 1533 od biskupa varadínského Emericha Czibaka praedium v Ilyeháze a zároveň právo, aby tam mohl v neděli po

Vajda baródský, jehož vojvodství sestávalo z dvou vesnic zv. Örvényes a z vesnic Magyar-Venter a Oláh-Venter.[1]) Řada vojvodův obsažena je dále v soupisu praedií biharského komitátu z r. 1595. Bunyitay uvádí všechny tam zmíněné vojvody.[2])

Více než o ostatních vojvodech biharského komitátu dovídáme se o vojvodovi beléněšském. Biskup varadínský Jan, na jehož území ležely valašské osady beléněšského kraje, vydal pro ně několik nařízení. V jednom z nich se ustanovuje, aby tamní Valaši zvolili si z knezů svých 12 osob, jež by vykonaly přísahu a pod předsednictvím vojvody nebo podvojvody rozhodovaly ve sporech Valachů. Kdo by nebyl rozsudkem spokojen, mohl se odvolati k biskupskému dvoru, dále však už nikam. Beléněšský kastelán musel se spokojiti pokutou, kterou knezovský soud nebo biskupský dvůr přisoudil. Pakli vojvoda nebo náčelník obvodu, který se zval *krajníkem*, do 15 dnů pokutu nevymohl, tu mohl kastelán vésti exekuci — nikoli proti odsouzenému, nýbrž proti nedbalému vojvodovi nebo krajníkovi. Komu byla uložena majetková pokuta, ten nemohl býti uvržen do vězení. Vězení bylo trestem ukládaným jen na zákeřnou loupež, falšování peněz, vraždu a některé jiné trestné činy. — Členové soudu knezovského volili se jen na půl roku, ode dne proroka Eliáše (20. července) do Tří králů (6. ledna) a odtud zase až do sv. Eliáše.[3])

Nová zmínka o soudcovském postavení beléněšského vojvody činí se r. 1410.

Rychtář a přísežní kmeti městečka Beléněše dosvědčují listem z r. 1410,[4]) že vojvoda Petr a všichni knezové a přísežní „de pertinentiis eiusdem Belenes" prohlásili před nimi, že konali

---

Nanebevzetí Panny Marie dát konati trh zv. *nedelje*. Bunyitay, u. m., 18. — Podle trhů konaných v neděli nazvány byly u Rumunů mnohé osady *Nedeia*. Mnohé takové Nedeie (rum. pl. Nedeĭ) podržely své jméno až podnes. Horští obyvatelé konali „nedelje" na horách, mezi dvěma nebo několika údolími. Tančilo se o nich, pilo, vyjednávalo a umlouvaly se tam i sňatky, pročež se trhy ony nazývaly někdy také tîrgul fetelor (dívčí trh). Iorga, Geschichte des rum. Volkes I., 221 a 314.

[1]) Bunyitay, u. m., 17, 18.

[2]) U. m., 19,

[3]) Bunyitay, u. m., 13, 14.

[4]) Tekst u Hurmuzakia I 2, 469. Bogdan, u. m., 199, vykládá nesprávně, že vojvoda a knezové vesnic náležejících k Beléněši soudili společně s rychtářem a přísežnými kmety uvedeného městečka.

soud „in communi loco in possessionibus Domini nostri Fenyezaď vocati“, ve sporu mezi Bogdanem a Meriďóem na jedné straně a Šerbanem synem Mogovým z Bílého Köröše na straně druhé, a že Šerban při ztratil, poněvadž se nedostavil k soudu. — Z listiny vydané městským soudem beléněšským vidíme, že vojvoda na půdě, jež byla příslušenstvím beléněšského panství, soudil společně s tamními knezy a starešinami valašskými (jurati).

Také v komitátě šaryšském slyšíme r. 1359 o vojvodovi.[1])

Vojvodu měli také Valaši vesnic náležejících k hradu a panství mukačevskému v komitátě berežském. Území to známo je později pod názvem *Krajina*. Nejstarší listina týkající se tamních Valachů je privilegium královny Alžběty, dané jim r. 1364 o volbě vojvody.[2]) V privilegiu se praví, že „obec“ (communitas) berežských Valachů stěžovala si u královny do křivd, činěných Valachům úředníky berežského župana, dosazovanými od něho „loco woywodae contra libertatem eorum“, a žádala, aby jí bylo dovoleno míti zase vlastního vojvodu, „secundumque *etiam alii volacii in Maramorosio* et *aliis partibus regni nostri* residentes *hujusmodi potirentur libertate*“. Královna dovolila Valachům, „ut *waywodam*, quem *communitas* volacorum *habere voluerit, liberam eligendi et* praestitendi habeant facultatem, qui omnes causas inter ipsos exortas judicare debet et fine debito terminare, omnes etiam census (tak dlužno asi čísti místo contra, jak stojí u Lehoczkého), proventus nostros et universa jura ex parte dictorum volacorum nobis et dicto comiti nostro provenientia idem waywoda fideliter nobis tenebitur administrare“.

Privilegium, dané r. 1364 Valachům berežské stolice, je velmi důležité. Ukazuješ nám, že podobných svobod požívali také Valaši v *Marmaroši* i v jiných krajích uherských. Měli totiž právo voliti si svého autonomního náčelníka, zvaného vojvodou, který byl jejich soudcem a zároveň výběrčím všech platů a dávek náležejících královně a komitátnímu županovi. Útisky, o nichž se v privi-

---

[1]) Fejér, Codex IX. 3, 122, 123.

[2]) Tekst uveřejněn je ve sbírce listin Lehoczkého, Adalékok a kenézek intézményéhez (Történelmi Tár, Budapešt 1890, 155—173, 744—492; pokračování pod názvem Adalékok az oláh vajdák, oláh és orosz kenézek vagy soltészok és szabadosok intézményéhez hazánkban, Történelmi Tár, 1894) a také u Mihályiho, Máramarosi diplomák, č. 28, str. 55. Viz Přílohy této monografie.

legiu dočítáme, spočívaly asi v tom, že úředníci županovi nejen Valachy soudili, nýbrž vybírali přílišné soudní poplatky a pokuty a také přemrštěně vysoké úroky a dávky, jež měly význam dnešních daní.

K zamezení kompetenčních sporů mezi královskými úředníky a valašským vojvodou vydala královna Alžběta r. 1370 k žádosti Valachů berežské stolice rozhodnutí, podle něhož v záležitostech týkajících se práv ke statkům drženým Valachy od královny souditi měl komitátní župan, a „v jiných menších věcech" valašský vojvoda z komitátu.[1]) Rozhodnutí toto adresováno bylo palatinovi, dvorskému sudí a jich náměstkům s nařízením, aby suplikanty v listině uvedené před svůj soud nedoháněli. Seznáváme z toho, že centrální úředníci zemští osobovali si soudnictví nad Valachy usazenými na královské půdě. To se mělo rozhodnutím královny zameziti. Pokud byla královská komora, pokud se týče komora královny interesována (ve sporech o užívání půdy královské), měl souditi komitátní župan, „v jiných menších věcech" však místní valašský vojvoda.

Přes královnino rozhodnutí nepřestávaly kompetenční konflikty, jak vidno z nového nařízení královny Alžběty, vydaného r. 1378, jež zní: Elisabetha, Dei gratia regina Hungariae et Poloniae etc., fidelibus suis universis . . . . . Ex querulosa significatione keneziorum et Olachorum nostrorum in comitatu Beregh existentium intelleximus, quod vos ipsos diversimodo calumniantes judicaretis resque eorum prohiberetis incessanter, nulla prius justitia in praesentia officialis ipsorum ab eis postulata; quare fidelitati Vestrae firmiter praecipiendo mandamus, quatenus praedictos kenezios et Olahos nostros in nullis causis exceptis publicis furto et latrocinio et criminalibus causis judicare sitis ausi, nec res, bona eorundem irrequisita justitia prius ab eisdem prohibere praesumatis modo aliquali, si quid autem actionis contra ipsos habetis vel habueritis, in praesentia comitis nostri de Beregh vel officialis eorundem Olachorum prosequi debeatis jure observato.[2])

V novém nařízení královnině znova se prohlašuje, a sice tentokráte nejen vůči královským úředníkům, nýbrž i vůči všem

---

[1]) Rovněž u Lehoczkého Adalékok (Tört. Tár 1890); viz též Přílohy k této monografii.

[2]) U Lehoczkého, Adalékok (Tört. Tár 1890); též u Duliškoviče, Историческія черты Угрорусскихъ II, (Užhorod 1875), 18, pozn. *) Viz též Přílohy této monografie.

prelátům, velmožům, šlechticům a královským městům, že příslušnými soudci Valachů jsou jen komitátní župan a valašský vojvoda. Pouze v případě veřejné krádeže a loupeže a ve věcech „kriminálních" mohly souditi i jiné soudy. To byly patrně ony „větší věci", které nesměl souditi vojvoda. (Královna zapovídala také svémocné, mimosoudní zabavování a obstavování majetku Valachů, to však pro naši otázku nemá významu.)

Ani nové nařízení královnino mnoho neprospívalo. R. 1380 královna znova byla nucena nařídíti palatinovi a dvorskému sudí, aby nepoháněli před svůj soud Valentina, syna Kračunova, a jiné Rumuny z Bilku a Ilošvy v berežském komitátě, poněvadž jim bylo povoleno, aby se ve věcech týkajících se nemovitostí (in facto possessionario) soudili před berežským županem a ve věcech menších před svým vojvodou.[1])

Valašský vojvoda udržel se na mukačevském panství berežského komitátu v témže postavení, jak je známe z privilegia daného berežským Valachům r. 1364, a s týmiž soudními atributy, jak se o nich činí zmínka v dalších nařízeních královny Alžběty, ještě na konci 15. stol., ba ještě ve stol. 16. Na konci stol. 15. náleželo panství mukačevské synovi krále Matěje Janu Korvínovi z Hunyadu, vojvodovi slavonskému, opavskému a liptovskému. Když r. 1493 přišel Jan Korvín do svého městečka Mukačeva, dostavili se k němu jako soupeři, na jedné straně Ladislav, vojvoda ze Stanova (Sztánfalva), a s druhé strany knezové a sedláci z devíti vesnic náležejících k panství mukačevskému, jichž jména jsou Dorobratovo (Dragobertfalva, v listinách Dragabratfalva, Dragabartfalva, Drabratfalva, Draguthfalva),[2]) Miďanyca (Medencze), Ardánovo (Ardánháza), Zaháťa (Hátmeg, původně Hedmeg, Hegyelő, Hátelő), Zavidovo (Závidfalva), Kerepec (Felső-Schönborn), Lalovo (Lánfalva, Lafalva), Kolodnoje (Tökés čili Sándorfalva) a Stanovo (Sztánfalva).[3]) Ladislav tvrdil, že on a bratří jeho vždycky a ode dávna byli v držení vojvodství nade všemi těmi vesnicemi, zvanými

[1]) Mihályi, Máramarosi diplomák, čís. 44, str. 76.

[2]) Jméno vesnice pochází od rumunského jména Dragobrat, utvořeného podobně jako Milobrat (v žičské listině) a Dobribrat (v listině banjské).

[3]) Rusínské názvy uvádí Lehoczky, Beregvármegye monographiája (Užhorod, I. a II. sv. 1881, III. sv. 1882). Nalézti je lze také v repertoriu Jana Lipského ze Sedličné a v atlase Korabinského (Atlas regni Hung. portatilis, Prešpurk) s počátku 19. stol.

Krajinou (officium voivodatus de Krajna), a proto že jim hodnost vojvodská náleží dědičně. Na důkaz svého práva předložil Ladislav list Jana Korvína nedávno před tím v Budíně vydaný, z něhož bylo vidno, že ho Jan Korvín k jeho žádosti v úřadě vojvodském potvrdil. Větším počtem listin se však Ladislav vykázati nemohl. Knezové a sedláci oněch devíti vesnic jakožto příslušenství Krajiny namítali však, že nikdy neměli vojvodu dědičného (vojvodam perpetuum), a že ani Ladislav úřad ten neměl „jure perpetuo". Odjakživa, pokud paměť lidská sahá, požívali prý obyvatelé oněch vesnic práva, že si knezové a veškera obec krajinská (tota communitas de Krajna) se svolením kastelánů volili za vojvodu Krajiny, koho sami chtěli. Na dotvrzení toho přivedli knezové a ostatní lid krajinský mnoho svědků, kteří přísežně vypověděli, že všechno má se tak, jak řečení knezové a ostatní obyvatelé Krajiny přednesli. Jan Korvín přesvědčiv se, že Ladislav ze Stanova na něm potvrzení ve vojvodském úřadě vyloudil, zrušil svůj dřívější potvrzovací list a dal za právo knezům a ostatním obyvatelům devíti vesnic Krajiny, takže jim nadále zůstalo právo svobodně si vojvodu každého roku voliti, ovšem v dorozumění a za souhlasu s vrchností.[1]) Z listu Jana Korvína z r. 1493 zároveň vidíme, že Ladislav nebyl jen vojvodou — dříve —, nýbrž zároveň knezem ve vsích Kolodnoje (Tökés čili Sándorfalva) a Stanovo (Sztánfalva). Neboť, ač mu právo k dědičnému vojvodství bylo odepřeno, podržel přece dědičné knezovství ve dvou posléze uvedených vesnicích. Poněvadž však mezi soupeři jmenováni jsou také knezové řečených dvou vesnic, nezbývá než míti za to, že knezovství v Kolodném (Sándorfalva) a Stanově bylo v rukou několika osob, jak jsou toho doklady v rozličných listinách. Rodině Ladislavově bylo tedy v uvedených dvou vesnicích ponecháno jen dědičné *spoluknezovství*.

Také co se týče soudní pravomoci a vůbec působnosti vojvodovy, zůstalo na panství mukačevském až do druhé poloviny 16. stol. vše při starém. Vidíme to z listiny Jana Zikmunda Zápolského z r. 1562, kterou se krajinským knezům a jiným obyvatelům potvrzují všechna privilegia dřívějšími vrchnostmi (mezi nimi i královnou Alžbětou ve 14. stol.) jim vydaná.[2])

---

[1]) Tekst u Lehoczkého Adalékok (Tört. Tár 1890), u Duliškoviče, u. m. II., 19 pozn. *, 20 a 21, a u Mészárose, A magyarországi oroszok története (Pešť, 1850), 157 a násl. Viz též Přílohy.

[2]) Tekst u Lehoczkého, u. m.; viz též Přílohy.

Bidermann[1]) vyslovuje sice mínění, že privilegia mukačevské „Krajiny" podržela platnost až do 18. stol., byť i korelativní povinnosti tamního obyvatelstva snad už na počátku 16. stol. zanikly, ale tomu odporují pozdější skutečnosti. S potvrzovací listinou Jana Zikmunda Zápolského z r. 1562 těžko se dá také srovnati mínění Lehoczkého,[2]) že obyvatelé Krajiny pozbyli starých výsad již následkem selského vzbouření z r. 1514. V 17. stol. však ona privilegia již praktikována nebyla, jak vidno z listiny Jiřího Rákóczia z r. 1648 (u Mészárose a Duliškoviče). Podle urbářů ze 17. stol., praví Lehoczky, jen místní knezové požívali privilejí stanovených v knezovských listech, ostatní obyvatelé však nikoli. Památka na Krajinu udržela se tehdy jen v tom, že při rozdělení mukačevského panství na županství (ispánságok) toto území bylo nazváno „krajinským obvodem" (krajnai kerület). Náležela k němu 33 místa, z nichž potom během století 4 zpustla, totiž Delegánfalva, Muzgafalva, Trójánfalva a Mocsárfalva. Kolem r. 1650 vdova Jana Homonnaie, bydlící v Užhorodě, v listech svých často se zmiňuje o Krajině (krajnaság), kde byly její dvory.

V jedné věci nastala ovšem v berežské „Krajině" již ve druhé polovici 15. stol. veliká změna. Původní valašské obyvatelstvo vesnic náležejících k panství mukačevskému zmizelo, a místo něho objevují se Rusíni. V kterých letech se to stalo, nemůžeme přesně udati, a nevíme také, jak ke změně došlo, zdali totiž se původní valašský lid vystěhoval či se poruštil. Listiny, jež máme k disposici, ukazují aspoň to, že změna musela nastati v l. 1466 až 1493. Neboť ještě v listině Alžběty Szilágyiové, matky krále Matěje, jež byla majitelkou panství mukačevského a příslušících k němu devíti vesnic, nazývají se r. 1466 dotčené vesnice possessiones nostrae valachales.[3]) Naproti tomu však v listině Jana Korvína z r. 1493 nemluví se již o vesnicích valašských ani o lidu valašském, za to však mají ony vesnice jakožto celek nový název, a sice slovanský, Krajina. A také v pozdějších listinách stvrzujících stará privilegia berežských Valachů neoznačují se zmíněné vesnice jako valašské, nýbrž uvádějí se vždycky jen jménem anebo jakožto villae in pertinentiis Krajna existentes. A nejen to,

[1]) Die ungar. Ruthenen, ihr Wohngebiet, ihr Erwerb u. ihre Geschichte II. (Inšpruk 1867), 49.

[2]) Beregvármegye I, 118.

[3]) Viz Přílohy.

v listě knížete Jiřího Rákóczia z r. 1648, citovaném již u Mészárose a Duliškoviče, praví se výslovně, že sedláci krajinští jsou Rusíni (az krajnyaságbeli orosz jobbágyünk, t. j. naši ruští [rusínští] sedláci z Krajiny).[1])

Z listin týkajících se obyvatelstva berežské Krajiny (viz Přílohy této monografie) zároveň seznáváme, že k původním devíti vesnicím přibyla ještě jedna. Ponejprv uvádí se deset vesnic krajinských v listině královny Marie z r. 1523. Tato desátá vesnice nazývá se Kenderešfalva (rus. Kenderešiv). Byla tehdy bezpochyby novou osadou. Soudíme tak nejen z toho, že se tehdy poprvé objevuje, ale také z dodatku k listu Alžběty Hunyadiové roz. Szilágyiové z r. 1466, v němž se praví, že lidé selského stavu (homines jobbagionalis conditionis), kteří by se chtěli na panství mukačevské přistěhovati a na prázdných místech by si vystavěli příbytky, dostanou na pět let osvobození od dávek (quinque integrorum annorum libertates). Tehdy zabývalo se obyvatelstvo valašských vesnic panství mukačevského většinou ještě pastýřstvím, jak je to vidět z dávek v dobytku, jež se v listině Alžběty Szilágyiové vypočítávají.

Zabrání berežské Krajiny rusínským obyvatelstvem je lehce vysvětlitelné. Rusíni zaujímali několik komitátů severních Uher. Již Bidermann[2]) upozornil na to, že v životopise arcibiskupa solnohradského Konráda, vydaném u Pertze MG. XIII. 74 pod názvem Vita Chuonradi, mluví se pod r. 1127 o marchia Ruthenorum v severních Uhrách. Biograf arcibiskupův přišel tam tehdy, když arcibiskup meškal právě u krále Štěpána II. Bidermann praví, že rusínskou markou rozumělo se zajisté severouherské pohraniční území, jež až do nejnovější doby zváno bylo Krajinou (Krajna), a sice podle komitátů tamních Krajinou šaryšskou, berežskou, užskou a zemplínskou. Původně byla tato Krajina po mínění Bidermannově spravována asi zvláštním markrabím (vojvodou). S tím prý souvisí, když na konci 13. stol. Řehoř, župan berežský (1299 až 1307), píše se officialis ducis Ruthenorum,[3]) a když ještě v 18. stol. podél severních hranic užského komitátu se nalézaly t. zv. *sta-*

---

[1]) U. m., II., 22. pozn. ***). Též u Mészárose, u. m., 164, a u Lehoczkého Adalékok (Tört Tár 1894). Viz Přílohy.

[2]) Die ungarischen Ruthenen II. 59,

[3]) Viz též Lehoczky, Beregvármegye I., 117, který cituje Zichy-Codex I., 114.

tiones vojvodales, do kterých se dostavovali poddaní sedláci, aby tam odevzdávali zástupci panství užhorodského, cestujícímu občas po užské Krajině, dlužné naturálie. Rusínská marka se totiž podle Bidermanna během času rozpadla na několik kompleksů panství, jichž držitelé vzhledem k podílu jim připadlému nabyli práv někdejších vojvodů; tato práva se však brzo smísila s právy vrchnostenskými, takže starý svazek byl znatelný jen na jistých vnějších formách.[1])

Rusínskou marku Bidermann nepředstavuje si ovšem jako nějaké národní vojvodství uherských Rusínů, nýbrž praví, že území obývané uherskými Rusíny bylo jednotlivými uherskými králi opětovně dáváno údělem některým členům dynastie, jako Bélovi r. 1046 (území na pravém břehu Tisy), Gejzovi r. 1064 (celé horní Uhry), Kolomanovi kolem r. 1095 (několik komitátů v těchto končinách).[2])

Výtěžku badání Bidermannova používá ve své monografii o berežském komitátě Lehoczky, který vidí stopu „krajiny" pohraničných strážců rusínských také v nařízení krále Kolomana (Decr. lib. I. 36). Praví se tam, že župan, když král vkročí do krajiny (si magna fama marchiam intraverit), je povinen poslati mu vstříc dva posly se čtyrmi vojenskými koni.[3]) Příliš daleko jde zajisté Lehoczky, když má za to, že na rusínskou „krajinu" se snad myslí ve 25. čl. zlaté bully Ondřeje II., kde se ustanovuje, že sůl nemá se chovati uvnitř země než v Sabolči, Regéci a „in confiniis". Nehledíc ani k příliš neurčitému terminu confinium, již plurálová forma slova toho ukazuje, že v ustanovení krále Ondřeje běží o rozličné pomezní krajiny. Ale nejen výrazu confinia, nýbrž i terminu marchia užívá se v pramenech uherských o rozličných pohraničných územích, jak toho podal doklady Píč.[4]) A právě tak má se to s terminem „krajina". Na staré mapě Uherska od Lipského a také v linguist. atlase Weigandově (Linguistischer Atlas des dacorum. Sprachgebietes, Lipsko 1909) nalézti lze tento název v jihovýchodní části Banátu (severozáp. od Mehadie). V komitátě

---

[1]) Bidermann, u. m., 60.

[2]) U. m., 89. — Bidermann, u. m., 90, vyvrací mínění Gebhardiho, jako by titul dux Ruizorum, přikládaný Hildesheimskými anály Emerichovi, synu sv. Štěpána, ukazoval na národní vojvodství rusínské.

[3]) Beregvármegye I., 117.

[4]) Der nationale Kampf gegen das ungar. Staatsrecht, 98 a 99.

solnocko-dobockém nazývají Rumuni až po dnes jistou končinu Krajinou.[1]) Že se východní část biharského komitátu kolem Beléněše v 15. stol. nazývala rovněž „Krajinou", vidíme z názvu náčelníka tamních Valachů krajník (viz str. 239 a Přílohy). Podobně shledáváme se s krajníky v obvodech komitátu hunyadského — a ovšem i v Banátě — jak na to upozornil rovněž Píč,[2]) a proto dlužno míti za to, že také v komitátě hunyadském nazývalo se jisté území (valašské) Krajinou. Jiný doklad o krajníkovi, a to z komitátu zemplínského — z půdy rusínské — podán jest u Balzera, Regestr złoczyńców grodu sanockiego, 1554—1638 (Lvov 1891).[3]) Ale i v jiných komitátech uherských byli krajníci, jak to vidíme z názvů vesnic Krajnikfalva, na př. v komitátě marmarošském (rus. Krajnikova), rovněž v biharském, což svědčí o existenci obvodů zv. Krajinami.

S „krajinami" a krajníky setkáváme se tedy v Uhrách jak mezi Rusíny, tak i mezi Valachy. Pouhý název (krajina, krajník), třeba je slovanský, není ještě důkazem, že běží o Rusíny. Teprve z přesnějších údajů lze seznati národnost. Příkladem toho je „Krajina" mukačevská. Vesnice k ní náležející nejen jsou označeny jakožto „possessiones valachales", nýbrž mají i zřízení valašské, a některé z nich prozrazují valašský původ i svými ryze rumunskými názvy (Dragabratfalva, Závidfalva, Sztánfalva). Teprve ve druhé polovici stol. 15. přešla mukačevská Krajina do rukou Rusínů, jak shora uvedeno. Teprve s touto změnou objevuje se tam název Krajina, čímž arci netvrdíme, že by tehdy teprve byl povstal. Nápadné je však, že v zachovaných privilejích mukačevské Krajiny není řeči o krajnících, ač se tam patrně aspoň někteří přední knezové slovem tím označovali.[4]) Krajníky byli totiž ti knezové, kteří měli o něco větší moc než ostatní knezové. Prameny uherské nezmiňují se sice o jejich kompetenci, ale prameny polské podávají nám přece jisté poučení, jak uvidíme v části jednající o valašských osadách na půdě rusínské.

---

[1]) Bunea, Incercare de istoria Românilor (Bucur. 1912), 119.

[2]) Über die Abstammung der Rumänen, 158, pozn. 52.

[3]) V čís. 29. z r. 1563 zapsáno je seznání zločince Vaška, že „Sowa z Niagowa (ves v komitátě zempl.), *krajnik* pana Miklusza Humieńskiego, wyprawial na pana Stana draby".

[4]) Srov. Szirmay, Not. top. com. Zempl. 52 § 86 (cituje Píč, Über die Abstammung der Rumänen, 140, pozn. 15).

Po této odbočce vraťme se opět k valašským vojvodům v Uhrách a Sedmihradech. Listem z r 1371 udělil král Ludvík synům nějakého Stanislava, bývalého vojvody užského (de Ungh) knezovství ve vesnici královské Horní Neresnica (Felseu-Nerezlenche).[1]) Máme tu podobný příklad, jako jsme viděli u vojvody Ladislava ze Stanova, že vojvoda byl zároveň knezem nějaké vesnice.

Zajímavá je dále listina, kterou královna Marie r. 1383 udílí knezovství ve dvou vesnicích berežského komitátu (Kerecke a Kušnica) třem bratrům Janovi, Alexandrovi a Štěpánovi, synům Stanislava, který byl v těch vesnicích valašským vojvodou královny (voivoda Olachorum reginalium). Knezovství obdrželi řečení bratři pod podmínkou, že budou odváděti královně polovinu sebraného padesátku (medietatem collectarum quinquagesimalium).[2]) Touž povinnost měl zajisté i jejich otec, který tam byl rovněž knezem, ovšem s titulem vojvody.

Šest vojvodů vystupuje v listině z r. 1445. Běží o spor mezi sedláky panství Körös-Bánya v zarándském komitátě v Sedmihradech a sibiňským mincířem (cusor florenorum aureorum) Šimonem jakožto věřitelem a zástavním držitelem nějaké půdy. V zarándském komitátě, v údolích Bílého Köröše, a sice nejen v západní části komitátu (na východ od Boroš-Jenő), kde byl nejsilnějším střediskem hrad Világoš, nýbrž i v části východní byl veliký počet Valachů. Území toto bylo skoro úplně valašské, s pohyblivým, nomádním obyvatelstvem.[3]) Řečeného roku 1445 byl majitelem panství köröš-báňského mačevský bán Ladislav Maróti. Nařídil svým vojvodům (vayvodis nostris), šlechticům (nobilibus viris) Mogovi a Ladislavovi z Bolje, Štěpánovi z Birtinu, Janovi z Fenyőpataku (dnešní Valeabrád), Šorbanovi a Janovi z Ribice, aby si předvolali dotčeného mincíře Šimona, by vykonal před nimi přísahu, že sporná půda, kterou on drží, ,,est per eum empta pro

---

[1]) Mihályi János, Máramarosi diplomák, čís. 35, str. 64.

[2]) Mihályi u. m., čís. 45, str. 77; touž listinu v maď. překladě podává Hurmuzaki, Doc. I. 2, 280. Obě jmenované vesnice připojeny byly r. 1460 k Marmaroši. V maď. překladě u Hurmuzakia uvádí se název Kušnice nesprávně Buchnicze.

[3]) Hrad Világoš byl postupně v rukou krále, srbského despota Jiřího Brankoviće, Jana Hunyadia, Marótiů, Michala Szilágyia a konečně (od r. 1461) Bátoriů. Také panství Desznye (nyní Dézna) mělo ve svých vesnicích rovněž valašské obyvatelstvo. — Csánky, u. m., 45, 46.

pecuniis et sibi pro vagio (= vadio) posita tam diu, quousque sibi pecunias suas reddant". O půdě užívá se sice výrazu „empta", ale z listiny vidno, že byla jen zastavena.[1] — Vojvodové v listině uvedení jsou pouhými soukromými (vrchnostenskými) úředníky bána Marótia. Všichni jsou šlechtici. Na panství köröš-báňském zaujímali patrně postavení obyčejných vrchnostenských knezů.[2]

Za pouhého kneze s titulem vojvodským musíme pokládati také Mikuláše, vojvodu Valachů vesnice Oláh Gorbó (náležející sedmihradskému biskupovi), o němž se mluví v listině z r. 1450.[3] Biskup sedmihradský dal mu vesnici Oláhtótfalu[4] se vším příslušenstvím, arci se závazkem, aby obdarovaný společně se sedláky konal službu na biskupském hradě Gyaló, a kdyby byla nařízena obecná zemská hotovost (tempore exercitus generalis huius regni), aby konali vojenskou službu kdekoli v zemi.

Vojvodů takových dá se uvésti z listin celá řada. Bogdan (u. m., 200) některé z nich vypočítává. Tak připomíná se r. 1410 vdova nějakého Štěpána, bývalého vojvody z Dolhy v komitátě berežském (Mihályi u. m., 160); r. 1411 král Zikmund potvrzuje v panství nad osmi statky komitátu marmarošského syny jistého Jana, bývalého vojvody z Dolhy, „simul cum tributo consueto" (Mihályi, 165); r. 1413 činí se zmínka o nějakém Jiří, bývalém vojvodovi berežském (t. 191); r. 1415 župan temešský odsoudil k smrti vojvodu Boalju z Keresturu (dnešní Kriščor) v komitátě zarandském (Kemény, Magyar hazánkban létező oláhok hajdani vajdaságaikról, Új Magyar Muzeum 1854, II., 125 a 126); r. 1430 se jmenuje Jan vojvoda ve vsi Jánošvajdafalva (nazvané tak po něm) v Marmaroši (Mihályi, 279) atd. Hr. Keményovi, který se institutem vojvodů valašských rovněž zabýval, byl znám poslední vojvoda z r. 1547. Byl to vojvoda abrudbáňských Valachů (v komitátě dolnobělehradském v Sedmihradech) Jakub.[5]

---

[1]) Tekst u Hurmuzakia, I.2, 714. Nejen tuto, nýbrž i ještě jiné dvě listiny týkající se mincíře Šimona uveřejnil Sólyom-Fekete ve čl. Adatok a volt zarándmegyei részek történetéhez (A Hunyadm. tört. és régész. társ. évkönyve, IV. k., Budapest 1888).

[2]) Takové je i mínění Bogdanovo, u. m., 199.

[3]) Tekst u Hurmuzakia, u. m., 762.

[4]) Bogdan, u. m., 199, vykládá, že to byla „satul Românilor şi Slovacilor", t. j. vesnice rumunsko-valašská, ale slovem Tót nerozuměli před několika sty lety Maďaři jen Slováky, nýbrž Slovany vůbec.

[5]) Kemény, Az oláhok vajdaságairól, 130.

Bogdan[1]) uvádí ještě jednoho z r. 1548. Vdova Kašpara Drágfia potvrdila tehdy Tomáše Hosszúa z Kišníreše (Kysnyíres) „in vajvodatu possessionis Restolcz ac loco molendinari ibidem a Ioanne quondam Drágfi eidem collato" (Hurmuz. II. 4, 423—424). Reštolc leží v okresu kővárském v Sedmihradech. Ani tento vojvoda nebyl ničím jiným než knezem. Že se v berežské Krajině udržel institut vojvodský až do druhé polovice 16. stol., viděli jsme z listu Jana Zikmunda Zápolského, kterým ještě r. 1562 potvrzeny byly staré výsady berežských Valachů. — Že se na Beléněšsku vojvodové udrželi až do konce 16. stol., bylo řečeno již nahoře. Níže (na str. 269) je zmínka o vojvodovi Valachů stolice oravské.

Kdežto vojvodové, o nichž jsme dosud mluvili, byli svým postavením více méně rovni nebo blízci knezům, měli *vojvodové marmarošští* moc mnohem větší. Jeden z nich stal se zakladatelem sousedního státu moldavského (Bogdan) a druzí — jeho příbuzní — povznesli se do řad prvých velmožů v zemi. Bogdan měl v Marmaroši jedno panství velké (Cuhea, maď. Kuhnya, z čehož později Konyha)[2]) a osm menších. Mohl sebrati malé vojsko a pokusiti se o odboj proti králi, aniž byl potrestán. Téměř tak mocni byli i jiní vojvodové valašští v Marmaroši, příbuzní Bogdanovi, bratr jeho Juga a syn jeho Jan, jakož i vojvodové Balk a Drág, synové Sásovi, kteří vrátivše se z Moldavska, kde zůstali po výpravě Ludvíka Vel. z let 1352—1353, do Marmaroše, byli za své věrné služby odměněni statky, náleževšími dříve Bogdanovi, i jinými. Balk a Drág objevují se v listinách mezi l. 1365—1402, jednou ten, po druhé onen a po třetí oba zároveň (viz Mihályi, Máram. diplomák, čís. 65 a 67, listiny z r. 1397) jakožto vojvodové marmarošští nebo vojvodové Valachů z Marmaroše, zastávajíce jednou ten, po druhé onen, a jindy zase oba zároveň také úřad komitátních županů. Jako vojvodové byli náčelníky Valachů v komitátě, jako županové byli královskými úředníky a šlechtici země. Jak oni, tak i jejich potomci zaujímali kromě toho také jiné význačnější úřady v uherském státě, jako na př. úřad sékelských županů.[3])

---

[1]) U. m., 199.

[2]) Původní tvar Kuhnya ukazuje na slovanský původ. Název povstal asi od tamní solivarny (kuchnja), jak to připouští i Mihályi, Máramarosi diplomák.

[3]) Bogdan, u. m. 201 (na základě listin ve sbírce Mihályiově 56, 69, 73, 87, 114, 126). O věci píše také Iorga, Sate și preoțĭ din Ardél 138; Hist. des Roumains de Trans. I. 95 a 96.

Potomci Drágovi Drágfiové nabyli jeden po druhém v krátké době pro své vojenské zásluhy panství ňalábského, kővárského, bélteského a erdődského.[1]) Vojvody byli i předkové mocného rodu magnátského Dolhayů podobně jako předkové Hunyadiů.

Byl však i v samém Marmaroši rozdíl mezi vojvody. Naproti přemocným vojvodům Sásovcům a Jugovcům ustupují zcela do pozadí jiné osoby, které se nazývají rovněž vojvody, ale ve skutečnosti jsou pouhými knezy. Tak dal r. 1345 král Ludvík knezovství ve vsi Sarvasó (Zorwazou) *vojvodovi* Erdőovi (Silvestrovi) a jeho bratru Stánovi (Mihályi u. m., 20); r. 1350 obdrželi od krále Ludvíka synové jistého Kračuna,[2]) který byl r. 1343 vojvodou v Bilku (Bilke) v komitátě berežském, knezovství ve dvou vsích, a sice v předpokladu, že vesnice ty kolonisují. Synové vojvodovi nazývají se v listině „kenezii et seniores" (t. 30).[3])

Ačkoli pojmová hranice mezi knezy a vojvody byla neurčitá, byl přece vojvoda, jak dobře praví Bogdan, o něco více než knez. V listině z r. 1349 se praví, že všichni knezové Marmarošska byli svoláni toho roku Janem synem Jugovým, vojvodou Rumunů marmarošských, a Mikulášem delegátem Ondřeje, župana sékelského, aby určili meze statků Ďulafalva a Níreš (Mihályi u. m., 26—27, 28—29). Bogdan[4]) k tomu dodává, že vojvoda byl pokládán v Marmaroši za náčelníka veškerého obyvatelstva valašského v komitátě, myšlenka to, kterou nalézáme i v uherské kronice Jana z Küküllő (napsané po r. 1382). Tam nazývá se Bogdan, zakladatel státu moldavského, vojvodou Rumunů Marmaroše (kap. 49) a dává se na srozuměnou, že byl jimi volen pdobně jako byli voleni i vojvodové Rumunů v Moldavsku (wayvodae, qui per Olachos ipsius regni eliguntur).

Za náčelníky veškerého valašského obyvatelstva v komitátech pokládá vojvody také Kemény,[5]) ovšem jen za náčelníky nesa-

---

[1]) Csánky, u. m., 56.

[2]) Petrovay, A máramarosi oláhok, 618, pokládá tohoto Kračuna za bratra vojvody valašského (transalpinského) Basaraba, podobně jako Stanislava, vojvodu užhorodského (r. 1363), předka rodiny Dolhayů a Petrovayů.

[3]) Bogdan, u. m., 201.

[4]) U. m., 202.

[5]) Az oláhok vajdaságairól, 124, 127, 131. Na str. 122—124 uveřejňuje listinu z r. 1383, v níž vystupuje Balk, vayvoda comitis Zathmariensis (tak opravuje tekst Fejérův X. 1, 99, kde stojí vayvoda comes Z.).

mostatné, závislé na komitátním županovi. Dokazuje také, že valašští vojvodové — podobně jako knezové — měli určité statky spojené s jejich úřadem, pročež prý se nazývali šlechtici. To by arci nerozhodovalo. Neboť i knezové měli úřední statky, a přece nebyli již tím šlechtici. O tom, byli-li vojvodové někým dosazováni — zda králem či županem — anebo voleni obyvatelstvem, Kemény se nezmiňuje. Vzhledem k tomu však, že statky jejich výslovně jmenuje statky úředními, a že vojvody považuje za závislé na komitátních županech, sotva by se byl mohl vysloviti pro volbu vojvodův obyvatelstvem.

Otázku dříve snad spornou pokládáme dnes, kde známe privilegium královny Alžběty dané r. 1364 Valachům stolice berežské i pozdější listiny, za nepochybnou. Vojvoda tamní byl obyvatelstvem volen, ale v dorozumění a za souhlasu s vrchností, totiž s královnou, pokud se týče s jejím kastelánem, *podobně jako požívali práva toho i Valaši v Marmarošsku a jiných krajích uherských.* Mělyť obě strany, lid i vrchnost, zájem na tom, kdo bude vojvodou. Jinak tomu bylo arci na statcích soukromých. Pokud tam byl vojvoda, zaujímal jen postavení knezovo a byl úředníkem soukromým právě tak jako každý jiný knez na soukromých panstvích, ba byl naproti knezovi v té nevýhodě, že byl dosazen jen na čas, kdežto knezové mívali své úřady a spojené s nimi statky dědičně (ovšem za jistých podmínek).

Jaké byly povinnosti marmarošských vojvodů valašských, není nikde zaznamenáno. Sotva však asi chybíme, budeme-li považovati vojenskou službu za hlavní jejich povinnost. Vysvítá to nejen z geografické polohy marmarošského vojvodství jakožto bašty naproti východním nepřátelům, zejména Tatarům, ale i ze skutečnosti, že marmarošští vojvodové konali pro krále uherského vynikající vojenské služby, pročež také bohatě byli odměňováni a vyšinuli se následkem toho do řad prvých velmožů v zemi. Nelze také pochybovati o tom, že marmarošští vojvodové vedle hlavní své povinnosti vojenské měli vůči králi podobné závazky jako vojvodové jiných komitátů, že totiž vybírali na svém území od valašského obyvatelstva, a sice nepřímo, používajíce prostřednictví knezů, všechny dávky, na něž měl právo král, především padesátek. Že také soudili — třeba nemůžeme určiti přesně rozsah jejich kompetence vzhledem k pravidelnému soudu komitátního župana — můžeme se právem domnívati na základě analogie s po-

měry zaznamenanými u Valachů berežských a biharských (beléněšských).

Kdežto se na jiných místech v Uhrách a Sedmihradsku vojvodové udrželi až do druhé pol. 16. stol. — v Biharsku až do samého konce 16. stol. —, v Marmaroši nepřečkala vojvodská instituce počátek 15. stol. Neznáme tam vůbec více vojvodů než Erdőa, Bogdana, Jugovy syny Jana a Štěpána a Sásovy syny Balka čili Balicu a Drága.[1]) Zánik vojvodství v Marmaroši Petrovay[2]) vysvětluje přirozeným vývojem poměrů. Instituce vojvodská stala se tam zbytečnou. Poslední vojvodové marmarošští Balk a Drág stali se zároveň marmarošskými župany. Prostí, chudší Valaši zvykli si předkládati své spory k rozhodování před soud komitátní, a přednější Valaši byli jeden po druhém nobilitováni, takže pak nabyli všech práv uherské šlechty a přestali míti zájem na nějaké speciální valašské instituci. Pro národ rumunský byli tím ovšem ztraceni.

Přehlédneme-li nyní všechno, co jsme se z pramenů dověděli o úřadě vojvodském v Uhrách a Sedmihradech, dospíváme k závěru, že byl veliký rozdíl v postavení vojvodů. Na prvém místě stáli vojvodové marmarošští. Byli usazeni na půdě královské a konali vynikající služby vojenské, pročež obdrželi mnohem rozsáhlejší statky než vojvodové ostatní. Poněvadž byli mimo to odměňováni výnosnými úřady i statky v jiných komitátech, a vojvodství brzo se stalo zbytečným, odcizili se tito marmarošští vojvodové svému původnímu území. Nejen že zanikl jejich úřad, ale potomci bývalých vojvodů nevystupují už ani tak v Marmaroši jako v jiných krajích země. Odlehlost Marmaroše od střediska politického života Uher a uzavřenost jeho byla příčinou, že ten, kdo z tamní šlechty chtěl vyniknouti, musel přejíti místní hranice. K rodům takovým náleželi zejména Drágfiové.[3]) V Marmaroši nemohli zůstati ještě z jiného důvodu. Ve své nenasytnosti žádali od krále téměř půl komitátu, při statuci (uvádění v držbu) naráželi

---

[1]) Petrovay, u. m., 621, staví s těmito marmarošskými vojvody na roveň také vojvody na královské půdě berežského komitátu a na statcích rodiny Drugetů humenských (Homonnai) v komitátě užském — známe jen tři tyto vojvody, avšak postavení vojvody na statcích humenských daleko se nerovnalo postavení vojvodů marmarošských.

[2]) U. m., 622.

[3]) Csánky, u. m., 56.

však na stálý odpor dědičných knezů. Unavivše se dlouhými spory, jež vznikly následkem oněch odporů, vzdali se konečně některých, beztoho málo výnosných statků ve prospěch knezů, jiné statky však s králem zaměnili a opustili Marmaroš.[1])

Uprostřed mezi těmito mocnými marmarošskými vojvody a vojvody, kteří byli svým postavením vlastně jen knezy a měli pouhý vojvodský titul, stáli vojvodové berežské Krajiny na panství mukačevském. Také v berežském komitátě byli Valaši původně usazeni na půdě královské. Ze 14. stol. známe dva jejich vojvody, v Bílku Kračuna a v Makarji Řehoře. Panství mukačevské, jež bývalo s počátku v držbě královen, bylo králem Zikmundem r. 1398 darováno litevskému knížeti Fedorovi Korjatoviči († 1414), ale pak dostalo se znova do rukou členů královských rodin. I v těch dobách, kde panství to nebylo přímo v držbě královë, nelišila se správa jeho od správy korunních statků užívaných přímo králem. Vojvodové berežské Krajiny blížili se tedy svým postavením vojvodům na královské půdě.

Nejníže stáli vojvodové s pouhým vojvodským titulem, nelišící se ničím nebo skoro ničím od pouhých knezů.

Pojednavše o postavení vojvodů valašských v uherských zemích, nemůžeme pominouti otázku vzniku vojvodského úřadu. I touto otázkou zabýval se rumunský slavista prof. Bogdan. Po jeho mínění vojvodský úřad u Rumunů je prastarého původu. Ve smyslu své theorie o vzniku rumunského národa Bogdan má za to, že Rumuni měli své vojvody již při zabrání Uher od Maďarů. Vojvodové byli jakýmisi představenými knezů, volenými od těchto, aby hájili společných jejich zájmů vůči panovníkovi. V době nejstarší, před maďarským výbojem a v době panství bulharského — Bogdan věří totiž, že panství bulharské se prostíralo i na sever Dunaje — byli náčelníky knezovských konfederací, rozhodujíce v době míru spory knezů a stojíce v jich čele v době války. Atributy vojenské i soudní byly tehdy sloučeny v jedné osobě nejen u Rumunů, nýbrž i u jiných národů, a proto vojvodství mohlo vzniknouti u Rumunů jako podobné instituce u jiných národů, způsobem úplně nezávislým na cizích vlivech.[2])

---

[1]) Petrovay, u. m., 621.
[2]) U. m., 203.

Slovo vojevoda doloženo je ve staré době u všech Slovanů, u Bulharů, Srbů, Rusů, Poláků (ostatních Slovanů prof. Bogdan si nevšímá), ale u žádného z nich nemá ten smysl jako u Rumunů. Nebyl proto institut vojvodství Rumuny přijat po vzniku slovanských států, v nichž povaha jeho byla zcela jiná než u nich. Byl recipován v době mnohem starší, kterou musíme položiti ještě před příchod Maďarů, mezi stol. 6.—9.[1]) Jako knezovství, podobně i vojvodství je prý jedna z nejstarších institucí slovanských, jež, recipovány jsouce záhy Rumuny, vyznačují se u nich vývojem zcela zvláštním, národním, vyplynuvším z odlišných poměrů jejich politického života. Objevují-li se rumunští vojvodové v listinách o něco později než knezové, kteří se připomínají na počátku 13. stol. (v památkách srbských), je to pouhá náhoda; jsouť stejně staří jako knezové.[2])

Jsouce s počátku nezávislými na jakékoli moci státní a pouhými náčelníky knezovstev, vojvodové museli podle Bogdana časem podrobiti se panství bulharskému na severu od Dunaje, bulharským carům. Toto podrobení bylo však spíše jen nominální. Vojvodové ti vedli zajisté rumunské vojsko v bojích Asěnovců s Byzantinci, a pomoc poskytnutá jimi Bulharům zabezpečila jim skoro úplnou nezávislost na jejich půdě. V době té počaly se bezpochyby zaváděti některé dvorské obyčeje bulharských carů u rumunských vojevodů Valašska. Zatím co slábla expansivní moc říše bulharské a rostla místo toho moc státu uherského, tento rozšířil panství své, zase více jen nominální, již v letech 1225—1227, zvláště však mezi lety 1242—1247 nad vojvody Valašska. (Titulu král Kumánie užívali králové uherští od r. 1233.) Takto nalézáme v l. 1247—1250 dvě rumunská vojvodství na pravém a levém břehu Olty pod suverenitou uherského krále. Vojvodství ta byla dosti mocná, aby si zabezpečila nezávislost na Johanitech, nových pánech, poslaných do jejich země uherským králem.

Avšak Uhersko prožívalo v l. 1250—1290 dobu veliké vnější slabosti a vnitřní anarchie. V této době, v níž vnější nebezpečí pro Rumuny pominulo, provedeno bylo za okolností nám nezná-

[1]) Bogdan, u. m., 204, pozn. 1, odmítá mínění Densusianuovo, Revoluțiunea lui Horia (Bucur. 1884), 45, že vojevody (ducĭ saŭ voevodĭ) se nazývali náčelníci římských vojáků již v prvých stoletích křesťanské éry.

[2]) U. m., 204.

mých, jež však můžeme předpokládati, sjednocení oněch dvou vojvodstev a knezovstev, jež v nich existovala, ve vojvodství jediné, jež už tehdy se muselo jmenovati — uvnitř země — *velké vojvodství rumunské země* (marele voevodat al Țĕriĭ romănescĭ).

Je velmi přirozené domýšleti se, že vojvoda Litvoj (Lithon r. 1272 — totožný s vojvodou z let 1247—1250 — mocnější a způsobilejší než východní jeho soused dovedl si podmaniti mocí anebo podrobiti po dobrém tohoto souseda a vyhlásiti se velikým vojvodou. To se událo na počátku panování Ladislava IV. (III.) v l. 1272—1278. Takový smysl má vypravování listiny z r. 1285 (Hurmuzaki I, 454), že Litvoj společně s bratry svými se na počátku panování Ladislavova pozdvihl proti království uherskému, dobyl části jeho za horami (ultra alpes) a odepřel králi důchody, jež mu z ní náležely. Část země „ultra alpes" jest pozdější „terra transalpina" z r. 1332 („partes transalpinae" z r. 1331). Je to Valašsko (Țéra-romănéscă), s počátku jen na východě Olty, později celá země. V listinách uherských z r. 1324 a 1327 Basarab se nazývá prostě „vayvoda transalpinus", po mínění Bogdanově však se jmenoval zajisté podobně jako nástupce jeho r. 1359 „velkým vojvodou země rumunské", jak je to vidno na titulu Alexandra Basaraba z akt cařihradského patriarchátu „velký vojvoda a pán celé Ungrovlachie" anebo na titulu Vladislava Basaraba z r. 1365 „vojvoda Vladislav, pán celé Ungrovlachie".

Zatím co se takto konsolidovalo velké vojvodství valašské, Moldava byla pod panstvím tatarským, a valašští knezové žili, odloučeni jsouce jeden od druhého anebo jen ve slabém spojení, pode jhem Tatarů. Soustředění jejich územků pod jediným národním panovníkem bylo možné jen po velkých výpravách podniknutých uherskými králi v l. 1324 a 1352—53 za Karpaty, výpravách, jichž se účastnili také valašští vojvodové z Marmaroše jako věrní vasalové krále, a jež měly za výsledek vyhnání ze země Tatarův až asi za Seret a připravení země ke sjednocení rumunských knezovstev v jeden stát. I tento stát nazván byl vojvodstvím, poněvadž zakladatelé jeho (jednotitelé) byli marmarošští vojvodové, a poněvadž Rumuni ve Valašsku se konstituovali před nimi rovněž ve vojvodství.

S vyproštěním se z uherské suzerenity vojevodů valašských a s odchodem Bogdana z Marmaroše a dobytím země moldavské vojvodství vstoupilo u Rumunů do nové fáze. Vojvodové stávají

se nezávislými pány nad rozsáhlými územky, nad mnohými knezovstvy, možná i nad svazy knezovstev, jež, jak se zdá, existovaly v Moldavsku.[1])

S Bogdanovým výkladem, pokud líčí vývoj vojvodské instituce od počátků 13. stol., nemožno než souhlasiti. Co však se týče doby starší, souvisí věc s otázkou stáří Rumunů na území severně od Dunaje. Jako máme za nemožné, že by Rumuni před koncem 12. století byli se zdržovali na půdě nynějšího Rumunska, Uher a Sedmihrad, tak nemůžeme připustiti, že by institut vojvodský pocházel ze 6.—9. stol., ba ani že by byl stejně starý jako institut knezovský. Jak již samo slovo ukazuje, byl vojvoda u Slovanů původně vojenským náčelníkem. Vojenskou povahu podržela tato hodnost u Slovanů ještě v dobách pozdějších, i když časem ve vývoji jejím nastaly veliké změny. Nejvíce se hodnost ta od původního svého rázu uchýlila u Poláků. Vidíme to již ze samého názvu jejího. Latinské její označení palatinus neshoduje se s pojmenováním polským wojewoda a příčí se dokonce rázu vojevodské hodnosti jakožto hodnosti zemské (stavovské) naproti hodnostem dvorským. Tato změna ve vývoji nastala teprve ve 13. stol., když se zatím po smrti Boleslava Křivoústého na sklonku prvé polovice 12. stol. Polsko rozpadlo na úděly, a v zemích se vyvinula veliká autonomie. Ostatně, prví rumunští vojvodové objevují se na území pozdějšího Valašska již v době, kdy dlouho ještě o vlivu severních Slovanů, Rusů (Rusínů) a Poláků, na Rumuny nemohlo býti řeči. Na Valašsko Poláci vůbec nikdy ani vlivu neměli, pouze na Moldavsko. Poněvadž tedy Valašsko udržovalo styky jen se Slovany jižními, balkánskými, a poněvadž i v Sedmihradech sídlili jako starší obyvatelé jen Slované příbuzní Slovanům zádunajským — osady Slovanů ruských jsou pozdějšího původu —, nemohli Rumuni institut vojvodský vzíti než u Slovanů jižních, ať už u Bulharů či u Srbů. Pravděpodobnější jest ovšem, že jej vzali u Bulharů, u nichž hodnost ta měla a podržela ráz vojenský právě tak jako u Srbů. Co je přirozenějšího než míti za to, že vojvodové objevují se u Rumunů teprve tehdy, když Rumuni počínají se vojensky organisovati, a to bylo, jak známo, za válek o obnovení bulharského carství. V té době tedy, na sklonku 12. stol., za Asěnovců, mohli Rumuni míti prvé své vojevody a měli je zajisté,

---

[1]) **Bogdan, u. m., 205—206.**

když po odchodu Kumánů z nynějšího Rumunska počali hledati v bývalé Kumánii nová sídla a zakládati tam primitivní státní formace, z nichž po jednom století vyrostl větší už, silnější státní celek, který dovedl vzdorovati sousednímu království uherskému, pod jehož ochranou anebo lépe řečeno svrchovaností se počal vyvíjeti. Pravdu má zajisté Bogdan, připouštěje, že rumunští vojvodové za Asěnovců vedli rumunské vojsko pomáhající Bulharům, jenže chybuje, domnívaje se, že vojvodové tito měli už dávno předchůdce. Pravda je spíše, že to byli vůbec první vojvodové, které mohl míti organisující se vojensky a politicky severní rumunský živel.[1])

Na území uherském a sedmihradském objevují se vojvodové valašští jen v některých končinách, kdežto knezové jsou všude, kde byli Valaši. Vysvětluje se to ovšem snadno. Jako náčelníci větších skupin obyvatelstva mohli se přirozeně vyskytovati jen tam, kam se přivalil větší proud příchozích Valachů, ať již tito Valaši sami přišli a se svolením krále v zemi se usadili, či samým králem byli povoláni. Je jistě pozoruhodno, že ve 13. století neznáme ani jediného vojvodu valašského v Sedmihradech a Uhrách. Nemůžemeť vojvodu Mikuláše, připomenutého teprve r. 1299, s bezpečností pokládati za vojvodu valašského, a ostatně osoba tato stojí již na rozhraní stol. 13. a 14. Nejstarší vojvodové valašští v Uhrách a Sedmihradech jsou tedy doloženi teprve ve stol. 14., až za Karla Roberta, a to je právě doba, kdy se počíná upevňovati valašský stát „zaplaninský", a kdy v zemích uherských počínají se objevovati ve větším počtu Rumuni. V Ungrovlachii existoval institut vojvodský tehdy už po celé století, a proto není divu, že s příchozími Rumuny dostal se i do zemí uherských. Za uplynulého století přestalo vojvodství na půdě potomního Valašska býti hodností ryze vojenskou a nabylo povahy institutu spíše politického, byť výjimečně — v případě potřeby — vojvoda měl také moc vojenskou. Prvou zmínku o vojvodství shledáváme tedy na domácí půdě rumunské. Není tím sice řečeno, že v potomním Valašsku institut onen vznikl, ale vyvíjel se tam po nějakých sto let, načež teprve byl přenesen do Uher a Sedmihradska, arci ne na všechna místa,

[1]) Tím není tedy řečeno, že jednotlivci z Rumunů nemohli dávno před tím zaujímati vojevodskou hodnost ve vojsku cizích národů, zejména Byzantinců. Také se tu nijak nedotýkáme politické organisace Rumunů macedonských.

kam se dostali Rumuni. Tak jako jsme viděli na Balkánském poloostrově rumunské kneze, tak vznikli tam *vlivem slovanským* asi i rumunští vojvodové. Pro toto mínění vidíme oporu nejen v tom, že mezi balkánskými Slovany vyskytovala se hodnost vojvodská, ale hlavně v tom, že také cetinští Valaši — původně Rumuni, později Slované — jak shora na str 167 bylo ukázáno, měli rovněž své vojvody. A od Rumunů z Valašska, s nimiž nebyli v žádné souvislosti, hodnost tu přece míti nemohli!

V zemích uherských nenašel rumunský ústav vojvodský příznivé půdy k rozvoji. Kdežto na domácí půdě rumunské mohla z něho státní centralisací povstati moc panovnická — z četných vojvodů udržel se jen hlavní, veliký vojvoda, který ostatní vojvody odstranil —, v zemích koruny sv. Štěpána nebylo pro vojvody jako zvláštní politické náčelníky náležitého místa. Vynikající jednotlivci z nich přešli do řad uherských velmožů, a nepatrní vojvodové zanikli mezi selskými knezy. Trváním svým byl tedy institut vojvodský v zemích uherských mnohem kratší než knezovský. Ačkoli mnohem později se tam objevil, zanikl mnohem dříve.

Ve 14. stol. Valaši zaujímali již rozsáhlé části království uherského. Počínajíc od Dunaje a Temeše žili v poříčí marošském a körösském, v Sedmihradech, při horním toku Samoše, od Marmaroše až k Ugoči a Beregu. Co se týče valašských sedláků sedmihradských, máme úřední seznam z r. 1461 podávající soupis osad, z nichž se vybíral od Valachů in natura padesátek. V tomto rejstříku uvedeno je skoro dvě stě míst[1]) někdejších komitátů bělehradského (dnes Alsófejér — a částečně Nagyküküllőmegye), trnavského (dnes Kisküküllőmegye), tordského(dnes Torda-Aranyosm. a části Maros-Tordam.), klužského, dobockého a vnitrosolnockého (Belsőszolnok) (dnes Kolos-, Szolnok-Doboka a příslušné části Beszterce-Naszódm.). V řečeném seznamu není však obsažena krajina fogarašská ani komitát huňadský. I tam byl značný počet valašských sedláků, a jen Hátseg jako větší území vyňat byl ze svazku úplné závislosti. Samotné panství hradu Déva, nalézající se v držbě krále, později rodiny Hunyadiů, zaujímalo části 53 většinou valašských osad, mezi nimi celé okolí Jófő (dnešní Dobra). K Ilji (dnešní Marosillye) náleželo mnoho vesnic, k hradu Huňadu pak (od r. 1409 ve vlastnictví Hunyadiů) veliké území

---

[1]) Jména jejich podává Csánky, u. m., 42, pozn. 1.

asi od Stridě (Sztrigye) na západ a od Dévy na jih. Kromě toho na panstvích maďarské a valašské střední šlechty žilo mnoho Valachů.

K Sedmihradsku se připojoval na severozápadě hrad Kővár s rozsáhlým okolím, panství Drágfiů podobně jako erdődský obvod. Selský lid velkých těchto panství byl rovněž z valné části valašského původu. Také ke královským hradům Naďbáňa a Felšőbáňa náleželo několik valašských obcí; ještě více k panstvím siňérváraljskému a araňošmedděšskému. Na severozápadě odtud je komitát ugočský,[1]) kde k hradu ňalábskému v držení Perényiů náleželo několik valašských obcí. Jižní část komitátu krasenského zaujímalo panství hradu Valkó v rukou Bánfiů se 33 valašskými vesnicemi.

O sousedním biharském[2]) komitátě učiněna zmínka již shora (viz pozn. 1 na str. 172). Valaši sídlili tam v horních údolích Černého Köröše, náležejících velkovaradínskému biskupství a kapitole, dále v okolí Bélu, Séplaku a Beléněše. I na některých panstvích Csákiů sev. od Élešdu byli Valaši.

Tím větší počet Valachů byl v hornaté krajině sousedního zarándského komitátu v údolích Bílého Köröše, jak již shora řečeno.

Dále k jihu byl komitát aradský, který ve středověku se prostíral, ne jako dnes, jen na sever od Maroše, nýbrž i na jih, daleko do dnešního komitátu temešského a krašovského. Tam v severní části k hradu Šoljmoši (Solymos), nad nímž v 15. stol. po jistou dobu byl pánem náš Jiskra z Brandýsa, náleželo asi 75 valašských vesnic. Na východ od tohoto panství byl hrad Várad anebo Váradia (na místě dnešního Tótváradu) se 46 většinou valašskými vesnicemi, odtud na jih pak hrad Sád čili Sádia se 17 valašskými vesnicemi. Od Tótváradu na západ, v okolí dnešní Kapruce, byly rovněž valašské osady.[3])

O komitátě krašovském a bánství severinském, Marmarošsku a částečně i Berežsku byla již řeč. I v Berežsku rozšířili se záhy Valaši. Odtud máme také mnoho knezovských listin, uveřejněných

---

[1]) Název Ugoča pokládá Iorga, Histoire des Roumains de Trans. I., 93, za rumunský, rovněž tak název Satmár (Satu-mare, veliká vesnice), u. m. 54 (podobně jako už dávno před ním Xenopol, proti čemuž vystoupil, ovšem neobratně, Hunfalvy, Neuere Erscheinungen, 143).

[2]) Název Bihar je slovanský. Srovnej čes. a srbské Býchory. Připouští to i maď. slavista Melich.

[3]) Csánky, u. m., 42—46.

Lehoczkým. Poněvadž mnohé z nich jsou pro kolonisaci na právu valašském velmi typické, je výbor z nich otištěn v Přílchách k tomuto spisu.

K panství mukačevskému příslušelo nejen 9 (10) shora uvedených osad t. zv. Krajiny, nýbrž i jiné vesnice založené na právu valašském, na př. Horní Viznice (Felsőviznicze), Hribovec, (Hribócz), Obava (Dunkófalva) a j. Jen některé z těchto vesnic byly však založeny Valachy. Naproti tomu jiné, i když jsou nadány právem valašským, mají hned od počátku obyvatelstvo rusínské, které časem proniklo i do osad valašského původu. Podobně jako byly zakládány vesnice na právu německém, uzavírány byly i při osadách nadaných právem valašským s kolonisátory zvláštní smlouvy. Podobaly se mnoho smlouvám týkajícím se kolonisace na právu německém. Bylť t. zv. „právo valašské“ vlastně jen modifikací „práva německého“, — rozumí se ovšem, jen pokud běží o zvláštní formu zakládání vesnických osad. Rozdíly mezi vesnicemi podle práva německého a vesnicemi podle práva valašského vyplývaly jen ze zvláštního zaměstnání obyvatelstva. Kdežto v osadách podle práva německého živili se sedláci zemědělstvím, zabývali se kolonisté vesnic valašských převážně pastevectvím.

Jak smlouva kolonisační vypadala, ukazuje na př. hornoviznický knezovský list, vydaný královnou Marií r. 1523. Vidíme z něho, že mukačevští kasteláni Řehoř z Rakomazu a Ondřej ze Szentmihályi z nařízení správce hradu Mukačeva, biskupa vácovského Štěpána Vardaie, udělili Lazarovi, knezovi obce Kalniku, jakož i Matějovi, jeho strýčenému bratru, knezovství v osadě, kterou měl Lazar založiti, a jež se v listině po něm nazývá Lazarfalva. Knezovství uděleno bylo Lazarovi a jeho strýčenému bratru se všemi důchody, příslušenstvím a službami. Z pokut náležela mu jedna třetina. Knez mohl si kdekoli na vesnické půdě založiti mlýn a valchu a těžiti z nich. Úrok, k němuž byli osadníci zavázáni, platiti se měl dvakráte do roka,[1]) vždycky na sv. Jiří a na sv. Michala, po 50 denárech. Kdo choval nejméně 10 vepřů, měl ročně dodati na hrad jednoho vepře, kdo měl jich méně než deset, měl platit „portiones (správněji asi redemptiones) solitas.“, Zároveň ustanoveno, že těm, kdo by se chtěli do nové osady přistěhovati,

[1]) Srov. str. 204, kde jsou doloženy tytéž dva terminy placení na území severinského bánství. Také ve valašských osadách na půdě rusínské platil se úrok dvakráte do roka. Viz str. 359.

povoluje se na 14 let zproštění od všelikých úroků řádných i mimořádných i od obvyklých služeb. Stejně zní knezovský list obavský vydaný r. 1568 pro kneze Dunko (Dumko), po němž nová osada nazvána po maď. Dunkófalva (slovansky Obava podle potoka Ubova). Census i vepřový desátek stanoven tu stejně, rovněž povoleno zproštění na 14 let. S oběma uvedenými listy úplně se shoduje list vydaný r. 1568 knezovi Ondřeji a jeho synu Františkovi a ještě dvěma osobám na knezovství v nové osadě Dobroka, nazvané později Ivanovice (Kisiványi).

Podobného obsahu je také stanovský knezovský list vydaný královnou Annou r. 1506 a potvrzující práva udělená vojvodovi Ladislavovi ze Stanova na knezovství matkou krále Matěje Alžbětou r. 1475. Tam však bylo zproštění od dávek povoleno jen na 7 let. V listě tomto setkáváme se s dávkou zvanou *stranga* (proventus sztrangarum), kterou známe z valašských osad na půdě rusínské. Byl to ovčí *dvacátek*,[1]) který se tu vojvodovi Ladislavovi promíjí.

Nepochybného valašského původu je vesnice Hribovec (Hribócz) v berežském komitátě, ačkoli má jméno slovanské. Zakladatel její Řehoř Berila[2]) z Boboliště nejen že má valašské jméno, ale je v listině Jana Zikmunda Zápolského z r. 1564 přímo označen jako Valachus. Dostal půdu na blízku Boboliště ležící při potoku Hadanka za tím účelem, aby ji osadil sedláky ,,de bonis alienis, maxime vero infidelium nostrorum" (myslí se patrně na statky šlechticů, kteří se drželi Ferdinanda habsburského a jeho syna Maxmiliána), avšak bez újmy sousedních statků. V nové osadě obdržel Řehoř Berila knezovství dědičně. Obyvatelům povoleno bylo zproštění od dávek a břemen na šest let.

Od uvedených knezovských listů poněkud se odchyluje list daný r. 1579 na knezovství v nové osadě Felső-Moňoróš a potvrzený r. 1613. Štěpánu Szűkovi a bratru jeho Mikuláši, žijícímu s ním ,,o jednom chlebě" (kivel egy kenyéren vagyon), bylo uděleno dědičné knezovství za týchž podmínek, za nichž ostatní kne-

---

[1]) Hruševśkyj, Жерела до історії України-Руси II. (Lvov 1897), 124. Viz str. 358 této rozpravy, kde dotčené místo pramenů je slovně citováno.

[2]) Jméno Berilo doloženo je v žičské listině. Srov. jiná podobná jména valašská v srbských listinách: Batilo, Bratilo, Bunilo, Desilo, Gostilo, Mužilo, Stanilo.

zové k hradu Mukačevu příslušejí, (dávky) platí a zbraněmi jsou vždycky pohotově (azon szabadságban, kivel a többi kenézek ide a munkácsi várhoz tartoznak, megadják és fegyverekkel készek legyenek mindenkor). Ačkoli již v ostatních knezovských listech mluví se o „servitia", kterýmžto slovem se rozumí patrně služba vojenská, přece zde výslovně a jasně se činí zmínka o této povinnosti. Zvláštní ustanovení má však tento list o t. zv. lhotních letech (anni libertatis), jak se po staročesku nazývala doba, po kterou noví osadníci (lhotníci) byli zproštěni břemen. Kdežto zproštění od dávek se povoluje na 7 let, trvá osvobození od služeb pouze 3 roky.[1])

Podobně nestejně vyměřena byla „lhóta" v listě daném r. 1579 Ivaškovi Grozoviči Višnickému na dědičné knezovství v nové osadě „sub monte Berezna intra metas possessionis Porosko magnificorum Homonnay, parte ab altera Felső-Visniczki et Ilkofalva Sacrae Caesareae et Regiae Majestatis." Zde udílí se novým kolonistům „annorum sex libertas a censu solvendo, a servitiis vero praestandis ad annos tres."

S novotou setkáváme se v listě daném r. 1607 Martinu knezovi z Dolní Viznice (Alsó-Viznicze) a jeho dědicům na knezovství, které se tu nazývá také šoltystvím (scultetia), a sice vším právem, poněvadž během času kolonisace na právu německém a valašském tak se sblížila, že mezi jedním a druhým právem nebylo valného rozdílu. Knezovi dolnoviznickému dává se tu statek a úřad se závazkem, „quod ea quoque annuatim dictus Martinus kenezius ipsiusque haeredes et posteritates universi, quae ceteri kenezii ab antiquo ad dictam arcem nostram Munkács praestare solent et solvere, praestare et solvere debeant et teneantur", ale dodává se při tom: „cum pecunia bellica, quam annuatim et tempore necessitatis belli per kenezios et libertinos dictae arcis nostrae Munkács exigi solent, in omni puncto sintque modis omnibus adstricti".

Za stálých válek vyvinula se, jak vidíme, nová, dříve neznámá vojenská dávka, k níž byli zavázáni jak knezové příslušející k hradu Mukačevu, tak i ostatní svobodníci. Poněvadž se o ní r. 1607 mluví jako obvyklé již, musela vzniknouti někdy ve druhé polovici 16. stol. Pod jménem bellici sumptus pensio setkáváme se s ní v listě z r. 1641 vydaném na knezovství perekrasenské.

---

[1]) Také ve valašských osadách v království polském bývala sedlákům někdy výměřována lhotní léta nestejně podle jednotlivých druhů břemen. Viz str. 354.

Pravili jsme, že některé vesnice nadané právem valašským založeny byly od Rusínů. Toto rozšíření valašského práva na Rusíny vysvětluje se stejným způsobem života Rumunů a Rusínů, obývajících horské a lesnaté kraje severních Uher. Podobně jako na Balkánském poloostrově dostalo slovo Valach i v Uhersku časem jiný smysl než původně. Valachem rozuměl se každý, kdo žil po způsobu valašském, kdo tedy se zabýval pastevectvím. Také „právo valašské" stalo se přístupným každému, kdo se mu chtěl podrobiti, a komu se hodilo. Vrchnostem, které měly v severních Uhrách, zejména na pomezí uhersko-polském rozsáhlé lesy nepřinášející jim valného výtěžku, hodící se však k pastvě dobytka, nezáleželo na tom, kdo se na jejich půdě osadí, zda Rumun či Rusín či po případě kolonista jiného národa, jen když po řadě lhotních let platil smluvené úroky a dávky a konal roboty. Avšak nejen vrchnosti rády povolovaly novým osadníkům svobody valašského práva, právo to bylo vyhledáváno samými kolonisty, poněvadž jim poskytovalo větší výhody, než kdyby se byli usadili na cizí půdě jako obyčejní sedláci. Jako všude jinde, docházelo i v Uhersku na kolonisování lesní a horské půdy teprve tenkráte, když už veškera ostatní půda v rovinách byla zabrána. A i mezi lesní půdou činěn byl rozdíl. Co se z ní spíše hodilo k těžbě zemědělské, bylo rozdáno cizím kolonistům, nadaným právem německým, kteří se do země valem hrnuli, nalézajíce v immunitách a svobodách jim udělených mnohem lepší postavení než zaujímal domácí vesnický lid. Když první němečtí kolonisté zamířili do Spišska a Sedmihradska, nebylo v uherských zemích ještě Rumunů. Výhod německé kolonisace byli by se tedy Rumuni nemohli účastniti, ani kdyby způsobem života svého byli se hodili za sedláky, obchodníky a řemeslníky. Nejen že této způsobilosti hned neměli — teprve časem přivykali zaměstnáním ostatního obyvatelstva —, ale šířili se v zemi teprve v době, kdy zbyla k okupaci jen půda horší, méně výnosná, hodící se spíše jen k pastvě než k orbě. Postavení sedláků stávalo se zatím, jako ve všech jiných zemích v Evropě, čím dále tím nesnesitelnějším. Samy vesnice založené na právu německém nepožívaly už ve 14. stol. těch výhod jako ještě ve stol. 13., oč horší muselo tedy být postavení domácích sedláků, kteří neměli výhod práva německého. Ale situace horšila se ještě více ve stol. 15. V Sedmihradsku, jak známo, došlo jen o málo později, než byly u nás bouře husitské, k velkému konfliktu mezi pány a sedláky. To byl

však jen počátek sociálních bojů. Zákonem z r. 1514 připoután byl i v Uhrách sedlák k hroudě, a břemena, jež musel od té doby nésti, nelákala nijak Valachy, aby vyhledávali způsob selského života. Jako bylo v zemi pořáde ještě mnoho hor a lesů, z nichž nikdo zemědělsky netěžil a ani těžiti nemohl, tak nescházelo ani obyvatelstva, které se namáhavé polní práci vyhýbalo. „Valašení", jak se u nás až podnes nazývá zahálčivý život, aneb aspoň pohodlné zaměstnání pastýřské ve volné přírodě bylo valné části obyvatelstva milejší než těžká práce sedlákova. Proto nalézalo se ještě v 16. i v 17. stol. v Uhrách dosti jednotlivců, kteří v pohraničných lesích severních Uher se svými stády kočovali, nemajíce stálých příbytků. Z nich rekrutovali se valašští kolonisté, pokud se chtěli vzdáti onoho kočování a zvoliti si stálé sídlo. Bylo to pořáde ještě výhodnější než zabývati se zemědělstvím. Neboť chov dobytka zůstal i nadále hlavním zaměstnáním usazeného Valacha, jak to vidíme z dávek placených vrchnosti v dobytku. Zemědělstvím zabývali se i usazení Valaši aspoň na počátku jen mimotně a teprve časem stali se z nich sedláci.

Na kolonisaci podle práva valašského ukazují v Uhrách a Sedmihradech nejen zmíněné shora knezovské listy, nýbrž i názvy některých vesnic. V několika komitátech, a sice dolnobělehradském (v býv. Sedmihradech), fogarašském, huňadském, krašovsko-severinském a temešském, nazývají se některé vesnice až podnes *Ohába, Ohábica.* Melich[1]) napočetl jich 16 (podle seznamu uherských míst, t. zv. Helységnévtár, z r. 1902 bylo jich 14), avšak někdy bývalo jich mnohem více. Pesty v knize své o dějinách krašovského komitátu (Krassó vármegye története II., 72—81) našel na jediném krašovském území 10 osad takto nazvaných. Co znamená Ohába a Ohábica? Prof. Bogdan vyložil v článku svém Ohaba-ohabnic (Convorb. liter. XL. Bukur. 1906, str. 295 až 299), že staroslovanský termin ochaba, přijatý Rumuny a doložený ve mnohých listinách z rumunské půdy, znamená tolik jako lat. exemptio, immunitas (rum. scutire, въ ochabą=spre scutire).[2])

---

[1]) Három helynévről (Századok XLI, 1907), 325. — Diaconovichova Enciclopedia Română (III. 445) uvádí (ve čl. Ohabnici), že v Sedmihradech, Banátě a obvodu goržském (v Rumunsku) je asi 26 vesnic jména Ohaba.

[2]) Odvozené od toho adj. ochaben = exemptus. Srov. u Venelina, Влахо-болг, грам. (1840), 26: . . . . да сте отъ въсѣхъ слоужбахъ и даждахь охабни (= prosti).

Ochaba (ve formě maď. ohába) má tedy podobný smysl jako st. čes. *lhóta* a polské *wola* (rus. воля). Slovanským právním historikům dávno je známo, že osady zakládané v územích českých na právu německém nazývány byly podle výhod čili ulehčení, „lhót"[1]), poskytovaných novým osadníkům, *Lhotami* a *Lhotkami* (u Slováků Lehotami), na území polském *Wolami*, na rusínském *Voljami*. V Uhrách nalézáme nejen Lehoty a Volje (na území slovanském),[2]) nýbrž vedle nich ještě Oháby (na území osídleném Rumuny). Všechny tyto názvy ukazují, že běží o vesnice založené na cizích právech, o vesnice nadané výhodami. Poněvadž však u některých národností ujala se kolonisace jen na jednom cizím právu — tak tomu bylo u Slováků,[3]) kde zakládány osady na právu německém, a u Rumunů zase na právu valašském —, ukazují názvy Lehota jen na právo německé a Ohába jen na právo valašské, kdežto název Volja (maď. Volya) může označovati rusínskou osadu založenou jak na právu německém, tak i na právu valašském. Šířilť se mezi Rusíny z cizích práv právo německé i valašské. Tak bylo tomu v Uhrách, a tak i v sousedním rusínském území království polského. Co se týče názvu Ohába, budiž ještě uvedeno, že Maďaři měli pro vesnice tohoto jména původně svůj název vlastní. Říkali Szabadfalu,

---

[1]) Lhóta odvozeno jest od příd. jm. lehký, jak vidno zvláště ze slováckého *lehota*.

[2]) Osad zv. maď. Vólya (Volya) je v šaryšské, spišské a zemplínské stolici podle repertoria Lipského 9.

[3]) Acsády, Magyarország pénzügyei I. Ferdinánd uralkodása alatt (Budapešt 1888, vyd. histor. komise Uh. Akad.), 214 a 215, praví sice, že v komitátě turčanském a oravském byli za Ferdinanda I. „tenuiores quidam coloni, quos valachos et piscatores vocant, qui nullos agros possidere dicuntur", a že tito „valaši" byli obyčejně slováčtí obyvatelé, kteří se nezabývali vzděláváním půdy, nýbrž chovem dobytka a vedli spíše život nomádní, avšak v díle jeho není podán důkaz, že by tamní „valaši" byli Slováky. Jak níže (na str. 272) bude ukázáno, je mínění Acsádyovo nesprávné, aspoň pokud běží o Valachy oravské. — Acsády uvádí také, že turčanští a oravští Valaši doháněni byli k placení daně (co se týče oravských, viz rovněž str. 270 této knihy). R. 1550 vyměřili prý jim 72 zl. daně, ale neplatili nic. O chudobu opíralo se jich zproštění daně, ačkoli zemská komora uherská byla přesvědčena, že daň na ně vyměřenou mohou platiti. Také v Trenčínsku byli podle Acsádya „valaši" (solventes dominis suis terrestribus censum a singulis portis alii 5, alii 3 agnos). Obyvatelstvo takové žilo na půdě náležející k hradům Lednica, Bystřica, Hričov, Budatín a j., celkem ve 22 vsích a platilo dříve daň ze 119, r. 1564 ze 102 port.

jak na to ukázal Karácsonyi.[1]) Teprve později byl tento maďarský název místním rumunským obyvatelstvem vytlačen a nahražen rumunským pojmenováním Ohaba.

Valaši vyhýbali se i placení daní, ale konečně za Ferdinanda I. dani podrobeni „quemadmodum reliqui coloni sessionati" (srov. usnesení sněmu z r. 1559, čl. 12). Pouze v 60. letech 16. stol. snížena jim daň na polovici daně sedláků. Tak se o tom usnesl již sněm z r. 1563 (čl. 4): Decretum est, ut nova fiat connumeratio portarum ... utque juxta eam connumerationem exigatur .... dica (daň), hoc solum addito et declarato, quod Rutheni et Valachi, illi etiam, qui licet domos non habeant, in tuguriis (v salaších) tamen habitantes non contemnendam pecorum summam alunt, dimidiam oblatae dicae partem, eorum quilibet contribuat.

Ale ani tuto poloviční daň rusínští a rumunští pastýři nechtěli platiti. Stávalo se, že někdy i s vědomím pozemkovych pánů po dobu berního soupisu honili svá stáda buď do hor nebo do sousedních zemí.[2]) Nebylo vzácné ani to, že z jednotlivých vesnic na zprávu, že přichází berní úředník, lid houfně se vystěhoval a nechal statky prázdné. K zamezení takových praktik dála se přísná opatření, a dicator (berní úředník) musel se na místě přesvědčiti, nejsou-li berní povinníci vzdáleni jen prozatím ke škodě eráru.[3])

Ještě r. 1567 (čl. 12) znova bylo usneseno: A Valachis pecorariis ac Ruthenis media pars dicae exigatur. — Dodáno však zároveň: Si qui tamen ex Valachis exemptiones de non solvenda dica habent, ii non dicentur.

Ale v usnesení sněmovním z r. 1574 (čl. 4) činěn již rozdíl mezi Rusíny a Valachy majícími mezi sedláky své statky a těmi, kteří meškají v horách, za vesnicemi (in Alpibus extra villas degentes, qui domo carentes in Alpibus et silvis pecora alunt). Jen těmto snížena daň na polovici, kdežto ostatní platili daň celou jako sedláci.

Když podle sněmovního usnesení z r. 1575 (čl. 2) usedlosti (portae) znova měly býti sčítány, zachovány o Rusínech a Valaších

---

[1]) Három adat a „Három helynév"-ről (Századok 1908), 84 a 85.

[2]) Viz citovaný již zák. čl. 4 z r. 1563: Si istorum quispiam scienter et volente domino suo, ad tempus saltem, donec scilicet dicatio peragatur, in vicina regna vel provincias aufugerit et hoc manifeste constiterit, dominus ipse pro eo duplum solvat.

[3]) Acsády, u. m. 111.

v platnosti dřívější zákony. Rovněž tak r. 1593 (čl. 4) znova usneseno: Similiter Valachos, Rascianos, Ruthenos.... ad contribuendum cogendos esse (status et ordines) statuunt ita, ut Valachi, Rasciani, Rutheni instar colonorum..... censeantur.

Již z těchto sněmovních usnesení vidíme, že Rusíni kladeni jsou na roveň Valachům. Totéž pozorujeme i při čtení listů, kterými se udělují jednotlivým osobám knezovské úřady a statky. Ačkoli v některých listech osoba obdarovaná výslovně se označuje jakožto Ruthenus, nazývá se statek jí udělený přece (terminem práva valašského) knezovství a jen někdy šoltysství (scultetia), byť ve věci samé nebylo žádného rozdílu. Někdy užito jest obou výrazů vedle sebe. Tak užívá se v listě Jiřího Rákóczia z r. 1645, kterým se potvrzuje dřívější knezovský list z r. 1641 týkající se osady Perekrasna, výrazu scultetia seu keneziatus. Ačkoli osoby obdarované Petr, Jan a Stanko mají příjmení maďarské Bundáš, je z tekstu vidět, že běží o obyvatelstvo rusínské — prozrazuje to ostatně také jméno Stanko —, neboť se mluví o popovi čili baťkovi (minister ecclesiasticus vulgo batyko nuncupatus).

Podobně v listě na knezovství v Bukovince z r. 1611, pokud se týče 1613, užito je výrazu scultetia seu keneziatus. I tam je knezem Rusín (Feďko Zemegha). V obou knezovských listech posléze uvedených povoluje se novým osadníkům zproštění od břemen na šest let. Knezovi se zároveň vyhrožuje, že kdyby do šesti let novou ves neosadil, bude zavázán ke všem selským službám (tunc instar aliorum colonorum ad omnia servitia rustica adstrictus sit).

Také zakladatelem vesnice Serenčovců (Szerencsfalva) byl Rusín. V listě z r. 1526 výslovně se jako Ruthenus označuje, ačkoli má příjmení maďarské Szerencsy. List tento je zajímavý zejména tím, že ukazuje, jak se názvy zakládaných osad někdy měnily. Nová ves, jež ležela na praediu Pustiměr, nazvaném tak podle stejnojmenného potoka, měla být takto pojmenována (novam possessionem nomine praescripti rivuli Posthimer vocati denominandam), přece však jí dán název po zakladateli.

Na starší lokační výsady podle práva německého upomíná knezovský list strabičovský daný Rusínu Alexandrovi, synu Danielovu, Alžbětou, matkou krále Matěje, r. 1466, a potvrzený pak královnou Marií r. 1523 Alexandrovu synovi Ladislavu. Neužívá se tu výrazu keneziatus, nýbrž scultetia. Alexandr dostává pustou zemi v lesích náležejících ke statku Lúčka, aby ji osadil

a měl v ní se svými dědici „scultetiam cum solitis obventionibus, sub illis tamen oneribus, conditionibus et servitiis, quibus alii sculteti tenere scultetias consueverunt“. Kdežto v dosavad uvedených knezovských listech nic jsme neslyšeli o povinnosti obyvatelstva poskytovati vrchnostenským úředníkům přístřeší a pohoštění ani o zproštění této povinnosti, praví se v listě strabičovském, že úředníci (míní se hradští úředníci mukačevští) nemají ve Strabičově „descendere pro residentia“ — déle se zdržovati a žádati od lidu, aby je živil —, a když musejí tam zavítati, že se mají zdržeti jen krátce a hned zase odejíti, spokojivše se jedním obědem nebo jednou večeří.[1]) Pokuty, jež náleželo vybírati kastelánovi, jsou tu přesně určeny. Noví osadníci nejsou povinni sloužiti na hradě Mukačevě. Knezovi měli robotovati jen po dva dni do roka. Zproštění břemen povoleno na 7 let. V listě z r. 1466 nemluví se sice o dávkách, k nimž byli strabičovští kolonisté zavázáni, ale jaké byly, seznáváme z listu Jana Korvína z r. 1493 vsunutého při potvrzení do listu královny Marie. Praví se tam, že desátků z vepřového dobytka strabičovští kolonisté nikdy nedávali, nýbrž platili místo nich každého roku 3 zl.[2])

Kolonisace na právu valašském pronikla, jak uvedeno shora (str. 266 pozn. 3), i na území slovácké, zejména až do nejzápadnějšího cípu severního pohraničního pásu uherského, do *oravské stolice.* Podobně jako k hradu mukačevskému a některým jiným hradům severních Uher, náleželo k hradu oravskému a likavskému několik osad valašských. V privilegiu krále Matěje z r. 1474 uvádějí se tři takové osady, a sice dvě, Kňaža a Medzibrodie, jakožto příslušenství hradu oravského, a jedna, Dubová, náležející k hradu Likava. Poněvadž se v listě králově praví, že tamní Valaši mají své svobody „ab antiquo“, můžeme z toho souditi, že osady jejich vznikly nejpozději na počátku 15. stol. Valaši dotčených tří osad měli také svého *vojvodu.* Privilegia jejich byla potvrzena beze změny r. 1526 králem Ludvíkem a s jistými změnami, o nichž bude řeč níže, r. 1550 králem Ferdinandem. Když však za nástupce Ludvíkova krále Ferdinanda panství oravské bylo

---

[1]) Podobnou povinnost mívali i valašské osady na území rusínském. Později byla ona povinnost zaměňována dávkami. Podrobněji se o věci vykládá na str. 360 této monografie.

[2]) Knezovské listy shora uvedené uveřejněny jsou ve sbírce Lehoczkého.

zastaveno Františku Thurzóovi, Valaši, jichž osady zatím počtem vzrostly, podali r. 1564 k Ferdinandovi I. stížnost, že proti svým výsadám jsou donucováni k placení daní, a žádali za ochranu. Daň byla na nich žádána patrně ve smyslu shora citovaného usnesení z r. 1563 (čl. 4). Jako petenti uvedeni jsou na konci stížnosti Valaši 10 osad, z nichž pět se nazývá vesnicemi nově vystavěnými. Jsou to Zázrivá, Pucová, Podběly, Slanica a Chlevnica (Chlebnice). Za osady staré se vydávají Kňaža, Medzibrodie, Dubová, Ústie a Bziny. Poněvadž však v privilegiu krále Matěje z r. 1474 se mluví jen o třech prvých vesnicích, a rovněž tak v potvrzovacím listě krále Ludvíka z r. 1526, povstaly patrně poslední dvě osady, Ústie a Bziny, mezi r. 1526 a mezi r. 1550; roku posléze uvedeného činí se o nich poprvé zmínka v potvrzovacím listě krále Ferdinanda I.

Ve stížnosti své z r. 1564 Valaši praví, že v uplynulém roce, ač nebyli povinni, přeče na rozkaz nového svého pána Františka z Thurzó, když Jan Balaša pod hradem Sečenem utrpěl porážku, vydali se v počtu 60 ozbrojených mužů do horních měst a tam nuceni byli pod panem Balašou konati vojenskou službu po šest neděl dílem nákladem svého pána, dílem nákladem vlastním. Odvolávajíce se na tyto svoje dobrovolné služby, Valaši žádají, aby byli chráněni před královskými berníky a zachováni při výsadách daných jim dřívějšími králi Matějem a Ludvíkem. Zamlčeli ovšem chytře, že Ferdinand r. 1550 při potvrzení jejich výsad zrušil osvobození od kontribuce. Ferdinand dal prosbu Valachů listem ze 23. února 1564 k vyjádření uherské komoře. V listě svém praví panovník, že, ačkoli v potvrzení jeho (z 18. ledna 1550) výslovně jest vyloučena klausule o prominutí oravským Valachům obecné zemské daně, přece má uherská komora vyšetřiti, mohou-li řečení Valaši předložiti nějaký jiný účinnější dokument, z něhož by bylo patrno, že jim náleží berní exemce. Komora měla o tom panovníkovi podati zprávu a návrh. Nebudou-li se však moci vykázati takovou listinou, má býti od nich daň žádána podle sněmovního usnesení (in dicae exactione iuxta regni constitutionem vos progredi volumus).

V korespondenci, kterou v záležitosti oravských Valachů uveřejnil Gagyi,[1]) není sice odpovědi uherské komory, ale přes to

[1]) Az árvavármegyei oláhok telepek kiváltságlevele (Történelmi Tár, Uj folyam XI, Budapest 1910), 186—198. Výňatek viz v Přílohách k tomuto dílu.

snadno se domyslíme, jak s petenty bylo naloženo. Poněvadž neměli jiných listin, než které předložili, byla oravským Valachům sotva asi daň odpuštěna.

O obsahu výsad těchto Valachů informuje nás podrobně list krále Matěje ze 6. března 1474. Praví se tu, že když král nabyl všechněch hradů, zámků a městeček v oravské a liptovské stolici, jež byly kdysi v rukou Petra z Komorova, dílem odevzdáním jich, dílem dobytím, přišli k němu dva Valaši jakožto zástupci jiných Valachů z obcí Kňaža, Medzibrodie a Dubová, žádajíce, aby jim panovník potvrdil staré výsady, jichž až dosud požívali jak oni, tak už jejich předkové. Byla to tato práva a svobody: 1. že při stanovení zemské daně nejsou povinni k žádnému placení, 2. že nejsou zavázáni k robotám pro hrad oravský a likavský, 3. že každý Valach má státi k soudu jen před vojvodou od valašské obce voleným (coram waywoda per universitatem ipsorum communiter electo), a kdo by rozsudkem vojvodovým nebyl spokojen, že se může odvolati k panovníkovi nebo ke kastelánům řečených hradů, 4. že z věcí, jež by dotčení Valaši dopravili na trh k prodeji anebo z trhu domů k vlastnímu použití přinesli, nejsou povinni platiti žádný poplatek nebo mýto, vyjímajíc jen věci, jež by koupili za účelem opětného prodeje, 5. že mají právo pásti své ovce v lesích náležejících k hradu oravskému a likavskému, avšak s tím obmezením, že nikdo z nich nesmí pouštěti ovce ven z lesa dále než na čtvrt míle. Povinnosti jejich stanoveny takto: 1. každý z nich, kdo měl ovce, platiti měl z nich ročně do hradu, na jehož příslušenství se usadil, dvacátek, t. j. ze sta ovcí pět, rovněž tak ze sta koz pět kozlů. Kromě toho byl každý Valach chovající ovce povinen dávati vrchnosti každého roku jednoho skopce[1]) a jeden popruh. Kdo neměl ovcí, nýbrž voly, měl platiti z každého vola jeden groš; 2. místo daní a hradských robot byli oravští Valaši povinni hlídati před zloději, loupežníky a jinými zločinci pohraničné cesty, za kterýmž účelem byli opatřeni potřebnými zbraněmi, zvláště luky nebo samostříly (arcus manuales vel balistas teneantur); 3. měli pocestným, jež jim doporučili kasteláni řečených hradů, kdykoli toho bylo třeba, opatřovati bezpečný průvod, a

[1]) Tekst podaný Gagyim zní na příslušném místě: Item, quod unusquisque walachorum oves habentium uno castro et uno cingulo quolibet anno obligatur. — Místo uno castro, což je zřejmá chyba, dlužno čísti asi uno castore (castor = aries castratus).

v případě potřeby posílati na několik dní, kam by určili kasteláni, mládež se zbraněmi. Kdo by se z nich byl zpěčoval míti pohotově dotčené zbraně, měl po prvém, druhém a třetím napomenutí dáti pokutou vždycky šest ovcí. Kdyby však ani po třech napomenutích z umíněnosti potřebných zbraní nechoval, měl veškeren majetek jeho propadnouti ve prospěch panovníkův.

Svobody oravských Valachů potvrdil listem z 18. ledna 1550 král Ferdinand, avšak zrušil zproštění jich od daní (excepta ea clausula, in qua de relaxatione contributionis generalis regni agitur). Vyhradil si zároveň právo na cla (salvis etiam tricesimis nostris). Ono místo privilegia, v němž Valaši byli zavázáni míti pohotově k hlídání cest potřebné zbraně, ponecháno bylo v platnosti, ale pozměněno v příčině luků a samostřílů, poněvadž se jich přestalo užívati; místo nich měli míti Valaši nyní ručnice (scloppos manuales pro praesentis temporis ratione). Privilegia platná dosud jen pro tři valašské osady Ferdinand rozšířil ještě na osadníky dvou obcí komitátu oravského, Ústie a Bziny, „jež teprve nedávno k hradu oravskému přibyly".

Nástupce Ferdinandův král Maxmilián II. měl příležitost znova se zabývati berní otázkou oravských Valachů. Podrobnosti sděluje list vdovy po držiteli panství oravského Františku Thurzóovi Kateřiny Zrinské s počátku dubna 1576, adresovaný panovníkovi. Je zajímavý zvláště tím, že se v něm mluví o národnosti oravských „Valachů". Kateřina Zrinská podává v něm zároveň dějiny vzniku valašských osad v komitátě oravském. Jsou prý dvě nebo tři osady v řečené stolici, náležející odedávna k hradu oravskému, jež „*Rusíni anebo jiným jménem Valaši*" obývají, požívajíce od někdejších králův uherských jistých svobod. Lákáni jsouce nadějí, že dosáhnou rovněž takových svobod, přistěhovali prý se časem na půdu příslušející k hradu oravskému z rozličných cizích míst ještě jiní „Rusíni nebo Valaši" a vystavěli si příbytky (residentias seu possessiunculas domiciliaque sua) s velikým namáháním a obtíží, v potu tváře, „in locis abditissimis valdeque asperrimis, extirpatione et eradicatione lignorum, inter alpes et montes saxosos." Některým z těchto nových osadníků udělil zesnulý muž Kateřiny Zrinské František Thurzó zproštění od břemen na 12, jiným na 16, některým dokonce na 20 let. U některých uplynula již léta zproštění, a měli by tedy platiti úroky a řádné dávky i konati roboty, ale pro chudobu a neplodnost půdy vět-

šina nemůže svým závazkům vyhověti, pročež ponecháno jest jim ještě nadále povolené kdysi zproštění, aby tím přilákáni byli noví osadníci.

Některé statečky (possessiunculae) těchto „Valachů a Rusínů" jsou prý berníky donucovány k placení obecné zemské berně „téměř proti znění jejich výsad a sněmovních usnesení" a zároveň i k náhradě bezplatných prací (robot). Byloť usneseno, že sedláci podle toho, jak platí svým pozemkovým vrchnostem úroky a konají roboty, mají býti zdaňováni. Poněvadž však někteří z nich pro chudobu svou a pro neúrodnost půdy nemohli ani platiti řádné úroky ani konati obvyklé roboty, neměli býti doháněni ani k placení zemské daně. Žádá proto vdova po Thurzóovi jménem těchto nových osadníků rusínských a valašských, aby panovník výsady starších valašských osad i na ně rozšířil a aby náhradu za nevykonané dosud roboty (taxam nondum exactae restantiae gratuitorum laborum) prominul jak novým osadníkům, tak i starousedlým Valachům. Za 4 berní roky, 1572, 1573, 1574 a 1575, činí ona taxa kolem 100 zl. uherských anebo o něco více. Kdyby prý i náhrada za roboty byla od nich žádána, a starých jejich výsad nebylo dbáno, odešli by zvláště noví Valaši, kteří se sem odjinud přistěhovali, zase jinam *na území polské* a nechali by příbytky své prázdné, čímž sám hrad oravský, Polsku tak blízký, utrpěl by škodu. Neboť úkolem Valachů oněch jest podle jejich starých privilegií býti se zbraněmi vždycky pohotově a pečovati nejen o hlídání hradu, nýbrž i hranic země, aby sousední Poláci nic z Uher tajně nemohli odciziti, jakož i o hlídání cest vedoucích do Polska, aby obchodníci, kteří z Uher do Polska nebo naopak z Polska dovážejí a vyvážejí zboží, nebyli olupováni zloději a loupežníky, čímž by počet obchodníků se menšil a třicátků tvrdošínských by ubylo.

Kateřina Zrinská ukazuje dále k tomu, že nedávno bylo jí panovníkem nařízeno, aby dala opraviti cestu vedoucí přes horu Syneckou do Polska. Cesta ona mívala mosty udržované sedláky oravského hradu a komitátu, odedávna však byly mosty strhány, čímž znemožněno bylo kupcům spojení mezi Polskem a Uherskem a králi ucházely tvrdošínské třicátky. Oprava cesty a mostů vyžaduje prý práce a nákladů převyšujících téměř náhradu za roboty žádanou od sedláků. Prosí tedy Kateřina Zrinská vzhledem k tomu, že Valaši berou na sebe ochotně opravování dotčené cesty, aby král

náhradu za nevykonané dosud roboty jim prominul a rozšířil výsady udělené dříve třem osadám, Kňaža, Medzibrodie a Dubová, také na osady nově zřízené.

K listu Kateřiny Zrinské připojen je seznam osad, v nichž byly sepsány valašské statky. V Namestově nalezeny 2 mediae portae, v Dobrové rovněž, v Ústí 6, v Pucově $3^1/_4$, v Chlebnici 2, v Podbělím 2, celkem tedy $17^1/_4$. O vsích Medzibrodie, Kňaža a Dubová podotčeno, že jsou zproštěny placení daně.

Srovnáme-li názvy osad valašských uvedených Kateřinou Zrinskou v listě z r. 1576 s názvy osad vypočtených na konci petice z r. 1564, vidíme tu nesrovnalost. Odpadly Bziny, Zázrivá a Slanica, naproti tomu však přibylo Namestovo a Dobrová. Nesrovnalost vysvětlujeme si tím, že ze tří osad se od r. 1564 Valaši vystěhovali, naproti tomu však do dvou nově přistěhovali.

Podobně jako dříve Ferdinand, dal nyní i král Maxmilián list Kateřiny Zrinské k vyjádření uherské komoře. Ani zde nedovídáme se, jaký návrh komora učinila.

Z materiálu uveřejněného Gagyim nevidíme také, byly-li osady, v nichž sídlili Valaši oravské stolice, vesnicemi ryze valašskými, či přistěhovalo-li se do některých starých vesnic několik nových kolonistů valašských.

Kolonisace na právu valašském nebyla za Maxmiliána již skončena. Ještě za krále Matěje slyšíme, že byla r. 1614 Jiřím Thurzó z Betlenfalvy, palatinem uherským a dědičným županem oravským, uzavřena smlouva s novou valašskou vesnicí Suchá Hora o pěti valašských kolonistech. S Valachy tamními bylo ujednáno, že místo robot, jež pro přílišnou vzdálenost od hradu oravského konati nemohou, budou platiti ročně 80 uherských zlatých, mimo to pak dvacátek z ovcí, jedno tele, 15 slepic, 5 husí, 50 vajec, 5 jeřábků, a sice dokud se tím vrchnost spokojí (durante nostro et haeredum nostrorum beneplacito). Také byli povinni v případě nutnosti konati vojenskou službu a opravovati hrad. Knezovi Suché Hory, který se v listině nazývá šoltysem, a jeho dědicům udělen byl úřad a statek, „jehož jinak až dosud svobodně užíval“ — z čehož vidno, že osada už nějaký čas existovala —, se vším příslušenstvím „novae donationis titulo“, a sice pod podmínkou, že budou vrchnosti dodávati půl vozu vína a soli nebo místo toho platiti $17^1/_2$ zlatého uherského a z ovcí dvacátek. Z mlýna, kdyby jej měli, povinni byli platiti 2 kremnické dukáty. Dále měli přezi-

movati jednu kobylu a v případě potřeby konati vojenskou službu, opravovati hrad a konečně dávati vhodné „pocty" (muneralia congrua conferre).[1])

Postavení knezů i sedláků na právu valašském horšilo se čím dále tím více podobně jako postavení šoltysů i sedláků osad založených kdysi na právu německém.[2]) Na základě listin vztahujících se k Valachům berežského komitátu vypsal postavení knezů v citované již práci Lehoczky.[3]) Knezové tamní byli sice osvobozeni od konání robot, ale místo toho měli odváděti vrchnosti každého roku po jedné kuně nebo místo toho 4 zl., jednoho krahujce nebo 50 denárů, 2 jeřábky a jako *„drábovský peníz"* (drabant pénz) 3 zl. Poplatek posléze uvedený byl vybírán kdysi jen za doby války, ale od polovice 17. stol. stal se již obvyklým (stálým). Měl-li knez ovce, byl dále povinen dávati vrchnosti v době *strongy* (počítání ovcí za příčinou zjištění dávky z nich) dva bochníky sýra, a když se stronga nekonala, jeden bochník. *Strongášovi* (výběrčímu dávky z ovcí) musel dávati jednoho berana a 16 penízů, V Krajině platil knez jako *strongovné* (sztrongapénz) 3 zl., 1 berana. a 16 penízků a byl mimo to povinen na přezimování hříbat (podle urbáře z r. 1649 zvaných „gyermek-lovak") dávati mukačevské vrchnosti každého roku 2 kbelíky ovsa a jeden vůz sena. Za udělení uprázdněného knezovství musel sedlák zaplatiti vrchnosti 40 zl., a dal-li mimo to ještě 12 zl., mohl si postaviti mlýn a valchu (őrlő-és kallómalom), z nichž musel ročně odváděti jednu houni a pokrývku nebo dáti místo toho 2 zl.

Knezovství bylo většinou spojeno s jistým statkem. Byla-li na něm usazena rodina skládající se z několika mužských členů, tu vykonávaly oprávněné osoby práva s úřadem spojená i povinnosti, střídajíce se po řadě každého roku jiný. Pakli nebydlely osoby ty společně, nýbrž na různých statcích, tu zastával sice rovněž vždycky jeden z nich střídavě knezovství, ale společné povinnosti konali ostatní.

I knezové usazení na půdě vrchnostenské náleželi — podobně jako knezové na půdě korunní — ke třídě obyvatelstva, jež se zvala

---

[1]) Listinu tuto uveřejněnou Schwartnerem, De scultetiis per Hungariam quondam obviis (Budín 1815), 167—169, viz v Přílohách.

[2]) Změnu tu líčí Schwartner, u. m., 127 a násl.

[3]) Lehoczky použil tu výsledků svého dřívějšího studia, obsažených již v jeho starším díle, Beregvármegye monographiája I. (1881), str. 441 a 442.

svobodníky a požívala poněkud lepšího postavení než prostí sedláci. S počátku sloužili většinou na koni a se zbraní, později však se to změnilo. Tak svobodníci v Lučoku (Nagylucska), kteří bydleli na knezovském statku, byli zavázáni nositi vrchnosti dopisy. Podle urbáře mukačevské vrchnosti byli v 17. stol. povinni mimo to míti pohotově jednoho sékelského drabanta k bráně mukačevského hradu a k dopravě psaní jednoho poštovského koně a v době války postaviti jednoho drabanta. Vedle toho jak oni, tak i ruškovští a krajinští svobodníci byli povinni konati potřebnou službu na koni a honiti dobytek na trh. Ve Vrchovině (v horském kraji pod Beskydami) bylo rovněž několik takových jízdných svobodníků. Na celém území náležejícím k mukačevskému panství bylo jich r. 1649 celkem 67, kdežto počet knezů střídavě vykonávajících úřad se páčil na 122 a sloužících knezů na 117. Za kneze byl v této době od úřadů pokládán jen ten, kdo se mohl vykázati knezovským listem, jinak při soupisu osob bráno jeho knezovství v pochybnost, a on donucován opatřiti si nový knezovský list. Bylť za takové obnovení vybírán pro vrchnost zvláštní poplatek.

Radikální změna stala se s knezy a šoltysy ve druhé polovici 18. stol. zavedením tereziánského urbáře z let 1767—1773, přijatého sněmovním usnesením z r. 1791. Knezovstva a šoltystva, jichž majitelé nemohli dokázati svůj krevní původ od prvého nabyvatele ani se vykázati listinami o svém právu, byla vůbec zrušena. Ale i ta, která nadále ponechána, zbavena byla dřívějšího výsadního postavení. Knezům a šoltysům odňato zejména dědičné soudnictví nad sedláky, knezovství nepřecházelo na dcery, a knezové přestali konati vojenskou službu pod praporem hradu, k němuž náleželi, anebo pod praporem šlechtických insurgentů. Platili veřejné dávky i úroky vrchnosti tak jako prostí sedláci, od nichž se nelišili skoro ničím jiným, než že nekonali s nimi roboty.[1])

[1]) Leboczky, Adalékok a kenézek intézményéhez (Tört. Târ 1890), 162 a 163. — O tom, jak upraveno bylo postavení šoltysů — a ovšem i knezů — po zavedení tereziánského urbáře, podává obraz resoluce Marie Terezie ze 2. ledna 1773, vztahující se sice na šoltystva v komitátě trenčínském, ale obsahem svým platná pro celou zemi. Uveřejňujeme ji podle Schwartnera, u. m., 184 a násl: Serenissime dux etc. Benigne accepimus demissam Dilectionis et Fidelitatum Vestrarum repraesentationem, una cum protocollo Commissionis urbarialis, ibidemque provocatis aliis ejusdem Commissionis Nro. 38 protocollis, circa totidem processus urbariales, ratione scultetiarum

Jaký byl rozdíl mezi knezy v 14. století rovnajícími se svým postavením bez mála šlechticům a za šlechtice také často povyšovanými[1]) a mezi těmito pozůstatky knezů, přeživšími urbární reformu Marie Terezie!

---

in comitatu Trenchiniensi motos, sub dato 20. Novembris ultimo exacti, et Nro. 1364. 4380 nobis submissam; ad quam clementer resolvimus et quidem *respectu perpetui judicatus officii quoad scultetos*, ex rationibus per procedentem Commissionem adductis, velut tam publico quam ceteris colonis summe perniciosi, universaliter actutum simpliciter *abrogandi* et ad sensum benignae urbarialis ordinationis reducendi, opinionem ejusdem Commissionis benigne approbari. — Ceterum, quia penes litteras scultetorum inscriptionales ipsi sculteti seu inscriptionalistae potissimum lenius ac per ipsam urbarialem regulationem in praestationibus dominalibus haberi, onus tamen publicum aequaliter cum aliis colonis portare observarentur; hinc omnes ii, qui *perennalibus* litteris inscriptionalibus, seu in toto, seu saltem in parte usu firmatis, judicio procendentis Commissionis provisi reperiuntur, *ab urbariali* quidem *regulatione*, nisi ipsi hanc praeeligerent, *eximendi* erunt: *omnium* tamen *litterae inscriptionales in sedria comitatus* ea cum observatione *renoventur*, ut in his, *exmisso* universaliter jam *abrogato perpetui judicatus officio*, cumprimis *inscripta* et de praesenti *effective possessa beneficia* distincte *specificentur*, dein vero obvenientes, seu in pecunia, seu naturalibus, aut etiam laboribus praestationes, secundum actualem usum clare ac specifice exprimantur, et in quantum indefinitae essent, ad determinatam quantitatem et numerum reducantur, atque hac ratione renovatae litterae inscriptionales subinde in 4 exemplaribus expediendae via Consilii hujus nostri Locumtenentialis cum ejusdem ulteriori opinione, pro suprema inspectione et approbatione submittantur. — Quantum vero illos concerneret, qui juxta sensum ejusdem procedentis Commissionis *temporalibus* duntaxat inscriptionalibus provisi sunt: *liberum erit Dominis terrestribus*, expletis conditionibus ac respective depositis summis inscriptionalibus *tales urbariali regulationi subicere*; unde etiam in omnem eventum nunc pro tunc omnes hujusmodi *temporanei inscriptionalistae* cum suis futuris urbarialibus praestationibus *communi Tabellae urbariali inserendi venient.* — Ceteri porro praetensi sculteti, qui *sine* productis *litteris* inscriptionalibus, *solo* praehabito *usu* libertatem suam tueri contendebant, *communi urbariali regulationi subiciendi erunt.* ...... — Haec itaque sunt, quae Dilectioni et Fidelitatibus Vestris, in ordine ad supra memoratos 38 processus, hic iterum in specie praeadvolutos, benigne rescribenda esse duximus, ut in conformitate illorum opportunas apud comitatum Trenchiniensem dispositiones faciant..... Datum Viennae, die 2. Januarii, anno 1773. Maria Theresia m. p. Comes Franc. Eszterházy mp. Ferd. Sculteti m. p.

[1]) Schwartner, u. m., 155, uveřejňuje tento zajímavý dokument, který ukazuje, že jednotliví knezové si usurpovali neprávem šlechtictví: Nos Capitulum Ecclesiae Transilvanae significamus tenore praesentium quibus expedit universis, quod Stephanus filius Xoel de Ponor, Volahus de Haadzak,

Velmi bídné bylo také postavení *Valachův* usazených *na půdě sedmihradských Sasíků.* Jevilo se to nejen v rozličných, dosti těžkých povinnostech a dávkách, nýbrž i v malých právech k půdě, na níž byli usazeni, i v jiných oprávněních. Podrobně zabývá se otázkou právního postavení těchto Rumunů v práci shora již zmíněné G. Müller. Vyjímáme z ní jen, co má platnost obecnější. Nebylyť povinnosti Valachů usazených v příslušenských osadách německých obcí stanoveny všude stejně, tak že v jednotlivostech pozoruje se mnoho úchylek a zvláštností. Všeobecně zavázáni byli tito Valaši k rozličným druhům *robot*. Müller nazývá tyto povinnosti služebnostmi (Dienstbarkeiten). Sedm saských stolic jmenuje r. 1419 mezi povinnostmi Rumunů na saské půdě usazených na prvém místě „locis et temporibus opportunis famulari.“[1]) Jsou tím míněny roboty k účelům veřejnoprávním i soukromoprávním. Tak mají Rumuni Rešinaru a Sadu (Zoodu) podle smlouvy se sibiňskou stolicí z r. 1383 mezi jiným — podobně jako jiní okolní Rumuni — konati pohraniční policii čili t. zv. službu plajášskou naproti Rumunsku. Valaši Poplaky jsou podle statutu sibiňského magistrátu z r. 1584 povinni pomáhati při stavbě městských hradeb a konati poselskou službu za války. Z robot k účelům soukromým uvádíme povinnost opatřovati žence, dovážeti dříví, konati služby úředníkům, pomáhati při udržování mlýnů, dodávati potahy atd.

Daně bývaly Valachům příslušenských osad někdy promíjeny, jindy platili jen jistou část (osminu, devítinu) daní obce, k níž náleželi.

---

pro se ac Waarb, Demetrio, Danch et Gyurkas, fratribus suis carnalibus, ad nostram accedendo praesentiam, nobis per modum protestationis significare curavit: quod ipsi, prout prius assumpsissent, ita et nunc Iuga filium Szanislo de dicta Ponor, *in quarta parte keneziatus dictae possessionis* Ponor conservarent; sed idem Iuga, nescitur, quo ductus consilio, quartam partem ipsius possessionis Ponor, *titulo nobilitatis sibi ipsi usurpare et applicare niteretur*, in praejudicium illorum valde grande. Unde facta hujusmodi protestatione, idem Stephanus suo, nec non nominibus quibus supra, eundem Iuga ac alios quoslibet ab hujusmodi usurpatione et applicatione praelibatae quartae partis ejusdem possessionis Ponor, seu quovis colore quaesito se intromissione facta vel fienda, publice et manifeste coram nobis prohibuit contradicendo et contradixit inhibendo. Super quo litteras nostras protestatorias simul et prohibitorias petiit emanari; quas nos concessimus, communi justitia suadente. Datum feria quarta proxima post festum b. Dorotheae virginis et martyris, anno Dom. MCCCC octavo.

[1]) Müller, Die urspr. Rechtslage der Rumänen, 83.

Padesátek je doložen v některých valašských příslušenských osadách jakožto dávka z ovcí a vepřů (Schaf- und Schweinemaut), odváděná sibiňskému purkmistrovi, také jako dávka odváděná ve vepřích a sýru městu Mühlbachu. Jehněčí *desátek* pojímán byl někdy také jako dávka zvláštní, na padesátku nezávislá. Někdy býval smlouván desátek z obilí a z vína, jindy však Valachům promíjen. Náležel saskému faráři nebo almužnímu fondu. Za užívání polí a luk platili Valaši t. zv. *dávky medemové* (Medemabgaben),[1]) jež se označovaly také terminy *Aspernzins*, *Sessionaltaxe*, *Rauchzins*. Sem patří i t. zv. *Hatterlabgabe* (dávka z chotáru). Dávkám medemovým příbuzné jsou dávky za užívání vinic. Tak se zavázala r. 1733 osada Rod, že bude za území ponechané jí k založení vinice platiti ročně obci Grosspold taxu vyměřenou podle počtu jiter oné vinice.

Valašské příslušenské osady měly *právo užívati horských pastvin* saských obcí k pasení ovcí. Dávka, kterou za to odváděly, řídila se buď počtem hor (pastvin) nebo salašů (Stinnen). Bývala někdy zvyšována, někdy zaměňována za dávku peněžní. Za užívání horských pastvin k pasení jiného dobytka než ovcí dávky obyčejně vybírány nebyly, ani za žírování (Eichelmastrecht). Pokud bylo rolí ležících úhorem i jiných částí půdy užíváno k pastvě, placeny byly za to úhorové a jiné pastevní úroky.

Noviny (Neubruchland) mohly býti zřizovány z lesní půdy jen s vědomím nebo dovolením saské obce. Po uplynutí několika let byla z takové nové orné půdy vybírána dávka medemová.

Valaši příslušenských obcí měli dále právo bráti si z lesů saských obcí bezplatně palivo a stavební dříví, avšak jen k vlastní potřebě. Pokud bývala za to žádána nějaká dávka, byla odůvodňována vlastnickým právem saských obcí.

Právo míti v příslušenských osadách *nemovitosti* záviselo na svolení saských obcí. Tak mohli míti Rumuni v Poplace podle statutu z r. 1584 jen tolik domů, kolik jim dovolil sibiňský magistrát. Nemovitosti tamní nesměly býti od Valachů zastavovány. V Pianul de sus mohly statky podle ujednání z r. 1658 zcizeny býti jen se svolením obce Deutschpien. V Rodu nesměl podle ujednání z r. 1733 počet domů býti rozmnožen nad sto, a zvětšení nebo

[1]) Termin medem byl v německém právu značně rozšířen; nejvíce ho užívali Frankové. Schröder, Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte (4. vyd. Lipsko, 1902), 193, pozn. 30.

rozšíření domů, stodol a zahrad mohlo se státi jen se svolením obce Grosspold.

Právo míti *mlýn* pokládáno bylo v příslušenských osadách za výhradné právo saských obcí. Proto se musela z pil a valch soukromníků v osadě Guraró (Auendorf) platiti obci Grossau zvláštní dávka. V Sadu nesměly se r. 1646 stavěti mlýny bez dovolení obce Heltau (Nagydisznód). Také *právo výčepu* náleželo v příslušenských osadách valašských obci vrchnostenské, rovněž právo sekati maso.

Valašským příslušenským osadám nenáleželo ani *soudnictví* a příjmy z něho. Za oprávněné pokládaly se — až na skrovné výjimky — zase jen saské vrchnostenské obce.

Co se týče zřizování funkcionářů, máme data jen z několika příslušenských osad. Tak se dovídáme, že v Rešinaru r. 1717 sibiňský purkmistr dosazoval podle svého přání místního představeného. R. 1751 jmenoval ho ze čtyr navržených mu kandidátů. Zpráva z téhož roku ukazuje, že v Rešinaru kromě představeného (jude) byl sibiňským purkmistrem dosazen ještě „sinde". Místní funkcionáři Rodu, Poiany a Cârpeniese (Käppelsbachu) byli podle zprávy z r. 1775 voleni v domě rychtáře vrchnostenských saských obcí, a sice ze 4 osob kandidovaných stoličními úředníky.

Krajští (stoliční a distriktní) funkcionáři usilovali o to, aby dostali do svých rukou jak jurisdikci, tak i jiná práva, náležející vrchnostenským obcím nad osadami příslušenskými, ale snaha ta dařila se jim jen výjimečně. Vrchnostenské obce zpravidla práv svých uhájily.

O tom, účastnily-li se příslušenské osady valašské krajských (stoličních a distriktních)sjezdů, svolávaných k volbě vyšších krajských orgánů, nemáme z doby před zařazením těchto osad Josefem II. mezi svobodné obce žádných zpráv. Zdá se, že se sjezdů těch neúčastnily a byly na nich zastupovány obcemi vrchnostenskými. Teprve při nové úpravě krajských sjezdů v l. 1797 a 1804 (po reformě saské ústavy) staly se rumunské příslušenské osady, prohlášené Josefem II. za svobodné obce, členy saských sjezdů.

Ze všeho hořejšího vysvítá, že příslušenské valašské osady nebyly pokládány vrchnostenskými saskými obcemi za nic jiného než za předmět držby těchto obcí.[1])

Podobně závislé bylo postavení Rumunů v t. zv. příslušenstvích krajských,[2]) ač v jistém ohledu bylo přece jen příznivější než

[1]) G. Müller, u. m., 83—108.

[2]) Podrobně píše o tom G. Müller, u. m., 152—170.

v příslušenstvích obcí. Rumuni tito byli sice rovněž zavázáni k rozličným robotám a dávkám, ale uplatňovali se přece aspoň v některých obcích v místní samosprávě. Tak upraven byl r. 1582 v obcích Frecku (Felek) a Sakadatu poměr zastoupení Sasů a Maďarů na jedné straně a Rumunů na straně druhé v obecní správě. Sasům ve Frecku přiznáno bylo právo na úřad starostovský (Hannenamt), na 2 místa přísežných a na polovici míst obecních starších (Altschaft, všech bylo 32), Rumunům tamním naproti tomu na jedno místo přísežného a na druhou polovici míst obecních starších. Maďaři v Sakadatu měli právo na úřad starostovský, na polovici ze 4 míst přísežných a na polovici ze 32 míst obecních starších, Rumuni naproti tomu na druhou polovici míst přísežných i obecních starších. V Baumgartenu (Bongárd) žádali Bulhaři r. 1607, aby úřad starostovský i ostatní úřední místa vyhražena byla jim a nikoli Rumunům. Magistrát sibiňský rozhodl, že, dokud jsou v obci Sasové a Bulhaři, má na úřad starostovský dosazen býti jen Sas nebo Bulhar. Teprve r. 1628 nabyli tamní Rumuni práva na jedno místo přísežného.[1])

Zvláštností bylo, že Rumuni některých obcí se účastnili volby saského faráře. Stalo se totiž, že některé bývalé saské obce přešly do rukou Rumunů, ale saský farář v obci zůstal. Teprve r. 1694 bylo řečené právo Rumunů odstraněno.[2])

Do jisté míry účastnili se Rumuni v krajských příslušenstvích také sjezdů krajských (stoličních a distriktních).[3]) Všechněm krajským příslušenstvím přiznáno právo k té účasti teprve po nové organisaci autonomie saského národa v l. 1797 a 1804.

Také *Rumuni saských předměstí a závsí* domáhali se *práv autonomních*. R. 1735 na př. Rumuni usazení v bulharském předměstí města Brašova žádali, aby směli utvořiti obec nezávislou na městském magistrátě, s vlastní privilegovaností, vlastním soudcem (rychtářem), vlastní radou a vlastními týdenními i výročními trhy. Podle stížnosti podané dne 14. dubna 1738 velícím generálem sedmihradským brašovskému magistrátu chtěli za účelem úplné emancipace od brašovského městského magistrátu ve věcech civilních i politických podřízeni býti dvorské radě vojenské ve Vídni. Ačkoli všechna ta přání zůstala nesplněna,

---

[1]) Müller, u. m., 166 a 167.

[2]) U. m., 167 a 168.

[3]) Podrobnosti viz zase u Müllera, u. m., 169 a 170.

domáhali se dotčení Rumuni r. 1781 u sedmihradského gubernia znova povolení vlastního svého představeného (pristava). I tehdy byla žádost jejich zamítnuta. Podobné autonomní snahy projevovali i Rumuni předměstí mühlbachského.[1])

Předměstští Rumuni saských měst snažili se také nabýti *účasti v městské správě.* Také v této věci přednesli r. 1735 svá přání předměstští Rumuni Brašova. Stěžovali si, že nejsou přibíráni při kladení účtů o městských důchodech. Sedmihradské gubernium vyjádřilo se o tom r. 1751 v ten smysl, že Rumuni jakožto národnost státoprávně jen trpěná nejsou způsobilí, aby byli přijati do městské obce (vnější rady), jíž náleželo zkoumati účty. R. 1784 byl jim naproti tomu Nejv. rozhodnutím přiznán přístup ke všem úřadům, pokud uchazeči měli k nim způsobilost. Byl to následek josefinských reforem. Ačkoli po odstranění těchto reforem ve smyslu restitučního ediktu ze 28. ledna 1790 ústavní právo saských měst plnou měrou mělo zase oživnouti, vyslovila se přece vláda Nejv. reskriptem ze 26. května 1791, že k zastávání veřejných úřadů v saském národě jsou nezpůsobilí jen Rumuni nesjednocení (pravoslavní), nikoli tedy unité. Vládním nařízením ze 26. března 1792 byla způsobilost k zastávání úřadů přiznána i Rumunům nesjednoceným. Vládním nařízením z 1. června 1837 zamítnuta byla žádost brašovských Rumunů, aby podle svého počtu zastoupeni byli v obci, a sice s odůvodněním, že Rumuni netvoří mezi Sasy zvláštní obce.[2])

I v saských *závsích* Rumuni žádali, aby jim bylo povoleno zastoupení *v obecní správě.* Nařízením sedmihradského gubernia ze 3. září 1799 uznáni tito Rumuni způsobilými k zastávání obecních úřadů pod podmínkou, že ovládají německý jazyk slovem i písmem. Gubernijním nařízením ze 22. listop. 1821 bylo pak zakázáno vylučovati záveské Rumuny z práva na úřady v mimoměstských obcích, jsou-li tito Rumuni slovem i písmem mocni německého jazyka.

Záveští Rumuni činili také nároky na *obecní jmění.* Poprvé se o tom dovídáme r. 1574 v Broosu (Szászváros). Saská universita tehdy požadavek Rumunů odmítla s odůvodněním, že broosské území je vlastnictvím města. Sasové hájili i později zásady, že pol-

---

[1]) G. Müller, u. m., 181 a 182.

[2]) U. m., 182, 183.

ností a luk měst i vesnic jejich mohou užívati jen majitelé domů a statků vlastních měst (vnitřních částí měst) a vesnic. Tak prohlásili na zemském sněmě z r. 1744, že z toho, co mají na královské půdě, ať na základě privilegií či na základě obyčejového práva, Rumunům nic nepopustí. V podání na sedmihradské zemské stavy z r. 1751 odvolávala se saská universita na to, že záveští Rumuni již na základě Approbat (Approbatae Constitutiones) III. 29 čl. 1. nemohli by míti podílu na obecní půdě, poněvadž podle tohoto zákona obecní území náleží jen statkářům vlastních vsí (iuxta numerum antiquarum sessionum dividi deberet).[1])

Gub. nařízením ze 2. května 1761 bylo *Sasům* přiznáno *retraktní právo* co do obecní půdy. R. 1774 vydán byl dvorský reskript o rozdělení a zdanění obecních pozemků. Doporučeno v něm, aby při onom rozdělování potřebným Sasům dána byla přednost před Rumuny. Na základě koncivilitního reskriptu Josefa II. ze 4. července 1781 byla však vládou prohlášena rovnoprávnost Rumunů se Sasy co do podílu na obecní půdě. Praktického výsledku nová prakse arci neměla, poněvadž rozdělení obecní půdy zatím už bylo provedeno.[2])

Rumuni činili také nároky, aby jejich církev a jejich duchovní byli podporováni z obecního jmění saských obcí. S počátku domáhali se toho jen Rumuni sjednocení. Biskup jejich žádal r. 1736, aby z obecní půdy vyměřeno bylo unitskému duchovnímu k užívání z každého kusu polí 15 kbelů a jiné pozemky. Sněmovní komise, jíž dvorem věc přikázána k šetření, vyslovila se o žádosti příznivě. Rumunskému duchovnímu mělo se však dostati půdy, jen když v příslušné obci bylo aspoň 30 unitských rodin. Na základě předběžného šetření nařídil dvůr reskriptem z 9. září 1743, aby unitským duchovním celého Sedmihradska bylo dáváno k výživě buď obilí anebo pozemky.[3]) Podle reskriptu z 10. května 1816 měla tato portio canonica v pozemcích činiti 20 kbelů výsevu a co do luk vydati 15 vozů sena.

[1]) U. m., 184—187.

[2]) U. m., 189—191.

[3]) Certae capetiae (obilí v mandelích) seu portio canonica pro eorundem parochorum sustentatione .... ordinentur, cum hac equidem distinctione, ut ubi sufficiens agricultura parochis suppeteret, ibi nihil de capetiis, ubi aliquid solum ex agricultura haberent, aliquid etiam capetiarum superaddatur, ubi denique praeter fundum internum nulla prorsus agricultura ipsis esset, integras capetias acquirant. — Müller, u. m., 196.

Rumunům nesjednoceným právo takové nepřiznáno, ani když jim zák. článkem 60. z r. 1791 dovoleno volně vykonávati náboženství. Ještě r. 1826 dvůr zakázal dotovati z obecních pokladen nesjednocené duchovní. Teprve dv. rozhodnutím ze 14. května 1840 zaujato jiné stanovisko. Povinnost k podpoře neunitských škol z obecního majetku nebyla sice uznána, ale připuštěna aspoň možnost takové podpory.[1])

Na nižší právní postavení předměstských a záveských Rumunův ukazuje i to, že jim rozličná užívací práva, na př. právo pastvy, bývala povolována jen na čas a podmínečně.[2])

Předměstští a záveští Rumuni měli dále jen obmezené právo k domům. V závsích reussmarktské stolice nebylo podle zprávy z r. 1775 tamním Rumunům dovoleno stavěti pevné domy, stodoly a sklepy. Ve vesnických obcích Brašovska dostávali Rumuni v 18. stol. z obecní půdy pozemky k vystavění domů jen na místech odlehlých a s výhradou vlastnictví obcí. Saská universita kárala r. 1761 jako zlořád, že si Rumuni kupovali mezi Sasy domy a dvory, a nařídila, aby to napříště přestalo. Dobrým prostředkem proti vnikání Rumunů mezi Sasy bylo dotčené již právo retraktní, náležející Sasům.[3])

Velice byli Rumuni předměstští obmezováni také v provozování obchodu a živností.[4])

Nestejné bylo konečně postavení Sasů a předměstských i záveských Rumunů co do placení daní a konání rozličných robot ve prospěch státu a obcí.[5])

Rumuni, ač časem tvořili ohromnou většinu obyvatelstva v *Sedmihradech, nedomohli se* tam za starého stavovského státu *ani práv politických ani rovnoprávnosti náboženské.* Vysvětluje se to hlavně nízkým jejich sociálním postavením. Pokud jednotlivci z nich byli povýšeni za šlechtice, přešli do řad maďarské šlechty. Rumunům zůstali jen sedláci, usazení dílem na korunní, dílem na vrchnostenské a saské půdě, pastýři a malá část obyvatelstva městského. Je pochopitelno, že tyto nižší sociální vrstvy nemohly

---

[1]) U m., 197.
[2]) U. m., 198.
[3]) U. m., 199 a 200.
[4]) Podrobnosti u Müllera, u. m., 200—205.
[5]) U. m., 206—212.

nabýti práv ve státě stavovském, v němž hlavní slovo měla šlechta. V Sedmihradech bylo mimo to Rumunům bojovati ještě se zvláštními překážkami místními. Ještě dříve, než se mohli Rumuni v Sedmihradsku upevniti, položen byl základ *k autonomii tří* tamních *politických národů, Maďarů* (šlechty), *Sékelů* a *Sasů*. R. 1437 a 1438 spojili se dotčení tři národové v těsnější svazek, když šlechta povolaná do zbraní proti Turkům a k udušení selského povstání, uzavřela se Sasy a Sékely ochrannou smlouvu, jež byla pak rozšířena r. 1459, a spolek pak utužen zřízením společného soudu. Unie anebo, jak se ve smlouvě z. r. 1459 užívá výrazu „jednota a obec“ (universitas et communitas Nobilium, Siculorumque et Saxonum), byla dovršena na sněmích zemských v l. 1542—1545. Všichni tři političtí národové sedmihradští podrobili se společné zemské správě, vyhražujíce si při tom svobody náležející každému z nich zvláště, utvořili společnou zemskou radu (consilium intimum, pozdější gubernium), zavázali se zachovávati trvalý mír a konati společné zemské sněmy, zaručili si vzájemnou ochranu proti vnějším i vnitřním nepřátelům země a podrobili se společným vojenským a finančním břemenům. Smlouva tato byla v 16. i 17. stol. ještě několikrát obnovena.

Politické svobody tří sedmihradských národů byly v 16. stol. rozmnoženy *svobodami náboženskými*. Dosud bylo katolictví jedině panující konfesí v zemi. Když sedmihradští stavové skoro všeobecně přestoupili na protestantství, zrušeno bylo sněmovním usnesením z r. 1556 katolické biskupství v Bělehradě sedmihradském, statky jeho sekularisovány a rozdány většinou maďarské šlechtě, a v l. 1557 a 1559 prohlášena svoboda augšpurské konfese. Netrvalo dlouho, a r. 1564 přiznána svoboda i církvi kalvinské a konečně r. 1571 také církvi unitářské čili antitrinitářské. Od té doby skládalo se Sedmihradsko ze tří politických národů a čtyr recipovaných konfesí. Rovnoprávnost těchto čtyr konfesí uznána byla a na věčné časy zaručena i v zemském zákoníku, v t. zv. *Approbatae constitutiones* regni Transilvaniae et partium Hungariae eidem adnexarum z r. 1653 (I. 1. čl. 2), kde se praví, že in perpetuum pro receptis mají býti držány tyto 4 konfese: Evangelica Reformata (vulgo Calviniana), Lutherana sive Augustana, Romanocatholica et Unitaria vel Antitrinitaria. Podle usnesení zemského sněmu z r. 1576, přijatého do Approbat (I. 1. čl. 3), zakázáno jednotlivcům i sborům sub poena notae infidelitatis (zemězrady) zaváděti

in articulis fidei vel religionis innovace nebo působiti odpadání od jednotlivých konfesí.

Následek uvedených, zákonných ustanovení byl, že ony národnosti a konfese, jež nenáležely k recipovaným, prohlášeny byly za tolerované. Týkalo se to především Valachů, kteří se od ostatního obyvatelstva lišili nejen svou národností, nýbrž i pravoslavnym náboženstvím. V Approb. I. 8 čl. 1 se praví: Ačkoli valašský národ v naší vlasti ani mezi stavy se nepočítal ani nenáleží mezi recipované konfese, přece z prospěchu země *pokud* se trpí (mindazáltal propter regni emolumentum, míglen patiáltatnak), zavazují se valašští církevní správcové .... atd. Zákon zapovídá tu valašskému duchovenstvu zasahovati do záležitostí světských a jen na správu duchovní je obmezuje.

Nejlépe karakterisuje nízké postavení Valachů sněmovní usnesení z r. 1639, pojaté do Approbát I. 8 čl. 3: Aby vlastnictví pozemkových pánů pro budoucí čas neutrpělo újmy, jsou valašští popové povinni dávati jim (vrchnostem) jistou „poctu", ale jen podle svého stavu a mohovitosti. Kdyby v té věci požadavek vrchnosti byl přemrštěný, má být požádán komitát a obmeziti jej conscientiose, bera při tom v úvahu ani ne tak užitek jako zachování poddanství. Syny pak valašských popů, jakmile se ožení anebo o svém chlebě žijí, nejsou-li popy, lze žádati zpět jako jiné sedláky; ba i jsou-li dětmi anebo i svobodnými (neženatými), kdekoli by byli nalezeni po boku svých otců, mohou býti zadrženi a vzati pod záruku; ti, kteří nejsou u otců, mohou býti žádáni zpět, ať jsou jakéhokoli věku.[1])

Ani valašští popové nepovznášeli se tedy k lepšímu sociálnímu postavení než poddaní sedláci a na znamení, že jsou „vlastnictvím" vrchnosti, museli jí dávati „pocty"!

[1]) K seznání jazyka tehdejších sedmihradských zákonů, znešvařeného latinou, citujeme toto ustanovení v originale: Földes uroknak *proprietássa* hogy jövendőre nézve annál inkább ne *periclitáljon*, az oláh papok *annuatim* bizonyos *honorariummal*, de tsak állapotjokhoz és értekekhez illendővel tartozzanak; kiben ha a földes urnak képtelen kivánsága lenne, a vármegyét *requirálván*, *conscientiose limitálják*-el; ennek nem hasznát úgy, mint örökségének rendtartását *ponderálván*. — Az oláh papoknak pedig fiait, mihelyt meg házasodnak avagy külön kenyéren laknak, ha nem papok, *repetáltassák* a szerént, mint az egyéb jobbágyokat: söt ha gyermekek vagy ha egyéb aránt nőtelen legények is, akárhol találtassanak apjok mellett.

Podle ustanovení III. 53 čl. 1 Approbát byli také v Sedmihradech jen z milosti trpěni valašští mniši (kaluděrové), a výslovně zůstaveno rozhodnutí sněmu a knížat, mají-li po případě vůbec býti ze země vyloučeni.

Podle sněmovních usnesení z let 1628 a 1630, přijatých do ediktu 38. (V. část Approbát), potloukalo se v Sedmihradech mnoho Rusů, Valachů a Munťanů (příslušníků Valašska), nepodléhajících žádné vrchnosti. Osoby tyto měly být uváděny v selské poddanství, a kdo by ustanovení toho nedbal, měl být nejdříve úřady napomenut, kdyby však napomenutí zůstalo bezvýsledným, měl být pokutován 200 zl.

Ediktem 42. nařízeno, aby valašští popové, podezřelí z přechovávání zločinců byli jímáni a vězněni anebo jen na dobrou záruku propouštěni. V ediktu 44. zapovídáno bylo Valachům nositi zbraň.

Ustanovení posléze uvedená nevyplynula však snad ani tak z nenávisti proti Valachům jako ze skutečné potřeby, aby bylo čeleno zločinnosti bující v zanedbaném kulturně valašském lidu. Dokladem jsou sněmovní usnesení, prozrazující tento stav.

Za vlády habsburské v Sedmihradech převedena byla značná část Rumunů na unii. Národní vůdcové jejich doufali, že se tím zlepší i politické postavení Rumunů, ale marně. V zák. čl. 6 z r. 1744 odbývá se přímo pokus zavésti v Sedmihradech čtvrtou politickou národnost, i kdyby ji měli tvořiti jen sjednocení s Římem Rumuni. Cituje se tam totiž článek resolucí Marie Terezie, kterým se stavové všech tří národností bez rozdílu konfesí, i unité (graeci ritus uniti) ubezpečují, že jejich práva, privilegia a svobody, povolené dřívějšími panovníky, budou zachovávány i napříště. Při tom se však dodává, že termin „graeci ritus uniti“ vztahuje se „ad ecclesiasticos solum et nobilitari praerogativa gaudentes, quorum conditio ea est, quae reliquorum patriae civium, et qui eidem nationi e tribus receptis systema huius principatus constituentibus, ubi per adeptionem bonorum sedem sibi fixerint, hoc ipso *absque quartae nationalitatis erectione* ac constitutione annumerati sunt, non vero ad plebeos, vel filios poparum e plebea sorte assumptorum extendi posse, aut debere, ne systema huius principatus ever-

---

meg-fogathassák és kezesség alá vethessék; apjokon kivül valókat pedig *repetálhassák* akármi idős korokban. — Viz Erdély országának három könyvekre osztatott törvényes könyve (Claudiopoli 1815), 17.

tatur, neve plebs Valachorum aliorumque advenarum numerum inter nationes faciat, ac vel ulli trium nationum, earumque juribus, privilegiis, immunitatibus et praerogativis praejudicio sit."[1])

Aby se tedy politická soustava sedmihradská nevyvrátila, měli jen rumunští unitští popové, a žádný jiný Rumun, nabýti práv politických, ale jen připojením se k jednomu ze tří politických národů.

K uvedenému čl. 6. z r. 1744 připojena jest formule přísahy „super unione", kde se mezi jiným přísahající zavazuje, že bude nejen práva, svobody a privilegia tří národů sedmihradských zachovávati, nýbrž že se nebude ani snažiti „formam reipublicae huius intervertere, immutare,"[2]) čímž bylo arci též řečeno, že nebude usilovati o zavedení nějakého čtvrtého stavu politického.

Zák. článkem 60. z r. 1791 povolen konečně svobodný výkon náboženství i Rumunům pravoslavným. Praví se tam: Religio orientalis graeci ritus non unita, quae iuxta leges huius provinciae hactenus inter toleratas religiones recensita fuit, vigore praesentis articuli in libero suo exercitio eo modo confirmatur, ut omnes huius religionis asseclae ab episcopo sui ritus per Suam Maiestatem Sacratissimam denominando dependeant, et pro sua conditione, ad instar reliquorum incolarum tractentur, neque in ferendis publicis oneribus aliisque praestationibus prae aliis aggraventur, iuribus Regiae Maiestatis circa negotia cleri, ecclesiae, fundationum et educationis iuventutis porro quoque in salvo relictis.[3])

Nebylo-li lze Rumunům domoci se v Sedmihradech, kde tvořili časem většinu obyvatelstva, práv politických, bylo to tím méně možno v Uhrách, kde byli jen nepatrnou minoritou. I tam dosáhli pouze církevní autonomie, a sice dříve unité rumunští a pak i pravoslavní, podobně jako v Sedmihradech.

---

[1]) Articuli novellares z r. 1744 (III. kniha shora uvedené sbírky sedmihradských zákonů, v Kluži 1816), 33 a 34. Terminem Articuli novellares rozumějí se nejdůležitější usnesení sedmihradských sněmů z let 1744 až 1792.

[2]) U. m., 36.

[3]) U. m., 209.

3. Valaši ve státě polském.

Pronikajíce se svým dobytkem na sever, Valaši nezastavili se v Karpatech, dělících Uhry od Polska, nýbrž překročili pohraničné horstvo a dostali se dosti daleko na území rusínské. Rozšířili se hlavně ve východní, rusínské polovině nynější Haliče, ale zašli i na nejzazší západ, ba i hodně daleko na sever.

Jako v Sedmihradech a Uhrách, tak i na území polské říše jsou prvé počátky valašské kolonisace úplně temné. Tolik však je dnes nepochybné, že prof. Kalužnjackyj[1]) silně přepínal, maje za pravděpodobné, že by se Valaši, třeba jen sporadicky, byli již na konci 12. a na počátku 13. stol. objevovali na území nynější Haliče. Uvedený rusínský učenec opíral své mínění o to, že hlavní obchodní cesta mezi Haličí a Cařihradem vedla nynějším Moldavskem a Valašskem, a že tím podporována byla kolonisace cizích přistěhovalců. Mnoho stavěl na podezřelé listině Ivana Berladníka a předpokládal patrně, že již ve 12. stol. bylo v obou potomních rumunských státech, Valašsku a Moldavsku, četné valašské obyvatelstvo. Valaši nebyli prý jen pastýři, nýbrž i dovednými staviteli a řemeslníky, a tací lidé byli podle svědectví Ipatského letopisu ve Volyni a Haliči zvláště hledáni. Kníže Daniel Romanovič, zakládaje město Chelm, zval se všech stran řemeslníky, i z říše Tatarů. Je prý více než jisto — praví bez důkazu Kalužnjackyj, že řemeslníci zmínění nebyli Tataři, nýbrž že se rekrutovali hlavně z Valachů. Také Linničenko[2]) vyslovil mínění, že osady na valašském právě povstaly velmi záhy v haličské Rusi. Věřilť, že bolochovští knížata 13. stol. byli představenými valašských osad, přistěhovavšími se do Haliče. Rovněž Nistor[3]) má za to, že valašské osady na území haličském — aspoň v t. zv. Pokutí — jsou velmi starého původu, sahajíce až do druhé pol. 13. stol. Podobné bylo mínění Potkaň-

---

[1]) Über die Wanderungen der Rumunen in den dalmat. Alpen und den Karpaten (Denkschr. der Kais. Akad. der Wissenschaften, philos. hist. Kl., 30. Band, 1880), 41.

[2]) Черты изъ исторiи сословiй въ югозападной (галицкой) Руси XIV. и XV. вв. (Moskva 1894), 170.

[3]) Die moldauischen Ansprüche auf Pokutien (Archiv für österr. Geschichte, sv. 101, Vídeň 1911), 21. — Spisovatel uvádí, t. 22, z polských dějin doklady o tom, že Rumuni připomínají se tam již v prvé pol. 14. stol., avšak to pro kolonisaci na právu valašském nemá významu.

ského.[1]) Přesná historická data zatím však ukazují, že prvé valašské osady mohly se objevovati v haličské Rusi teprv od druhé polovice 14. stol., a to ještě v počtu asi zcela nepatrném. Více osad na právu valašském vzniklo tam teprve ve stol. 15., jak o tom svědčí zápisy v zachovaných soudních knihách, zvláště v soudních knihách sanockých, uveřejněných ve sbírce Akta grodzkie i ziemskie. Pro 16. stol. podávají velmi cenná data lustrace (revise statků), zvláště země sanocké a přemyšlské. Nejcennější materiál je však obsažen v lustraci samborského starostva, kde jsou popsány jednotlivé osady a jejich povinnosti, a vedle toho podán i značný počet zakládacích listin na právo valašské. Materiál dotčených lustrací královských statkův uveřejněn byl v novější době z valné části prof. Mich. Hruševským ve sbírce Жерела до істориї України-Руси (vyd. Nauk. Tovar. imeny Ševčenka, sv. I. Lvov 1895, II. 1897, III. 1900, VII. 1903). Prameny vydané v době dřívější uvedeny jsou ve studii Kalužnjackého Über die Wanderungen der Rumunen (35—36,) kde podána je také literatura předmětu se týkající. Privilegia týkající se osad založených na právu valašském uveřejněna jsou v přílohách k rozpravě Al. hr. Stadnického O wsiach tak zwanych wołoskich na północnym stoku Karpat (Lvov 1848, 25—92) a částečně i ve sbírce listin Матеріали до історії суспільно-політичних і економічних відносин західньої України, vydávané prof. Hruševským (Записки Наук. Тов. ім. Шевченка, sv. LXIII a LXIV, 1905, sv. LXIX 1906). Pramenný materiál obsažen jest také v Balzerově díle Regestr złoczyńców grodu sanockiego, 1554—1638 (Materyały histor., vyd. Towarz. Hist. ve Lvově, 1891). Starší literaturu o osadách na právu valašském ve starém státě polském doplňují vedle rozpravy Sz. Rundsteina Ludność wieśniacza ziemi halickiej (Studya nad hist. prawa pols. II. 2, Lvov 1903) Hruševského úvodní úvahy k edici Жерела a téhož badatele Історія України-Руси V. (Lvov 1905, 373—380.) Drobné články o vsích valašských napsali v poslední době Długopolski a Bernhaut (v gymnasijních programech).

Do haličské Rusi tlačili se Valaši jednak ze sousedních komitátů severních Uher, jednak z Moldavska. O něco starší byly styky uhersko-polské. Za pravdu dáváme Kalužnjackému, že styky ty navázány byly hned na samém počátku druhé polovice

[1]) Badania histor. i etnologiczne nad rozsiedleniem plemion polskich.

14. stol.,[1]) když Kazimír Veliký ve spolku s Ludvíkem Velikým bojovali v l. 1351 — 1354 proti Litvě. Pochybujeme však, že by výsledkem styků těch bylo usazení se v Haliči četných valašských a kumánských (?) vojenských zástupů. Spíše asi měly dotčené styky za následek, že jednotliví, ve vojenské službě se vyznamenavší Valaši zůstali na polském (haličském) území a byli tam obdarováni půdou, na kterou si pak přivedli valašské osadníky. Také je velmi pravděpodobno, že již od druhé polovice 14. stol. počali valašští pastýři se svými stády nepozorovaně přecházeti uhersko-haličské hranice a usazovati se znenáhla na území haličském. Podmínky pro tyto styky staly se ještě příznivějšími, když po smrti Kazimíra Velikého Polsko připadlo uherskému králi Ludvíkovi, který v l. 1372—1379 dal spravovati Halič knížetem Vladislavem opolským. Že tomu tak bylo, jak uvedeno, ukazují prvé pramenné zmínky o Valaších a jejich osadách na území haličském. Linničenko povšiml si, že již r. 1359 připomíná se (Akta grodzkie i ziemskie VIII., č. 3) Štěpán, Valach rybotický, který se znova objevuje jako svědek (Stephanus de Riboczycz) v listině Vladislava opolského z r. 1373 (Agz VII, 16), týkající se vsi Jablonica v povětě sanockém. V listině této činí se zmínka o vsi Wołosze (jež později nazvána Wołodz)[2]) jakožto sousední osadě s Jablonicí; ze samého názvu vesnice vidno, že již ve druhé pol. 14. stol. pronikli Valaši do kraje sanockého, v němž později nalézáme tolik jejich osad. Několik let na to (r. 1377 nebo 1378) udělil Vladislav opolský svému „věrnému sluhovi Ladomíru Valašínovi“ pustou půdu za řekou Trnavou zv. Hodle Pole,[3]) a sice s tím, že má tam založiti vesnici (saditi sołoj „u voloskoje pravo“. Maďarský tvar jména Ladomír (Ladomér) místo Vladimír ukazuje, že běželo o Valacha, který pocházel z Uher. Do téže doby, a sice do r. 1377, padá list, kterým Vladislav opolský udělil Giurgiovi (Czurcz, Czurcowic), vojvodovi valašskému, vesnice Nowoszczyce a Stupnici v povětě samborském a zavázal jej k placení úroku dvou širokých grošů z každého domu neb dýmu a ke konání vojenské služby cum una

[1]) U. m., 44.

[2]) Pod jménem Wołoz uváděla se již r. 1589. Viz Jabłonowski, Źródła dziejowe XVIII. 1 (Varšava 1902), 48 a 118.

[3]) Agz. VII, 22. Kalužnjackyj, t. 23, vykládá, že ono místo nalézalo se tam, kde dnes leží vesnice Hadle Kańczuckie a Hadle Szklarskie v okolí Duběcka na sanockém podhoří. Podle mínění hr. Krasického, kurátora Za-

hasta et duobus sagittariis in equis valentibus.[1]) Týž Dzurgius (Jiří) Stupnický objevuje se jako wojwoda Walachorum r. 1390 na dvoře polského velmože Spytka z Melsztyna.[2]) R. 1386 připomíná se Nayn (= Nan) wayvoda Walachorum jakožto assessor iudicii generalis v Sanoku.[3]) Przegląd archeolog. (I. 74) uveřejnil listinu danou r. 1387 králem Vladislavem Jagajlem bratřím Ivanovi a Bočkovi, Valachům. Hruševškyj[4]) vyslovuje sice mínění, že listiny z r. 1377 a 1387 mohou býti padělány, avšak o listině prvé sotva to možno právem tvrditi. Vystupujeť, jak již řečeno, v jiné listině Jiří ze Stupnice jakožto voywoda Valachorum. Podle toho, co víme o vojvodech valašských v Uhrách, soudíme, že ve druhé polovici 14. stol. bylo již v Haliči — Stupnica je v Samborsku — několik valašských osad, které měly svého vojvodu. Potvrzuje se to tím spíše, že na blízku Stupnice jest osada Wołoszcza (jak na to upozornil Kalužnjackyj), ukazující již svým názvem na valašský původ. Linničenko.[5]) uvádí listinu z r. 1391, kterou král Vladislav udělil Benediktovi, Štěpánovi, Ondřeji a Martinovi Laským ves Kolodnici „cum pascuis Walachorum", jakož i listinu téhož krále z r. 1399 danou Dragnio Valacho na vesnici Čolhan.[6]) Obě listiny posléze uvedené nalézají se v Lit. Metr. IV B 9 (str. 373 a 62) a nebyly dosud uveřejněny. R. 1397 založili dva Rumuni na pustém místě zv. Skodle u řeky Oporu dvě osady podle valašského práva.[7]) R. 1402 prodává Laczko Walachus přemyšlskému biskupu Matějovi svou vesnici Blizne v sanocké zemi (Agz VII, 46). Kalužnjackyj[8]) má za to, že i městečko Bolechov v povětě lvovském, které se v listině z r. 1472 (tehdy ještě vesnice) uvádí jakožto Bolechow Walachorum

kładu nar. im. Ossol., zaujímá půda v listině označená nejen obě Hadle, nýbrž i tři jiné osady, mezi nimi Trnavku. — Listina sepsána byla mezi 26. a 31. prosincem a pochází z r. 1377 nebo 1378, podle toho, bylo-li počítáno podle církevního roku začínajícího měsícem září čili nic. Viz pozn. 3. na str. 23 Agz. VII.

[1]) Hruševškyj, Матеріали č. 4, str. 5.

[2]) Agz VI., str. 4.

[3]) Scriptores rerum Polon., VII., čís. 8, str. 380.

[4]) Історія V. 374, pozn. 3.

[5]) U. m., 176, pozn. 1.

[6]) Jabłonowski, Źródła dziejowe XVIII. 1, uvádí formy Czolhanye, Czołhany a Czołhynie (viz rejstřík).

[7]) Habdank-Dunikowski, Galizien, X. svazek díla Oesterr.-ungar. Monarchie in Wort und Bild, str. 71.

[8]) U. m., 44 a 45.

(Agz VII. 127), a také Wołoska wieś na blízku Bolechova vznikly za času správy Vladislava knížete opolského nebo za vlády Ludvíka Velikého a Marie, jeho dcery, a měly — podobně jako ostatní u průsmyků mezi Haličí a Uhrami ležící, nám však speciálně neznámé valašské osady — bezpochyby za úkol vojenským posádkám uherským v Přemyšlu, Lvově, Haliči, Jaroslavi, Lopatyně, Grodku, Rohatyně, Trebovli, Sniatyně, Kremenci a Olešku a snad i v jiných haličských a volyňských městech zabezpečiti po případě návrat do Uher. Kalužnjackyj[1]) povšiml si také poznámky Długoszovy, že polské rodiny erbu Sas (Dragové, Sasové) jsou „genus valachicum ex montibus et silvis provinciarum Russiae, qui Poloniny nuncupantur, ducens originem,“ a vyslovil mínění, že rodiny tyto usadily se v dnešní východní Haliči, zahrnujíc v to i staré sanocké staroství, za vlády krále Ludvíka a jeho dcery Marie, ne-li již dříve. Běží tu o touž rodinu Sasovců, o jejíž předních členech Balkovi a Dragovi byla učiněna zmínka shora na str. 232. Za doby Jana Długosze (1415—1480) byl rod Sasovců v Polsku již velmi četný. — Za Valachy pokládá Kalužnjackyj také strýčené bratry Jiřího, Zana a Dimitra, jimž Vladislav Jagajlo r. 1402 udělil pole Dobre na Sanocku (Agz VII., str. 44). Naproti tomu Linničenko (u. m., 68) a také Prochaska (Agz XVI, úvod, str. XIII) pokládají je za Rusy.[2]) Vita Kunigundi podává k r. 1406 zprávu o loupežných Rumunech na blízku Sandce, kteří se zabývali chovem dobytka, jmenovitě ovcí. — Ve východním Pokutí u moldavských hranic udělil Skirgajlo r. 1424 svému věrnému sluhovi Maximovi, zvanému též Vlad Dragošinovič, vesnici Kosów Stary u řeky Rybnica, osazenou Valachy již r. 1398, a dvě louky u Čeremoše, Berezovo a Žabie.[3])

Za krále Vladislava Jagajla navázány byly trvalejší styky moldavsko-polské. Sotva se veliký kníže litevský Jagajlo stal králem polským, dostavil se r. 1387 do Lvova moldavský vojvoda Petr I. se svými velmoži a vykonal tam Jagajlovi, královně Jadvize a jich nástupcům lenní přísahu a uznal svrchovanost Polska nad

---

[1]) U. m., 45.

[2]) O privileji z r. 1402 zmiňuje se v druhé pol. 16. stol. lustrátor, který zemanům Dobřanským, potomkům obdarovaných strýčených bratrů, věnoval dosti velikou pozornost. Viz Жерела II., 288, též Linničenko, u. m., 69, pozn. 1.

[3]) Nistor, u. m., 23. Srov. též Kalužnjackyj, u. m., 50.

svou zemí. Dne 8. prosince 1389 uzavřen pak byl v Radomi spolek mezi králem polským a oběma hospodáry, valašským a moldavským, proti králi uherskému. Uhrovlašský vojvoda Mirča obával se tehdy i Turků, porazivších právě Srby na Kosově poli. Ačkoli Valašsko brzo na to opětovně bylo nuceno uznati svrchovanost Turků, Moldavie držela se po nějaký čas Polska.[1]) R. 1407 uzavřena první obchodní smlouva mezi Polskem a Moldavskem.[2]) Pro kulturní styky moldavsko-polské měla jak tato první, tak i pozdější obchodní smlouvy, velikou důležitost, ale význam jejich pro valašskou kolonisaci v Haliči nebyl ovšem takový, jak myslí Kalužnjackyj. Musímeť dobře rozeznávati mezi městským obchodním a vesnickým pastýřským i rolnickým živlem rumunským. Kdežto na právu valašském bylo založeno mnoho vesnic na území nynější východní a střední Haliče, ba i mimo ni, nebylo a nemohlo býti nadáno valašským právem ani jedno město haličské, poněvadž zvláštnost práva valašského spočívala právě v tom, že bylo právem lidu živícího se hlavně pastýřstvím. Rumuni zabývající se v haličských městech obchodem byli buď cizinci, kteří jen po krátkou dobu v jistém městě se zdržovali, anebo se trvale usadili, ale pak přestali požívati privilegovaného postavení cizích obchodníků a řídili se právem domácího městského obyvatelstva. Některé zvláštnosti původního svého života podrželi pouze ti Rumuni, kteří se usadili v městysech haličských a zabývali se částečně pastýřstvím a částečně rolnictvím. Dávky, které odváděli státu a pozemkové vrchnosti, rovnaly anebo podobaly se dávkám obyvatelstva usazeného ve vsích na právu valašském, ale samosprávy valašských vesnic Rumuni tito ovšem požívati nemohli.

Od r. 1431 změnil se přátelský poměr mezi Polskem a Moldavií, když vojvoda Alexandr Dobrý na konci svého života pozdvihl se proti svému suzerainovi. Od té doby vedeny byly časté války mezi králi polskými a hospodáry moldavskými. Války tyto sotva prospívaly kolonisaci valašské v Haliči, jak to myslí Kalužnjackyj[3]). Naproti tomu jakýsi — třeba ne příliš velký význam pro valašskou kolonisaci měla okolnost, že dvakráte brzo za sebou, a sice r. 1388 a 1411, města Śniatyn a Kolomyja, a celé Pokutí,

---

[1]) Jabłonowski, Sprawy wołoskie za Jagiellonów (Źródła dziejowe X., Varšava 1878), XIX.—XXII; Kalužnjackyj, u. m., 41.

[2]) Kalužnjackyj, u. m., 42.

[3]) U. m., str. 42.

totiž jižní část starého knížetství haličského, prostírající se mezi Dněstrem a Karpaty a ohraničená na západě pruhem země mezi řekami Lukiew a Bystrzyca a na východě čarou Potoczyska — Kolaczyn a údolím Čeremoše,[1]) byla zastavena panovníkům moldavským.[2]) Zastavené území nedostalo se sice hned do držby moldavských vojvodů, ale konečně se to stalo r. 1431, když se Alexandr Dobrý rozešel s Poláky. Ačkoliv Alexandr brzo na to zemřel (1. ledna 1433), a slabí jeho nástupcové Pokutí se vzdali, pokusil se vnuk Alexandrův Štěpán III. Veliký znova o nabytí té země. R. 1490 se mu podařilo nabýti aspoň území mezi Prutem a Čeremošem. Použil tehdy okolností pro Polsko nepříznivých, mezi nimi i toho, že mezi pokutskými sedláky vzniklo za vedení Rusína Muchy veliké vzbouření. R. 1498 Štěpán zabral i ostatek Pokutí. Válka vzniklá pak mezi Poláky a Moldavany připravila Štěpána jen na krátkou dobu o Pokutí. Spor o toto území měl býti rozhodnut smírčím výrokem, ale když Poláci k jednání komisařů svých neposlali, Štěpán Veliký zmocnil se r. 1502 Pokutí a organisoval je po vzoru moldavském. Veškery pokusy Poláků nabýti znova ztracené země ztroskotaly o odpor Štěpánův. Ovšem, Pokutí nezůstalo dlouho v rukou moldavských. Sotva Štěpán Veliký r. 1504 zemřel, vzdal se syn jeho Bogdan III. r. 1505 této země. Slabí vojvodové moldavští usilovali sice až do druhé poloviny 16. stol. o nové nabytí Pokutí (naposledy Ioan III. Hrozný čili Armén), ale marně. Země zůstala již trvale Polákům. Z krátkého tohoto přehledu[3]) vidno, že Kalužnjackyj i zástavní držbu Pokutí se strany Moldavska poněkud přeceňuje. Území to bylo příliš krátkou dobu v rukou moldavských, než aby z důvodu zástavní držby kolonisace na právu valašském byla se tam silněji ujala. Spíše tu působila asi skutečnost, že území toto s Moldavskem sousedilo a nebylo od něho odděleno vysokými horami. Pronikalo-li valašské obyvatelstvo z Uher do Haliče přes vysoké Karpaty, mohlo se tím spíše šířiti z Moldavska do Pokutí.

Kalužnjackyj[4]) pokusil se vypočísti aspoň některé osady haličské, jež jsou původu moldavského. Hledá je nejen v jiho-

---

[1]) Nistor, u. m., 15.
[2]) Kalužnjackyj, u. m., 42; Nistor, u. m., 32 a násl., 37 a násl.
[3]) Podrobně píše o věci v práci již uvedené Nistor.
[4]) U. m., 43.

východní části Haliče, zejména v Pokutí, nýbrž i v části severovýchodní a částečně i v ruském Podolí, podotýkaje, že nebyly nemožné ani v Haliči jihozápadní, jak to lze souditi z názvu Moldavsko (okres Turka). Za ideální, ovšem jen přibližnou hranici mezi specificky moldavskými a z Uher vzniklými valašskými osadami Haliče Kalužnjackyj[1]) pokládá čáru táhnoucí se od Černovic podle Prutu ke Kolomyji a odtud přes Kałusz, Stryj, Drohobycz, Sambor, Przemyśl a Rzeszów až ke Mielci. Valašské osady, jež někdy ležely na sever této čáry, byly by tedy moldavského, na jih pak uherskovalašského původu. Valašského původu jsou také osady Huculů v Haliči a Bukovině.[2]) Nejstarší z nich povstaly asi ve druhé polovici 14. stol., a sice přistěhováním Valachů ze sousedního komitátu marmarošského. R. 1398 byli valašští osadníci již v Kosově.[3])

V 15. stol. byl v Haliči již dosti veliký počet osad valašského práva. Linničenko[4]) napočetl jich tehdy již přes padesát, ačkoli neuvedl všechny. V 16. stol. přibývalo jich v rozličných končinách polsko-rusínského území ještě mnoho. Zvláště silně kolonisováno bylo karpatské podhoří na Sanocku a Samborsku, ale valašské osady sahaly i dost daleko na severovýchod; prostírajíce se v poříčích horního Styru, Bugu, Bełzu, Hučvy a Wieprze, v zemi bełzské a chełmské.[5]) V podhoří karpatském pronikli Valaši na území polském na západ až k Těšínsku. V 16. stol. učiněn byl také pokus zavésti právo valašské ve čtyrech ze 17 osad starostva ratenského, prostírajícího se daleko na severu kolem Ratna v poříčí Pripeti (s Vyžvou) a Turije. Kraj ten zaujímal na 30 polských mil a byl velmi vodnatý a bažinatý. Úřad starostovský zabýval se tam jen hospodářstvím lesním a rybním (do r. 1528). Ve velikých tamních lesích kvetlo brtnictví a lesní průmysl. Také hony na zvěř tvořily důležité odvětví hospodářství. Zemědělství dosahovalo rozměrů jen zcela nepatrných. Když neracionálním vykořisťováním

[1]) U. m., 55, pozn. 58.

[2]) Vypočítává je Kalužnjackyj, u. m., 58, pozn. 99, který (u. m., 49) se dotýká i otázky názvu Huculů, místní nomenklatury a stránky jazykové.

[3]) Kalužnjackyj, u. m., 50.

[4]) U. m., 175, pozn. pod čarou. Názvy některých osad tam uvedených podány jsou chybně (běží částečně o chyby tisku).

[5]) J. T. L. (= Lubomirski), Północno-wschodnie wołoskie osady (Bibl. Warsz. 1855, IV, 1—56).

lesů upadlo lesní hospodářství a v letech 1538 — 1551 nastala mimo to neúroda, rozběhla se někde polovice sedláků. Král i starosta ratenský (Jan Sieklucki) hledali nápravu částečně v právu valašském a převedli čtyry vesnice náležející k Větlům na toto právo. Bylo počítáno s tím, že zřízení obecní podle práva valašského spojí roztroušené selské dvorce ve větší osadu, že rozsáhlé louky povznesou chov ovcí, a že podnikaví kňazové pomocí privilejí vytrhnou lid z bídy. Blátivé louky nesvědčily však ovcím, a zřízení valašské ani jinak se na tomto území neosvědčilo.[1])

Jak vidno, překračovaly osady na právu valašském, pokud se nalézaly ve státě polském, daleko území vlastního knížetství haličského. Nejvíce jich bylo ovšem v Haliči, a tu zase v poříčí Sanu a horního Dněstru, tedy na Sanocku, Přemyšlsku a Samborsku. Velkého rozmachu dosáhla kolonisace na právu valašském v prvé polovici 16. stol. na Sanocku. Na počátku onoho století nebylo na královské půdě sanockého starostva ani 30 vesnic valašských. V prvé polovici 16. stol. byly však zakládány nové valašské osady podél horního Visloku, Oslavy a pod Beskydem (villae submontaneae), takže za půl století přibylo jich 26, a všech tamních valašských osad bylo pak dvakráte tolik jako na počátku 16. stol.[2]) Vesnice na právu valašském nebyly však jen v t. zv. królewszczyznach, nýbrž i na půdě soukromých vrchností. Svědčí o tom na př. statky Kmitů v zemi sanocké. Podle dílčího aktu z r. 1580[3]) bylo na půdě Kmitů přes 30 osad práva valašského.[4]) V starostvu přemyšlském uvádí se v inventáři z r. 1553 deset valašských vesnic v poříčí. Strvjaže, ale podle lustrace z r. 1565 Hruševškyj[5]) počítá jich už 17, za 12 let bylo by jich přibylo tedy sedm. Rovněž tak berní rejstřík z r. 1589 uvádí 17 vesnic valašského práva ve staroství přemyšlském.[6]) Prameny ukazují však, že vesnic těch bylo více. Podle Hruševského náležely k 10 starším

[1]) J. T. L., Starostwo rateńskie (Bibl. Warsz. 1855, II., str. 209—232).

[2]) Hruševškyj, Жерела III., 2—4 (úvodní stať).

[3]) Akt działowy majątku Kmitów. Podle opisu z r. 1581 uveř. ve výtahu Alex. hr. Krasicki, Biblioteka naukowego zakładu imienia Ossolińskich, 1847, II., 37—40.

[4]) Hr. Stadnicki, O wsiach wołoskich, 5—7; Jabłonowski, Źródła dziejowe XVIII. 2, 127.

[5]) Жерела II., 10.

[6]) Jabłonowski, Źródła dziejowe XVIII. 1, 2 a 3.

valašským vesnicím v poříčí Strvjaže tyto osady: Ustryky, Stebnyk, Bandrov, Starjava, Lopušnyca (Stara), Smolnyca, Korosno, Liskovate, Berehy a Prosik. K ostatním sedmi novějším osadám náležejí: Lopušanka Malá, Pohorila, Korostenko, Lodynka Malá, Katyna, Smerečna a Lodyna. Některé z těchto nových osad stály při lustraci z r. 1565 teprve dvě leta, jiné již dobu delší. Tak na př. o Smerečně se praví, že byla založena před 9 roky. Nejsou to však všecky osady práva valašského ve staroství přemyšlském. Schází mezi nimi osada Brilince, jejíž sedláci se řídili právem dvojím, někteří ruským, jiní valašským.[1]) Scházejí dále vesnice: Makova, jejíž kňaz nobilis Wlassin se uvádí již r. 1438 (Agz XIII. čís. 846, 877 a 1358), a jež i podle záznamu lustrace z r. 1565 (Жерела II. 129) se řídila právem valašským,[2]) Tysova (Cisowa) nad potokem Tysovkou (pod rządem kniazia brilienskiego, jak se vyjadřuje lustrace, Жер. II. 126), Olšany (?, rovněž pod brilinským krajníkem, Ж II. 125), Jamna (Жер. II. 131) a Leščina (t. II. 133). Všech valašských osad ve starostvu přemyšlském bylo tedy ve druhé pol. stol. 16. více než 20. V berním rejstříku z r. 1589 setkáváme se s malými odchylkami. Mezi 17 valašskými vesnicemi tam uvedenými scházejí Lopušnyca, Pohorila, Katyna, Makova, Tysova, Jamna a Leščina, za to však se nově jmenuje Jasień (Jassien) a Krzeczkowa. (Koroscieńska Wola tamtéž uvedená je totožná s Korostenkem). O Jasieni činí se zmínka i ve sbírce listin hr. Stadnického.

Kalužnjackyj[3]) podnikl již r. 1879 lopotnou práci a sestavil na základě materiálu tehdy přístupného seznam haličských osad, jež povstaly valašskou kolonisací. Ačkoli seznam ten obsahuje velikou řadu jmen, není daleko ještě úplný a dá se značně rozmnožiti. Používajíce materiálu uveřejněného po vydání práce Kalužnjackého, podáváme nový přehled osad založených na právu valašském z území polsko-rusínského. Ani přehled náš nemůže však činiti nároku na úplnost. Příčiny toho jsou různé. O některých osadách nedovídáme se z pramenů přímo, že se řídily právem valašským. Na existenci práva valašského ukazují sice jednotlivé

---

[1]) Жерела II. 121. V berním rejstříku z r. 1589 (Jabłonowski, Źródła XVIII 1, 3) se osada tato mezi 17 valašskými vesnicemi uvádí.

[2]) Je to vidět i z názvu sedláků Boreło, Gdul, Rad.

[3]) U. m., 25—34, 62—64.

okolnosti, ale přes to těžko je někdy zjistiti, běží-li skutečně o osadu práva valašského. Tak čteme na př. v pramenech, že starosta jisté vesnice se nazývá kňaz. Již podle tohoto názvu mohli bychom říci, že osada je valašská. Nazývaliť se starostové ve vesnicích práva ruského tyvuny (ciwuny) a vatamany, někdy i děsjatniky (pols. dziesiętnik), ve vesnicích práva polského vladaři (włodarze) a v osadách práva německého vojty a soltysy. Prameny nedrží se však někdy přesné terminologie a užívají i pro starosty vesnic valašských vedle výrazu kňaz také terminů ostatních, na př. dosti často zvou je soltysy, a někdy je dokonce označují střídavě několika terminy. Na existenci práva valašského v jisté osadě mohli bychom souditi také z obsahu povinností, k nimž byli starosta i obyvatelstvo zavázáni vůči vrchnosti, a také z některých jiných okolností. Ale i tu je těžko rozhodnouti, byla-li osada založena skutečně na právu valašském, poněvadž časem sbližovaly se, jak uvidíme, vesnice požívající původně různých práv, takže se pak vyvinul nový typ osad smíšené povahy. Ani jména osadníků nejsou spolehlivým měřítkem. Kdybychom se chtěli držeti jen jmen, poznali bychom sotva malý zlomek vesnic práva valašského. Je sice pravda, že nejstarší osady založené v knížetství haličském na právu valašském byly valašské (rumunské) také co do obyvatelstva, jak o tom svědčí ryze rumunská jména osadníků,[1]) ale nehledíc ani k tomu, že některá jména vyskytovala se stejně u pravoslavných Valachů jako u pravoslavných Rusínů, přestaly vesnice práva valašského časem rekrutovati se z obyvatelstva výhradně valašského, a na právo valašské přecházeli i osadníci rusínští. Později skládaly se osady práva valašského snad výhradně z Rusínů. Valašský původ prozrazují také ryze rumunské názvy některých osad, jako na př. Akreszory, Cecory, Fereskul a j. O tyto názvy opíral se také Kalužnjackyj, když sestavoval svůj seznam valašských osad v Haliči. Na valašskou kolonisaci ukazuje i topická nomenklatura některých krajů. I této věci povšiml si Kalužnjackyj.[2]) Pozornosti jeho neušlo,

---

[1]) Srov. na př. ryze rumunská jména Badyo, Brailo, Ganilo, Hinat, Nan (Nanko, Nančič), Sesilo, Stan, Stanila, Tatomir, Zan (Zayn), Zanko, a j. V Doslovu uveřejněny jsou seznamy valašských jmen z půdy srbské a uherské (sedmihradské). Bylo by důležito sestaviti takový přehled i z půdy haličské, ale to je velmi těžko, poněvadž u některých jmen nelze zjistiti vůbec aneb jen nesnadno, jsou-li výhradně valašská či také rusínská.

[2]) U. m., 47—49.

že na př. v poříčí Stryje, Świce a Lomnice zachovala se až podnes topická jména, jež svědčí o valašském původu a nedají se vysvětliti ze žádného jiného jazyka. Tak nalézáme na řečeném území ve velkém počtu názvy Syhla, Magura, Klyva, Kobura, Lupatul, Pinu, Hyrlata, Pekuj, Tusul, Gurgulat, Hruň[1]) a jiná ryze rumunská jména. Mnohé z valašských vesnic těchto krajů záhy se poruštily a nezanechaly ani stopy po původním svém valašském právu. Proto jich v dolejším seznamu valašských osad ani neuvádíme. Některé vesnice, jež původně byly založeny na právu valašském, přešly časem na právo jiné anebo spadaly pod pozdější smíšený typ vesnických osad. Pod tlakem poměrů valašské osady počaly se totiž účastniti i ruchu rolnického, zanechávajíce chovu dobytka a oddávajíce se rolnictví. Tak zapsal r. 1510 berník jako věc neobyčejnou, že v jisté vsi na Bužsku žijí Valaši „agros colentes, oves non habentes." Opírajíce se o své privileje, ačkoli se zabývali zemědělstvím, měli za to, že jsou zproštěni břemen z toho vyplývajících, a nechtěli nic věděti o tom, že nové zaměstnání vede k novým dávkám. Podobný případ stal se r. 1548. Valaši osady Wirzchrachanie v zemi belzské stěžovali si králi, že starosta belzský Stanislav z Tenczyna ukládá jim nové povinnosti, kdežto oni se řídí právem valašským. Starosta se hájil, že to nečinil libovolně, nýbrž na základě smlouvy a výroku vyslaných komisařů, kteří uznali, že Valaši jsou povinni jeden den v témdni robotovati. Nepodléhajíť jen právu valašskému, které je opravňuje pouze k chovu dobytka, nýbrž vzdělávají i pole, a proto jsou povinni nésti břemena jako jiní sedláci.[2])

---

[1]) Slovo grun je známo také Valachům na Moravě. Srov. Jos. Heřm. Gallaše ztracený spis o Valaších v kraji přerovském (vydal K. Kadlec, Český Lid XV, 1906, též o sobě), str. 12 (separátu): Grůn neb gruník jest rámě jedné hlavní hory mezi dvěma potoky.

[2]) J. T. L., Pólnocno-wschodnie wołoskie osady, 23 a 24. Valaši wirzchrachanští chtějíce se vykoupiti z roboty, uložené jim komisaři, podvolili se ve zvláštním ujednání se starostou, že každý z nich, kdo má pole, platit bude po 1 hřivně do král. komory. Král rozhodl, že mají odváděti po 1 hřivně nebo robotovati 1 den v témdni, zprostil je však vojenské služby, k níž dosud byli povinni, a také od služby jízdné k rozvážení listů. Měli však i nadále dávati kopu grošů, kterou předtím společně odváděli starostovi, aby byli zachováni při právu valašském. Neměli už odváděti úroku po půl groši od robotných volů, jako dávali od ostatních volů a dobytka. Měla jim být vyměřena pole a louky v rozsahu, v jakém je měly ostatní vsi nepožívající práva

Vzhledem ke všem shora uvedeným okolnostem není lehko zjistiti počet valašských osad na území polsko-rusínském. Pokusíme-li se přes to o podání jich přehledu, činíme to za tím účelem, aby rozsah valašské kolonisace byl patrnější. K přehledu svému podotýkáme, že nezvolili jsme určitou dobu, takže některé z osad níže uvedených přestaly se již říditi právem valašským, když jiné teprve vznikaly. Podobně jako Kalužnjackyj dodáváme ke každé osadě jméno obvodu (starostva nebo povětu), v němž se nalézala, a také rok, kdy ona osada byla založena, aneb kdy se aspoň v pramenech poprvé připomíná, a konečně i pramen,[4]) z něhož čerpáme. Kalužnjackyj uvádí ve zvláštní rubrice i obvod poštovní, čehož my nečiníme.

Za osady, jež se řídily úplně anebo jen částečně právem valašským, pokládáme:

---

valašského. Na stavbu zámku belzského byli povinni přivézti každý dvě břevna. — Totéž rozhodnutí učiněno i co do osady Lubiča. Viz níže, str. 366.

[4]) Podávajíce název pramenů, užíváme těchto zkratek Agz=Akta grodzkie i ziemskie (římská číslice značí svazek, arabská číslo zápisu v příslušném svazku); Akt Kmit. = Akt działowy majątku Kmitów (podle opisu z r. 1581 v tresti Alex. hr. Krasického, Biblioteka naukowego zakładu imienia Ossolińskich 1847, II., 37—40); BW = Biblioteka Warszawska; Dok. samb. = Dokumenta dotyczące dawnej ekonomii samborskiej (Dodatek miesięczny do Gazety Lwowskiej, Lvov 1872, sv. I. a II.); Łepk. = Łepkowski, Ruś Sandecka niegdyś biskupszczyzna (Dodatek tygodn. przy Gazecie Lwow. 1855); Lustr. san. = Wolański, Starostwo Sanockie. Wypis z metryk koronnych, zawierający lustracyę starostwa sanockiego, uskutecznioną r. 1565. (Dodatek tygodn. przy Gazecie Lwow. 1860); Мат. = Матеріали до історії суспільно-політичних і економічних відносин західньої України (vyd. Hruševśkyj, Записки Наук. Товариства ім. Шевченка, sv. LXIII., LXIV. Lvov 1905, a sv. LXIX 1906); Reg. zł. = Balzer, Regestr złoczyńców grodu sanockiego, 1554—1638 (Materyały histor. Wydawnictwo Towarzystwa Hist. we Lwowie, sv. I., 1891); Rew. samb. = Rewizya praw i przywilejów miastom i wsiom służących, oraz na woytostwa, kniastwa . . . . w ekonomij Samborskiej (z r. 1767; Dodatek miesęczny do Gazety Lwow. 1872, sv. I.—III); Stadn. = hr. Stadnicki, O wsiach t. zw. wołoskich (Lvov 1848); Wol. = Wolański, Starostwo skalskie r. 1570 (Dodatek tygodn. przy Gazecie Lwow. 1859); Źr. dziej. = Źródła dziejowe (Varšava); Ж = Жерела до історії України-Руси (pod redakcí Hruševśkého vyd. Наук. Товар ім. Шевченка, Lvov).

Řadové číslo.	Jméno osady	Obvod (země, starostvo nebo pověť)	Rok založení nebo zmínky v pramenech	Pramen.
1	Babica	Zamech	1565	Ж II. 217; BW 1855, IV. 12.
2	Balica	Sanok	—	Stadn. 81.
3	Balina	Skała (Podolí)	1570	Wol. 172.
4	Bandrów	Přemyšl	1544	Stadn. 47, 48; Ж II. 137.
5	Bannica (nyní Banica)	Sanok	1549	Lustr. san. 148; Ж II. 285.
6	Bannicka (nyní rovněž Banica)	Sanok	1563	Lustr. san. 156; Ж II. 287.
7	Beniowa	Sambor	1509—1553	Akt Kmit.
8	Berehy (nyní Berehy Dolne)	Přemyšl	1532	Stadn. 45—52; Ж II. 150.
9	Bereście	Chełm	v 16. stol.	BW 1855 IV. 12.
10	Besko	Sanok	—	Lustr. san. 55, 56. Ж II. 248.
11	Biczolki čili Tłustobaby	Halič	1470	Agz XII. 3453.
12	Bielczarowa čili Binczarowa (nyní snad Biała)	Sącz	1531	Stadn. 88—90.
	Bircza viz Byrcza			
13	Boberka	Sanok	1537	Stadn. 29, 30.
14	Bogusza	Sącz	1544	Stadn. 83—87.
15	Bokola	Přemyšl	1460	Agz XIII. 4537.
16	Bolechów (Wołoski)	Lvov	1472	Agz VII. 127.
17	Bolochowce	Přemyšl	1500	Agz XVIII. 2791.
18	Borynia	Sambor	1565	Ж I. 239.
19	Botełka	Sambor	1565	Ж I. 238.
20	Brilince[1])	Přemyšl	1465	Agz XIII. 5667.
21	Bron(n)ica	Sambor	1565	Ж I. 266.
22	Brusno	Lubaczów	1565	Ж III. 272.
23	Bukowiec	Sanok	1509—1553	Akt Kmit.
24	Buniowice	Přemyšl	1468	Agz XIII. 7061.
25	Bylicz, Bylecz	Drohobycz	1569	Stadn. 71.
26	Bylina	Sambor	—	Dok. samb. I. 111—115, 117—119.

[1]) Ve vsi této bylo dvojí právo, ruské a valašské. Жерела II. 121.

Řadové číslo.	Jméno osady	Obvod (země, starostvo nebo povět)	Rok založení nebo zmínky v pramenech	Pramen.
27	Byrcza	Sanok	1446	Agz XI. 2304.
28	Bystrzyca	Sambor	1554	Ж I. 283.
29	Cecilow	Halič	1459	Agz XII. 4341
30	Cisowa	Přemyšl	1542	Agz XIX. 3077. Ж II. 126.
31	Cygany	Skała	—	Wol. 164.
32	Czanisz (Czanyz)	Błze	1472	BW 1855 IV. 11.
33	Czaple	Přemyšl	1446	Agz XIII. 2816.
34	Czaszniki	Halič	1472	Agz XII. 4057
35	Czerchawa	Sambor	1492. 1519	Agz XVIII. 2242. Мат. č. 74.
36	Czerteż	Sanok	—	Lustr. san. 28.
37	Czystohorb	Sanok	kol 1550	Lustr. san. 128. Ж II. 276.
38	Darów	Sanok	1565	Lustr. san. 156; ЖII. 287; Stadn. 82.
39	Dębowa Jabłonka	Sambor	1561	Ж I. 228.
40	Derewno	Sambor	1499	Мат. č. 60, str. 64.
41	Dniestrzyk	Sambor	16. stol.	Rew. samb. I. 156, II. 190; Ж I. 233.
42	Dobrotwor [1])	Kamionka	1565	Ж III. 317.
43	Dołhe	Sambor	1477	Agz XVII. 1333. Ж I. 237.
44	Dołżyca	Sanok	1548	Stadn. 77—80; Ж II. 283.
45	Drohowysz	Lvov	1443	Agz XIV. 732.
46	Drożów	Sambor	—	Dok. samb. I. 111—115, 117—119.
47	Dublany	Sambor	—	Dok. samb. I. 111—115 117—119.
48	Dubna[2])	H(o)rodlo	1565	Ж III. 90.
49	Duszatyn	Sanok	—	Stadn. 81; Reg. zł. č. 129.
50	Dwernik	Sanok	kol 1533	Stadn. 36, 37; Akt Kmit.
51	Dydowa	Sanok	1509—1553	Akt Kmit.
52	Gawłuki (Hruš.: Gałuki)	Sambor	16. stol.	Ж I. 231

[1]) V městečku Dobrotvoru část obyvatel požívala práva valašského.

[2]) V Dubně byli vedle sedláků na právu rusínském také sedláci na právu valašském. Жерела III. 90.

Řadové číslo	Jméno osady	Obvod (země, starostvo nebo pověť)	Rok založení nebo zmínky v pramenech	Pramen.
53	Grąziowa (Hruš.: Groziowa)	Sambor	16. stol.	Rew. samb. II. 114, III. 57. Ж I. 232.
54	Gylów	Lvov	1454	Agz XIV. 3066.
	Haszczów viz Chaszczów			
55	Hłuboczek	Skała	1570	Wol. 164. Ж VII. 187.
56	Hodło	Sanok	1378	Agz VII. 22.
57	Holeniszczów	Skała	1570	Wol. 164. Ж VII. 187.
58	Hołowieckie	Sambor	1565	Ж I. 232.
59	Horajec	Lubaczów	1565	Ж III. 266.
60	Hrebienne	Bełz	1546	BW 1855 IV. 13.
61	Hubice[1])	Přemyšl	1468	Agz XIII. 7061.
62	Hulskie	Sanok	1509—1553	Akt Kmit.
63	Chaszczów (Choszczów, Haszczów)	Sambor	1565	Rew. samb. II. 122 a 255; Ж I. 229.
64	Chmiel	Sanok	1509—1553	Akt Kmit.
65	Chomików	Halič	1459	Agz XII. 4344.
	Chosczow viz Chaszczow			
66	Ihnatowiec	Sambor	1565	Ж I. 238.
67	Ilnyk (Jelnyk)	Sambor	1494—1534	Stadn. 33; Ж I. 243
68	Ilnyk szlachecki	Sambor	1565a	Ж I. 243
69	Isaje (Iszaie)	Sambor	1565	Ж I. 240.
70	Jabłonka Czerniecka	Sambor	1565	Ж I. 241. Rew. samb. I. 233.
	Jabłonka Dębowa viz Dębowa Jabł.			
71	Jabłonow	Sambor	1565	Ж I. 238.
72	Jaczniszcze	Lvov	1453	Agz XIV. 2756
73	Jamna	Přemyšl	1565	Ж II. 131.
74	Jarosław	Skała	1570	Wol. 168. Ж VII. 190
75	Jasieł	Sanok	1559	Ж II. 287.
76	Jasień	Přemyšl	kol 1530	Stadn. 70, 71, 75, 76; Źr. dziej. XVIII. 1, 2.
77	Jasienica (Jasienica Zamkowa)	Sambor	1494—1535	Stadn. 32; Ж I. 256.

[1]) Ve vsi této bylo právo německé a valašské. Жерела I. 207.

Řadové číslo.	Jméno osady	Obvod (země, starostvo nebo povět)	Rok založení nebo zmínky v pramenech	Pramen.
78	Jasionka	Sambor	1565	Ж I. 249.
79	Jaśliska	Sanok	1450	Agz XI. 2890.
80	Jaszów = Jeżów?	Lvov	1453	Agz XIV. 2756
81	Jawora	Sambor	1494—1535	Stadn. 32.
82	Jawornik	Sanok	1546	Lustr. san. 136; Stadn. 81; Ж II. 282.
83	Jaworow	Sambor	1565	Ж I. 239.
84	Jaworzec	Sanok	kol 1530	Akt Kmit.
85	Jazienica	Bełz	1539	BW 1855 IV. 12.
	Jeżów = Jaszów?	Lvov	1446	Agz XIV. 1703 a 1704.
86	Kamione	Halič	1459	Agz XII 4340.
87	Kamionka	Kamionka	1543	BW 1855, IV. 12.
88	Katyna	Přemyšl	1565	Ж II. 142.
89	Kliniec	Sambor	1556	Ж I. 236.
90	Kobełnica Wołoska	Lubaczów	1565	Ж III. 285.
91	Kobło	Sambor	před 1499	Mат. č. 60, str. 64; Ж I. 247.
92	Kolno	Přemyšl (Krzeszów)	1530	BW 1855 IV. 12.
93	Kołodrobka	Skała	1570	Wol. 160. Ж VII. 186.
94	Komańcza	Sanok	1565	Stadn. 82; Ж II. 281; Reg. zł. čís. 15.
	Korościenko čili Korościeńska Wola viz Krosieńska Woła			
95	Korosno	Přemyšl	1471	Agz XVII. 635. Stadn. 47, 48, 53—59. Ж II. úvod (24) a 147.
96	Korostatyn	Halič	1466	Agz XII. 3306.
97	Koszyn	Chełm	—	BW 1855 IV. 12. Ж III. 60.
98	Krasne	Sambor	1556	Ж I. 237.
99	Krasow	Lvov	1443 a 1447	Agz XIV. 814 a 1932. Ж III. 367.
100	Królik Wołoski	Sanok	—	Stadn. 70.
101	Królowa Ruska	Sącz (Grybów)	1590	Łepk., 160
102	Krosieńska Wola	Přemyšl	1563	Stad. 60—62. Ж II. 149.
	Krosno viz Korosno.			

Řadové číslo.	Jméno osady	Obvod (země, starostvo nebo povět)	Rok založení nebo zmínky v pramenech	Pramen.
103	Krowniki	Přemyšl	1565	Ж II. 82.
104	Krywe	Sanok	1509—1553	Akt Kmit.
105	Krywka	Sanok	1509—1553	Akt Kmit.
106	Krywka	Sambor	1565	Ж I. 235.
107	Krzeczkowa	Přemyšl	1589	Źr. dziej. XVIII. 1, 3.
108	Kuhajow(ice)	Lvov	1446	Agz XIV. 1665 a XV. 167.
109	Kulaszne	Sanok	1565	Lustr. san. 120; Ж II. 273.
110	Kuliszków	Bełz	1553	BW 1855 IV. 13.
111	Kunratów	Lvov	1457	Agz XV. 171, 198.
112	Łajanowce	Skała	1570	Wol. 164. Ж VII. 188.
113	Lastowka	Sambor	1565	Ж I. 242.
	Lechnowa viz Łopuszanka Olechnowa			
114	Lelechówka	Gródek	1565	Ж III. 418.
115	Lesniowice	Lvov	1444	Agz XIV. 1238.
116	Leszczyna	Přemyšl	1565	Ж II. 133.
117	Leszna (Leśna)	Sanok	1563	Lustr. san. 156; Ж II. 287.
118	Linina	Sambor	1565	Ж I. 303.
119	Lipa (Lippa)	Sanok	1443	Agz XI. 1725.
120	Lipica	Halič	1472	Agz XII. 4057.
121	Lipie	Sambor	1565	Rew. samb. II. 121 a 249; Ж I. 230.
122	Liskowate	Přemyšl	1544	Stadn. 47, 48; Ж II. 148.
123	Łobozew (Łubozew)	Sanok	před 1541	Stadn. 27 a 36.
124	Łodynia	Přemyšl	před 1565	Stadn. 50, 53—55; Ж II. 152.
125	Łodynka	Přemyšl	1555	Stadn. 53 a 54, Ж II. 152.
126	Łokoť	Sanok	—	Akt Kmit.
127	Łómna	Sambor	kol 1519	Rew. samb. II. 51 a 247; Ж I. 229.
	Łomnica viz Niebywało			
128	Łopuszanka Mała	Přemyšl	1563	Ж II. 145.
129	Łopuszanka Chomina	Sambor	1532	Мат. č. 82. Ж I. 257.

Řadové číslo.	Jméno osady	Obvod (země, starostvo nebo pověť)	Rok založení nebo zmínky v pramenech	Pramen.
130	Łopuszanka Olechnowa[1])	Sambor	1556	Rew. samb. II. 119, III. [illegible]1.
131	Łopusznica	Přemyšl	před 1565	Ж II. 43.
132	Łosznya = Łoszyna = Łozina	Lvov Lvov	1500 1453	Agz X[illegible]. 3053. Agz X[illegible]. 2756
133	Lubicza	Bełz	na konci 14. stol.?	BW 1[illegible]5. IV. 10; Ж I[illegible]I. 178.
134	Lubna	Sanok	1447	Agz XI. 2502.
135	Lubochorza	Sambor	1565	Ж I. 235.
136	Lubochów	Sanok	1509—1553	Akt Kmit.
137	Lukawica	Sambor	1565	Ж I. 244.
138	Łupków	Sanok	1565	Lustr. san. 136; Ж II. 279; Stadn. 81.
139	Łużek Dolny	Sambor	1565	Ж I. 268.
140	Łużek Gorny	Sambor	1565	Ж I. 257.
141	Magórzyca	Sanok	1563	Ж II. 287; Lustr. san. 156.
142	Makowa	Přemyšl	1438	Agz XIII. 846, 877, 1358.
143	Makowcze	Sanok	1439	Agz XI. 1172.
144	Manastir	Lvov	1452	Agz XIV. 2597.
145	Maniówka	Sanok	1554	Ж II. 283.
146	Markow[2])	Halič	1460	Agz XII. 3879.
147	Mchawa (Mijowa)	Sanok	1463	Agz XVI. 16.
	Mianów = Maniówka?	Sanok	—	Stadn. 81.
148	M(i)elnicz(n)a	Sambor	1494—1534	Rew. samb. I. 232 a 233. Stadn. 33.
149	Michnowiec	Sambor	—	Rew. samb. II. 53 a 248; Ж I. 230.
	Mijowa=Mchawa	Sanok	1565	Ж II. 284; Reg. zł. č. 137.
150	Miszczowa	Sanok	1450	Agz XI. 2890.
151	Moczarne[3])	Sanok	—	Stadn. 82.

[1]) Jabłonowski, Źródła dziejowe XVIII 1, 25, má název Łopuszanka Lechnowa; u Hruševśkého, Жерела I 230, uvedeno pouze Lechnowa.

[2]) V Markově bylo dvojí právo, ruské a valašské.

[3]) Osada tato později zanikla. V lustraci z r. 1764 jest o ní podotčeno: Moczarne, wieś pod Beskidem, przez hultajstwo węgierskie zniszczona,

Řadové číslo.	Jméno osady	Obvod (země starostvo nebo povět)	Rok založení nebo zmínky v pramenech	Pramen.
152	Mokroczyn	Lvov	1442	Agz XIV. 561.
153	Morawica	Bełz		BW 1855 IV. 12.
154	Mosty	Bełz	v 15. stol.	BW 1855 IV. 11.
155	Mosur (Mosor)	Chełm	—	BW 1855. IV. 12.
156	Moszczaniec	Sanok	1565	Lustr. san. 108; Ж II. 271.
157	Mszaniec	Sambor	16. stol.	Ж I. 231. Rew. samb. II. 55, 252.
158	Myków, též Mików	Sanok	1563	Lustr. san. 156; Ж. II. 287; Stadn. 81.
159	Nanczulowa Wola	Sambor	1553	Ж I. 234.
160	Nanowa	Sanok	1532	Stadn. 38—42.
161	Niebywało (Łomnica)	Halič	1555	Ж I. 97.
162	Niedzielna	Sambor	16. stol.	Ж I. 256.
163	Niedźwiedzia čili Łużecka Wola	Sambor	1565	Ж I. 270—272.
164	Nieznanów	Bełz	1472	BW 1855 IV. 11.
165	Nowosielce	Sanok	—	Lustr. san. 40; Ж II. 244.
166	Odrzechowa	Sanok	1438	Agz XI. 1122.
167	Ohladów	Bełz	—	BW 1855. IV. 11.
168	Oleszie	Halič	1451	Agz XII. 2377.
169	Olszanica	Sanok	1447	Agz XI. 2498.
170	Opaka	Sambor	1565	Ж I. 284.
171	Opłocko	Bełz	15. stol.	BW 1855. IV. 11.
172	Opór	Přemyšl (Stryj)	1591	Dod. tygodn. Gazety Lwow. 1857, str. 44.
173	Osławica	Sanok	1563	Ж II. 287. Lustr. san. 156.
174	Ożana (Ożenna)	Leżajsk	1564	Ж II. 200; BW. 1855. IV. 12.
175	Panków	Bełz	1546	BW 1855. IV. 13; Ж III. 197.
176	Parkacz	Bełz	1548	BW 1855. IV. 13.
177	Pelgrzymka	Sanok	1450	Agz XI. 2890.
178	Płona (Płonna)	Sanok	1439	Agz XI. 1170, 1174.

zarosła lasem nec locus ubi Troja. Stadnicki, O wsiach woł., 82. — R. 1618 se Moczarne ještě připomíná. Balzer, Regestr złocz., str. 210.

Řadové číslo.	Jméno osady	Obvod (země, starostvo nebo pověť)	Rok založení nebo zmínky v pramenech	Pramen.
179	Płoskie	Sambor	16. stol.	Ж I. 232. Rew. samb. II. 116, 251.
180	Podbuż (Podburz)	Sambor	1492	Agz XVIII. 2242. Ж I. 287.
181	Podgrodzie	Halič	1471	Agz XII. 4046.
182	Podhajce	Halič	1470	Agz XII. 3453 a 3454.
183	Podmichale (Zabereżnice)	Halič	1461	Agz XII. 3904.
184	Podziemne (Podciemne)	Lvov	1473	Agz XV. 1258, 2962.
185	Pohorila	Přemyšl	1565	Ж II. 145.
186	Polana	Sanok	kol 1533	Stadn. 36, 37.
187	Poławy	Sanok	1572	Stadn. 43, 82. Мат. č. 128.
188	Potok Wielki	Sambor	1562	Ж I. 241; Stadn. 43, 44; Reg. zł. č. 113.
189	Powroźnik	Sącz	1567	Łepk. 134.
190	Procisne	Sanok	kol 1530	Akt Kmit.
191	Prosiek	Přemyšl	kol 1544	Stadn. 47; Ж II. 151.
192	Prusie	Lubaczów	1565	Ж III. 274.
193	Przyłuki	Sanok	1557	Ж II. 286. Мат. č. 109.
194	Przysłop	Sambor	1565	Ж I. 228.
195	Radoszyce	Sanok	1441	Мат. č. 36 (str. 37—39); Agz XI. 2865.
196	Radruz	Lubaczów	1565	Ж III. 267 a násl.
197	Radycz	Sambor	1561	Ж I. 249.
198	Rekliniec	Bełz	1564	BW 1855. IV. 13.
199	Ropienka	Sanok	1513	Мат. č. 70 (str. 75—76).
200	Rosochacz	Sambor	1562	Ж I. 249.
201	Rosochate	Sanok	1509—1553	Akt Kmit.
202	Rosolin	Sanok	1509—1553	Akt Kmit.
203	Rostoka (Rostoki)[1]	Sanok	1563	Reg. zł. č. 29 (a č. 118); Stadn. 82.
204	Rowień na Okoliszczach	Sanok	1541	Stadn. 27, 28.
205	Rozhadow[2]) (též Rozwadow)	Lvov	1489	Agz XV. 2023.

[1]) Také tato ves později zanikla. Stadnicki, O wsiach wołoskich, 82.

[2]) Ve vsi této byla jen část obyvatelstva usazena na právu valašském. V Agz XV. 2023 mluví se o pars valachicalis.

Řadové číslo.	Jméno osady	Obvod (země, starostvo nebo povět)	Rok založení nebo zmínky v pramenech	Pramen.
206	Rozłucz	Sambor	16. stol.	Rew. samb. I. 157, II. 191; Ж I. 233.
207	Różaniec (Rożeniec)	Zamech	1565	Ж II. 219; BW 1855, IV. 12.
208	Ruda	Kamionka		Ж III. 324.
209	Ruda Wołoska	Bełz	1424	BW 1855. IV. 12.
210	Rudniki	Halič	1473	Agz XII. 3607.
211	Rypiany	Sambor	16. stol..	Rew. samb. I. 235; Ж I. 233.
212	Rzepedź (Rzepiedza, Ripyća)	Sanok	1526	Mat. č. 77. Ж II. 277.
213	Sabanka	Sanok	1563	Lustr. san. 156; Ж II. 287.
214	Selce	Halič	1458	Agz XII. 4267
215	Serednica	Sanok	—	Stadn. 25.
216	Serednie Małe	Sanok	kol 1530	Akt Kmit.
	Siedlisko (totožné se Siedliszcze?)	Lvov	1500	Agz XV. 2962.
217	Siedliszcze	Lvov	1504	Agz XVII. 4077.
218	Sielce	Kamionka	16. stol.	Ж III. 323; BW 1855, IV. 15.
219	Sieńków (Zienków)	Skała	1570	Wol. 164. Ж VII. 189.
220	Skorodne	Sanok	kol 1533	Akt. Kmit., Stadn. 36, 37.
221	Smereczka	Sambor	16. stol.	Rew. samb. I. 236.
222	Smereczna	Přemyšl	1556	Ж II. 145.
223	Smerek	Sanok	1509—1553	Akt Kmit., Reg. zł. čís. 118.
224	Smolna	Sambor	1565	Ж I. 283.
225	Smolnica	Přemyšl	1495	Agz XVII. 2691; Stadn. 47, 48; Ж II. 146.
226	Smolnik	Sanok	kol 1540	Lustr. san. 140; Ж II. 279; Stadn. 82.
	Smorszczna = (?) Smereczna			Stadn. 70.
227	Smoża	Sambor	1554	Ж I. 236.
228	Sokoliki	Sambor	1509—1553	Akt Kmit.
229	Solinka	Sanok	kol 1560	Ж II. 287; Stadn. 81; Lustr. san. 152
230	Sprynia	Sambor	1565	Ж I. 251.

Řadové číslo.	Jméno osady	Obvod (země, starostvo nebo povět)	Rok založení nebo zmínky v pramenech	Pramen.
231	Srednie (Srzednye)	Halič	1461	Agz XII. 3900.
232	Sroki	Lvov	1454	Agz XIV. 3241.
233	Starzawa	Přemyšl	1471	Agz XVII. 635.
234	Stawne	Lvov	1440	Agz XIV. 111.
235	Stebnik	Sanok	—	Stadn. 69, 70.
236	Stolsko	Lvov	1497	Agz XV. 2562.
237	Strałka Mała	Sanok	1450	Agz XI. 2892.
238	Striłky (Strzełki)	Sambor	1546	Мат. č. 92. Ж I. 258.
239	Stronna	Sambor	1565	Ж I. 281—283
240	Strutyn	Lvov	1441	Agz XIV. 286.
241	Stupnica	Sambor	1380 a 1499	Agz VI. 4 a XVIII. 2695.
242	Stuposiany	Sanok	1509—1553	Akt Kmit.
243	Subieńsko	Sanok	1549	Ж II. 285.
244	Suchodol	Lvov	1452	Agz XIV. 2597.
245	Surowica	Sanok	1565	Ж II. 270; Lustr. san. 104; Stadn. 82.
246	Suszyca	Sambor	1565	I. 304.
247	Swierz (Swirz)	Lvov	1443	Agz XIV. 765.
248	Szady potok	Sambor	—	Dok. samb. I. 111—115, 117—119.
249	Szandrowiec	Sambor	1509—1553	Akt Kmit.
250	Szańskie	Sambor	1509—1553	Akt Kmit.
251	Szarnowiska	Lvov	1453	Agz XIV. 2756.
252	Szczawne	Sanok	1439	Agz XI. 1174; Ж II. 274.
253	Szczerbanów	Sanok	—	Stadn. 81.
254	Szczurowice	Bełz	1508	BW 1855. IV. 11.
	Szornyscze = Zornyscze			
255	Szumiacze	Sambor	16. stol.	Rew. samb. I. 159, II. 192; Ж I. 229.
256	Tarnawa (Ternowa) Wyzsza i Dolna	Sanok	1537 a 1549	Stadn. 33—35. Мат. č. 100.
257	Tarnawatka	Bełz	1565	Ж III. 195.
258	Tarnka	Sanok	1463	Agz XVI. 19.
259	Teniatyszcze (Teniatyska)	Bełz	1508	BW 1855. IV. 11.
	Tłustobaby viz Biczolki			

Řadové číslo.	Jméno osady	Obvod (země, starostvo nebo pověť)	Rok založení nebo zmínky v pramenech	Pramen.
260	Tuczne	Lvov	1456	Agz XIV. 3637, 3644.
261	Tureczka Stopusiańska	Sambor	—	Rew. samb. I. 234, II. 246; Ж I. 239.
262	Turka	Sambor	před 1444	Stadn. 31, 32.
263	Turzańskie	Sanok	1527	Ж III. 3 (úvod). Ж II. 275; Reg. zł. č. 89.
264	Turzynka	Lvov	1478	Agz XV. 1567.
265	Tworylne	Sanok	1509—1553	Akt Kmit.
266	Tylewcze	Bełz	1532	BW 1855. IV. 11.
267	Tyrawa Wołoska	Sanok		Stadn. 7.
268	Uhrynow	Halič	1563	Ж I. 96.
269	Ulicz[1])	Sanok	před 1402	Agz VII, čís. 22; Reg. zł. čís. 36.
270	Ustr(z)yki Dolne čili Strwiążek	Přemyšl	1509	Stadn. 63, 64; Ж II. 135.
271	Ustr(z)yki Gorne	—	1509—1553	Akt Kmit.
272	Uszne	Sambor	1565	Ж I. 235.
273	Wereszcze	Chełm	1513	BW 1855 IV. 12; Ж III. 53.
274	Wetlina	Sanok	1509—1535	Akt Kmit.
275	Wiczów	Sambor	1569	Stadn. 91, 92.
276	Wieprzowe Jezioro	Bełz	1565	Ж III. 198—199.
277	Wiermejówka	Sanok	1563	Lustr. san. 156; Ж II. 287.
278	Wierzchrachanie	Bełz	1508	BW 1855, IV. 11; Ж III. 193.
279	Wierzchrata	Bełz	1510	BW 1855. IV. 11.
280	Wisienka	Gródek	1565	Ж III. 419.
281	Wisłok	Sanok	1562	Reg. zł. č. 18.
282	Wiszniowiec	Skała	1570	Wol. 168. Ж VII. 190.
283	Wola Dworzecka	Bełz	1564	BW 1855. IV. 13.
284	Wola Koblanska	Sambor	1565	Ж I. 248.
285	Wola Koszynska	Chełm	1565	Ж III. 60.

[1]) V Uliči bylo dvojí právo, ruské a valašské. Za pouhou ruskou ves pokládá Ulič Prochaska, předmluva k XVII. sv. Agz, str. XXIII, že však tam byli také sedláci požívající práva valašského, vidíme z toho, že v Uliči sídlil krajník. (Balzer, Reg. zł., čís. 36.)

Řadové číslo.	Jméno osady	Obvod (země, starostvo nebo pověť)	Rok založení nebo zmínky v pramenech	Pramen.
	Wola Krosieńska viz Krosieńska Wola			
	Wola Łużecka čili Niedźwiedzia (v. t.)			
	Wola Mijowa = Mijowa, Mchawa (též Wola Miechowa, u Stadn. 81).			
	Wola Nanczulowa viz Nanczulowa Wola			
286	Wola Tymkowa	Sanok	1608	Reg. zł. č. 119.
287	Wołcza	Sambor	1519	Mar. č. 73 (str. 81—83); Ж I. 229.
288	Wołoskie	Sanok	1563	Reg. zł. č. 29.
289	Wołoszanka Więtsza	Sambor	1565	Ж I. 234.
290	Wołoszanka Mniejsza			
291	Wołoszatka	Sanok	1557	Ж II. 286.
292	Wroż	Přemyšl	1496	Agz XVIII. 2559.
293	Wysockie	Sambor	1565	Ж I. 237.
294	Wysocko	Luboml	—	Źr. dziej. XVIII 2, 127.
	Zabereżnice viz Podmichale			
295	Zabłocie	Horodlo	1510	BW 1855. IV. 12.
296	Zabłocie	Sanok	—	Lustr. san. 32.
297	Zahocin (Zahotyn)	Sanok	1452 (1465)	Agz XI. 3082, XVI. 267.
298	Załokieć	Sambor	1565	Ж I. 286—287.
299	Zaluniow	Halič	1474	Agz XII. 4117.
300	Zatwardnica (Zatwarnica)	Sanok	1509—1553	Akt Kmit.
301	Zawadka Zamkowa	Sambor	1565	Ж I. 254.

Řadové číslo.	Jméno osady	Obvod (země starostvo nebo povět)	Rok založení nebo zmínky v pramenech	Pramen.
302	Zelecz (též Załdecz,[1]) Zolecz)	Lvov (Kamionka)	1455 1570	Agz XIV. 3352, 3369 a 3388 Ж III 327.
303	Zezulińce	Skała	1570	Wol. 168. Ж VII. 190.
304	Zielince (Zilince, Zilniczany)	Skała	1570	Wol. 164. Ж VII. 188.
305	Zornyszcze (Zarnycze, Zornyska)[2])	Lvov	1475	Agz XV. 1414 a 1943.
306	Zubkow	Sanok	1526	Мат. č. 76.
307	Zubrz	Lvov	1453	Agz XIV. 2805.
308	Zwiniacz (Swiniacz)	Sanok	1541	Stadn. 25, 26.
309	Zwor	Sambor	1565	Ж I. 248.
310	Zyndranowa (Indranowa)	Sanok	1597	Reg. zł. č. 82 a 129.
311	Żukotyn	Sambor	1565	Ж I. 241.
312	Żukow	Lubaczów	1565	Ж III. 263—266.
313	Żulin (Zhczulin, Zydzhulyn, Zdzulyn, Zdzhulyn, Dhdzhulyn)	Přemyšl	1500	Agz XVIII. 2791 a 2794.
314	Żupanie	Sambor	1565	Ж I. 234 a 235.
315	Żurawin	Sanok	1509—1553	Akt Kmit.

Hořejší přehled ukazuje, že osad řídících se úplně aneb aspoň částečně valašským právem bylo na území polské koruny veliké množství. Vzhledem k tomu, že do seznamu svého nezařadili jsme osady, na jichž valašský původ můžeme souditi pouze z jejich jména — u Kalužnjackého jest jich dosti veliký počet —, jakož i k tomu, že seznam náš není a ani nemůže býti úplný,[3]) směle lze říci, že valaš-

[1]) Jabłonowski, Źródła dziej. XVIII 1, 72, má Zeldecz, a na str. 153 Zelecz.

[2]) Regestrum exactionis fertonum (terrae Leopoliensis) z r. 1515 má zápis: Zornyska, cremata per Tartaros. Jabłonowski, Źródła dziej. XVIII. 1, 152.

[3]) Po sestavení hořejšího přehledu zjistili jsme na základě materiálu obsaženého v Agz ještě několik jiných osad požívajících práva valašského.

ských osad bylo v koruně polské několik set. Z přehledu našeho je zároveň vidět, že osady na právu valašském vyskytovaly se ve velikém množství zvláště v některých krajinách, jako na př. v zemi

---

Také v práci Dra M. Bernhauta, Przyczynki do historyi prawa niemieckiego i wołoskiego w województwie ruskiem (XXXV Sprawozdanie dyrekcyi c. k. gimnazyum im. Rudolfa w Brodach za rok szkolny 1912/13, str. 20—21), našli jsme několik takových osad, jež v hořejším seznamu uvedeny nejsou. Bernhaut stopoval místa na právu valašském jen ve vojevodství ruském (na Rusi haličské) a seřadil je podle čtyř zemí téhož vojevodství. Napočetl osad těch 130 (vyloučil 30 míst uvedených hr. Stadnickým, kde neměl k disposici zřizovacích listin). Seznam Bernhautův, ač obsahuje některé osady shora neuvedené, je mnohem neúplnější než hořejší přehled.

Po nové revisi hořejšího seznamu na základě Agz a po doplnění z citované práce Bernhautovy uvádíme ještě tyto osady požívající práva valašského:

1. *v zemi sanocké*: *Lipowiec* (1535; Pawłowski, Series et gesta episcop. Premisliensium, Cracoviae 1869, str. 226), *Rudenka* (1509), *Trzcianka-Zawadka* (1487; Prochaska, Materyały archiwalne z Metryki Lit., Lvov 1890, str. 207), *Wągielka* (1537; Pawłowski, u. m., 233; má býti patrně *Węgierka*; viz Jabłonowski, Źródła dziej. XVIII. 1, str. 46) a *Wola Jaślicka* (1543; tamtéž; Jabłonowski, u. m., 46);

2. *v zemi přemyšlské*: *Błażowska Wola* (1496; Agz. XVIII. 2559), *Bunow, Bonów* (1479; Agz XVIII. 1229), *Letnia* (1476; Agz. XVII. 1256), *Przedworze* (1479; Agz XVIII. 1229; Bernhaut uvádí osadu tuto jakožto Przedborze chybně v zemi lvovské), *Sielec* (1499; Agz XVIII. 2695), *Sokola* (1470; Agz. XVII. 359), *Tustanowice* (1478; Agz XVII. 1477), *Uniatycze* (1478; Agz. XVII. 1477);

3. *v zemi lvovské*: *Płuhów* (1477; Agz. XVII. 3685). — Místo Sławne má býti u Bernhauta Stawne.

4. *v zemi haličské*: *Czernce* (1476; Agz. XIX. 1517, str. 278), *Drohomirczany* (1476; tamtéž), *Przybyłow* (1476; Agz XIX. 1514), *Torhowica* (1476; Agz XIX. 1514).

Škrtnouti dlužno ze seznamu Bernhautova vsi *Lipowiec* a *Lackie* v zemi lvovské. U této není jisto, bylo-li v ní právo valašské (Agz XII. 4019); v oné ho nebylo (Agz XIV. 475 a 485). Bernhaut uvádí dále v zemi lvovské Podhoroce (1579; Жер. IV?). Také zde běží asi o chybu. Buď má tam býti Podhorce (v zemi lvovské) nebo Podhorodce (Podhorojce, v zemi přemyšlské). — Na str. 22, pozn. 33 Bernhaut jmenuje vesnice na právu valašském, jichž polohu nemohl zjistit. Jsou to: Wrosch (viz v hořejším seznamu Wroż; Jabłonowski, Źródła dziej. XVIII. 1., píše Vroz, v rejstříku str. XL. pak Uroz), Zhczulina (což je shora uvedený Żulin, viz rovněž u Jabłonowského), Thorhowicza (viz shora), Hubiczszolo (1472; Agz XVII. 748; běží patrně o osadu Hubice [Hubic sioło]), Wola (1473; Agz XVII. 915) a Czyszowa (patrně totožná s osadou Cisowa, uvedenou v našem seznamu).

sanocké a samborské, méně již v krajinách jiných. Příčina zjevu toho spočívá hlavně v tom, že běží o půdu horskou nebo podhorskou a lesnatou, hodící se dobře k pěstování dobytka, ne však k zemědělství. Důležitost přehledu valašských osad na území polské koruny značně by stoupla, kdyby se někdo podjal obtížné práce a sestavil podobné přehledy i těch osad, které se řídily jiným právem než valašským, a kdyby pak počet obcí jednotlivých kategorií srovnal. Nebyloť vesnické zřízení v t. zv. vojevodství ruském tak prosté jako jinde, nýbrž vykazovalo naopak velikou pestrost. Udržely se tam totiž ze staré doby ještě původní osady spravující se právem ruským, k nimž se později přiřadily osady založené ua právu německém a konečně osady na právu valašském. Na etnickém rozhraní, kde se mimo to stýkalo obyvatelstvo ruské (rusínské) s polským, pestrost komplikovala se ještě vesnickým zřízením polským.

Přehled osad valašského práva na území nynější Haliče značně by vzrostl, kdyby byla sebrána všechna data týkající se vesnic jižní části bývalého Malopolska. Také kolem nového Targu v t. zv. Podhali i v nejzápadnějším cípu Haliče v bezprostředním sousedství Těšínska byly osady na valašském právu. Končině této věnováno bylo dosud málo pozornosti. (Malá je práce Łepkowského Osady na prawach obcych, wsie wołoskie . . ., Dod. tygodn. Gaz. Lwow. 1855, č. 17 a 18.) Nejnověji povšiml si jí Dr.Edmund Długopolski, autor prací Rządy Mikolaja Komorowskiego na Podhalu (Pam. Tow. tatrz. sv. XXXII., r. 1911), Przywileje sołtysów podhalańskich (Krakov 1914) a Przyczynki do osadnictwa wołoskiego w Karpatach (Sprawozdanie c. k. filii gimnazyum św. Jacka w Krakowie za rok szkolny 1915/16, str. 1—20). Do západního Beskydu směrem k Novému Targu valašská kolonisace zamířila již na počátku 15. stol. Długopolski, Przyczynki 5, ukazuje zejména na lokační privilegium vsi Ochotnica z r. 1416, dané Vladislavem Jagajlem Valachovi Davidovi. V privileji praví se sice, že ves ta má se říditi právem města Středy (Neumarkt, ve Slezku), avšak obyvatelstvu ukládají se dávky příznačné pro osady valašské. Pozdější lustrace, počínajíc od r. 1564, uvádějí v Ochotnici stále 8 usedlostí valašských. (Srov. Źródła dziej. XIV., Varšava 1886.; Małopolska, sv. III., str. 145: Ochotnica, ... 8 dworzyszcz wołoskich.) Jižně od řečené vsi na Podhali usadilo se podle Długopolského velmi mnoho živlu rusínsko-valašského, a osady zakládané tam v 16. a 17. stol. požívaly práva, jež bylo smíšeninou německého a valašského. Nebyl tam arci ještě konec valašské expanse na západ. Valaši dostali se odtud do okolí obce Żywiec a odtud zase dále do těšínského Slezska. — V poslední práci shora uvedené (Przyczynki) Długopolski použil listin týkajících se vesnic valašských, zakládaných v okolí Biecze. Uvádí zejména vsi Porzecze, Lipinki, Desznica, Wisłoczek, Wapienna. Na Sądecku věnoval pozornost vsi Gabońska Wola (privilej z r. 1489; podle Morawského. Sądeczyzna II.). Srov. také Czubek, Z przeszłości Podhala (Krakov 1914),

Máme-li náležitě pochopiti zvláštnosti vesnického zřízení valašského v rusínských krajích polské koruny, musíme se dotknouti i otázky, v čem spočívalo zřízení osad požívajících práva ruského. Otázka tato přirozeně došla povšimnutí již v literatuře starší. Před více než půl stoletím hr. Alex. Stadnicki v práci své O kniaztwach we wsiach wołoskich, z poglądem na wójtowstva we wsiach na magdeburskiem prawie osadzonych[1]) srovnával vesnické zřízení valašské s německým a částečně i s ruským a polským. Shledal, že kňazovstva valašská a vojtovstva německá shodovala se nejen co do podstaty instituce, nýbrž i v podrobnostech dotace s onou institucí spojené, a mimo to, že jen vesnice na právě magdeburském a valašském měly kňazovstva a vojtovstva.[2]) Kňaz stejně jako šoltys byl prostředníkem mezi vrchností a osadníky, maje dvojí povahu. Bylť representantem jak vrchnosti, tak poddaných. Jeden i druhý vybíral od sedlákův úroky a dávky, zastupoval je naproti vrchnosti i jinak, a jsa zároveň jediným nezávislým jejich soudcem ve věcech jak civilních, tak trestních, vázaným jen na jejich starobylá práva a obyčeje, byl tím samým zárukou neporušitelnosti těch práv a obyčejův a jisté samostatnosti obce.[3]) Kňazové sdíleli také stejný osud jako šoltysové. Úřady a statky jedněch i druhých přecházely do rukou šlechty, a počet kňazů i šoltysů se následkem toho tenčil, až jich zůstal na sklonku státu polského počet zcela nepatrný.[4]) Naproti vesnicím práva valašského a německého stály vesnice polské a ruské pod přímou mocí a patrimonijní jurisdikcí svého pána (vrchnosti) nebo jeho úředníků. Na statcích královských král vykonával tu jurisdikci svými soudci, kašteleány, starosty atd., na statcích soukromých pán sám soudil,

---

[1]) Dodatek tygodniowy Gazety Lwowskiej 1853, No. 11, 13, 15, 17, 19, 21. Je to pokračování práce téhož autora O wsiach wołoskich na północnym stoku Karpat.

[2]) Autor říká sice sołtys, ale ne sołtystwo, nýbrž wojtostwo. Odůvodňuje to (u. m., 41, pozn. 1) tím, že jen s vojtovstvem spojena byla jurisdikce a jiná práva, a že výrazem soltystvo označovaly se často již původně malé, od starostů na královské půdě zřizované svobodné statky, jimž nenáleželo žádné z t. zv. dominikálních práv. Takových soltystev bylo často několik v jedné vsi, kdežto vojtovstvo mohlo býti v každé vsi jen jedno. I sněmovní konstituce rozeznávají mezi vojtovstvy a soltystvy. Vojtové byli i v polských vesnicích, a záviseli na vrchnosti.

[3]) U. m., str. 42 a).

[4]) U. m., 73—75.

vedl správu a trestal. Pánovi (vrchnosti) v ruských i polských vsích náleželo právo rozdávati sedlákům pozemky, usazovati v nich řemeslníky, držeti krčmy, mlýny, vybírati peněžné pokuty a vůbec všechna práva, jež ve vesnicích německých a valašských náležela kňazům a šoltysům.[1])

Ještě lépe než hr. Stadnicki vystihl zvláštnosti práva valašského a rozdíl mezi ním a zřízením německým na jedné straně a zřízením ruským na straně druhé J. T. L. (= Lubomirski), autor práce Północno-wschodnie wołoskie osady (Bibl. Warsz. 1855 IV., 1—56). Povšiml si především toho, že obce rusínské znaly věče (obecní hromady) a představené zv. tivuny a desátníky. Kdežto šoltys a kňaz byl dědičným starostou vesnice, nebylo tomu tak u tivunů a desátníků. Zřízenci tito nebyli dědiční, ani nebyli voleni obcí, nýbrž byli dosazováni (jmenováni) vrchností,[2]) a proto měli postavení nepevné, opřené o právní obyčej, nikoliv o psané právo. Přes půl druhého století usilováno bylo prý o to, aby obcím Rusínů dána byla právní osobnost vzhledem k zámkovému a zemskému úřadu, aby v nich byla zosobněna tvůrčí síla, aby jim byl dán právní obhajce, který by byl zároveň prostředníkem mezi lidem a šlechtou. Prvým krokem v té věci bylo zřízení vojtů na právu magdeburském, ale zřizování vojtovstev bylo nákladné. Pán (vrchnost) tratil šestinu kapitálu, sedláci ztráceli náves, výhon a „zbytky“ (= změrky).[3]) Proto prý na př. v celé zemi bełzské založeno jen 9 vojtovstev, v chełmské pak 13 (v l. 1533—1538). Jestliže se vojtové neosvědčili po stránce hmotné, tím více po stránce morální. Neboť nikde nespojili svého zájmu se zájmem sedláků, kteří se na ně dívali jako na osoby jim cizí, a tivuna (za nového zřízení podwójci čili lentwojt) pokládali za jediného svého zástupce. Také přísnost soudnictví magdeburského byla úplně cizí mírnému starobylému soudnictví Rusínů, které jen velmi zřídka odsuzovalo

---

[1]) U. m., 41 b).

[2]) J. T. L., u. m., 37, praví sice: Urzędnicy ci nie byli to dziedziczni, nie przez gromadę wybierani, nie z ukazania urzędu . . , ale běží tu patrně buď o chybu tisku (místo nie z ukazania má býti ale z ukazania) anebo o nejasné vyjádření.

[3]) Naráží se tu na to, že vojt čili šoltys ve vsích založených na právu německém bral šestinu důchodů náležejících vrchnosti, a že mu náležela podle lokačních privilejí náves (villagium), pokud se týče požitky z ní vyplývající, dále pastviště (výhon) a zbytky (změrky) půdy, pozůstalé po rozměření na lány, čili t. zv. obšary (z něm. Überschar).

k smrti. V té příčině valašští kňazové, druzí co do postupu času prostředníci, byli příjemnější vrchnosti i lidu. Jejich mírné soudnictví sbližovalo je s obyčejovým soudnictvím ruským. Kňazové nečíhali prý na náves[1]) a pole obecní. Kdežto vojt (šoltys) byl nepřítelem věčí (vesnických hromad) a myslil, že je nahražuje, kňaz bral v nich účast a měl vliv na rozsudky jen potud, pokud slušně mohl si na to činiti nárok vahou věku i úřadu. Vojt měl 3—6 lánů, měl krčmy a nucenou robotu, kdežto kňaz přestával na jediném láně.[2]) Vojt usiloval o to, aby se stal pánem nad sedláky, kňaz pouze, aby byl prvým mezi sobě rovnými. Kdežto vojt snažil se, aby se stal šlechticem, kňaz klonil se spíše k lidu. Synové vojtovi trávili mládí jako vrchnostenští panoši, hospodáři nebo druhové pána v boji; synové kňazův naproti tomu dávali se mezi pěšáky a tvořili zároveň s braneckou pěchotou plebejský živel branné moci. Přesto však nekynula kňazům budoucnost. Někde kňazovstva výkupem přešla do rukou šlechty, jinde kňazové srovnáni s tivuny, a jiným, když zanechali obyčejů valašského práva, zabráněno souditi a vykonávati policejní moc.[3])

Valašské osady zaujímaly podle Lubomirského střední místo mezi osadami německými a ruskými také z jiného důvodu. Sdružení v obec pod správou kňazů bylo prý jejich předností před právem ruským, a zachování „spolků čili dvořišť" zase předností před právem německým, a v tom prý byla zároveň i příčina jejich úspěchu. Uvnitř byly valašské osady rozděleny na silné „jednoty — spolky", na venek, naproti úřadu, drobné „jednoty" družily se v širší jednotu, obec. Toto zřízení mohlo prý náležitě vytvořiti uvnitř bohatství pomocí práce a uhájiti tu práci před všelikými překážkami z venčí.[4]) Tato karakteristika hodí se ovšem snad jen na některé osady práva valašského, které byly zakládány na půdě nerozměřené na lány, a které se držely staré ruské hospodářské jednotky, t. zv. dvořiště, totiž kompleksu hospodářské půdy, bez určitého rozměru, na němž nedílně byla usazena skupina

---

[1]) V osadách založených na právu valašském náležela kňazovi náves jen někdy, když to výslovně v osazovací listině bylo uvedeno.

[2]) Tvrzení toto není úplně správné. Jak uvidíme níže, kňazové dostávali někdy také více než jeden svobodný lán, a sedláci robotovali jim rovněž jako šoltysům (ovšem jen několik málo dní do roka).

[3]) U. m., 37—49.

[4]) U. m., 14.

několika rodin. Byl to zbytek starého rodového zřízení, svazek, do něhož mohli vstupovati jakožto společníci (потужники, поплечники, сябры) i lidé cizí. „Spolek" pokládal za své všechny pozemky, jež vzdělával svou prací. V krajích s malou lidnatostí, kde spolek bez překážky mohl zvětšovati svou půdu, území dvořiště vyrůstalo časem v celou vesnici. Vnitřní organisace dvořiště je známa jen málo. Zdá se, že půda se nedělila na zvláštní díly, ale při tom nebyla přece ve vlastnictví kolektivním, nýbrž spoluvlastnictví, kde každé podílnické rodině náležela jistá ideální část, větší nebo menší podle jejího rozrodu. Hledělot se k počtu pozůstalých členů rodiny, mezi něž se dělily — ovšem jen ideálně — stejné na počátku podíly. Toto dvorcové zřízení narazilo za polského panství nad rusínskými zeměmi na velkou překážku se strany polské berní i hospodářské politiky. Dvořiště se svou nestejnou velikostí, se složitým rozdělením na jednotlivé statky s jejich ideálními podíly působila obtíže při zavádění stejnoměrného zdaňování půdy a kromě toho stála v cestě snahám zvětšovati velkostatky. Následkem toho byla půda rozměřena na jednotky stejné velikosti, lány, a lány pak děleny dále na poloviny a čtvrtiny.[1]) Použito tu bylo starší zkušenosti nabyté se zakládáním osad na právu německém, při nichž poprvé půda rozměřována na stejné jednotky, lány. Všeobecně zaváděno bylo toto rozměřování půdy zákonem z r. 1557.

Lubomirski dobře si povšiml, že osadám ruským scházel dosti samostatný prostředník mezi vrchností a sedláky, jakého měly osady na právu valašském ve svém kňazovi a osady na právu německém ve svém — mnohem nezávislejším šoltysovi. K jedné věci neobrátil však Lubomirski pozornost. Jen zcela všeobecně učinil zmínku o věčích (hromadách) rusínských obcí, nepřihlížeje podrobněji k jejich roli a významu. Bývalo by toho tím více třeba, poněvadž hr. Stadnicki, jak ukazují jeho shora zmíněná slova, upíral polským i ruským vesnicím všelikou autonomii. Musíme si tedy povšimnouti otázky, *požívaly-li rusínské vesnice* na území polské koruny vůbec nějaké *autonomie*, či podléhaly-li výhradně patrimonijní moci své vrchnosti.

Otázkou touto zabýval se, pokud běží o Červenou Rus (Halič), Linničenko v rozpravě své Черты изъ исторіи сословій въ юго-

[1]) Hruševśkyj, Жерела I., 7 a násl.

западной (галицкой) Руси XIV—XV-в. (Moskva 1894, str. 160—170), a pokud běží o celé území ukrajinské, Hruševśkyj v díle svém Історія України-Руси, V. sv. (Lvov 1905, str. 357—369). Ve starším ruském právu požívala samosprávy ne jen pouhá selská obec, nýbrž soubor několika vesnic čili t. zv. volosť. V čele jejím stál „starec", orgán volený hospodáři čili „muži" jednotlivých vesnic volosti. Autonomie této volostné obce podlamována byla záhy jednak knížecími úředníky, jednak i velkostatkáři, takže na počátku 16. stol. byla vzácným zjevem i na územích, v nichž se nejlépe udržovaly staré ruské řády. Jedním z nejvýznačnějších a nejznámějších její zbytků byly západoruské volostné soudy, nazývané v literatuře obyčejně soudy kopnými (kopa = hromada, obec). Zakládaly se na solidárním ručení obyvatelstva volosti za trestné činy na jejím území spáchané.[1])

Více než samospráva volostí dotýká se našeho předmětu *samospráva* prostých *vesnických obcí rusínských.* Hned předem budiž uvedeno, že postavení rusínského svobodného[2]) obyvatelstva selského v Haliči bylo po připojení této země k polské koruně poněkud lepší než postavení sedláků polských. Rozdíl mezi jedněmi i druhými sedláky byl již co do práva k půdě. Kdežto v Polsku záhy ujala se zásada, že vlastníkem selské půdy je vrchnost, a selská rodina jen jejím uživatelem, na Rusi ve 12.—13. stol. byla ještě dosti četnou vrstva sedláků majících k půdě právo vlastnické. Tito sedláci— „dědici", jak bychom je po česku a po polsku mohli nazývati, zastoupeni byli silně mezi rolnickým lidem rusínským v Haliči ještě po připojení k polské koruně. Ovšem právní nazírání polské nezůstalo bez vlivu na právní poměry rusínské. Činěn byl rozdíl mezi praksí a theorií. Ačkoli v životě uznáváno bylo obsáhlé právo rusínských sedláků k půdě, ujala se přece v theorii zá-

[1]) Otázka je celkem vzdálena našemu thematu, a proto se o ní nešíříme. Poučení nalézti možno nejen ve zmíněných pracích Linničenka a Hruševśkého, nýbrž zejména v literatuře uvedené Linničenkem (u. m., 157, pozn. 1). — Linničenko ukazuje na pozůstatky volostné obce v Haliči — ač výrazu volosť neužívá — na str. 160 a násl. uvedené své studie. — Listiny týkající se kopných soudů sebral M. N. Jasinskij, Матеріалы для исторіи судоустройства и судопроизводства въ литовско-русс. государствѣ. I. 1897.

[2]) Vedle svobodného rolnického lidu byly v Haliči ještě rozličné třídy obyvatelstva nesvobodného. Více o nich u Linničenka, u. m., 86 a násl., a u Hruševśkého, u. m., 116, 146.

sada, že vlastníkem selské půdy je šlechtic.[1]) Další rozdíl mezi sedláky polskými a rusínskými spočíval v tom, že sedláci polští brzo podlehli výhradné patrimonijní moci tříd vyšších, šlechty a duchovenstva, kdežto u sedláků rusínských se udržela jakási samospráva. Co se týče osobní svobody, měli ji v zásadě po celé stol. 15. jak sedláci polští, tak rusínští, třeba byla u sedláků rusínských obmezenější následkem toho, že byli poutáni pevnějšími svazky s obcí. R. 1435 zavedeno bylo však v Haliči polské právo, totiž správa a soudnictví polské, a kromě toho právo odchodu sedláků s půdy upraveno bylo po způsobu polském. Sedlák mohl statek svůj opustiti (v době vánoční), ale musel vrchnosti za propuštění dáti jednu kopu grošů, džber pšenice, dvě klády[2]) ovsa, čtyry rusínské koláče, čtyry slepice, vůz sena a vůz dříví.[3]) Tím jakož i dalšími právními předpisy upravujícími stěhování sedláků stávala se osobní svoboda sedláků i na Rusi v praksi velmi problematickou, až konečně i v theorii zanikla, když radomský sněm r. 1505 se usnesl, že sedlák nemůže se z vesnice vystěhovati beze svolení a vědomí pánova. Od té doby náležela stěhovací svoboda jen neusedlým.[4])

Tou měrou, jak ubývalo sedlákům osobní svobody, rostla patrimonijní jurisdikce vrchností.[5]) Zdálo by se tedy, že osady ruského práva neměly žádné autonomie, a přece tomu tak není. Již staroruské vesnice byly obcemi požívajícími jisté samosprávy. Samospráva jejich vyrostla ze základů hospodářských a vyvíjela se vlivem finančního systému ruských knížetství. Tak jako v jiných

---

[1]) Hruševškyj, u. m. V., 152 a násl., 155.

[2]) Co se týče velikosti „klády" (pols. kłoda, rus. колода), srov. Hruševškyj, Жерела I. 305: Korzecz w Samborze albo wierthel jest mało mnieszi drohobiczkiego, a czteri wiertele albo korcze czinią kłode iednę, w ktorą yuz bedzie oszm pułmiarkow, a w kazdem pulmiarku dwie maczi. (Maca z něm. Metze).

[3]) Agz. XII. č. 4203: Statutum Magnifici et generosi domini terre Polonie, utputa ...... cum multis aliis dominis terre Halyciensis ius, *quod fit* in *terris Cracouiensi* et *Sandomiriensi* et *terra Polonie*, laudaverunt et laudabiliter appellaverunt, quod sequitur forma tali. .... Cum aliquis incolarum de domo in villa a festo nativitatis Christi a domino suo recesserit, extunc domino ville sexagenam, viccum tritici alias dzber, duos truncos avene, IIII tortas rutinicales, quatuor genera gallorum alias cur, currum feni, currum lignorum dare debet.

[4]) Hruševškyj, u. m. V., 165—168; Linničenko, u. m., 123—126; Rundstein, u. m., 27 a násl.

[5]) Rundstein, u. m., 29, 37 a násl.

zemích byly i na Rusi jen některé části vesnické půdy ve vlastnictví jednotlivých rodin, kdežto půda ostatní náležela vlastnictvím celé obci, a byla tedy „občinou". Užívání občin upravováno bylo obecní hromadou, na níž vyřizovány byly všechny hospodářské věci, týkající se celé obce. Obec vydržovala si dále společným nákladem svého popa a chrám, vykonávala do jisté míry soudnictví a místní policii, platila společně některé daně, jež rozvrhovala na jednotlivé statky (rodiny), a volila si také své představenstvo.[1]) Stát nejen že nevystupoval proti obcím jakožto svazkům samosprávným, nýbrž naopak měl přímo zájem na tom, aby jim samosprávná jejich povaha zůstala. Nemaje dostatečného úřednického aparátu, který by se staral o řádné rozvrhování a vybírání daní, stát uvalil tuto povinnost na obce samé a usnadňoval si pomocí samosprávy svou správu finanční. Na tom nic se nezměnilo v Haliči ani za pozdější správy polské. I když některé daně byly ukládány jednotlivým domácnostem, byly přece jisté veřejnoprávní dávky uvalovány na celou obec, která sama se musela starati o jich rozvrhování na jednotlivé rodiny. Tak odváděly rusínské vesnice v Haliči na př. t. zv. stacijnou jalovici. Daň tato vyvinula se z dávky původně nahodilé. Obyvatelstvo mělo povinnost, když do vesnice přijel starosta nebo jiný úředník, poskytnouti mu byt a pohoštění, kterážto povinnost zvána statio čili stan. Později vyvinula se z tohoto nahodilého břemena dávka stálá a pravidelná. Celá ves dávati musela „stacijnou jalovici" anebo se vykoupiti peněžnou sumou.[2]) Takových dávek, které lpěly na celé vesnické obci, bylo více. Repartice jich náležela přirozeně obci samé.

V čele rusínských obcí stáli představení rozličných jmen. Abstrahujeme-li od názvů, jež se na půdě haličské nevyskytovaly (starci a sotští),[3]) jmenovali se představení rusínských vesnic v Haliči *tyvuny*, tyvony (starorus. *tiun*, *tivun*, slovo původu švédského, pols. *ciwun*), *vatamany*[4]) a *děsjatniky*. Terminu tyvun užívalo se více v severních krajích haličských, slova vataman

---

[1]) Hruševškyj, u. m., V., 363.

[2]) Hruševškyj, Жерела I., 19. — Dávky podobné uvaleny také, jak uvidíme níže, na osady práva valašského.

[3]) Terminů starci a sotští (sočtí) užívalo se podle Hruševského, u. m. V., 365, vedle názvů děsjatniki a tivuny v ukrajinském Polesí a na Pobuží.

[4]) Slovo vataman, ataman je tatarského původu. Daškevič, Болох. земля (Труды III. арх. съѣзда 1878 г. II. sv., 114) odvozuje termin ten od

více na jihu, zvláště ve starostvu snjatynském. V horských vesnicích starostva přemyšlského vatamani nazýváni byli též děsjatniky, ve starostvu sanockém užíváno i výrazu polského włodarz. Někde, jako na př. ve starostvu bełzském, byly v užívání nejen uvedené terminy, nýbrž i názvy práva německého a valašského. Říkalo se tam tedy často bez rozdílu kňaz, vojt, soltys, tyvun, vataman a děsjatnik.[1]) Všechny tyto terminy — až na výraz włodarz — máme doložené v lustracích královských statků z r. 1565, jak se možno přesvědčiti zvláště z rejstříku ke III. sv. publikace Жерела, vydané Hruševským, ale nelze pochybovati o tom, že tyvuny a vatamany měly i soukromé vrchnosti na rusínské půdě.

Rozličné názvy svědčily jen o rozličném původu vesnických představených rusínských. Za doby práva valašského nebylo již mezi úřady těmi žádného rozdílu; proto se obou názvů střídavě mohlo užívati.[2]) Přesto však nebylo postavení těchto starostů rusínských vesnic všude stejné. Záleželo asi mnoho na místních obyčejích, jež nebyly arci všude stejné. Již tím lišilo se postavení tivunovo (vatamanovo) od postavení šoltysa a kňaze. Kdežto oba posléze uvedení orgánové vesnické samosprávy v osadách na právu německém a valašském mohli se opírati o lokační privilegia, záviselo postavení rusínských tivunů a vatamanů jen na kolísavém, nepsaném právním obyčeji. Nemůže býti nejmenší pochybnosti o tom, že tivuni byli původně dosazováni vrchností. Ukazuje na to již sám původ tivunské služby. Byliť tivuni pouhými, a k tomu ještě obyčejně nevolnými sluhy panskými (tiun znamená i jazykově sluha; slovo souvisí s něm. Diener). Orgány více vrchnostenskými než samosprávnými zůstali asi tivuni i v době pozdější, kde rozdíly mezi svobodným selským lidem a nevolníky počaly se stírati, a kde se počala vyvíjeti jednotná třída selských poddaných (byť nevolnictví dlouho ještě aspoň částečně se udržovalo). I v době pozdější byli tivuni zajisté zpravidla jmenováni vrchností a jen zřídka voleni selskou obcí. Stejně s Hruševským[3])

---

tatar. odaman. Slovo to přešlo už před koncem 14. stol. od Tatarů na Podolí a odtud do Haliče, také ke kozákům. Srov. též Leontovič, Очерки исторiи лит. русс. права (ЖМНП. 1894, březen, 23), a Linničenko, u. m., 166. Viz i Agz (v rejstřících).

[1]) Jabłonowski, Źródła dziej. XVIII. 2, 174.

[2]) Pouze slovo děsjatnik má ještě jiný význam, který je vlastně původní.

[3]) U. m., V., 366.

proti Linničenkovi[1]) pokládáme za zcela výjimečný případ z r. 1456, zapsaný v soudních knihách lvovských, kde sedláci vesnice Suchoriče po soudním uvedení v držbu nového pána zvolili si sami tiuna (Agz XIV. č. 3568: Paschkonem filium Zahaykonis pro Thywno kmethones eis elegerunt).

Ještě méně místa mohlo býti pro tivuny dědičné. Hruševškyj[2]) uvádí sice dva takové případy z konce 16. a z prvé polovice 17. stol., ale po našem mínění neběží tu o tivunství dědičná. V případě prvém svoluje král r. 1596 k tomu, aby tivun služebných vsí Solonky a Žyravky u Lvova Stećko Chveďkovič odevzdati mohl tivunství, jež se tu nazývá vojtovstvím (advocatia), svému synu v doživotní užívání. Právě to, že král svoluje k disposici tivunově, a že tivunství může v rodině Chveďkovičově zůstati jen do smrti jeho syna, svědčí o tom, že neběží o tivunství dědičné, nýbrž jen takové, které z milosti královy otci i synovi je ponecháno Podobný je případ z r. 1642, kde král dovoluje tivunovi ve vsi Verbljanech v javorském starostvu, aby odevzdal držbu tiwonatus seu scultetiae svým bratrancům. Správná je zajisté poznámka Hruševškého, že tivunstva nabývala časem lecjakýchs znaků privilegovaných vojtovstev, a proto, i kdybychom připustili, že v dobách pozdějších zcela výjimečně se vyskytovala i tivunstva dědičná, bylo by se to stalo vlivem zřízení německého (podle dědičných šoltysů), a neběželo by tedy o pravou podobu zřízení ruského.

Co se týče vatamanů, Hruševškyj[3]) pokládá je za orgány původně volené. V Podolí, kde se nejdříve objevovali, vybírali daň pro tatarské baskaky. Ve druhé pol. stol. 15. nalézáme je v jižním Kyjevsku. Tam v každé vesnici jest „otamon", i v nejmenší o 2—3 statcích, ba známe vesnici, v níž byl pouhý otamon a již nikdo jiný. Hruševškyj srovnává tyto atamany s lokátory, kteří v dorozumění s knížetem nebo jeho náměstníkem sháněli lidi a usazovali se s nimi na jistém místě. Jakožto lokátoři byli arci jmenováni vrchností, ale kromě nich mohli býti i atamani volení. Také v Haliči setkáváme se v soudních zápisech 15. stol. s vatamany,[4]) a sice hlavně v jihovýchodní její části.

[1]) U. m., 166.
[2]) U. m., V., 366.
[3]) Історія V., 367.
[4]) Velmi mnoho dokladů ve XII. sv. Akt gr. i z. (viz rejstřík). — Vata-

V některých vsích byl vedle atamana ještě zvláštní *dziesiętnik*, jehož působnost není z pramenů dost jasná. Máme pramenné doklady, že se desátníci vyskytovali nejen ve vesnicích práva ruského, nýbrž i ve vesnicích na právu valašském. Akty grodzkie i ziemskie činí o nich zmínku jen několikráte, a to z území sanockého, lvovského a přemyšlského. Tak uvádí se r. 1450 ve valašské osadě Odrzechowa desátník Dragoš (Agz XI. č. 2885, 2889 a 2891). Jiný případ týká se desátníka jedné rusínské vesnice ve Lvovsku r. 1446 (Agz XII č. 1640). Sedláci mohou se z vesnice vystěhovati, jen pokud je jich přes dvacet, exceptis in numero pop, dzeszanthnik et aliis tribus, qui serviunt ad curiam et non laborant terram nec habent areas.[1]) Desátník jakožto služebný orgán vrchnosti nezahrnoval se tedy při propouštění sedláků do celkového počtu sedláků podobně jako pop, osoba ve vsi nezbytná, a jako tři jiné osoby sloužící vrchnostenskému dvoru. R. 1470 zaručuje se za kňaze valašské vesnice Makowa na Přemyšlsku celá obec a mezi jinými sedláky i desátník Senko. Častěji setkáváme se s desátníky na Přemyšlsku v lustraci královských statků z r. 1565. Opětovně uvádí se ve valašských vesnicích Tysové, Makové, Jamně, Bandrově, Stařavě, Lopušnyci vedle kňaze ještě zvláštní dziesiętnik, o němž se praví, že nic nedává královské komoře „względem posług" (ratione posług liber, wolen od dani ratione posług; co do Lopušnyce se podotýká: posługę ma na sobie nie małą).[2]) Jaké to byly služby, k nimž desátníci byli zavázáni, na zmíněných místech pramenů sice se nedovídáme, ale přece jest o tom řeč na místě jiném. V řečené lustraci poznamenáno jest v popisu týkajícím se poloruské a polovalašské vesnice Brilince (Жерела II. 122): „Desátníci ve vsích horských (to jest valašských) jsou zproštěni placení úroku z té příčiny, že berany a vepře, jak úročné, tak dávkové, vybírají od rozličných lidí, sedláků („kmetů") i jiných. Vybravše, pasou je dotud, až je odeberou od nich sluhové páně starostovi; jezdí též, kdy komu je nařízeno."

---

many nazývali se vesničtí představení také v Moldavsku, kde se výrazu toho užívalo vedle domácího jude a vedle slovanských terminů kňaz (cneaz) a dvornik (vornic, výrazu tohoto teprve v době pozdější). Bogdan, Despre cnejii români, 9—10, 13 (Über die rumän. Knesen, 532, 535 a 536).

[1]) Srov. Agz XII. č. 1729 a 2377, kde je rovněž řeč o obmezeném právu sedláků stěhovati se z vesnice jinam (právo to závisí na počtu sedláků ve vsi).

[2]) Hruševškyj, Жерела II., 127, 130, 132, 137, 140, 143.

Z místa tohoto jasně vidíme, že staré ruské instituce desátkové[1]) použila pozdější polská správa. Desátníci zavedeni byli i do osad založených na právu valašském. Že však zůstali i ve vesnicích práva ruského — tam, kde dříve vůbec se vyskytovali —, to vidíme rovněž z pramenů. Totéž místo lustrace, z něhož jsme čerpali poučení o funkcích desátníků v obcích valašských, zpravuje nás o tom, že desátníci byli také ve vsích ruských. O ruské části osady Brilince se praví, že v ní bylo 15 sedlákův usedlých na půlÍánech, a nad to sedlák šestnáctý, „*dziesiętnik* albo *wataman*, ratione posług wolien od dani". V případě tomto měl tedy desátník postavení vatamana; byl obyčejným vesnickým představeným jako v jiných rusínských vesnicích tivun. Případ podobný uvádí Hruševškyj.[2]) Desátníkem stal se jeden ze sedláků se zřetelem k jeho chudobě, patrně proto, že vrchnost neměla od něho žádného příjmu, a bylo jí tedy milejší, když sedlák ten zastával aspoň službu vatamana (desátníka), než aby zadarmo byl zproštěn dávek. Případy takové byly však výjimečné. Desátníci, pokud se kde vyskytovali, byli zvláštními vrchnostenskými zřízenci vedle tivunů (atamanů). Z jednoho místa pramenů vidíme, že desátníci dohlíželi nad sedláky při robotě[3]). Byli však i desátníci většího významu. V jedné listině nařizuje král následkem stížnosti sedláků tenutáři, aby nekázal sedlákům robotovati pro desátníka a nedovoloval mu křivditi jim.[4])

Ze soudních knih dovídáme se, jaké byly *povinnosti tivunů a vatamanů*. Poučný je zejména zápis čís. 4727 Agz XIII. z r. 1462 (z Premyšlska). O zběhlém tivunovi vesnice Wolczysczowice praví pán jeho šl. Budziwoj, že „měl klíče od dvora, od majetku jeho a úroky i jiné důchody vybíral od sedláků," a že uprchl, neučiniv s ním počtu a neodevzdav mu úroků (census). Čtouce tento záznam, vidíme před sebou ještě tivuna Ruské Pravdy s nezbytným jeho odznakem, klíčem. Z jiných zápisů soudních (srov. zejména XII. a XIV. sv. Agz) vidíme, že tiuni (vatamani) hájili i jinak zájmů

---

[1]) Instituce tato není nám dostatečně známa. O výklad pokusil se sice již Linničenko, u. m., 110 a násl., 113 a násl., podle něhož běží tu o organisaci podhradského obyvatelstva ve staré době, ale přes to nemáme o věci jasné představy.

[2]) Акты Барскаго староства (Архивъ Югозап. Россіи VII.) I. (1893), 157.

[3]) Акты Бар. стар. I., 238.

[4]) Hruševškyj, Історія V. 368.

své vrchnosti. Tak často čteme, že tivun omlouvá na soudě nepřítomnost svého nemocného pána a odkládá soudní termin. Účastní se i reklinace (výpovědi) sedláků. V pramenech (Agz XII. 3620) čteme na př.: Cum wathaman et cum homine extraneo hominem (= cmetonem) reclinaverunt. Recessionalia, totiž plat, který platil odcházející sedlák svému pánovi, často byl skládán v domě tivunově, rovněž tak osielczyzna, suma dávaná novým pánem sedlákovým pánovi dřívějšímu.

Tivun zastupoval také obec před úřady a cizími osobami, činil výpovědi v záležitostech úředních a měl i úkoly fiskální. V pramenech mluví se ne dosti jasně i o tom, že tivun „prohrál sedláka". Rundstein[1]) připouští, že v některých případech mohla by se věc vykládati tak, že tiun na soudě vystupoval jako zástupce šlechtice, pána sporných sedláků, ale případy jiné ukazují, že tiun byl osobou přímo zúčastněnou. Tak Pavel Petrilowsky vyhrál r. 1441 nad vatamanem Ostapkem (sdal Ostapkonem watamanum de Zagorze) spor o člověka Kuzmu. V soudním zápise (Agz XII. č. 895) se praví, že Ostapko nec per se nec per aliquem terminum primum attemptavit. Právem vyvozuje Rundstein z těchto slov, že Ostapko vystupoval jako strana přímo interesovaná, a ne jako zástupce vrchnosti. Podobný případ zaznamenán jest v Agz XII. pod č. 1956. R. 1448 pohnal šlechtic Jan Skarbek ze Sarnčuků Matěje vatamana z Posochova o dva lidi, avšak prohrál. V zápise se praví: Qui wataman ipsum Scarbek pro praemissis hominibus evasit (= vyhrál) et memoriale posuit, quod judex recepit et homines retinuit (t. j. wataman) et judex cum dominis (= s přísedícími soudními) ipsos (= homines) sibi (vatamanovi) adjudicavit.

Tiun vykonával místo vrchnosti *také soudnictví*. Agz. XV. č. 4163 obsahují zajímavý soudní zápis. Král Kazimír pohnal r. 1483 Ondřeje a Kristina, pány vesnice Pelepelniky (podle Jabłonowského Perepelniky) v zemi lvovské, aby se zodpovídali z toho, že nechtěli svým tivunem vyhověti žalobě Černavy z Nosců, člověka Pavla Oleského, podkomořího lvovského, na člověka poddaného svého Ivance z Pelepelniků, který řečenému Černavovi ukradl kobylu v ceně 1 hřivny. Ze zápisu toho vidíme, že tivuni měli povinnost přijímati žaloby na sedláky své vesnice a souditi o nich. Kdo byli

[1]) Ludność wieśniacza ziemi halickiej, 11. Srov. co píše Rundstein o tivunech na str. 10—11, 32 a 38.

přísedícími tivunského soudu, není zaznamenáno. Zdá se, že fungovali tu všichni sedláci. Odepřel-li tivun žalobcovi právo, bylo to zrovna tak, jako by to byla učinila vrchnost, a proto si žalobce mohl stěžovati přímo u krále. Z jiného zápisu (č. 1119) téhož XV. sv. Agz z r. 1472 se dovídáme, že Dyminěc, tiun Rafaela z Jaroslavi, starosty lvovského a tenutáře narajovského, žaloval šlechtice Klementa z Wirzbowa z toho, že syn jeho Mikuláš žijící s otcem nedílně (comestor panis) s 20 jinými šlechtici a tolikéž nešlechtici dopustil se výboje ve vsi Narajově „et repercussit duas portas et tria hostia apud tywn, ubi habet castigationem alias *kaszn* (= kazň) *tota villa* et ipse Dymynyecz et ibidem repercutiens truncum (= kládu, trestací nástroj) et tres seras violenter fregit ipsius Dymynyecz, ubi fur ipsius captivus sedebat, et eundem furem ipsius violenter cum facie alias z *lyczem* ....“ Zápis ukazuje, že pod mocí tivunovou bylo též vesnické vězení, kam dáváni byli chycení zloději a jiní delinkventi.

Tivun mohl přirozeně souditi jen tehdy, když nebyla interesována jeho vrchnost, jinak musel rozhodovati soud jiný. V Agz XII. č. 1670 (z r. 1446) čteme: ..... si aliquis kmeto sibi esset reus, erga eundem habet bonum terrigenam locare eundem judicandum. Běží tu o nález haličského zemského soudu, jejž si vykládáme tak, že šlechtic nemohl v záležitosti se svým poddaným souditi ani sám ani svým tiunem, nýbrž musel požádati někoho ze sousedních šlechticů, aby takovou spornou věc rozhodl. Soud cizího šlechtice nebyl však soudem jedinoosobním, nýbrž šlechtic nanejvýše jen předsedal, maje po boku několik přísedících, jak vidno z pramenů, zmiňujících se jen o soudech složených z několika osob. Tak čteme v Agz XII. čís. 941 (z r. 1441), že šlechtic Jan Kola z Martinova ve sporu s arcibiskupem o poddanou arcibiskupovu zběhlou na panství Kolovo dosadil za soudce Michala z Luky, kolomyjského vojta, šlechtice Ivanka Podmichalovského ze Zaluže, panského správce z blízké vsi Cieliatniky (Teljatniky) a nějakého blíže neoznačeného Petra Krispa. Soud skládal se tedy v tomto případě ze čtyr osob, z nichž hlavní byl ovšem kolomyjský vojt jakožto osoba úřední, znalá práva. O jiném takovém čtyřčlenném soudě zmiňuje se zápis haličského zemského soudu čís. 1980 Agz XII. z r. 1448. Ve sporu řečeného Jana Koly z Martinova se šlechticem Vincencem z Nienczyna (srov. zápis čís. 1983) rovněž o poddaného rozhodoval soud, v němž zasedali: zase kolomyjský

vojt Michal, Kolův vataman Pavel ze vsi Martinova, krčmář Kolův Pavel z téže vesnice a nějaký Barsa z Koršova, vesnice v povětu kolomyjském. Ačkoli se v zápise nepraví, kdo byl tento Barsa, sotva byl asi šlechticem, neboť jinak byl by označen jako nobilis — tak aspoň se ve všech zápisech soudních, z nichž čerpáme, šlechtické osoby označují —, a proto soudíme, že běží tu o vatamana vesnice Koršova, který na soudě zastupoval svou vrchnost, podobně jako v soudě shora uvedeném panský správce osady Cieliatniky. Hruševśkyj[1]) uvádí jiný takový kolegiální soud z doby pozdější. R. 1601 zasedali v soudě rozhodujícím o žhářství, jehož se dopustil poddaný proti své vrchnosti, vojt sousední obce německého práva a přísežní kmeti sousedních vesnic (počtem osm) za účasti sousedních vrchností a dožádaného vozného.

O zřízení vesnic založených na *právu německém* není třeba mnoho se šířiti.[2]) Známeť jednak toto zřízení z půdy české, jednak naskytne se nám níže příležitost srovnávati toto zřízení s řády platnými v osadách práva valašského, jež byly vlastně napodobením zřízení německého. Od vesnic práva ruského (i polského) lišily se osady založené na právu německém svou *autonomií.* V čele stál dědičný šoltys nebo vojt, jímž se stával lokátor (kolonisátor). Po boku měl sbor kmetů (scabini, jurati), s nimiž vykonával soudnictví. Nad soudy vesnickými stály vyšší soudy práva německého. Odměna šoltysova spočívala jednak v několika svobodných (t. j. břemen prostých) lánech a v právu míti mlýn, po případě i krčmu jednak v podíle na úrocích a platech odváděných obyvatelstvem vrchnosti, někdy i v jiných výhodách. Dávky sedláků pro vrchnosti byly písemně ujednány a nebyly tak vysoké jako u sedláků vesnic ruských. Vyjmutí z jurisdikce pravidelných zemských soudů bylo velikou výhodou sedlákův usazených na právu německém.

O vesnickém zřízení polském nebudeme jednati z toho důvodu, že na půdě rusínské, na níž hlavně nalézáme osady práva valaš-

---

[1]) Історія V., 371.

[2]) Z literatury buďtež uvedeny tyto práce: Vladimirskij-Budanov, Нѣмецкое право въ Польшѣ и Литвѣ (Petr. 1868); Halban, Zur Geschichte des deutschen Rechtes in Podolien, Wolhynien u. der Ukraine (Berlín 1896); Kaindl, Beiträge zur Geschichte des deutschen Rechtes in Galizien (Archiv f. österr. Gesch., sv. 95 a 96); týž, Geschichte der Deutschen in den Karpathenländern, I. sv. Geschichte der Deutschen in Galizien bis 1772 (Gota 1907).

ského, nebylo vesnic práva polského. Jen všeobecně budiž tu podotčeno, že vesnické zřízení polské bylo velmi podobné zřízení ruskému podobně jako zřízení valašské bylo blízké zřízení německému. Přejdeme k *právu osad valašských.*

V historickém přehledu o zakládání osad na právu valašském v rusínských zemích polské koruny bylo vykládáno, že valašští kolonisté dostali se na území rusínské dílem z Uherska, dílem z Moldavska. Již v severních Uhrách stýkal se živel valašský s rusínským, a právo valašských osad severouherských bylo vlastně zřízením valašsko-rusínským anebo lépe řečeno zřízením německým použitým na vesnice s obyvatelstvem původně většinou pastýřským. Odtud se vyvinuly modifikace vesnického zřízení německého, jež způsobeny byly v osadách práva valašského zvláštním zaměstnáním jejich obyvatelstva, převážně pastýřského. Pravdu má Hruševśkyj,[1]) když praví, že právo valašských vesnic vytvořilo se v berežském, marmarošském a sedmihradských komitátech 13.—14. stol. jakožto kombinace valašského vesnického zřízení a hospodářství s formami privilegovaných obcí německého práva a přesazeno byvši na rusínskou půdu ve druhé polovici 14. stol., vyvinulo se tu definitivně v 15. stol., modifikováno jsouc dalšími vlivy lokačních forem německého práva, obyčejového ruského a státního polského a jsouc závislé na poměrech místního hospodářství. Mýlí se ovšem Hruševśkyj, myslí-li, že dvacátek z ovcí, s nímž se v Haliči setkáváme, je místní haličskou zvláštností. Viděliť jsme, že ovčí dvacátek platili valašští sedláci již v Uhrách.

Osady na právu valašském zakládány byly v Haliči podobným způsobem jako osady práva německého. Velmi pěkně líčí nám věc lustrátor samborské země r. 1568. Ačkoli zpráva jeho pochází ze druhé polovice 16. stol., kdy právo valašské bylo mezi Rusíny již v úpadku, není příčiny pochybovati o tom, že popis ze stol. 16. hodí se i na poměry starší, a proto ho používáme.[2]) Lustrátor líčí zakládání osad na právu valašském takto: „Poněvadž starostvo samborské maxima ex parte leží v horách, kde se nedaří ozim — trváť dlouho zima a na podzim silně mrzne —, jest většina vsí

---

[1]) Історія V., 374.

[2]) Polský originál, vypsaný z Litevské metriky IV. B č. 22, fol. 3, uveřejněn jest u Linničenka, u. m., 173 a 174.

ve starostvu samborském založena na valašském právu. Ty, vyjímajíc některé bližší polím (?), nejsou povinny k robotě. Neboť není u nich pro špatnou půdu velkostatků. Sejou oves a trochu žita a chovají dobytek. Jako dávky odvádějí berany a vepře, některé i břevna do pil a do bělidel, a všechny jsou zavázány k opravování zámku a dovážení dříví do něho. V některých vsích, poněvadž jsou vzdálené od dvora (velkostatku), je tento pořádek: Každá *krajina* má svého *krajníka*, jehož poslouchají kňazové, každá ves má *kňaze*, jehož poslouchají sedláci, kteří sami bdí nad pořádkem. Dvakráte do roka scházejí se do města všichni lidé z těch vsí na „*sbory*" (hromady), z nichž jeden bývá o sv. Petře a nazývá se jarním, druhý o sv. Martině podzimním. Tam přinášejí od nich kňazové úroky (czynsze) a „poplatky" (dávky), tam konají se i *soudy* a vyměřují se i vybírají soudní poplatky. Dostávalo se toho starostům nemálo, ač naříkali, že byly (ony platy a dávky) inventovány v inventářích J. M. krále .... Zasedají na těch soudech podstarosta, dvorský sudí k tomu určený, a odvolání jde k starostovi. Pro lidi (sedláky) je to takovým břemenem, že, ačkoli někteří nemají na sboru co dělati, přece všechny tam ženou, takže nebožáci marně tam tratí čas, pročež za pana Starzechowského ti, co neměli tam co dělat, dali jednou po 4 groších, aby nemuseli jít na sbor. Krajníci mají za svůj úřad od každého člověka, který chová ovce, po sýru (bochníku sýra). Za krajníka dosazují starostové někoho z kňazů. Kňazové ve vsích Jeho královské Milosti obyčejně mají po několika lánech polí, roboty od sedláků, koledy, koláče, rovněž ve vsích mlýny, valchy (folusze), třetinu úroků J. král. Milosti, dávek z ovcí, vepřů; také koláče ty a koledy na velkonoce a vánoce vykupují lidé penězi, někdy i roboty. A J. M. král má jen dvě části (třetiny) úroků, což ostatně všeckno záleží na dobré vůli starostově (t. j. kolik chce králi odvésti). — Přišel sedlák k starostovi, prosil, aby mu dovolil u nějakého potoka ves osadit (založit), dávaje mu několik set a někdy i tisíc zlatých, při čemž hned si vymiňoval ta pole, třetinu, mlýn, koláče atd. Starostové neměli proč činiti jim obtíže, poněvadž z toho (z prázdné půdy) neměli požitků, a po „vysezení svobody", po uplynutí několika let, brali neočekávané příjmy. A tak, co se upeklo, to ukrojili, nedbajíce příštích věcí, na což jim dávali své listy, jichž potvrzení bylo pak dosahováno v královské kanceláři. — Kňazům se však hned platilo, neboť rozměřivše

půdu, hned brali od každého sedláka po kopě grošů osadného (osadczyzny), což je již tak obvyklé, že se o to ani nesmlouvají. Proto sedláci již role J. M. krále pokládají za prodané sobě od kňazův a nakládají jimi mezi sebou jako svými vlastními.[1]) — A aby tím spíše mohli přilákati sedláky, vyprošovali jim (lokátoři) u starostů svobodu (zproštění od břemen) infiniti temporis. Ačkoli měli všechny pozemky vyměřiti na dvořiště (lány), ačkoli jménem (slovem) dvořiště jsou stejně veliká, přece velikost jich je různá podle toho, jak který kňaz při osazování dal mnoho peněz. Tím se stalo, že některá dvořiště mají po 16 prutech šestiloketných na šířku, na délku 7 (?),[2]) kterážto výměra je správná, jiná dvořiště však in duplo po 32 na šířku, ač na délku někdy více mají, a ač pole jsou lepší, a jiná konečně po 24 (prutech). To vědouc J. M. králová Bona za držby své, vyslala revisory k měření, ale oni nerozměřovali na novo půdu, nýbrž prostě zvýšili platy vesnic, zvláště takových, kde se nehledí k výměře půdy, nýbrž k dýmům (počtu statků). Stalo se tak, že ti, co mají čtvrti, v některých vsích poměrně více platí než ti, co mají půl dvořiště (lánu), což je věc velmi nespravedlivá . . .“

Zpráva tato je velmi cenná, neboť, jak vidíme, znamenitě doplňuje informace naše, jež můžeme čerpati ze zachovaných lokačních privilejí, z lustrací královských statků i jiných pramenů.

Zpráva lustrátorova týká se arci jen půdy královské, spravované královským úředníkem nazv. starostou (capitaneus), avšak zachované prameny poučují nás o tom, že podobným způsobem jako na půdě královské zakládány byly valašské osady i na půdě soukromé. Královský úředník nebo vlastník soukromé půdy uzavíral s lokátorem (osadovník),[3]) totiž osobou, která se zavázala osaditi vykázanou jí pustou půdu (vastitatem, desertum radicitus locare, osadzić na surowem korzeniu), smlouvu, podle

---

[1]) Vzhledem k této zprávě lustrátorově nemá pravdu Długopolski, Przyczynki, 13, když praví, že sedláci valašští nic neplatili za obdrženou půdu. Třeba neplatili nic pánovi půdy, dávali, jak vidno, po kopě grošů — aspoň na Samborsku — kňazovi. Długopolski, u.m. 13, uvádí jako výjimečný případ, že ve vsi Deszníci Marek Stadnicki, pán vsi, 16 let po lokaci přidal šoltysovi a poddaným r. 1576 „přímerky“ (zbytky polí) a dostal za ně od šoltysa a hromady obecní 100 tolarů.

[2]) U Linničenka, u. m., 174: wdlug 7 dlej, což se na str. 173 rusky překládá: 7 длей въ длину.

[3]) Termin tento viz v Жер. II. 152.

níž tento lokátor dostával v nové budoucí osadě dědičně určitý počet lánů (dworzyszcze, łan, area) prostých všech úroků a dávek a vedle toho ještě různá práva jakožto dotaci starostovského úřadu v oné vesnici, udělovaného mu pánem půdy rovněž dědičně. O smlouvě sepisována byla listina ve formě t. zv. *lokačních výsad*. Tyto lokační privileje na právo valašské mají stejnou podobu s lokačními výsadami na právo německé, ba shodují se s nimi namnoze i co do samého obsahu. Také lokátoři osad podle práva německého dostávali v budoucí, jimi založené vesnici starostovský úřad dědičně, a podobná byla i jejich úřední dotace. Starostové tito měli ovšem jiné jméno v osadách práva valašského než v osadách na právu německém. Zde nazývali se šoltysy (pols. sołtys, z něm. Schultheiss) nebo vojty (pols. wójt, z lat. advocatus, něm. Vogt), tam však *kňazy*. Po celé století 15. setkáváme se v soudních zápisech z ruské půdy koruny polské pravidelně s tímto jich názvem (knyaz, knyasz, ksancz, ksądz, knedz, knez atd., viz rejstříky v Agz).[1] Teprve ve stol. 16., když právo valašské se počalo sbližovati a také směšovati s jinými právními soustavami haličských vesnic, nazýváni byli kňazové valašských osad někdy také *soltysy*, *vojty*, *vatamany* a *tiuny*. Úřad kňazův a dotace s ním spojená sluje v pramenech *kňazstvem (kňazovstvem)*.

Lokační privileje netýkaly se arci jen poměru mezi darovatelem půdy a lokátorem (příštím kňazem), nýbrž i poměru mezi oběma na jedné straně a mezi příštími osadníky nově zakládané vesnice na straně druhé. Z toho důvodu právě nebylo možno použiti při zakládání nových osad formy smlouvy mezi pánem půdy a lokátorem, nýbrž formy privilegia.

Lokátorem, a tedy *kňazem* býval zpravidla *sedlák* nebo *měšťák*. Vidíme to ze slov privilegií, jež se udělují laborioso, provido, honesto N. N., jak se označovali sedláci a měšťané. Nescházejí však také příklady, že kňazovství se udílí *šlechtici*, jako na př. r. 1509 v Ustřikách šlechtici Ivonovi Jančovičovi ze Sedmihrad, r. 1532 v Nanové šlechtici Michaelovi, r. 1533 ve Dverniku a Polanách šlechtici Ivanu Tarnowskému, r. 1572 v Polavách šl. Ivankovi a Michaelovi Odrzechowským atd.[2]) Někdy se stával kňazem

---

[1]) Zcela výjimečně nazývá se kňaz po latinsku *dux villanus*. Viz Hruševškyj, Матеріали (Зап. Наук. Тов. ім. Шевч. LXIX, 1906), čís. XCV.

[2]) Viz lokační privileje uveřejněné hr. Stadnickým, str. 63, 38, 36, 43.

pop. Tak tomu bylo na př. r. 1537 v Ternové Horní a Dolní.[1]) Jak nám již pověděl lustrátor r. 1568, platívali lokátoři starostům za udělení privilegia, pokud se týče za dědičné kňazovství jistou sumu peněz. Zpráva tato potvrzuje se zněním několika privilegií, vydaných Petrem Kmitou, vojevodou a generálním starostou krakovským, nejvyšším maršálkem království polského a starostou spišským, přemyšlským a kolským. Tak prodal tento Kmita kňazovství v Boberce r. 1537 za 70 zl., ve Zviňači a Rovieni r. 1541 za 100 zl.[2]) Udělil-li privilej král sám, rozumí se, že nežádal za to peněz; naopak, privilej byl aktem milosti, projevovaným zpravidla ovšem jen vůči jednotlivcům, kteří si dobyli nějakých zásluh. Takové byly asi původně všechny privileje, udělované od králův obyčejně jen osobám šlechtickým.

Podobně jako vojtovstva, udělována byla i kňazovstva původně *dědičně.* V privilegiích výslovně se uvádí, že kňazovstvo držeti bude nejen obdarovaný, nýbrž i jeho haeredes et posteri legitimi perpetuo et in aevum. Také se dává kňazovi právo všelikým způsobem o úřadu a dotaci své disponovati. Privilegia činí však kňazovu disposici závislou na svolení vydavatele privilegia,[3]) čímž se lokační výsady na právo valašské liší od výsad na právo německé. Rozdíl onen vysvětluje se zkušenostmi nabytými se šoltystvími osad německého práva, zkušenostmi, jež vedly ke známému článku Vislického statutu De scultetiae emptione et venditione: Cum officium scultetorum semper existat servile, et ad nutum dominorum suorum stare et facere jure teneantur, indecens est, ut majores aut potentiores personae in scultetias aliquas praeter dominorum voluntatem assumantur, idcirco fuit visum nostris baronibus, ut nullus miles aut alius quicunque illustris emat aut acquirat sibi in aliqua villa scultetiam *praeter illius villae possessoris sive domini sive patroni voluntatem*, factam autem emptionem contra hoc statutum decernimus irritam et inanem.[4])

---

[1]) Privilej u hr. Stadnického, str. 33 a 34.

[2]) Rovněž u hr. Stadnického, 29, 25, 27. — V privileji pro Ropienku z r. 1513 se praví, že kňazovstvo bylo prodáno za 12 zl., avšak místo pro duodecim florenis má státi bezpochyby pro ducentis florenis. Viz *Přílohy.*

[3]) Opětovně čteme v listinách: ... dictam scultetiam concedimus vendere, commutare et alienare, *nostro tamen ad id consensu prius accedente.*

[4]) Volumina legum (vydání petrohradské z r. 1859) I., str. 17. Viz též Jireček, Svod zákonů slov., Statut Visl. I. čl. 107.

Z ustanovení tohoto vidíme, že již v prvé polovici 14. stol. četná šoltystva dostávala se prodejem anebo jiným způsobem do rukou mocných osob, což čelilo proti zájmům vrchností. Proto bylo v zákonodárství Kazimíra Velkého zapovídáno disponovati soltystvy beze svolení vrchnosti. Z téhož důvodu nedovolovalo se kňazům, aby disponovali kňazovstvy bez souhlasu s vrchností. Bylo tomu tak již od samého počátku kolonisace na právu valašském. Již v privileji Vladislava, knížete opolského, daném r. 1377 (1378) Valachovi Vladimírovi se praví, že obdarovaný i jeho děti mohou darovanou půdu prodati a zaměniti, avšak jen se svolením knížete (Agz VII., str. 22). Podobná výhrada ve prospěch darovatele obsažena je ve výsadním listě daném r. 1444 králem Vladislavem šlechtici Zankovi, Valachovi z Turky, na pusté místo, na němž vznikla osada Ternowa.[1])

Zákaz daný Vislickým statutem nebyl zachováván, a proto obnoven r. 1510 na sněmě v Piotrkově. Učiněno tam bylo toto usnesení: Saepenumero advocati, sculteti et molendinatores juri dominorum per ignorantiam detrahere consueverant et vendebant vel oppignorabant advocatias, scultetias et molendina in toto vel in parte absque consensu dominorum suorum. Quapropter constituimus, ne hoc amplius facere audeant, sub amissione summae, pro qua vendiderint vel oppignaverint, fisco domini sui, in bonis vero nostris Nobis applicandae. Petentibus autem ad oppignorandum consensum non negabimus, sine tamen incommodo nostro; et Cancellaria non amplius debet recipere a consensu quam a centum florenis quindecem grossos.[2])

Teprve v dobách pozdějších udílena byla kňazovstva jen *na doživotí.* Příklad máme v privileji z r. 1572, daném Zikmundem Augustem bratrům Ivankovi a Michalovi Odrzechowským na ves Polavy.[3]) Uvedení šlechtici dostávají kňazovství ve vsi Polavy jure advitalitio, ad extrema singulorum vitae tempora, a král se

---

[1]) V privilegiu tom, uveřejněném hr. Stadnickým, u. m. 31, se praví: Quam villam Ternowa per ipsum collocatam cum omnibus utilitatibus (Zanco Walachus fidelis Noster) pacifice possidebit temporibus perpetuis et in aevum nec non commutabit, alienabit, obligabit, vendet et in usus ipsius beneplacitos ipse et sui successores legitimi convertet . . ., *Nostro* tamen *et successorum Nostrorum consensu et voluntate ad id accedente speciali.*

[2]) Volumina legum I., 169.

[3]) Stadnicki, u. m., 43 a 44.

zároveň zavazuje, že nevykoupí dotčené kňazovství po dobu života obdarovaných pro svou komoru ani nedá jinému svolení k výkupu.

Také jen na doživotí vydáno bylo již r. 1553 privilegium týkající se kňazovstva ve vsi Strwiążek čili Ustrzyki, rovněž r. 1565 v příčině kňazovstva v téže vesnici (se stejným závazkem, že ani komora královská kňazovstvo po dobu života obdarovaných nevykoupí ani král jinému výkup nedovolí), dále privilegium z r. 1600 na kňazovstvo v Korosně a Korosenské Woli.[1])

I zde vidíme vliv zákonodárství a také prakse vztahující se především na soltystva v osadách německého práva. Kdežto podle zákonodárství Kazimírova a usnesení sněmu z r. 1510 se nedovoloval prodej sołtystev a jiná disposice o nich beze svolení vrchnosti, prohlášeno bylo najednou ve čl. 31 usnesení sněmu varšavského z r. 1563 a 1564 něco zcela nového: každé vojtovstvo a soltystvo bylo „na skupie", t. j. mohlo býti vykoupeno proti vůli držitelově, „gdzie by dożywocie nie zakroczyło."[2]) Privilegium na dědičné soltystvi — a ovšem i kňazovství, jež v listinách skoro napořád soltystvem je nazýváno — držiteli nic nebylo platno. Vrchnost, v jejímž zájmu dotčené sněmovní usnesení bylo vydáno, měla právo takové dědičné soltystvi vykoupiti. Pouze ten soltys (kňaz) byl proti výkupu chráněn, který obdržel soltystvi (kňazovství) jenom na doživotí. Bylo-li již před r. 1563 započato s vydáváním privilegií jen na doživotní soltystva a kňazovstva, stalo se doživotní jich udílení od r. 1563 pravidlem.

Lokační výsada byla zároveň *exempcí z pravidelného soudnictví zemského a z platnosti zemského práva.* Obyvatelstvo nové osady podrobováno bylo *jurisdikci* svého *kňaze*, a zaručováno mu bylo *užívání valašského práva.* Srov. na př. privilegium z r. 1513 pro kňaze vesnice Ropienky (viz Přílohy). Praví se tam: Incolae dictae villae nullo alio, tantum ipso *jure valachico* gaudebunt, et ipsi cmetones nullibi et coram nullo alio nisi in villa eorum dicta *coram suo sculteto* judicabuntur ... Kňazovi uděluje se soudní moc ve věcech nejen civilních, nýbrž i trestních.[3]) Zároveň se mluví

---

[1]) Hr. Stadnicki, u. m., 68, 70, 62.

[2]) Vol. legum II. 28.

[3]) Viz totéž privilegium pro Ropienku: Insuper praefato sculteto ac ejus successoribus in dicta nostra villa *in omnibus causis, tam criminalibus quam capitalibus*, judicandum, sententiandum et condemnandum, secundum

o jurisdikci nad kňazem: Scultetus coram nullo alio, tantum coram nobis — t. j. před starostou, bylať Ropienka založena na půdě starosty Petra Kmity — vel nostris successoribus aut judicio nostro generali . . . . respondebit.

Ještě výraznější jsou slova privileje Petra Kmity z r. 1541 pro valašskou obec Rovieň: Eximimus etiam dictae villae cmetones ab omnibus juribus ruthenicis, polonicalibus et teutonicalibus ac quibusvis aliis, sed illos *in jure Valachorum* conservabimus. Qui quidem cmetones *coram nullo alio nisi coram eodem sculteto pro causis quibusvis judicabuntur.*[1])

I když se nejstarší výsadní listiny o exempci z pravidelné jurisdikce nezmiňují, vyhražují osadníkům aspoň *valašské právo*, v čemž je implicite obsaženo i uznání vlastního soudnictví. [2]) Neboť kdo by v nejstarších valašských osadách, skládajících se vesměs aneb aspoň převážně z Valachů a požívajících také práva valašského, byl mohl souditi jiný než znalec tohoto práva, valašský kňaz? Prvé valašské osady na půdě rusínské požívaly tedy práva valašského v celém rozsahu, nejen pokud běželo o veřejnoprávní zřízení správní a soudnictví, nýbrž řídily se i hmotným právem valašským, o jehož podrobném obsahu se z pramenů ovšem nedovídáme. Stav tento netrval však dlouho. Tou měrou, jak přibývalo osad jen podle jména „valašských", složených z obyvatelstva rusínského, ubývalo půdy hmotnému právu valašskému, až bylo konečně vytlačeno, když lid pozdějších „valašských" osad byl výhradně aneb aspoň převážně rusínský. *Pojem práva valašského se* tedy *časem zúžil* — odpadlať z něho složka, týkající se práva hmotného —, a valašským zůstalo toto právo jen co do

---

quod jus valachicum exigit et postulat, eandem facultatem concedimus et admittimus.

[1]) Hr. Stadnicki, u. m., 28. Podobně zní i jiné lokační privileje, jako pro vesnice Bielczarowou a Boguszu na Sandecku (Stadn., u. m., 89, 84), pro Poławy (t. 43) a j.

[2]) Mezi listiny tohoto druhu náleží privilej z r. 1424 pro vesnici valašskou Ruda v Belzsku. Praví se v něm: . . . Intra ipsam villam Valachos locandos decrevimus . . ., dantes et concedentes . . . omnibus et singulis ibidem residere volentibus *plenum jus Valachorum,* prout ceteri Valachi in terris nostris eodem jure gaudent et utuntur, *absolventes* ipsos *Valachos ibidem ab omnibus juribus ruthenicalibus,* ita ut de cetero eodem jure ruthenico non judicentur nec judicare aliquis ipsos jure ruthenico praesumat. — Tekst uveřejnil J. T. L., Pólnocno-wschodnie wołoskie osady, str. 11.

zřízení veřejnoprávního a co do břemen, vyplývajících ze zvláštností hospodářského života valašských osad. A poněvadž časem i hospodářské rozdíly mezi vesnicemi valašskými a ostatními se stíraly, sbližovalo se valašské zřízení vesnické se zřízením osad nevalašských, takže z něho zůstaly konečně jen nepatrné zbytky, pokud se týče vytvořil se nový smíšený typ vesnických osad, jak to bylo řečeno již shora.

O takovémto vývoji svědčí zejména privilej z r. 1441 daný královnou Žofií Valachovi Jakobci na vesnici Radošice (viz Přílohy). Jest zároveň ukázkou toho, jak se někdy pojmy práva valašského a německého mátly, patrně následkem toho, že právo valašské bylo vlastně jen modifikací práva německého. Ačkoli se výsadní list uděluje Valachovi a z obsahu jasně je zřejmo, že běží o osadu na právu valašském, přece se v tekstu praví, že sedláci ve věcech velkých i malých budou povinni odpovídati před svým šoltysem (rozuměj kňazem) jure eorum *ruthenico*, ale hned na to se pokračuje: Damus insuper antefato Jakobcowi liberam facultatem sculteti am antefatam *jure teutonico* locare, a pak se až dokonce nemluví o právu jiném než německém, jež se tu jednou nazývá jus teutonicum maydeburgense.[1])

Hruševśkyj[2]) praví, že podobná ustanovení o právu rusínském obsažena jsou v jiných listinách na valašské právo ze 16. stol., z čehož prý je zřejmo, že „valašské právo", připomínané v listinách, bylo ve skutečnosti obyčejovým právem *ruským*, s dodatkem rozličných speciálních praktik a forem osad tohoto typu.[3])

Dotace kňazovská záležela především z několika *lánů* prostých břemen. Počet jich závisel na velikosti vesnice a také na námaze, kterou měl kňaz při založení jejím. Nejčastěji čteme, že kňaz

---

[1]) Srov. podobný případ se vsí Ochotnica (viz shora str. 316 pozn.) jakož i se vsí Szczawne. V regestru z r. 1523 praví se o vsi Szczawne: Valachi incolunt, sed jure teutonico utuntur, ale v inventáři z r. 1546 a v lustraci z r. 1565 nazývá se ona vesnice již valašskou. (Hruševśkyj, Жер. III. úvod, str. 12. pozn. 1.) — Nepřesné stilisování privilegia pro Radošice přimělo Bernhauta, Przyczynki do historyi prawa niem. i wołoskiego w województwie ruskiem, 26, k mínění, že výsadou radošickou uděleno bylo právo německé.

[2]) Істоpiя V., 377.

[3]) Podobné je mínění Długopolského, Przyczynki, 5, podle něhož na Podhali požívaly vesnické osady zakládané tam v 16. a 17. stol. práva německo-valašského.

dostává 2 dvořistě čili lány (areae). Tak tomu bylo v 16. stol. podle lokačních výsad pro Zviňač, Rovieň, Boberku, Ternovou, Nanovou, Berehy, Krosno a j. valašské osady.[1]) Jsou však také výjimky. Ve vsi Ustřiky kňaz dostal 3 lány (vedle toho ještě $^1/_4$ „na wygon" propter depellendam gregem),[2]) ve vsích Dvernik a Polany činila kňazovská pozemková dotace 4 lány[3]) a v Polavách dokonce 5 lánů.[4])

Kromě celých lánů kňazové dostávali ještě *změrky*, totiž zbytky půdy, které zůstávaly po rozměření kolonisovaného prostranství a přidělení jednotlivých lánů osadníkům. V pramenech se tyto zbytky nazývají po latinsku *excrescentiae, residuitates, extremitates, superstitiae, superfluitates agrorum, portiones, partiales*, někdy též *mericae* (bývalať to hlavně půda lesní, nevykrčená), a po polsku *obszary* (z něm. Überschar, psáno též někdy abschari, happschari, obirschari a pod.), *przymiarki, kosary* (?)[5]) a *łazy*.[6]) Tento termin, vzatý z kolonisace osad na právu německém, ukazuje nejlépe, jak vzorem pro zakládání osad valašských byly vesnice podle práva německého.

Změrky dávány byly kňazům „sine damno cmetonum et silvarum" a také s dodatkem „ubi cmetones non possunt locari". Znamenalo to, že rozsah změrků neměl býti zvětšován ani na újmu sedláků ani na škodu vrchnostenských lesů, a sedláci nesměli tam být usazováni.

V některých osadách valašských dostával kňaz mimo to i *náves* (*villagium, exitum commune, exitorium, planities*, pols. *nawsie*). V osadách založených na právu německém náves podle obyčejového práva náležela vždycky šoltysovi, v osadách valaš-

---

[1]) Teksty u hr. Stadnického, str. 25 a násl.

[2]) Hr. Stadnicki, 65.

[3]) U. m., 36.

[4]) U. m., 43.

[5]) U Stadnického, 78. Nemá-li tu státi obszary?

[6]) Жер. II. 269: Tamże są sztuki rol rzeczone *łazy* (ves Surowica). T. II. 273: *Obschary*. Tamże są role puste rzeczone *łazy* (Kulaszne). — Výraz *obšar* znám byl také starému jazyku českému. Viz Emler, Deset urbářů českých (Praha 1881, nákl. Kr. čes. spol. nauk), 101 a 103. — Slovo *laz, lazy* je běžné nejen na území polském a rusínském, nýbrž i českém (Emler, u. m., 211, 222; Kott, Česko-něm. slovník), a také u jižních Slovanů (Daničić, Рјечник; Novaković, Село, 168 a násl.; Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar).

ských však jen tehdy, když výslovně to bylo v lokačním privileji řečeno. Tak tomu bylo na př. ve výsadě pro obce Dołżyca, Bogusza a Bielczarowa

Lánů svých a obšarů mohl kňaz používati buď sám anebo mohl na nich usaditi t. zv. *zahradníky* (*hortulani, zagrodnicy*), jež musíme dobře rozeznávati od sedláků (cmetones), kteří, jak již bylo řečeno, na obšarech usazováni býti nesměli.[1]) Rovněž tak mohl na návsi usazovati *řemeslníky* (*artifices*). Co do počtu zahradníků i řemeslníků býval kňaz v některých výsadách obmezován, v jiných však nikoli. Tak praví se v privileji pro Boberku z r. 1537: Item praefatus scultetus habebit et ejus successores habebunt ortulanos, artifices... Podobné je znění výsady lokační pro Ternovou z téhož roku, pro Nanovou z r. 1532 (kde se mluví jen o zahradnících) a j. Naproti tomu privilej pro Berehy z r. 1532 dovoluje kňazovi míti jen dva nebo tři zahradníky, co pak se týče řemeslníků, připouští artifices duos vel tres cujuscumque artificii. Ve výsadní listině polavské z r. 1572 se kňazovi dovoluje usaditi hortulanos viginti in fundis ejusdem villae, quorum singuli per medium laneum agri occupare poterunt.

Řemeslníků vesnických nebývalo přirozeně mnoho. Ve kterých vesnicích nebylo kňazovi výslovně uděleno právo usaditi řemeslníky, tam se po mínění hr. Stadnického[2]) mohli vkrádati jen pod jménem zahradníka. Bylo tomu tak i ve vsích na právu německém.

Od zahradníků a řemeslníků na půdě kňazově usazených měl kňaz právo vybírati úroky a dávky, jež s nimi smluvil. Také ve vsích založených na právu německém šoltysové z valné části brali od zahradníkův úroky. Dokazují to berní universály počínajíc od r. 1552 do 1578, jež činí rozdíl mezi soltysy a vojty majícími (úroky a) kmety a těmi, kteří jich nemají. Mohli-li soltysové míti své kmety,[3]) směli tím spíše míti zahradníky.[4])

---

[1]) Hruševškyj, Жер. II. 34 (úvod), praví, že zahradníků ve vsích práva valašského nebylo. Privileje lokační i lustrace svědčí však o jiném. Ostatně, sám Hruševškyj otiskl ve své sbírce listin, Матеріали, čís. 76, 109, 128, výsady pro Zubkov, Příluky a Polavy, kde se mluví též o zahradnících.

[2]) O kniaztwach we wsiach wołoskich, 50 *a*).

[3]) Kmeti soltysů a vojtů neseděli arci na obšarech, nýbrž na lánech soltysovských. Nazývali se „podsadky".

[4]) Na dotčená místa universálů berních ukázal již hr. Stadnicki, O kniaztwach we wsiach wołoskich, 49 *b*). Srov. na př. universál z r. 1552,

Rozdíl mezi kmety, jež soltys nebo kňaz usadil na své půdě, a těmi, kteří seděli na lánech dvorských (vrchnostenských), byl podle hr. Stadnického ten, že tito byli vlastníky (požitkovými) přidělených jim pozemků, kdežto u sedláků soltysovských a kňazovských vlastnictví náleželo soltysovi a kňazovi.[1])

Lokačním privilejem udíleno bylo kňazům dále právo k držení *mlýna* (*molendinum*), *stoup* (*molendinum conculcatorium, stępy*), někdy i *valchy* (*pannitorium, molendinum trusatile, torquatile, m. fullonarium*; *folusz, walidło*) a *pily* (*serra, tracz*, rus. тартак) a velmi často také *krčmy* (*taberna*). Právo na mlýn a krčmu měli také šoltysové v osadách německého práva. Těžili z nich měrou velmi vydatnou, poněvadž místní obyvatelstvo nesmělo obilí své v cizím mlýně mlíti ani líhové nápoje odjinud než z domácí krčmy odebírati (t. zv. práva donucovací, jura bannalia, Bannrechte, Zwangsrechte). V osadách založených na právu valašském přibývalo k oněm právům někde též právo k držení valchy, ač někde zase výslovně bylo zakázáno valchu zříditi.[2]) Stavění a držení mlýnů, valch, pil a také *bělidel* náleželo k oblíbeným živnostem Valachů. Zprávy toho se týkající sebral, pokud běží o Belzsko, kníže Lubomirski. Ve vsi Ratě vystavěli Valaši pilu a dělali prkna. Ve Woli Dworzecké bylo pilové kolo, jež hnalo dvě pily najednou (Inventář star. belz. z. r. 1571). Měli i skelnou huť v Paňkově. Z kamene dobývaného v lomech u Lubiče vyráběli mlýnské žernovy. Poddaní Wierchraty těžíce z vápenných ložisek okolí, pálili v několika pecích vápno. Bereście na Lubomsku (v zemi chelmské) vystavělo svým nákladem mlýn na Bugu o šesti kolech a sedmém pro valchu. Znamenalo to veliký pokrok; neboť tamní sedláci užívali dotud hlavně jen ručních mlýnů. Valaši přispěli mezi rusínským lidem nejen k používání vody jako hybné síly, nýbrž dobyli si i jiných zásluh o hospodářské povznesení lidu. Vynikali také v umění stavebním. Ve Woli Dworzecké vystavěli

---

Vol. legum II., 10 (Item sculteti et advocati), universál z r. 1565, t. II. 61a) (Item sołtysi, wojtowie wolni) a j.

[1]) Rozdíl dotčený je podle hr. Stadnického vidět ze sbírky listin obsažených v Knize soudů bielczarowských (ze vsí valašských krajiny bielczarowské), kterou autor — viz práci jeho O kniaztwach we wsiach wołoskich, 49 *b*) — slíbil vydati. Není nám známo, stalo-li se to.

[2]) Srov. privilej pro Ternovou z r. 1537 (Stadnicki, O wsiach tak zwanych wołoskich, str. 34).

špýchar, na nějž se chodili dívat lidé z daleka. Na Kamionecku usadilo se několik Valachů v Selci, a hned se objevila pila a v zámku nová pekárna a pivovar (1535). Valaši zavedli dále valašské sukno (pannus valachicus) na šaty. Brunatné sukno, jehož s oblibou počali užívati polští a rusínští venkované, bylo původně výhradným výrobkem valašským. Vyšlo nejprve z valch valašských a množilo se čím dále tím více po zemi. Valaši začali také vyráběti plátno lepšího druhu a vyznali se výborně v běličství, zlepšili rasu ovcí, způsob jich chovu a množení, od nich pocházelo i rozšíření „čabanských" vepřů a jich zušlechtění, křížení jich s místním vepřovým dobytkem a zlepšení skotu zavedením plemene uherského.[1])

Četné lokační výsady udělují kňazům dále *mellificia libera*, t. j. právo míti ve vrchnostenských lesích *včelníky* („*pasiky*", lat. též *sareptae*), právo na *rybníky* (*piscinae*, *prensurae piscium*), na *rybolov* v řekách a potocích tekoucích vesnicí, právo na *chytání ptáků* (*aucupationes*) a *hon zvěře*.[2]) Užitky ze včelařství (z lesních brtí) náležely kňazům buď výhradně aneb aspoň částečně.[3]) Právo k rybolovu měli i šoltysové v osadách německého práva. Řidčeji činí se u šoltysů zmínka o včelnících, snad proto, že v německých vesnicích nebylo tolik pěstováno včelařství. Za to častěji mívali šoltysové právo honby ve dvorských lesích, kdežto valašským kňazům bylo právo to udělováno jen zřídka.

Právo *pásti dobytek ve dvorských lesích* udělují kňazovi lokační výsady Boguše a Bělčarové. Stadnicki[4]) nepochybuje však, že mu právo to náleželo i v Berehách, Dolžici a Ustřikách, poněvadž kňaz neměl nikde menších práv než sedláci, a tam oni dotčené právo měli.

Všechny shora uvedené výhody, jichž se kňazovi od vrchnosti dostalo, týkaly se půdy anebo souvisely s půdou. Na tom však

---

[1]) J. T. L., Północnowschodnie wołoskie osady, 14—16.

[2]) Viz teksty lokačních výsad u hr. Stadnického. Srov. též privilej radošický (v Přílohách): Concedimus etiam sculteto venandi et agitandi feras . . . facultatem (právo to uděleno kňazovi s příkazem, že čtvrtinu ulovené zvěře odevzdá královně nebo starostovi). Habebit etiam scultetus in fluvio piscandi omnibus retibus potestatem. — Kňaz bogušský (1544) byl zavázán odevzdati tenutáři každého čtvrtého z ulovených medvědů a divokých kanců (Stadn., 84).

[3]) Privilej lopušnický ukládal kňazovi, aby dvě třetiny medu odváděl do přemyšlského hradu. Długopolski, u. m. 11.

[4]) O kniaztwach we wsiach wołoskich, 51 *b*).

odměna nepřestala. Svobodné lány a jejich příslušenství dostával kňaz za to, že osadil prázdnou půdu, jež dosud ležela ladem, a vlastníkovi tedy nic nevynášela. Pozemková dotace, pod kterýžto pojem subsumovati můžeme všechna shora uvedená práva udělená kňazovi, měla býti odměnou pouze za námahu spojenou s tím, že půda nepřinášející vlastníkovi užitku proměněna byla v půdu budoucně výnosnou. Výnos spočívati měl v placení úroků a dávek se strany kolonistů, po případě i v konání jistých bezplatných služeb pro dosavadního vlastníka půdy. K vybírání úroků a dávek a k dohledu nad konáním dotčených služeb bylo však třeba nějakého prostředníka mezi kolonisty a vrchností, a tím prostředníkem byl kňaz. Také za tuto prostředkující činnost kňaz musel být nějak odměněn. Bylo tedy v lokačních výsadách kňazům, podobně jako v osadách na právu německém šoltysům a vojtům, zaručeno *právo na jistou část úroků* a *dávek*, vybíraných od sedláků pro vrchnost. Obyčejně mohl si kňaz z vybíraných úroků a dávek ponechávati *třetinu*, a dvě třetiny odváděl vrchnosti. Ale kňazova činnost byla ještě obsáhlejší. On také soudil sedláky své vesnice ve vzájemných jejich sporech, a i v této své soudcovské funkci vybíral pro vrchnost jisté *poplatky* a *pokuty*. Rovněž z nich náležela mu jistá *část*, zpravidla rovněž třetina. Někde však bývala kňazova část platů, dávek a soudních pokut snižována na šestinu anebo činěn rozdíl mezi některými druhy platů a dávek, z něčeho bral totiž kňaz třetinu, z jiného šestinu.

Lokační privileje ze 16. stol., uveřejněné hr. Stadnickým a týkající se většinou kraje sanockého, udělují kňazovi skoro napořád *třetinu*. Užívá se těchto slov: *tertia pars* omnium redituum Nobis quotannis reddendorum, tum etiam poenarum quarumvis judiciarium ipsis (advocatis, kňazům) debebuntur (Dvernik a Polany, 1533); habebit ipse scultetus *tertiam partem* omnium et singulorum proventuum et obventionum de hac villa (Nanova, 1532) provenientium *more aliorum scultetorum*; concedimus iisdem advocatis et eorum successoribus ex omnibus censibus et poenis judiciariis et quibusvis daciis *tertium denarium, tertium porcum, tertium agnum* (Polavy, 1572); item eidem sculteto damus et tollere admittimus *tertium denarum* de omnibus proventibus et censibus ordinariis ex eadem villa (Berehy, 1555, pokud se týče 1532) annuatim provenientibus alias juxta consuetudinem *in aliis villis nostris regalibus* observatam; insuper iidem advocati Korosnenses

(1555) et eorum legitimi successores de omni datione Nostra gregum ex hac ipsa villa annis singulis Nobis solvi solita *tertium agnum et tertium porcum*, de pecuniis vero, quae pro expeditione bellica, quoties occurrerit, ex eadem villa colligi consueverunt, et similiter de omnibus poenis judiciariis..., kunicznego itidem et wschodnego tertium denarium seu partem terriam, duabus pro Nobis reservatis, de eadem villa perpetuo habebunt; tertium denarium de quolibet censu et tertium denarium de qualibet re judicata (Ustřiky, 1509); praeterea de omni datione nostra pecuniaria judicata et gregaria ex villa ipsa nobis provenienda tertium denarium, tertium agnum et tertium porcum ipse scultetus et ejus leg. successores de villa praefata habebunt (Wiczów, 1569).

Šestinu brali kňazové ve vesnicích kraje sandeckého, Bělčarové (1531: de omnibus censibus et praestationibus annuis tam pecuniariis quam aliis realibus... sextam partem habebit; na pokutách participovali však třetinou) a v Boguši (1544; užito týchž slov). Rozdíl mezi praestacemi jednotlivých druhů činěn byl ve výsadě pro Dolžici z r. 1548. Praví se tam: poenarum et divortii trinam partem seu grosz accipiet, ex datiis autem ceteris omnibus (puta censum) et aliis sextum grossum seu denarium percipiet, porcum et agnum tertium percipiet, ex datiis ab hominibus exigi solitis more valachico... Rozdíl podobný činí se již v privileji pro Radošice z r. 1441, v němž se ustanovuje: A quoque censu sextus denarius sculteto, qui pro tempore fuerit, et tertius denarius de qualibet re judicata pertinebit.

Také v lustracích z r. 1565 uveřejněných Hruševským mluví se buď o třetině nebo šestině, jež náležela kňazovi, anebo se mu z něčeho přiznává třetina, z jiného však šestina, z něčeho dokonce nic.[1])

[1]) Třetina náležela kňazovi na př. v Lužku Dolním (Жер. I. 269), ve Smolné (t. I. 283) a j., šestina z mnohých valašských osad na Sanocku, jako ve Szczawném (t. II. 274), v Czystohorbě (t. II. 276 a 277), v Rzepiedzi (II. 277), v Lupkově (II. 278) atd. Nestejně participoval kňaz na dávkách v Lodyně (II. 152). Srov. slova lustrátorova: Tego wszystkiego kniaź będzie brać, jako osadownik, ex censu grosz szósty, ex porcis et agnis partem tertiam, a k tomu se ještě dodává: a do inszych rzeczy nie będzie nic miał. — Podobně bylo tomu ve vsi Turzańskie (II. 275 a 276), kde kňaz (v lustraci zvaný vojtem) bral z úroků šestý groš, z dávky vepřové však jen třetinu. — Ve vsi Makové (t. II. 129 a 130) bral kňaz z úroku (k němuž také sám byl povinen) jednu třetinu, avšak z ovsa „zliesnego" a ze slepic

Dále měli kňazové právo vybírati od sedláků dvakráte do roka, a sice na velkonoce a vánoce, dávky zv. *koledou* (*kolędka, koliada, koliadka*), *poctou* (*poczta, poczastka*), *koláči* (*kołacze*). Latinsky nazývá se tato koleda *strenna, honoraria, honoramentum, columbationes.* Záležela ve slepicích, vejcích, koláčích (toria), valašských sýrech, chlebě a obilí. Někde nebyl to vlastně žádný příjem pro kňaze, poněvadž se vyvinul obyčej, že kňazové o velikonocích a vánocích sedláky hostili. Dávky jejich byly tedy vlastně jen příspěvkem k takovým hostinám.[1])

O koledě zmiňují se lokační výsady těmito slovy: Cmetones in eadem villa (Ustřiky, 1509) residentes singulis annis super festum Nativitatis Christi semel duos gallos et duos caseos valachicos vel tortas rationis strenae et altera vice pro festo Paschae similiter duos valachicos caseos vel panes et triginta ova ... advocato praestent; cmetones Nostri ad sculte tum cum strenna alias z kolędką in anno bis ire tenebuntur, semel pro festo Nativitatis Domini cum gallis et tortis, secundo pro festo Paschae cum ovis et tortis (Zviňač, 1541); damus eidem sculteto obventiones alias poczatka, quae aliis scultetis dari solita est ab antiquo (Nanova, 1532); erunt quoque adstricti ipsi advocati sive sculteti kniaziones dicti duabus vicibus, nempe pro festo Nativitatis Domini et festo Paschali, pro ipsis incolis omnibus convivium praeparare, ad quod convivium omnes incolae singulatim per medium corretum siliginis, duos gallos, ova viginti conferre erunt obligati (Polavy, 1572); licebit eisdem advocatis villae Korosno et eorum successoribus legitimis ex cmetonibus villae praefatae honoraria alias poczty bis in anno ... recipere (Korosno, 1555).

Konečně měli kňazové právo na *několik dní bezplatné práce* sedláků své vesnice. Ačkoli, jak uvidíme, valašské osady aspoň

---

nic. Podobně bylo tomu ve vsi Jamna (II. 131), kde kňazovi náležela z úroku třetina, avšak z ovsa a ze slepic nic. Také v Brilincích (II. 123) z některých dávek kňaz nebral nic. — Při vypočítávání třetiny činily se jisté srážky. Viz str. **353**, pozn. 1.

[1]) Stadnicki, O kniaztwach, 57 *a*), pokládá hoštění sedláků se strany kňazů za obecný jejich závazek, jak prý o tom svědčil obyčej, který se pod jménem „spowiedzi" udržel ve vsích valašských až do 19. stol., avšak, i když připustíme, že hoštění to bylo silně rozšířeno, sotva bylo obecným závazkem. Soudíme to z odhadní listiny v příčině kňazovstva ustřického z r. 1569 (ve sbírce listin hr. Stadnického, str. 73), kde se odhaduje výnos koledy.

původně v zásadě byly zproštěny veškerých robot pro vrchnost — jen jisté služby vojenské a policejní tvořily výjimku —, zaručuje se přece v lokačních výsadách kňazům, že jim sedláci několik málo dní do roka bezplatně budou pracovati. Tato robota pohybovala se od dvou do šesti dnů ročně a byla někde co do druhu práce přesně určena, jinde však závisela na vůli kňazově. V několika privilejích ukládá se sedlákům společná hromadná robota zv. *tłokou* (convocatio, totéž, co se v Čechách a v Srbsku nazývalo *shonem* a na Rusi *vzgonem*). Dvoudenní robota ustanovuje se v privileji pro Boberku (1537): Cmetones villae praefatae sculteto suo et ejus successoribus tenebuntur in anno duas dies laborare, prout in aliis villis Nostris observatur. Také v Derevně a Koble robotovali sedláci pro kňaze podle výsady z r. 1499 dva dny do roka,[1]) rovněž v Ropience.[2]) Robota třídenní určuje se na př. ve výsadách pro Nanovou, Ternovou, Zviňač, Rovieň, Korosno, Bělčarovou, Boguši a Vičov. Viz slova privilejí: Damus eidem sculteto et successoribus ejus labores post incolas villae ipsius tres dies (Nanova, 1532); cmetones villarum praefatarum (Ternova Horní i Dolní, 1537) sculteto suo et ejus successoribus tenebuntur tres dies laborare, *sicut eis mandabit in anno, aliaque omnia onera* et *debita*, quae omnes cmetones scultetis suis in Craina Nostra Olszanicensi tenentur, similiter praefato sculteto . . . explere tenentur; cmetones dicto sculteto quolibet anno *diem arare, alium falcastrare* et *tertium metire* tenebuntur (Rovieň, 1541; podobně zněla výsada pro Zviňač); licebit advocatis villae Korosno (1555) . . . cmetones cogere ad laborandum sibi *tribus diebus in anno, quemcunque laborem ipsi sculteti voluerint*; cmetones Bielczarowa villae (1531) nihil aliud laborare tenebuntur, nisi sculteto laborabunt tres dies in anno et circa ejusmodi laborem victum necessarium eis scultetus suppeditabit (podobného znění byl privilej pro Boguši z r. 1544); licebit sculteto cmetones cogere sibi ad laborandum tribus diebus annatim, videlicet ad agros colendum, falcastrandum et metendum (Wiczów, 1569).

Pětidenní robotu pro kňaze nařizovala výsada osady Berehy (1532); z toho připadal 1 den na orání a po 2 dnech na žetí obilí a kosení sena. Šest dní do roka robotovali pro kňaze v Ustřikách

---

[1]) Hruševškyj, Матеріали, čís. 60.
[2]) U. m., 76.

(1509). K hromadné robotě pro kňaze zavázáni byli sedláci Dołžice (cmetones tenebuntur ire ad convocationem alias na tłokę ad scultetum trina vice per annum ad laborem, quemcunque jusserit aut opus habuerit) a Polav[1]) (incolae erunt adstricti ad quosvis labores subeundos, tam per se quam per familiam et equos bovesque sex dies in anno laborare ad convocationes vulgo tłoki dictas, quoties opus fuerit convenire), vedle čehož sedláci Dołžice byli povinni ještě opravovati hráz u mlýna a sedláci polavští dělati místní cesty (vias in eadem villa virgultis et rubetis, quando necessitas postulaverit, sternere), což nebyla již robota jen ve prospěch kňazův, nýbrž i pro ně samé. — V Brilincích (Жер. II. 124) kňaz za to, že mu sedláci podle potřeby jeho robotovali, dával vrchnosti každého roku 24 zl.

Práva, požitky a výhody, jichž se kňazům valašských osad v lokačních výsadách dostalo, byly, jak vidno, veliké. *Povinnosti kňazů* naproti tomu nebyly nijak tíživé. Povinnosti nejdůležitější, sehnati pro novou osadu sedláky, zbavil se kňaz — kolonisátor nejdéle v několika málo letech. Dokud svoboda sedláků nebyla ještě příliš obmezena, nebývalo těžko najíti pro novou osadu kolonisty. Někdy podařilo se lokátorovi osaditi vesnici v krátkém čase. Když však stěhování sedláků bylo stěžováno, a když mimo to výhody kynoucí osadníkům v nové vesnici nebyly veliké, trvalo někdy několik let, než lokátor sehnal potřebný počet sedláků. Lustrace ukazují nám, jak pomalu někdy nové vesnice vznikaly. Tak praví se (r. 1565) o vsi Solince, že počali ji osazovati za sanockého starosty Petra Zborowského „na surowem korzeniu", že však jsou v ní zatím usazeni jen dva kmeti, a třetí je kňazem. Ač místo je dobré k osazení vsi, přece veliký les a množství medvědů, kteří ničí lidem usazujícím se dobytek, kolonisaci značně vadí.[2]) O vsi Wołoszatce se praví: Ves ta je založena v horách (na płoninach) v pohoří zvaném Beskydy, 12 mil od Sanoka. Kňaz usadil se tam r. 1557 sám, maje svobodu (zproštění od břemen) na 20 let a sehnal dosud jen dva lidi, k tomu ještě zloděje (obu furtatów), kteří dosud velmi málo (půdy) skopali.[3]) Ještě pomaleji šlo to se založením

---

[1]) U Polav je však pochybno, vyhražoval-li lokační privilej robotu ve prospěch kňazův či ve prospěch vrchnosti. Upozornil na to již hr. Stadnicki, O wsiach t. zw. wołoskich, 16.

[2]) Жер. II., 287.

[3]) U. m. II., 286. — V privilegii pro Ropienku dovoluje se kňazovi,

vsi Subieńsko, rovněž na Sanocku, jako osady právě jmenované. Nějaký kňaz Jacko dostal privilej již r. 1549 — lustrace konala se r. 1565 —, ale pro rozsáhlost lesů teprv po deseti letech počali se tam lidé usazovat. Vyměřeno bylo prozatím (do r. 1565) jen pět lánů, jež „kopají" (vzdělávají), „a ještě může být osazeno druhých pět lánů."[1]) Podobně bylo tomu v Bannici, kterou nějaký Ivan Stecowicz rovněž pod Beskydami r. 1549 počal osazovati. Od r. 1561 bylo tam pouze 7 hospodářů, kteří vyměřivše si 5 lánů, počali je „nedávno" (před r. 1565) kopat, „a poněvadž jsou tam veliké a husté lesy, tedy též málo skopali". Dále pak se uvádí že také proto tak málo skopali, že jsou to lidé chudí.[2])

Jakmile kňaz vesnici osadil, a jakmile uplynula řada let, po kterou noví kolonisté byli zproštěni břemen, povinnosti kňazovy spočívaly hlavně ve vybírání úroků a dávek od osadníků, v dozoru nad plněním povinností jejich vůbec a ve vykonávání místní policie a soudnictví. Skoro jedinou povinností kňazovou vedle toho bylo — aspoň ve starších osadách založených na právu valašském — konati *vojenskou službu*, a sice zpravidla přesně vyměřenou, někde ještě také jinou službu. O službě vojenské mluví již nejstarší donační listiny, jež svou prostotou ještě značně se liší od pozdějších lokačních výsad. Tak se praví v listině Vladislava knížete opolského dané r. 1377 (1378) Vlachu Vladimírovi na Hodle pole, že „imieiet kniaziu służyti z trymi strelcy" (Agz VII., 22).[3]) — Privilej radošický z r. 1441 má ustanovení: Scultetus prius dictae villae ad quamlibet expeditionem generalem et quae fieret extra metas regni, cum arcu in equo quinque marcas valente famulabitur et serviet, aut equum in eodem valore nostro capitaneo debebit dare. Kromě toho byl

---

aby přijal za osadníka každého, kdo by se hlásil, vyjímajíc zloděje, podvodníka, falsifikátora a žháře (viz Přílohy).

[1]) U. m. II., 285.

[2]) U. m. II., 285.

[3]) O podobné povinnosti mluví se v listině z r. 1402, kterou Vladislav Jagajlo udílí bratrům strýčeným Jiřímu, Zanovi a Dimitrovi z Uliče pole Dobre na Sanocku. Obdarovaní a jejich nástupci „cum tribus sagittariis bonis ad expeditionem nostram quamlibet nobis et nostris successoribus servire tenebuntur perpetue et in aevum, ad castrum vero nostrum Sanocense in eisdem tribus equis servire debebunt, quotiens fuerit opportunum et fuerint requisiti" (Agz VII., 45.). Tyto zemany Dobřanské sotva lze však pokládati za Valachy. (Viz shora str. 293).

jak kňaz sám, tak i všichni sedláci v Radošicích povinni k obraně hradu sanockého (viz Přílohy). — Privilejem z r. 1444 pro Ternovou zavazován byl valašský šlechtic Zanko z Turky ad quamlibet expeditionem proclamatam et generalem duobus sagittariis cum arcubus servire (Stadn., 32). — V privileji pro Derevno a Koblo z r. 1499 se praví: De quibus scultetiis praefatus Jacko et sui successores ad quamlibet expeditionem bellicam in duobus equis bonis, cum arcu et sagittis, nobis et successoribus nostris servire tenebitur et tenebuntur (viz Přílohy). Privilej nanovský z r. 1532 (Přílohy) ustanovuje: Tempore belli serviet (scultetus) in uno equo bono cum arcu et sagittis bene ornatus; podobně zní lokační výsada pro Berehy. — O službě s jedním dobrým koněm a se zbraněmi mluví také privilej polavský z r. 1572 (Stadn., 44). — Kňaz dolžický podle privileje z r. 1548 byl povinen, když nařízena byla obecná zemská hotovost (tempore generalis motionis ad bellum), sloužiti „cum framea et arcu bene armatus, juxta modum aliorum scultetorum bellum servientium." — Privilejem krosenským z r. 1555 ukládala se kňazovi povinnost „quodlibet bellicum servitium, cum omnes terrigenae Premyslienses ad arma consurrexerint, in uno equo armatus, quanto melius fieri poterit, praestare (Stadn., 54). — V privileji vičovském z r. 1569 zavazován byl kňaz jen všeobecně bez bližšího označení „ad quamlibet expeditionem generalem regni bellicam more aliorum scultetorum" s dodatkem „post expirationem libertatis" (Stadn., 92).

Vojenská služba byla tak všeobecnou povinností všech kňazů, že tam, kde jí byli zproštěni, museli za to dáti náhradu. Tak podle privileje zviňačského z r. 1541 nenáležela kňazovi z toho důvodu, že zproštěn byl vojenské služby, obvyklá třetina z dávek vybíraných od sedláků pro vrchnost (Stadn., 26). Podobně bylo tomu v Rovieni (Stadn., 28). Přes to však měli v obou jmenovaných osadách kňazové některé povinnosti speciální. Tak praví se v privileji zviňačském: Scultetus praefatus et sui successores omnem oboedientiam Nobis successoribusque Nostris, quidque per Nos aut factores et vices gerentes Nostros mandatum fuerit, exequi et facere tenebuntur, et praecipue silvas, ne destruantur, custodire, graniciesque, ne ab aliis vicinis (impetantur), diligenter cavere et defendere et omnia alia facere, quaecumque fidem et oboedientem subditum decent, erit adstrictus. Qui quidem praefatus

scultetus et ejus successores tenebuntur reformare et restaurare omnes pasiekas et zaręby et, ne destruerentur, custodire quolibet anno (Stadn., 26). Skoro týmiž slovy určují se povinnosti kňazovy v Rovieni (Stadn., 28).

Podobně v obcích Bělčarové a Boguši byli kňazové zproštěni vojenské služby, avšak místo ní konati museli jiné povinnosti. V privileji bělčarovském se praví: Nullum aliud servitium praestare obligabitur ipse scultetus ejusque successores, nisi ire seu venire in Grybów, quoties illi mandabitur, sed nequidquam ratione proventus seu praestationis annuae dare erit obligatus suique posteri erint obligati Regiae Majestati seu tenutario quam unum leśnik[1]) tertio anno . . . Ab expeditione vero bellica erit omnino liber et absolutus nec illam serviet, posterique sui sculteti non servient (Stadn. 89). Stejně zní privilej pro Boguši (Stadn., 84).

O speciální službě kňazově mluví se také v lustraci, a sice o povinnosti kňazově ve Wierzchrachaních jezditi s listy na 12 mil, když se mu rozkáže (Жер. III. 195).

Vedle dotčených služeb kňazové byli zpravidla povinni jen k dávkám nepatrným. Hr. Stadnicki myslí,[2]) že t. zv. *kuchenne* (*obiedne*) bylo jedinou dávkou, k níž byli kňazové vůči vrchnosti zavázáni. Mínění toto není správné, ač dlužno přiznati, že dávky kňazů nebyly veliké. Stadnicki[3]) pokládá kuchenne vlastně za dávku sedláků, k níž pouze kňazové na Sanocku místo sedláků byli zavázáni. O jiném svědčí lustrace. Z pramenů se dovídáme, že sedláci jen výjimkou dávali kuchenne čili obiedne. Tak stojí na př. v privileji bělčarovském: Eodem tempore, quo exigitur ab iis (cmetonibus) ejusmodi census (pro festo St. Trinitatis), componant et contribuant etiam omnes simul duodecim grossos ratione coquinalium, quod kuchenne dicitur (Stadn., 89). Podobné ustanovení je v privileji bogušském: Eodem tempore, quo exigitur ab eis ejusmodi census, componant et contribuant etiam omnes per unum grossum ratione coquinalium, quod kuchenne dicitur. V jiných privilejích nesetkáváme se s kuchenným, které by odváděli sedláci. Pouze v lustracích nalézáme zápis, podle něhož jediní

---

[1]) Stadnicki, O kniaztwach, 57 *a*), vykládá, že leśnik anebo łośnik znamená łosię, źrebię (v polskoněm. slovníku Łukaszewského a Mosbacha uvádí se slovo podobné, *łosiak*, *łoszak*, schlechtes Bauernpferd).

[2]) O kniaztwach, 57 *b*).

[3]) O wsiach t. zw. wołoskich, 15 *a*).

sedláci vsí Hočova a Iskřiny — o nichž však není zapsáno, že by byly založeny na právu valašském — platili poplatek zv. obiedne (patrně totéž co kuchenne); viz Жер. II. 254. Naproti tomu nejen privileje uveřejněné hr. Stadnickým mluví o kuchenném jakožto dávce kňazů, nýbrž v lustracích několikráte se o této kňazovské dávce činí zmínka, byť se neuvádí pod řečeným názvem, a dvakráte se připomíná pode jménem obědného. V lustracích nalézáme zároveň vysvětlení, proč kňazové dotčenou dávku platili. Privilej zviňačský má toto ustanovení: Quolibet in anno Nobis kuchennego solvet (kňaz) unum aureum hungaricalem (Stadn., 26). Totéž ustanoveno v privileji pro Rovieň (Stadn., 28). V obou těchto lokačních výsadách nejeví se nám však kuchenne v původní podobě. Jak již název dávky ukazuje, běželo o viktuálie, které kňazem byly dodávány do vrchnostenské kuchyně. Z lustrací se dovídáme, že toto kuchenne — jež se tam buď přímo svým jménem nenazývá anebo sluje obědným — činilo zpravidla 12 beranů do roka, a že bylo též vykupováno penězi.[1]) Lustrace vykládají nám také, že kňaz dával vrchnosti obědné „respectu tertiae partis, którą ex praefato censu bierze" (zápis týkající se osady Jamna na Přemyšlsku; Жер. II. 132).[2]) V původní své podobě objevuje se kuchenne v privileji pro Nanovou: scultetus erit astrictus pro coquina castri nostri Premysliensis annuatim solvere duodecim agnos (viz Přílohy) a v privileji pro Korosno: (advocati Krosnenses) Nobis quolicet anno duodecim agnos (aliasque obventiones) ad castrum nostrum Premysliense dare teneantur (Stadn., 54). Kuchenné viděti musíme v souvislosti se zápisem lustrátorovým (Жер. II. 150) také ve slovích lokační výsady pro Berehy: Item idem scultetus dabit et solvet quolibet anno

---

[1]) Ve vsi Smolnici kňaz dával ročně místo 12 beranů po 7 groších za každého. (Жер. II. 146.) Podobně bylo tomu v Korosně (t. II. 147), v Liskovatém (t. II. 148), v Proseku (t. II. 151) a j.

[2]) Srov. podobné obraty v lustracích: Knyasz ratione tertiae partis, którą bierze ex censu, dawa w rok ex more antiquo za dwanaście baranów po gr. siedm (Ustřiky, Жер. II. 135); knyasz ratione tertiae partis, którą ex censu bierze, winien dawać baranów 12, które more aliorum odkupuje każdego siedmią groszy (Lopušnica, t. II. 143). Viz také Жер. II. 146 (Smolnica), II. 147 (Korosno), II. 148 (Liskovate), II. 150 (Berehy) atd. — Srov. zajímavý spor o kuchenne týkající se kňaze ve vsi Cisowa. Vznikl o smysl slov privileje, která se nezdála kňazovi úplně jasnými. U. m. II. 128 a 129.

talem daciam ad castrum Premysliense, qualem alii kniaziones solvere tenentur (Stadn., 46), a také ve stejných slovích privileje ustřického (Stadn. 65).[1])

Kromě kuchenného privilej pro Korosno mluví ještě o nějakých jiných „obventiones" ad castrum Premysliense (Stadn., 54), jež hr. Stadnicki pokládá sice za místní výjimku, ale běží tu spíše o nějaké dávky všeobecné. Čtemeť, že kňazové na Přemyšlsku a Samborsku dávali vrchnosti podobně jako všichni sedláci „pocztu", kterou musíme rozeznávati od pocty čili koledy pro kňaze, a o níž řeč bude níže. Výjimka je arci, co čteme o kňazi vesnice Wereszcze (Жер. III. 54), že odváděl vrchnosti daň v medu, poněvadž měl jen brti.

Užíval-li kňaz vedle svých kňazovských pozemků ještě půdy kmetcí (selské), musel z ní platiti tytéž dávky jako jiní sedláci. Viz Жер. II. 129: *Makowa.* W tej wsi . . . *łan zaciężnej rolej* dzierży kniaź, z którego jako inszy kmieć płaci. — T. II. 274: *Szczawne... . . .* Hryc sołtys z półtoru łanu z *kmiecej rolej nad przywilej trzymanej* . . . także płaci jako drudzy kmiecie.

Pojednavše o právech a povinnostech kňazových, přejdeme *k právům a povinnostem sedláků* čili kmetů usazených na právu valašském.

Podobně jako kňaz dostávali i kmeti v dědičné držení a užívání jistou část *půdy.* V pramenech mluví se o jisté *části dvořiště* nebo *lánu* (*area*). Zpravidla bývala to půda přesně vyměřená po způsobu osad založených na právu německém, a slovem dworzyszcze rozuměl se tedy lán, ale někdy běželo o půdu nerozměřenou (po způsobu vesnic rusínských). Srov. na př. Жер. III. 274: Prusie, wieś na wierchu rzeki Raty leżąca, jest dziedzina wielka. W tej

---

[1]) Ve zcela jiném smyslu vyskytuje se slovo *kuchenne* na několika místech v lustracích. Tam není to zvláštní dávka, ani kňazova, ani sedláků, nýbrž ona část úroků a dávek, která se — podobně jako některé jiné části vybraných dávek — při výpočtu kňazovy třetiny odečítala ve prospěch vrchnosti, z kteréžto části tedy kňaz třetiny nebral. Srov. na př. Жер. II. 128: O kniaziach albo so tysach gornych wsi starostwa przemyskiego. W tem starostwie ten obyczaj jest we wsiach gornych, iż kniaziowie pospolicie z czynszów i z dani owsowej, *odłożywszy pierwej kuchenne,* stacyą etc. i inne rzeczy, bierze trzecią część. — Viz též u. m. II. 140 (co do vesnice Stařava): Ex quo censu *defalcatis* konnego gr. 45, *kuchennego* gr. 30, stacyej gr. 30, *ex residuo* pars tertia kniaziowi cedit.

wsi ludzie na dworzyszczach siedzą, których jest ośmnaście, dzierżąc dosyć rol *niepomiernych* i łąk.[1])

Rozumí se, že sedláci dostávali mnohem menší část půdy než kňaz (ve vsích na právu rusínském nemíval tivun čili vataman více půdy než ostatní sedláci). V pramenech mluví se často o třech čtvrtích nebo půl lánu (dvořiště). Tři čtvrtiny na př. dostávají sedláci podle privileje v Ustřikách (Stadn., 64), Berehách (t. 46), Boberce (t. 30), v Ternově (t. 34), ve Zviňači (26) atd. Půllánový typ statků vidíme na př. v přemyšlském staroství.[2])

Poněvadž půda určená k zakládání nových vesnic obyčejně byla pokryta lesy, jež bylo třeba vykáceti, dostávali sedláci na řadu let *svobodu* (*libertas, volja, wola*), t. j. *zproštění od úroků a jiných břemen.* Svoboda ta pohybovala se obyčejně od 10 do 24 let. Delší bývala přirozeně, když pracovní síly silně byly hledány, a noví kolonisté dlouhou svobodou měli býti přilákáni, anebo když půda vyžadovala ke zpracování veliké námahy, a krátila se tou měrou, jak rostla hodnota půdy, byť i nevzdělané, a jak přibývalo obyvatelstva. Svobodu 24 let dostávají na př. kolonisté ve Zviňači, Rovieni a Dolžici, 20 let v Boberce, Nanové, Ternové, Ustřikách a Berehách, 15 let v Polavách atd. Někdy svoboda sedláků v příčině některých břemen byla delší než v příčině břemen jiných. Snadnější bylo sedlákům odváděti vrchnosti dávky naturální než platy peněžné, úroky, a proto zproštění od placení úroků trvalo déle. Tak měli na př. sedláci Malé Lopušanky svobodu od úroků na 10 let, od dávky z ovcí a vepřů však jen na 5 let,[3]) podobně ve vsi Pohorila (Жep. II. 145). O vsi Korcścieńku lustrátor poznamenal, že trvala tam svoboda od úroků po 10 let, od dávek naturálních však jen 4 roky (t. II. 149 a 150), avšak lokační privilej, který se nám zachoval (Stadn., 60), nerozeznává mezi jednotlivými druhy břemen a stanoví co do všech svobodu na 10 let.

---

[1]) Srov. též Жep. III. 263: W tej wsi (Žukově) mają rol niepomiernych i łąk dosyć.

[2]) Hruševškyj, Жерела II. (úvod), 6.

[3]) Жep. II. 145: Tę wieś (Łopusz. M.) Pawel kniaź począł sadzić na surowem korzeniu od lat dwu, w której już kmieci na półłankach osiadłych jest cztery, którzy jeszcze nic nie dawają, bo mają swobody od dani czynszowej do lat ośmi, a od dani baranów i wieprzów do lat trzech.

Další výhodou sedláků usazených na právu valašském byla, jak již řečeno, *vlastní jurisdikce* (exempce z moci pravidelných soudů) a *zaručení vlastního hmotného práva*, pokud běželo o starší osady, složené z Valachů. Také o zachování jejich náboženství bylo v lokačních výsadách postaráno. Část půdy vyměřuje se pro popa a pravoslavný chrám.[1]) Od úroků a dávek nebyl však pop zproštěn.[2])

Povinnosti sedláků v osadách práva valašského byly trojího druhu. Záležely 1. v placení *úroků* a jiných platů peněžných, 2. *v dávkách naturálních*, 3. *v konání* jistých *prací*, jež — aspoň původně — dobře musíme rozlišovati od obvyklých robot sedláků usazených na jiných právech. Povinnosti ty plnili sedláci celkem až po uplynutí let svobody. Pouze k některým platům byli zavázáni ihned.

Poučení o povinnostech sedláků čerpáme méně z privilejí (kde se o věci nemluví tak podrobně) než z lustrací, jichž účelem je právě podati přehled všech vrchnostenských důchodů, a tedy poddanských závazků. Že slova privilejí jsou někdy příliš všeobecná, vidíme na př. z lokační výsady zviňačské: cmeto Nobis et successoribus Nostris omnem daciam *more aliarum villarum valachicarum* dabit et exsolvet ac bellicalia, et alias quasvis obventiones et *omnia facere* tenebitur, *quaecumque de jure aut consuetudine aliae villae facere et dare* atque implere *tenentur* et *consueverunt* ibidem (Stadn., 26). Podobně zní privilej rovieňský (Stadn., 27 a 28).[3]) Srov. dále slova privileje pro Boberku: Qui cmetones, dum praefata expirabit libertas, tenebuntur Nobis et Nostris successoribus omnes census pecuniarios daciasque omnes porcorum et agnorum atque omnium proventuum, qui Nobis de villis Nostris Crainae Nostrae proveniunt, nullis exceptis pro ratis solitis[4]) dare

[1]) Tak dostává pop půl dvořiště na př. ve Zwiniaczi, Rowieni, Boberce, Ternowé, Nanowé, celé dvořiště (lán) v Polanách, Dwerniku, Poławách (viz výsady uveřejněné hr. Stadnickým). V některých privilejích se dodává, že vrchnost popa presentuje.

[2]) Srov. privilej zviňačský (Stadn. 26), rovieňský (t. 28), nanovský (t. 38), ustřický (t. 66) a j. Srov. také zápisy lustrátorů (Жep.).

[3]) Stadnicki uvádí v tekstu privileje rovieňského (str. 27) slovo *zord* s otazníkem. Máme za to, že čísti se má *zbor*, s kterýmžto slovem napořád se setkáváme v lustracích.

[4]) U Stadnického (str. 30) zbytečně se za slovy těmito klade otazník. V lustracích mluví se o dvou sborech, pokud se týče o dvou raciích pro vy-

et complere debebunt et tenebuntur, omnesque labores, servitia et onera explere et perficere tenebuntur, sicut aliae villae nostrae in Nostra Craina praefata facere tenentur et ex antiquo tenebantur. — Naproti tomu přesněji stanoveny jsou povinnosti sedláků dolžických. Praví se tam: (homines) annuatim solvent et dabunt per quindecim grossos de quolibet medio laneo, unum caseum valachicum, cingulum equinum alias popręg, decimum porcum quolibet anno et de grege ovium vigesimum agnum; bellicalium quoque quilibet dabit et dare tenebitur per sex grossos; item cmetones de mellificiis apium Regiae Majestati de quolibet arbore mellificante per medium grossum vel mel secundum justitiam et aequitatem; quilibet etiam ipsorum cmetonum pro exigenda datia a pascuis płoniny dictis tenebuntur nobis seu castro servitium toties quoties opus fuerit (Stadn., 78 a 79).

Ještě před uplynutím let svobody sedláci platili t. zv. *podymne*. Srov. Жер. I. 241: Potok Wielki, wieś nowo ab anno Dom. 1562 na surowem korzeniu posadzona, w której już kmieci jeszcze nie na wymierzonych dworzyszczach osiadło 8, którym się ma wolność ściągać wedle prawa wołoskiego; wszakoż na ten czas dają *podymnego* po gros. 2. — Ve vsi Opaka platili sedláci požívající ještě svobody čili wole, podle níž se nazývali *wolnicy*,[1]) nejen podymné, nýbrž vedle něho ještě t. zv. *wolianszczyznu* ratione poddaństwa (Жер. I. 284), o níž slyšíme také ve vsích Lechnowa (t. I. 230), Bystrzyca (t. I. 283), Wola Nanczulowa (t. I. 234), Wołoszanka Mniejsza (t.) a Kliniec (t. I. 236), kde ji platili nově přistěhovalí podsadkové. Wolianszczyzna byla zajisté platem jen prozatímným, dokud sedláci požívali ještě wole. Jakmile léta svobody uplynula, přestali ji platiti. Podymné naproti tomu bylo platem stálým, jak se možno přesvědčiti z pramenů. Viz Жерела, rejstřík ve III. sv. Mělo býti dávkou z místa, na němž vystavěno bylo sedlákovo obydlí a hospodářské stavby.

Stálým platem byl dále *roční úrok* (*census*, *czynsz*,) který měl býti peněžnou dávkou za užívání půdy. Kdežto však v osadách podle práva německého povinnosti sedlákovy měly vlastně spočívati jen v úroku, byl ve vesnicích založených na právu

---

bírání dávek. Srov. Жер. II. 126: Cisowa, w niej kmiecie prawem wołoskiem siedzą, którzy przez rok na dwie *racye* czynsz dawają.

[1]) Жер. I. 230.

valašském peněžný úrok jen *doplňkem dávek naturálních*, záležejících hlavně v dobytku. Ale přes to náležel úrok tak jako dávka v dobytku *k hlavním dávkám* valašského sedláka. Rozeznávaly se totiž dávky hlavní a vedlejší. Vedlejších, k nimž náleželo na př. podymné, později přibývalo, kdežto hlavní držely se celkem v původních rozměrech. Z dávek vedlejších některé nebyly placeny jednotlivci (hospodáři), nýbrž celou obcí. Nebýval od nich osvobozován ani kňaz a ovšem ani ne pop (baťko). U dávek vedlejších pozorujeme, že byly ve valašských osadách zaváděny po vzoru dávek osad práva ruského, na nichž lpěla větší břemena.

Nejkarakterističtějšími naturálními dávkami byly v osadách práva valašského z dávek hlavních *ovčí dvacátek* a *vepřový desátek*, z dávek vedlejších pak *koňský popruh, houně* a *valašský sýr*. Ovčí dvacátek čili, jak se také říkalo, *strąga* (rus. *struga*) a *daň od liku, liczne*, připomíná se napořád v lustracích (viz rejstřík v Жер. III., двайцятина). Uvádí se také v privileji radošickém: Quilibet cmeto, qui armenta ovium (vel caprarum) possidebit, circa festum sancti Stanislai, maji tempore, quolibet anno a quolibet cento ovium (vel caprarum) ratione census quinque mutones (aut capriolos et tres magnos caseos) solvere tenebitur, qui vero armenta ovium caprarumque non habebit, ille unum fertonem census anni circa idem festum sancti Stanislai persolvet. Jen ve dvou lokačních výsadách mluví se, pokud nám známo, o nižší dávce z ovcí než je dvacátek. Jsou to privileje pro Bělčarovou a Bogušu. Praví se tam: Solvent ratione census et praestationis annuae cmetones praedicti greges ovium non habentes quolibet anno pro die et festo St. Trinitatis singuli per duodecim grossos, cmetones vero greges ovium habentes solvent quolibet anno pro festo St. Trinitatis a singulo centenario ovium[1]) tres agnos seu mutones et duos caseos, quos vocant valachicos (Stadn. 89, 83 p. v.).

V některých valašských osadách odváděli sedláci *dvojí dávku z ovcí*. Jednu platili *z každého statku*, jakožto *fixum* (*daň barania*), druhou (*daň od liku*, t. j dávka vyměřovaná podle počtu [liku] ovcí, *liczne, strąga, dvacátek*) odváděli jen ti, kteří se zabývali *výhradně chovem ovcí*. Lustrace rozeznávají následkem toho

---

[1]) Sto ovcí počítalo se za „stádo" v technickém slova smyslu podobně jako na Balk. poloostrově. Viz Жер. I. 98.

„barany czynszowe“ na jedné straně a *„barany danne“*[1]) na straně druhé. Srov. Жер. II. 123 (týká se vsi Brilince): *Dań barania,* o której się tak zachowywa, iż przerzeczeni kmiecie, na półłankach siedzący, każdy winien dać żywcem barana jednego *czynszowego* na świątki, a dwa, którzy dzierżą po trzy ćwierci, winni dać oba baranów trzech także żywcem, jako się sami ludzie do tego przyznali, i krajnikowie także powiadali, ale iż nie każdy ma owiec, przetoż od tych, którzy owce mają, biorą barany żywcem, a którzy owiec nie mają, tedy używając łaski pana starościnej, dawają miasto barana jednego z półłanku po gr. ośm, ale ta folga tylko się uboższem czyni. — Na str. 124 pak se pokračuje: *Strąga* albo *dań rzeczona od liku*: Tamże na każdy rok od owiec, każdy kto je chowa, dawa dwudziestego *barana, okrom czynszowych,* kto jedno (= jenom) owce ma, co *licznèm* zową.[2])

Tato dvojí daň z ovcí ukazuje, že obyvatelstvo valašských osad částečně již přešlo k rolnictví, částečně však se zabývalo ještě chovem ovcí.

Z lustrací dovídáme se také, jaké dávky byly požadovány při „dani od liku“, když počet ovcí nedosahoval dvacíti. V Жер. II. 128 (ves Cisowa) čteme: Dań liczna: W tej wsi . . . kto jedno chowa owce, tedy winien dać na świątki barana dwudziestego, ale jeśli nie ma dwudziestu, tedy od dziesięciorga jagnię, a co zbywa nad dziesięcioro albo nad dwadzieścia, tedy dawa od każdej owce po gr. jednemu.[3])

Strągu platili sedláci také za to, že směli pásti ovce ve vrchnostenských lesích (względem wolności pasienia na płoninach, Жер. II. 135).

Na Lubačovsku platili ti sedláci, kteří měli ovce, vedle dvacátku někde ještě každý ze stáda jednoho berana ročně „na kuchnią“ (Жер. III. 264, Žukov; srov. též III. 257).

Z *vepřů* odváděl se obyčejně *desátek* (doklady četné v Жер. III. десятина), ale výjimečně *někde dvacátek* právě tak jako z ovcí. Srov. na př. Жер. III. 61, Wola Koszynska; III. 396, Turzynka. O vsi Krasově je podotčeno (t. III. 367): Wieprza

---

[1]) Жер. II. 122, 123, 124, 127. Tamtéž str. 131, mluví se o beranech „danných“ asi omylem místo o „czynszowých.“

[2]) Podobně čteme v Жер. II. 127 a 128 o vsi Cisowa a na str. 130 a 131 o vsi Makowa.

[3]) Srv. též. Жер. II. 132 (ves Jamna), t. II. 141 (Stařava).

też dwudziestego dawali pierwej, ale iż się im to ciężko widziało, przetoż za umową s panem starostą lwowskim postąpili dobrowolnie z każdego półdworzyszcza osiadlego po wieprzowi jednemu.

Tam, kde osadníci valašského práva pěstovali *skot*, platili peněžnou dávku zv. *rogowe*. Viz Жер. III. 273 (týká se vsi Brusno na Łubačovsku): *Rogowe*. Tamże ludzie w tej vsi, którzy bydło chowają, dawa każdy od starszego bydłęcia po półgroszku, a od młodego bydła po szelągu. — Tak tomu bylo také ve vsi Wereszcze na Chelmsku (Жер. III. 53) a v Ožanně na Ležajsku (Жер. II. 200). Srov Жер. VII. 273 (o vsi Rudě na Kamionecku) a t. 287 (o vsi Babice na Zamechsku).

Tam, kde sedláci pěstovali včely, platili z nich *desátek* (dziesięcina pszczelna) neb *oczkowe*. V pramenech mluví se o desátém úlu (pni).

Vynalézavost vrchnosti dovedla těžiti ze všeho možného. Tak čteme v lustraci o vsi Brusno (Жер. III. 274): Tamże jest gora, w której kamienie młynskie łamią, a tych mistrzów, którzy łamią kamienie, jest trzej, dawają do zamku *kamień dziesiąty*".

To byly dávky hlavní. Vedle nich byla celá *řada dávek vedlejších*, k doplnění hlavních Tak bývala doplňkem úroku dosti často dávka z ovsa, vedle dvacátku ovčího dávány byly vrchnosti popruhy pro koně, někde též houně, valašský sýr. Na Přemyšlsku leckde museli sedláci dávati určité množství popelu do vrchnostenského bělidla a dodávati po jednom břevně do vrchnostenské pily (młyn tarczyczny, rus. tartak), kterážto posléze uvedená dávka se vyskytovala také na Sanocku. Byla již přechodem od dávek ke službám.

Úrok a některé jiné dávky platily se ve vesnicích práva valašského *dvakráte do roka*,[1]) na sv. Petra (někde vyjimečně o několik dní dříve, na sv. Jana) a na sv. Martina, kdežto v osadách práva ruského jen jednou do roka, na sv. Martina. Srov. Жер. II. 121 co do osady Brilince, II. 126 co do obce Cisowa (na dwie racye czynsz dawają), II. 129 a 130 — ves Makowa, II. 143 — Łopusznyca (na sv. Jana a na sv. Martina), I1. 146 — Smolnyca (na sv. Petra a sv. Martina), atd. Již podle těchto dvou terminů placení roze-

---

[1]) I ve valašských osadách na půdě uherské bylo tomu tak. Viz shora str. 204 a 261.

známe osady práva valašského od osad jiných, i když se o jiných znacích příslušné vesnice nemluví.

Některé dávky odváděny byly *celou osadou.* Spočívaly v různých předmětech, záhy byly však vykupovány penězi. Vyvinuly se z původní povinnosti obyvatelstva hostiti pozemkového pána a jeho úřednictvo, když v jistých dobách zavítali do vsi.

Ačkoli se pro tyto dávky v lustracích užívá různých názvů, jako poczta, pokłon, zborowe, prazniczne a j., běží tu o dávky, které mají většinou touž povahu, i když někde vedle sebe byly vybírány. Tak podotýká lustrátor u vsi Przysłop na Samborsku: Tamże gromada (= celá obec) tej i wszytkich gornych wsi pewnych czasów dwa razy w rok schadzała się do dwora a na *każde schadzanie* dawali pewne *poczty,* to jest wołu, sery, pstrągi etc., które daniny już w pieniądze oszacowane wybierają przy czynszu (Жер. I. 228). U vsi Volča na Samborsku podotčeno je v lustraci: Tamże gromada z sołtysem i z popem *na zbory pokłonu* dają 5 zł. 19 gr. (Жер. I. 229).[1]) — Jiným názvem pro pokłon byla *stacya.* Srov. Жер. I. 231: Tamże (v osadě Mšaněc na Samborsku) gromada *stacyej* albo *pokłonow* na obadwa zbory i z popem i z sołtysem daje 13 *zł.* 15 gr. — Na téže stránce se praví o vsi Galuky: Tamże gromada *pokłonu i stacyej* na obadwa zbory składają 11 zł. 21 gr.[2])

Jako synonymum terminu *poczta* objevuje se výraz *zborowe,* vysvětlující se tím, že ona dávka vybírána byla při obou ročních sborech, t. j. shromážděních sedláků (na sv. Petra a sv. Martina). Viz Жер. I. 267: *Zborowe* albo *poczta.* Tamże (ve vsi Bronnica) gromada za obadwa zbory *stacyej* dawa: za wołu złotych cztery, za owce dań tak rzekącą gr. pięćdziesiąt, *zlesnego,*[3]) to jest, iż w lesiech wolno drwa rąbać, gr. pięćdziesiąt, *spisnego* gr. dwa.

Jako dávky *různé* připomínají se poczta, zborowe a stacya (a vedle toho ještě końskie) v lustrátorově záznamu o vsi Ustřiky. Viz Жер. II. 135: *Poczta.* Tamże gromada wszytka dawa *pocztę kuchenną dwakroć* do roku: na ś. Jan gr. pół szostanasta, a na ś. Marcin gr. trzydzieści; zborowego na ś. Jan gr. dwadzieścia, na

---

[1]) Srov. též Жер. I. 229 (Lomna). 230 (Chosczow, Michnowiec, Lipie) atd.

[2]) Srv. Жер. I. 232. (Płoskie, Groziowa, Hołowieckie), I. 236 (Lubochorza), kde se užívá obou výrazů pokłon i stacya vedle sebe.

[3]) Říkalo se též *lesne* (viz Жер. III. rejstřík, Лїсне).

ś. Marcin gr. trzydzieści i jeden; *stacyej* dawają gr. piętnaście; *końskiego*[1]) każdego roku dawają gr. dwadzieścia i półtrzecia. Tamże za gęsi i za kury wszytka gromada, które byli zwykli dawać na zbory, dawają złoty jeden i gr. pół siodmanasta. — O vsi Surovici je zapsáno (Жер. II. 270): W tej wsi, gdy sprawują raz w rok *prawo* albo *wiecze*, na które podstarósci albo ten, kogoześle pan starosta, winien zjachać, którego sołtys z kmiećmi podejmują, a nadto wszytka gromada powinna dać do dworu besskiego zająców trzy, a sołtys zająca jednego, i za sarnę gr. 36. — Zde tedy celá obec měla za povinnost nejen podstarostu pohostiti (= stacya), nýbrž dáti ještě do panského dvora určitý počet kusů zvěře. Zvěř a ryby, pokud se týče výkupné za to dávala také obec Ščavne. (Жер. II. 275: Tamże wszytka gromada dawa pstrągów dobrych 60, każdy valor. d. 6; to uczyni gr. 20. Tamże gromada każdego roku dawa za zbor stacyej za sarnę gr. 36, zająców 3, każdy valor. gr. 4; to uczyni złoty 1 i gr. 18.) Srov. podobné povinnosti obcí Turzańskie (Жер. II. 275), Czystohorb (t. II. 276), Rzepiedza (t. II. 277) a j.

Vedle shora uvedených pravidelných, t. j. stále se opětujících dávek obyvatelstva valašských osad vyskytovaly se dávky vybírané jen výjimečně při určitých příležitostech, když se na př. selská dcerka vdávala na cizí panství, nebo když manželství poddaných bylo rozloučeno. V prvém případě vybírána byla t. zv. *kunica, kuničné, kunne (kuniczne, mardura, mardulia)*, v případě druhém t. zv. *rozpusty* a *rozvody* (divortium). Oba poplatky známy byly právu ruskému a dostaly se odtud do práva valašského (viz Жерела III. sv., rejstřík: куниця, кунне, розводи, розпусти). O kuničném mluví na př. výsady Krosna, Dolžice, Zubkova a Příluk. Je tu však rozdíl mezi osobami k dávce oprávněnými. V Krosně náležela dávka ta vrchnosti, v Dolžici, Zubkově a Přílukách kňazovi.[2]) V Lopušnici (na Přemyšlsku) přiznána kňazovi třetina kuničného.[3]) Také při odchodu z vesnice sedlák platiti musel odchodné (viz str. 376). Naproti tomu měli valašští sedláci před jinými tu před-

---

[1]) *Końskie* je speciální dávka rázu vojenského (za vojenského koně pro starostu). Viz níže.

[2]) Stadnicki, O wsiach wołoskich, 15a); Hruševškyj, Матеріали, čís. 76 a čís. 109.

[3]) Długopolski, Przyczynki, 14.

nost, že dědicové neplatili po smrti sedlákově t. zv. *odumarczyznu* (morticinia, mortalicia, mortalicinia).[1])

Osadníci požívající práva valašského byli konečně zavázáni k jistým *bezplatným pracím* a *službám.* Nebyly to však obvyklé roboty ve prospěch vrchnosti, k nimž bylo povinno obyvatelstvo osad práva ruského a polského, nýbrž speciální *služby rázu vojenského* a *policejního.* Tak ustanovuje se v privilegiu pro Radošice z r. 1441 (viz Přílohy), že, kdyby nastala starostovi sanockému náhlá potřeba hájiti hradu, tu nejen kňaz, nýbrž i „všichni Valaši a obyvatelé" Radošic jsou povinni přispěti mu na pomoc „et subsidia ministrare opportuna". Kromě toho ukládala se „obci sedláků a obyvatel" radošických povinnost, dáti starostovi sanockému k ulehčení vojenské výpravy dvanáct velikých bochníků sýra. — Níže (viz str. 366) činí se zmínka o vojenské povinnosti obyvatel osady Lubicza. — Na generálním sjezdě (conventio generalis) v Haliči r. 1444 usneseno, že, když bude nařízena zemská hotovost v zemi lvovské a haličské (quando movebitur Leopoliensis et Haliciensis terra ad expeditionem), mají vrchnosti poslati všechny své Valachy (Agz XII. č. 1395). — Vojenská služba Valachů bývala později vykupována penězi. Tak čteme v lokační výsadě na Ropěnku z r. 1513 (viz Přílohy), že každý sedlák je povinen dáti z jednoho lánu čtvrt hřivny, t. j. 12 grošů, „*pro extorsione bellica*".

K podobné dávce, zv. *bellicalia* — rovněž na území p. Petra Kmity — zavázáni byli osadníci obce Zviňače podle privilegia z r. 1541 (Stadn., 26). Bellicalia ve výši šesti grošův uvádějí se v lokační výsadě pro Dolžici, ves sanocké królewszczyzny, z r. 1548 (Stadn., 78). Po slovansku nazývala se tato dávka *wojenszczyzna*; činí se o ní zmínka také v lustraci (Жep. II. 283: Dołżyca... wojenszczyzny po gr. sześć).

Rovněž tak zaznamenáno jest o osadnících valašské vesnice Javorník na Sanocku, že jsou povinni platiti „czasu trwogi wojennej po gr. sześć" (Жep. II. 282). Po šesti groších, jednom sýru a paretias (?) platili v době vojny sedláci Gaboňské Wole (1489), ve Visločku (1512) po osmi groších.[2]) — Osadníci wierzchrachanští i jiných vsí ve staroství belzském vysílali za sebe do boje jednoho muže,

---

[1]) Srov. privilej pro Krosno (Stadn., 54). Winiarz, Ziemia sanocka, Kwart. Hist. 1896, 290.

[2]) Długopolski, Przyczynki, 16.

takže z každé vsi jezdili na vojnu společně s kňazem dva lidé (Жер. III. 193). — Ve mnohých vsích sedláci neměli sice povinnost vypravovati za sebe někoho, ale dávali — i v míru — vojenskou dávku, a to celá ves dohromady. Obec Brusno (na Lubačovsku) dávala každého druhého roku za vojenského koně jednu hřivnu, tedy ročně 24 groše. (Жер. III. 274: Tamże gromada za konia wojennego składają roku drugiego, wyczt jednego roku wolny, a drugiego dają grzywnę, co na rok jeden rozdzieliwszy uczyni gr. 24.) — Podobnou povinnost měla obec Žukov (tamtéž). Platila ročně po 1 zl. (Жер. III. 265). — O vesnici Lubicza je zapsáno (Жер. III. 179): Tamże wszytka gromada dawa każdego roku panu staroście na konia złotych dwa. Dávka dotčená nazývá se v lustracích *końskie* nebo *konne* (lat. equinalia). Napořád činí se o ní zmínka v lustraci starostva přemyšlského (Жер. II. 123, 126, 127, 130, 132, 134, 135, 138 atd.). Ve skutečnosti byla na Přemyšlsku placena jen ve dvou vesnicích, v Brilincích a Ustřikách. Tam činila 36 grošů (Жер. II. 123), zde 22½ gr. (t. II. 135). Ve všech ostatních osadách valašského práva na Přemyšlsku měla význam jen početní. Nevybírala se tam totiž zvláštní dávka tohoto názvu, nýbrž z vybraných úroků (census) odpočítával se jistý počet grošů na konne (końskie) — podobně jako na kuchenne a stacii —, na čemž kňaz neměl podílu, takže teprve ze zbytku náležela mu třetina (viz shora str. 353 pozn. 1).

Někde měli osadníci valašského práva povinnost konati jakousi lesní, finanční i soudní policii. Hlídali totiž lesy, bděli nad tím, aby nikdo neobcházel mýto, stíhali zločince a konali i jiné policejní služby. O vsích Leśna, Bannicka, Sabanka, Mikov, Magořica, Vermejovka, Oslavica a Darov na Sanocku lustrátor (Жер. II. 287) zaznamenal, že obyvatelé jejich ,,z panem starostą albo z urzędem jego jezdzią na granice węgierskie, albo gdzie się przyda do czynienia sprawiedliwości, a pastwisk w płoninach przestrzegają . . .“ Více o podobných službách viz níže.

Dotčené speciální služby měly jinou povahu než obvyklé roboty, k nimž bylo povinno rusínské i polské obyvatelstvo. Správně praví Hruševśkyj[1]), že v rusínských zemích polské koruny osady německého a valašského práva byly zásadně prosty roboty. Tuto karakteristickou zvláštnost zachovaly si dlouho vesnice

---

[1]) Історія України-Руси V., 137.

práva valašského, i když v osadách práva německého v 15. stol. počala být zaváděna robota po vzoru vesnic práva ruského a polského. Osady založené na právu valašském déle vzdorovaly robotním břemenům, až konečně přece i jim robotování — ovšem mírnější — bylo vnuceno. Poměry nebyly arci všude stejné, někde se roboty objevují i ve vesnicích práva valašského dosti záhy, ale přesto ještě v polovici 16. stol. hájeno bylo zásady, že v osadách práva valašského aspoň na půdě královské nemá býti roboty. R. 1548 stěžovaly si vesnice valašského práva na Sanocku u krále, že jsou starostovským úřadem donucovány ,,ad labores quosdam obeundos, quos neque ex privilegio suo, cujus exemplum seu copiam exhibuerunt, neque de vetere consuetudine obire sunt obligati, cum hoc constat *Valachos* ejusmodi *non isthic solum, sed ubique in omnibus villis nostris a laboribus esse liberos,* tantum certas datias pendere, quemadmodum ac hi de capitaneatu Sanocensi pendere solent."[1]) — Panovníkem bylo toto zneužívání starostovské moci zakázáno.

Tvrzení Valachův usazených na královské půdě v Sanocku, že nejsou povinni robotovati pro královské statky, bylo pravdivé. Důkazem jsou lokační výsady z první pol. 16. stol. týkající se valašských vesnic tohoto území, uveřejněné hr. Stadnickým. Ani jedna z nich nezmiňuje se o robotních povinnostech tamních Valachů ve prospěch královských statků. Teprve privilej pro Korosenskou Woli z r. 1563 (Stadn., str. 60) ustanovuje, že osadníci tamní po uplynutí 10 let svobody budou povinni ,,eosdem *labores* ac eadem omnia onera ferre et subire, quaecumque coloni aliarum villarum Nostrarum in Capitaneatu existentium". Ze slov těch je vidno, že ve druhé polovici 16. stol. na královské půdě v Sanocku osady valašského práva byly již přidrženy k robotám. Roboty nebyly však tehdy ještě veliké, jak můžeme souditi z několika lustračních zápisů. Tak o vsi Turzańskie je zaznamenáno (Жер. II. 276): Tamże każdy kmieć powinien po jednemu tramu spuścić wodą[2]) roku każdego do młyna sanockiego, w którem piła trze,

[1]) Hruševśkyj, Матеріали, č. XCVI. (Записки Н. Товар. ім. Шевч. LXIX, 1906, str. 111). Kromě toho stěžovali si Valaši starostva sanockého, že jim úřad vnucuje obilí za vyšší než tržní cenu.

[2]) Tuto povinnost řaditi dlužno mezi bezplatné práce, ač by se mohlo zdáti, že běží o dávku. Břevna, jež Valaši spouštěli po vodě pro pily, brána byla totiž z vrchnostenských lesů. Valaši měli tedy dodati nikoli dřevo, nýbrž práci.

i po jednemu drzewu na budowanie. Powinni też *we żniwa trzy dni robić, co im* rozkażą. — Podobně zapsáno je o vsi Čistohorbu (Жер. II. 277): Kmiecie przerzeczeni powinni żąć *cztery dni w rok* na folwarkach zamkowych, kiedy każą, i dyle (= něm. Dielen) wozą na potrzebę zamkową. — Podobné povinnosti měli Valaši lupkovští (Жер. II. 279) a komanečtí (t. II. 282).

Roboty sedláků valašských vesnic v poříčí Strwiąże (Ustřiky, Stebnik, Bandrov, Stařava, Lopušnica Stará, Smolnica, Korosno, Liskovate, Berehy a Prosek) ve starostvu přemyšlském popisovány jsou v inventáři z r. 1553 takto: „Především povinni jsou žíti ozimní obilí po jeden den v roce a svážeti břevna (robora) na stavbu přemyšlského zámku. Každy sedlák z půllánu musí zhotoviti dvě kopy šindele a dovézti do přemyšlského zámku. Každy sedlák z těch 10 vesnic musí dáti na den sv. Michala 2 gr. pro bělidlo."[1]) Dávka posléze uvedená byla náhradou za povinnost dodávati do bělidla popel, jak to vidíme z četných záznamů lustrace z r. 1565. (Жер. II.) I dodávání popelu a šindele — podobně jako dodávání břeven pro panskou pilu — počítati musíme mezi bezplatné práce, nikoli mezi dávky. Pila na Strwiąži byla podle všeho zřízena krátce po r. 1553 (po sepsání inventáře), neboť v lustraci z r. 1565 činí se již zmínka o tom, že sedláci dotčených valašských osad v poříčí Strwiąże byli povinni spouštěti po jednom břevně do panské pily.

Poněkud větší robotní povinnost měli sedláci vesnice Brilince, založené na dvojím právu, ruském a valašském. V lustraci (Жер. II. 125) je zapsáno: Tamże każdy kmieć, na czem kolwiek siedzi, winien dać do blechu przemyskiego popiołu półmiarek każdego roku. Kmiecie z wołoskiej części powinni robić do folwarku ojskiego w rok *dni dziesięć*, co im rozkażą, tak bydłem jako i pieszo. — O rozdílu co do roboty mezi rusínskými a valašskými sedláky osady Brilince učiněna je zmínka těmito slovy (Жер. II. 121): Co za ruskiem prawem siedzą, . . . robią do folwarku ojskiego, co im kiedy rozkażą. A drudzy wołoskiem prawem zasiedli, ci tylko *umownie dni* w rok robią.

V Samborsku sedláci valašských vesnic byli povinni robotovati 12 dní do roka a kositi seno, ale pak uzavřeli se správcem královských dvorů tamních smlouvu, takže dvory ty byly zrušeny a jejich půda rozdána sedlákům za určité pachtovné (na sklonku 16. stol.).

---

[1]) Hruševškyj, Жерела II., 27 (úvodní část).

Když však nový starosta, odvolávaje se na to, že sedláci pachtovného neplatí, chtěl dvory dříve zrušené obnoviti, sedláci uvolili se dáti mu z lánu po jednom volu, jen aby dvory obnoveny nebyly. Poněvadž však starosta dvory přece obnovil, obrátili se ke králi s prosbou, aby zůstaveni byli při pachtovném.[1])

Zásadní zproštění robot bylo původně velikou výhodou osad práva valašského Sedláci valašských vesnic dobře si byli toho vědomi, a proto se obyvatelé valašské osady Lubicza v Belzsku zavázali, že budou platiti starostovi 60 grošů ročně, jen aby byli zachováni při právu valašském Na dlouho se tím nezachránili. Již na konci prvé polovice 16. stol. zavázali je královští komisaři k robotě jednoho dne v témdni, a sice z toho důvodu, „že měli mnoho polí proti obyčeji valašského práva, kdežto jich mají míti jen málo". Tuto nově zavedenou robotu sedláci vykoupili. Zavázali se totiž místo ní platiti ročně po hřivně peněz. Když však se k placení neměli, dal jim starosta zajmouti dobytek (několik volů). Na stížnost sedláků král rozhodl r. 1548, že vedle starých dávek, k nimž byli povinni „pro more volachico", musejí konati robotu jednoho dne týdně „more ceterorum incolarum aliarum villarum nostrarum, aut saltem, si ita ipsi commodum capitaneo nostro videbitur, super ea re aliquem contractum cum eodem de redimendo hoc labore facere, ita tamen, quod praeterea alia servitia nobis et capitaneo praestare non erunt astricti, etiam et bellicam expeditionem, praeterea tamen id, quod iidem quotannis debebunt advehere singuli duas trabes seu ligna ad aedificandam seu restaurandam arcem illam nostram Belzensem". Kromě toho král zrušil poplatek 60 grošů, jejž dosud dotčení sedláci platili za to, že byli zůstaveni při právu valašském. Nyní, když na ně byla uvalena robota po způsobu jiných vesnic, nepožívajících práva valašského, byl by onen poplatek býval nespravedlivý. Také po jiné stránce, pro ně výhodné, měli býti srovnáni s ostatními sedláky. Praví se na konci králova listu: „Sed et illud decernimus, quod capitaneus noster debebit primo quoque tempore curare illis emetiendo agros et fundos pro pratis tantos, quantos habent alii coloni ceterarum villarum nostrarum, qui non jure Volochorum utuntur".[2]) — Totéž

---

[1]) Hruševśkyj, Історія V., 194 a 195.

[2]) Hruševśkyj, Матеріали (Записки Н. Товар. ім. Шевч. LXIX, 1906), čís. XCIV., str. 109.

sděluje v příčině Valachů wirzchrachanských J. T. L., Północno-wschodnie wołoskie osady.[1])

Podobně činěny byly pokusy, aby robota byla utužena také v Odřechově, valašské osadě na Sanocku. Podle lustrace z r. 1565 sedláci odřechovští byli „z każdego dworzyszcza powinni wywieźć albo spuścić rzeką Wisłokiem po jednemu tramowi do młyna besskiego, w którem piła trze; powinni też strzec i zabierać te, którzy się przemycają". Povinnost posléze uvedená spočívala v hlídání cest, aby nikdo neobcházel mýto (obcházení mýta nazývalo se totiž „przemytem"; odtud przemycać się, podloudně obcházeti mýto).[2]) Těmito povinnostmi Odřechovanů starosta sanocký se nespokojil a počal je doháněti k robotám. Sedláci dvakráte se z nich vykoupili, zaplativše 1200 zl. Starostové peníze sice vzali, ale od roboty neupouštěli. Na stížnosti vyslána byla r. 1583 vyšetřovací komise, která robotu uznala a jen ji obmezila na míru tehdy normální, dva dni z lánu, čímž sedláci z práva valašského převedeni byli na právo polské. Ale sedláci vzpírali se nálezu komise, a to tím více, poněvadž starostové roboty žádali, výkupné za ni však nevraceli, jak to ustanovili komisaři. Spor táhl se po několik desetiletí. R. 1603 věc předložena byla králi, který v podstatě potvrdil rozhodnutí komise. Sedláci nechtěli se však podříditi a chystali se k opuštění půdy, takže starosta konečně byl nucen učiniti ústupky, k nimž radila také okolní šlechta. R. 1605 vydal listinu, v níž zrušil robotu a zavedl znova „starodávné dávky". Srovnání s lustrací z r. 1565 však ukázalo, že dávky ty značně převyšovaly dřívější závazek sedláků. I nyní měli robotovati aspoň šest dní do roka v době žní. Pokoje se tedy nedosáhlo. R. 1620 spor vypukl prudce znova. Sedláci chodili se stížnostmi ke králi, ale starostovský úřad nepřestal je týrati, zajímaje jim dobytek. Bez výsledku zůstalo i napomínání královo.[3])

---

[1]) Viz shora, str. 300.

[2]) Podobnou povinnost měli sedláci i některých jiných vsí, na př. v Lomnici (zv. též Niebywało) ve starostvu haličském. Viz Жер. I. 97: Powinni lasów strzec i przemyt (i s pisarzem wybierać dań baranią i wieprzową). Podobně bylo tomu ve Ščavném na Sanocku (Ж. II. 275): Kmiecie przerzeczeni każdy zosobna powinien spuścić wodą w rok po *tramowi jednemu* i drzewo na budowanie co potrzeba; powinni *strzec przechodów dla myta* sanockiego.

[3]) Hruševśkyj, Історія V., 195 a 196.

Jako po jiných stránkách sblížily se tedy ve druhé polovici 16. stol. i co do roboty osady práva valašského s osadami práv domácích, ruského a polského. Již v 15. stol. zavedena byla v některých polských zemích jednodenní robota v témdni, až konečně statut toruňský z r. 1520 a bydhošťský z konce téhož roku ustanovily jako normu všeobecně závaznou, že sedlák má na všech statcích, jak šlechtických, tak církevních a královských, robotovati jeden den v témdni z lánu, pokud není povinen k robotě větší. Statutem tím, jak vykládá Kutrzeba, zhoršilo se postavení jen části selského obyvatelstva v Polsku, totiž jen těch sedláků, kteří dosud požívali výhody lokačních výsad a podle nich buď vůbec roboty byli zproštěni anebo konali robotu jen nepatrnou. Daleká většina sedláků privilejí neměla, a robotovala tedy již před vydáním toruňského statutu zpravidla více než jeden den v témdni, někde dva a jinde dokonce tři dni z lánu týdně, takže toruňský statut zaváděl v části vsí pořáde ještě robotu nižší, než byla obvyklá v převážné většině vsí ostatních. Pro většinu vesnic mělo vydání toruňského statutu účinek příznivý. Norma jednodenní roboty v témdni zdržovala aspoň na čas snahy těch vrchností, kterým i dosavadní beztoho dosti značná robota nevyhovovala, takže ji chtěly ještě zvětšovati. Na konci vlády Zikmunda Augusta vrchnosti přece však začaly zase utužovati roboty. I na statcích královských vymáhána byla robota obvyklá ve vsích jiných, aspoň jednoho dne týdně z půllánu, tedy dvakráte větší než podle toruňského statutu.[1])

Někde — na některých královských statcích — nepřestalo se ani na robotě proti toruňskému statutu dvojnásobné, nýbrž žádána byla robota ještě větší. Tak bylo tomu podle lustrace na panství (pols. włość, klucz, z rus. ключъ) oziminském, jež náležívalo ke starostvu samborskému, ale později bylo přidáno ke zchudlým župám (solným) ruským, jichž užíval Stanislav Herburt z Fulsztyna, kastelán lvovský a župník země ruské.[2]) K panství oziminskému náleželo také několik osad práva valašského. Sedláci všech těch vesnic museli buď robotovati anebo odváděti za robotu výkupné. O vsi Dolním Lužku je v lustraci zaznamenáno (Жер., I. 268): Robią *trzy dni cały w tydzień*, co *im*

---

[1]) Kutrzeba, Historya ustroju Polski w zarysie (2. vyd., Lvov 1908), 88—90 (v něm. vyd., Grundriss der poln. Verfassungsgeschichte, Berlín 1912, 85—86).

[2]) Жер. I., 265.

kažą, do którегokolwiek folwarku, albo na każdy dzień od półdnia. — Trojdenní robota týdně byla v osadách práva valašského ve druhé pol. stol. 16. ještě něčím neslýchaným,[1]) a vidíme z toho, jak se valašské právo na panství oziminském uchýlilo od své původní podoby. Podobně jako v Lužku bylo tomu ve vsi Niedźwiedzia čili Lużecka Wola, o níž lustrátor praví (Жер. I. 270): A iż pierwej ci kmiecie powinni bywali robotę do folwarków, kiedy im kazano, po trzy dni w tydzień z każdego półdworzyszcza albo na każdy dzień od południa, i drzewo też woziwali do piеły, tedy teraz miasto tego zacięgu postanowił z niemi J. M. pan (= kastelán) łwowski, aby wozili drwa do żupy drohobickiej, na które pierwej wychodziło w żupach bardzo wiele pieniądzy, bo je kupowali panowie żupnici u panów starostów bardzo drogo. A przetoż na ten czas z każdej ćwierci rolej na każdy tydzień powinni kmiecie z tej wsi woz drew przywieźć do żupy drohobickiej. — Sedláci valašské vsi Bronnica, náležející rovněž k panství oziminskému, z roboty se vykoupili a dávali místo ní po jedné hřivně úroku (Жер. I. 267). — O jiné valašské vsi téhož panství, Opace, je v lustraci zapsáno: Przerzeczeni kmiecie powinność tę na sobie mieli zdawna, iż robotę odkupowali na rok grzywną jedną z każdego dworzyszcza, a wszekoż potym, jako sami zeznawali, dawał każdy gospodarz, na półdworzyszczu siedzący, grzywnę jednę, a nad to pomagali we żniwo kilka dni w rok w folwarku, kiedy im rozkazano. Drew też przywozili do dworu samborskiego abo do żupy kotowskiej w rok raz po dwa wozy każdy z nich. . . A iż żupie kotowski przylegli, bo niedaleko ich jest, ustawiono im, aby każdy miasto robocizny i poczty przywiózł z półdworzyszcza swego w rok do żupy przerzeczonej *drew wozów sto cztery*, kiedy który chce czas upatrzywszy; na każdym wozie ma być szczepanych plach albo drzewien ośmnaście. (Жер. I. 285.) Robota opackých sedláků, spočívající v dovážení dvou vozů dříví každého téhodne do solné župy, byla zajisté velmi obtížna. Cítil to sám lustrátor, a proto omlouvá tuto robotu. Ves Opaka leží prý nedaleko kotovské župy. Sedláci jezdí jen přes jednu horu, a to cestou dobře sjízdnou, dlouhou něco přes tři čtvrti míle.

---

[1]) V některých vesnicích práva ruského byly však poměry ještě daleko horší. Tak čteme, že sedláci ve vsi Popelanech (ve starostvu lvovském) robotovali pět dní týdně (Жер. III. 368), podobně v Lubani a Demni.

V některých krajích konali sedláci osad valašského práva speciální služby, s nimiž se jinde nesetkáváme. Tak tomu bylo na př. ve vsi Ožanně ve starostvu ležajském. Tam byli sedláci (Жер. II. 202) „powinni strzedz łowisk na Łuchowej (tak nazýval se jeden z tamních lesů), z listej jachać kiędy każą, u czterzech stawów (rybníků) groble (hráze), jazy i opusty naprawować, a lecie winni pomoc roboty około żniwa wedlug zwyczaju“. — Všeobecně zapsáno jest (t. II. 203) o sedlácích vesnic náležejících k starostvu ležajskému, že „gonty (šindele) też w lesiech, wkupując się, niektórzy ludzie rabiają, i komięgi (prámy) też także ku potrzebie do spustu budują, i skuty (druh lodí, též szkuta, z něm. Schüte) dał niniejszy pan starosta zbudować dwie wielkie i lichtarzów (loď, z něm. Leichter, Leichtschiff) dwa“. Ze zápisu lustrátorova není jasno, konali-li práce uvedené sedláci osad valašských či ruských, německých a polských, či všech bez rozdílu. — O vsi Wereszcze ve starostvu chelmském lustrátor zaznamenal (Жер. III. 54): Ciż wołochowie powinni jachać z listy, gdzie im każą, albo woły gnać gdzież a ile potrzeba, i po złodzieja jachać. — Sedláci valašské osady Košín v témže starostvu (platili jen úrok, vedle něhož) nekonali žádných robot mimo t. zv. *ostup*, byli totiž povinni účastniti se honů na zvěř (Жер. III. 60). — Podobnou povinnost měli — vedle jiných — sedláci Žukova ve starostvu lubačovském. V lustraci (Жер. III. 265) je zapsáno: Tamże z każdego dworzyszcza powinni wywieźć po troje drzewa na budowanie zamku, nad to drzewa bednarskiego i obręczy winni co trzeba do potrzeby zamkowej wywieźć, poprawować też zamku z młynarzami powinni. Na *ostup* alias w łowy, gdy rozkażą od pana starosty, winien każdy iść. Groblą u stawu szczytkowskiego winni naprawować i pilnować czasu powodzi dla przerwy i czasu spustu dokonania znowu zastawić Z podstarościm powinni na wszelaką potrzebę *jachać.* Winni też i *lasów strzec,* k temu robić na lubaczowskim folwarku w rok dni ośm. — Se změnami jen nepatrnými zapsány jsou podobné povinnosti o vsi Radruž (Жер. III. 269). Také zápis o vsi Prusie, rovněž na Lubačovsku, svědčí o podobných povinnostech. Viz Жер. III. 276: Powinność kmieci przerzeczonych. Powinni w rok orać dwa dni i żąć dwa dni, grabić dwa dni, kiedy im rozkażą, lasów strzec; do kozaka (= złodzieja) z podstarościem jachać; w łowy do sieci, kiedy też z inszych wsi idą ludzie; drzewa na budowanie zamku z każdego półłanku po

trojgu mają wywieżć; dzielnice swe, ostrowa w zamku mają oprawować i do grobel na gwałt (náhlá robota) powinni i chrosty wozić z inszymi ludźmi na groble.

Viděli jsme, že břemena sedláků ve vsích založených na právu valašském byla velmi různá a podle krajů a míst nestejná. Sedláci platili dávky peněžní čili úroky (činže), odváděli naturálie a konali i rozličné služby a roboty. Některé dávky odváděny byly jednotlivými sedláky, jiné celou obcí. Časem převáděny byly mnohé naturální dávky i roboty na peníze. Bylo tomu tak nejen ve vsích práva valašského, nýbrž i práv ostatních. Pěkně pojednal o přeměně naturálních dávek i služeb na úroky, o vzájemném poměru jednotlivých druhů těch břemen a konečně o jich vzrůstu, a sice v osadách různých práv, prof. Mich. Hruševškyj v úvodních statích k vydaným lustracím královských statků na rusínské půdě polské koruny. Kdo by se o věci tyto více zajímal, toho odkazujeme na dotčené články. Přece však pokládáme za vhodno podati z pramenů doklad toho, jak časem břemena selská i v osadách práva valašského neobyčejně vzrostla, a jak byla měněna při přechodu osad z rukou královských starostů do rukou soukromých. Příklad takový vidíme na vsi Wierzch-Rachanie ve starostvu belzském. V Жер. III. 193 čteme o této vesnici a jiných sousedních, že náležívaly ke starostvu belzskému, avšak dostaly se pak výměnou za jiné statky pánům Olešnickým. Dokud Wierzch-Rachanie byly pod belzským starostou, tu každý sedlák (kmieć osiadły) dával po jedné hřivně polské úroku, po dvou kohoutech ke kapounění, po jedné huse, a který měl ovce, dvacátého berana, z většího kusu dobytka po půl groši a z „ozimčat" po šelongu. Kdo choval vepřový dobytek, dával z každé svině po půl groši, za sýry a popruhy po 5 groších z usedlosti. Kdo měl ovce, dával mimo to každý na velkonoce po jehněti v ceně 5 gr. Dávali také med, kterého podle slov lustrátorových dříve více bývalo, a byl také lacinější, platiloť se za „ručku" (rączka)[1]) dva zlaté. „Stacii"

[1]) J. L. T., Północno-wschodnie wołoskie osady (Bibl. Warsz. 1855 IV.), 19, pozn. 1, praví, že *ručka* (*manuale*) chelmské míry byla devátou částí chelmské bečky. *Bečka* ona měla totiž tři čtvrtky (quarta), a čtvrtka (ćwierć) tři ručky. Ručka míry lubomské činila však jen polovici ručky chelmské, kdežto v Horodelsku šlo zase do ručky půl třetí čtvrtky. — Sreznĕvskij, Матеріалы для словаря древне-русс. языка III. (Petr. 1903), 200, vykládá, že st. rus. slovo ручька znamená сосудъ (nádoba), a uvádí slovo to jako slovanský ekvivalent řec. στάμνον a lat. vas, urna.

dávali tím způsobem, že když byl od nich vybírán úrok, dávala každá ves kromě Pankova po dvou zlatých, a když vybírány byly ovce (berani), dávali rovněž po dvou zlatých, i Pankov, Při témže vybírání beranů z každé vsi dáváno po jednom beranu do kuchyně, a každý z usedlosti dával po jedné slepici, po jednom bochníku chleba a po jedné maci (míře, z něm. Metze) ovsa. Konali též služby (posługa), a sice jezdili (powoz czynili) z každého dvořiště jednou do roka na 12 mil, doručovali listy a jezdili na vojnu se starostou po dvou z každé vsi, t. j. kňaz a vedle něho jeden člověk vypravovaný celou obcí (pospólstwo). Týž obyčej býval prý i při roznášení listů, ,,alias alternatę mieli między sobą", — Za nové vrchnosti (pánův Olešnických), když byl zřízen nový panský dvůr (folwark, z něm. Vorwerk), některé naturální dávky (jako na př. ovčí dvacátek) i speciální služby zrušeny, ale za to arci zavedena pravidelná robota, a sice dvou dní týdně z půllánu (Жер. III. 195).

Na obci valašského práva Wierzch-Rachanie vidíme velmi názorně, jak nepatrná původně břemena sedláků časem velice vzrostla, a jak vesnice založené na právu valašském postupem času s vesnicemi práva ruského tak se sblížily, že nebylo mezi nimi podstatného rozdílu. Vyšlo se od privilegií, aby velkými výhodami získáni byli noví osadníci, ale když všechna půda byla osazena, a stěhovací svoboda sedlákům odňata, vyrovnáno bylo postavení sedláků v osadách na cizích právech i v osadách řídících se právem domácím. Tam, kde konkurovala spolu práva cizí, německé a valašské, zdá se, že horší bylo postavení sedláků požívajících práva valašského. Vidíme to aspoň u vsi Hubice ve starostvu drohobyčském. Podle zprávy lustrátorovy (Жер. I. 207) byli sedláci oné vesnice usazeni na dvojím právu, německém a valašském. Ti, kteří požívali práva německého, platili z půllánu po 18 gr. a po jedné slepici v ceně 1 gr. Naproti tomu ti, kteří seděli na právu valašském, dávali z každého půllánu po 27 gr. a šesti den. ročního úroku a rovněž po jedné slepici

Různost práv, jichž požívaly vesnice na rusínském území polské koruny, a vyplývající z toho různost postavení selského lidu vedly asi záhy k tomu, že nespokojení sedláci *opouštěli půdu* a hledali polepšení v osadách požívajících jiného práva. Snahou vrchností naproti tomu bylo zameziti takové přecházení. Dá se to souditi z toho, že v 15. stol. vyvinula se zásada, že sedlák, chce-li

se vystěhovati do jiné vesnice, může se usaditi jen na témže právu. Valašští sedláci mohli tedy přecházeti zase jen do vesnic práva valašského, a rusínští do osad práva rusínského.[1]) Zajímavý případ sdělují Agz XII. č. 454 z r. 1438. Konrad Kunaszowski propustil ze vsi Czenichow tři sedláky z práva rusínského do vsi Žukocin náležející p. Slocilovi, avšak vyhradil si, že kdyby do jednoho roku nalezl ony tři sedláky na právu německém, mají mu býti vráceni. Podobný případ zapsán je tamtéž pod č. 455. Neběží tu sice o přechod na právo valašské, nýbrž na právo německé, ale obě ta práva byla privilegována, a proto se zdá, že podobná prakse zavládla také asi co do práva valašského. Šlechta nechtěla, aby sedláci opouštěli vesnice práva rusínského, v nichž nesli těžší břemena, a stěhovali se do osad nadaných výsadami práva německého nebo valašského, a proto dovolovala přechod z vesnic práva rusínského zase jen do vesnic téhož práva.

Částečně reguloval se přechod sedláků z jednoho práva na druhé sám sebou. Rozhodovaly při tom zajisté nejen pouhé důvody prospěchové, nýbrž i úvahy hospodářské povahy. Právo ruské jakožto právo lidu živícího se hlavně orbou nemohlo jen tak lehko zaměněno býti právem valašským, určeným pro obyvatelstvo

[1]) Agz. XII. č. 4046 (r. 1471): Komorničí právo v Haliči rozhodovalo o žalobě, podle níž podsadek (inquilinus) vsi Podmichale čili Zabereżnice přes řádnou výpověď nebyl propuštěn z práva valašského na právo valašské do vsi Podgrodzie. — Podobně bylo tomu v jiném případě (Agz XII. č. 4057, r. 1472), kde sedlák, davší výpověď, nebyl propuštěn ze vsi Czasniki z práva valašského do vsi Lipice zase na právo valašské. V soudním zápise praví se, že žalovaný nechce přijati výpověď (reclinatio) a drží sedláka „ultra laudum et consuetudinem terrestrem." — Když v jiném případě (t. XII. č. 4094, r. 1473) byla podána žaloba, že žalovaný nechce propustiti člověka davšího řádnou výpověď (mittere hominem in hora et tempore reclinatum) ve vsi Volčinec z práva valašského do vsi Tlustobaby na právo valašské, žalovaný hájil se, že ve vsi Volčinci není právo valašské, a sedlák, který měl odejíti, že seděl po čtyři léta na právu rusínském, což se žalovaný nabízel dokázati „juxta consuetudinem terrestrem." — Viz též Agz XV. č. 2962 (r. 1500), XVIII č. 2791 (r. 1500) a j., kde rovněž běží o přechod z jedné vesnice práva valašského do jiné. — Agz XII, č. 4066 (r. 1472) týká se zase případu, kde sedlák přechází z vesnice práva rusínského do jiné vesnice téhož práva. — Poněvadž byl dovolen jen přechod do vsi téhož práva, bylo ve sporných případech třeba dokazovati, jaké kde právo platilo, zda valašské či rusínské (hlavně tato dvě práva spolu konkurovala), po případě německé. Srv. Agz XIV. č. 474 z r. 1442, č. 475 (téhož r. 1442), č. 2146 z r. 1448, č. 2349 z r. 1450 a j.

pěstující hlavně chov dobytka, a naopak pěstitelé dobytka nemohli snadno přejíti k orbě. Záleželo ovšem na tom, které důvody byly u jednotlivce silnější, zda prospěchové či hospodářské.

Od uvedeného přecházení jednotlivých sedláků z jednoho práva na druhé a zároveň z vesnice do vesnice musíme dobře rozeznávati přeměnu vesnic z práva na právo, kde se z vesnice nikdo nevystěhoval, kde však dosavadní právo bylo nahraženo novým. Obyčejným zjevem bylo, že osada převedena byla s práva ruského na valašské, totiž z postavení neprivilegovaného na privilegované. Přeměně takovéto nestály v cestě zajisté důvody hospodářské, poněvadž tam, kde se půda hodila k zemědělství, dalo se jí zajisté používati i k chovu dobytka. Naproti tomu nepřirozené bylo by bývalo převedení vesnice s práva valašského na rusínské aspoň v té době, dokud se právo valašské udrželo ve své původní podobě, a tam, kde půda se nehodila dobře k zemědělství. Byloť by se obyvatelstvu pohoršilo postavení právní i hospodářské, a vrchnosti rovněž by se bylo neposloužilo Převedení s práva valašského na rusínské bylo však po čase usnadněno, když totiž právo valašské během času mnoho se své privilegovanosti pozbylo a s právem rusínským se sblížilo, a když mimo to půda, na níž lid byl usazen, časem se zlepšila, takže se hodila i k orbě.

Ačkoli, jak již řečeno, přirozenější bylo převedení vesnic s práva rusínského na valašské, nescházely ani případy opačné. Tak se dovídáme, že král Zikmund August potvrdil r. 1569 úmluvu, kterou uzavřel lubačovský starosta s obyvateli vsi Žukova o převedení této osady s práva valašského na ruské.[1])

Byla-li záměna práva valašského za rusínské obtížnou, ještě obtížnější bylo zajisté převedení osady s práva německého na valašské. Osady obou těchto práv byly sice naproti osadám práva rusínského privilegovány, avšak vzájemný jich poměr spočíval v tom, že osady práva německého nejen se těšily lepšímu právnímu postavení, nýbrž i hospodářsky značně vynikaly nad osady práva valašského. Bylyť to osady zemědělské, tedy hospodářsky stojící

[1]) Kutrzeba, Materyały do dziejów robocizny w Polsce w XVI. w. (Archiwum komisyi prawniczej IX, Krakov 1913), 93—95. Případ týkající se Žukova potvrzuje to, co shora řečeno, že totiž převedení s práva valašského na ruské teprve v dobách pozdějších bylo usnadněno.

na vyšším stupni vývoje než pastýřské osady valašské. Ale i zde máme příklady záměny práva německého za valašské.[1])

Singulární, rovněž velmi zajímavý případ převedení s jednoho práva na druhé zapsán je v haličských soudních knihách pod r. 1473 (Agz XII. č. 3607). Šlechtic Jan Litwinowski z Bučače zavázal se, že zaplatí šlechtici Petrovi ze Hnilce 40 hřiven, a kdyby nezaplatil, že svoluje k tomu, aby se věřitel uvázal v držbu vesnice Rudníky v povětu haličském, kterážto vesnice byla založena na právu německém a valašském, avšak dlužník byl zároveň povinen „excipere praedictos villanos de jure valachico et theutunico et extradere Petro in jus ruthenicum", t. j. měl převésti sedláky z práva valašského a německého na rusínské. Z případu tohoto jasně vidíme, že právo rusínské bylo pro vrchnost výhodnější, a pro sedláky tedy obtížnější než práva cizí.

Proto také byl *odchod sedláků* z vesnic práva rusínského značně *ztížen*. Již shora na str. 322 bylo uvedeno, že od r. 1435 mohli se sedláci haličtí vystěhovati jen o vánocích, a jen když zaplatili vrchnosti kopu grošů a vedle toho jí dali rozličné dávky in natura. Valachům byl naproti tomu odchod ulehčen. Ze soudních zápisů haličských (Agz XII. č. 176) se dovídáme, že dne 18. března r. 1437 soud rozhodl otázku, „si walachi ad praesens ambulant", t. j. zda Valaši v době konání soudu — v měsíci březnu, tedy mimo dobu, v níž sedlákům bylo dovoleno statek opustiti (o vánocích) — mohou se vystěhovati. Nález soudu zněl, „quod walachi juxta morem antiquum ambulare debent duodecem grossos recessionalium dando et dacionum juxta morem antiquum, videlicet XII grossos vel juxta quod *knyadz* manifestabit, quomodo eundem walachum tenuit".

Výrok tento není zcela jasný. Linničenko[2]) myslí, že Valaši nebyli při odchodu vázáni dobou tak jako sedláci práva ruského,

---

[1]) Jeden příklad uvádí Bernhaut, u. m., 18. Cituje Pawłowského Premislia sacra, str. 240: Stanislaus episcopus villam Wola Jaślicka per suos antecessores *iure theutonico locatam transfert in ius valachicum*. — O jiném případě se zmiňuje Długopolski, u. m., 6. Vesnice Wisłoczek u Rymanowa byla r. 1512 převedena s práva německého na valašské. Příslušnou listinu, uveřejněnou rovněž Długopolským, otiskujeme v Přílohách této knihy. — Konečně můžeme uvésti ještě vesnici Prosiek, které dáno bylo r. 1402 právo německé (viz Hruševského Матер., čís. XII.), avšak po čase shledáváme v ní právo valašské (viz shora str. 309).

[2]) Черты изъ исторіи сословій, 131.

že tedy mohli odejíti kdykoli. To však z citovaného nálezu nevysvítá. Praví se v něm pouze, že Valaši mají (mohou) se vystěhovati jen „podle starého obyčeje", zaplativše 12 grošů „odchodného" (recessionalia) a druhých 12 grošů „dávek" — zase podle starého obyčeje — anebo podle toho, co kňaz prohlásí, „jakým způsobem téhož Valacha držel". Slova juxta morem antiquum vyskytují se v soudním nálezu dvakráte, a sice v takovém spojení, jako by se jednou měla vztahovati na recessionalia a po druhé na daciones, z učiněné otázky (si walachi *ad praesens* ambulant) však spíše vyplývá, že poprvé vztahují se slova juxta morem antiquum na čas, kdy Valaši se mohou vystěhovati, a tu se odkazuje na starý obyčej. Patrně tedy i odchod Valachů byl časově obmezen, aby dbáno bylo zájmů vrchnosti, a proto nesouhlasíme s míněním Linničenkovým, že se Valaši mohli vystěhovati kdykoli. Také není správné mínění že by Valaši se byli mohli vystěhovati, když zaplatili pouze 12 grošů. V soudním nálezu mluví se jednou o 12 groších odchodného a po druhé o 12 groších dávek. Valaši platili tedy celkem 24 groše čili jinými slovy půl hřivny (mělať hřivna polská 48 grošů), což bylo naproti poplatku a dávkám sedláků z vesnic práva ruského dost málo, poněvadž platili celou kopu grošů a kromě toho dávali ještě džber pšenice, dvě klády ovsa, čtyři rusínské koláče, čtyři kury (slepice), vůz sena a vůz dříví.

Pro výpověď (reclinatio) Valacha platily tytéž formálnosti jako pro výpověď rusínského sedláka. Výpověď musela se totiž díti včas (in hora et tempore), v přítomnosti cizích lidí (homines extranei, obcy), a muselo být zaplaceno odchodné.[1])

Vedle břemen, jež Valaši nesli pro vrchnost, je potřebí všimnouti si také jejich *povinností naproti státu*, jejich *berní*. O věci poučují nás t. zv. berní universály (universały poborowe), uveřejněné ve Volumina legum.[2]) V prvém takovém universále, jejž máme z r. 1552, se ustanovuje: Valachi agros colentes vel in areis, quae dworzyszcza dicuntur, sedentes per duos grossos solvent. — Usedlým Valachům ukládá se tu stejná daň jako jiným sedlákům,

---

[1]) Doklady podány jsou v Agz, zejména na místech citovaných shora na str. 373, pozn. 1 i j. — Podrobně zabývá se formálnostmi výpovědi čili reklinace Rundstein, Ludność wieśniacza, 27—37.

[2]) Otázce té věnoval pozornost již hr. Stadnicki, O wsiach tak zwanych wołoskich, str. 3.

dva groše z lánu.[1]) — Universál z r. 1564 má toto ustanovení: Wałaskie wsi, jako i tak rok przeszły, tedy i teraz powinni płacić będą, jako i w inszych wsiach, z rol, jeśli je mają, abo z dworzyszcza, po dwadzieścia groszy, a którzy rol nie mają, tedy od sta owiec po dziesiąci groszy.[2]) — Jak vidno, berní universál z r. 1564 ukládá daň valašským sedlákům i ovčákům. Kdežto však ovčáci, mají-li 100 ovcí, platiti mají daň ve stejné výši jako robotní sedláci, jest daň valašských sedláků dvakráte tak vysoká jako jiných sedláků (robotných). Jen mimochodem podotýkáme že tuto dvojnásobnou daň platili podle téhož universálu také nevalašští sedláci, kteří konali speciální služby, jakož i sedláci vsí lovčích i jiných, kteří neplatili žádných úrokův ani dávek. — Daň ve výši uvedené platily obě kategorie Valachů (sedláků i pěstitelů dobytka) podle berních universálů v letech následujících, od r. 1565 do 1577. Teprve universál z r. 1578 ukládá valašským sedlákům daň 30 grošů z dvořiště, a pěstitelům dobytka daň z dobytka, a sice ze 100 ovcí po 20 gr. a z 10 krav rovněž 20 grošů.[3]) Poněvadž také na sedláky robotné uvalena byla daň vyšší, a to 15 gr. z lánu, platili i r. 1578 sedláci valašští daň dvakráte tak vysokou jako jiní sedláci (robotní).

Při tomto poměru daně Valachů a robotných sedláků zůstalo až do r. 1629. Daň bývala zvyšována i snižována, ale sedláci valašští platili stále dvojnásobnou daň proti ostatním sedlákům a o třetinu vyšší daň než Valaši, kteří pěstovali ovce nebo skot. Nejméně platili Valaši r. 1591 a 1592, totiž po 15 gr. z lánu a ze 100 ovcí nebo 10 krav po 10 gr., nejvíce r. 1620, kdy daň jejich z dvořiště činila 8 zl., a ze 100 ovcí neb 10 krav 5 zl. 10 gr.[4]) — Před r. 1613 daň valašských sedláků z dvořiště rovnala se stále dani vojtů, soltysů, kňazů, tyvunů a putných bojarů.[5]) R. 1613

[1]) Vol. legum (otisk petrohradský z r. 1859) II., 10b).

[2]) Vol. legum II., 39b).

[3]) Vol. legum II., 192a).

[4]) Hr. Stadnicki, u. m., 3.

[5]) Putní bojaři čili putní sluhové byli ve státě litevském oni sluhové panovníkovi, kteří náleželi k nějakému hradu nebo dvoru panovníkovu a jsouce ozbrojeni, obstarávali rozličné úkoly místní správy. Povinností jejich byla puť, doroga (cesta), jež spočívala v dodávání úředních listů, dovážení peněz a jiných podobných službách. Putná služba sbližovala putné sluhy s t. zv. lidmi „těhlými" (nesoucími břemena, hlavně sedláky), avšak konání vojenské povinnosti sbližovalo je zase s bojary. Lappo, Великое

však nastal rozdíl. Sedlákům valašským vyměřena byla tehdy daň po 3 zl. ze dvořiště — zase daň dvakráte tak vysoká jako jiným sedlákům (robotným) — (Valaši pěstující dobytek platili ze 100 ovcí po 2 zl. a z 10 krav rovněž po 2 zl.). Touž daň 3 zl. měli platiti z jedné „vloky" „pancířní" a „putní bojaři" i jiní „na jakichkolwiek posługach będący", na statcích královských, duchovních a světských i městských, avšak šoltysům, kňazům a tyvunům uložena daň po 10 zl. z lánu neboli vloky „nad pobór uchwałony" (Vol. legum III., 108 a 107). R. 1616 vyměřena sedlákům valašským znova táž daň jako šoltysům, kňazům, tyvunům, pancířným a putným bojarům (po 30 groších čili 1 zl. polském) — opětně daň dvakráte tak vysoká jako robotným sedlákům (Vol. legum III., 153, 28 a 27) — kdežto Valaši pěstující dobytek platili zase ze 100 ovcí 20 gr. a rovněž tak 20 gr. z 10 krav. Právě tak tomu bylo podle berního universálu z r. 1629 (Vol. leg. III. 300). Po r. 1629 zavedeno bylo podymné (Vol. leg. III. 323). Berní universály neuvádějí již speciálních rubrik daňových. Hr. Stadnicki[1]) má za to, že až do r. 1638 sedláci valašští platili touž daň jako r. 1629. Od té doby však nelze říci, platily-li valašské vesnice zvláštní daň a v jaké výši; neboť od onoho roku většina vojvodství a zemí rozvrhovala daně jimi usnesené podle podymného.

Pojednavše o povinnostech obyvatelstva valašských vesnic naproti vrchnosti i o jeho daních, povšimneme si *autonomie a soudnictví valašských osad.* Již shora na str. 337 pověděno bylo něco o náčelnících valašských vesnic, kňazích. Poukázáno bylo zejména na jejich jurisdikci nad místním obyvatelstvem, a to ve věcech civilních i trestních. Kňaz nebyl však jediným autonomním náčelníkem vesnic valašského práva.[2]) Nad kňazy jakožto představenými jednotlivých vesnic stáli totiž jakožto orgánové nadřízení aspoň v těch krajích země, kde byl větší počet osad valašského práva, t. zv. *krajníci,* známí nám již ze zemí uherských. Totožnými s nimi jsou, jak se zdá, *vojevodové* doložení v nejzápadnější části

княжество Литовское во второй половинѣ XVI. стол. (Юрьевъ 1911), 181—184.

[1]) U. m., 3.

[2]) Shora na str. 326 byla učiněna zmínka též o *desátnících,* avšak orgánové tito nebyli původu valašského, nýbrž ruského, a do osad požívajících práva valašského dostali se ze zřízení vesnic ruských. Byli ostatně jen v některých vesnicích.

nynější Haliče, tedy již na území malopolském.[1]) Také na půdě nynější Haliče tvořily skupiny valašských vesnic — aspoň někde — autonomní svaz zvaný *krajinou*. Krajiny vznikly na půdě královské,[2]) rozdělené na starostva (capitaneatus) a spravované starostovskými úřady. Kromě krajin královských známe však ještě některé krajiny z půdy soukromé. Osady valašského práva na královské půdě v Sanocku tvořily již v XV. stol. krajinu a měly svého krajníka, sídlícího ve vsi Odřechově (Agz XI. čís. 1541, 1597, 2256, 2511). V prvé čtvrti XVI. stol. uvádí se na Sanocku ,,krajnik omnium villarum juris valachici capitaneatus Sanocensis" se sídlem ve vsi Szczawne.[3]) Slyšíme o něm ještě ve stol. XVII. (Balzer, Regestr złocz., čís. 105, 124, 137). Na královské půdě na Přemyšlsku byla s počátku jedna krajina, brilincká, ale když kolonisováno bylo poříčí Strwiąże, utvořena druhá, korosenská, a třetí, ustřická. (Viz Жер. II. 120: Klucz Ojski albo, jako zową, krajna, w której brilenski krajnik ma w swojem rządzie siedm wsi, niektóre nad Sanem rzeką leżące, między gorami. — T. II. 140: Starzawa, wieś nad rzeką Strwiążem, którą i z inszemi wsiami rządzi Iwanko krajnik korosteński. — T. II. 133: Wsi górne, alias inter alpes, nad rzeką Strwiążem zasadzone, które krajnik ustrzycki rzeczony Demian ma w swojem rządzie, w których kmiecie prawem wołoskiem siedzą.)

V Samborsku uvádějí se r. 1568 dvě krajiny, dněsterská, skládající se ze 24 vesnic, a stryjská, sestávající z 27 vesnic. Ještě ve druhé pol. 18. stol. byly v samborské ,,ekonomii" (na královské půdě v Samborsku) dvě krajiny (regiones, crainae, tractus, districtus), a sice rozlučská a lipiecká (nazvané podle vsí Rozluč a Lipie).[4]) — Vesnice polského velmože Petra Kmity na Sanocku náležely ke dvěma krajinám, Zviňač a Rovieň ke krajině sobienské (Stad-

---

[1]) Długopolski, u. m., 18., zjistil valašského vojvodu v Kamesznicích na Żywiecku v l. 1706, 1715, 1716 a 1717 a ve vsi Olcza ve starostvu novotargském, kde rodina Ustupských zaujímala hodnost valašského vojvody v l. 1694—1776.

[2]) O tom svědčí mezi jiným i slova soudního zápisu v Agz. XIX. č. 3030 (str. 570) ,,homines regales alias *kraynya*."

[3]) Stadnicki, O wsiach wołoskich, str. 10, pozn. 9.

[4]) Rew. samb., Dodatek mies. do Gazety Lwow. I. roč. 1872, sv I., 153, sv. II. 51.; ve sv. II., 245, 246, 247, 249, 250, uvádějí se lat. názvy krajiny; na str. 245 místo fractus dluzno čísti *tractus*. — T. II. 254 uvádí se vedle lipiecké krajiny ještě *gwozdecká*. Viz též Přílohy (Potok Wielki).

nicki, O wsiach, listiny, str 26 a 28), Boberka a Ternova ke krajině olšanické (t., 29, 34).

V soudních zápisech, uveřejněných Balzerem (Regestr złoczyńców, čís 36, 119 a 113), čteme, že byli krajníci také ve vsích Ulicz a Tymkowa Wola (na Sanocku) a ve vsi Potok u Starého Sambora.

Krajiny měly nestejnou rozlohu. Z pramenů vidíme, že některá, jako na př. brilincká, skládala se z několika málo vsí, kdežto jiná, jako stryjská, čítala jich dosti veliký počet.

Jest otázka, jaký význam měly krajiny, a jaká byla pravomoc krajníků. O obou těch věcech prameny nás mnoho nepoučují. Přece však je nepochybno, že krajiny byly obvody jednak hospodářskými, jednak i soudními a policejními, a krajník že měl podle toho trojí funkce. O všem tom máme doklady v pramenech. Že krajina byla obvodem především hospodářským, seznáváme z lokačních výsad, vydaných pro vesnice práva valašského na půdě pana Petra Kmity. Osadníci jedné krajiny měli stejné povinnosti k pánovi i kňazovi; lokační výsady zmiňují se v příčině té o obyčeji platném v celé krajině (srov. slova privileje pro Rovieň: more poponum Crainae Nostrae, dále pro Boberku: onera omnia et debita, quae omnes cmetones scultetis suis in Craina Nostra tenentur). Na hospodářský ráz krajiny ukazuje také zpráva lustrátora samborské země z r. 1568, citovaná shora na str. 332. O dvou ročních hromadách, na něž se hospodáři celé krajiny scházeli, odevzdávali kňazové vybrané úroky a dávky. Při té příležitosti konaly se také soudy, o nichž se rovněž zmiňuje týž lustrátor. (Viz níže.) Krajníci spolu s kňazy zasedali také v t. zv. valašských soudech, konaných pod předsednictvím soudních úředníků v grodech (střediscích královského soudnictví), jak níže bude vyloženo. Prováděli dále společně s výkonnými orgány soudu (woźnými) soudní nálezy, vydané proti kňazům jejich krajiny, a účastnili se určování hranic mezi krajinou jim podřízenou a cizí půdou.[1]) Jakožto orgány policejní stíhali krajníci zločince své krajiny a měli je dodávati k potrestání soudu.[2])

Mýlil by se, kdo by v „krajinách“ osad valašského práva na Rusi hledal nějaké vyšší autonomní svazy, v nichž by se byla

---

[1]) Stadnicki, O wsiach wołoskich, 10.
[2]) Balzer, Regestr złoczyńców, čís. 105, 124, 129, 137, 140.

projevovala svoboda místního obyvatelstva. Krajiny tamní nepovznesly se ani k tomu stupni samosprávy, který jsme zjistili u Valachů v některých krajích Uher a Sedmihrad. Byly spíše obvody sloužícími patrimonijní správě než samosprávě. Dokazovalo to už postavení krajníka jakožto orgánu dosazeného vrchností a nikoli voleného obyvatelstvem krajiny. Obyčejně býval za krajníka vybírán některý z kňazů.[1])

Podobný význam jako v krajině krajník měl ve vesnici kňaz. V oboru hospodářském staral se o vybírání dávek a konání robot se strany sedláků. Co se týče policie, náležely mu podobné povinnosti jako v celé krajině krajníkovi. *Kňaz byl* také *místním soudcem.* O hranicích jeho soudní kompetence není sice nikde v pramenech zmínky, ale dle povahy věci mohl kňaz souditi bez námitky žalovaného ve všech věcech civilních, nejen když oba soupeři byli členy obce kňazovi podřízené, nýbrž i kde běželo o cizího žalobce, jen když žalovaný byl pod mocí kňazovou. Ve věcech trestních platila rovněž zásada actor forum rei sequitur, ale tu pro některé delikty vyhražena byla ode dávna příslušnost soudů grodských. Jsou to známé čtyry artikuly (quatuor articuli castrenses), incendium, latrocinium, vis armata a stuprum, které souzeny byly soudy grodskými. Rovněž tak vyňaty byly ze soudní moci kňazovy delikty proti úředním osobám, vykonávajícím úřední povinnosti (odboj, repercussio). Tu tedy kňaz souditi neměl. Naproti tomu nebyly původně z jeho kompetence vyloučeny jiné, i dosti těžké zločiny, jako na př. zabití. K nejobyčejnějším deliktům, souzeným kňazem, náležela původně asi krádež, nebyla-li prováděna řemeslně. Zloději ze řemesla, podobně jako loupežníci, souzeni byli soudy grodskými. Při takovýchto deliktech, vyhražených soudu grodskému, měl kňaz a celá osada povinnost zjistiti vinníka a dodati ho soudu. V pramenech mluví se opětovně o kňazovi a *hromadě* (gromada, communitas), t. j. celé vesnici. Zdá se, že vesnická hromada hrála vůbec vynikající roli v soudech osad valašského práva. Byla asi pravidelně přítomna na soudě, v němž kňaz byl pouze předsedou. Nikde v pramenech nečteme, že by v kňazově soudě zasedali původně nějací radní nebo kmeti na způsob skabinů v obcích práva německého, nýbrž vždycky se mluví

[1]) Zpráva lustrátorova (viz shora str. 332). — Odměnou za svůj úřad krajník dostával jisté dávky od osadníků své krajiny; někde mu i robotovali. (Hruševškyj, Історія V., 378.)

jen o kňazovi a leckdy také o celé vesnické hromadě. Slyšíme o ní nejen při vyšetřování trestních případů v obci, nýbrž i na soudě grodském, když běželo o solidární ručení všech členův obce. Tak čteme v Agz XI č. 1304, že kňaz valašské osady Odřechova Berilo a celá obec se r. 1440 zaručili rukou společnou a nerozdílnou, že dodají do 8 dnů na hrad sanocký jistého vinníka. Podobně zaznamenáno je v jiném zápise (Agz XI č. 2876), že Maxim, kňaz ze Ščavného, a celá tamní obec vyznali r. 1450 na grodském soudě v Sanoku, že Hricko z Mrochova se zaručil za jakéhosi Michálka v přemyšlském hradě za 60 hřiven. Pro případ, že by měl z toho Hricko škodu, zaručil se mu Maxim i celá ščavenská obec za náhradu. V Agz XV č. 1414 vystupuje na grodském soudě ve Lvově r. 1475 rovněž „tota communitas kmetonum alias gromada villae Zornyscza" s kňazem v čele. Celá obec zaručila se starostovi lvovskému za jednoho ze sedláků, že ho vydá na lvovský hrad do týdne po vyzvání pod pokutou 60 hřiven. — Jednou vystupují na soudě jménem celé obce pouze někteří sedláci jakožto „deputati a tota comunitate" (Agz XVI. č. 1438). Zaručují se totiž na grodském soudě sanockém kňaz obce Odřechova se zmíněnými deputáty, že vydají dva sedláky starostovi pod pokutou po 30 hřivnách.

Ještě důležitější je zmínka o hromadě tam, kde běží o soud aneb aspoň o vypátrání pachatele ve valašské obci samé. Na účastenství celé obce (hromady) při soudě ukazuje zápis v Agz XV. č. 2684. Pop Kuzma ze Suchodolu obžaloval r. 1498 tři sedláky valašské obce Stolsko u jejich pána Ondřeje Chelmického z násilí na veřejné cestě. Vozný (woźny, soudní zřízenec na způsob našich komorníků), který ve věci intervenoval, tázal se kňaze obce Stolsko, „koná-li se dnes soud", dostal však za odpověď, že „by se měl konati, ale lidé se rozešli." V díle Balzerově Regestr złoczyńców grodu sanockiego čteme pod čís. 132, že kňaz dušatynský Ondřej dověděl se r. 1610[1]) o vraždě spáchané na nějaké ženě v dušatynském lese. Ihned počal pátrati, kdo ženu zabil. Poslal „znak", aby se všichni sedláci dostavili do hromady. Třikráte byla hromada svolána, třikráte scházel Fedor. Kňaz dal ho chytiti, aby šel do hromady. Fedor vrhl se na kňaze a druhé sousedy a uškodil jim na těle. Věc dostala se před soud na hradě sanockém. K soudu

[1]) V cit. díle Balzerově, str. 191, jest uveden rok 1611, avšak z dalších stran je vidno, že je tu chyba tisku. Místo 1611 má státi 1610.

dostavila se celá dušatynská obec. V soudním zápise stojí (Balzer, u. m., str. 192): „A *gromada* zeznała przed prawem, że my go odstępujamy Fedora, iż się złe rzeczy nań pokazują". Soud jednání odročil a předvolal ještě několik dalších svědků, zejména krajníka. Při dalším jednání Fedor nechtěl se znáti ke skutku, z něhož byl obviněn. V soudním zápise stojí pak dále (u. m., 193): „Prawo pytało *gromady*, jeśli przy nim stoją. Powiedzieli, iże my go odstępujemy i winę jemu dajemy, iż to jego sprawa, iże i on pierwej Iwana Zbichonia zabił, gdzie my gotowi wszystka gromada wespołek i z sołysem poprzysiąc, gdzie się nie chce przyznać". Teprve když se hromada Fedora zřekla, dal ho soud na skřipec.[1])

Z případu právě uvedeného vidíme, jak velkou roli hrála vesnická hromada v osadách práva valašského. Byl-li na území obce spáchán nějaký delikt, bývala svolána obecní hromada, aby se vypátral vinník. Nedostavil li se někdo, uvaloval již tím na sebe podezření. Osobu podezřelou vydával pak kňaz i obec k potrestání grodskému soudu. Obec zříkala se formálně takového obviněného. Naproti tomu seznala-li hromada, že spolučlen obce jest nevinen, zastávala se ho a dokazovala před soudem jeho nevinu. Dělo se to po případě přísahou pomocí spolupřísežníků. V Agz XI. č. 2509 čteme, že obviněný kňaz olšanický Balko jakož i tamní pop San chtěli se před soudem každý o sobě pomocí 12 „svědků" (= přísežníků) očistiti. Starosta sanocký jim ovšem přísahu prominul, poněvadž ten, kdo je u soudu udal, tvrzení své odvolal. (Soud z opatrnosti vyžádal si pouze na obviněných podpis prohlášení, že po rok a měsíc nebudou činiti vyhrůžky, z níž byli obviněni.)

Podobně jako v právu litevskoruském[2]) a srbském[3]) hledělo se i v osadách práva valašského přijíti na stopu pachatele prohledáváním domu podezřelé osoby. Zajímavo je, že také zde užívá se téhož výrazu jako v právu litevskoruském a srbském, trzęsienie domu (Balzer, Regestr złocz., čís. 89, 136, 153). Přišel-li někdo ke kňazovi s udáním na podezřelou osobu a zaplatil-li čtyři šelongy,

---

[1]) Srv. případ uvedený u Balzera, u. m., čís. 88, str. 132 (z r. 1599).

[2]) Stat. lit. (prvý) XIII. 2, 3, 26. (Jireček, Svod zákonů slovanských, Praha 1880.) Prohledávati dům nazývá se tam трести дом.

[3]) Al. Jovanović, Приносци за истсрију старог српског права II. (Bělehrad 1900), 9. V právu srbském nazývá se prohledávání domu претрес.

byl kňaz povinen za asistence celé obce prohledávati dům podezřelého.[1])

Toto prohledávání domu u podezřelých osob jako vůbec účastenství celé vesnické hromady v soudním řízení není asi v osadách práva valašského na Rusi nic individuálně valašského (rumunského), nýbrž běží tu spíše o instituty práva ruského, převzaté obyvatelstvem vesnic požívajících práva valašského od Rusínů. Jak dobře pravil už Hruševśkyj,[2]) bylo ve zřízení osad valašského práva na Rusi velmi málo „valašského". Za řády nejméně valašské pokládáme právě dotčené prohledávání domu a účast celé obce v soudním řízení a vůbec roli obce v právním životě.

Celá valašská obec ručila solidárně nejen za trestní činy svých členů, nýbrž i za odvádění některých dávek kolektivně obci vyměřovaných a ovšem i za konání jistých služeb na celou obec uvalených. Rozumí se, že společné nesení a rozvrhování břemen mělo za následek také společnou toho kontrolu. Obecní autonomie byla takto rubem obecních povinností.

Jak v osadách práva německého, tak i v osadách založených na právu valašském vyvíjelo se časem *patrimonijní soudnictví* selských vrchností. Dálo se to nejen tím, že soltystva a kňazovstva bývala kupována vrchnostmi, nýbrž i samovolným obmezováním soudní pravomoci vesnických představených. I když kňaz zůstal nadále vesnickým soudcem, vystupoval na soudě spíše jako zřízenec vrchnosti než jako orgán obce. Důsledkem této změny bylo také zatlačení obecní hromady.[3]) Podle vzoru vzatého z osad práva německého nekonal se už soud v osadách práva valašského nadále tím způsobem jako dříve — kňazem za přítomnosti celé obecní hromady —, nýbrž na soudě zasedalo vedle kňaze ještě 7 přísedících (rovněž sedláků), a soudilo se ovšem za přítomnosti pána (vrchnosti), který byl nyní na soudě hlavní osobou. Vidíme to z materiálu uveřejněného Balzerem (Regestr złoczyńców). V zápisech soudu sanockého nalézáme totiž t. zv. oblaty, t. j.

---

[1]) Balzer, Regestr złocz., čís. 136, str. 196.

[2]) Історія V., 379.

[3]) Že ani po těchto změnách hromada obecní v soudnictví významu svého úplně nepozbyla, vidíme z několika míst Balzerova materiálu. Viz na př. čís. 62: Gromada wszytka olszanicka instygowała na Piotra Feczysa, że im szkody czynił. (Viz vůbec rejstřík ke zmíněnému dílu.)

výpisy z knih jiných soudů, mezi nimiž jsou i oblaty z knih soudův oněch vesnic, jež se řídily právem valašským, jako Olszanica (čís. 99), Płonna (čís. 75), Rowień (čís. 74), Smerek (čís. 153) a Zahutyn (Zahocin, čís. 63). V každém oblatovaném (do rejstříku sanockého vloženém) zápise činí se zmínka o tom, že „testament", t. j. výpověď zločince daného na skřipec, podepsán a zpečetěn byl rukou místní vrchnosti. Třikráte se ještě dodává, že dotčená výpověď učiněna byla „przy prawie i sądzie *zupełnym*" (płońskim, čís. 75, r. 1595; viz též čís. 153 v příčině obce Smerek z r. 1618) anebo „in praesentia plenarie residentium advocati et septem scabinorum" (in villa Równia, čís. 74, téhož r. 1595). Slova posléze uvedená ukazují, že vesnický soud „plně zasedající" skládal se z představeného obce (vojta, šoltysa neb kňaze) a ze sedmi kmetů (přísedících). Těmito kmety byli pravidelně sedláci téže vesnice. Jen výjimečně, když domácích lidí nebylo, přibíráni byli k soudu kmeti (Poláci jim říkali ławnicy a przysiężnicy) z obcí sousedních, jak vidíme u Balzera v čís. 153 v příčině obce Smerek, kde „prawo i sąd zupełny" se skládal z orgánů vsí Jaworze, Studenne a Smerek. Vrchnost měla v těchto vesnických soudech v době pozdější hlavní slovo. Soud konal se také na vrchnostenském dvoře.[1])

Tou měrou, jak vesnické soudy valašského práva — podobně jako vesnické soudy vůbec — se proměňovaly ze soudův autonomních v soudy patrimonijní, úžila se jejich předmětová kompetence na prospěch *soudů grodských*. Již v 15. stol. rozšiřovaly soudy grodské svou kompetenci přes 4 shora uvedené články. Krádeže a zabití soudí se obyčejně na soudě grodském a jen výjimečně na soudě vrchnostenském.[2]) Rozšiřování kompetence

---

[1]) Balzer, Regestr złocz., 20.

[2]) Agz XI. čís. 2892 (r. 1450). Dva valašští sedláci z malé Strzalky obviněni jsou šlechticem u grodského soudu sanockého ze zavraždění šlechtice — Tamtéž čís. 3082 (z r. 1452): Deposicio contra fures. Item Iacob Pyeczoncouicz de Lipa, iste fur notabilis est et maximus. Item Pasco kniasz de Zohoczina eciam. Item Lulicz Piotr, qui fuit in Ralske, item Hrysch in Iasliska ...... Item Elyasch de Odrzechowa et Iwan Zinkouicz de ibidem, isti fuerunt *principales ductores* et *sodales* illorum furum, qui Crosznenses sp[oliave]runt in silva retro Camyenecz. — Agz XII. čís. 4340 (r. 1459). Pán vsi Kamione zaručil se grodskému soudu v Haliči, že odevzdá soudu zloděje Michola s ukradenými ovcemi. Kdyby nedodal, měl zaplatiti 30 hřiven pokuty tamquam pro Valaszina. — Srov. též Agz XII. čís. 4341 a 4344. — Agz XV. čís. 2628 (r. 1498). Klim, kňaz z Mokroczyna,

grodských soudů mělo za následek časté spory o příslušnost, takže zákonodárství 16. stol. muselo vydávati předpisy k odstranění kolise. Zaujalo stanovisko jurisdikci patrimonijní nepříznivé. Na sněmě piotrkovském r. 1523 učiněno bylo usnesení: Ad continenda furta et vagos homines coercendos Capitanei locorum diligenter curabunt homines otiosos et vagabundos nullisque servitiis aut artificiis addictos in suis Capitaneatibus perquirere et cohibere. *Nobiles vero in bonis suis tales coerceri per Capitaneos permittant, alioquin citati illos coram Capitaneis statuere teneantur.* (Vol. leg. I. 201 *a*).)

Důležité bylo dále sněmovní usnesení z r. 1538 (Vol. leg. I. 258 *a*), jež ustanovovalo, aby v případech zabití a poranění užíváno bylo práva polského. Usnesení to zní: Decernimus, ut deinceps secundum antiquas Regni nostri constitutiones de occisis seu vulneratis nobilibus aut eorum *kmetonibus*, in omnibus civitatibus et oppidis nostris regiis spiritualiumque et saecularium dominorum *non judicium civile*, sed *terrestre* et *polonicum* servetur et locetur. Ubi vero civile jus fuerit a civibus in hac re servatum, poena quatuordecim marcarum pecuniae cives ipsi parti solvendarum puniantur, jure terrestri toties quoties opus fuerit peremptorie exigenda.

Balzer[1]) vhodně praví o tomto sněmovním usnesení, že muselo míti za následek vyloučení jurisdikce soudů městských a vesnických, organisovaných na zásadách práva německého, a přiznání oné jurisdikce soudům grodským. K tomu můžeme dodati, že týž účinek musel míti citovaný zákon i na soudnictví osad práva valašského, neboť i tyto osady měly vlastní své soudy, nadané jurisdikcí také ve věcech trestních.

Speciální kompetenční předpis vydán byl pro zemi podolskou r. 1557 (Vol. leg. II. 12 *b*): Zachowywając starodawny porządek, ustawiamy, aby szlachta podolska winna była przed starostą

„fur manifestus," měl být vrchností dodán grodskému soudu. Když se to nestalo, byl žalován jeho pán u grodu o vydání. Dokud se nevyvinula patrimonijní jurisdikce, *kňazové* nemohli ovšem pro delikty souzeni býti jinde než na soudě grodském, když však pánové vesnic nabyli soudní moci nad svými sedláky, nebylo překážky, aby kňaz souzen byl svou vrchností. Bylo-li přesto třeba žalovati kňaze u soudu grodského, mělo to příčinu v sesílení moci grodských soudů.

[1]) Regestr złocz., 29.

kamienieckim *poddane* swe *stawić*, gdy będą o *złodziejstwa wołoskie* (zločiny spáchané v Moldavsku) winieni, ale *o te rzeczy, które się w ziemi dzieją, każdy pan z poddanego swego, wedle prawa pospolitego* (= obecného), *sprawiedliwość sam czynić ma.*

Netrvalo dlouho, a patrimonijní soudnictví podolské šlechty k vlastnímu jejímu přání na čas bylo obmezeno ve prospěch soudnictví grodského. R. 1567 vydán totiž zákon (Vol. leg. II. 70 *a*) tohoto znění: Na prośbę posłów ziemie podolskiej, zabiegając temu, aby zahamowani byli złoczyńce, których się do Podola z innych państw postronnych nachodzi,[1]) uchwałą sejmu tego postanawiamy, iż każdy szlachcic onej ziemie ma stawić poddanego swego *przed starostą kamienieckim* in termino peremporio officii na rozsądek we cztery a cztery niedziele, gdy będzie poddany obwinion od kogożkolwiek *pro furto et repercussione stratae*; z którego poddanego tylko w tych dwu artykulech, przed tym urzędem i na tymże roku, *pan abo szlachcic* on *z starostą naszym sprawiedliwość zaraz czynić powinien będzie*; od którego urzędu abo sądu appellacya żadna ani mocya et ejus prosecutio iść nie ma. *A to postanowienie trwać ma do woli szlachty województwa onego.*

Opatření, jež se tu stalo, mělo, jak vidno, jen ráz prozatímný, dokud se bude líbiti podolské šlechtě. Jako novota — zase jen provisorní — zavádí se společný soud starostův a šlechticův, totiž soud, v němž vedle starosty zasedala vrchnost souzeného zločince.

Pohraničné konflikty a třenice i zbojnictví mezi Podolím a Moldavskem trvaly přes mezinárodní smlouvy nadále. Na sněmě z r. 1576 stěžovali si šlechtici podolské země na neustálé inkurse moldavské. Poněvadž však s druhé strany také Moldavsko podávalo polskému království podobné stížnosti na zločince podolské, a poněvadž podolská šlechta nechtěla poddané vinníky vydávati kameneckému starostovi, bylo na řečeném sněmě r. 1576 usneseno, že každý šlechtic podolské země je povinen postaviti

---

[1]) Myslí se tu v prvé řadě zase na Moldavsko, odkud tlupy zbojníkův opětovně vpadaly do Podolí. Podle letopisu jakýsi lotr Mucha sebral r. 1491 moldavskou a ruskou chátru a s nějakými 10.000 lidu pustošil Pokutí a ruské země. Také naopak z Podolí podnikaly čety lupičů vpády do Moldavska. Tomuto zločinnému řádění s obou stran čeleno bylo polsko-moldavskými mezinárodními smlouvami, zejména r. 1499, 1519, 1527 i později uzavíranými. Některé uveřejněny jsou v Acta Tomiciana i j.

svého poddaného, jemuž by Moldavsko z něčeho dávalo vinu, pod pokutou 14 hřiven před kameneckého starostu. (Vol. leg. II. 164 *b*.) Tím zaveden byl co do kompetence trestních soudů stav, jaký byl r. 1557 (viz shora).

Také pro „vojevodství ruské" vydán byl zvláštní zákon o stíhání loupežníků („rozbojníků"), a sice r. 1588 (Vol. leg. II. 263 *a*). Praví se v něm, že šlechta zemí ruských si stěžovala na loupeže činěné nejen na veřejných cestách, nýbrž i v domácnostech. Proto ustanoveno, že každý ze státních občanů je povinen poddaného svého, který by byl obviněn *pro spolio et de percussione stratae*, zastane-li ho půhon na statku — poháněna byla totiž vrchnost místo obviněného poddaného —, postaviti před grodským úřadem vlastního povětu. Soud konán byl pak *společně starostou a pánem vinníkovým*, po případě zplnomocněným jeho zástupcem. Dohodli-li se (starosta a pán vinníkův) o nálezu, měl býti nález ihned vykonán, jinak rozhodoval nejvyšší soud, t. zv. tribunál (zřízený r. 1578), k němuž se připouštělo také odvolání.

Pokud běží o trestné činy, jichž se nový zákon týkal, nebylo r. 1588 zavedeno nic nového. Spolium a percussio stratae náležely ode dávna před soudy grodské. Novota spočívala jen v tom, že v soudě zasedal vedle starosty také pán vinníkův, a vlastně ani tu nezavádělo se nic naprosto nového. Zákon sankcionoval jen to, co dávno trvalo v praksi, Neboť již v 15. stol. objevují se na Sanocku zvláštní *smíšené soudy pro obyvatelstvo osad valašského práva*, jež v pramenech slují judicia Valachorum, termini castrenses jure Valachorum anebo zkrátka termini Valachorum, a také ve stol. 16. a 17. konají se na hradě sanockém smíšené trestní soudy, v nichž zasedali vedle zástupců soudnictví grodského ještě zástupci soudů městských a pánové (tenutáři čili „děržavci" a správci) oněch míst, z nichž pocházel obžalovaný.

Organisaci *smíšených grodských soudů sanockých* ve stol. 16. výborně vylíčil O. Balzer (Regestr złocz., 32 a násl.). Ve stol. 15. věci trestní proti rozličným zločincům stavu nešlechtického, a tedy především proti poddaným soudily se na hradě sanockém výhradně před úředníky grodskými. Starosta, jeho náměstek (podstarości), sudí grodský, vojevoda hradský (burgrabia) a „opravce" (justiciář), to byli úředníci, kteří buď jednotlivě nebo v počtu několika osob rozhodovali v trestních záležitostech, po

případě v přítomnosti obvyklých asesorů ze šlechty. Podle kriminálních knih grodského soudu sanockého, jež nás došly z let 1554—1638, byl však grodský soud sanocký ve druhé polovici 16. stol. jinak složen než dříve. Byl v něm čtverý živel: zástupci soudnictví grodského, representanti soudnictví městského, vrchnosti (správci) těch míst, z nichž pocházel obviněný, a obvyklí, náhodou přítomní asesorové (jichž postavení bylo ovšem pasivní). Úředníci grodští zasedali v tomto soudě buď tři (podstarosta, purkrabí a písař grodský) nebo dva (podstarosta s písařem nebo purkrabí s písařem) nebo konečně jen jeden (nejčastěji purkrabí grodský, výjimečně podstarosta nebo jeho zátupce). Dotčení zástupci soudnictví grodského nazývají se v pramenech „úřadem" (officium, of. castrense). Z městských funkcionářů zasedali v grodském soudě sanockém ve druhé pol. 16. stol. zpravidla vojt, po případě jeho zástupce (podwójci) a sedm kmetů (přísežných) města Sanoku. Jen výjimečně bývalo kmetů těch v soudě méně než sedm. Soud složený tak ze živlů soudnictví městského nazývá se různě: judicium bannitum (prawo gajne), judicium necessarium bannitum (prawo potrzebne zagajone), jud. ban. nec. expositum juris Magdeb. (prawo potrzebne zasadzone), též prawo zupełne, sąd wójtowski zamkowy, prawo zamkowe wójtowskie a j.

Zvláštní jest, že až skoro do konce 16. stol. (do r. 1596) účastní se grodského soudu sanockého jak zástupci soudnictví grodského, tak i městského, kdežto od r. 1597 až do konce doby, z níž pocházejí rejstříky zločinců, stává se pravidlem, že v soudě sanockém zasedají výhradně městští kmetové (ławica miejska), s pominutím úředníků grodských. Ale ani v tomto druhém období nevystupují representanti městského soudu sanockého v soudě, konaném na zámku sanockém, samostatně, nýbrž jen v zastoupení „úřadu" (grodského soudu). Je to vidno nejen z toho, že odvolání nejde k vyššímu soudu práva německého na zámku sanockém (jus supremum scultetorum in Sanok), nýbrž k starostovi, dále z toho, že regestr zločinců veden jest grodským úřadem, že soud zasedá tam, kde je sídlo soudu grodského (na hradě, v zámku), a konečně že také jurisdikce onoho soudu vztahuje se na obvod, který podléhá starostovi, nikoli jen na obvod městský. Proto nenazývá se soud vojta a kmetů sanockých v tomto případě prostě soudem vojtovským, nýbrž soudem vojtovským *zámkovým*, právem *zámkovým* vojtovským, právem sanockým *na zámku zasedajícím*.

Balzer (u. m., 43 a 44) snaží se vysvětliti, proč soud grodský při výkonu soudnictví trestního nad lidmi nešlechtického stavu bral na pomoc zástupce městského soudnictví. Ať byly příčiny toho jakékoli, nám stačí, že pro rozhodování deliktů nešlechtického lidu vyvinul se v Sanocku smíšený soud grodsko-městský, v jehož dějinách pozorujeme dvě období. Nejprve (do sklonku 16. stol.) soud grodský působí společně s městským, načež úřad grodský ustupuje sice do pozadí, ale soud konán je přece zástupci městského soudnictví sanockého z delegace soudu grodského.

Akta tohoto smíšeného soudu sanockého jsou velmi důležitá. Osvětlují nám morální poměry obyvatelstva sanockého kraje ve druhé pol. 16. stol. a v prvé pol. stol. 17. Mezi zločinci tamními neposlední místo náleží obyvatelstvu vesnic práva valašského. Opětovně čteme, že kňazové, kteří měli býti strážci práva a vykonávati měli místní policii, sami často stojí v čele zlodějských tlup anebo aspoň zloděje a jiné zločince přechovávají, poskytujíce jim útulek ve svých krčmách, přijímajíce od nich do zástavy nebo kupujíce věci kradené a uloupené atd. Podle „testamentů" (výpovědí) zločineckých, činěných na skřipci, skládaly se některé vsi ze samých zlodějů a lupičů, kteří se vydávali na daleké cesty, aby přepadali pocestné, kupce a jiné lidi a obírali je o peníze a majetek. Na pomezí uhersko-polském vyvinulo se rozsáhlé lupičství a vůbec zločinectví. Daleko široko chodili uherští zloději a lupiči do Polska a polští zase do Uher, aby na jednom místě zločin vykonali a jinde zase stopu jeho setřeli. Zlodějských kousků účastnili se dokonce i popové a jejich synové. Zločinnosti jejich nebyly ušetřeny ani chrámy. Čteme také, že s lupiči bývaly spolčovány i vrchnosti.[1])

---

[1]) Na doklad hořejšího tvrzení buďtež uvedeny z materiálu uveřejněného Balzerem (Regestr złocz.) některé příklady. V čís. 6 z r. 1557 čteme, že pop karlikovský Roman s jiným popem vykradli ruský chrám v Novoselcích a ukradené věci odnesli ke kňazovi do Vylag do Uher. — Čís. 15 z r. 1561. Levko, zločinec z Hostovic, z Uher (zempl. kom.), který byl dopaden v Komanči, vypovídal, že Demjan, dolžický kňaz, pustil z domu svého zloděje Tymka, a že vůbec komanecký i jiní kňazové v horách pouštějí do Uher a z Uher zloděje, dávají jim přístřeší, obchody s nimi činí a spolky s nimi mají, čehož kdyby nečinili, nemnožili by se prý zlodějové. — Čís. 18 z r. 1562. Zločinec Ivan Hreha z Javorové Volje vypovídal, že podle sdělení mu učiněného Ivan, syn vislockého kňaze Fily, byl spolčen s uherskými lotry v Novotanci. — Čís. 27 z r. 1563. Karlik Ichnat z Rad-

Valaši považováni byli v haličské Rusi vůbec za řemeslné zloděje. Proto *pokuta*, která jiným zlodějům byla ukládána *za krádež* (poena furtiva, poena chąsiebna) ve výši 3 hřiven,[1]) byla *Valachům vyměřována ve výši desetinásobné*. (Agz XII. č. 4340 : .. debet solvere triginta marcas... tamquam pro valaszina. — Viz též Agz XII. č. 4344 . . . extunc pro quolibet fure est obligatus solvere per triginta marcas et quia sunt juris valachici.)

Dříve než zaveden byl na Sanocku smíšený soud grodsko-městský, vyvinul se tam, a to již ve stol. 15., *smíšený soud grodsko-valašský*, zv. *judicium Valachorum* nebo *termini castrenses jure Valachorum*, kompetentní jen pro věci Valachů. Nejstarší zmínka činí se o něm r. 1438, tedy krátce na to, kdy v haličské Rusi bylo zavedeno právo polské (r. 1435). V soudních knihách sanockých obsažen je (Agz XI., str. 144, před čís. 1121) tento zápis: Actum die dominico in festo sancti Viti (15. června 1438). Coram nobis Castellano et Climaschcone Judice Sanocensibus et aliis *Walachis*

---

vaně z Uher vypovídal: Syn někdejšího vojta Pavla z Mrochova spolčil se při krádeži spáchané na svém otci mezi jinými zloději i s Pirem, polatským kňazem z Uher (Polata v zempl. kom.). Týž Karlik společně s jiným zlodějem Hrycem ukradl v Uhřích Slováku Mattovi lyonskou sukni a zastavili ji radošickému kňazovi (v Polsku), dodávajíce, že jest ukradena. Ve vsi Radošicích bylo pět zlodějů ze řemesla. Podle seznání téhož Karlika účastnilo se jisté krádeže z Visloka 20 zlodějů. Za koně v Polsku prodané dávali spoluvinníci Karlikovi peníze kňazovi na Horb do Uher. Ivaśko, kňaz radošický, věděl prý, že kradené koně odváděli zloději z Polska, a volně je pouštěl. — Jiný zločinec z Vylaku (z Uher) vypovídal, že synové vyravského kňaze (v Uhrách) jsou členy zlodějského sdružení. — Čís. 39 z r. 1569. Demko Strzyżak z Vylag vyznal, že pop Ivan z Vykropu chodíval s ním na Němce na loupeže. — Čís. 55 z r. 1577. Zločinec Fedosej z Vyravy (v Uhrách), poddaný p. Kašpara Humenského (maď. Homonnai), vypovídal, že synové vyravského kňaze s ním kradli v Polsku, a co ukradli, odevzdali pánovi, který je za to odměňoval. — Také v právních dějinách českých máme pro trestní právo podobný pramen jako je Regestr złoczyńców. Je to Popravčí kniha pánů z Rožmberka (vyd. Fr. Mareš ve spisech Kr. čes. spol. nauk 1878, řady šesté díl IX., čís. 1). Materiál Popravčí knihy je ještě důležitější, poněvadž pochází z doby starší (z let 1389—1427).

[1]) Agz XI. č. 369: easdem res . . . . . cum tribus marcis poenam furtivam adjudicavimus. Tamtéž čís. 1732: . . . . . super eundem Josip poenam *choszebnœ* (= chąsiebną) tres marcas adjudicavimus, ex quo servavit furtam rem, non manifestando ipsam castro. — Agz XII. čís. 1395: . . . . succumbit tribus marcis castro pocupicz (= pokupić) poena furtiva. Srv. též Agz XII č. 4204: . . . . . маеть покупити три гривны . . . .

tunc *judicio assidentibus.* Pod čís. 1122 pak je zapsáno, že valašští soupeři, Eliáš a Petr, synové někdejšího kňaze z Odřechova, na jedné straně a Berilo na straně druhé, se dohodli vyříditi svůj spor smírnou cestou. Pro případ, že by k narovnání nedošlo, měl spor projednán býti na soudě.

Ač nic bližšího o valašských soudních přísedících a ani o sporu samém se nedovídáme, stačí, že vedle kastelána a sudího zasedalo v grodském soudě sanockém několik Valachů.

Nový doklad o grodsko-valašském soudě máme z r. 1442. V Agz XI., str. 199, před čís. 1538 nalézá se tento zápis: Actum feria secunda proxima post Conductum Paschae anno Dom. MCCCCXLII (9. dubna 1442) *termini Valachorum* praesentibus *Paschco woyewoda,* Kraynyk. Hned na to pak následuje (č. 1538) zapis: *Knyazowye* et alii plures viri circumsedentes sententiaverunt alias *skazali* pro violentia virginis XXXV, agnos alias baranow et castro Sanocensi pro et ratione poenae XXXIV mutones etiam baranow.

Z citovaných dvou zápisů vidíme, že valašský soud sanocký konal se r. 1442 za přítomnosti nějakého blíže nám neznámého vojevody Paška (Pavla), valašského krajníka, kterým nemohl býti nikdo jiný než odřechovský krajník Hrycko (uvedený níže v č. 1541 a 1597)[1], jakož i v přítomnosti kňazů a „mnohých jiných mužů z okolí". Jest otázka, kdo byl vojevoda Paško. Bylo by přirozeno mysliti na vojevodu Valachů. O takovém vojevodovi v haličské Rusi však v 15. stol. nikde nečteme. Známe jen dva vojevody ve 14. stol., Jiřího ze Stupnice (Agz VI., str. 4), který se uvádí v l. 1377 a 1390, a vojvodu Nána, připomínaného r. 1386 (viz shora, str. 292). Přišlo-li na Rus ze sousedních zemí, z Uher nebo z Moldavska, několik valašských vojevodů, zanikli asi v místní šlechtě, neboť se v době pozdější nikde s nimi nesetkáváme.[2]) Jejich místo zaujali, jak se zdá, krajníci. Na vojvodu valašského

[1]) V č. 1541 je chybně uvedeno: Hriczko, ·Craynyk. Za jménem Hriczko nemá být čárka, jak vidno z č. 1597: .... Praesentibus ..... Hriczkone Craynyk de ibidem (Odrzechowa).

[2]) Teprve s konce stol. 17. a ze stol. 18. máme doklady o valašských vojvodech v nynější Haliči, avšak jen z území *malopolského* (viz shora str. 379). Mohl se tam projevovati vliv sousedních Uher. Linničenko u. m., 178, pozn. 3, má za to, že všechny „krajiny" jedné země stály ve 14. stol. (na Rusi) pod mocí vojevody, avšak na to nemáme žádného důkazu.

v zápise z r. 1442 sotva tedy můžeme mysliti. Tím méně lze mysliti na nějakého vojevodu jakožto soukromého úředníka šlechtického.[1]) Nezbývá než pokládati vojevodu Paška za t. zv. vojevodu grodského (palatinus castri), jímž se rozuměl v haličské Rusi grodský úředník, podřízený starostovi, jím dosazovaný a jeho také v grodském soudě zastupující. Byl to zvláštní úředník vyskytující se jen v grodských soudech haličské Rusi, nikoli v zemích (vojevodstvech) polské koruny, kde byli vojevodové docela jiné povahy (autonomní zemští úředníci). V haličské Rusi vyvinul se zmíněný úřad grodských vojevodů navázáním na dřívější ruské zřízení (z doby před r. 1435), které znalo rovněž vojevody, avšak v jiném smyslu než byli vojevodové polští.[2]) Zmínky o grodských vojevodech brzo zanikají.

Zápis z r. 1442 tedy ukazuje, že termini Valachorum se konaly na zámku sanockém za přítomnosti nejen valašského krajníka a kňazů, nýbrž i za přítomnosti starostova (grodského) vojevody. Nález vynášeli kňazové (knyazowye sententiaverunt alias skazali), vojevoda byl přítomen spíše jen proto, aby výroku jejich dodal váhy. Krajník, jímž býval jeden z kňazů, zahrnut je patrně mezi kňazy. Zmíněnou organisaci „valašských soudů" grodských vysvětlujeme si tím, že s počátku, dokud totiž kolonisty ve vsích práva valašského byli skuteční Valaši (Rumuni), kteří se řídili vlastním svým valašským právem, nebylo dobře možno, aby grodský soud, neznající práva valašského, rozhodoval sám, bez účasti živlu valašského, záležitosti nových osadníků.

Pokuty vyměřované valašskými soudy grodskými spočívaly v dobytku. V citovaném shora rozsudku (Agz XI. č. 1538) stanovena byla na znásilnění panny dvojí pokuta, soukromoprávní ve výši 35 jehňat pro znásilněnou, a veřejnoprávní ve výši 34 skopců pro grodský úřad sanocký. Násilníci nazývali se Sech a Sed; oba byli z Odřechova. Zavázali se před podsudkem sanockým Mikul-

---

[1]) O takovýchto „vojevodech" mluví se opětovně v soudních zápisech. Viz Agz XI. č. 2502: Petrus Soleczki, woyewoda Denoviensis, *familiaris* domini Mosticii .... Agz XIV č. 333: .... Nobilis Johannes distulit terminum ...... contra woywodam Glinensem .... Viz též Agz XIV. č. 1407 a č. 646.

[2]) O vojevodech těchto pojednává Liske v úvodě k XI. sv. Agz, str. VII. a násl. U něho (t., X) činí se zmínka i o vojevodech soukromých. — Srv. též co píše o vojevodech grodských Kutrzeba, Sądy ziemskie i grodzkie w wiekach średnich (Rozpr. Krak. Akad. odd. hist. filoz. XLII, 1901, 230).

cem, že zmíněných 35 jehňat odvedou znásilněné panně do tří neděl (Agz XI. čís. 1540). V zápise předcházejícím (č. 1539) se praví, že Eliáš, kňaz z Odřechova, Ivan a řečení již Sed a Sech z téže obce zaručili se rukou společnou a nerozdílnou starostovi sanockému, že mu zaplatí 50 jehňat, rovněž do tří neděl. V jaké souvislosti je tento zápis s předcházejícím i následujícím, není dost jasno. Zdálo by se, že osoby jmenované zaručily se za veřejnoprávní pokutu, stanovenou v č. 1538; ta však nečinila 50 jehňat, nýbrž 34 skopce.

Téhož dne (9. dubna 1442) jednalo se na valašském soudě v Sanoku o jinou věc, a sice *nespornou*. V Agz XI. č. 1541 stojí totiž, že řečeného dne před týmž valašským soudem Barilo, kňaz odřechovský, postoupil svým příbuzným[1]) Eliášovi[2]), Petrovi, Hryckovi a Steckovi svou část kňazstva v Odřechově za 10 hřiven, splatných ve dvou lhůtách. Ujednání stalo se za přítomnosti odřechovského kňaze Paška, krajníka Hrycka a Valachů ze Ščavného Drahuše, Haňka syna Mitova, Ivana a jeho bratra Jakobce (tytéž osoby pod č. 1597).

Jak viděti, používáno bylo „valašských terminů" v Sanoku také k jednáním nesporným. Na soudě uzavírány byly i smlouvy týkající se kňazovstev. V dalším zápise (č. 1542) stojí, že kňaz Barilo prohlásil na soudě před kastelánem a starostou sanockým Petrem ze Smolice, před grodským soudcem Svjaškem (Svjatoslavem) a nějakým Pavlem (patrně osoba totožná s vojevodou Paškem), že trhová cena 10 hřiven za prodané kňazstvo byla mu úplně zaplacena.

Jen mimochodem budiž podotčeno, že ze dvou uvedených zápisů (č. 1539 a 1541) vysvítá, že v Odřechově bylo r. 1442 několik kňazů, Eliáš, Barilo, Pašek. Máme tu doklad, že kňazovstva byla dělena. Barilo prodává jen část kňazovstva.

Také r. 1450 konán byl na zámku sanockém smíšený soud grodsko-valašský. Viz Agz XI, str. 361: Acta sunt feria quinta post festum Egidii (3. září 1450) coram magnifico et generosis dominis Petro de Smoliczy Castellano Sanocensi, Nicolao de

---

[1]) V soudním zápise užívá se slova filiastri. To znamená *pastorci*. Z jiných míst pramenů však vidíme, že slovem filiaster se rozuměl někdy *synovec*. Viz Helcel, Starod. prawa pols. pomn. II. 488, Agz. XI. č. 1914.

[2]) Místo Vliach má státi v zápise č. 1541 Eliasch, jak vidno ze zápisu č. 1597.

Burzin, Nicolao de Smolice Subjudice terrae Sanocensis et *Valachis de Szczawna et Odrzechowa*.

Kdo z Valachů ščavenských a odřechovských na soudě byl přítomen, se sice neuvádí, ale byli to patrně zase kňazové a jiní přední Valaši. Z následujících zápisů (Agz XI. č. 2883—2891) vidíme, že se na soudě dotčeném jednalo o sporných i nesporných věcech Valachů.

Znova připomínají se v Agz XI. (str. 375) ,,termini castrenses jure Walachorum in vigilia sancti Michaelis Archangeli feria tertia anno Dom. MCCCCLI (28. září 1451) in praesentia nobilis Marcesy loco wogewodae et nobilis Johannis Slawanczsky Judicis et aliorum dignorum fide quam plurimorum assidentium". Jednalo se (č. 3039) o trestní věc mezi dvěma Valachy. Klim z Odřechova obvinil Maxima ze Ščavného ze ztráty koně, že se totiž Klimovi mezi koni Maximovými ztratil kůň, a že v té věci ,,Maxim fere in re concupiscibili vulgariter korzisney esset repertus". Obviněný měl dokázati svou nevinu a vykonati přísahu „ex decreto judicis *jure ipsorum Walachorum*". Na přísahu však nedošlo, poněvadž Klim obvinění své před soudem (coram judice et judicio assedentibus) odvolal. Věc byla zapsána do soudních knih ,,sub testimonio praedictorum, videlicet Steczko Kynasz de Odrechowa, Haurilo de Scawne, Machalkone de Sczawne, Simko etiam de Sczawne et Semon de Sczawne specialiter ad praemissa vocatorum".

Tentokráte vypadaly grodské terminy podle práva valašského jinak než v letech dřívějších. Na soudě nezasedal žádný Valach. Soud složen byl jen z úředníků grodských. Bylo ovšem třeba souditi podle práva valašského, a proto předvoláni byli za svědky Valaši, odřechovský kňaz a čtyry osoby ze Ščavného.

Ještě jednou v Agz XI. činí se zmínka o ,,valašských terminech". Pod č. 3319 (r. 1456) je zapsáno: Prout gener. Petrus de Ritherowcze, succamer. terrae Sanocensis, cum nobili Johanne Thyrawsky *Walachorum terminos* inter se habuerunt; partes ambae composuerunt a die praesenti ad IIII septimanas amicos locare. Si autem concordiam non fecerint, habent terminum in quatuor septimanis.

Zápis tento není dost jasný, poněvadž je příliš stručný. Přece však z něho seznáváme, že běží tu zase o docela jiný ,,valašský soud", než jak jsme jej viděli pod č. 1538. Soupeři nejsou tu vůbec Valaši, nýbrž polští šlechtici. V grodském soudě nezasedá také

žádný Valach, nýbrž pouze grodský vojevoda a grodský soudce (viz Agz XI., str. 415). O „valašských terminech" mluví se v zápise patrně jen proto, že spornou věc bylo třeba rozhodnouti podle valašského práva. Soupeři podvolili se nálezu soukromých rozhodčí a ujednali, že, kdyby do čtyř neděl neučinili smír, bude spor projednán soudně.

Ještě ve XIV. sv. Agz máme jeden doklad o „valašském soudě", a sice tentokráte na zámku lvovském. Na str. 359 čteme: Anno domini MCCCCLIII. acta sunt haec feria quinta in vigilia Purificationis Mariae Virginis (1. února 1453) coram nobis Stanislao Stachira Vicecpto, Georgio de Ostroszani, Judice castri Leopol. — Pod č. 2756 následuje tento zápis: Die et termino eodem *coram judicio Valach*[*ico*] et signanter coram Gywaskone *knyacz* de Loszyna, Gyvan *knyacz* Ducis Retiboriensis de Jaszow, Gyvan de Jaczniscze, Waskone de Szarnoviska, Pich de Szarnoviska *knyacz*, Brathisz de Szarnovisca, Gyvko de Loszyna, quibus *locaveramus jus Valachicum* nos Stanislaus Stachira una cum Georgio de Ostroszany Judice castri, dum soli circa hoc ipsum sedimus et attemptabamus, et cum dom. Janusio de Podmostne, extunc veniens Chodor de Loszyna alloquebatur juridice dicens: ego sum oboediens juri et volo justificari, sicut Stanco proposuit contra me coram dom. Palto. in Wroczow et ibi jus decrevit Stankoni testes ducere super Chodorem. Hic Chodor stetit volens audire testimonium contra se, secundum quod jus decrevit in Wroczow coram dom. Pallto., volens audire testes, extunc *Judices Valachici* residentes in jure interrogaverunt Stankonem dicentes primo, secundo, tertio et quarto ultra jus: quare testes non ducis secundum terminum tibi assignatum. Qui respondit: non habeo terminum peremptorium, quia ipsos non possum colligere, quia alter equitat per venationes et alter per nescio qua, et ideo non sunt, et sic sine omni fine et ordine recessit a jure, et super hoc Chodor posuit memoriale et judicium Valachicum memoriale recepit super hoc, quod recognosceret ita, sicut est inscriptum in libro.

„Valašský soud" znám byl tedy i ve lvovském obvodu ruského vojevodství. Konal se rovněž na zámku, sídle grodského soudu. Obsazovali jej grodští úředníci (v případě uvedeném pod č. 2756 podstarosta a grodský sudí), a sice z kňazů a jiných Valachů. V případě shora dotčeném bylo valašských přísedících sedm. Pocházeli ze čtyř vesnic valašského práva, Loziny, Ježova, Jasnišče

a Ziarnoviska. O jakou spornou věc běželo, není řečeno. Vidíme jen, že soupeři byli Valaši, a že žalující Stanko nepřivedl k soudu svědky, jež měl proti žalovanému Chodorovi z Loziny postaviti, pročež spor prohrál.

Také z Přemyšlska máme jeden doklad o valašském soudě. Uveřejněn jest Stadnickým (listiny, str. 56). Dovídáme se z něho, že šl. Alžběta z Plešovic měla r. 1561 podle rozsudku valašského soudu obdržeti od Lechna (Alexandra) Korostenského 150 zl. Poněvadž však Lechno sumy té nezaplatil, žádala grodský úřad přemyšlský, aby jí dal vozného a krajníka k uvázání se ve mlýn řečeného Lechna. Úřad žádosti její vyhověl.

Zpráva o valašském soudě přemyšlském jest bohužel příliš stručná. O složení soudu toho nic se nedovídáme.

Jiných zpráv o valašských soudech grodských nemáme. Doklady, jež jsou nám k disposici, vztahují se k době od r. 1438—1453 a týkají se jen Sanocka a Lvovska, a jeden doklad — z r. 1561 — Přemyšlska. Vidíme z nich, že grodsko-valašské soudy byly vlastně pravidelnými grodskými soudy, rozšířenými jen o zástupce Valachů. Na výběr tohoto valašského jejich živlu neměli vlivu Valaši, nýbrž grodský soud sám. V době pozdější nic neslyšíme o smíšených grodsko-valašských soudech, a, jak se zdá, ani jich nebylo. Nebylo jich snad již ani potřebí, poněvadž v mnohých pozdějších osadách „valašských" neužívalo se již ani civilního ani trestního práva valašského. Kolonisté nových „valašských" vesnic byli již Rusíni.

O grodských soudech konaných za účasti živlu valašského pojednal také Linničenko (u. m., 178 a 179). Zasedání jich pokládá za *mimořádné* soudní sese (экстраординарныя судебныя сессіи), kdežto v shromáždění („sboru") jarním a podzimním, o nichž se zmiňuje lustrátor samborské země r. 1568 (viz shora str. 332), konaly se po jeho mínění *normální* soudy Valachů v určitých lhůtách, dvakráte do roka. Máme za to, že nelze tu rozeznávati mimořádné, t. j. nepravidelné, a pravidelné soudy valašské, poněvadž neběží ani o soudy z téže doby ani o soudy z téhož území. Soudy, jež Linničenko nazývá normálními, doloženy jsou jen ze Samborska, a sice teprve ze 16. stol. Jest otázka, byly-li známy také jinde, zejména na Sanocku. Dlužno o tom spíše pochybovati. Ani v samém Samborsku nemůžeme rozeznávati pravidelné a nepravidelné soudy valašské. Nepravidelné valašské,

t. j. grodsko-valašské soudy nemohly se tam v pol. 16. stol. konati, poněvadž tam nebylo grodského soudu, jak se zdá, již od r. 1537, kdy zakončena je soudní kniha samborská.[1]) Možná, že právě zrušení grodského soudu samborského vedlo ke konání valašského soudnictví ve zmíněných ročních shromážděních samborských Valachů. Také tam předsedal representant grodského soudnictví (podstarosta), a odvolání šlo k starostovi.

Lustrátor líčí nám soudy posléze uvedené jako Valachům obtížné. Museliť tam choditi všichni sedláci, i když neměli žádné soudní záležitosti, pročež se raději ze závazku toho vykupovali. Hruševškyj[2]) sděluje, že kňazové ze Samborska stěžovali si na sklonku 16. stol. králi na příliš přísný soud na „sborech", a král že nařídil, aby napříště na oněch soudech zasedalo vedle starostových úředníků šest kňazů, a aby společně s nimi soudili. Vyvinuly se tedy i na Samborsku smíšené soudy valašské, podobné grodsko-valašským soudům na Sanocku a na Lvovsku.

Pojednávajíce o soudnictví ve věcech Valachů, vyšli jsme od soudu kňazova v obci valašské a zmínivše se o soudech patrimonijních a změnách v soudnictví valašských osad, přešli jsme k soudnictví grodskému. Pravili jsme, že kňaz souditi mohl jen věci sedláků své vesnice jakož i spory, kde aspoň žalovaný byl mu podřízen. Jest otázka, kdo byl příslušným soudcem, když byl žalován anebo žaloval kňaz sám. V té věci nalézáme odpověď již v lokačních výsadách. Kňaze souditi mohl přirozeně jen kňazův pán, ať to již byl král, pokud se týče královský soud (na půdě královské), či soukromá vrchnost (na půdě soukromé). Dle povahy věci byly by měly náležeti před pánův soud také *spory týkající se kňazovstva* jakožto majetkového předmětu. Tu však pozorujeme na Sanocku zase jednu zvláštnost. Na Sanocku vznikl podobně jako v jiných krajích polských *vyšší soud německého práva* (se sídlem na zámku sanockém). Vystupuje již v prvé čtvrtině stol. XV. Prvé zápisy toho soudu pocházejí z r. 1425, další z r. 1435 a pak z let 1446 a 1449, vesměs jen zlomky. Teprve počínajíc r. 1457 máme více zápisů sahajících do r. 1526 a pak znova od r. 1546 do r. 1553. Soud dotčený povstal mezi r. 1403 a 1425.[3])

---

[1]) Kutrzeba, Sądy ziemskie i grodzkie (Rozpr. Krak. Akad. XLII., 230).

[2]) Історія V., 379.

[3]) Jiný *král.* soud vyšší práva německého ve vojvodství ruském existoval na zámku *lvovském.* Prvou zprávu o něm máme v listině z r. 1447.

V pramenech nazývá se obyčejně jus supremum Maydeborgense castri Sanocensis, jus supremum feodale Sanocense, jus sculteticum in Sanok a p. Soud ten skládá se obyčejně z osmi členů, předsedy zv. landvojtem (judex, viceadvocatus, advocatus juris supremi) a ze sedmi „lavniků" (kmetů, skabinů). Landvojta volili šoltysové, kteří zasedali jako kmeti v sanockém soudě. Mohl jím býti jeden ze šoltysů. Za přísedící bráni byli především šoltysové okolních vsí, a teprve když počet jich byl neúplný, povoláváni byli do soudu toho sanočtí měšťané. V záhlavích soudních roků shledáváme osm míst, ležících v zemi sanocké, jichž představení (šoltysové) zasedali tam jako kmeti. Byly to: Hoczow, Iskrzynia, Krościenko, Prosiek, Odrzechowa, Szczawne, Wielopole, Wróblik.[1]) Čtyři z uvedených osad požívaly práva valašského, Krościenko, Prosiek, Odrzechowa a Szczawne (dvě posléze uvedené již v 15. stol., prvé dvě ovšem teprve ve stol. 16.).[2]) Přísedící vyššího práva německého na zámku sanockém bráni byli tedy jednak ze šoltysů německých vesnic, jednak z kňazů osad valašských. Jinými slovy, již organisace vyššího práva německého na zámku sanockém ukazuje, že soud ten nebyl ryzím soudem podle práva německého, nýbrž vlastně soudem smíšeným, německo-valašským. Tuto povahu jeví řečený soud i co do své agendy. Samolewicz[3]) zjistil, že mezi 33 osadami, z nichž věci byly na soudě tom projednávány, nalézaly se tyto: Jaśliska, Krościenko, Krosno, Nowosiedlce, Odrzechowa, Prosiek, Radoszyce, Szczawne, Zahutyn. Byly to, jak z hořejšího přehledu (str. 305—313) vidno, osady požívající ne-li hned původně, tedy aspoň v době pozdější práva valašského.

Není však známo, vztahovala-li se jeho činnost také na osady práva valašského. Knihy soudu toho se nezachovaly. Podobné vyšší soudy německého práva byly asi *i na statcích duchovních*. Víme aspoň o soudě takovém v biskupství přemyšlském. A konečně vznikly ony soudy *i na půdě vrchnosti světských*. — Viz Bernhaut, u. m. 11—15.

[1]) Samolewicz, Sąd wyższy prawa niemieckiego na zamku sanockim (Studya nad hist. prawa pols., red. Balzera, II. 1., Lvov 1903), 5—17.

[2]) Vesnici Prosiek uděleno bylo r. 1402 právo německé. Lokační výsadu uveřejnil Hruševśkyj, Матеріали, čís. 12. Teprve později převeden byl Prosiek na právo valašské.

[3]) U. m., 31. Pozornosti Samolewiczově však ušlo, že ze 33 míst jím uvedených některá nejsou osadami práva německého, ač Prochaskova předmluva k XVI. sv. Akt grodských a zemských, str. XI., mohla jej přivésti k tomuto poznání. Bernhaut, u. m. 11, připouští, že ze zmíněných 33 míst aspoň Ščavne a Odřechova požívaly práva valašského.

Je velmi pravděpodobno, že kromě těchto osad podléhaly vyššímu německému právu sanockému ještě jiné valašské osady, o nichž se z pramenů nic nedovídáme jednak proto, že soudní akty řečeného soudu se částečně ztratily, a jednak bezpochyby i proto, že z oněch osad v určitém období nenaskytla se žádná věc, jež by před soudem tím měla býti vyřízena.[1]) Ostatně na počtu nezáleží. Stačí, že vyšší německé právo na zámku sanockém nejen bylo složeno také z přísedících osad valašských, nýbrž že i vyřizovalo záležitosti „valašské".[2])

Samolewicz věnoval pozornost také předmětné kompetenci vyššího německého práva sanockého. Náležely před ně výhradně věci z oboru práva soukromého, a sice sporné i nesporné. Co se týče jurisdikce nesporné, vykonával soud sanocký soudnictví reální (nesporné) nad vojtovstvy (šoltystvy) a kňazovstvy ležícími v zemi sanocké. Byl tedy reální instancí co do šoltystev a kňazovstev, nikoliv instancí osobní šoltysů (vojtů) a kňazů. Jednání, jež se týkala jakéhokoli majetku šoltysů a kňazů mimo samá šoltystva a kňazovstva, zapisována byla do akt (knih) grodských nebo zemských. Do knih posléze uvedených (grodských a zemských) byla však také zapisována nesporná jednání v příčině šoltystev a kňazovstev. Samolewicz[3]) zkoumá tedy otázku, byla-li kompetence soudu německého v těch věcech výhradná či snad jen alternativní, a dospívá k mínění, že soud německý byl výhradně kompetentním.

Nám nezdá se toto mínění správným. Spíše tu konkurovalo vyšší právo německé se soudy grodskými a zemskými, a kompetence nebyla tedy určitá, jak to vůbec u starých soudů v rozličných státech vidíme (také na př. u zemského soudu v Čechách a soudu komorního) Soudíme tak na základě analogie při *sporech* o (soltystva a) kňazovstva. Jako bylo vyšší německé právo sanocké kompetentní pro *nesporná* jednání v příčině kňazovstev (nalézajících se na území sanockém), tak bylo tomu i při *sporech* o práva ke kňazovstvům.[4]) A přece nemůžeme říci, že by byly spory

---

[1]) Samolewicz, u. m., 35.

[2]) Prochaska, předmluva k Agz XVI. str. XI., má za to, že vyššímu německému soudu sanockému podléhali snad také představení (tiuni) osad řídících se právem ruským. Podobné je mínění Bernhautovo, u. m. 11.

[3]) U. m., 40 a násl.

[4]) Doklady u Samolewicze, u. m., 43 a 44.

o kňazovstva na Sanocku bývaly projednávány výhradně před vyšším soudem německým. Mámeť doklady, že spory takové byly rozhodovány i na grodském soudě sanockém. Srov. Agz XI. č. 2865 (z r. 1450) a čís. 3175 (z r. 1453). Dva kňazové z Odřechova a několik sedláků dvou vsí zaručili se za Ivana ze Ščavného, že má (tento Ivan) po třech letech „statuere (k soudu předvésti) suos filiastros", aby vykoupili kňazstva ve Ščavném a Radošicích. Po třech letech jednalo se (čís. 3175) znova na grodském soudě sanockém o kňazstvo ve Ščavném. Že došlo k procesu, vidno z těchto slov zápisu: Nos capitaneus sanocensis vallamus poenam vallatam (ukládáme pokutu) inter Climkonem Badkonem de Plona et suos filiastros filios Iacobecz et totam ipsorum genologiam ex una et Maxim knyazium de Sczawne et totam suam genologiam ex altera partibus triginta marcas usque ad dominae Reginae adventum alias *do rozprawy* inter ipsos pro *knyastwo* in Sczawne.

Starosta nařizuje mezi soupeři pod pokutou mír, dokud spor o kňazstvo nebude soudem rozhodnut. Vidíme tedy, že spory o kňazstva projednávány byly na Sanocku nejen před vyšším soudem německým, nýbrž i před soudem grodským. Byla-li připuštěna konkurence při s p o r e c h o kňazstva, nelze o ní pochybovati ani co do jednání nesporných.

V trestních věcech proti kňazům na půdě královské rozhodovaly přirozeně soudy královské (grodské). Na půdě soukromé soudil kňaze ovšem soukromý pán, leda že běželo o trestné činy vyhražené soudnictví grodskému. Neboť tu nebylo rozdílu mezi kňazem a obyčejným sedlákem.[1]) Před soud grodský byl kňaz poháněn také, když nechtěl „jus ministrare" (jus juvare), když totiž odepřel učiniti po právu tomu, kdo se k němu obrátil jakožto

[1]) Agz XI. 2304 (r. 1446). Před grodským soudem sanockým (judicium reginale) obžalován byl Maxim, kňaz z Birče, kupcem z Tlučína, že se dopustil na něm loupeže. Za obviněného stál na soudě jeho pán. — Agz XII. 4414 (r. 1463). Kňaz ze Selce byl haličským grodským soudem odsouzen pro odboj při exekuci vedené „pro non ductione roborum pro reformatione et constructione castri Halic." — Agz XIV. 814 (r. 1443). Kňaz z Krasova obžalován byl jiným sedlákem před grodským soudem ve Lvově z násilí na veřejné cestě. — Agz XV. 2628 (r. 1498). Kňaz mokročínský Klim, fur manifestus, měl být vrchností dodán grodskému soudu lvovskému. Když se to nestalo, byl žalován jeho pán u grodu o vydání. — Agz XVI. 267 (r. 1465). Ivanko, kňaz ze Zahotina, byl zároveň se svým pánem pohnán pro odboj při exekuci ke grodskému soudu sanockému.

místnímu soudci nebo místnímu představenému, na př. když nechtěl vydati zběhlé sedláky.[1])

V záležitostech týkajících se reklinace (výpovědi) a odchodu sedláků, kde byli interesováni oba šlechtičtí soupeři, rozumí se samo sebou, že nemohly souditi soudy patrimonijní, nýbrž věc musela být odevzdána k rozhodnutí instanci nepředpojaté. Také zde nevyvinula se však jednotná prakse. Spory dotčené projednávány byly v haličské Rusi před soudy zemskými i grodskými.[2]) Zajímavý je v té příčině zápis grodského soudu lvovského z r. 1441 (Agz XIV. 286). Ve sporu mezi dvěma šlechtici soudní rok byl odložen „ad interrogandum a dominis, utrum pars adversa respondere *in castrensi jure* debet *vel in terrestri* pro eo, quia hominem emittere noluit de walachiensi jure". Byl-li soud sám v otázce své kompetence na rozpacích, měly tím větší pochybnost soudní strany.

Dvojí příslušnost soudní ve věcech reklinace sedláků snaží se vysvětliti Prochaska.[3]) Za soud zásadně příslušný považuje soud zemský. Poněvadž však v haličské Rusi byla převážná část půdy v rukou královských, šly spory o sedláky, odcházející z území podřízeného královské jurisdikci, před soudy grodské. Soudy tyto také častěji zasedaly, a proto sám vojevoda doporučoval někdy, aby spory o reklinace za příčinou nezasedání soudu zemského rozhodovány byly v grodě.

Jako nebyly vzácností kompetenční spory mezi soudem zemským a grodským, tak nechybělo kompetenčních sporů ani mezi grodem a vrchnostmi.[4])

---

[1]) Agz XIV. 111 (r. 1440), 561 (r. 1442), XV. 1258 (r. 1473) atd.

[2]) Doklady soudnictví zemského viz v Agz XII 435, 3306, 3453, 3454, 4057, 4094, 4117 a j. O rozhodování soudů grodských svědčí Agz XIV 463, 474, 475, 1932 a j.

[3]) Úvodní část k Agz XVII. (Lvov 1901), str. XXXI.

[4]) V Agz XI. 2498 (r. 1447) uveden je případ, kde kňaz olšanický nechtěl odpovídati před grodským soudem sanockým, řka: „Detis mihi ad dominum meum". — Zajímavou zprávu o kompetenčním sporu mezi grodem a soukromou vrchností podává hr. Stadnicki, O kniaztwach we wsiach wołoskich, 66 a 67. Jeronym Stan, pán Novotańce, pohnal Annu z Bobrek, vdovu po vojevodovi krak. Mikuláši Odnowském z Fulsztyna, aby postavila soltysa vislockého Fila Suszaka a jeho přátele ke grodskému soudu sanockému za účelem jich potrestání, poněvadž poslali žalobci dva výhrůžné listy, že se budou mstíti. Věc byla projednávána r. 1558 na soudě

Shrneme-li všechno, co jsme o soudnictví nad obyvatelstvem osad valašského práva na území rusínském seznali, vidíme, že nedošlo ke zvláštní soustavě soudů tohoto práva, a že k ní ani dojíti nemohlo. Slabé náběhy ke zvláštní soudní organisaci byly již v zárodku potlačeny, poněvadž rumunský element měl při valašské kolonisaci význam jen po krátkou dobu. Jen původní kolonisté byli Rumuni. Pozdější obyvatelstvo osad valašského práva bylo již rusínské, a neznalo tedy ani soukromého ani trestního práva Rumunů. Proto jen po krátkou dobu jevila se potřeba zvláštních soudů valašských, a těmi byly jednak soudy vesnických kňazů, jednak smíšené soudy grodsko-valašské, za něž musíme pokládati i soudy krajníků; vedle nich působilo ve věcech valašských kňazů i vyšší soudnictví práva německého. Jako po jiných stránkách, tak sbližovalo se „právo valašské" i v soudnictví s ostatními právy platnými na rusínském území polské koruny, až konečně vznikl jednotný smíšený typ vesnického práva polsko-ruského. Pochodu tomuto neubránilo se ani právo německé,

---

sanockém. Pohnaná popírala příslušnost grodského soudu, tvrdíc, že jurisdikce soudů grodských podle výslovných usnesení sněmovních a podle Constitutiones terrae Cracoviae vztahuje se jen na tyto věci: 1. když běží o rozdělení majetku mezi bratry, 2. když jde o vypuzení ženy nebo vdovy z majetku věnného nebo o násilí učiněné nějaké jiné osobě. Pohnaná tvrdila, že soud grodský není příslušný, ani kdyby strana dobrovolně se mu podrobila (stat. z r. 1532, Vol. leg. I. 250 *a*: Volumus et statuimus . . .). Soud grodský zamítl námitku nepříslušnosti, poněvadž zločinci a rušitelé míru mají trestáni býti soudem grodským. Uznal tedy, že pohnaná in merito má odpovídati. Ona ohlásila však odvolání k soudu královskému a pohnala před soud ten podstarostu sanockého spolu se zemským vozným, ale soud odvolání nepřijal. Pohnaná marně protestovala a musela na žalobu odpovídati. Vyhražujíc si tedy ještě jednou všeliká práva a námitky, odmítla in merito žalobu těmito důvody: 1. statut z r. 1523 (Vol. leg. I. 201 *a*: De furto prohibendo) dává starostům grodským právo jen k zatýkání lidí neusazených a nejsoucích ve službě nebo při řemesle, tuláků, a zavazuje vlastníky soukromých statků jen k dodávání takových lidí úřadu. Fil Suszak je však soltysem a kmetem usedlým, pročež žalovaná k postavení ho na soudě grodském není povinna, a to tím spíše, poněvadž 2. soltysové podle svého privileje jen pánu svému jsou povinni odpovídati, a 3. kmeti podle práv a obyčejů zemských jen jurisdikci svých pánů a vrchností podléhají. Nabízela se tedy pohnaná citovati Fila Suszaka před vlastní svůj soud. Soud grodský setrval však na svém stanovisku. Nepřistupujíc na soudní výrok pohnaná podala novou apelaci k soudu král., a když apelace nebyla přijata, rovněž proti tomu protestovala.

jež bylo mnohem silnější a vyvinutější než právo valašské, slabá jen odrůda práva německého.

Ke konci této kapitoly musíme se ještě dotknouti velikých *změn*, jež časem nastaly *s kňazy a kňazovstvy*. Také zde neběží už o speciální vývoj, který by se týkal jen osad práva valašského, nýbrz o vývoj společný všem vesnicím, ba i městům polským. Otázka vylíčena je znamenitě již hr. Stadnickým v práci jeho O kniaztwach we wsiach wołoskich, z poglądem na wójtcwstwa we wsiach na magdeburskiem prawie osadzonych.[1]) Vojtovstva a soltystva i kňazovstva byla časem oprávněným jejich dědičným držitelům vrchnostmi odnímána anebo rozličnými jinými způsoby přecházela do rukou šlechty. Skupování soltystev a kňazovstev vrchnostmi dovoleno bylo již Vartským statutem z r 1423 (článkem De sculteto inutili aut rebelli; Vol. leg. I. 35 *b*). Pán mohl odbojnému soltysovi (kňazovi) soltyství (kňazovství) odníti a jinému prodati. Nenašel-li kupce, mohl soltyství dát odhadnouti a za odhadní cenu, vyplacenou soltysovi, sám podržeti. Svémocné zabírání soltystev a kňazovstev se strany pánů dálo se čím dále tím více ve stol. 16. a 17. Na jedné straně pánové nedovolovali, aby se soltystva a kňazovstva bez jejich svolení dostala do rukou mocných osob (ustanovení Vislického statutu z r. 1347 obnoveno r. 1510, viz shora str. 336), avšak s druhé strany sami úřady ty a dotace jejich zabírali. Připojujíce k půdě své soltystva a kňazovstva, páni nabývali robot vymíněných v privilejích lokačních jen pro soltysa a kňaze. Připadaly jim i koledy a pocty, jež přešly jinak v kategorii poddanských povinností. Náležel jim dále třetí nebo šestý groš z dávek a úroků selských, všechny úroky od zahradníků a řemeslníkův usazených na půdě vesnického představeného. Odstranění dědičného soltysa nebo kňaze mělo pro vrchnost v zápětí ještě ten další prospěch, že autonomie vesnická zanikala, a soudnictví dostalo se do rukou vrchnosti, která místo dědičného rychtáře dosadila rychtáře libovolně sesaditelného, jen na ní závislého. Pro tyto výhody spěchali páni se zabráním soltystev a kňazovstev a dokonali je z valné části již na počátku 17. stol.

Déle než na půdě soukromých vrchností udržela se soltystva a kňazovstva na statcích královských. Ale i tam došla na ně řada.

---

[1]) Dodatek tygodniowy przy Gazecie Lwowskiej 1853, No. 11, 13, 15, 17, 19, 21. (Jest to pokračování práce téhož autora O wsiach tak zwanych wołoskich na północnym stoku Karpat.)

V 16. stol. počaly úřady tyto a statky s nimi spojené — na královských doménách — kladeny býti na roveň zastaveným královským statkům.. Zásady, že král může zastavený statek kdykoli vykoupiti anebo jinému dovoliti, aby zástavní sumu vyplatil a držby statku se ujal, bylo používáno i na šoltystva a kňazovstva.[1]) Zásada tato byla potvrzena zákonem z r. 1563, který ustanovoval, že všechna šoltystva (a kňazovstva) lze vykoupiti, pokud nebyla udělena na doživotí. Tak se stalo, že kňazovstva během několika let přešla většinou do rukou šlechty. V okrsku vsí valašských v zemi sanocké a přemyšlské nabyla takovýmto způsobem rodina ustřického kňaze Ivana Kunasze osm kňazovstev.

Kňazové a šoltysové selského stavu nenechávali si však vždycky snadno své statky odníti. Činili odpor a mnohdy i násilím vynucovali si zpět svůj majetek. Králové přestali již také v 16. stol. udělovati kňazovstva (i šoltystva) dědičně a dávali je pouze na doživotí, a sice šlechtě. (Viz shora str. 336.) Doživotí nejen nebylo tak lákavé jako dědičné vlastnictví, pročež nebylo tolik vyhledáváno, nýbrž stalo se dobrým prostředkem, chránícím držitele proti výkupu. Doživotních privilegií na kňazovstva domáhali se i ti, kdo výkupem o kňazovstva jiné připravili, bojíce se, aby týmž způsobem také jim nebyla odňata, ba mnohdy i dědiční držitelé žádali ke svému zabezpečení, aby titul vlastnictví byl jim změněn na titul doživotí. Z těchto důvodů nenalézáme na konci 16. stol. nejen žádného privileje lokačního udílejícího kňazstvo vlastnictvím (dědičně), nýbrž naopak vidíme, že kde původně bylo vlastnictví, v privilejích konfirmačních bylo již zaměněno v doživotní držbu.

Poněvadž však často ani taková doživotní výsada nechránila před výkupem pro komoru nebo samého krále, a s druhé strany doživotní držitelé chtěli užívání kňazovstva zabezpečiti svým potomkům, chápali se dvou prostředků. Jedním byl slib krále, že kňazstvo od doživotního držitele a jeho prvých potomků nejen sám nevykoupí, ale ani nikomu vykoupiti nedovolí (slib vložen byl do konfirmačního privileje). Druhým způsobem ochrany bylo dosažení královského konsensu k převodu doživotí jure communicativo na syna, bratra nebo zetě. Zvalo se to consensus

[1]) Kutrzeba, Historya ustroju Polski w zarysie (2. vyd.), 87 (něm. vyd., Grundriss der poln. Verfassungsgeschichte, 84).

cedendi. Setkáváme se i s konsensem k odstoupení doživotí ženě nebo dceři, ačkoli ženy podle práva vojtovstvo cum jurisdictione držeti neměly.

Takto se vyšlo od dědičného vlastnictví a došlo se přes doživotí zase k podobným koncům. S tohoto stanoviska hr. Stadnicki nazývá stálé cese doživotí „spásným bezprávím".[1]) Chránilyť aspoň částečně královské statky před úplnou desolací, jíž by byly neunikly, přecházejíce jako doživotní tenuty neustále do cizích rukou.

Doživotními tenutami (dzierżawami) kňazovstva (a šoltystva) stala se již na počátku 17. stol. Vidíme to z konstitucí z r. 1607 a 1620[2]), v nichž bylo ustanoveno, že vojtovstva a šoltystva — a ovšem i kňazovstva — mají být rozdávána mezi zasloužilé lidi a vojáky, co již samo dokazuje, že statky těmi komora královská — běží o půdu královskou — mohla disponovati, a že tedy již nebyly dědičným vlastnictvím držitelů. Konstituce z r. 1662[3]) šla ještě dále. Prohlašují se tu „pro vacantibus ex nunc" všechna vojtovstva, jež „plebejae personae" drží proti právu, t. j. proti konstitucím z let 1607 a 1620, a král se zavazuje k rozdání jich mezi zasloužilé vojáky, vyjímajíc jen 10 vojtovstev pro král. sluhy.

Bystrému pozorovateli historického vývoje, jakým byl hr. Stadnicki, nemohl uniknouti veliký skok od stavu věcí z r 1347 a 1510 ke zmíněným konstitucím 17. stol. Tam zákaz prodávati vojtovstva mocnějším, a zde vylučování plebejů! Ke změně stanoviska pohnuto bylo polské zakonodárství faktickým vývojem poměrů. Šlechtě přiznáno bylo výhradné právo k vojtovstvům a kňazovstvům teprve tehdy, když statky ony do její rukou většinou již přešly. A přece dotčené konstituce 17. stol. nebyly ještě koncem vývoje. Ve srovnání s pozdějším zákonodárstvím byly ještě liberální. Ještě v konstituci z r. 1736 (Pacta conv. Augusta III.) zachována byla rovnost se šlechtou aspoň u zasloužilých vojáků nešlechticů. Pacta conventa z r. 1764 dovolují rozdávati vojákům a lidem zasloužilým pouze vojtovstva „sine jurisdictione", a to jen menší, vyhražujíce větší a všechna vojtovstva cum jurisdictione, t. j. vojtovstva v pravém slova smyslu, pouze rodové šlechtě katolického náboženství.

[1]) O kniaztwach we wsiach wołoskich, 75 *a*.
[2]) Vol. leg. II. 438 *a* O kadukach a III. 178 *a* Nagroda żołnierzom.
[3]) Vol. leg. IV. 397 *a* Deklaracya strony.

Do rukou šlechty přecházela kňazovstva na královských doménách nejen nuceným prodejem, nýbrž i dobrovolným zcizováním. Kňazové a šoltysové proti vlastnímu svému prospěchu i proti zájmu stavu, k němuž náleželi, prodávali a zastavovali své úřady a statky. Kňazstva přecházela do rukou šlechty dále nobilitováním kňazů. Privileji královskými, udělujícími šlechtictví jednotlivcům nebo celým vsím, nebyla šlechta tolik rozmnožena jako povýšenci z řad kňazů a šoltysů. Vojenská služba, k níž byli šoltysové a kňazové zavázáni, dopomáhala jim k šlechtictví.

Počet kňazovstev a šoltystev netenčil se však jenom přechodem do rukou šlechty, nýbrž i tím, že mnohá kňazovstva a šoltystva byla přivtělena k starostvu, v jehož obvodě ležela, a jiná zase k majetku měst. Tam pak, kde se úřady ty udržely, mnohá z původních povinností kňazových a šoltysových s odpovídajícími jim právy odpadla.

Hlavní příčiny těchto změn spočívaly v rostoucí převaze grodských starostů, kteří z královských úředníků se vyšinuli na pány velikých panství, ve vzrůstu počtu starostev nejurisdikčních a konečně v rozšíření práva polského, jež zvláště ve vsích vytlačilo právo německé a valašské, pokud vůbec z nich zůstaly nějaké zbytky. Každý z těch faktů musel značně modifikovati práva i povinnosti kňazů. Místo kňazů jakožto soudců zaujali starostové grodoví a zabrali jurisdikci aspoň trestní nad vesnicemi lokovanými původně na cizím právu. Dělo se to současně se zabráním kňazovstev a připojením jich k starostvům. I tato změna nastala již na počátku 17. stol. Neboť již v konstituci z r. 1607 mluví se o vojtovstvech, která „nejsou inkorporována ke starostvům".

Vznik velikého počtu starostev menších bez jurisdikce vedl pak k ochuzování kňazů a šoltysů. Starostové počali sami nebo svými podstarosty vybírati místo kňazů a šoltysů dávky a úroky od osadníků vsí ležících v obvodu starostva, čímž ušetřili pro sebe třetinu nebo šestinu, jež by jinak byla připadla kňazovi, pokud se týče šoltysovi. Mnoho utrpěli kňazové i přeměnou značné části úroků a dávek v roboty, z nichž ovšem nepřipadala jim třetina.

Tak ztenčil se neobyčejně nejen počet kňazovstev, nýbrž zmenšila se i jejich dotace.[1])

[1]) Stadnicki, u. m., 65 a 66, 73—75.

4. Valaši ve Slezsku a na Moravě.

O Valaších na Moravě existuje dosti obšírná literatura, avšak nevybočuje téměř z rámce etnografického a jazykozpytného.[1]) Velmi mnoho psáno bylo o obyčejích, pověrách, písních, krojích a jazyku moravských Valachů, ale na stránku právněhistorickou jako by se bylo zapomnělo. Vědomosti o kolonisaci na právě valašském na Moravě a ve Slezsku podává jen několik málo článků, z nichž nejdůležitější jsou: Praskova stať „Valaši na Frýdecku" (Věstník Matice Opavské 1895, čís. 5, str. 1—8), článek „Kolik bylo valašských vojvodství" (Selský archiv, red. V. Praskem, II. Olomouc, 1903, 83—92; z péra B. M. Kuldy — výňatek z Mor. nár. pohádek —, E. Domluvila, M. Václavka, V. Ploténého a V. Praska) a delší práce Jos. Válka „Poznámky k mapě mor. Valašska" (Čas. Mor. Muz. Zem. VII.—XI., Brno 1907—1911). Nejvíce přispěli dosud k poznání dějin valašské kolonisace na Moravě a ve Slezsku Prasek a Válek, oba na základě pramenného (archivního) materiálu.

Také o Valaších na Moravě vysloveno bylo mínění, že jsou původu rumunského, a sice ponejprv bratry Josefem a Hermenegildem Jirečkem v díle Entstehen christlicher Reiche im Gebiete des heutigen österr. Kaiserstaates (Wien 1865, str. 225). V podobném smyslu vyslovili se z Rumunů hlavně Martianu ve článku Valachii din Moravia (Uricariul, Iaşi 1876), Hasdeu (viz shora str. 74) a Burada, který vykonal cestu na moravské Valašsko a popsal ji v knížce O călătorie la Românii din Moravia (Iaşi 1894). Vědecky odůvodnil theorii o rumunském původu Valachů poprvé Miklosich, Über die Wanderungen der Rumunen in den dalm. Alpen und den Karpaten (Vídeň 1880). Mínění Miklosichova

---

[1]) Přehled této literatury podal Václavek, Moravské Valašsko v písemnictví českém i cizím (Národop. Sborník českosl. III., Praha 1898), 49—59. — K tomu sluší dodati drobné články Praskovy o Valaších slezských, jež v dotčené Václavkově bibliografii nedopatřením jsou vynechány, a ovšem i práce vyšlé od r. 1898. Kromě statí shora uvedených jsou to: Praskův článek Jméno „Valach" (Národop. Sbor. Českosl. VI., Praha 1900, 28—37), Fr. Pastrnka, O původě mor. Valachův (ČMM. 1907, r. XXXI., 113—129) a Fr. Černého, Moravští Valaši (t. 1909, r. XXXIII., 355—365). Novější přehled literatury o mor. Valaších podal Ludomir ryt. Sawicki, Almenwirtschaft und Hirtenleben in der Mähr. Walachei (Zeitschrift für österr. Volkskunde, XXI.—XXII., roč. 1915—1916, Vídeň, 84—85).

přidrželi se zejména Fr. Bartoš,[1]) V. Prasek [2]) a Jos. Válek (u. m.). Ze slavistův obrátil se proti theorii Miklosichově Píč ve spise Zur rumänisch-ungarischen Streitfrage (Lipsko 1886, 83—95), Florinskij, О происхожденіи и имени моравскихъ Валаховъ (referát čtený na 11. archeol. sjezdě v Kijevě r. 1899), a Pastrnek, O původě mor. Valachů.[3]) Podle Florinského jsou moravští Valaši kmen ryze slovanský, souvisící s uherskými Slováky. Podobné je mínění Pastrnkovo (u. m., 127). Na Moravu nedostali se skuteční rumunští Valaši (pastýři). Ti pronikli územím ruským (maloruským) v Uhrách a v Haliči nejdále jen na uherské Slovensko. Poněvadž přicházeli z území ruského, byli již pojmenováni podle výslovnosti ruské (Voloch, Volosi), což se dosud zachovalo v polštině: Wołoch, kdežto na území slovensko-slezsko-moravském, nejspíše působením jazyka německého (Pastrnek vzpomíná tu poloněmecké stolice spišské, jež byla přechodem z krajin maloruských do slovenských) nabyl vrchu tvar v samohláskách pozměněný: Valach. Na území uhersko-slovenském byli tito malorusko-rumunští pastýři úplně poslovenštěni, tak že zachovali jen svou ovčáckou terminologii původu rumunského: brynza atd.[4]) Cesta vedla je dále na západ, horami karpatskými do Slezska a na severovýchodní Moravu. Tam jsou podle Pastrnka jejich původní sídla v okolí radhoštském. Pohybujíce se severní částí uherských stolic, v nichž sídlil lid polský, přinesli tito Valaši do svých nových sídel do Slezska a na Moravu stopy tohoto původu slovensko-polského.

Velmi střízlivě vyslovil se o původu moravských Valachů také prof. Prasek. Ve zmíněné práci své „Valaši na Frýdecku" (2) praví, že cizí jich původ prozrazují jak jméno jejich, tak i názvy

[1]) Lid a národ I. (2. vyd., Val. Meziříčí 1891), 176 a 177. Viz též autorovu Dialektologii moravskou.

[2]) Rozličné stati, zejm. článek Jméno „Valach", 28 a násl.

[3]) Ryze slovanský původ mor. Valachů dokazoval také Václavek, O původu a jméně Valachů (Sborník Mus. spol. ve Val. Meziříčí, čís. 2 z r. 1898), 9—15. Stať jeho byla přeložena do rum. a vyšla s připojenou kritikou historika G. Nethera v časop. Arhiva (Jasy 1899, 110 a násl., čís. 1 a 2).

[4]) Rozbor této terminologie podal Pastrnek ve Slov. Pohľadech 1893, 692 a násl., 762 a násl. Velmi důkladný přehled rumunských slov v maloruštině a polštině sestavil — doplňkem k přehledu Miklosichovu, u. m., 10 a 11, 22 — Kalužnjackyj (v citovaném díle Miklosichově 11—21, 59—62). — O rumunských slovech v nářečí moravských Valachů (a Slováků) psal také (podle Bartoše a j.) Miklosich, u. m., 22—25.

hor Kyčera, Magura,[1]) a rovněž jméno výrobku jejich, brynzy. Že přišli z Uher, pokládá za pravděpodobno i z toho důvodu, že jméno jejich Valach dostalo se k Čechům prostřednictvím maďarského Oláh. Znova projevuje své mínění o původu moravských a slezských Valachů prof. Prasek ve článcích Jméno „Valach“ a „Kolik bylo valašských vojvodství?“ Valaši moravští v tom smyslu, jak se slovo to dnes pojímá, nejsou sice potomky Rumunů, ale přesto marné by bylo popírati, že na Těšínsko a na Moravu přišla jistá část pravých Rumunů. Rumunských pastýřů, kteří přišli na Moravu, bylo sotva 50 rodin, a ty před dávnými věky již tak dokonale splynuly s naším domorodým lidem, že po nich není žádné jiné památky leč několik jmen hor a něco pastýřského názvosloví. „Valašství“ jako nová forma hospodářská dostalo se do Slezska a na Moravu teprve, když zakládání osad rolnických bylo ukončeno tam, kde se rolníkův pluh zastavil buď pro nepřístupnost hor anebo kamenitost země. Poněvadž vrchnostem na tom záleželo, aby z rozlehlých planin a polan v horách měly přece nějaký užitek, pomýšlelo se na užívání jich po vzoru cizím. Zavedlo se „valašství“, t. j. chov dobytka „valašského“, ovcí a koz, podle okolností i chov skotu. Valach, rozený pastýř, byl cizinec. Přišel do Slezska a na Moravu po horách karpatských od východu ze své rumunské vlasti. Do vlastí našich nepřinesl však jen nový způsob chovu dobytka, nýbrž zavedl i živnosti spojené s valašským dobytkářstvím. Z mléka vyráběl sýr a máslo, vlnu buď sám zpracoval, dělaje z ní hrubé valašské sukno, anebo ji dodával soukeníkům podobně jako nevydělanou kůži ševcům a maso do měst. Byl i zvěrolékařem, který rozuměl dobytku, a zaměstnával se i „valašením“ jak hřebců, tak jiného dobytka.

Českému národu rolnickému přibyl takto nový druh obyvatelů nerolníků, živících se hlavně chovem dobytka. Poněvadž se tento druh hospodářství vyplácel, ujalo se konečně chování ovcí i v nížinách všeobecně. Současně s tímto rozšířením „valašství“ s hor do otevřeného podhoří přeneseno bylo slovo „Valach“ na veškeren lid živící se hlavně chovem valašského dobytka.[2])

---

[1]) Místopisnému názvosloví původu rumunského, rozšířenému u karpatských Slovanů, věnoval velkou pozornost rovněž Kalužnjackyj, u. m., 59—62.

[2]) Kolik bylo valašských vojvodství?, str. 84 a 85; Valaši na Frýdecku, 1—2.

Kdežto Prasek netroufá si přesně určiti dobu, v níž cizí valašští pastýři přišli do Slezska a na Moravu, ani místo, odkud se přistěhovali, a praví jen všeobecně, že to bylo po ukončení kolonisace rolnické — nejpozději před koncem 14. stol.[1] —, Válek ve zmíněné své práci hledí zjistiti, kdy a odkud Valašsko bylo kolonisováno. Rozeznává dvě fáze ve vývoji této kolonisace. Starší fázi klade nejdále nazpět do druhé polovice 13. století, kdy kolonisováno Vizovsko a Klobucko, a sice prý osadníky z ruskoslovenského pohraničí pod Vrcholety (Vihorlatem) ve stolicích zemplínské a užské. Té doby dostaly i výhodnější končiny hornatého vnitra valašského (pravděpodobně i některé jiné končiny Moravy a Slezska) obyvatelstvo východoslovenské, čímž dán byl základ k vytvoření kmene valašského, který je v podstatě slovenský. Částečné odlišení Valachů od Slováků nastalo prý teprve vlivem novější kolonisace pastýřské, t. zv. pasekářské, jež spadá snad již do konce 15., bezpečně však do stol. 16. a 17.[2]) První kolonisté nemohli na území dnešního moravského Valašska přijíti odjinud než ze Slovenska uherského. Slovenský základ v nářečí valašském je zjevný nad pochybnost. Neběží však o Slováky západní, nýbrž východní. Hlavní důvod proti kolonisování Valašska ze západního Slovenska spočívá prý v lidu samém. Neníť ani nejmenších známek kmenového vědomí mezi obyvatelstvem obou svahů karpatských, pokud jest usedlé v souvislých obcích. I dialekty jeví přes blízkost sídel tak veliké rozdíly, že o nenáhlém přechodě neb splývání obou kmenů nelze mluviti naprosto. Jest nyní otázka, co mohlo býti příčinou, že se část obyvatelstva východoslovenského vystěhovala do západní Moravy. Přelidnění nemohlo to býti, poněvadž poměry lidnatosti ještě dnes jsou tu méně příznivy (obyvatelstva je tam méně) než na západě. Příčinou mohla býti tedy ve 13. stol. jen nějaká elementární pohroma, jež vypudila východoslovenský lid na západ, a to byl tatarský vpád.[3])

Ve svém mínění byl Válek utvrzen místopisným názvoslovím moravského Valašska, nápadně shodným s topografickou nomenklaturou východního slovenského území, hraničícího s územím rusínským, ve stolici zemplínské a užské.[4])

---

1) Jméno „Valach", 32.
2) Poznámky k mapě mor. Valašska (ČMMZ. VII., 1907), 233.
3) U. m. (ČMMZ. VIII., 1908), 257—261.
4) U. m., 262 a násl.

Od starší kolonisace osadové (v uzavřených, souvislých osadách) Válek rozeznává druhou fázi kolonisační, jevící se v novější *kolonisaci pasekové,* jejímž karakteristickým rázem jsou roztroušená obydlí. Počátky kolonisace této kladl Volný do sklonku 17. stol., podle Válka není kolonisace ta starší asi 250—300 let, mnohde mnohem mladší.[1]) Starší kolonisace osadová v pol. 13. stol. započatá dostoupila za století 14. jakéhosi nasycení. Teprv od 16. stol. objevují se častěji zprávy o nových klučích lesů, jež do té doby sloužily jen za revíry honební a brtní. Již ve druhé polovici 16. století dáváno bylo na biskupském panství hukvaldském, jak svědčí o tom kopiáře biskupské v archivě kroměřížském, poddaným mnoho kusů lesa k vykácení a proměnění v ornou půdu. Jsou to t. zv. *paseky.* Poněvadž počet pasek rostl, avšak plat z nich poddanými řádně odváděn nebyl, založila správa hukvaldského statku r. 1652 zvláštní paseční registra.

Paseky tvořily původně příslušenství selských statků. Brzo počali se však na některých pasekách usazovati kolonisté. V polovici 17. stol. dostoupila tato pasekářská kolonisace na panství hukvaldském zajisté již značné intensivnosti; bylyť pro ni zřízeny speciální knihy. V době té byl asi počet domácích pasekářů rozmnožen pasekáři cizími, *valašskými pastýři.* Vrchnosti počaly ze své půdy těžiti nejen salašnictvím, nýbrž i dřevním hospodářstvím. Pasekářův užíváno i k dřevním robotám. Vidíme to již z Registrů hlav. důchodních z r. 1581 (téhož panství hukvaldského), kde se mluví o robotách i na pasekách, ,,v což se sami lidé dobrovolně podrobili". Nedávno před sepsáním těchto register povstaly Čeladná a Ostravice, osady typu téměř ryze paseckého. Je to zřejmo již z okolnosti, že důchodní rejstřík těchto osad připojen jest k ostatním až na konci, a konečně ze samých záznamů. O Čeladné výslovně se podotýká, že je ,,*v nově zastavena z pasek* a z kusů planisk, které jim za role, tak *aby se na nich usazovati mohli,* zprodané jsou."

Pasekovou kolonisaci zaváděl na Rožnovsku pan Bernart ze Žerotína v pol. 17. stol. (Horní Bečva vzpomíná se poprvé 1659, Prostřední neexistovala ještě 1676, Dolní rozšířena v obec již 1650; Veliká čili Hrubá Bystřice byla osadou již 1651, Hutisko založeno po r. 1656, Solanec uvádí se poprvé 1657, Karlovice založeny až 1713).

---

[1]) U. m. (ČMMZ. IX., 1909), 110.

Na Vsacku (Vsetínsku) byl kolonisátorem v pol. 17. věku Mikuláš Pazmány de Panass. Ještě r. 1666 nepřipomíná se tam mnoho pasek: na Vsetíně 12, v Jasence 4, Lhotě 2, Rúščce 2. Dnešní značný počet pasek pochází tedy z doby pozdější. Vsacko bylo tenkráte krajem naskrze lesnatým.

Podobným způsobem kolonisovány byly osadami pasekovými počínajíc stoletím 17. i ostatní krajiny valašské. Dřívější své mínění, že kolonisace pasekářská spadá snad již do konce 15. stol., Válek později opravuje, maje za bezpečné, že kolonisace ta na východní Moravě není starší druhé poloviny 16. stol.[1])

Nový způsob využitkování lesů nebyl na prospěch kraje. Kozy a ovce, pravý valašský dobytek, velice hubily lesy. Vrchnosti brzo tedy postřehly účinky salašnictví a zakazovaly nejdříve pěstovati kozy a pak znenáhla omezovaly právo pastvy po panských lesích.[2])

Ačkoli se pasekové kolonisace východní Moravy účastnili i podle Válka též Rumuni, nelze po jeho mínění o Rumunech ve stol. 16. a na Hukvaldsku (kromě Čeladné a Ostravice) vůbec mluviti. Příchozí Valaši byli podle všeho slovanští horalé z východních Karpat. Za nimi teprve postoupili na Moravu skuteční Rumuni v počtu ovšem nepatrném, kteří však přece zanechali po sobě zcela bezpečné památky v místním názvosloví, jazyku a obyčejích.[3]) V místní nomenklatuře na území valašském nalézáme svérázné rumunské názvy, jako Kyčera, Grúň, Grapa a j. Koncem 16. stol. nelze však mezi poměrně četnými místními názvy tohoto druhu doložiti ani jediného. Je to pro Válka důkazem, že Valaši-Rumuni přišli na Moravu teprve ve stol 17.[4])

Proti theorii Válkově vystoupil ve zmíněném již článku „Moravští Valaši" (ČMM. XXXIII., 1909) Frant. Černý. Důkazy, že by osadníci nynějšího Valašska moravského byli přišli na své území již ve druhé pol. 13. stol. ze stolice zemplínské a užské, nepovažuje za provedené. Námitky Černého nás tuto

---

1) U. m. (ČMMZ. IX.), 112—119.

2) U. m., 120.

3) U. m. 129.

4) U. m., 211. — Název Dylík, doložený r. 1581 a snad i některé jiné ukazují prý na slovanské území východokarpatské, čehož svědectvím jsou i některá z příjmení pasekářů v Repertoriu hukvaldském z r. 1581 v Kozlovicích, Kunčicích, Tiché a Čeladné.

nezajímají, poněvadž nejsou v nijaké přímé souvislosti s kolonisací valašskou jakožto pastýřskou. Důležitá je pro nás jedině druhá fáze kolonisace valašské, jak o ní pojednává Válek, totiž kolonisace pasekářská; k ní také obrací pozornost ve druhé části svého článku Fr. Černý. Kolonisace tato počala se ve stol. 16. a rozmohla se velice ve stol. 17. a 18. V té době počínají se vyskytovati již zprávy o pastýřích valašských. Všecko, čeho se dovídáme o jejich dobytkářství ovčím a kozím, sýrařství, životě a pod., ukazuje na to, že se zde jedná o něco *nového*, o hospodářství u nás dosud neznámé, zkrátka o *nový lid*. Ačkoli naši předkové rozuměli chovu dobytka, a ačkoli ve stol. 16. věnovala se dobytkářství na panstvích zvýšená péče, přece zprávy z první polovice 16. stol. nemluví ještě o chovu dobytka *na horských pláních* po *způsobu valašském*, nýbrž o pasení jeho na polích a při stádech obecních. Teprve ve druhé polovici tohoto století činí se zmínky o valašských pastvách daleko na horách. Valašský dobytek stává se hledaným plemenem, a u Valachů hledá se poučení, jak se má s ním zacházeti. Zprávy, jež snesl z archivního materiálu Jos. Válek, napovídají, že běží skutečně o nový způsob chovu dobytka, který přinesli Valaši. Novota je tím patrnější, že dobytkem valašským míní se skoro výhradně kozy, jichž chov se tolik ujímal. Že Valaši na konci 16. a na počátku 17. stol. nesplynuli ještě s ostatním obyvatelstvem domácím, vidíme z kopiářů biskupa olomouckého, v nichž se činí rozdíl mezi Valachy a lidmi poddanými. Přes to však mluví se o Valaších již jako o lidu *stálém*, na panství *usedlém*, který však se svými stády přejde všechny hory, jak čteme v urbáři panství frýdeckého r. 1636, a který zaháněl dosti daleko.

Valaši usazovali se ve východomoravském pohoří jen zvolna a jen v počtu zcela nepatrném. Nemáme žádných zpráv, že by osadníci nově kolonisovaného Valašska moravského byli jenom Valaši; za Valachy můžeme bezpečně pokládati pouze část nového osadnictva. Pasekářské a jiné osídlení Valašska nepochází jediné ze století šestnáctého, nýbrž rozvíjelo se hlavně ve stol. 17. a 18., a osadníci povoláni byli ze Slovenska, z Polska, z Čech a jiných zemí.[1]) Mezi lidem východní Moravy v 16. a 17. stol. byla tedy

[1]) Černý odvolává se na Volného, Topogr. Mähr. I. 301, a Bartoše, Lid a národ (Val. Meziříčí, 1893), 162. — Bartoš (u. m., 161) sděluje zajímavý doklad, jak se množilo obyvatelstvo. Ve druhé pol. 17. stol. přistěhoval se

jen poměrně malá část, kterou možno zváti Valachy. — Podle všeho, Valaši přišli na Moravu teprv asi v 16. stol., a to po hřbetě hor karpatských. Směr tento určují zprávy, podle nichž Valaši byli již v první polovici 16. stol. na Těšínsku. Že by to byli bývali skutečně rumunští pastýři, pro to nelze uvésti dostatečných důvodů. Původní Rumuni dlouhým pobytem mezi Slovany ztratili svou národnost; jména Valachů, která jsou v 17. stol. zaznamenána, zní slovansky (resp. slovácky). Jen některá slova rumunská zachovala se mezi nimi dosud, zejména ovčácká terminologie.

Z těch dob pocházejí také horské názvy: Kyčery, Gruně a j., jež prozrazují kdysi rumunský původ těch, kteří je dali. Není však vyloučeno, že valašští pastýři již před svým usazením ve východní Moravě honili svá stáda na planiny beskydské na straně moravské, podobně jako Rumuni balkánští mají pastviny mnoho dní cesty vzdálené od svých zimních sídel. Ale to bylo obyvatelstvo přelétavé, které teprve v 16. a 17. století bylo připoutáno na určitá místa.

Původně byli Valachy nazýváni jen horští pastýři, a v kopiářích biskupských z konce 16. stol. činí se ještě tento rozdíl. Píšeť se: „Valaši a sedláci poddaní, Valaši a lidé poddaní". Teprve když se Valaši v 17. a 18. století pevně usadili a také smíchali s ostatním lidem, a povaha horských sídel přinutila obyvatelstvo, aby se navzájem sobě přizpůsobilo ve formě hospodářské, jméno Valachů přešlo na celý kraj. Jsou tedy nynější Valaši po mínění Fr. Černého výslednicí rozmanitých složek: staletého vývoje staršího obyvatelstva, pastýřských Valachů a osadníků z různých zemí. Tyto různé živly měly dosti značný vliv na řeč celého území, jak viděti lze ve zvláštnostech osad, na př. Bečvy, Karlovic a j. Ale že podklad byl slovácký, to dokazuje veškerý ráz nářečí.[1])

Fr. Černý řeší po našem mínění otázku původu moravských Valachů dosti dobře, až na to, že nechce uznati také jistý vliv rumunský. O studii Válkově neměl by se však vyslovovati způsobem tak nevážným.[2]) Místní názvosloví, užívá-li se ho způsobem

---

do Nového Hrozenkova Michal Orsák z Dinděše v Uhrách. „Od té doby Orsáci tak se rozplodili, že nyní je v hrozenkovské škole 93 dětí Orsáckých."

[1]) Fr. Černý, Moravští Valaši (ČMM. XXXIII.), 361—365.

[2]) Methodou Válkovou nedocílí prý se ničeho. Potřebí jediné hledati staré zápisy o Valaších. (Černý, u. m., 365.)

přesně vědeckým, je pramen, jehož váhu nelze podceňovati. A ostatně, Válek neopírá se jen o topickou nomenklaturu, nýbrž snesl i archivní zápisy, a právě z tohoto materiálu, uveřejněného dílem Válkem, dílem Praskem, čerpá Černý poučení a na jeho základě činí své vývody. Nebýti studie Válkovy, nebyl by mohl ani Černý vysloviti své mínění o původu moravských Valachů. I když snad nelze pokládati za prokázané Válkovo mínění, že prví valašští osadníci přišli na Moravu ve druhé pol. 13. stol. z území pod Vihorlatem, přece jen Válek nejvíce přispěl k rozřešení otázky původu moravských Valachů, tím že osvětlil nově pasekářskou kolonisaci, že v ní vykázal náležité místo příchozímu valašskému elementu, a že prvý zjistil i dobu, kdy slova Valaši počalo se užívati v širším smyslu o veškerém východomoravském lidu, zabývajícím se chovem dobytka. Nejen podle Černého, nýbrž i podle Válka jsou moravští Valaši výslednicí rozmanitých složek, byť to autorem práce ,,Poznámky k mapě mor. Valašska" výslovně nebylo řečeno.

Dříve než na Moravě objevují se Valaši ve Slezsku. Poprvé setkáváme se s nimi v artikulích řádu potvrzeného r. 1547 knížetem těšínským Adamem *ševcům těšínským, fryštatským, frýdeckým a skočovským.* Jeden ze článkův onoho řádu zní: Item *Valaši*, obyvatelé knížetství našeho i jiní okoliční, jeden každý z nich aby kůže více nekupovali, toliko tři do roku, a to s pomocí a v přítomnosti cechmistře, tak aby jim trh kažen nebyl. I také aby takových kůží do jiných zemí nevyvozovali, jakož i týž kůže Valachom mistři tohož řemesla za slušné peníze, a ne žádní sedláci vydělávati mají. Pakliže by který Valach po vsech u sedlákův takové kůže vydělávati dal aneb vydělával, také do komory naší pobrané býti mají. Také mistrům a týmž řemeslom cechom nadepsaným, jedni druhým ani jiní v kup vkračovati nemají.

Prasek, který tento článek řádu slezských ševců sděluje,[1]) podotýká k němu, že na Těšínsku ševci provozovali podle starého způsobu zároveň koželužství, pročež mívali v každém městě vlastní mlýn ,,dubník".

Citovaný článek je sice velmi stručný, a o Valaších žádných podrobností nepodává, ale přece z něho vidíme, že pastýři cizího původu, zvaní tu Valachy, v knížetství těšínském již zdomác-

[1]) Valaši na Frýdecku (Věstník Mat. Opavské V., 1895), 2.

něli — nazývajíť se přímo „obyvateli knížetství našeho" — a činili konkurenci místním ševcům, vydělávajíce sami anebo sedlákům dávajíce vydělávati kůže, jež měli ze svého dobytka, kupujíce kůže již vydělané a vyvážejíce je do jiných zemí. Všechno to mělo nyní přestati, aby ševcům nebyla činěna konkurence. Pouze tři kůže (patrně určité velikosti) do roka mohl Valach koupiti a zajisté z nich sám sobě a své rodině ušiti obuv. Valaši vyznali se tedy i v ševcovství a koželužství a vedli kůžemi také obchod. Za usedlé musíme je podle citovaného článku pokládati na Těšínsku již v prvé polovici 16. století.

O novém druhu zaměstnání dovídáme se z cechovního řádu, vydaného týmž knížetem těšínským *soukeníkům bílským* r. 1548. Ustanovuje se v něm: Předně ve výroční trh na den sv. Mikuláše do Bílska nemá žádného sprostého sukna voženo býti pod sebráním do knížecí komory; též v posvícensky trh a v týdenní trhy — vyjímaje výroční trhy na sv. Jana a v postě — nemá na škodu cechu bílského voženo býti *valašských houní ani od sedlákův ani od Valachův.* Též žádný cizinec po vsech vlny skupovati ani jí ven z panství vyvážeti nemá pod ztrátou této vlny . . . *Na jejich valchovně Valaši nesmějí houní valchovati.*[1])

Také zde činí se rozdíl mezi sedláky a Valachy, z čehož vidno, že Valaši jsou obyvatelstvem pastýřským. Provozovali nejen ševcovství a koželužství, nýbrž i soukenictví a mívali k podpoře tohoto svého řemesla i vlastní valchy.

Že tyto a podobné předpisy zamezující valašskou soutěž mnoho platny nebyly, vidíme ještě z předpisů vydávaných ve stol. 17. Ševci ve Frýdku dali si r. 1636 od své vrchnosti potvrditi cechovní řád, zničený „původem lidu nepřátelského", a zahrnuli do něho v čl. 10 toto ustanovení: *Valaši* panství tohoto ti, kteří statek horný (= horský dobytek) mají a daň spravují, jeden každý z nich aby koží více nekupoval, toliko tři kůže do roka, . . . a také aby takových koží do jiných zemí nevyváželi.[2])

Rovněž tak bylo nepřátelství mezi frýdeckými soukeníky a Valachy. Poněvadž soukeníci řečení nechtěli dovoliti, aby Valaši používali jejich valch k valchování houní, zřídili si Valaši v Potměnošovicích valchu vlastní, jak svědčí zápis v urbáři

[1]) Valaši na Frýdecku, 2. Citováno ze spisu Dra. Haase, Bielitzer Schafwollindustrie, 146.

[2]) U. m., 3.

z r. 1636: Valcha. Při té vsi jest valcha, v které Valaši húně jejich valchují a od každého kusu neb postavu húní po 3 gr. dávají. Vychází toho platu vejše neb méně do roku po 10 R. — Kdyby valcha frýdecká soukeníkům postačiti nemohla, jsou povinni do nošovské k válení postavy nésti a od každého po 3 gr. dáti; přichází běžně 15 R.[1])

Z druhé polovice 16. stol. máme zprávy o Valaších na území *jablunkovském*. Poněvadž za jablunskými humny pásli svá stáda Valaši, městečko (Jablunkov) dávalo si potvrzovati výsady věci té se týkající. Tak ustanovuje r. 1560 kníže těšínský Václav: Také co se pastev dobytku jejich, kterýž při městečku mají, dotejče, podle starobylý jich svobody *žádný Valach blíže půl míle dobytkem jim v pastvě překážky činiti nemá.* — R. 1596 potvrzuje pak kníže Adam Václav městečku touž výsadu co do práva pastvy. Ustanovuje, ,,aby (Jablunkovští) v týchž místech dobytky pásti mohli a od dědin přiležících *obzvláštně Valachův žádné překážky nenesli* a netrpěli *pod pokutú zajetí dvanáctero dobytka, jakž Valaši mezi sebou za obyčej mají.*"[2])

Snad jen o málo později než do Slezska a možná že i současně dostali se Valaši *do východní Moravy*. Již r. 1546 jmenuje se v Krásně dům ,,Valachův", a r. 1576 vyskytuje se v kopiáři biskupa olomouckého poprvé slovo *Valaši*. Je tam obsaženo nařízení, aby poddaní pod ztrátou hrdel a statků, jak se věděti dá, sešli se ve zbroji, ale o něco dále hned se dodává, ,,aby *Valaši* se nikdy na horní zámek nepouštěli, než v předhradí vyslýchali a jiní *neznámí* i známí a neboližto u večer, by i auředník sám byl a na zámek se tloukl, aby se nepouštěli."[3]) Vhodně k tomu Válek podotýká,

---

[1]) U. m., 3.

[2]) Kolik bylo vojvodství valašských?, str. 91.

[3]) Válek, Poznámky k mapě mor. Valašska (ČMMZ. IX.), 122. — Podivuhodnou náhodou vyslovuje se Kekaumenos v 11. stol. v pokynech a radách ke svým synům podobným způsobem o Valaších v Thesálii. Praví o nich: ,,Přivedou-li (Valaši) své ženy a děti do nějakého města v Romanii (byz. říši), dovol jim, aby je přivedli, ale ne do tvrze (πλὴν ἔνδον τοῦ κουλᾶ); ať zůstanou venku. A budou-li chtít navštíviti své rodiny, ať přijdou po dvou nebo třech (lidech), a teprv až odejdou, nechť přijdou jiní. Pozor měj na hradby a brány! Tak jednaje, budeš v bezpečí. Pakli dovolíš, aby mnoho jich přišlo ke svým rodinám, zrazeno bude jimi město." — Viz Vasiljevskij, Совѣты и разказы визант. боярина (ЖМНП 1881, červenec), 155 a 156.

že zpráva tato o Valaších je zjevným dokladem, že máme před sebou cizince, lid patrně nedávno na panství usedlý, jemuž se dosud nedůvěřuje.

Že již aspoň nějaká část Valachů před r. 1576 *na Hukvaldsku* byla usazena, o tom svědčí zpráva z r. 1576, v níž se přikazuje . . . „brynze *valaskej* aby taky některá bečice, *jakž prve bývalo*, naklásti se dala". O něco později píše biskup olomoucký (r. 1584) panu Fridrichovi z Žerotína: . . . . „ a při tom nemaje na ten čas co jiného, Va^sti^ teď *horáků* našich *valaskej parmezán* . . . . příležitě posíláme".[1])

Z doby té uvádí se už také prvý valašský *fojt* (rychtář) čili *vojvoda* sídlící v *Kozlovicích* na biskupském panství hukvaldském. V zápise z r. 1567, vztahujícím se k fojtství kozlovskému, jmenuje se Jan pouze fojtem, ale na zadní straně zápisu poznamenáno „Woywodess oder Richterss". R. 1581 pak v Registrech hl. důchodních uvádí se jméno Jan Krpec, a tu opět připsáno, bezpochyby později: „Jan starý woywoda". O tomto Janu Krpcovi vyslovuje Válek mínění, že byl asi prvým valašským vojvodou v Kozlovicích, byv patrně vrchností k úřadu tomu vybrán.[2]) Pod týmž rokem 1581 vystupuje již nový vojvoda kozlovský, syn Janův Jiřík. Jak zjistil V. Plotěný,[3]) potvrdil r. 1581 v pátek v neděli Cantate listem daným na Kroměříži biskup Stanislav Pavlovský *vojvodovi* Jiříku Krpcovi lán role. Proto asi otec Jiříkův jmenován byl r. 1581 „starým" vojvodou. V rodině Krpců zůstalo vojvodství asi sto let. Neboť dne 21. listopadu 1645 listem daným z hlavního tábora v Bruku biskup olomoucký arcikníže Leopold Vilém potvrzuje Matěji Krpcovi, nařízenému valašskému vojvodovi (bestallten Woiwoden der Walachen), lán role k svobodnému a dědičnému užívání za věrné služby, které on a jeho předkové jakožto vojvodové konali biskupům. Témuž Matěji Krpcovi udělila r. 1646 olomoucká kapitola výsadu, v níž obdarovaný se nazývá „slovutný náš milý věrný Matyáš Krpec z Kozlovic nad valachama panství Ougvaldského nařízený vojvoda".[4]) Ještě r. 1658 uvádí se řečený Matěj jako vojvoda.[5])

---

[1]) Válek, u. m., 123. Tamtéž další doklady z následujících let.

[2]) U. m., 125.

[3]) Valašská vojvodství (Věst. Mat. Opav. IV., 1894), 41.

[4]) Kolik bylo vojvodství valašských?, 89 (stať V. Plotěného).

[5]) Válek, u. m., 125.

Velmi důležitá je dále zpráva z r. 1583, obsažená v kopiáři biskupa St. Pavlovského[1]: . . . když *vejvoda valaský se z Polsky s capy*, jakž sme spraveni, *domů* navrátí, přičiň se, abys od něho asi 200 nejméně capů pro kuchyni naši zamluvil a koupil, abychom potom toho za svoje peníze nekupovali.

Zpráva tato je důležitá ze dvou důvodů. Jednak je dokladem toho, že Valaši byli ve druhé polovici 16. stol. ve východní Moravě již usazeni (srov. slovo *domů*) a měli své vojvody, jednak ukazuje, že je to týž lid, s kterým jsme se setkali na Balkánském poloostrově a v Sedmihradech. Také z Moravy máme doklad, že Valaši — aspoň někteří z nich — honívali svá stáda na letní pastvy do vzdálených krajů, zde polských. Válek myslí, že dotčená zpráva může se vykládati, že vojvoda nebo snad Valaši hukvaldští měli dosud styky s končinami, odkud sami se přistěhovali. Jména osadníků v osadách Kozlovicích, Kunčicích a Tiché značně prý sesilují toto domnění.[2]) K věci se ještě níže vrátíme.

R. 1601 doložen jest už také *vojvoda valašský v Rožnově*. V trhové smlouvě o fojtství ve Mštěnovicích, uzavřené řečeného roku, jmenuje se s šesti jinými fojty jakožto svědek Matěj *vojvoda* rožnovský.[3])

R. 1586 dovídáme se také o *dani valašské*. Biskup olomoucký píše toho roku: Koziny sto kusů jest sem přihnáno a (jak píšeš) odvedeno. Ač více jsme jistej letcší *valaskej daně* očekávali, neb se to pro potřebu zámkovú a čeládku nádvorní mnohem více potřebovati bude. — Daň tato vybírala se od horských pastýřů o sv. Janě. Byl to *desátek*, jak svědčí Reg. hl. důch.: Valaši, kteří dobytky valaské v horách pasú, a co který dobytka starého na zimu chová, od každého sta dobytka povinen Jeho Milosti pánu *desatero* dobytka dáti. Na panství frýdeckém odváděli Valaši 8 kusů ze sta a kromě toho určitý počet (asi 100 kusů), začež jim vrchnost „protiva tomu" 25 zl. spraviti povinna byla.

---

[1]) U. m., 122.

[2]) U. m., 122. — Na str. 211 (ČMMZ. IX.) Válek uvádí tato jména pasekářů jmenovaných v Repert. hukv. z r. 1581: v Kozlovicích: Gayda, Valašín, Baďura, Kološ, Bartoš Zmilků, Jan Kalman; v Kunčicích: Škrovan, Toman Nyklanů, Jakub Rozumčyn, J. Truchančyn, J. Dorotčyn, Roman Yormolův; v Tiché: Svara, Charamza, Tiahan, Suray; v Čeladné: Ciadan, Opiela a j.

[3]) Domluvil, Obrazy ze života rolnického na Valašsku od XVI. do XIX. století (Meziříčí nad Bečvou, 1900), 92.

Úředník hukvaldský navrhoval biskupovi, aby i na Frýdecku po způsobu hukvaldském zaveden byl přímý desátek, takže by další vzájemné povinnosti byly odpadly. Biskup svoloval k tomu, budou-li frýdečtí Valaši souhlasiti.[1])

Desátek z dobytka byl obyčejnou dávkou valašskou i na jiných panstvích a udržel se i v době pozdější, avšak vedle něho zavedeny ještě některé jiné dávky. Když Jiří hr. z Opersdorfu svob. pán z Dubu a Frýdštejna, pán na V. Hlohově, přejal panství frýdecké, dal r. 1636 sepsati nový urbář celého panství, v němž se na konci popisují i „hory“ (vrch Prašivá, vrch Slavič, Planý Beskyd, Suvočina aneb Smrečina a Lysá hora) a mluví se i o Valaších. Praví se tam: Na těch horách předních i zadních *Valaši* své dobytky pasú; nyní 1636 roku 40 osob, a dobytka jejich cápův a koz 4789 kusův se nachází, krom *úvyškův*, to jest, kdy kterému Valachovi 2, 5 neb 8 kusů při *porubování*[2]) nad *desátek* zbývá; přišlo letos krom těch úvyškův desátku dobytka (však kdyby vrchnost dobytka vzíti nechtěla, jsou povinni za každý kus dáti po 1 R. 6 gr.) . . . . 465 kusův. — Na místě těch *úvyškův* dávají k veliké noci vše ze 100 kusův dobytka samcův i samic po 1 kozlátku aneb za ně za každé po 16 gr. Za to letos učinilo 18 R. — Item z každého 100 kusů jeden sýr aneb za něj 1 R. slezský při času sv. Bartoloměje, letos přišlo 40½ sýra. — Ti Valaši, kdy se jim takový dobytek při času sv. Ducha čte, povinni vrchnosti oběd náležitý nákladem svým dáti přistrojiti. Item oni Valaši jsou povinni všecken jalový dobytek ze dvorů v horách pásti aneb na to pastýře zjednati a jemu zaplatiti; toliko se jemu dává ze zámku 2 vrtle rži. — Ti Valaši dávají platu stálého o sv. Václavě z mety „zisk“ 20 sáh húní neb 25 R(ýnských) slezských. Item k velké noci aneb kdy se poručí 25 jeřábků.[3])

Z uvedeného urbáře frýdeckého seznáváme nejen dávky, placené od Valachů vrchnosti kromě desátku, i jiné jejich povinnosti, ale dovídáme se zároveň, že na panství frýdeckém bylo r. 1636 40 Valachů (valašských rodin), že se Valaši tamní zabývali jak

---

[1]) Válek, u. m., 123 a 124.

[2]) Znamená účtování. Říkalo se též *vrub*. Dobytek počítán („čten“) byl o sv. Duše. — Jak *vrub* t. j. hůl, na níž se činí zářezy, vypadá, znázorňuje ryt. Sawicki, u. m., 38.

[3]) Prasek, Valaši na Frýdecku, 3. — Co se týče dodávání jeřábků, srovnej shora str. 274.

chovem dobytka „valašského", tak i chovem skotu a také dobytka „polského" (vepřového), vyráběním houní a konečně i lapáním ptactva.[1]) Za užívání horských pastvin pro dobytek hovězí desátek ovšem placen nebyl, nýbrž peněžné dávky. Co se týče dobytka vepřového, ustanoveno je v urbáři: Kdy se pak bukev obrodí, může se na ni několika set dobytka polského hnáti, a od toho lidé buď peněžitý plat neb *oves* dávají. Vychází, kdy se obrodí, ovsa okolo 20 maldrův.

Dávka odváděná v ovse ukazuje, že Valaši zabývali se aspoň mimotně také zemědělstvím.

Urbář frýdecký seznamuje nás dále se způsobem užívání vrchnostenských horských pastvin se strany Valachů. Vrchnost přiděluje prostřednictvím fojta Jury, v urbáři výslovně jmenovaného, jednotlivým Valachům k pastvě dobytka vrchy a trati náležející k panství frýdeckému.[2]) Vojvoda sám užíval pěti pastvin.

Podle vrchů, jež sloužily dobytku za pastvu, nazýváni byli uživatelé horských pastvin *vrchaři*. Desátek valašský nebyl ničím jiným než dávkou za užívání cizí půdy. Vrchy dávány byly Valachům k užívání buď dočasnému nebo po případě dědičnému. Příklad dědičného držení pastvin na Lysé hoře uvádí Prasek.[3]) R. 1677 dal Frant. Eusebius hr. z Opersdorfu na H. Hlohově, Frýdku a zámku Ratiboři bratrům Janovi a Martinovi Šebestovým v dědičné užívání vrch Lysá s tím, aby oni i dědicové jejich platili za to obvyklý desátek. Bratří Šebestové měli právo Lysou horu i prodati a zastaviti, avšak bez újmy práv vrchnosti na desátek a auffank, t. j. laudemium, a bez újmy práv *míšaníků*, t. j. oněch vlastníkův ovcí, kteří dávali své ovce společně s ovcemi vrchařovými pásti na jednom a témž salaši.[4]) Míšaníci v určitý den na jaře na určité místo své ovce přihnali a *bačovi*, t. j. valašskému šafářovi, je před úřadem valašským — fojtem a přísežnými — k pasení na letní dobu odevzdali. Tito míšaníci měli závazky dvojí, jedny naproti vlastníkovi, pokud se týče uživateli půdy, jiné naproti

---

[1]) U. m., 4.

[2]) Prasek, u. m., 4, vypočítává jména příslušných vrchů a tratí i jména uživatelů. Valaši tam uvedení mají vesměs česká příjmení.

[3]) U. m., 5.

[4]) Listinu hr. z Opersdorfu danou bratrům Šebestovým otiskujeme v Přílohách, kde uveřejněny jsou jiné podobné listiny (jedna z nich týká se mor. Valašska).

bačovi. Majetník půdy dovoloval jim, aby se na jeho pastvině pásly jejich ovce, a dostával za to náhradu, bačovi pak náležela zase odměna za péči o dobytek a za odvedení výtěžku z něho vlastníkovi. Odměna spočívala v tom, že bačovi zůstal veškeren užitek z odevzdaných mu ovcí po odečtení určitého množství sýra připadajícího na každou dojku (dojnou ovci).[1])

Stávalo se také, že horské pastviny dávány byly od vlastníků půdy k užívání celým skupinám osob. V případě tomto vlastník půdy neměl co činiti s jediným vrchařem, nýbrž s celým jich sdružením. Také v tomto případě nazývali se společní uživatelé horské pastviny míšaníky.

Zvláštní právní jednotu, *salaš*, tvořili míšaníci na Těšínsku. Tam totiž slovo salaš mělo dvojí smysl. Objektivně jsouc vzato, znamenalo horskou pastvinu, obyčejně celou horu, na níž určitá společnost osob čili salaš v subjektivním smyslu měla právo pásti svůj dobytek, obyčejně ovce, částečně i skot, a sice za určitý poplatek odváděný vrchnosti. Jednotliví členové uvedené společnosti nazývali se *míšaníci* (mieszanicy), představený jejich jmenował se *salašník*, poplatek za pastvu slul *dania*. Salaše zaujímaly obyčejně nejvyšší části nebo stráně hory. Dobytek míšaníků tvořil stádo, jež se na jaře na salaš vyhánělo a ke konci září zase dolů shánělo a vlastníkům k přezimování rozdělovalo.[2])

Také na Moravě někdejší salaše bývaly veliké a patřily mnoha podílníkům. Spory podílníků vedly však k rozdělení, takže společné pastviny na Valašsku zanikly. Salaše dostaly se pak do rukou jednotlivců — vrchařů, kteří za ujednaný plat přijímaly ovce svých sousedů, t. zv. míšaníků, k společné pastvě.

Velmi pěkně popisuje poměr mezi míšaníky a vrchaři a také pravomoc valašského vojvody B. M. Kulda. Zpráva jeho týká se sice jen panství rožnovského, ale poměry podobné byly i na jiných panstvích. Žerotínové, majetníci panství rožnovského, poznavše, že chov dobytka je hlavním pramenem výživy jejich poddaných, a chtějíce blahobyt jejich povznésti, nejen sami ovce chovali, nýbrž ustanovili též zvláštního úředníka pode jménem *valašského vojvody*, jehož povinností bylo jednak hranice panství opatrovati, jednak i k tomu přihlížeti, kolik ovcí na každé javořině (= pastvině

---

[1]) Prasek, u. m., 6; Kolik bylo valašských vojvodství?, 86.

[2]) Biermann, Geschichte des Herzogtums Teschen (2. vyd., Těšín 1894), 256.

horské) se nalézá a kolik se jich tam bez nedostatku napásti může. Také museli toho dbáti, aby valaši (= ovčáci) dobře ovce pásli, dobrou brynzu (sýr) dělali a *míšaníkům* z každé dojky deset liber sýra vyvážili. Za pastvu platili míšaníci vrchnosti z každého kusu sedm krejcarů tehdejších peněz. — Aby ale vojvoda ty práce zastati mohl, měl 12 *úřadních* a dva *rozkazovače* po ruce. K tomu konci konal dvakráte do roka hromadu na hutiském šenku, na níž bylo přítomno všech 12 úřadních a všichni vrchaři. Hromada první konala se na jaře. Po vyslechnutí mše za Boží požehnání a ochranu salašův obětované sešli se účastníci hromady k hutiské hospodě a tam se zaznamenalo, kolik ovcí míšaníci na každý *salaš* (pastvinu) dáti zamýšlejí, a zdali tíž vrchaři jako v roce předešlém *javořiny*[1]) držeti mají. Hlásilo-li se na některý salaš více ovcí, než by pastva stačila, byla starost vojvodova, aby přebývající ovce převedl na jiný salaš, kde jich bylo méně. Na konci se ovce sčítaly. Bývalo jich na 7000 kusů. Vojvoda nařídil vrchařům, aby si drželi hodné čeledíny a také sami často dohlíželi na svůj salaš. Hromada druhá konána byla, když ovce měly sejíti se salašů. V této hromadě měli míšaníci právo žalovati vojvodovi, když se jim od vrchařů stala nějaká křivda, na př. kdyby některý byl nedostal náležitého množství sýra, anebo kdyby byl přišel o své ovce na salaši. Shledal-li vojvoda vinu na vrchaři, trestal ho pokutou, takže musel míšaníkovi škodu učiněnou nahraditi. Ztratil-li pastýř z neopatrnosti ovci, musel ji tomu, komu náležela, zaplatit. Za menší přestupky býval dáván do klády. Na všechno to míval vojvoda od vrchnosti předpisy (valašské právo), podle kterých spravoval svůj úřad.

Ovce honily se na salaš obyčejně ve 20. témdni po vánocích, když se odloučily matky od jehňat. Za osm dní po odloučení sešli se míšaníci na salaš, aby se zjistilo, mnoho-li každý z nich má dostati sýra. Začalo se dojit. Dala-li ovce žejdlík mléka, jmenovala se *celá dojka*, a míšaník dostal na ni 10 liber sýra. Dala-li

---

[1]) *Javořinami* sluly paseky povstalé tam, kde dříve byly javorové lesy. Užívalo se jich za pastviska podobně jako t. zv. *salašů*, jiných pasek. Obě slova (javořina a salaš) jsou tedy synonyma. Slovo salaš má vedle toho ovšem ještě jiný smysl. Znamenáť tolik jako koliba, bouda pastýřská, Sennerhütte. Také slovo paseka má na Moravě, a sice na Valašsku, širší smysl. Rozumí se jím nejen mýtina a pastvisko na mýtině, nýbrž i chalupy tam postavené. Václavek, Dějiny města Vsetína (Vsetín 1901), 47.

ovce jen půl žejdlíka mléka, jmenovala se *půlka*, a připadlo za ni míšaníkovi 5 liber sýra. Neměla-li ovce ani tolik mléka, co by na dlani udržel, jmenovala se *nicálka*, a míšaník nedostal na ni nic. Dvakrát v témdni počítal bača ovce, a valach (pastýř) dělal na prutě vruby, a sice na každých 10 ovcí jeden vrub. Pak se sčítaly vruby, a ovcí bylo 10krát tolik co vrubů.[1])

Kuldova zpráva o moravském salašnictví doplňuje se pěkně vypravováním Gallašovým. Gallaš líčí nám věc takto: *Salaš* znamená v dialektu valašském tolik jako obšírná paseka, na níž se letního času buď ovčí nebo hovězí dobytek chová a šafářským způsobem užitek z něho shromažďuje. Jsou tedy dvoje salaše, kravské a ovčí. Lidé, kteří se tímto způsobem hospodářství zabývají, slují *salašáci*. Na Moravě nalézáme salašáky na Karlovicích, na Radhošti, na Solanci a na Hostýně v kraji přerovském, a na vsetínských horách v kraji hradišťském.[2]) Nejmenší salaš zaujímá přes 300 jiter, některé však i přes tisíc, ano i několik tisíc. Jsou to paseky pokryté háji, křovím a chrastím a svlažované malými potoky. Na salaši nalézá se *koliba*, velká z desek sbitá bouda, v níž se na ovčím salaši připravuje brynza, na kravském pak máslo tluče, a kromě toho *košár*, totiž ohrada asi pět stop vysoká, pletená z proutí tím způsobem, že se strany její, je-li toho třeba, mohou přeložiti na jiné místo. Skládáť se ze mnohých na způsob košin pletených částek, jež se na pevných do země zaražených kůlech upevňují a zase rozebrati mohou. Košár nemá střechy. Na některých salaších bývá tak pevně upleten, že se nedá přesunovati. Místo, na němž košár stojí, sluje *košářisko*. Vedle košáru jest jiná menší, rovněž z proutí upletená ohrada, jež se nazývá *honanica* a slouží k dojení ovcí tím způsobem, že se jedna po druhé vpouští otvorem, který sluje *strungou*. — Gallaš nezmiňuje se o jiném druhu ovčích úkrytů, o t. zv. *pajtách*, dřevěných chlévech se střechou, jež se někde podobají kolibám. Podrobně je popisuje

---

[1]) Kulda, Mor. nár. pohádky (Praha 1875), II., 313—315. Znova otištěno Praskem v Selském Archivu II. (Olomouc 1903), 86—87.

[2]) Gallaš praví sice nejprve, u. m. 11, že na Moravě jsou jen čtveří salašáci, ale pak (str. 18) své tvrzení opravuje. Uvádí ještě salašáky karlovické, jež původně vynechal. Na str. 44 však znova mluví o Valaších náležejících ke čtyrem panstvím, hukvaldskému, rožnovskému, vsetínskému a bystřickému.

ryt. Sawicki (u. m. 40 a násl.), u něhož se vůbec nalézá pěkné vylíčení salašnictví na mor. Valašsku.

Oddělení jehňat od matek stávalo se podle Gallaše hned po svatém Duchu. Krávy vyháněly se na salaš dříve, totiž na den sv. Stanislava. *Vrchaři*, t. j. fojtové a zámožní sedláci, jimž náležely ovce i salaš, pronajímali obé *bačům*, kteří jim dávali místo platu jistou smluvenou váhu brynze (ovčího sýra). Bačové vydržovali si svým nákladem tolik *ovčáků* čili *valachů*, kolik jich podle počtu ovcí potřebovali. Někdy měl bača čtyři, pět, ba i více valachů. Nejstarší a nejzkušenější z nich slul *hoňákem*. Vrchař přicházel s počátku každého týdne k dojení na salaš, aby zjistil, mnoho-li mléka každá ovce dává, z čehož určoval bačovi, jak mnoho brynze má mu na podzim odvésti z každé ovce, na př. osm, devět i deset liber. Co nad to zbývalo, náleželo bačovi za práci. Byl-li rok dobrý, míval bača dva i tři centy, někdy ještě více. Naproti tomu v roce nepříznivém musel bača vrchařovi ještě ze svého dopláceti. Bylo mu též dovoleno, aby pro svou osobu choval na salaši 5—10 vlastních koz.[1])

Již za časů Gallašových ubývalo ovčích salašů, poněvadž vrchaři počali více pěstovati skot. Na Karlovicích a na Solanci chovali vrchaři 50—80 krav na svých salaších a vyváželi máslo do Vídně.

Gallaš vypočítává také salaše rozložené na Radhošti (u. m. 19). Uvádí jich 19, z nichž 9 náleželo k panství hukvaldskému a 10

---

[1]) Gallaš, u. m. 13, 11. — Autor líčí dále na str. 14 a 15, jaký život se vede na salaši, a zejména jak se vyrábí brynza. Podrobnější jest líčení Fr. Bartoše, Lid a národ I. (2. vyd. ve Val. Meziříčí 1891), 199—204. V literatuře polské vypsal stručně život na salaši v Těšínsku Lucyjan Malinowski, Zarysy życia ludowego na Szląsku (Ateneum, Varšava 1877, též o sobě), 51 a 52. Také slezští horalé nazývají horské pastvisko *salašem*; salašem sluje jim však i koliba, v níž se vyrábí brynza. Malá ovčírna, v níž se dojí ovce, a jež se nazývá u moravských Valachů *pajta* (viz shora), nahražena jest u těšínských horalů *košarem* (koszar, košor), ohradou sestavenou z lísek (struněg), o níž se zmiňuje také Gallaš. Je to totéž, co jihoslovanský *tor*. — Nadojené mléko podpouští se *glagem* (telecím žaludkem, posoleným a usušeným a pak namočeným; na Těšínsku *klag*). Žinčici nazývají těšínští Poláci *żybura* nebo *mulka*. Nádoba, do níž se dojí, nazývá se u moravských Valachů *geleta* (u Gallaše chybou opisovače getela), u těšínských Poláků *gielata*. Smetana z ovčího mléka sluje moravským Valachům *bruda* a *urda*, těšínským Polákům *horda*. Všechna ta slova jsou původu rumunského.

k panství rožnovskému. K Hukvaldům patřily: 1. Suchý Radhošt, 2. Miaši, 3. Okrouhlý, 4. Mořici, 5. Mezůrka, 6. Stolová, 7. Kněžina, 8. Kněhyňa, 9. Blata. K panství rožnovskému náležely: 1. Černá hora, 2. Hájovský (užíval ho hájovský fojt), 3. Vojkův, 4. Mořici, 5. Kněžina, 6. Kršlany, 7. Malinový, 8. Bukovina, 9. Knihyna, 10. u Blata.

Podle Bartoše bylo před 25 lety na Rožnovsku asi 25 salašů. Na Vsacku (Vsetínsku) bylo jich nejvíce v Hrozenkově, 14 velikých se 130—450 ovcemi, 16 menších s 50—70 ovcemi.[1]) Václavek [2]) praví, že ovčáctví pokleslo na Vsacku již od let 1840. Na Vsetíně a jinde v okresu mívali jednotlivci po 40—60 ovcích na salaších (na Vsetíně v Jasenicích, na Čupě), které hromadně dávali tam pásti; nyní — od té doby uplynula zase řada let — mají jen několik málo kusů (na Vsetíně všeho všudy na tisíc kusů). Na Vsetíně už nyní ani salašů není. Chovaly se ovce valašky (javorničky) a bírky.[3]) Valašky dávaly sice mnoho sýra, ale málo vlny; hodila se jenom na huni. Bírky měly mnoho vlny, a to jemné, jež se hodila na sukno. Jen na Halenkově a na Hrozénkově je nyní silnější chov; ale i tu jednotliví hospodáři svých několik kusů hromadně dávají na salaše pod společným bačou a valachem (pastýřem). V Karlovicích a u Rožnova více než na Vsacku pěstuje se salašnictví. Na Rožnovsku vysvětluje se to hlavně tím, že mají dobrý odbyt na žinčici v léčební době letní v Rožnově.

Nejnověji vylíčil zbytky salašnictví na moravském Valašsku Ludomír ryt. Sawicki v práci již shora uvedené Almenwirtschaft und Hirtenleben in der Mährischen Walachei.[4])

Ani na Těšínsku nevymizelo dosud úplně salašnictví, ale velmi je proti dřívějšku obmezeno. Komora těšínská dokázala, že většina hor náleží jí, horalům že příslušejí jen služebnosti. Za tato stará práva horalská odstoupila horalům některé salaše

---

[1]) Lid a národ I., 206.

[2]) Dějiny města Vsetína (2. vyd. 1901), 250.

[3]) Slovo maďarského původu.

[4]) Sawicki našel r. 1912 na mor. Valašsku ještě 40 salašů soustředěných hlavně kolem Rožnova, Hrozenkova a Brumova. Z nich byly 3 na půdě Rožnova, 3 v Hutisku, 1 ve Vidči, 3 v Halenkově, 1 v Oustí, 8 v Novém Hrozenkově, 1 v Karlovicích, 5 v Jasené, 1 ve Lhotě Francově, 2 ve Lhotě Nedašově, 4 v Nedašově, 1 ve Štítné. (U. m., 37.)

úplně, ale za to z ostatních byli vyloučeni. Salašů nyní je tedy už velmi málo. Hospodaří tam bačové se svými pastuchy.[1])

Při odnímání salašů goralům užíváno bylo někdy i násilí. Tak připraveni byli násilím o svůj salaš potomci Jakuba Krasule z Morávky, jemuž r. 1708 hrabě František z Pražmy potvrdil starší darovací list hr. Marie Ludoviky z Pražmy na dědičné užívání pastvin na vrchu Nižní Slanič.[2]) Potomkům Krasulovým bylo používání dotčeného vrchu r. 1860 za malou náhradu odňato. Poslednímu uživateli odňaty byly darovací listiny. Podobné zabírání salašů trvalo na Těšínsku do r. 1869.[3])

Salašnictví se tedy v Těšínsku a na moravském Valašsku udrželo až do nové doby aspoň ve svých zbytcích. Naproti tomu úřad vojvodský dávno zanikl a nezbylo po něm ani stopy. Nemohlo tomu ani býti jinak, jakmile vrchnosti většinu salašů vrchařům odňali. Nebylť už třeba funkcionáře, který by vrchařům přiděloval salaše, který by rovnal mezi nimi spory a vůbec vykonával svou bývalou agendu. Dnes ani už přesně nevíme, *kolik bylo* na Moravě *vojvodů*. Na Těšínsku byli na knížecím území tři, ve Visle, v Jablunkově a ve Lhotce.[4]) Lhotka tato sluje nyní Komorní (podle německého názvu Kameral-Ellgoth), avšak původně nazývala se Bučkovou, potom Střiznou Lhotou.[5]) Prasek má za to, že r. 1573 byl valašským vojvodou ve Lhotce Jurek Hřiva. Vojvodství jablunkovské nebylo spojeno s určitým místem. Pravidelněji vyskytoval se vojvoda buď v Mostech nebo v Návsi. Prvé vojvody jablunkovské známe teprve ze stol. 17. V Návsi uvádějí se v l. 1603, 1627 a 1654. O vojvodství viselském dovídáme se v druhé pol. 17. stol. Když r. 1675 vendrynští lidé na hoře Velikém Kozinci pod Ostrým „valašské košáry gwaltovně rozrúbali a fojtu bystřickému Michalu Hečkovi 226 kusů valašského statku zajali“, že prý Kozinec není horou knížecí, tu regent knížecích statků věci se ujal a způsobil veliké soudní vyšetřování. K výslechu byli pozváni též přísedící viselského práva valašského, kteří „jednomyslně vyznali, že budouc oni na valaském právě

---

[1]) Sláma, Vlastenecké putování po Slezsku, 347.

[2]) Viz Přílohy.

[3]) Vyhlídal, Naše Slezsko (Praha 1903), 326 a 327.

[4]) Biermann, Geschichte des Herzogtums Teschen (2. vyd., Těšín 1894), 171.

[5]) Prasek, Kolik bylo valašských vojvodství?, str. 91.

a ouřadě jsou s tehdejším vojvodú valaským Andrysem Lomozgem Michalovi Hečkovi ten Velký Kozinec jakožto císařský[1]) grunt a vrch do užívání vykázali, takže by on tohož Kozince užíval a plat a povinnost od něho do důchodů spravoval.“ Také „slovutný Andrys Lomozek vyznal, že . . . nastanúce on za vojvodu valaského jest s ouřadem valaským tomuž Michalovi Hečkovi . . . ten vrch do užívání vykázal.“ Pastýř, jemuž vendrynští lidé zajali stádo, vypovídal, že jim „domlúval, aby *podle valaského práva 12 kusův* vysadili, oni však na to nic nedbajíc, *celé stádo* zabrali a zahnali.“ Rozsudek vydaný r. 1681 zněl, že dotčený vrch vendrynskému pánu zůstane, že však týž pán za zajatý dobytek a jeho užívání má zaplatiti bystřickému fojtovi 250 slezských tolarů. Apelační komorou pražskou byl rozsudek ten potvrzen.

Řečený Michal Hečko uvádí se r. 1694 jakožto valašský vojvoda. V l. 1717 a 1721 připomíná se viselský vojvoda Jan Král.

Knížecí vojvodové těšínští jakožto starostové práva a ouřadu valašského mívali k ruce 9 přísežných osob.[2])

Velmi málo víme o čtvrtém vojvodství na Těšínsku, totiž o vojvodství opersdorfského a pak pražmovského hraběcího panství frýdeckého. Známe jen jméno jednoho vojvody Jury, žijícího v první pol. 17. stol., avšak nevíme, ve které vsi sídlil. R. 1636 měl od vrchnosti najatých pět horských tratí. Znova činí se zmínka o vojvodství frýdeckém r. 1688. Tehdy Frant. Eusebius hr. z Opersdorfu dával Ondřeji, fojtovi janovskému, otci pověstného loupežníka Ondráše, v dědičné užívání horu Lysou.[3]) V udělovacím listu (viz Přílohy) se praví, že „hora vyměřena byla od *vojvody v přítomnosti osob z ouřadu valašského.*“

Na Valašsku moravském jsou nám známi vojvodové kozlovští, rožnovští a vsačtí (vsetínští). O vojvodech kozlovských učiněna zmínka shora na str. 419. Ve stol. 18. bylo vojvodství kozlovské v držení rodiny Žáčků. Ještě v 19. stol. trval tento úřad. Bylť Jiří Zátopek z Kozlovic, který zemřel r. 1850, nazýván všeobecně vojvodou.[4]) — V Rožnově uvádí se vojvoda ponejprv r. 1601 (viz shora str. 420).

---

[1]) Knížetem těšínským byl tehdy císař a král Leopold I.

[2]) Věstník Matice Opavské II., 42, a Prasek, u. m., 91 a 92.

[3]) Prasek, Valaši na Frýdecku, 5 a 6; týž, Kolik bylo valašských vojvodství?, 90.

[4]) Prasek, Kolik bylo valašských vojvodství?, 89 a 90.

Na panství vsackém slyšíme o vojvodovi teprve r. 1666, když byl vykonán popis a odhad veškerého panství. Po úřednících, řemeslnících a rozličných zřízencích dvorských jmenován jest také vejvoda, za nímž dále pak následuje „bača s valachy, osob 5."[1]) Vojvodou byl tehdy Jan Pivka. Sídlil v Hovězím. Kdo byl po Pivkovi na Vsacku vojvodou, nevíme, ale r. 1698 činí se zmínka o jeho úřadě. Vypukl tehdy znova starý spor o hranice mezi panstvím vsetínským a rožnovským. Zřízena byla komise, jež měla spor vyrovnati. Členy jejími byli hr. Frant. Josef z Opersdorfu, krajský hejtman, a svob. pán Max z Deblína, asesor. Komise vysvětlovala tehdy některá valašská slova tímto způsobem: *Vejvoda* jest muž, který ve jménu vrchnosti *dozor má nad vrchy, lesy a zvěří a quasi soudce* jest nad *spory hraničnými mezi poddanými* (Valachy, pasekáři). *Bača* pastuchám a včelařům je představen; *na salaši* dobytek veliký v horách se přechovává; *v košáře* jest dobytek malý; *kyčera* označuje se vrchem, *chotáry* jsou meze a hranice.[2]) — Úřad vojvodský potrval na Vsacku bezpochyby až do r. 1848. Byloť vojvody třeba k vybírání desátku z valašského dobytka. Tato valašská „daňa" (walachischer Daniazins) činila r. 1690 podle důchodenského extraktu hr. Mikuláše Illésházya ročně 1020 zl. Byla upravena s mnohými jinými záležitostmi v narovnání čili transaktu, jejž řečený hrabě z nařízení zemského soudu moravského musel r. 1700 uzavříti se svými vsetínskými poddanými. V 16. článku tohoto transaktu upravena valašská daň v ten rozum, aby vrchnosti byl dáván každý desátý kus bravu in natura, avšak tak, jak dobytek přijde, anebo za takový 10. kus jeden zl. římský a 30 kr., dle libosti vrchnosti. Daň vybírala se každoročně dvě neděle po sv. Janě.[3]) Narovnání z r. 1700 platilo v podstatě až do r. 1848, a úřad vojvodský potrval patrně až do té doby.

Že se také na Rožnovsku úřad vojvodský udržel až do 19. stol., vyplývá z vylíčení Kuldova. Válek[4]) zmiňuje se o něm v l. 1653 a 1688, Domluvil[5]) pak praví, že v účtech sepsaných r. 1786 pro

[1]) Václavek, Dějiny města Vsetína, 226.

[2]) Václavek, u. m., 47 a 48.

[3]) Václavek, u. m., 235. — Vrchnost vsetínská měla zároveň předkupní právo k dobytku poddaných, který byl na prodej.

[4]) U. m. IX., 128 a 126.

[5]) Selský archiv II., 87.

hr. Ludvíka ze Žerotína je na prvém místě uveden vrchnostenský vojvoda mezi těmi, kdo platili nájemné z panských pozemků. Vrchnost brala tehdy z dobytka paseného v panských lesích, a sice z 13.141 ovcí a koz, 1541 zl. Nebylo třeba, aby vojvoda rožnovský sídlil v Rožnově. O Kaláškovi je známo, že byl z Bečvy. Kramolišové, Ondřej a Balcar, měli usedlost v městě samém.

To by byly všechny zprávy, jež máme o počtu vojvodství valašských v Těšínsku a na Moravě. V Těšínsku byla tedy čtyři vojvodství, na Moravě, pokud dosud známo, jen tři. Prasek hledal ještě zprávy o vojvodách brumovských a valašskoklobuckých, ale nenašel jich. Válek pochybuje, že by na Valašsku byla bývala ještě jiná vojvodství než uvedená.[1]) Ačkoliv i na Vizovsku a Brumovsku a také na Lukovsku a Zlinsku chován byl valašský dobytek, způsob chovu byl jiného rázu než *lesní* salašnictví na prameništích Bečev a zvláště na Těšínsku. Proto sotva tam byly zřízeny úřady vojvodů. Také v okresu klobuckém udržela se paměť o bačování a košarování v Cichově, Drnovicích, Jestřebí, Štítné, Lhotě Francově,[2]) Senici a Šťudlově, ale vše dělo se v rozměrech mnohem menších než na vlastním území valašském a, jak Válek myslí, s hlavním zřetelem na kvetoucí soukenictví na Vizovsku a Klobucku.

Válek má také za to, že moc vojvodů moravských byla již na sklonku stol. 17. v úpadku. Soudí tak z narovnání z r. 1688 mezi poddanými rožnovskými a hukvaldskými, kteří si navzájem zajímali ovce. K vyšetření věci a urovnání sporu nebyli totiž vysláni vojvodové, nýbrž zplnomocnění úředníci obou panství. Příčinu vystihl však dobře Válek, podotýkaje, že moc vojvodů týkala se patrně toliko sporů mezi Valachy vlastního panství.[3])

---

[1]) U. m. IX., 129.

[2]) Ve Štítné a Lhotě Francově našel ryt. Sawicki ještě r. 1912 po jednom salaši.

[3]) U. m. IX., 126 a 127. — Válek ukazuje také k tomu, že r. 1642 jmenuje se Matěj vojvodou a *polesným* panství hukvaldského. Vrchnost zřizovala prý patrně nové dozorce lesů, revírníky, jimž svěřena značná část pravomoci vojvodské. Válek soudí tak z popisu života Valachů z okolí Ustroně na Těšínsku. Odvolává se na zprávu časopisu ,,Hesperus" z r. 1818 (Beilage, 172—174) o roční visitaci salašů polesným, který určuje Valachům počet dobytka k pastvě. Zakazuje se chovati kozy. Tehdy skutečně již bylo po někdejší moci vojvodů na Těšínsku. Příčina toho vyložena je shora.

Sotva tedy právem lze říci, že by vojvodové již na konci 17. stol. dřívější své moci pozbývali.

Jinak arci měly se věci na Těšínsku, ale i tam teprve v 18. stol. poklesla moc vojvodská. Lesním řádem pro Slezsko ze 20. března 1750 byla totiž část lesů pastvě dobytka odňata a vyhražena spořádané lesní kultuře. Ostatní lesní prostranství podléhala sice i nadále pastevní služebnosti, ale počet osob oprávněných přece značně byl obmezen. Ještě větší část lesů zahájena byla r. 1800, kdy uzavřeny byly nové smlouvy o používání salašů, takže veškera zahájená lesní půda na lenních panstvích těšínském, skočovském a strumieňském a na lenním statku vendryňském zaujímala r. 1856 přes 35.254 katastr. jiter.[1]) Zmenšením lesní půdy používané k pastvě dobytka ztenčila se přirozeně i agenda valašských vojvodů. Kdy na kterém panství úřad ten zanikl, není nám známo.

V hořejších řádcích snažili jsme se sebrati, pokud možno, všechny historické zprávy o valašské kolonisaci v Těšínsku a na Moravě. Valaši těšínští a moravští nevystupují podle těchto zpráv už tak hromadně jako Valaši haličtí a severouherští. O zakládání vesnic na valašském právu a o lokačních výsadách, udělovaných kolonisátorům, na Těšínsku a na Moravě už ani neslyšíme. Není proto na tomto nejzápadnějším výběžku valašského kolonisačního ruchu žádných kňazů a tím méně krajníků. Nemluví se vůbec o valašských vesnicích, nýbrž jen o jednotlivých Valaších, kterým vrchnosti udělují právo pásti „valašský" dobytek, hlavně kozy a pak ovce, a později i skot, na panské půdě, a sice zpravidla za odvádění desátku. Valašských rodin živících se pastevectvím je v Těšínsku a na Moravě jen několik málo set. Jsou usazeny jen na několika panstvích, asi tolika, kolik bylo valašských vojvodů, vrchnostenských zřízenců vedoucích dozor nad tímto valašským lidem. Vojvodové jsou zároveň soudci ve sporech týkajících se poměrů valašského života a mají k rukoum jistý počet (9, 12) pomocníků. O autonomii valašské přirozeně nemůže býti řeči, poněvadž tu není žádné korporační organisace. A organisace nebylo tu patrně jen proto, že ani ta nepatrná hrstka valašského lidu, která se do východních končin zemí koruny české dostala, nepřišla najednou, nýbrž pronikala tam se svými stády pouze v malých hloučcích a pomalu, v jistých přestávkách. Nelze také

[1]) Biermann, u. m., 255.

pochybovati o tom, že Valaši těšínští a moravští nebyli do země voláni, nýbrž přišli samozvaně. Byly to už poslední výstřelky migračního pudu valašského směřujícího na severozápad, výstřelky už tak slabé, že se brzo rozplynuly v ostatním obyvatelstvu.

Jest otázka, kdy a odkud přišli valašští pastevci do Těšínska a na Moravu, a jakého byli etnického původu. Běží tu vlastně o tři otázky, na něž máme podati odpověď. Otázka druhá úzce souvisí se třetí, a třetí je nejdůležitější. Spisovatelé, kteří se zabývali otázkou původu těšínských a moravských Valachů, dělí se, jak již shora řečeno, na dva tábory. Jedni dokazují rumunskost těchto Valachů, druzí ji popírají, tvrdíce, že moravští Valaši — neboť jen těchto si všímají — jsou původu ryze slovanského. Nejvíce světla do sporné otázky přinesli po našem mínění Prasek a Válek. Prasek prvý si povšiml toho, že jméno „Valach" čím dále tím více a na širší vrstvy obyvatelstva se přenášelo. *Valašské* Meziříčí dostalo svůj přívlastek teprve ke konci 18. stol., majíc až do té doby název Meziříčí nad Bečvou (původně vlastně, a sice až do konce 14. stol., název německý Schonstat). Podobně *Valašské* Klobouky, jimž se říkalo Nové a Staré, bezpochyby rovněž teprve na konec 18. stol. přezvány na Valašské. Před nějakými 120 lety sáhalo tedy moravské Valašsko na západě až k čáře vedené od Val. Meziříčí k Mor. Kloboukům. Byl to pojem Valašska proti původnímu již rozšířenější, ale proti nynějšku ještě mnohem užší, neboť dnes počítají se k Valašsku také města Kelč, Fryšták, Vizovice a Zlín s okolím.[1]) Prasek prvý postřehl, že je třeba napřed kriticky zjistiti, kterým vesnicím a kterému území právem náleží přívlastek valašský, a na které kraje teprve později byl přenesen. Hledíme-li k tomu, na kterém území byly dány podmínky pro *valašské*, t. j. *salašnické* hospodářství, shledáme, že původní moravské Valašsko prostíralo se jen v nejhornatějších končinách severovýchodní Moravy, zvláště při prameništích Bečev. Tam skutečně objevuje se jméno Valach nejdříve, až tam zabloudili se svým dobytkem cizí salašníci, přišlí od východu, a když se jim území to zalíbilo, zůstali na něm již trvale. Také na Moravě rozumějí se slovem Valaši původně jen nově přistěhovalí pastevci, zabývající se chovem dobytka po způsobu salaš-

[1]) Prasek, Jméno „Valach", str. 28 a 29.

nickém. O národnosti jejich sice nikde v pramenech se nemluví, ale sotva to mohl býti jiný lid než Valaši sousedních komitátův uherských [1]) i sousedního Těšínska.

Shora na str. 266 v pozn. 3 a také na str. 272 jest uvedeno, že valašské obyvatelstvo nalézalo se i v komitátech oravském, turčanském a trenčínském. Valaši oravští označují se v druhé polovici 16. stol. jednou a touž osobou ponejprv jakožto „*Rusíni anebo jiným jménem Valaši*", podruhé však jako „*Valaši a Rusíni*", a praví se o nich (viz str. 273), že kdyby jim finanční břemena příliš přísně byla ukládána, odešli by na *území polské*. Z Polska — nynější Haliče — přišli patrně do oravské stolice, a do Polska zase v případě útisku byli by se vrátili. Nejstarší jejich osady na Oravsku vznikly někdy na počátku 15. stol., ale ještě ve stol. 17. zakládány byly nové. Za Slováky vydával oravské a také turčanské Valachy Acsády, a pokládal za ně patrně i Valachy trenčínské. Je však otázka, byli-li aspoň trenčínští Valaši Slováky. Neboť tak, jako se Acsády mýlil co do Valachův oravských, mohl i Valachy turčanské a trenčínské jen omylem pokládati za Slováky. Pravděpodobné je, že Valaši severozápadních komitátův uherských skládali se z příslušníků několika národností. Byli mezi nimi podle všeho nejen Rusíni a Slováci, nýbrž sem tam i nějaký Rumun, podobně jako tomu bylo ještě dosti pozdě v osadách valašského práva v haličské Rusi. Rumunů bylo však zajisté mezi Valachy jmenovaných uherských komitátů procento jen nepatrné. Proto neupoutali na sebe pozornost, a proto přímých zpráv o nich nemáme. Také na Moravu dostalo se asi rumunských pastýřů jen velmi málo. Většinu Valachů tamních tvořili spíše Slováci a Rusíni. Že však ani Rumunů nescházelo, to dokazuje nejen topická nomenklatura moravského Valašska, jež je původu rumunského, nýbrž i některé obyčeje a konečně i stopy rumunismů ve valašském dialektu moravském.[2]) Důkaznou sílu mají i zachovaná příjmení jednotlivých Valachů. Definitivní úsudek bude však lze pronésti,

---

[1]) Velmi pravděpodobné je mínění Václavkovo, že průsmyky vlárský a lysský, ba i hřebeny pohraničných hor Javorníků v území nynějších obcí Halenkova a Nov. Hrozenkova byly oněmi cestami, po nichž uherští Valaši pronikali na Moravu. (O původu a jméně Valachů, str. 13.)

[2]) Podrobně jedná o těchto věcech Válek, u. m., X. a XI. ročník Čas. Mor. Muz. Zem. (1910 a 1911). I když snad v jednotlivostech nemá pravdu, nelze v celku důkazům jeho upírati přesvědčivosti.

teprv až dalším studiem nepochybně se zjistí, jakého původu jsou jednotlivá osobní jména.[1]) Žádným způsobem nelze však pochybovati o tom, že na Moravu pronikli aspoň částečně Valaši z Uher. Prozrazují to zejména maďarismy zachované v nářečí moravských Valachů, a to nejen v salašnické terminologii, nýbrž v jazyku vůbec.

Vedle Valachův uherských dostali se však na Moravu, jak se zdá, také Valaši ze sousedního Těšínska. Na Frýdecku byli již v prvé polovici 16. století (jak vidno z cechovního řádu ševců z r. 1547, shora uvedeného), a proto není divu, že brzo slyšíme i o Valaších na biskupském panství hukvaldském. Aspoň do Hukvaldska pronikli tedy Valaši těšínští. Nasvědčuje tomu shora citovaná zpráva z r. 1583, obsažená v kopiáři biskupa Pavlovského. Vojvoda hukvaldský měl podle ní styky se sousedním Polskem, s nímž udržovali — podle všeho — spojení i Valaši těšínští, souvisící přímo s pastýřským lidem kol Živce v západním cípu nynější Haliče.[2]) Ovšem, i Valaši přibylí do Těšínska byli asi pestrou smíšeninou. Jak se zdá, byli mezi nimi nejen Poláci, nýbrž i Rusíni a snad i Slováci a také sem tam nějaký Rumun. Je totiž velmi pravděpodobno, že také do Těšínska zamířili Valaši se dvou stran, jedni z Malopolska, druzí ze sousední stolice trenčínské. I Valachům těšínským bude nutno věnovati větší pozornost než dosud, a rovněž tak dějinám valašského lidu usazeného v Trenčínsku a v nejzápadnější části jižního Malopolska. Až budeme míti spolehlivější vědomosti o celém tomto západním výběžku kolonisace valašské, objeví se nám v plném světle i otázka původu Valachů slezských a moravských. Prozatím má velikou váhu aspoň to, že existence valašských vojvodů byla zjištěna nejen v Těšínsku a moravském Valašsku, nýbrž i v západní Haliči (viz shora str. 379) a také v komitátech oravském (viz str. 269) a trenčínském.[3])

[1]) Na Rumuna nepochybně ukazuje příjmení Valašín, uvedené Válkem, u. m., IX., str. 211.

[2]) Válek, u. m. IX., 122, má za to, že o stycích hukvaldských Valachů s Polskem svědčí také jména osadníků v Kozlovicích, Kunčicích a Tiché, avšak jména ta (t., 211) jsou spíše rusínská než polská, a jméno Kalman asi rumunské. (Je to bezpochyby zkrácená forma z Kaliman, ač by to mohlo býti i maď. Kálmán.)

[3]) O vojvodovi bičského panství na uherské straně Javorníků činí se zmínka v narovnání o hranicích panství rožnovského a bičského r. 1653. Válek, u. m. IX., 128.

V západní Haliči jsou vojvodové tím nápadnější, poněvadž na ostatním území nynější Haliče jich nebylo. Dostali se tam patrně vlivem uherským.

Pokud běží o dobu, kdy se Valaši dostali na Moravu, nelze pochybovati o tom, že teprve za t. zv. kolonisace pasekové, tedy nejdříve ve stol. 16.[1]) Shora bylo ukázáno, že ještě ve druhé pol. 16. stol. jsou Valaši na Moravě lidem novým, nepožívajícím ještě důvěry. Válek myslí, že rumunský živel objevil se mezi moravskými Valachy teprve v prvé pol. stol. 17. Bouře v podstatě náboženské v l. 1621—1664 a zvláště válečné a loupeživé výpravy Valachů moravských nebyly po jeho mínění možny bez cizorodého jakéhosi živlu.[2]) To jest ovšem pravda, ale onen cizorodý živel neskládal se z Rumunů, nýbrž z uherských stoupenců Gabriela Betlena a z nepřátel habsburské dynastie.

Svým vojenským vystupováním trvajícím s přestávkami po více než 120 let proslavili se moravští Valaši a způsobili, že jméno jejich se časem rozšířilo i na území, jehož *staré, domácí* obyvatelstvo se sice nezabývalo valašským, t. j. salašnickým hospodářstvím, ale aspoň se od nich naučilo racionálnějšímu chovu dobytka.[3])

Stálé zacházení se zbraní činilo Valachy moravské nejen dobrými vojáky a loupežníky, nýbrž i výbornými pohraničnými strážci. Je známo, že konali výtečné služby jako t. zv. *portáši* čili *fortáši* (jakési pohraničné četnictvo), a sice od r. 1638 s přestávkami, od r. 1717 pak nepřetržitě až do r. 1829.[4])

---

[1]) Prasek, Jméno „Valach", 36, má za to, že Valaši byli již na počátku 15. stol. na Moravě dobře známi. Na doklad uvádí, že v české bibli olomucké z r. 1418 přeloženo je slovo Galat na Valach. Tu však překladatel neměl na mysli pastýřské Valachy, nýbrž Gally (Francouze). Srov. podobný smysl slova toho u Camblaka. Jacimirskij, Григорій Цамблакъ, 165 a násl.

[2]) Válek, u. m. IX., 196.

[3]) Na rozdíl od Valachů na Moravě nehráli těšínští Valaši vojenské role, a proto se jméno jejich nejen nerozšířilo, nýbrž vůbec zaniklo. Druhdy dělil se český lid na Těšínsku na Valachy a na Lachy. Dnes říká se tamním Valachům *důlňáci*. Vyhlídal, Naše Slezsko (1901), 29 a 30.

[4]) Václavek, Dějiny města Vsetína, 90—95. Tam jest uvedena i příslušná literatura o portáších. — Jen mimochodem budiž podotčeno, že Válek, u. m., XI. 131, nesprávně odvozuje slovo portáš z rum. port (oděv, kroj). Slovo odvozeno je z maďarštiny. Portázni, portyázni znamená podle slovníku Loosova auf einen Streifzug ausgehen.

Doslov.

Vylíčivše na základě došlých nás pramenů právní postavení Valachů ve starém státě srbském a v zemích koruny uherské jakož i kolonisaci na valašském právu v říši polské a v zemích koruny české, pokládáme za nezbytno shrnouti několika slovy výsledky svého studia a dotknouti se i otázky, jaký výtěžek byl získán pro řešení problému vztahujícího se ke vzniku rumunského národa.

Ani v jedné z probíraných námi zemí nebyli Valaši výhradnými obyvateli, naopak skoro všude tvořili jen menšinu, někde dokonce zcela mizivou. Jen Sedmihrady jsou výjimkou. I když tam vedle Valachů sídlily ještě jiné národnosti, Valaši časem tak se rozmnožili, že vzrostli na dvě třetiny obyvatelstva. Pouze Sedmihrady mohly by tedy ze všech zemí, o nichž jsme jednali, pokládány býti za druhou vlast Valachů, a to tím spíše, že země tato stala se později semeništěm ne-li politického, tedy aspoň národnostního rozvoje rumunského národa. Přes to však neměla Transilvanie v době státu stavovského pro Valachy významu ani jako druhá jejich vlast, poněvadž zvláštních práv stavovských nebo národních v ní nenabyli.

Států rumunských nemohli jsme si v monografii své všímati již proto, že to nedovoluje sám pojem práva valašského jakožto práva konkurujícího v zemi s právem panujícím, totiž s právem převážné většiny obyvatelstva, po případě s několika právy jinými, jak tomu bylo na území nynější Haliče, a také v Sedmihradech, kde nabyli zvláštních práv tři političtí národové, Maďaři (šlechta), Sékelové a Sasové. V Uhrách a v bývalém státě polském stojí právo valašské proti právu domácímu a také proti právu německému, je tedy jedním z cizích práv. V Sedmihradsku má se věc jen o málo jinak. Neboť i tam pokládají se za uznané státní občany jen příslušníci tří politických národů, kdežto na Valacha se hledí jen jako na člověka trpěného, tedy jako na cizince.

Právo valašské námi probírané je takto právem cizinců anebo polovičních cizinců. Myslíme tu arci jen na původ tohoto práva, a proto se na povaze jeho jakožto práva cizího nic nemění, i když také domácímu, starousedlému obyvatelstvu v zemi se později dovoluje, aby užívalo tohoto práva, pokud to jeho povaha připouští. Právo valašské není totiž pojmem jednotným. V Uhrách

a Sedmihradsku rozumí se jím něco jiného než ve státě polském a českém. V zemích koruny uherské je pojem práva tohoto mnohem širší než v zemích posléze uvedených. Kdežto na půdě rusínsko-polské a také v Těšínsku a na moravském Valašsku je právo valašské výhradně právem vesnickým, platným pro lid zabývající se výlučně aneb aspoň převážně pastevectvím — tím se liší od práva německého, jehož užívala také města —, v Uhrách, kde byla rovněž známa kolonisace vesnic na právu valašském ve smyslu právě uvedeném, rozšiřuje se dotčený pojem ještě tím, že vedle speciálního práva pastevců nazývá se valašským právem také právo několika málo privilegovaných distriktů. Privilegované distrikty jsou také v Sedmihradsku, kde na území fogarašském požívají rumunští bojaři speciálního právního postavení pološlechticů. I mezi Uhrami a Sedmihrady je rozdíl. V Uhrách, méně osídlených, je na různých místech, zvláště na severním lesnatém pomezí, třeba četných valašských kolonistů. Naproti tomu v Transilvanii nic neslyšíme o tom, že by po valašských kolonistech byla poptávka, a že by je bylo třeba lákati výhodnými lokačními privileji. Naopak, Valaši objevují se tam záhy na mnohých místech jako nezvaní hosté. Na saské půdě vystupuje se proti nim jako nepříjemným vetřelcům.

Abstrahujeme-li od privilegovaných distriktův uherských a sedmihradských, jejichž valašské obyvatelstvo má zvláštní právní postavení pro svoje vojenské zaměstnání, je právo valašské, jak již řečeno, právem lidu živícího se výhradně nebo hlavně pastevectvím. Ačkoli povstalo mezi Valachy-Rumuny, přestalo býti právem národním a stalo se po čase právem lidu jistého zaměstnání a způsobu života. Mnoho národního nikdy v něm vůbec ani nebylo. Jakési zárodky práva valašského pozorujeme již ve starém Srbsku. Tam však stojí v popředí spíše povinnosti valašského lidu užívajícího cizí půdy než jeho práva. Tam setkáváme se již také s místními starosty valašskými knezy, o nichž se více dovídáme teprve v Sedmihradsku a Uhrách a na území nynější Haliče. V Srbsku, kde Valaši žili ještě ve stavu polokočovním v katunech, bylo valašské zřízení ještě zřízením patrimonijním, v Sedmihradsku však a v Uhrách vyvinulo se z něho již zřízení autonomní, které později ovšem zase pokleslo na institut patrimonijní. V zemích koruny uherské vznikly také širší svazy práva valašského, jež v Srbsku byly neznámy. Vyvinulyť

se tam nejen prosté vesnické obce, nýbrž leckde i svazy obcí, krajiny, s krajníky a vojevody v čele. V této nové podobě dostalo se právo valašské do sousedního státu polského, a sice hlavně na území rusínské. Příčinou recepce nebyly zajisté jen podobné poměry přírodní (oba svahy pomezních hor karpatských, severní i jižní, hodily se stejně dobře k pastevectví), nýbrž i totožná pravoslavná víra rumunských a rusínských pastýřů a sedláků, jež je navzájem sbližovala již na území uherském. Kromě toho usnadňována byla recepce valašského práva mezi Rusíny asi i tím, že valašské právo nebylo jim naprostou novotou. Vyvinulo ť se již v Uhrách ze živlů valašských a německých. Bylo vlastně jen odrůdou staršího práva německého, aplikovaného na osady s obyvatelstvem výhradně nebo převážně pasteveckým. Dříve než s právem valašským seznámili se Rusíni s právem německým, vzorem práva valašského. Jedno i druhé cizí právo lákalo do země cizí lid, poněvadž každé z nich se zakládalo na výsadním postavení nových kolonistů. Kdo byl sedlákem a mohl za výhodných podmínek obdržeti půdu vhodnou k zemědělství, vybral si právo německé, kdo však se zabýval chovem dobytka a měl možnost nabýti lokační výsadou vhodných pastvin, rozhodl se pro právo valašské. Jeden i druhý dostal půdu k dědičnému užívání za dávky přiměřené svému zaměstnání. Sedlák dával vrchnosti dílem peněžné úroky, dílem obilí a jiné naturálie, pěstitel dobytka pak hlavně dávky v dobytku. Jak právo německé, tak právo valašské poskytovalo kolonistům dále jistou autonomii a vlastní jurisdikci, výhody, jichž nemělo domácí obyvatelstvo nepožívající privilegovaného postavení.

Jest otázka, proč se v Uhrách a na území rusínském vyvinula autonomie osad založených na právu valašském, a proč k ní nedošlo ve starém státě srbském. Odpověď je na snadě. Dána je již tím, že právo valašské jest odrůdou práva německého. Do Srbska kolonisace na právu německém — vyjímajíc horní města — nepronikla, a proto nemohla tam ani vzniknouti autonomie osad požívajících práva valašského. Byla toho však příčina ještě jiná. Na území srbském byli Vlaši staršími obyvateli než sami Srbové. Příchodem Slovanů na Balk. poloostrov bylo staré románské obyvatelstvo, pokud nebylo vyhubeno a neuprchlo, vytlačeno do hor a donuceno zabývati se skoro výhradně pastevectvím. Románský lid zbaven byl tedy půdy a upadl v závislost na panovnících jednotlivých států vzniklých na troskách starého panství by-

zantského a ovšem i v závislost na církevních ústavech a světských velmožích. Veškera půda byla zabrána, ať už panovníkem, či církví a velmoži. Vlaši, pokud se v zemi udrželi, užívali tedy půdy cizí a platili za ni dávky v naturáliích, podléhajíce zároveň patrimonijní moci vrchnostenské.

Jinak bylo tomu v Uhrách. Uhry byly územím mnohem větším než bylo Srbsko. I tam náležela půda nikým nezabraná panovníkovi (terra descensualis), avšak obyvatelstva bylo tam v některých krajích, zejména v lesnatém pomezí, mnohem méně než v Srbsku. A i toto řídké obyvatelstvo bylo nájezdem tatarským ještě značně ztenčeno. Po odchodu Tatarů bylo třeba zemi zalidňovati, a proto voláni byli do ní cizí kolonisté, dříve němečtí, později i rumunští. Jedněm i druhým vydávány byly lokační privileje, jimiž se jim poskytovaly značné výhody, mezi nimi zejména i rozsáhlá autonomie. Neboť jen tak dalo se cizí obyvatelstvo přilákati.

Autonomie osad požívajících jak práva německého, tak i valašského, mohla se státi základem, na němž by byl vznikl nový svobodný stav obyvatelstva, politický stav vesnický. Jako však jinde byla autonomie osad požívajících práva německého později úplně udušena, tak tomu bylo i v Uhrách a v Haliči. Rychty (šoltystva) dostaly se časem do rukou vrchností, a z rychtářů (šoltysů) stali se vrchnostenští zřízenci. Ještě rychleji upadala autonomie osad práva valašského. Právo toto mělo v sobě vůbec zárodek smrti. Jsouc právem lidu výhradně aneb aspoň převahou pastýřského, určeno bylo již předem k zániku. Chov dobytka byl jen dočasnou formou hospodářství venkovského lidu. Sám o sobě vyskytoval se v pozdním středověku beztoho jen řidčeji než zemědělství, a byl velmi často spojen se vzděláváním polí, které mělo nad ním čím dále tím větší převahu, až konečně samo stalo se hlavním zaměstnáním osadníka, který se takto z pěstitele dobytka stal sedlákem — zemědělcem. Současně s touto změnou pozbývalo právo valašské důvodu své existence, až konečně zaniklo, pokud se týče podlehlo tak podstatným změnám, že se sbližovalo s ostatními právy selského lidu, nejen německým, nýbrž i domácím, až s nimi splynulo. Neboť i u práva německého nastala veliká změna tím, že mu ubývalo čím dále tím více privilegovanosti. Také právní vývoj vesnic požívajících práva německého skončil se tím, že původní autonomie nahražena byla zřízením patrimonijním.

U práva valašského vězela však příčina úpadku ještě v něčem jiném. Základem autonomie mohlo v osadách valašských býti přirozeně zvláštní hmotné právo valašské, civilní i trestní. A skutečně slyšíme v některých lokačních privilejích i jiných pramenech, na př. ve statutech fogarašského distriktu (viz str. 197) a jiných listinách, o zvláštním hmotném právu valašském.[1]) Právo to nebylo psáno, nýbrž žilo jen jako právo obyčejové, a týkalo se podle všeho skoro výhradně jen poměrů vyplývajících ze života pastýřského, a pouze výjimečně také poměrů jiných, jako tomu bylo v privilegovaných valašských distriktech. Jen částečně bylo to právo národní, právo rumunského původu, pokud se totiž vytvořilo v salašnickém prostředí rumunském. Pokud však se týkalo jiných tříd obyvatelstva než pastýřů, zejména valašské šlechty privilegovaných distriktů na území krašovsko-severinském nebo fogarašských bojarů, nebylo to právo národní, nýbrž recipované právo cizí, původu nejspíše bulharského, právě tak jako byl bulharského původu sám institut valašských bojarů.

Podle toho ani pojem hmotného práva valašského nebyl pojem jednotný. Právo to je dílem domácího, dílem cizího, hlavně slovanského původu, jako je vůbec celá valašská kultura smíšeninou valašsko-slovanskou. Právo valašské nebylo dále ničím hotovým, uceleným, nýbrž nalézalo se teprve v samém počátku vývoje právě tak jako sám valašský anebo lépe řečeno rumunský národ. Jen za příznivých podmínek mohl se z něho vyvinouti celý, jednolitý právní systém. Podmínek takových tu však nebylo. Nebyla potlačena jen autonomie vesnických obcí valašských, nýbrž nerozvinula se ani autonomie privilegovaných valašských obvodů. Ani v Uhrách a Sedmihradsku nemůžeme mluviti o rumunském národě, nýbrž jen o valašském lidu, skládajícím se vesměs pouze z pastevců, sedláků a nižšího duchovenstva. Jako se valašské právo vesnického lidu časem asimilovalo s obecným právem sedláků, tak bylo tomu i s právem privilegovaných obvodů. Příčina toho vyložena je shora na str. 225. Vynikající jednotlivci valašští byli znenáhla povýšeni za šlechtice, a nabyli tedy práv uherské šlechty. Autonomie valašská pozbyla pro ně ceny, pročež zanikla. Od zániku samosprávy byl pak už jen malý krůček k od-

---

[1]) Srov. na př. zvyk zajímati na škodách i při větším počtu dobytka jen 12 kusů, jak se činí o tom zmínka u Valachů těšínských (viz shora str. 418 a 429). Selský Archiv II., 92.

národnění. Dokud měli rumunští šlechtici ve svých distriktech trvalé vzájemné styky, mohli se držeti rumunského jazyka i nabýti národního vědomí, jakmile však zánik samosprávy přivedl je do společnosti zemské šlechty uherské, vyvíjela se u nich solidarita s touto šlechtou jak co do všech práv, tak i co do národního smýšlení. Nejinak bylo tomu s nobilitovanými knezy. Knez povýšený za šlechtice byl pro rumunskou národnost ztracen. Také on vytržen byl nobilitací ze svého dosavadního valašského prostředí a hledal své štěstí jen ve vojenské nebo dvorské a úřední službě. Za takových okolností zůstaly rumunské národnosti věrny jen nejnižší vrstvy lidu, postrádající práv politických. Tak se nám vysvětluje, proč Valaši ani v Sedmihradech, kde časem vzrostli na značnou většinu obyvatelstva, nedomohli se postavení čtvrtého politického národa. Teprve zvláštní poměry náboženské, jež vedly na počátku 18. stol. u Valachů k církevní unii, způsobily, že jistá národní práva byla udělena s počátku unitům a později i pravoslavným, a že v rámci církevní autonomie mohlo dojíti i k jisté autonomii školské.

Nemohlo-li se valašské právo vyvinouti v úplnou soustavu ani v zemích uherských, kde Valaši měli druhý svůj domov, bylo v Haliči přímo vyloučeno, aby valašské právo mělo tam trvalejší existenci. Ačkoliv i na území rusínském založeno bylo mnoho osad na právu valašském, skládaly se jen některé z nich, zvláště starší, ze skutečných Valachů, totiž Rumunů. Rumuni tvořili v Haliči jen nepatrnou, mizivou menšinu obyvatelstva, a byli již proto odsouzeni k vyhynutí. Jaké byly toho příčiny, že valašské právo v haličské Rusi toliko živořilo a že časem muselo splynouti s obecným právem selského lidu, vyloženo bylo shora. Ještě méně půdy bylo pro valašské právo na Těšínsku a na moravském Valašsku. Tam nebylo vůbec celých valašských obcí, nýbrž jen jednotlivé osoby zabývající se chovem dobytka po valašském způsobu.

Studií svou snažili jsme se nejen vystihnouti podstatu valašského práva, jak se jeví v jednotlivých zemích slovanských a uherských, nýbrž zároveň zjistiti, kdy se Valaši objevují poprvé v každé zemi. Pokud běží o země ležící na sever od Dunaje, není zajisté bezvýznamné, že nejstarší pramenné zmínky z let 1210, 1222—1224 týkají se Valachů sedmihradských, a sice z území fogarašského a v Pooltí. Teprve ve druhé polovině 13. stol. objevují se Valaši v Biharsku, na počátku stol. 14. v Marmarošsku, o něco

později v komitátě berežském atd. Někdy ve druhé polovici 14. stol. pronikli již přes hranice na rusínské území nynější Haliče a šířili se po obou svazích Karpat směrem k západu, tak že již na počátku 15. stol. vidíme je na uherské straně ve stolici oravské a na straně polské blízko Nového Targu. Z Podhale postupovali ještě během 15. stol. dále na západ k Živci a odtud do Těšínska. Tam činí se o nich zmínka v prvé polovici stol. 16., podobně jako o nich ponejprv slyšíme skoro v téže době i na moravském Valašsku, kamž se částečně dostali z Těšínska, částečně však z Uher, nejspíše ze sousední stolice trenčínské. Hledíme-li k východisku tohoto stěhovacího ruchu Valachů, pozorujeme, že stěhování se dálo nejprve od Fogarašska k západu a pak neustále na sever, až v Marmaroši zabočilo zase k západu a skončilo se v moravském Valašsku. Od této hlavní čáry Valaši zabíhali na pravo i na levo, takže oblast jejich kolonisace byla na některých místech velmi široká. K projití a částečně i zabrání celého onoho území od sedmihradsko-valašských hranic až k dosažení posledního výběžku na Moravě Valaši potřebovali tři set let.

Fogarašsko bylo tedy východiskem valašské expanse na sever a severozápad. Jak se však Valaši dostali do Fogarašska? Sídlili tam od prastarých dob či přistěhovali se tam odjinud? O starobylosti jejich sídel v Sedmihradech nemáme jediné historické zprávy — neboť k pozdní interpolaci anonymního notáře hleděti nemůžeme. Naproti tomu již samotná skutečnost, že stěhování Valachů dálo se od jihu k severu, vede nás přirozeně k úsudku, že také do Fogarašska a vůbec do Sedmihradska Valaši dostali se od jihu, z Balkánského poloostrova. Máme pro to celou řadu důkazů. O Valaších na severu od Dunaje před počátkem 13. stol. nejen že v historických pramenech nic neslyšíme, ale slyšeti ani nemůžeme.[1]) Shora na různých místech bylo vykládáno, že pro Valachy nebylo na sever od Dunaje až do sklonku 12. stol. místa, poněvadž na území nynějšího Rumunska a Sedmihradska sídlily jiné národnosti. Za to však máme počínajíc poslední čtvrtinou 10. stol. četné zprávy o Valaších na poloostrově Balkánském. Z vypravování Kedrénova a Kekaumenova víme, že obyvatelé thesálského města Larisy, dobytého bulharským carem Samuelem,

---

[1]) Zprávy o útěku Andronikově r. 1164 a o výpravě Lva Vatace proti Uhersku r. 1166 vyloženy byly shora.

byli asi r. 986 (podle Vasiljevského) vystěhováni dovnitř Bulharska, vřazeni do vojska, a že jich bylo Samuelem používáno proti Řekům. Poněvadž v Thesálii a patrně i v městě Larise a okolí žili tehdy podle pozdějších zpráv (Kekaumena, Anny Komnénovny, Benjamina z Tudely a Nikéty Chonského) Valaši, máme tu prvou zmínku o stěhování thesálských Valachů na sever anebo lépe řečeno na severovýchod. O jednom z tehdejších předních Valachů Nikolicovi — s pravým valašským jménem — je Kekaumenem zaznamenáno, že byl vzat bulharským carem Samuelem na milost, že mu sloužil a držel se ho, i když upadl v zajetí Byzantinců. Vasiljevskij má za to, že byl asi do r. 980 správcem (vévodou) Hellady. Po létech byl správcem Larisy jiný Nikolica, patrně syn Nikolice shora jmenovaného. Za něho vypuklo r. 1066 proti Řekům v Thesálii veliké povstání, jehož se účastnili zejména Valaši a Bulhaři, a sice pro vymáhání přílišných daní. Vůdcové Valachů mají slovanská jména; hlavní vůdce se nazývá Slavota (Σθλαβωτᾶς), jiný pak Berivoj (Βεριβόης). Valaši, kteří vystupují při tomto vzbouření společně s Bulhary, mají s nimi (Bulhary) i styky za hranicemi Thesálie čili Veliké Vlachie, jak se země ta pro četnost sídlícího tam valašského obyvatelstva v pramenech také nazývá. Z Kekaumena se dovídáme, že Valaši honili svůj dobytek na léto do bulharských hor. Někteří členové jejich rodin zdržovali se tam od měsíce dubna až do září. Také je z Kekaumena patrno, že středisko thesálských Valachů nalézalo se v týchž končinách, kde ještě dnes Rumuni se zdržují. Mluví se zejména o kraji protékaném řekou Pliris (Plérés), zv. nyní Bliuris. Udrželi-li se thesálští Rumuni až do nové doby na témže místě a honili-li až do druhé poloviny 19. stol. svůj dobytek na území bulharské, do hor balkánských a rodopských, jak to zjištěno bylo slavistou Syrku,[1]) je na snadě domněnka, že již ve stol. 11., za doby Kekaumenovy, Valaši thesálští měli styky s týmiž kraji bulharskými, zejména s Rodopou. Domněnka tato je nyní podepřena důvody Karácsonyia, který dokázal,[2]) že Vlachia, připomínaná ve 13. stol. jakožto součást obnovené říše bulharské, prostírala se od Niše přes

---

[1]) Viz o všem tom — i o cestě Syrkuově — zprávy u Vasiljevského, Совѣты и разказы визант. боярина (ЖМПН. 1881, CCXVI. іюль). Kritické vydání Kekaumenova Strategika opatřili Vasiljevskij a Jernstedt (Записки Ист. фил. фак. И. Спб. Унив., часть XXXVIII., Petr. 1896).

[2]) A magyar nemzet történeti joga 45—48.

okolí sofijské až na konec pohoří rodopského. Někam na toto území byli tedy asi přestěhováni r. 986 obyvatelé Larisy, a s končinami těmito udržovali styky Valaši Thesálie. Že Valaši v krajině této skutečně sídlili, o tom svědčí rumunské názvy některých míst, jež se až dodnes udržely, jako Vakarel, Pasarel, Cerecel, Bukorovci, Krnul, Čórul, Gurgulját, Cacúrovci, Radúlovci, Hérul, Bánišor.[1]) Pastýři valašští probíhali se svým dobytkem patrně i po celém pohoří balkánském. Je to vidět zejména ze zprávy Anny Komnénovny. Když byzantský císař tábořil r. 1095 v Anchialu, přinesl mu valašský náčelník Budilo (Πουδίλος τις ἐκκρίτης τῶν Βλάχων) zprávu, že se Kumáni blíží k horám balkánským. Byl to patrně místní člověk stojící ve službách byzantských. Také o krajanech jeho zmiňuje se Anna Komnénovna. Praví, že Kumáni za pomoci valašských průvodců znajících balkánské průsmyky, překročili Balkán.[2]) Zkrátka, Valaši byli již v 11. stol. rozšířeni po všech jižních provinciích Balkánského poloostrova, ba dostali se částečně až za hory balkánské. Odtud označování jednotlivých krajů jakožto Vlachie (viz shora str. 30). Území, jež náležívalo kdysi k prvému státu bulharskému, zabrali Valaši patrně následkem velikých změn, jež mělo v zápětí vyvrácení onoho státu a související s tím nájezdy Pečeněhů a Kumánů. V mezidobí od zničení Bulharska až do jeho obnovení na konci 12. stol. sblížili se utiskovaní od Řeků Bulhaři a Valaši a spojenými silami setřásli byzantské jho. Již ve druhé polovici 11. stol. (za doby Kekaumenovy) obě národnosti, přetěžované velikými daněmi, bouří se v Thesálii proti řeckým utiskovatelům. Již tehdy měli Valaši karakteristická rumunská jména slovanského původu, s nimiž se později setkáváme v srbských chrysobulech, jako Nikolica, Slavota, Berivoj Budilo. Je to důkazem velikého vlivu balkánských Slovanů na tamní Rumuny. Jen v slovanském prostředí, jen stálým stykem se Slovany Valaši mohli se státi národem poloslovanským a užívati

[1]) Karácsonyi, u. m., 47 a 48; Jireček, Cesty po Bulharsku, 368.

[2]) Srov. co píší o pindských a vůbec balkánských Vlaších Hunfalvy, Az oláhok története I., 266 a násl.; Iorga, Geschichte des rum. Volkes I., 93 a násl.; Bunea, Incercare de istoria Românilor, 90 a násl.; Karácsonyi, u. m., 44—48. — V práci své Византія и Печенѣги (Труды I., 43) Vasiljevskij zmiňuje se o nějakém Dobromirovi z města Mesembrie, který v druhé pol. 11. stol. se držel pavlikianství. Vasiljevskij pokládá ho za Bulhara, ale mohl to podle jména býti stejně Rumun jako Bulhar.

zejména slovanských jmen. Za doby dlouhých těch styků počali asi Valaši po celém Balkánském poloostrově, kde se stýkali se Slovany, tedy nejen v Srbsku, nýbrž i na území obývaném Bulhary, nazývati představené svých katunů po slovansku *knezy*. I kdybychom neměli o tom dokladů z vlastního území bulharského, mohli bychom to souditi z názvů vyskytujících se v pozdějších srbských chrysobulech. Ale i v tekstech bulharských doloženo jest jak slovo knez, tak i jeho synonym primikjur.[1])

V mezidobí od vyvrácení prvé bulharské říše až do jejího obnovení stala se s Valachy balkánskými ještě ta další změna, že vykročili z úzkého kruhu své činnosti, vybočující jen nepatrně z pastevectví, a že část jich oddávala se vojenskému povolání. Počátky tohoto obratu vidíme u Larisanů přestěhovaných Samuelem do Bulharska a používaných jím jako vojáků proti Byzantincům. Byzantští spisovatelé opětovně podávají nám zprávy, že řeckých vojenských výprav účastnili se také Valaši. Tak bojovali r. 1091 s Alexejem Komnénem proti Pečeněhům i thesálští Valaši,[2]) r. 1166 pak vedl valašské vojenské oddíly proti Uhrům Lev Vataces. Valaši přepadali křižáky Fridricha Barbarossy na cestě z nynějšího Srbska k Sofii.[3]) O vojenské organisaci Valachů svědčí také účast jejich na vzpourách proti Řekům, o nichž učiněna shora zmínka. Komu je všechno to známo, ten nebude se diviti, že Valaši účastnili se na sklonku 12. stol. i bojů o obnovení říše bulharské, a to tím spíše, že Asěn a jeho bratří sami byli Valachy.[4])

Ve spolku se starými přáteli Bulhary organisovali se tedy Valaši po vojensku, a poněvadž i jinak podléhali kulturnímu vlivu bulharskému, je přirozeno, že napodobili vojenské zřízení svých bulharských přátel. Od Bulharů přijali zajisté nejen své kneze, nýbrž i své vojevody, s nimiž se ponejprv setkáváme r. 1247 na

---

[1]) Sreznĕvskij **Свѣдѣнія** и **замѣтки** (Сборникъ отдѣл. русс. яз. и слов. И. Акад. Н. sv. XX Nr. 4, Petr. 1879), str. 15: **ни прахторъ ни кнѧзь**, str. 21: **ни прахтори ни кнѧзе**, str. 37: **и прахтори и примикюри**. (Viz též u Bobčeva, Старобълг. правни паметници I., Sofia 1903, 149, 153 a 168).

[2]) Vasiljevskij, **Труды** I, 97.

[3]) Zprávy Ansbertovy ve Fontes rerum austr. (Scriptores) V., 26.

[4]) Původní jméno Asěnovo bylo podle panagjurištského pomeniku (viz Jireček, Geschichte der Serben I., 269) Bълgun, kteréžto jméno je doloženo v chrysob. banjském. Viz seznam valašských jmen připojených k Doslovu.

území pozdějšího knížetství valašského (viz shora str. 85. a násl., str. 234, 258—259). Z Balkánského poloostrova přivedli si patrně také své krajníky (srov. osobní jméno Krajnik v chrysob. dečanském).

Že instituty vojvodský a knezovský zaneseny byly do Valašska z Bulharska, vidíme potvrzeno jmény prvých nám známých vojvodů valašských. V listině z r. 1247 nazývá se jeden z oněch vojvodů Litvoj nebo Litovoj a druhý Stanislav (Seneslav). Obě ta jména jsou ryze slovanská. Jméno Stanislav vyskytuje se mezi jmény Valachů v srbských chrysobulech a bylo nepochybně rozšířeno i mezi Bulhary. Jméno Litovoj, jež známe také z území marmarošského (viz str. 89 pozn. 1), neobjevuje se sice mezi valašskými jmény srbských listin, ale za to uvedeno je v Kekaumenově Strategiku, kde jeden z bulharských vojáků se nazývá Lytovoj (Λυτοβόης ὁ Διαβολήτης; vyd. Vasiljevského a Jernstedta, str. 28). Již z jmen obou uvedených vojvodů můžeme tedy souditi, že to buď byli Bulhaři anebo aspoň Valaši z Bulharska. Každým způsobem obě jména ukazují, odkud se prví známí nám valašští vojvodové do Pooltí mezi sedmihradskými Karpaty a Dunajem dostali. Mohli tam přijíti jen z obnovené říše bulharské a jen proto, že na sklonku 12. stol. navázány byly přátelské styky také mezi Bulhary, Valachy a Kumány, jak o tom více vykládáno shora. Na cestu z Balkánského poloostrova a zejména z Bulharska ukazují dále některé okolnosti jiné, jako užívání bulharského jazyka jak v církevním životě Valachů, tak hlavně ve veškerém písemnictví a životě právním u Valachů obou valašských knížetství až do 17. stol., dále název valašské šlechty v obou valašských knížetstvích „bojaři", kterýmžto názvem označována byla u Slovanů pouze šlechta na Rusi — odkud onen termin do Valašska a Fogarašska ovšem proniknouti nemohl — jakož i šlechta bulharská, pak i celé úřednické zřízení státu valašského, jehož jména, ať již původu řeckého, jako logofet, protovistiar, stratornik a j., či původu slovanského, jako župan, globnik a j., svědčí o spojení mezi státem bulharským a valašským, a konečně označení prostého sedláka a pastýře valašského slovem „Rumun". Šlechtic valašský nebyl tedy Rumun, a nemohl se jím ani nazývati, poněvadž šlechta valašská byla smíšeninou bulharsko-kumánskou (viz shora str. 91 a 92). Kumánského původu byla i dynastie Basarabů (viz str. 90 a 91).

Z bulharského prostředí a vůbec z Balkánského poloostrova přišli Valaši také do Sedmihrad a do Uher. Vidíme to nejen z jejich pravoslavné víry, nýbrž hlavně z jejich jmen slovanského, a sice jihoslovanského původu, z jejich vesnického zřízení a také z jejich salašnické terminologie, jejíž některé terminy právě tak jako některá slova v jazyku vůbec se nedají vyložiti jinak než vlivy albánštiny a řečtiny. Není to zajisté náhoda, setkáváme-li se u Valachů sedmihradských a uherských s týmiž jmény jako u Valachů starého Srbska, a při tom se jmény nepochybného jihoslovanského původu anebo aspoň podle slovanského vzoru vytvořenými, která nemohla vzniknouti než mezi slovanským lidem, jisté území hustě zaplňujícím. Mezi jména taková náleží na př. Bolěn, Prodan, Vlad, Stojan, Tatomír, Dragomír, Dragobrat (od něhož nazvána vesnice Dragobratfalva; srv. Milobrat žičské listiny), Baja, Balda, Berivoj a j.[1]) Abychom nemuseli uváděti větší řadu dokladů, odkazujeme na připojený k tomuto Doslovu seznam jmen vybraných z chrysobulů čtyr řeckých klášterů a na podobný přehled čerpaný z díla Densuşianuova Monumente pentru istoria tierei Fagarasiului jakož i ze sbírky Mihályiovy Máramarosi diplomák.[2]) Koho by věc zajímala ještě podrobněji, mohl by mnohem více takových stejných jmen najíti v jiných sbírkách listin, zejména v Hurmuzakiových a Densuşianuových Documente privitóre la istoria Românilor.[3]) Některá z valašských jmen srbských chrysobulů jsou sice původu úplně aneb aspoň částečně rumunského, jako Dan, Nan, Radul, Stančul atd., ale

---

[1]) Srov. zejména valašská jména uvedená shora na str. 200, pozn. 3 a na str. 204.

[2]) Ubylo-li mezi Rumuny sedmihradskými a uherskými osobních jmen slovanského původu, vysvětluje se to novým kulturním prostředím a částečně i přestupováním Rumunů na katolictví.

[3]) Velmi poučný a cenný je také seznam osobních jmen valašských, obsažený v pomeniku bukureštské metropolie a uveřejněný Venelinem, Влахо-болг. грамоты, 341—350. Zároveň s tím uveřejnil Venelin seznam srbských osobních jmen vzatý ze srbského pomeniku téže metropolitní bibliotéky. Mnohá jména opakují se v obou pomenicích. Srov. také index vlastních jmen k Bogdanovu dílu Documente şi regeste privitoare la relaţiile ţări rumîneşti cu Braşovul şi Ungaria (Bukur. 1902). — Pro jména moldavská důležita jest Bogdanova publikace Documente lui Ştefan cel Mare (Bukur. 1913, 2 sv.). — Studiu valašských osobních jmen měla by být věnována zvláštní pozornost.

i u nich není náhodou, že se vyskytují také mezi Valachy uherskými a sedmihradskými, ba že zabloudila až na území rusínské, jak je viděti na př. z názvu vesnic Nánfalva a Naneşti v Uhrách a Nanowa v Haliči. I když připustíme, že v Sedmihradsku žili od pradávných dob Slované, o čemž svědčí starší topická nomenklatura rázu nepochybně bulharsko-slovanského (srov. názvy Belgrad, Gradište, Selište a j.), nebylo jich přece tolik, aby z Valachů byli učinili lid pološlovanský, jak to vidíme na Valaších starého Srbska, jimž se zajisté rovnali po té stránce i Valaši bulharští.

I terminologie salašnická prozrazuje několika slovy, že vznikla v prostředí albánsko-řecko-jihoslovanském. Srov. alb. štrungε (možná že původu jihoslov.; rum. strungă), vatra, řec. καλύβη (koliba), jihoslov. košar(a), pojata (pajta), srb. bača (rum. baciu; srov. bačija, bačilo) a j.[1])

Není také náhodou, že Valaši objevují se v uherských pramenech pod jménem Blaci a Blasii. B ve jméně tomto jasně ukazuje, že forma vzata byla z byzantského Βλαχοι. A proč? Proto, že Valaši v Uhrách byli neznámí a přišli tam z Balkánského poloostrova. Ani se nestalo bez příčiny, že Rumuni nemají ve svém jazyku vlastního označení pro Sedmihrady. Nazývají zemi tu Ardeal podle maďarského Erdély. Jednotlivci marně se snažili rozličnými výklady význam této skutečnosti oslabiti.

Zkrátka, je celá řada důvodů pro to, že Sedmihrady nejsou původní vlastí Rumunů, naopak, že se tam Valaši v době poměrně teprve pozdní přistěhovali, a sice z Balkánského poloostrova. Migrace Valachů nesměřovala k severu teprv počínajíc od Karpat jihosedmihradských, nýbrž již od pohoří Pindu v Thesálii. Odtud brali se Valaši k severu dvěma směry. Jeden proud zabočil na severovýchod do Bulharska a odtud dále přes Dunaj, druhý na severozápad k Jaderskému moři. Tím ovšem nechceme říci, že prvé základy vývoje rumunského národa byly položeny v Pindu. Tolik však je jisto, že do Thesálie byla slovanským přívalem zatlačena značná část vznikajícího rumunského národa, a že se

---

[1]) Pro výklad mnohých rum. slov salašnické terminologie důležity jsou práce Wędkiewiczovy: Zur Charakteristik der rumän. Lehnwörter im Westslavischen (Mitteil. des rum. Instituts an der Univ. Wien, Heidelberg 1914, 262—291) a De quelques emprunts du slave occidental au roumain (Rocznik slawistyczny VII., Krakov 1914—1915, 111—132).

odtud vlašský živel znova tlačil k severu. Rovněž tak je pro slavistu nepochybno, že kolébka rumunského národa stála v prostředí úplně slovanském, i když nelze popírati také vlivy řecké a albánské. Není proto u Rumunů většího sebeklamu než mluviti o barbarisaci rumunského národa a mysliti při tom na vlivy slovanské, jak vykládal dějiny Rumunů Bunea. Je vědecky nepřípustno mluviti tak s vysoka o barbarské době u Rumunů, neboť bez této „barbarisace" nebylo by vůbec rumunského národa, a samotný „vznešený původ římský" málo by Rumunům byl prospěl.

Pramenné doklady k str. 448.

I. Jména Vlachů
uvedená v srbských listinách:

a) chrysobul *žičský*:	*b*) chrys. *banjský*:	*c*) chrys. *dečanský*:	*d*) chrys. *archand.*:
Andrija		Aladin	Alakij
		Alče	Altoman
			Argjur
		Babun'c	Baica
			Baislav
			Balan
	Baldovin		Baldovin
Bala	Bale		
	Balin		
	Baloje	Ban	Balojevikь
Batina	Bardonja	Batilo	
	Běladin		
	Běl'čin		
	Běl'gun	Běl'ko	Bělja
Bělota	Běloš		Bera
Běgota	Běl'muž		Bělьšut
Berilo	Berče		Berьčikь
Berislav	Berislav	Berislalikь	Berislav
Běžan	Berivoj	Berko	Bobe
	Beroje	Beroje	
	Bьkrovikь	Blьsovikь	
	Bobe		Bogda
Bogdan	Bogdan	Bogdan	Bogdan
			Bogdanc
	Bogde		Bogde
			Bogdeš

a) chrysobul *žičský:*	*b*) chrys. *banjský:*	*c*) chrys. *dečanský:*	*d*) chrys. *archanděl.:*
	Bogdul		
	Bogoje	Bogoje	Bogoje
	Bogoslav	Bogoslav	Bogoslav
	Bogoš	Bogšin	Bojče
		Boin	Bojčin
	Bojk	Bojetikъ	Bojko
		Bojko	Boličev zetъ
	Bolilo		Bolilo
	Bolin		Bolinovikъ
	Boljan		
	Boljeslav		Boljeslav
			Bolješa
	Bol'ko		
		Boloje	
	Bored		Bore
		Bor'chan	
	Borislav		Borislav
	Boriša		Boriša
	Boroje	Boroje	
	Botoljan		
Božaja			
Božica	Božikъ	Božikъ	Božikъ
Braja			Bradel
	Brajen	Braikъ	Braislav
Brajen		Braislav	Braja
		Braja, Brajak	Brajen
	Brajko	Brajan	Brajko
		Brajen	Brajša
Brapa		Brajko	Branislav
Bratan	Bratan	Bral	Branko
			Bratъ
	Bratein		Braťc
Braten	Bratěn		Bratěnovikъ
Brateš		Brateša	Brateša
Brateša	Bratešan		
	Bratica	Bratikъ	Bratije
Bratilo			Bratilovikъ
Bratimir	Bratilo	Braťko	Bratnjak
Bratin		Bratochna	Bratoje
Bratina	Bratina		
Bratьmir			
Bratochna	Bratoje		
Bratoněg			
	Bratosin		
Bratoslav	Bratoslav	Bratoslav	Bratoslav

a) chrysobul *žičský:*	b) chrys. *banjský:*	c) chrys. *dečanský:*	d) chrys. *archanděl.:*
		Bratovan	Bratoš
	Bratula	Bratuj	Bratoteg
	Brъnjan		
Brъzěi	Brъz		Brъzota
Buckat			Bubištevъ zetъ
Buč	Budica		Budikъ
	Budilo		Budilovikъ
Budin			Budimir
Budislav	Budislav	Budislav	Budiništь
			Budislaliki
		Budivoj	Budiša
	Bujan		Budoje
		Bud'mıl	Bujačin
			Bujak
Bukor	Bukor	Bukur	Bujsil
Bun		Bulin	
Bunilo	Bunilo		Bunilovikъ
	Bunislav		Bunislav
	Buniša		Buniša
Buta	Bunoje	Bykov'c	
			Celimak
Crъnomuž			Cěpimati
Cuč			Curak
Črъnota			
Čvrъněga			
			Dabe
	Dabichna		Dabetikъ
	Dabiživ	Dabiživ	Dabiživ
		Daboje	Daboje
			Dade
Dajša	Dagje		Dagul
		Damijan	Dajko
			Dajul
	Daroslav	Daroje	Darko
Děd			
Dědol	Dědoje		Dědojevikъ
		Degov'c	
	Decho		Dejan
	Dejlo	Dejko	Dejče
			Denkovikъ
Desilo	Desikъ		
Desimir	Desimir		Desislav
Desislav	Desislav	Děvanikъ	Desivoj
		Děv'čikъ	Divša
		D'min'ko	Dminko

a) chrysobul *žičský:*	*b*) chrys. *banjský:*	*c*) chrys. *dečanský:*	*d*) chrys. *archanděl.:*
	Dmitr	D'mit'r	Dmitr
Dobrьc	Dobrьčin	Dobrьčin	Dobrьčinikь
			Dobrьčinovikь
	Dobre	Dobre	Dobre
		Dobreč	
		Dobrěj	
	Dobrešin	Dobren	Dobren
	Dobreško		
	Dobribrat		Dobrilo
Dobriša	Dobrin	Dobrin	Dobrinovikь
		Dobrьko	
	Dobroděvikь	Dobrobudikь	
		Dobroje	
Dobromir	Dobromir	Dobromir	Dobromir
Dobroslav	Dobroslav	Dobroslav	Dobroslav
	Dobrota		
	Dobrovoj	Dobrovoj	Dobrovoj
		Dobruj	
Doda		Doin	Doja
Draga		Dolin	Dojul
Dragan	Dragan	Dragan	
		Dragav'c	
	Drage	Drag'čju,	
		Drag'čjuj	
		Drageta	
		Dragi	
	Dragija (Dragja)	Dragija	Dragija, Dragja
		Dragikь	
Dragnь		Dragina	
		Dragiša	
	Dragoje	Dragněj	Dragněj
		Dragojlo	Dragojevikь
Dragoman	Dragoman		Dragoman
		Dragomil	
Dragomir	Dragomir		
	Dragosin		
Dragoslav	Dragoslav	Dragoslav	Dragoslalikь
Dragoš	Dragoš	Dragoš	Dragoš
Dragьšan		Drag'šikь	
Dragun	Drag'tikь		Dragota
Draguš		Draguj	
Dragušla		Dragulin	Dragutin
Dragut		Drajko	Draja
	Draže	Draž'c	Dražan
	Dražko	Dražko	

a) chrysobul *žičský:*	b) chrys. *banjský:*	c) chrys. *dečanský:*	d) chrys. *archanděl.:*
	Dražoje	Dražoje	Dražoje
			Dražuj
			Dražul
			Drьman
		Drokun	Dročinja
			Drugovikь
Drьžichьna	Druže		Druža, Družetikь
	Dubrav'c		Dubrav'c
	Dudetikь		
		Dujan	Dudilo
	Dunav		
	Dvore		Dunko
			Dušman
			Fečor
		Georgi	
		Ginovikь	Gjura
		Gjuren	
	Gjurgь	Gjur'gь	Gjurgь
	Gjuroje		Gjurgie
		Godeša	Glavina
		Godoje	Gluš'c
		Gojak	Goja
	Gojslav	Gojslav	Gojslav
	Gojša		Gojša
Gostilo		Gorup'c	Gorgij
Gostimir	Gostimir		Gostimir
Gostiša			
	Grade		Grade
		Gradenoviki	Gradetikь
	Gradilo		Gradilovikь
			Gradislav
	Gradoje	Gradoje	Gradoje
Grьd		Grьk	Gradul
Grьdan			Grьdan
Grьdoš			Grьdman
Grgur			Grьljan
Gripon			Grube, Grubetikь
	Grubša	Grub'šikь	Grubšikь
Gugota	Guber		Grudaševikь
Gunja	Gvozdi		Chal'da
	Chalaapa		Chalikь
			Chalota
		Chinat	Chinat
	Chlap	Chlap	Chlap
		Chlap'c	

a) chrysobul *žičský:*	*b*) chrys. *banjský*	*c*) chrys. *dečanský:*	*d*) chrys. *archanděl.:*
			Chodan
		Chodimirikь	
Chodiša		Chodoje	Chrajul
	Chrana		Chrana
	Chranča	Chran'c	Chran'c
		Chran'čikь	
		Chran'čjuj	
	Chrane	Chrane	Chrane
			Chranetikь
			Chranimirikь
	Chranislav	Chranislav	
Chrelja		Chran'ko	
	Chranoje	Chranoje	Chranoje
			Chranul
	Chrъs		Chrъs
	Chrъvatin	Chvalanovikь	
		Chvalislav	
		Chvaloje	Chvaloje
	Ignat		
Ilija	Ilija	Ilija	
	Imrъša		
	Inoslav		Inoslav
	Inoš		Inoš
	Ivan	Ivan	Ivan, Ivanko
		Ivoje	Ivojevikь
	Janj(eva žena)		Janičevikь
			Jarče
		Jaroslav	Jaroslav
		Junota	
	Kalana		
		Kalojan	Kalojan
	Kalopa		
	Kalota		Kandak
			Karpos
	Kaštevara		
			Kokorikь
	Koman		
	Kondre		
	Kopil		
	Kosta		
	Kostadin		Kostadin
		Kostic	Kostikь
			Kostuševiki
			Kovač
	Kragujevikь		Kraja

a) chrysobul *žičský:*	*b*) chrys. *banjský:*	*c*) chrys. *dečanský:*	*d*) chrys. *archanděl.:*
	Krajmir		Krajmir
		Krajnik	
	Krajslav	Krajslav	Krajslav
	Krajša		
Krasimir			Krasavištь
	Kr'koje		Krьšibabikь
Kulin			
Kuman	Kumanic		Kumanic
Kuplen			
	Kuril		
	Kustodija		
			Laletikь
			Laloje
	Lazar		Lazor
			Leo
	Lěpčin		Lěpčinovikь
Lěv			Lěpovikь
			Lerka
		Lьžko	
	Lihomilikь		
	Litrokos		
	Ljuba		Ljuba
	Ljuběn	Ljubibrat	Ljubikь
	Ljubimir	Ljubimir	
	Ljuboje		
	Ljubojevikь	Ljubojevikь	
	Ljuboslav		
	Lukar		Ljutovojevikь
Lubota	Lulikь		
Lucan	Mačkat		
	Magjerovikь	Magjerovikь	
		Mal'c	Mal'c
	Mana		
	Mane	Manislav	
		Manojlo	Manojlo
	Marko	Mariikь	Marko
	Martin	Martin	Martinovikь
		Mavren	
	Michail	Michal	
	Micho	Micho	Micho
Mik	Mikul	Miladin	Miladin
	Milan	Milan	
	Milatko	Milatko	Milatko
Milc	Milča		Mil'čin
	Mildrag	Mil'drag	Mile

a) chrysobul *žičský:*	*b*) chrys. *banjský:*	*c*) chrys. *dečanský:*	*d*) chrys. *archanděl.:*
	Mile	Mile, Milěj	Mile'ce
		Milen	Milěn
	Milěš	Mileš	Mileš
		Míleša	
		Milet'ko	
		Milja	Milja
		Miljak	
		Mil'ko	Milkus
		Mil'man	
Milobrat		Miloje	
	Miloslav	Miloslav	
	Milša	Miloš	Miloš
	Milta	Milotikь, Milovan	Milovan
	Miltěn	Mílša	Mil'ša
			Miltěn
	Minuta	Milta	Milun
	Mira	Miran	Mire
		Mir'čin	
		Mirečь	
		Mir'ko, Miroje	Mirochna
Miroš	Miroslav	Miroslav	Miroslav
		Mir'ša	Mladěnovikь
	Mojan		
Mrьgela	Mojša		Mrьčina
	Muzak		Mrьljan
Mužilo	Mužьbrat	M'žura	Murikь
Nanota	Nadichna		
Něg	Něga	Naglěša	Naglišikь
	Něgoje	Něgoje	Navrap
Něgoslav	Něgoslav	Něgoš	Něgoslav
Něgota	Něgota		Něgotikь
	Něgovan		Něgovan
Něguš	Něgul	Nepregovikь	Nenad
Nerad			Nenaděj
Něž	Něžilo		
		Nikьfor	
Nikola	Nikola	Nikola	Nikolikь
	Nine		Ninoje
	Ninoje		Nišaikь
			Nos
			Novakovikь
		Obliz	
	Obrad	Obrad	Obrad
		Obrad'c	
		Obroje	

a) chrysobul *žičský:*	*b*) chrys. *banjský:*	*c*) chrys. *dečanský:*	*d*) chrys. *archanděl.:*
		Odoje	Odeljanovikь
		Odram	
	Opriša		Oparitul
	Ostožije		Osmak
		Ozren	
	Ozrislav	Ozrislav	Ozrilo
		Ozroje	
Pačemil			Pacurikь
Pačen			
	Paja	Pakьnosovikь	
	Parkač		Paskač
	Pelegrin	Pegroje	
	Pilěj		Petr
			Petralit
Plěn			Petroš
Poligrad			Plěša
Poněg		Plьnoš	Plьnoš
Pop		Pobratovikь	Pometko
Povrьžen		Pomil	Povrьško
Prědichna	Prěde	Pratež	Prčibradikь
Prědilo	Prědilovikь	Prachtorovikь	Prěda
Prědimir		Prčdak	Prěde
	Prědislav	Prědojevikь	Prědislav
		Prěja	Prěja
	Prejslav	Prějko	Prějslav
	Prějša	Prěljub	Prěljub
			Prьgomet
	Priban		Priban
	Prib'c	Pribikь	
	Pribe	Pribil	
	Pribislav	Pribislav	Pribetikь
		Pribo	Pribislalikь
	Pribo	Priboje	Priboje
		Prijak	Prib'ša
Prodan	Prodan	Prodan	Prodan
Pružin			Pr'van
			Prьve
	Prьvoje		Pr'voje
Prьvoslav	Prьvos^{l}av	Prьvoslav	Prьvoslav
Prьvslav	Prьvoš		Pulooča
			Pul'ša
Rad	Rad	Rad	Rad
		Rada	
		Radan	Radan
	Rade	Rade	Rade

a) chrysobul *žičьký:*	*b*) chrys. *banjský:*	*c*) chrys. *dečanský:*	*d*) chrys. *archanděl.:*
		Raděj	
		Radelja	
	Raděn	Radenovikь	
	Radeš	Radeša	
		Radeško	
		Radikь	Radeta
	Radilovikь		Radivoj
Radiš		Rad'ko	
	Rad'kula		Radmoževikь
	Radniikь	Radobratikь	
		Radoje	Radogostikь
Radomir	Radomir		Radomir
			Radosinikь
Radoslav	Radoslav	Radoslav	Radoslav
	Radosta	Radoš	Radoševikь
Radota	Radota	Radota	Radota
	Radovan	Radov'c	
		Radovikь	
		Radovin	Radovin
		Raduj	Raduj
Raduš	Radul	Ragьko	Radulovikь
	Raja	Rajak	Raja
	Rajan	Rajan	Rajan
			Rajče, Rajčetiki
	Rajko		
		Rajša	
	Rajul		Rajul
			Rašetikь
		Raš'ko	Raško
			Rašman
Rug			Rašul
			Ražnь
			Rob
		Rogošikь	Roʒja
	Rub'c		Roman
	Rudьl		Rudьl
	Runko		Rugja
	Rutoš		Rusin
	Sědokikь		Samovar
Sina (viz Syna)	Senь		Sarakin
Singur	Skoriša		Semanovik
Skoromir	Skorota		Sěva
Slavko	Slavoje		Sladoje
	Smil	Smil	Smil
	Smoljan		Smoljan

a) chrysobul *žičský*	b) chrys. *banjský:*	c) chrys. *dečanský:*	d) chrys. *archanděl.:*
Sracin	Sramko		
Sraštnь	Srьdan		Srьdan
			Staja
			Stajul
Stan	Stan	Stan'c	Stan
			Stane
	Stanilo	Stanilo	Stanilo
Stanimir	Stanimir	Stanimirikь	Stanimir
	Stanislav		Stanislav
	Stankovikь	Stanko	Stanko
	Stanoje	Stanoje	Stanul
	Staver		Staver
	Stefan	Stepan	Stefan
		Step'ko	
	Stojan		Stojan
	Strachina		
			Strězimir
			Strezovikь
			Stroikь
	Stroilo		Stroilo
			Strojman
	Strojslav	—	Strojslalikь
	Strojša		Surdul
Syna (viz Sina)		Šakoje	Svrьcojevikь
Šarban	Šarban		Šarban
	Ševelь		
		Širan	Šišat
	Šiška		Šišman
	Šlěman	Šlěmanovikь	
	Šolica		
		Štrьb'c	Štrьbikь
			Tanuševikь
			Tatetikь
Tešemir	Těchoje		
Tichoč	Tichan		
		Tichobratikь	
Tichomir			Tichomir
Tichoslav			
	Titěn		
			Todoric
	Tolčin		
		Tolilo	Tolilo
Tolьk		Toljen	
	Tolislav		
	Toloje	Toloje	Toloje

a) chrysobul *žičský:*	*b*) chrys. *banjský*:	*c*) chrys. *dečanský:*	*d*) chrys. *archanděl.:*
Trusěn		Trip'c	
		Trošan	Trošan
Tudor		Tudor	Tudorikь
Turjak			
Tus			
	Tvrьde		Turčin
			Tvrьdanovikь
			Tvr'de
	Tvrьdislav	Tvrьdislav	
		Tvrьdišiki	
		Tvrьdoje	Tvrьdoje
		Ugněd	
			Ukopa
		Uměn	Ursulovikь
			Ušak
Vasil		Uvratič	Utolac
		Vasil	Vasil, Vasilko
Velěn	Veleglav	Věkovikь	
		Velijanovikь	
		Vel'ko	
Velimir	Velimir		
	Velislava		
		Vesel'kovikь	
	Vitan	Vitanovikь	Vitko
		Vitomir	Vitomir
			Vitoš
Vlad	Vlad		Vlad
	Vlade		Vlad'c
			Vladija
			Vladikь
	Vladimirikь	Vladimir	Vladimir
			Vladislav
		Vladoje	Vladoje
			Vladoš
	Vlaja		Vladul
	Vlьčemil		
		Vlьkoje	
Vlьkoslav	Vlьkoslav		
	Vlьkoš		
Vlьkьsan			Voica
Voichьna	Voichna	Voichna	Voichna
Voila			
Voilo			Voilo
Voin	Voin		
			Voja

a) chrysobul *žičský:*	*b*) chrys. *banjský:*	*c*) chrys. *dečanský:*	*d*) chrys. *archanděl.:*
Vojmir			Vojmil
Vojněg	Vojněg		Vojněg
	Vojsil	Vojsil	Vojsil
Vojslav	Vojslav	Vojslav	Vojslav
			Vojša
Vokosav			Volica
		Vranovikь	
Vratiša		Vratimirikь	Vr'pelikь
Vusin	Vyšiněl		
			Zalagaj
			Zavedčič
Zlata	Zlatokos		
Zlina		Zlomanica	
	Zoran		
	Zoričikь		
		Žebeljeviki	Žebeljevikь
		Živaljevikь	
			Živoder

II. Jména Rumunů

z Fogarašska a Marmaroše:

Densușianu:	*Mihályi:*
Ald'a (Algya, Algja, Alga, Aldgya, Algye, Alde, Alge, Alges); n. rum. Aldea.	
Bačila (Bacsilla, Bachila); n. rum. Băcilă.	
Bad' (Bagy), Bagjul, Bagyul.	Balazer, Balasyr.
Bald'a (Balgya).	
Balja (Bállya); n. rum. Balea	Bayla, Bale, Bala.
	Balk, Belk, Bylk, Balica (Balicza, Balicha).
	Balota.
	Bank, Banko.
Barbat.	
Barbuč (Barbuts).	Barla, Barle.
Barsan (Barszan, Burszán, Berssan, Burszány).	Barzan.
	Belk = Balk.
Bika (Bica).	Bilk = Balk.

Densușianu:	*Mihályi:*
Bobijka (Bobiica, Bobeica).	Blad.
Bocze, Butza.	
Bogdan.	Bogdan.
Bolovan.	
Borza.	Borzan (maď. Barczán).
	Bosa.
Bota, Buta.	Bratila, Bratul.
	Bratur (Brathwr, Brathowr).
	Bud, Buth.
	Buda.
	Buftea = Bwhtha.
Bukur.	
Bulya; n. rum. Bulea.	
	Dán (Daan).
	Danč (Danch, Dancs).
Danczel.	Dančul (Danchul).
Dankuly.	Doba, Daba.
Dobrin.	Dobroslav (Dobrozlo).
	Dorman, Doman.
	Drag.
Dragomir.	Dragomir (Dragumer, Dragomer, Dragumir, Dragmer).
	Draguš (Dragus).
	Drwtha = Drotha (= Dorotheus?).
Dumitru.	Dumitru.
	Erdő (Erdeu).
	Farkstan.[1])
Fracila (Fraczila); n. rum. Frăţila.	
Gabor (maď.); n. rum. Gavrilă.	
Galia, Gallie.	
Ganya.	Ganya.
Gaspar.	Gosta (Goztha).
Goile.	Gostila (Goztholya, Gwztilla, Gostolian, Gostholan, Goztholyan).
Granča (Grantsa); n. rum. Grancea.	Grad.
Gregoria.	Gurheš (Gurhẹs, Gerhes, Gerhees, Gurhws, Gwrhes); = Řehoř.
Gunga.	Gurzo, Gorzow, Gorzo; = Jiří.
	Gyula (Gywla).
Gusaila; n. rum. Gușăilă.	Gyurka, Gywrka.
Gusel; n. rum. Gușă.	
Hangul, Hanguly.	Hank, Hangh.

[12]) Jméno toto náleží ke složeným jménům, v nichž se synové nazývají po otcích. Farkstan je Stan syn Farkašův. Viz níže Opressewan, Peterman, Simivan, Vanahogka, Vladumitrel.

Densușianu:	*Mihályi:*
	Havrilla.
	Hencz.
	Hodor, Chodur (= Theodor).
	Hotko, Hoghko, Hothko.
Iankul.	Iaco.
Iaru.	Ige, Iuga, Yge.
Ieli.	Ilie.
Iole.	Iool.
Ion, Iuon.	Iuga, Iwga; viz Ige.
Ionas, Ionasko; n. rum. Ionașcu.	Ivan, Ivank, Ivanka.
Iulg.	Ivasko.
Iurko.	Jakcho (= Jakoubek).
Ivan.	Jaroslav (Iruzlo).
	Kaliman.
Kalota.	Karachyn, Karochon, Karachan; n. rum. Crăciun.
Kerse; n. rum. Cârjă.	Kende, Kendees, Kendrys.
Kodra, Kodre; n. rum. Codrea.	Kodra (Korda) = Codrea.
Kokan.	Koroy (= Károly, Karel).
Kokoša (Kokosa).	
Koman.	
Komanič (Komanics).	
Komša (Komsa).	
Kornila (Cornila).	
Kornye, Cornea.	
Korósa; n. rum. Coróșă.	
Kosta.	Kosta (Kusta, Koztha).
Kostisol.	Kostul (Kosztuly).
Kraguj.	Kozma.
Kráia.	Krethwl.
Kristian.	Kustula (Kwstula).
Lackul.	Lack (Lachk).
Lal.	Lad.
	Ladvan.
	Leen.
	Leuke, Leke (= maď. Lőkös, Albin).
	Litvoj (Lythway).
Lud.	Locovoi.
Lupul.	Lukač (Lukach).
	Lupša (Lupsa).
Majko (Mayko).	Maksem.
Man, Mány.	Mayn (= Man).
Manyila (= Manojlo).	Mandra.
Manta.	Manko.

Densușianu:	*Mihályi:*
Markul.	Manojlo (Monayla, Moneyla, Monajla).
Matei.	Mariš.
Miganta.	Maruš (Marus, Maros).
Michaila.	Mihaila.
Milče (Milce).	Mik (Myk, Mic).
Miron.	Mikle (Mykle, Mikley).
Mitre.	Miroslav (Myruslou, Miryslow, Myrizlo).
Monye, Monya, Monea.	Moise, Mojsen.
Monuh.	
Mursa.	
Mursad.	
Nagaš (Nagas),	
Nan.	Nán (Naan).
Naneš (Nanes).	Neen = Nán.
Nistor.	Negh, Neag, Nako.
Nyagoy, Nyagoe, Négoe.	Negrila.
Ona, Onea.	Nikola.
Opre, Opra, Opriš (Opris).	Opriša (Oprissa, Aprusa).
Oprište (Opresitye).	Opressewana.
	Orda.
	Ostaš (Ozthaz).
Palku.	Pank (= Panteleimon).
Pandrea, Pandré.	Panth (= Panteleimon), =Pentele.
Penč (Pents); n. rum. Penci.	Penk = Pank.
Piro; n. rum. Pireu.	Pentele = Panth.
Porcselya.	Peterman.
Porkul (Porculy.)	
Prekup (Praekup, Precup).	Prodan.
Rad.	Ra(a)d.
Radoča (Radocsa); n. rum. Rădocea.	Radomir (Radamer).
Radul (Raduly, Radoly).	Radul (Radwl), Radol.
Radulitze; n. rum. Răduliţă.	Redul (= Radul).
Rib.	
Risztye.	
Rohan.	
Roman.	Roman.
Rude.	
Sin, Sinea, Szinia.	Sás (Zaaz, Saaz); = Savvas.
Sirbul (Szirbul).	Semere (Zemere).
Szkeltyán.	Serečen (Serechyn, Sarachen).
Solka, Sulka (Solca).	Simivan.
	Sláv (Zlaw, Zlaph).
	Solon (Zolon); = Šalamoun.

Densușianu:	*Mihályi:*
Stan (Sztan, Ztan).	Stán (Staan, Stahan).
Stanč (Stants).	
Stančul (Stantsul, Ztanchul); n. rum. Stanciul.	
Stanila (Sztanilla).	
Stanislav.	Stanislav.
Stankul (Sztankul).	Stanko (Szthanko).
	Stecz, Steck (Stechk, Steczk, Steechk, Ztheck.)
Stoja (Stoia).	Sten = Stán.
Stojka (Sztojka, Stoica, Ztoika).	Stojan (Stoyan).
	Stojka (Stoyka).
Streža (Stresa, Sztrezsa).	
Strimbul (Sztrimbuly).	
Šalamon (Salamon, Solomon).	
Šandor, Šandru (Sandor, Sandru).	Šandor, Šandrin.
Šarban, Šorban (Sarban, Sorban); n. rum. Șerban.	Šorba (Sorba).
Štirbul (Sztirbul).	Šuška (= Jan).
	Tatar (Thatur).
	Tatol, Thatou.
Tatumir.	Tatomir (Tathamer).
	Theu.
	Tivadar (Thywadar).
Todor, Toder.	
Urs.	
Vajtsile.	Van(n)a.
	Vanč (Vanch).
	Vanča (Vancha).
	Vančuk (Wanchuk, Wanchok); = Ivančuk.
	Vanahogka (= Vana Hodko?)
Vasul (Vasuly, Vassul, Vaszilia).	Vaniša (Vanisa).
	Vaška (Vazka).
Vitz.	Vinc (Vinch).
	Vlad, Volad.
	Vladimír (Lodomer, Ladomer, Vladamer, Ladamer).
Vladislav.	Vladislav.
Vladumitrel.	Vlajko.
	Vlasin, Vlason.
Woikoan, Vojkoan.	Vojk (Voyk).
	Voyth (= Vojk?).
	Volad = Vlad.

Densușianu:	*Mihályi:*
Volkan.	
	Volos (Volosz).
	Zaan.
	Zay.
	Zemp.
	Zino.
	Zouard (Zovard).
Žudecul (Sudetzul).	
Žudele (Sudele, Judele).	

Přílohy.

(Výbor z listin.)

I. Listiny týkající se Uher.

A. Valaši v Biharsku.

Čís. I. Statuta Capituli Varadiensis MCCCLXX.

Rubrica XVII. De censibus et collectis ordinariis et muneribus Civitatis et villarum apud manus nostras habitarum et de modo ac tempore exactionis eorum.

Harum autem Civitatis et villarum ordinarii redditus ex antiqua institutione hactenus observata consistunt in fertonibus, in terragiis et muneribus, attamen vario modo exiguntur, nam quilibet ejusdem Civitatis nostrae Civis, facultatibus potior integraliter, mediocriter vero inferior secundum facultatem suam et nostram dispositionem non habito respectu ad fundum suum, sive fuerit spatiosus, sive arctus, cum mansiones in dicta Civitate nec ejusdem quantitas sint nec taxatae, ad hujusmodi fertonum, terragiorum et munerum solutionem obligatur, exceptis inquilinis suis, vulgariter Sellér dictis, qui juxta facultatem eorum per se taxantur, nisi tales fuerint filii, fratres vel nepotes uxorati, aut sponsi indivisi sui hospitii, tunc enim quilibet non habita computatione hujusmodi conjunctarum personarum simplicis collectae praestatione excusatur, exterarum vero villarum nostrarum incolae hujusmodi census, fertonum scilicet, terragiorum et munerum solvunt nobis habita consideratione fundorum suorum, nam ibi fundi ab antiquo sunt taxati et distincti, is enim, qui in fundo integro residet, integrum, qui vero in medio, in tertia vel quarta partibus, juxta hoc medium censum, tertiam vel quartam partem census solvere more solito obligatur, nisi ex speciali conventione inter nos et nostros subditos vel aliquem ex illis aliter fuerit ordinatum, nam contractus ex conventione Legem accipiunt, pro fertone autem integro singulis annis circa S. Georgii Martyris consvevimus recipere quattuordecim grossos, id est quartam partem unius marcae denariorum, quorum [1]) faciunt florenum unum auri, circa festum vero sancti Michaelis Archangeli pro terragio quattuor, pro

[1]) V rukopise schází počet (číslice).

muneribus vero duos grossos; nam ad hos duos grossos munera quilibet annualia tam scilicet in civitate, quam in villis nostris exterioribus residentis taxasse antiquitus invenimus, ne autem nostri subditi diverso jure censeri videantur, reducendi sunt omnes in fertonum, terragiorum, et munerum datione ad unum modum *praeter subditos nostros Olahales*, qui ritu adhuc gentilitatis viventes differunt omnino ab Ungaris in dandis collectis, ipsi pro censu omnino tenentur singuli singulariter, annis singulis circa festum Penthecostes dare *decimam partem ovium* suarum *ratione quinquagesimae*, circa festum vero nativitatis beatae Mariae Virginis singulae mansiones oves singulas, ac ratione descensus et de mense Decembris vel circa similiter *decimam porcorum* suorum. Kenesii vero tam ad ovium, quam porcorum praestationem adstringuntur, juxta conventionem factam inter nos et eosdem, et ultra hoc idem *Kenesii* singulariter de more consveto dant circa . . .[1]) annis singulis *medium lodicem*,[2]) *unum Phyltrum*[3]) pro sella, et *unum caseum*, communiter vero Olahii nostri dant nobis *in die strennarum* in signum Dominii annis singulis *equum unum*.

Leges ecclesiasticae regni Hungariae, provinciarum adjacentium, opera et studio Ignatii com. de Battyán, episcopi Transsilvaniae collectae et illustratae. Tomus III. Claudiopoli MDCCCXXVII. Pag. 234—235.

Čís. 2. Dva listy varadínského biskupa Jana z r. 1442 a 1444 (nebo 1452 a 1454) o právech beléněšských Valachů a zejména o jejich knezech, vojvodovi a krajníkovi.[4])

In nomine Domini. Amen. Nos Joannes Dei et apostolicae Sedis gratia Episcopus Varadiensis memoriae commendamus universis, quibus expedit, quod nos a tempore illo, postquam ad hanc, in qua nunc manemus, assumpti sumus dignitatem, hujus provinciae nostrae Belenies et hominum in ea commorantium, signanter *Volachorum* malas et confusas dispositiones ac incertas consvetudines continue reformare et ad bonum statum atque ordinem reducere simul et deducere cordialiter optavimus, ipsamque provinciam, quae est quasi nutrix curiae nostrae, pro nostro et ecclesiae nostrae honore, nec non ipsius provinciae utilitate, regiminis bono atque commodo inco-

[1]) Termin není udán.

[2]) Operimentum, quo equi dorsum tegitur.

[3]) Philtrum aut rectius Filtrum — tak vykládá vydavatel — certe nihil est aliud, quam pili Caprini, quibus Sella sive ephipium impleatur; filtrum enim sunt lanae coactae. Videtur du Cangio vox anglosaxonica, mihi autem apparet germanica ex füllen, quod implere sonat.

[4]) V datu obou listů vypadlo určení desítky. V l. 1402 a 1404 nebyl žádný Jan varadínským biskupem. Bunyitay, A váradi püspökség története II., 303, pozn., vyslovil mínění, že vydavatelem obou listů byl biskup Jan Dominis (1440—1444), avšak v práci své Biharvármegye oláhjai, 13, pokládá za vydavatele biskupa Jana Vitéze (1445—1465). Podle toho pocházejí listy zde uveřejněné buď z let 1442 a 1444 nebo 1452 a 1454. Královnou Isabellou byly potvrzeny r. 1558.

larum inter ipsos incolas iam provinciae. signanter *inter Walachos* infrascripto larum inter ipsos incolas iam fatae provinciae, signanter *inter Walachos* infrascriptos facimus dispositiones perpetuo duraturas. Primo inter ipsos Walachos praelibatae provinciae constituantur *ex keneziis duodecim iurati kenezii, qui una cum Vaida vel vice vaida* in loco sedis iudiciariae omnium litigantium causas audiant, iudicent, declarent et fine debito diffiniant, terminent et concludant; verumtamen si aliquis vel aliqui de ipsorum iuratorum keneziorum iudicio et iustitia non contentabuntur, extunc talium causas modo illo, quo eis visum fuerit, iudicatas ad curiam nostram Varadiensem sine omni difficultate et contradictione cum eius (sic) serie ac toto processu od iudicandum transmittere teneantur, ac demum secundum ea, quae ibidem, videlicet in praedicta curia Episcopali Varadiensi iudicata, confirmata vel infirmata, terminata, conclusa et diffinita fuerint, debitae executioni demandari debebunt, prout fuerit necessarium atque opportunum. Item tempus auctoritatis talium iuratorum keneziorum . . .[1]) eligendorum duret, maneat et stet usque ad revolutionem sex mensium vel paulo ultra aut citra, hoc est: incipiendum a festo beati Heliae prophetae usque ad octavum diem Epiphaniarum Domini, quibus videlicet temporibus, semper omnibus, atque singulis annis futuris nova talium iuratorum Keneziorum . . . fieri debeat electio; hoc expresso, quod *electio* ipsa *Keneziorum* dictorum *fiat per ordinem et numerum de omnibus Keneziis* provinciae huius *ad hoc idoneis et sufficientibus*; exceptis scilicet illis. qui aut multum senes, decrepiti, continue infirmi aut de non sana mente fuerint vel iuvenes, hoc est infra annos viginti quinque existentes. Item ut ipsi Kenezii iurati tempore constituti ex huiusmodi eorum officio penes onus honorem et etiam lucrum aliquod sentiant et percipiant: voluimus et statuimus, quod huiusmodi Keneziis iuratis, illis videlicet, qui a festo sancti Georgii versus autumnum in ipso officio fuerint, de proventibus nostris et curiae nostrae per dicatores proventuum nostrorum . . .[2]) remittantur. Illis vero, qui a festo Epiphaniarum Domini versus verem (sic!) in ipso officio extiterint, castrones nostri, qui circa festum Pentecostes exiguntur, omnino relaxentur. Item circa factum birsagiorum seu iudiciorum gravamina taliter disponimus et ordinavimus: quod Castellani nostri et Vaidae de Belenies pro tempore constituti debent esse contenti illis birsagiis seu iudiciorum gravaminibus exigendis, quae per dictos iuratos Kenezios in ipsorum sede iudiciaria vel post appellationem ab eis factam in curia nostra Eppali praetacta fuerint declarata, nisi forte nos vel successores nostri contra violentiam malefactorum aut pro pace istius provinciae conservanda aliqua birsagia seu solutionum onera constitueremus, in quarum exactione taliter procedant: Quod postquam huiusmodi birsagiorum numerus et quantitas per dictos iuratos Kenezios, aut in praedicta curia nostra Eppali declarata fuerint, infra quindecim dierum lapsum exactio eorundem fieri debebit. Quam quidem exactionem ab his, qui in eisdem convicti fuerint, Vaida et Officialis provinciae illae, qui aliter *Krajnik* appellatur, ac tandem ex inde de portione

---

[1]) debito ritu? (Tak doplňuje vydavatel toto místo.)
[2]) Prázdné místo.

Castellanorum nostrorum, videlicet duabus partibus per eosdem satisfactio impendatur. Nec unquam ipsi Castellani aut vicecastellani huiusmodi birsagia suis propriis manibus, potestate et auctoritate aliter nisi per medium dictorum Vaidae et Krajnik exigendi habeant facultatem. Sed in casu, quo de huiusmodi eorum portionibus solitis et declaratis infra dictorum quindecim dierum spatium vel lapsum per dictos Vaida et Krajnik ipsis satisfactum non fuerit, extum idem Castellani pro huiusmodi debitis non solutis non illorum, qui convicti fuerint, sed eorundem Vaidae et Krajnik pignora recipiendi et auferendi — hoc usque ad tempus satisfactionis conservandi habeant potestatem. Item statuimus et ordinavimus, quod nullus, qui in birsagio convictus fuerit, qui bona plura vel res habuerit, quam se dicta birsagia extenderent: propter huiusmodi birsagia in persona captivetur; nisi forsan aliquis in aliquo magno et notabili atque scelerato crimine deprehensus fuerit, aut in iudicio condemnatus extiterit, videlicet in latrocinio, falsificatione, wadimento, homicidio, adulterio et in huiusmodi. Datum in Belenies die sabbati proximo ante festum beati apostoli Jacobi. Anno Domini Millesimo Quadringentesimo secundo (sic).

Alterius siquidem litterae tenor per omnia in haec verba sequitur: Nos Joannes miseratione divina Episcopus Varadiensis memoriae commendamus quibus expedit universis tenore praesentium significantes. quod licet pro parte universorum *Keneziorum ac Valachorum* nostrorum in pertinentiis nostris Belenes commorantium fuerunt nobis quaedam litterae Reverendorum in Christo Patrum, dominorum Episcoporum, Praedecessorum nostrorum *super aliquibus libertatibus* eiusdem provinciae durante beneplacito emanatae et confectae — nobis exhibitae et praesentatae, supplicantes nobis humiliter pro conservatione earundem, quas quidem litteras quidam *Cancellarius* noster amisit, tamen nos de novo ad eorundem Keneziorum et universorum Valachorum dictae provinciae nostrae Belenes petitionibus et supplicationibus allecti et inducti pro utilitate et commodo praefatae Ecclesiae nostrae Varadiensis ac eiusdem provinciae meliori statu de nostrae paternitatis favore et libertate eisdem Keneziis et Valachis nostris hanc libertatis et gratiae praerogativam duximus concedendam beneplacito nostro perdurante. Primo quamquam ipsi et eorum quilibet porcos habentes *de* ipsorum *porcis decimam* aut decimum numerum nobis et curiae nostrae annis singulis solvere habuerint, nos tamen eisdem concessimus, quod tum propter eorundem populorum augmentum et commodum, tum etenim ob augmentum utilitatum et proventuum dictae Ecclesiae nostrae: quod ipsi et eorum quilibet porcos habentes singuli singulariter de singulis gregibus porcorum ad numerum decem et ultra quotquot fuerint in numero se extendentibus — singulis annis in antea semper occurrentibus et affuturis temporibus debitis et consvetis non plus, quam unum porcum meliorem et pingviorem aliis, quem dicator et exactor noster huiusmodi porcorum duxerit eligendum. Item de singulis porcis, qui sub numero decem singulos duos *denarios majores monetae regalis* pro tempore currentis dare et solvere teneantur. Qui autem unum vel duos vel tres habuerint solummodo, aliquid ad solvendum de eisdem minime teneantur nec compellantur. Et quia tempore dicationis eorundem porcorum

nonnulli fuerint, qui propter lucrum ipsorum et cupiditatem porcos ipsorum pingviores occultare dicuntur: ideo omnino volumus, ut tales jobbagiones nostri in tali furto reperti, aut aliquis ex ipsis talem notam incurrens — gregem porcorum totalem cum porcis absentatis (sic) et occultis amittant eo facto. Et dicatores huiusmodi porcorum nostrorum eosdem porcos occultatos et celatos cum omnibus aliis porcis pro nobis occupandi sine omni remissione et gratiae suffragio liberam, tutam et omnimodam habeant potestatem. Caeterum autem concessimus, quod dum aliqui ex eisdem Volachis nostris Deo volente vitam finiverint temporalem, horum bona ad consangvineos devolvi possint, et debeant. Si vero caruerint huiusmodi consangvineis et cognatis, tunc bona sua secundum suam voluntatem ultimam pro refrigerio animarum suarum distribui valeant et administrari; nihil plus Castellanus noster de eisdem recipere et habere habeat potestatem, nisi *unum pecus trienne.* Nihilominus vero quoniam ipsi Kenezii nostri promiserunt *ipsam provinciam nostram populis bene replere et augmentare*, ideo et ipsi ad humillimam ipsorum supplicationem *lodices*, quas Kenezii tempore dicationis castronum fumalium, et septem *birras* seu *gubas*, quas tempore dicationis castronum quinquagesimalium nobis et curiae nostrae provenientium singulis annis solvere habuerunt et haberent, de nostra liberalitate et favore speciali durante nostro beneplacito duximus remittendas et relaxandas harum nostrarum testimonio et vigore mediante. Mandantes universis nostris Castellanis, dicatoribus et exactoribus proventuum nostrorum praescriptorum, quatenus in nullo ipsos praesumant quoquo modo contra formam huius gratiae nostrae impedire, molestare et damnificare, quas sub appressione sigilli nostri *majoris*, quo utimur, duximus concedendas. Datum in castro nostro Varadiensi, feria sexta proxima ante festum Pentecostes Domini. Anno eiusdem Millesimo Quadringentesimo Quarto.

Bunyitay Vincze, **A váradi püspökség története alapitásától a jelenkorig II.** (Nagyvárad 1883), str. **300—303.**

B. Valaši stolice berežské.

Čís. 3. Privilegium královny Alžběty, dané r. 1364 Valachům stolice berežské o volbě vojvody.

Nos Elisabeth, dei gratia regina Hungariae, memoriae commendantes significamus tenore praesentium, quibus expedit universis, quod *communitas volacorum* nostrorum in comitatu nostro de Beregh existentium ad nostrae majestatis venientes praesentiam, nobis humilliter supplicarunt in eo videlicet, quod quia ipsi per officiales comitis nostri de Beregh, quos loco woywodae contra libertatem eorum inter ipsos locare est consvetus, diversas iniurias patiuntur, ideo *waywodam wolacum*, qui pro ipsis utilis et honestus videtur, de communi voluntate eis *praeficere* admitteremus, *secundum quod etiam alii volacii in Maramorosio et aliis partibus regni* nostri residentes *huiusmodi potirentur libertate.* Nos igitur attendentes supplica-

tionem ipsorum volacorum fieri (?) esse congruam, annuimus eisdem volacis nostris, ut waywodam, quem communitas volacorum habere voluerit, liberam eligendi et praeficiendi habeant facultatem, qui omnes causas inter ipsos exortas iudicare debet et fine debito terminare, omnes etiam contra (?)[1] proventus nostros et universa iura ex parte dictorum volacorum nobis et dicto comiti nostro provenientia idem waywoda fideliter nobis tenebitur administrare. Datum in Luppertzaza, secundo die festi beati Michaelis archangeli, anno domini MCCCmo. LX. quarto. Commissio reginalis propria.

Lehoczky Tivadar, Adalékok a kenézek intézményéhez (I.—II. közl.). Történelmi Tár 1890; též u Mihályiho, Máramarosi diplomák, č. 28 (str. 55).

Čís. 4. Privilegium královny Alžběty, dané r. 1370 Valachům stolice berežské o jurisdikci vojvodově.

Nos *Elisabeth*, dei gratia regina Hungariae, memoriae commendantes significamus tenore praesentium, quibus expedit universis, quod nos ad supplicationem Clementis, Joannis et Stephani, filiorum Makzeem, ac Symonis, filii Nicolai, et Valentini, filii Karachym, *volacorum* nostrorum comitatus de Beregh annuentes commisimus, ut *super factis possessionum, quas iidem a nostra tenent majestate*, in quibus nunc residentiam facere dignoscuntur, comes noster et *in aliis causis minoribus waywoda volacorum* de praefato comitatu de Beregh eosdem valeant et possint iudicare. Vobis igitur magnificis viris, palatino et iudici curiae regiae eorumque vicesgerentibus nunc constitutis et in futurum constituendis firmiter praecipiendo mandamus, quatenus praefatos filios Makszem ac Symonem, filium Nicolai, et Valentinum,[2]) filium Karachini, iudicare non debeatis, nec vestro iudicio et iudicatui astare compellatis; si qui enim aliquid actionis contra ipsos habent vel habuerint, id coram comite nostro et waywoda volacorum nostrorum in praedicto comitatu de Beregh prosequantur ordine iuris, ex parte quorum iustitia et satisfactio exhibebitur quibuslibet querulantibus iustitia mediante. Aliud igitur in praemissis facere non audentes. Datum Budae, feria quarta proxima ante festum beati Michaelis archangeli anno Domini MCCC. septuagesimo.

Lehoczky, u. m.; též u Mihályiho, u. m. č. 34, str. 63.

Čís. 5. Privilegia knezů a Valachů berežské „krajiny“.

Nos *Joannes* secundus, dei gratia electus rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc., memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod pro parte et in personis fidelium nostrorum universorum *keneziorum*, incolarum et jobbagyonum nostrorum in decem

---

[1]) Místo contra dlužno snad čísti census; u Mihályiho contra vynecháno.

[2]) U L.: Valentini.

possessionibus nostris, scilicet *Dragabartfalva, Medencze, Ardanháza, Hátmeg, Závidfalva, Kerepecz, Lánfalva, Sándorfalva, Sztánfalva* et *Kenderesfalva* appellatis, in pertinentiis *Krajna* existentibus commorantium, exhibitae sunt nobis et praesentatae quaedam literae serenissimae quondam dominae *Mariae*, reginae Hungariae et Bohemiae etc., conjugis serenissimi quondam Domini Ludovici, regis Hungariae et praedecessoris nostri piae memoriae, in pergameno privilegialiter confectae, chirographo sigilloque suo inpendenti communitae, continentes in se confirmative quasdam literas privilegiales serenissimarum quondam dominarum *Annae* et *Elizabeth*, reginarum Hungariae et Bohemiae etc., ac illustrissimae quondam Elizabeth, genitricis serenissimi principis quondam *Mathiae*, regis Hungariae etc., felicis memoriae, item illustrissimi quondam *Joannis Corvini*, Sclavoniae, Opaviae et Liptoviae ducis etc., super certis libertatibus, juribus et privilegiis nec non constitutionibus *censuum per eosdem jobbagyones nostros annuatim nobis solvendorum*, ac etiam privilegia *keneziorum* super omnia [1]) *vajwodae* ordinatione et electione tenore infrascriptorum, supplicatumque est nobis humiliter, ut praescriptas literas dictae quondam Mariae reginae, ac omnia et singula in eisdem contenta, ratas, gratas et accepta habentes, literis nostris privilegialibus de verbo ad verbum, sine diminutione et augmento aliquali inscribi faciendas pro praefatis keneziis, incolis et jobbagyonibus nostris, haeredibusque et posteritatibus universis renovandas perpetuo valituras clementer confirmare dignaremur. Quarum quidem literarum dictae quondam *Mariae* reginae tenor talis est:

Nos *Maria*, dei gratia regina Hungariae et Bohemiae etc., memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod nostrae majestatis venerunt [2]) in praesentiam *kenezii nostri* in ipsorum et [3]) universorum populorum et jobbagyonum nostrorum *in decem villis* seu possessionibus nostris, utpote Dragabratfalva, Medencze, Ardánháza, Hátmeg, Zavidfalva, Kerepecz, Lafalva, Kenderesfalva, Sándorfalva et Sztánfalva vocatis, in pertinentiis *Krajna* existentibus et habitis commorantium, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quasdam literas serenissimae quondam dominae *Annae* reginae, quae ut antecessit (sic) matris scilicet serenissimi domini Ludovici regis, domini et mariti nostri charissimi, in pergameno sub sigillo ejusdem pendenti privilegialiter emanatas et continentes in se quasdam literas privilegiales serenissimae quondam dominae *Elizabeth*, dei gratia reginae Hungariae et Poloniae etc., alteras vero illustrissimae quondam dominae *Elizabeth*, serenissimi quondam principis domini Mathiae regis Hungariae etc. genitricis, tertias autem illustris quondam *Joannis Corvini*, Sclavoniae, Opaviae et Liptoviae ducis, continentes in se jura, libertates ac privilegia nec non constitutiones censuum per eosdem jobbagyones nostros annuatim nobis solvendorum, ac etiam privilegia keneziorum praefatorum super *omnia* (*sic*) *vajwodae inter ipsos elevatione* et electione tenore infrascriptorum, supplicantes majestati nostrae

---

[1]) Tak u Lehoczkého; očividná chyba.
[2]) Lehoczky: venerint.
[3]) Má být patrně: in personis ipsorum et.

humiliter, ut praescriptas literas dictae quondam dominae Annae reginae, ac omnia in eis contenta ratas, gratas et accepta habentes, literis nostris privilegialibus de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inscribi faciendas, pro praenotatis keneziis, populisque et jobbagyonibus nostris, nec non haeredibus et posteritatibus eorum universis renovandas perpetuo valituras confirmare dignaremur. Quarum quidem literarum dictae quondam dominae Annae reginae tenoı talis est:

Nos *Anna*, dei gratia regina Hungariae et Bohemiae etc., memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod nostrae majestatis venientes in praesentiam *kenezii* nostri in ipsorum ac universorum populorum et jobbagyonum nostrorum in *novem villis* seu possessionibus nostris, utpote *Draguthfalva*, Medencze, Ardánháza, Hátmeg, Závidfalva, Kerepecz, Lafalva, Sándorfalva et Sztánfalva vocatis, in pertinentiis *Krajna* existentibus habitis commcrantes, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quasdam ternas literas, unam quidem serenissimae quondam dominae *Elizabeth*, dei gratia reginae Hungariae et Poloniae, in pergameno patenter confectas, sigilloque suo impressive consignatas, alteras vero illustrissimae quondam dominae *Elizabeth*, genitricis serenissimi principis quondam domini Mathiae, dei gratia regis Hungariae etc., felicis memoriae in papiro eodem modo confectas, sigilloque suo similiter impressive communitas, tertias autem illustris quondam *Joannis Corvini* emanatas, sigilloque suo inpendenti corroboratas, continentes in se jura, libertates et privilegia nec non constitutiones censuum per eosdem jobbagyones nostros annuatim nobis solvere debentium, ac etiam privilegia praefatorum keneziorum super omnia (sic) vajvodae inter ipsos elevatione et electione tenore infrascriptorum, supplicantes majestati nostrae humiliter, ut praescriptas ternas literas dictorum serenissimae quondam dominae Elizabeth reginae, ac alterius dominae Elizabeth, nec non Joannis Corvini, ac omnia in eisdem contenta, ratas, gratas et accepta habentes, literisque nostris privilegialibus de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali incribi faciendas pro praenotatis keneziis, populisque et jobbagyonibus nostris, nec non haeredibus et posteritatibus universis suis perpetuo valituras confirmare dignaremur. Quarum quidem literarum privilegialium, videlicet dictae quondam dominae Elisabeth reginae tenor talis est:

Elizabeth, dei gratia regina Hungariae et Poloniae etc., fidelibus suis universis, praelatis, baronibus, comitibus, castellanis, nobilibus, officialibus nec non civitatibus et liberis villis, earumque rectoribus, judicibus et villicis, quibus praesentes ostenduntur, salutem et gratiam. Ex querulosa significatione *keneziorum et Olachorum* nostrorum in comitatu Beregh existentium intelleximus, quod vos ipsos diversi modo calumniantes iudicaretis resque eorum prohiberetis incessanter, [1]) nulla prius justitia in praesentia officialis ipsorum ab eis postulata. Quare fidelitatibus vestris firmiter praecipiendo mandamus, quatenus praedictos *kenezios* et *Olachos nostros* in nullis causis,

---

[1]) Opraveno podle textu uveřejněného Duliškovičem, Историческія черты Угро-Русскихъ, II., str. 18. — U Lehoczkého se čte: neque eorum probationes incessantes.

exceptis publicis furto et latrocinio et criminalibus causis, judicare sitis ausi, nec res et bona eorundem irrequisita justitia prius ab eisdem prohibere praesumatis modo aliquali. Si quid autem actionis contra ipsos habetis vel habueritis, in praesentia comitis nostri de Beregh vel officialium eorundem Olachorum prosequi debeatis jure observato. Aliud non facturi. Datum Budae, feria sexta proxima post dominicam Circumdederunt, anno Domini Millesimo trecentesimo septuagesimo octavo.

(L. S.) Elizabeth regina.

Aliarum vero, scilicet praefatae alterius quondam dominae Elizabeth, tenor talis est:

Nos *Elizabeth*, serenissimi principis domini *Mathiae* dei gratia regis Hungariae etc. genitrix, memoriae commendamus per praesentes, quod cum nos venissemus visitaturae pertinentias castri nostri Munkács et possessiones in eisdem habitas, satis oppressas et desolatas vidissemus, volentes unamquamque possessionem nostram relinquere in bona dispositione, inter ceteras possessiones nostras *valachales*, videlicet Kerepecz, Lafalva, Sztánfalva, Závidfalva, Hátmeg, Ardanháza, Medencze, Dragabartfalva et Sándorfalva vocatas, in his dispositionibus et gratiis duximus relinquendas. Primo: quod *incolae* earundem possessionum *pro censu annuatim* solvant *singulum florenum* et *kenezii* in eorum medio constituti [1]) pro illis duodecim ovibus, quas antea solvebant, *sex* duntaxat *oves* solvant; *de porcis et frugibus more hactenus observato decima non solvatur, ut alias fuit consuetum*; *pecudem* etiam *mactabilem non solvant, excepto dum solae essemus hic, aut novus castellanus ad castrum nostrum* praedictum *venerit*. Item *officialis in medio ipsorum incolarum non resideat, si vero in servitiis nostris venerit, in qualibet possessione provideatur sibi de uno prandio* vel *coena*. Item *idem officialis vel* solus *castellanus in birsagiis* [2]) *pro se nil plus possit recipere, quam nonam et decimam partes*; item *res et bona homicidarum* per *castellanum ne auferantur neque occupentur sine scitu nostro* speciali, *exceptis tribus marchis,*[3]) *quae officiali* de illorum rebus *possint provenire*. Item *caseum*, quem soliti sunt dare castellanis, *solvant in solita quantitate*, non majorem, quam caseos sunt parare soliti. Item *kenezius maneat* in *sua consuetudine*. Item *pro vinis nostris*, quae super eosdem incolas imponuntur, *non plus pretii extorqueatur*, quam illa vina *habent in valore*, sed *nec equus cuiuscunque jobbagyonis nostri causa missionis in legationem auferatur ipso invito*.[4]) Quo circa vobis fideli nostro egregio Blasio literato, castellano castri nostri Munkács praesenti, et futuris harum serie praecipimus et mandamus, quatenus hinc in antea praefatos incolas et jobbagyones nostros in praescriptis possessionibus pro tempore commorantes, contra praemissas nostras libertates eisdem datas impedire et molestare non praesumatis, sed eosdem in eisdem per omnia pacifice conservetis.

---

[1]) U Lehoczkého chybně: keneziis in eorum medio constitutis.
[2]) U Duliškoviče, u. m. II. 19, slovo toto vynecháno.
[3]) U L.: mardeis.
[4]) Opraveno podle Duliškoviče. U L. nesprávně: audito.

Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in oppido nostro Munkács, feria quinta proxima ante festum Omnium Sanctorum anno domini Millesimo quadringentesimo sexagesimo sexto. — Caeterum omnibus conditionis jobbagionalis [1]) hominibus, qui ad praescriptas possessiones nostras venerint moraturi, et in locis vacuis pro se ipsis domos fecerint et habitacula, *quinque integrorum annorum libertates* duximus concedendas, per quorum spatium ab eisdem nullum censum, nullam et taxam exigi faciemus. Datum ut supra. (L. S.) Elizabeth m. p.

Tertiarum autem, videlicet ipsius Joannis Corvini tenor sequitur in haec verba: Nos *Joannes Corvinus de Hunyad*, Sclavoniae, Opaviae et Liptoviae dux etc., memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum nos primum ad oppidum nostrum *Munkács* venissemus et causas quorumlibet querulantium ordine juris discuteremus, de medio aliorum causantium *Ladislaus Vajwoda* de *Sztánfalva* ab una, parte vero ex altera kenezii et universi populi et jobbagyones nostri de novem villis et possessionibus nostris pertinentes, utpote Draguthfalva,[2]) Medencze, Ardánháza, Hátmeg, Závidfalva, Kerepecz, Lafalva, Sándorfalva et Sztánfalva, coram nobis personaliter constituti, idem Ladislaus de Sztánfalva proposuit eo modo, quo ipse et fratres sui *officium vajwodatus de Krajna* semper et ab antiquo possedissent jure perpetuo, ideo perpetuitas eiusdem vajwodatus ipsum [3]) concerneret. Volens idem Ladislaus actionem suam comprobare, quasdam literas nostras patentes in pergameno nuper [4]) Budae confectas et emanatas, sigillo nostro inpendenti consignatas, coram nobis in specie [5]) exhibere curavit, quae taliter edocebant, quod nos ad expositionem dicti Ladislai de Sztánfalva eundem [6]) in officio vajwodatus de Krajnya confirmassemus, idemque eidem donassemus, pluribus autem documentis neque literalibus, neque testimonialibus minime potuit comprobare. Quibus sic habitis idem Ladislaus de Sztánfalva causa in praemissa per nos justitiam et judicium sibi postulavit elargiri, quo audito kenezii et universi populi atque jobbagiones nostri de dictis novem villis pertinentiarum[7]) Krajna nostram exurgentes praesentiam responderunt ex adverso, quomodo *ipsi nunquam perpetuum vajwodam habuissent*, nec ipse Ladislaus officium vajwodatus de Krajna jure perpetuo possedisset, neque eundem concerneret, sed semper et ab antiquo, quo memoria hominum comprehenderet, tali libertate usi fuissent, quod *illum, quem kenezii* et *tota communitas de Krajna maluisset, pari voto et cum consensu castellanorum nostrorum singulis annis ad officium vajwodatus*

---

[1]) Doplněno podle Duliškoviče, u. m. II. 19 (tam jobbagionis), u L. vynecháno.

[2]) Podle Duliškoviče; u L.: Drabratfalva.

[3]) Opraveno podle Duliškoviče, u. m. II. 19; u L. nesprávně: vajwodae ipsius.

[4]) U L. nesprávně: super.

[5]) U L. chybně: inspicere.

[6]) U L. chybně: eodem.

[7]) Opraveno podle Duliškoviče. U L.: pertinentes.

de Krajna elegisseni et in horum verborum verificationem iidem kenezii et ceteri populi nostri pertinentiarum Krajnya[1]) plurimos testes coram nobis adduxere, qui jurati per omnia requisiti et attestati sunt et fassi omnia praemissa sic et suo modo facta fuisse, quemadmodum dicti kenezii et universi populi de Krajnya coram nobis proposuerunt et expresserunt, praeterea si quempiam keneziorum aut aliorum colonorum haeredes habentium[2]) ex ipsis mori contingeret, de talium rebus et bonis castellanus castri nostri Munkács, neque officiales sui nil pro se recipere poterunt; si autem absque haeredibus decessisset, de talium rebus et bonis unum vitulum trium annorum et non plus, *vulgo tulok*, ad cornua cujus corda apponi potest, castellanus pro se recipere potuit. Quibus sic habitis supplicaverunt iidem kenezii et universi populi nostri de pertinentiis Krajna coram nobis, ut eosdem in ipsorum antiquis libertatibus conservare, causaque in praemissa justitiam et finalem deliberationem impertiri dignaremur.

Verum licet dictus Ladislaus de Sztánfalva praescriptas literas nostras super confirmatione vajwodatus a nobis pro se extraxerit, quibus actionem suam comprobare voluerit, tamen quia eas insufficientes esse conspeximus ex eo, quod eas literas nostras indebite a nobis impetrasse et extraxisse perspicue cognovimus: propterea huius modi literas nostras a nobis indebite et false impetratas retractavimus, cassavimusque et nullius vigoris esse censuimus, nihilominus tamen ille Ladislaus de Sztánfalva keneziatum possessionum nostrarum *Tőkés alias Sándorfalva* et Sztánfalva perpetuo in filios filiorum, ut habet, possideat. Nos itaque habito superinde consilio praematuro, rationibus et causis expressis actionem dictorum keneziorum nostrorum pertinentiarum[3]) Krajna justam fore manifeste cognovimus, pro eo judicantes decernendo commisimus eo modo, ut ipsi kenezii et communitas populi de pertinentiis Krajna communi consensu et de voluntate beneplacita castellanorum nostrorum pro tempore constitutorum singulis annis, quem maluerint, ad officium vajvodatus de pertinentiis Krajna pro se eligere possint et valeant, juxta vero antiquam libertatem et consvetudinem in hac parte conservatam. Praeterea si aliquem keneziorum[4]) seu Valachorum nostrorum pertinentiarum[5]) Krajna haeredes habentem[6]) mori contingat, de rebus et bonis talium castellanus castri nostri Munkacs, sive officialis pro tempore constitutus, nil pro se recipere valeat, sed in haeredes illius devolvantur; si autem aliquem ex istis absque haeredibus decedere contingat, extunc de rebus et bonis talium unum duntaxat vitulum trium annorum, et non plus, vulgo tulok, super cujus cornua corda apponi potest, castellano castri nostri praefati pro tempore constituto juxta eorum antiquam consuetudinem persolvere debeant et teneantur. Praeterea eosdem kenezios et totam communitatem populi de pertinentiis Krajna in omnibus libertatibus eorum, praerogativis, quibus tempore genitoris

---

[1]) Opraveno podle Dulišlovič. U L.: pertinentes.
[2]) U L. nesprávně: habentes.
[3]) U L.: pertinentium.
[4]) U L.: kenezium.
[5]) U L. chybně: pertinentem.
[6]) U L. nesprávně: habens.

regis Mathiae et progenitorum nostrorum clarissimorum usi fuerint et gavisi, quasque ipsis perpetuo duraturas confirmamus, tenere et conservare decrevimus, deliberavimus et voluimus, mandantes fidelibus egregiis nostris *Petro et Paulo de Derenchen* praesentibus, futurisque castellanis, provisoribus, ceterisque factoribus castri nostri Munkács praescripti harum serie firmissime,[1]) quatenus a modo deinceps praescriptos kenezios et communitatem populi do pertinentiis Krajnya in omnibus praescriptis libertatibus, aliis etiam omnibus, quibus tempore genitoris et progenitorum nostrorum clarissimorum usi fuerunt et gavisi, tenere et conservare debeatis et teneamini, ipsosque contra jura et libertates ipsorum (*ad*) aliquam solutionem vel aliud onus inconsvetum (non)[2]) praesumatis agere [3]) et compellere, eisdemque more solito singulis annis cum consensu tamen nostro vajwodam, quem maluerint, pro se eligere permittatis et permitti faciatis. Praeterea antiqua eorum lege et consvetudine atque modo superius specificato vitulum trium annorum sive castratum taurum, ad cujus cornua corda apponi potest, ab eisdem, et non aliter — dum [4]) contigerit, exigatis et exigi faciatis. Secus in praemissis non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. In cujus rei memoriam firmitatemque perpetuam praesentes literas nostras eisdem duximus concedendas. Datum in oppido nostro Munkács, feria tertia proxima ante festum beatae Dorottheae virginis et martyris, anno domini Millesimo quadringentesimo nonagesimo tertio.

(L. S.) Joannes m. p.

Nos itaque supplicatione praefatorum keneziorum nostrorum pro ipsis et pro praedictis jobbagyonibus nostris, ipsorumque haeredibus et successoribus nostrae modo quo supra porrecta majestati benigne exaudita et clementer admissa, praescriptas literas dictorum quondam serenissimae dominae Elizabeth reginae ac alterius praefatae quondam dominae Elizabeth, nec non etiam praedicti quondam Joannis Corvini ducis non abrasas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte suspectas, sed omni prorsus vitio et suspitione carentes praesentibus literis nostris privilegialibus insertas, quoad omnes earum continentias, clausulas et articulos, in quantum eaedem rite et legitime sunt emanatae, viribusque earum veritas suffragatur, acceptamus, approbamus, ratificamus et roboramus, aliisque omnibus et singulis tenore earundem literarum clarius expressis et specificatis consensum nostrum praebuimus, praebemusque pariter et assensum. Et nihilominus vobis fidelibus nostris egregiis *Stephano Zotth* et Emerico *Toringio* praesentibus, futurisque castellanis castri nostri Munkács, ipsorumque vicecastellanis et officialibus, aliisque omnibus et singulis factoribus nostris in praefato castro nostro Munkács constitutis et constituendis, item judicibus et juratis

---

[1]) U L. následuje za slovem firmissime ještě committimus.

[2]) Smysl vyžaduje, aby tekst opraven byl vsunutím slov *ad* a *non*, jež dána do závorky. Ani Duliškovič ani Lehoczky nepodávají tu tekstu správného.

[3]) U Duliškoviče: aretare.

[4]) Slovo toto vloženo podle Duliškoviče, u. m. II., 21, u Lehoczkého vynecháno.

civibus in praedicto oppido nostro Munkács pro tempore constitutis praesentibus (sic) serie committimus et mandamus, quatenus praefatos kenezios, populosque et jobbagyones nostros in praenominatis novem villis in pertinentiis Krajna habitis commorantes, contra jura praemissa, libertates et privilegia eisdem per praenotatos quondam dominam Elizabeth reginam, ac etiam alteram quoque dominam Elizabeth, nec non dominum Joannem Corvinum datas et concessa, consequenterque etiam per majestatem nostram confirmatas et corroboratas impedire, molestare et quovis modo damnificare non praesumatis nec sitis ausi modo aliquali, sed eosdem in eisdem libere ac pacifice conservare et conservari facere modis omnibus debeatis et teneamini. Secus in praemissis non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. In quorum omnium et singulorum memoriam firmitatemque perpetuam praesentes literas nostras in pergameno privilegialiter emanatas, secretoque sigillo nostro, quo ut regina Hungariae utimur, inpendenti communitas duximus eisdem concedendas. Datum Budae, in dominica Occuli, anno domini Millesimo quingentesimo sexto.

(L. S.) Anna regina, m. p.

Nos itaque supplicatione praefatorum keneziorum nostrorum pro ipsis et pro praedictis jobbagyonibus nostris ipsorumque haeredibus et posteritatibus nostrae modo quo supra porrecta majestati benigne exaudita et clementer admissa praescriptas literas dictae quondam serenissimae dominae Annae reginae . . . acceptamus, approbamus, ratificamus et roboramus, aliisque omnibus et singulis in tenore earundem literarum clarius expressis et specificatis consensum nostrum praebuimus, praebemusque pariter et assensum. Et nihilominus vobis fidelibus nostris egregiis castellanis, nec non vicecastellanis ac provisoribus, caeterisque quibusvis factoribus, et officialibus dicti castri nostri Munkács . . . . mandamus, quatenus praefatos kenezios, populosque et jobbagyones nostros in praenominatis decem villis in pertinentia Krajna habitis commorantes contra praemissa jura, libertates et privilegia eisdem . . . . confirmatas et collecta, impedire, molestare et quovis modo damnificare non praesumatis, nec sitis ausi modo aliquali, sed eosdem in eisdem libere et pacifice conservare et conservari facere modis omnibus debeatis et teneamini. Datum *Budae*, feria secunda, in festo beatae Margarethae virginis et martiris, anno domini Millesimo quingentesimo vigesimo tertio.

(L. S.) Maria regina, m. p.

Nos igitur supplicatione pro parte praefatorum keneziorum et jobbagyonum nostrorum clementer admissa, praescriptas literas dictae quondam serenissimae Mariae reginae... acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus. Et nihilominus vobis fidelibus nostris egregiis *Thomae Dacso* praefecto et Francisco *Galtővy* castellanis, ac Demetrio *Kerepeczy* provisori, aliis item officialibus et factoribus praedictae arcis nostrae Munkács mandamus firmiter, ut praescriptos kenezios, incolas et jobbagyones nostros in praedictis decem villis in pertinentiis Krajna habitis commorantes, contra praemissa jura, libertates et privilegia eisdem . . . confirmata, impedire, turbare et quovis modo damnificare

non praesumatis, nec sitis ausi modo aliquali, sed eosdem in eisdem libere ac pacifice conservare et conservari facere, modis omnibus teneamini. . . . Datum in arce nostra Gyalu, die vigesima tertia Aprilis, anno Millesimo quingentesimo sexagesimo secundo.

Joannes rex electus, m. p. (L. S.) Michael Chyaky, cancellarius.

Lehoczky, Adalékok . . . . Tört. Tár 1890. Částečně i u Duliškoviče, u. m. II., 18—21.

Čís. 6. Strabičovské svobody a knezovské listy.

Nos Maria, dei gratia regina Hungariae et Bohemiae etc., memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod fidelis noster circumspectus Ladislaus Scultetus, Sandrini filius ac olim Danielis Ruteni nepos, in sua ac universorum populorum et jobbagionum ac inhabitatorum possessionis nostrae *Sztrabicso* ad castrum nostrum Munkács pertinentis, nostram veniens in praesentiam, nobis praesentavit quasdam literas serenissimi quondam principis dominae *Elisabethae*, genitricis serenissimi quondam principis domini Mathiae, regis Hungariae etc., in simplici papiro patenter confectas, sigilloque annulari ejusdem dominae Elisabeth impressive consignatas, quibus mediantibus praefata domina Elisabeth memorato Sandrino, olim Danielis Ruteni filio, tunc in possessione *Lucska* commoranti, genitori scilicet dicti Ladislai supplicantis, haeredibusque suis sculte(iam possessionis nostrae Sztrabicso vocatae, cum solitis obventionibus, sub oneribus tamen variis, modis et conditionibus in tenore [1]) ipsarum literarum clarius expressis Universitatique populorum et jobbagyonum, inhabitatorum praedictae possessionis nostrae Sztrabicso certas libertates et libertatum praerogativas dedisse et contulisse; alias autem literas egregiorum *Ladislai* de *Fornos* et *Joannis* de *Chettnek*, castellanorum nostrorum dicti castri nostri Munkács, quibus mediantibus ipsi mandatis praefatae serenissimae dominae Elisabeth obedire volentes, ipsos scultetos et fratres eorum tam in molendino quodam in fluvio Latorcza per eosdem constructo, quam in aliis libertatibus per praefatam serenissimam dominam Elisabeth concessis sese pacifice conservaturos pollicitos esse;[2]) tertias vero illustris quondam *Joannis Corvini*, Sclavoniae, Liptoviae ac Oppaviae ducis etc., similiter in simplici papiro patenter confectas, sigilloque ejusdem authentico impressive consignatas, quibus mediantibus ipsorum libertates a serenissima domina Elisabeth concessas confirmasse et pro decimis porcorum solutionem trium florenorum tantummodo singulis annis eisdem annuisse et concessisse dignoscebantur tenore infrascriptorum, supplicatum itaque nobis est pro parte eorundem, ut easdem omnes praedictas literas ipsorum ratas, gratas et acceptas habere, literis nostris privilegialibus verbotenus inseri et inscribi facere, praemissisque libertatibus, praerogativis, omnibus et aliis et singulis in tenore infrascriptarum literarum contentis

[1]) Tak dlužno patrně čísti místo *in wore*, jak stojí u L.
[2]) Tak dlužno čísti místo *pollicere fuisse*, jak stojí u Lehoczkého.

nostrum regalem consensum praebere dignaremur, pariter et assensum. Quarum quidem literarum serenissimae scilicet Elisabeth tenor sequitur et talis:

Nos *Elisabeth*, serenissimi principis domini *Mathiae* dei gratia regis Hungariae etc. genitrix, memoriae commendamus per praesentes, quod nos Sandrino, filio Danielis, Ruthenio jobbagyoni nostro nunc in possessione nostra Nagy-Lucska commoranti, annuimus et concessimus, ut ipse quandam terram nostram habitatoribus destitutam, nunc veprosam, in medio silvarum praedictae possessionis Lucska habitam *Sztrabicso* vocatam apposita solertia sua et opera populosam efficiat, et dum effecerit, *scultetiam* ejusdem terrae cum solitis obventionibus pro se et haeredibus suis perpetuo habeat, *sub illis* tamen *oneribus, conditionibus* [1]) *et servitiis, quibus alii sculteti tenere scultetias consueverunt*, et eandem terram Sztrabicso in (sic) his gratiis volumus gaudere: Item primo, *illuc officiales ne descendant pro residentia*, et si venirent, *tenetur sibi provisio* [2]) *de uno prandio vel una caena* tantum. Item *effusio* [3]) *sanguinis laesi hominis fiat ad poenam unius marcae.* Item de *birsagiis*, quibus incolae dictae terrae Sztrabicso convincerentur, *castellanus* solummodo *habeat pro se decimam et nonam partem.* Item *res et bona homicidarum* idem *castellanus non auferat, nec se ad easdem ingerat ultra 3 marcas*, quas pro se poterit habere. Item concessimus, ut *nullum servitium ad castrum Munkács* faciant. Item etiam concessimus, ut *duobus diebus* eidem filio Danielis *servire debeant* et teneantur. Item praedictam possessionem nostram Sztrabicso, quantum ex parte census nostri sub illa conditione tenere promittimus, in qua tenetur nunc possessio nostra *Kis-Lucska*. Item *omnibus jobbagyionalium conditionum hominibus*, qui ad praedictam terram Sztrabicso moraturi venerint, *septem annorum libertatem* duximus concedendam, exemptos eosdem a solutione censuum et taxarum quorumlibet, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in oppido nostro Munkács, in festo Omnium Sanctorum, anno domini Millesimo quadringentesimo sexagesimo sexto.

Literarum vero illustris ducis Corvini praedicti tenor sequitur in haec verba:

Nos *Joannes Corvinus*, Sclavoniae, Liptoviae et Oppaviae dux etc., memoriae commendamus per praesentes, quod ex dicta ratione egregii *Petri de Derenchin*, castellani nostri in Munkács, ceterorumque plurimorum Scultetorum nostrorum accepimus, qualiter populi et jobbagyiones possessionis nostrae *Sztrabicso* nunquam *decimas porcorum* solvissent, sed ratione hujusmodi porcorum decimalium singulis annis 3 florenos et non plus nobis solvere debuissent, super quo literas habuissent; tamen quia quidem *Gregorius de Namén* literas ipsas super hujusmodi jure ipsorum ab eis alienasset, per hocque de hac ipsa libertate eosdem excepisset, supplicarunt nobis populi et jobbagyones nostri, in praedicta nostra possessione Sztrabicso commorantes, ut eosdem in pristina eorum libertate tenere

---

[1]) U L. nesprávně: conditoribus.
[2]) Tak asi dlužno čísti místo tenentur sibi provisia, jak stojí u L.
[3]) U L.: ascensio (!).

et roborare dignaremur. Supplicationibus quorum electis, annuimus et concessimus, ut ipsi ratione porcorum decimalium singulis annis tres florenos ad castrum nostrum praestitum solvere debeant et teneantur. Quo circa vobis egregiis *Petro et Paulo de Derenchen*, praesentibus futurisque castellanis castri nostri Munkács, harum serie firmiter commitiimus et mandamus, quatenus memoratos populos et jobbagyones nostros possessionis nostrae Sztrabicso in praescriptis eorum libertatibus tenere et conservare debeatis et teneamini, ita ut pro hujusmodi decimis porcorum nihil plus, quam tres florenos ab eis singulis annis exigere praesumatis ac sitis ausi modo aliquali gratiae nostrae sub obtentu. Praesentibus perlectis, exhibenti restitutis. Datum in oppido nostro Munkács, feria tertia proxima ante festum beatae Doroteae virginis et martiris anno domini Millesimo quadringentesimo nonagesimo tertio.

Nos igitur humillimis et devotis supplicationibus pro parte praefati Ladislai, filii praenominati quondam Sandrini Rutheni, ac universorum populorum et jobbagyonum in possessione nostra Sztrabicso ad castrum nostrum Munkács pertinenti commorantium majestati nostrae modo quo supra porrectis, benigne exauditis et clementer admissis, praescriptas literas annotatae serenissimae quondam dominae Elisabeth ac illustris olim Corvini ducis non abrasas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte suspectas, praesentibusque literis nostris privilegialibus de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali insertas, quoad omnes earum continentias, clausulas et articulos eatenus, quatenus eaedem rite et legitime existunt emanatae, viribusque earum veritas suffragatur, rebus scilicet praemissis stantibus[1]) et se habentibus, ac citra omne praejudicium nostrum annuimus, approbamus et ratificamus, easque nihilominus et omnia in eisdem contenta pro praefatis *Ladislao Sculteto*, suisque haeredibus et posteritatibus, populisque et jobbagyonibus nostris dictae possessionis nostrae Sztrabicso inhabitatoribus praesentibus et futuris in perpetuum valituras confirmamus. Quo circa vobis fidelibus nostris egregiis castellanis et vicecastellanis, nec non provisori curiae dicti castri nostri Munkács et quibusvis aliis subditis praesentes nostras visuris harum serie firmissime per praesentes committimus et mandamus, quatenus acceptis praesentibus a modo in posterum dictum Ladislaum Scultetum, ceterosque populos et jobbagyones nostros inhabitatores praedictae possessionis nostrae Sztrabicso in praescriptis libertatibus et libertatum praerogativis, per nos eisdem modo praemisso confirmatis inviolabiliter tenere et conservare, neque eosdem quovis modo contra libertates ipsorum praetactas impedire, turbare, molestare seu damnificare praesumatis damnificareque et impedire permittatis et neque sitis ausi modo aliquali, sed eosdem in omnibus ipsorum libertatibus et consvetudinibus approbatis, quibus hactenus usi sunt et gavisi, utuntur, fruuntur et gaudent, protegere, tenereque et defendere modis omnibus debeatis et teneamini, et aliud nulla ratione facere audeatis; praesentes autem post earum lecturam ubique reddi volumus et mandamus. In cujus rei memoriam, firmitatemque perpetuam praesentes nostras literas privilegiales

[1]) Má býti patrně: *rebus, sicut praemissum, sic stantibus.*

pendenti sigillo nostro consignatas memoratis Ladislao Sculteto, ceterisque etiam populis et jobbagyonibus nostris incolis dictae possessionis nostrae Sztrabicso duximus gratiose concedendas. Datum Budae in festo beatae Margaretae virginis, anno Millesimo quingentesimo vigesimo tertio, coronationis vero nostrae regnorum nostrorum Hungariae anno tertio, Bohemiae vero secundo.

Maria regina.

Lehoczky, u. m.

Čís. 7. Stanovský knezovský list.

Nos Anna, dei gratia regina Hungariae et Bohemiae etc., memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod nostrae majestatis veniens in praesentiam circumspectus *Tyvadar vajda* de Sztánfalva, in sua ac successorum suorum universorum personis exhibuit nobis et praesentavit quasdam literas magnifici quondam comitis *Petri Geréb*, judicis curiae serenissimi principis domini Wladislai, dei gratia regis Hungariae et Bohemiae etc., domini et consortis nostri charissimi, patenter in pergameno confectas, sigilloque suo annulari inpendenti consignatas, habentes in se confirmative tenores quarundam literarum illustrissimae quondam dominae *Elisabeth*, genitricis serenissimi principis quondam domini Matthiae dei gratia regis Hungariae et Bohemiae etc. felicis reminiscentiae, quibus mediantibus praefata quondam domina Elisabeth circumspecto quondam Ladislao Vajda, consequenterque eidem Tivadar et Gregorio fratribus suis patruelibus *keneziatus* possessionis *Erdőd* vocatae dedisse, donasse et contulisse, tenoris infrascripti, supplicantes majestati nostrae humiliter, quatenus praescriptas literas dicti quondam comitis Petri, ac omnia in eisdem contenta ratas, gratas et accepta habentes literis nostris privilegialibus de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inscribi facientes pro praefato Tivadar, haeredibusque et posteritatibus suis universis innovandas perpetuo valituras confirmare dignaremur. Quarum quidem literarum videlicet praefati Petri comitis tenor talis est:

Nos *Comes Petrus de Gereb* de Vyngart, judex curiae serenissimi principis domini Wladislai, dei gratia regis Hungariae et Bohemiae etc., memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod veniens nostri in praesentiam circumspectus Ladislaus vajda noster de Sztánfalva, exhibuit et praesentavit nobis quasdam literas serenissimae quondam dominae Elisabethae, genitricis quondam domini Matthiae regis Hungariae, Bohemiae etc., maternae nostrae felicis memoriae, annuentiales et donationales *keneziatus* possessionis nostrae *Erdőd*, in pertinentiis castri nostri Munkács existentis, in papiro confectas, sigilloque suo ab infra consignatas tenoris infrascripti, supplicans nobis, ut nos easdem literas dictae dominae Elisabeth ratas, gratas et acceptas haberemus et easdem literas aliis literis nostris inscribi facere et eidem Ladislao et suis successoribus concedere dignaremur. Quarum quidem literarum tenor talis est:

Nos *Elisabeth*, serenissimi principis domini Matthiae dei gratia regis Hungariae, Bohemiae etc. genitrix, memoriae commendamus, quod nos

cum ad nonnullorum fidelium familiariorum nostrorum supplicationis instantiam, per eos pro parte Ladislai Vajwodae de Sztánfalva nobis factam, tum vero consideratis servitiis fidelibus ejusdem Ladislai per eum nobis in futurum exhibendis, sibi et per eum *Tivadar* et *Gregorio* fratribus suis patruelibus *keneziatum* possessionis nostrae Erdőd vocatae per ipsum Ladislaum *populis decorandum, simul cum ejusdem keneziatus proventibus, obventionibus, servitiis et muneribus* quibuslibet rite e legitime ad eundem keneziatum spectantibus et pertinere debentibus, dedimus, donavimus et contulimus, ita quod *proventus sztrangarum* ubique, qui ex parte ejusdem Ladislai provenirent, eisdem *remisimus et relaxavimus*, ut ipse dictam possessionem populosam reddat, et infra spatium *septem annorum* omnibus ad eandem [1]) administrandi causa [2]) *libertatem* duximus dandam et concedendam, et *more aliorum keneziorum* in sua libertate conservare volumus taliter, quod *tertiam partem birsagiorum* habeat sub keneziatu suo, si alias non est, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Veteri Budae, feria sexta proxima post festum sacratissimi Corporis Christi anno domini Millesimo quadringentesimo septuagesimo quinto, Elisabeth m. p. (L. S.).

Item concessimus ipsi insuper nominato Ladislao vajwodae, ut ubicunque idem petierit *molendinum* molare et *sulcaturas* prope dictam possessionem construere et aedificari facere, valeat, in quibus populi et jobbagyones nostri molare possint et sulcare criseos vel gubas.

Nos itaque praemissis supplicationibus ejusdem Ladislai Wajwodae per eum nobis porrectis exauditis et eidem gratum praebendum assensum, praefatas literas annuentiales dictae quondam dominae Elisabeth, maternae nostrae, non abrasas, non cancellatas, nec in aliqua earum parte vocitatas, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum inscribi facientes, easdem quoad omnes earum continentias, clausulas et articulos acceptamus, approbamus et ratificamus, easdemque nihilominus eidem Ladislac Wajwodae, ac per eum suis successoribus perpetuo valituras concessimus. In cujus rei testimonium praesentes literas nostras sigillo nostro annulari, in cordula pendenti, duximus consignari. Datum *Budae* feria secunda prox. post fest. Eppiphaniarum dni, anno ejusdem Millesimo quadringentesimo nonagesimo octavo.

(L. S.) C. Petrus Geréb.

Nos igitur supplicatione praefati Tivadar vajwodae pro se et pro suis haeredibus et posteritatibus universis nostrae modo quo supra porrecta [3]) majestati benigne exaudita et clementer admissa, praescriptas literas dicti quondam comitis Petri non abrasas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte suspectas, sed omni prorsus vitio et suspitione carentes, praesentibusque literis privilegialibus insertas, quoad omnes earum continentias, clausulas, articulos, in quantum clare, rite et legitime sunt emanatae, viribusque earum veritas suffragatur, acceptamus, approbamus et ratificamus, easque et omnia in eis contenta, pro praefato Tivadar ac haeredibus et successoribus

---

1) Třeba doplniti: *ad eandem* (possessionem) *venientibus.*

2) Místo *administrandi causa* má býti asi *commorandi causa.*

3) U L, nesprávně: supplicationi porrectae.

suis universis, perpetuo valituras confirmamus harum nostrarum, quas sub sigillo nostro, quo ut regina Hungariae utimur, inpendenti communiri facimus, vigore et testimonio literarum mediante. Datae Budae, sabatho post festum Sancti Gregorii papae et confessoris, anno domini Millesimo quingentesimo sexto. Commissio dominae reginae.

(L. S.) Joannes Koszthin, secretarius, m. p.

Lehoczky, u. m.

Čís. 8. Hornovyznický knezovský list.

Nos Maria, dei gratia regina Hungariae et Bohemiae etc., memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod fidelis noster providus *Lazarus kenezius* possessionis nostrae *Lázárfalva* vocatae exhibuit et praesentavit nobis quasdam literas egregiorum *Gregorii de Rakomaz* et Andreae Literati de *Szent-Mihályi* patenter in papiro confectas, ac sigillo annulari consignatas, quibus mediantibus ipsi tempore castellanatus ipsorum castri nostri Munkács donationem et collationem keneziatus eidem Lazaro ac Mattheo, fratri suo patrueli, super possessione nostra praefata, sub certis conditionibus, clausulis et articulis inferius in tenore literarum earundem clarius expressis et specificatis, concessisse dignoscitur tenoris infrascripti, supplicans majestati nostrae praefatus Lazarus, ut easdem literas dictorum castellanorum ac omnia et singula in eis contenta et specificata ratas, gratas et accepta habere, literisque nostris privilegialibus de verbo ad verbum inseri et inscribi facere ac pro supradicto Lazaro innovare perpetuo valituras confirmare dignaremur. Quarum quidem literarum tenor talis est: Nos *Gregorius* de *Rakomaz* et Andreas Literatus de *Szent-Mihályi*, castellani castri Munkács, recognoscimus per praesentes, quibus expedit universis, quod nos ex speciali commissione reverendissimi domini *Francisci de Varda*, electi et confirmati ecclesiae Vaciensis episcopi, gubernatorisque praedicti castri Munkács, domini nostri gratiosissimi, provido *Lazaro aliter kenezio de Kálnik*, et per eundem Mattheo fratri suo patrueli *keneziatum possessionis Lázárfalva vocandae* per ipsum Lazarum *populis et jobbagyionibus decorandae, simul cum ejusdem keneziatus proventibus, obventionibus, servitiis et muneribus* quibuslibet rite et legitime ad eundem keneziatum spectantibus et pertinere debentibus, promittentes insuper *eundem Lazarum more aliorum keneziorum in sua libertate conservare*, et *tertiam* etiam *partem birsagiorum* in keneziatu suo contingentium, scilicet in *quantum alias* sic [1]) fuit *consvetum*, eidem concedendam dedimus, donavimus et contulimus; annuimus insuper eidem Lazaro, ut *ubicunque* idem in territorio praedictae possessionis *molendinum molare et sulcare* (sic!) *construere possit*, aedificare facere valeat, in quibus populi et jobbagyiones ad dictum castrum Munkács pertinentes, libere molare possint et sulcare griseos velleribus; *quantum* autem *ex parte census et taxarum* et *decimarum* nostrarum tam *frugum*, *porcorum* tali modo utantur,

[1]) Místo *sic* má být asi *non*. Srov. stanovský knezovský list.

quod *pro festis beatorum Georgii martyris denariis quinquaginta* et *Michaelis archangeli similiter*, et quod *singuli homines porcos usque decem* vel *ultra habentes, singulis annis ad castrum teneantur porco uno*; qui vero *infra decem porcos* habuerint, eidem *portiones*[1]) *solitas* exsolvant; insuper omnibus jobbagyionalis conditionis hominibus, qui ad praedictam possessionem Lázárfalva movendo venerint, *libertatem quattuordecim annorum de omnibus censibus ordinariis et extraordinariis*, sed *et de servitiis consvetis* dandam duximus et concedendam, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in castro praedicto Munkács, in festo beati Andreae apostoli, anno Millesimo quingentesimo duodecimo.

Nos itaque humillima supplicatione praefati Lazari per eum majestati nostrae modo quo supra porrecta regia benignitate exaudita, praescriptas literas annotatorum castellanorum non abrasas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte suspectas praesentibus literis nostris privilegialibus de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali insertas eatenus, quatenus eaedem rite et legitime existunt emanatae, viribusque earum veritas suffragatur, sicut praemittitur stantibus et se habentibus, ac citra omne praejudicium nostrum acceptamus et approbamus et ratificamus, easque nihilominus et per omnia in eisdem contenta pro praefato Lazaro in perpetuum valituras confirmamus, praesentis scripti nostri patrocinio mediante. Quocirca vobis fidelibus nostris castellanis, comitibus, provisoribus ac officialibus, ceterisque factoribus et quibusvis subditis nostris praesentibus et futuris praesentem notitiam habituris harum serie firmissime praecipimus, committimus et mandamus, quatenus praedictum Lazarum in pacifico dominio praescripti keneziatus dictae possessionis nostrae Lázárfalva tenere et conservare, proventusque et obventiones sibi solitas reddere et restituere, muneraque consueta impendere, molendinumque aedificare in territorio praedictae possessionis nostrae eundem Lazarum permittere et permitti facere modis omnibus debeatis et teneamini, decimam omnium rerum tam mobilium quam immobilium uti super utuntur, et ultra praedicta plus ab eodem, nec a colonis in praedicta possessione commorantibus exigere nequaquam sitis ausi modo aliquali; praesentes autem post earum lecturam ubique reddi volumus et mandamus praesentanti. In cujus rei memoriam firmitatemque (perpetuam praesentes literas nostras privilegiales) memorato Lazaro duximus gratiose concedendas. Datum Budae, dominico proximo ante festum beatae Mariae Magdalenae anno domini Millesimo quingentesimo vigesimo tertio, coronationis vero nostrae in Hungaria tertio, in Bohemia vero secundo anno.

(L. S.) Maria regina, m. p.

Lehoczky, u. m.

Čís. 9. Obavský knezovský list.

Nos Ludovicus de Szent-János, praefectus arcis Munkács nec non comes comitatus Beregh etc., damus pro memoria significantes, quibus

[1]) Má být asi *redemptiones*. Srov. list obavský.

expedit universis et singulis praesentium notitiam habituris, quod nos attendentes augmentare proventus bonorum regalium ad arcem Munkács pertinentium, officiolatu nostro id exigente, volentesque divina providentia et[1]) populorum multitudine condecorare, hinc itaque agili ac industrio viro *Dankovi Koczan* vocato de Bisztra, consequenterque haeredibus ejusdem universis, qui juxta rivulum Ubova pataka vocatum villam novam ex densissimis silvis exstirpandis *Dumkofalva* vocatam aedificasset, ex ejusmodi sua industria *keneziatum* ejusdem possessionis simul cum ejusdem keneziatus proventibus, obventionibus, servitiis ac muneribus quibuslibet, rite ac legitime ad eundem keneziatum spectantibus et pertinere debentibus, promittentes insuper eundem Dumkonem more aliorum keneziorum in sua libertate conservari et tertiam partem etiam birsagiorum sub keneziolatu suo contingentium eidem concedere, nec non una cum suis successoribus universis authoritate, qua in hac parte fungimur a sua majestate domino domino nostro clementissimo, dedimus, donavimus et contulimus. Annuimus insuper eidem Domkovi kenezio, ut ubicunque in territorio possessionis ejusdem praedictae molendinum farinarium et molendinum sulcatorium aedificare posset, exstruendi habeat potestatem, in quibus populi et subditi suae majestatis ad dictum castrum Munkács pertinentes libere farinas molere possint et similiter criseos aut gubas exulcare; bladorum et porcorum (?) tali modo utantur, quod pro festo beatorum Georgii martiris denaria quinquaginta et Michaelis archangeli quinquaginta similiter, ut singuli homines porcos usque decem vel ultra habentes singulis annis ad castrum teneantur porco uno, qui vero infra decem porcos haberent, redemptiones solitas exsolvant. Insuper omnes jobbagyonalis conditionis homines, qui ad praedictam possessionem Dumkofalva commorantes venirent, quattuordecim annorum de omnibus censibus, ordinariis videlicet et extraordinariis, sed et de servitiis consvetis eximendos, dandos et concedendos duximus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in castro Munkács, die 4. mensis Februarii anno domini Millesimo quingentesimo sexagesimo octavo. (L. S.)

Lehoczky, u. m.

Čís. 10. List na knezovství v Bukovince.

Nos *Nicolaus Esterházy* de Galantha et Ursula Dersffy de Szerdahely etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit singulis et universis, quod exhibitae et praesentatae sunt nobis literae spectabilis ac magnifici domini piae memoriae condam Francisci Magócsy, domini nostri observandissimi infrascriptorum eorumque successorum nominibus et in personis, supplicantes, ut easdem in omnibus punctis, clausulis et articulis confirmaremus. Quarum quidem literarum tenor talis est.

Nos *Franciscus Magóchy* comitatuum Bereg et Torna comes ac sacrae caesareae regiae majestatis consiliarius etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod nos ditionem arcis

[1]) Má býti patrně: *ea* (totiž bona).

nostrae Munkacsiensis et pertinentiarum earundem in comitatu Bereghiensi existentium amplificare et augmentare volentes, provido *Fettyko Zemegha* et posteritatibus suis in possessione *Bukovinka sculletiam seu keneziatum* dedimus et concessimus tali conditione, uti idem *Fettyko Zemegha* praedictam possessionem more usitato extraneis et non ad ditionem nostram pertinentibus subditis intra spatium sex annorum populosam reddere, muneraque annualia instar caeterorum keneziorum nostrorum praestare, una cum bellicis sumptus pensione debeant et teneantur. Colonis autem ad eandem condescendentibus intra spatium *sex annorum* ab omnibus servitiis, taxis, censibus, datiis et collectis libertatem dedimus et concessimus, ita tamen, ut praedictae possessionis metae vicinis colonis ne adversentur, hoc addito, quod si idem kenezius Fettyko Zemigha praedictam possessionem Bukovinka intra spatium sex annorum colonis populosam reddere neglexerit, extunc instar aliorum colonorum ad omnia servitia rustica adstrictus sit, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datae in arce nostra Munkacziensi, die 8. Junii, anno domini millesimo sexcentesimo undecimo.

Franciscus Magóchy, m. p.

(L. S.)

Nos itaque praefatas literas in omnibus punctis, articulis et clausulis, ac in omni sui parte confirmavimus et acceptavimus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datae in arce nostra Munkacziensi die 1. Januarii, anno domini millesimo sexcentesimo decimo tertio.

Nicolaus Esterházy, m. p.

(L. S.)

Lehoczky, Adalékok az oláh vajdák, oláh és orosz kenézek vagy soltészok és szabadosok intézményéhez hazánkban. (Történelmi Tár 1894).

Čís. 11. Perekresenský knezovský list.

Nos *Georgius Rákóczy*, dei gratia princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae dominus et siculorum comes, damus pro memoria praesentibus significantes, quibus expedit universis, quod pro parte et in personis providorum Petri, Joannis et *Stanko Bundás* keneziorum nostrorum ad arcem nostram Munkacsiensen pertinentium exhibitae sunt nobis et praesentatae quaedam literae fidelis nostri generosi condam *Joannis Ballingh* de Gelse, arcis et praesidii nostri Munkács (capitanei) annuentionales in simplici papiro duplici patenter confectae, sigilloque ejusdem in inferiori earum margine in cera rubra impressive communitae et manus propriae subscriptione roboratae, quibus mediantibus idem capitaneus noster *scultetiam* seu keneziatum memoratis Petro, Joanni et Stanko Bundás haeredibusque et posteritatibus eorum universis in praedio Prekraszna sub modis et conditionibus literis in eisdem clarius expressis et denotatis contulisse, dedisse et concessisse dignoscebatur tenoris infrascripti, suplicantes nobis humillime, ut easdem literas annuentiales omniaque et singula in eisdem

contenta in omni sui parte approbare, ratificare et confirmare dignaremur. Quarum quidem literarum tenor sequitur in hunc modum:

Ego Joannes Ballingh de Gelse illustrissimi ac celsissimi principis et domini domini *Georgii Rákóczy* dei gratia regni Transilvaniae principis, partium regni Hungariae domini et siculorum comitis etc., arcis et praesidii Munkácsiensis capitaneus supremus, bonorumque eorum praefectus etc. memoriae commendo tenore praesentium significans quibus expedit universis, quod ego ditiones arcis suae illustritatis domini nostri clementissimi in comitatu de Beregh existentis amplificare et augmentare volens, providis Petro, Joanni et Sztanko Bundás, haeredibusque et posteritatibus universis in praedio Perekraszna, quod his circumdatur finibus: ab oriente fluvius Paskovicz, ab occidente vero fluvius Csertészovadka, ***scultetiam seu keneziatum dedi*** et concessi, auctoritate mei domini domini clementis mihi benigne attributa et concessa, usque ad beneplacitum suae illustritatis, quandoquidem et sub nomine tali ex aliorum ditione in suae illustritatis ditionem ac territorium vocaverint, ut immunes eos in keneziatu retinerentur, tali conditione, ut dictum praedium usitato more sub termino sex integrorum annorum extraneis et non ad arcem suae illustritatis pertinentibus colonis populosum reddere, muneraque annualia instar caeterorum keneziorum praestare, una cum bellici sumptus pensione debeant et teneantur. Quia vero et ***minister ecclesiasticus vulgo batyko nuncupatus*** eorum auxilio sustentatur, requiritur, ut et taxam illam, quam solent singulis annis eorum pastori rutenorum vulgo batyko nuncupato solvere, eadem (sic!) jure et ipsi annuatim persolvant; colonis autem ad faciem dicti praedii noviter supervenientibus intra spatium sex annorum secundum antiquitam (sic!) observatam conditionem libertatem dedi et concessi conditione itaque mediante, quod si iidem kenezii, posteritatesque eorum universi praenotatum praedium et locum intra terminum praedeclaratum sex annorum extraneis colonis populosum reddere neglexerint, extunc instar aliorum colonorum ad quaevis rustica servitia sint adstricti, harum mearum vigore et testimonio literarum mediante. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis.

Datum in arce Munkács, die 22.a Julii, anno 1641.

(L. S.) Joannes Ballingh, m. p.

Nos itaque praescripta praefatorum Petri, Joannis et Sztanko Bundás suplicatione clementer exaudita et faventer admissa, praescriptas literas annuentionales non abrasas, non cancellatas, sed singula et omnia in eisdem contenta ratas, gratas et accepta habentes, pro praefatis Petro, Joanni et Sztanko Bundás, haeredibusque et posteritatibus eorum universis approbavimus, ratificavimus et confirmavimus, prout approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in arce nostra Munkacsiensi die sexta mensis Aprilis, anno domini Millesimo sexcentesimo quadragesimo quinto.

(L. S.) Georgius Rákóczy, m. p.

Lehoczky, Adalékok. (Tört. Tár 1894.)

Čís. 12. Ochranný list ruských sedláků berežské Krajiny.

Georgius Rákóczy dei gratia princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae dominus et siculorum comes. Fidelibus nostris generosis, egregiis et nobilibus, Thomae *Debreczeni* de Királydarócza, universorum bonorum nostrorum in Hungaria praefecto, Gregorio *Leovey* de eadem castellano primario, Georgio *Maxay* de Alba Julia provisori, ceterisque officialibus et eorum vicesgerentibus arcis nostrae et bonorum *Munkacsiensium* modernis et futuris, pro quovis tempore constituendis, nobis dilectis, salutem et gratiam. *A krajnaságbeli orosz jobbágyink* közönségesen alázatos könyörgések által adják értésünkre jelentvén, hogy ők eleitől fogva egyébbe nem dézsmáltak, hanem minden dézsma helyett tyúkot, tyúkmonyat, vajat, olajat, szurkot és sajtot szolgáltattanak volna be ide munkácsi várunkba, melyben minden praedecessorink idejekben s mind mi időnkben is ez ideig megtartattanak volna, hanem csak az elmult tavaly esztendőben kezdették volna el tisztviselőink a *bor-dézsmát* is rajtok exigálni, régi ususoknak praejudiciumára. Könyörgének azért minekünk alázatosan, hogy kegyelmességgel lennénk hozzájok és régi szokásokban méltóztatnánk kegyelmesen megtartani, mivel ők a néikül is fölötte sovány földön laknának. Kiknek alázatos könyörgésekre kegyelmes tekintetünk levén, mi is őket, a mivel praedecessorink éltették, akarjuk éltetni és semmiben azonkivül tisztviselöinknek is meghábori̇tani nem engedjük. Minek okáért kegyelmesen és serio parancsoljuk hüségteknek e levelünk látván megirt krajnaságbeli jobbágyinkat minden régi szabadságokban, melyek földesurak praerogatiójával nem ellenkeznek, ha ab antiquo úgy volt, amint exponálnák, hüségtek is megtartsa mindazokban és azonkivül semmiben meg ne háborgassa, sub gravi animadversionis nostrae poena. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in arce nostra Munkácsiensi, die vigesima septima mensis Julii anno domini Millesimo sexcentesimo quadragesimo octavo.

G. Rákóczy, m. p. Joannes Horváth de Pálócz, secretarius m. p.

(L. S.)

Mészáros, A magyarországi oroszok története (Pešť 1850), 164; Duliškovič, u. m. II., 22, pozn. ***); Lehoczky, Adalékok (Tört. Tár 1894).

C. Valaši oravští.

Čís. 13. Privilegium krále Matěje ze 6. března 1474, dané Valachům příslušným k hradům Orava a Likava.

Nos Matthias, dei gratia rex Hungariae, Bohemiae etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum nos universa castra, castella et oppida, quae in manibus egregii Petri de Komorow tenebantur in comitatibus Arvensi et Lyptoviensi partim per resignationem, partim vero per expugnationem obtinuissemus, venientes

in praesentiam nostram duo ex walachis istius terrae in sua ac aliorum omnium walachorum in possessionibus Knysy et Medzybrogy in pertinentiis castri Arvensis existentibus, nec non in possessione Duboua, similiter in pertinentiis castri Lykoua existente commorantes, nominibus et personis Maiestati Nostrae exponere curaverunt, quomodo ipsi quasdam habuissent ab antiquo libertates, in quibus usque ad praesens ipsi et progenitores sui fuissent tenti et conservati. Inde supplicabant nobis, ut ipsos in antiquis eorum iuribus et libertatibus tenere et conservare dignaremur. Quae quidem iura et libertates tales esse dicunt:

Primo, quod *in generali contributione* huius regni *non fuerint ad aliquam solutionem obligati.*

Item, quod *ad labores castrorum* Arvensis et Lykoua *non teneantur.*

Item, quod *unusquisque walachorum lites* sive causas *habentium* debuerit *coram waywoda* per universitatem ipsorum communiter *electo stare iuri*, et pars iudicio waywodae non contenta potuerit libere causam suam ad *Maiestatem nostram vel ad castellanos* praefatorum castrorum provocare.

Item, quod *de rebus* ipsorum *propriis*, quas venditionis causa ad forum deferrent, vel de foro ad domos suas *pro usu proprio* referrent, *non fuerint ad aliquam tributi vel thelonei solutionem obligati*, praeter eas tantum res, quas lucri causa comparassent.

Item, quod *liberam habuerint* facultatem *oves suas in sylvis ad castrum* Arvensem et Lykoua *pertinentibus pascere* et nutrire.

Modo simili proventus et redditus. qui e medio ipsorum ad dicta castra provenire debent, declaraverunt in hunc modum:

Primum, quod quolibet anno *unusquisque* ipsorum *oves habentium* de *centum ovibus quinque oves* ad alterum praemissorum castrorum, in cuius videlicet pertinentiis commoratur, solvere tenetur; similiter de quibuslibet centum capris castrones quinque. Item, quod *unusquisque walachorum* oves habentium *uno castro* et *uno cingulo* quolibet anno obligatur. Illi vero, qui ovibus caruerint, de singulis bobus, quod quisque habuerit, grossum unum solvere teneatur.

Unde nos super his praemissis ab aliis quoque huius terrae nobilibus et incolis plenius informati concordi eorum relatione edocti sumus. Ob eam causam ipsos *walachos* a *solutione generalis contributionis exemptos* extitisse et propter hoc ad labores castrorum non fore obligatos, ut ipsi semper *arma pro custodiis viarum necessaria*, praecipue vero *arcus manuales* vel *balistas habere* teneantur. Et quod illorum intersit, *vias omnes* ab *insidiis furum, latronumque* et *aliorum malefactorum* praecavere et *custodire. Viatores* etiam, quoscumque castellani dictorum castrorum per ipsos conduci mandaverint, totiens- quotiens opus fuerit, *salvos conducere*; tempore etiam necessario iuventutem iuxta mandatum castellanorum cum armis pro opportunitate temporis mittere ad aliquot dies, quo dixerint castellani. Praeterea si quis eorum arma tenere recusaret, primo admonitus sex oves, secundo monitus sex et tertio monitus similiter *sex oves* solvere teneatur castellanis. Si vero ulterius monitione castellanorum non curata, obstinato animo arma tenere non curaret, *omnia bona illius ad* arbitrium et *dispositionem nostram devolvantur.*

Item etiam intelleximus, quod liberam habeant facultatem oves suas sive animalia in sylvis ad praedicta castra pertinentibus pascendi, enutriendi, ita tantum, quod citra spatium quartalis unius milliare nullus ipsorum oves suas extra sylvam progredi permittat. Quod si quis extra terminos praesignatos oves suas progredi permitteret, et ex hoc cuipiam colonorum in vicinitate morantium damnum aliquod irrogatum extitisset, sex oves pro huiusmodi damno solvere teneretur. Si quis autem illorum ad aliorum terras vel tenuta, non habita licentia, oves suas admiserit, iuxta consuetudinem regni nostri more aliorum similia facientium puniatur.

Quae quidem omnia et singula in quantum nobis vere exposita sint et relata, ita tantum, quod praedicti walachi ea, quae hactenus de iure vel consuetudine facere et solvere obligati fuerunt, deinceps quoque ut tenentur, solvant et exequantur, nos admittimus, approbamus et ratificamus harum nostrarum, quas sigillo nostro anulari consignari fecimus, vigore et testimonio literarum mediante.

Datum in oppido Rosemberk, feria quinta proxima ante dominicam Ramispalmarum anno domini millesimo quadringentesimo septuagesimo quarto, regnorum nostrorum Hungariae anno decimo septimo Bohemiae vero quinto.

(Z listu Ludvíka II. vydaného 9. února 1526.)

Gagyi (viz č. 15).

Čís. 14. Privilegium Ferdinanda I. z 18. ledna 1550 pro Valachy oravské stolice.

Nos Ferdinandus etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod fidelis noster egregius Wenceslaus Zedniczky de Choltycz, praefectus arcis nostrae Arva, exhibuit nobis et praesentavit quasdam litteras serenissimi principis domini Ludovici regis Hungariae, praedecessoris et sororii nostri carissimi bonae memoriae in pargameno privilegialiter confectas, secretoque sigillo eius pendenti communitas, quibus mediantibus idem olim dominus Ludovicus rex litteras serenissimi quondam principis domini Matthiae similiter regis Hungariae, praedecessoris nostri continentes in se libertates incolarum possessionum Knysy, Medzybrogy et Duboua vocatarum, ad castra nostra Arva et Lykova pertinentium confectas confirmasse dinoscebatur tenoris infrascripti, supplicans Maiestati nostrae humiliter, ut easdem litteras ac omnia et singula in eisdem contenta ratas, gratas et accepta habentes litteris nostris privilegialibus inseri et inscribi faciendo acceptare et approbare et ratificare, ac pro praenominatis incolis dictarum possessionum Knyesy, Medzybrogy et Dubova, ipsorumque posteris et successoribus universis innovando perpetuo valituras confirmare dignaremur. Quarum quidem litterarum tenor talis est: Nos Ludovicus . . . . . etc.

Nos itaque accepta humillima supplicatione praefati Wenceslai Zedniczky nostrae modo quo supra porrecta Maiestati regia benignitate exaudita et clementer admissa praescriptas litteras dicti quondam Ludovici

regis non abrasas, non cancellatas, neque in aliqua sui parte suspectas, sed omni prorsus vitio carentes praesentibus litteris nostris privilegialibus de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali insertas et inscriptas, quoad omnes earum continentias, clausulas et articulos eatenus, quatenus eaedem rite et legitime existunt emanatae viribusque earum veritas suffragatur, excepta ea clausula, in qua de relaxatione contributionis generalis regni agitur; salvis etiam tricesimis nostris et ea parte, qua scriptum est, ut coloni praescriptarum possessionum pro custodia viarum arcus manuales et balistas habere debeant, quarum loco eo, quod usus arcuum et balistarum nunc desierit, scloppos manuales pro praesentis temporis ratione ipsos habere volumus; aggregantes praeterae et in libertatem colonorum praenominatarum possessionum Knyesy, Medzybrogy et Dubova asserentes colonosque walachos duarum villarum Wsthy et Bzyny in comitatu Arvensi existentium, quae denuo ad antedictam arcem Arvensem accesserunt et quarum nomina in praescriptis litteris Matthiae regis non continentur, ratas, gratas et accepta habentes, acceptavimus, approbavimus et ratificavimus, omniaque et singula in eisdem contenta pro praenominatis incolis annotatarum possessionum Knyesy, Medzybrogy, Dubova, Wsthy et Bzyny, ad praenominatam arcem nostram Arva pertinentium, ipsorumque posteris et successoribus universis innovantes perpetuo valituras confirmavimus, immo acceptamus, approbamus, ratificamusque et confirmamus salvis iuribus alienis, harum nostrarum secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungariae utimur, pendenti communitarum vigore et testimonio litterarum.

Datum per manus reverendissimi domini Nicolai Olahi, episcopi Agriensis, compatris et consiliarii, ac in dicto regno nostro Hungariae cancellarii nostri fidelis nobis syncere dilecti, in arce nostra Posoniensi, decima octava die mensis januarii, anno domini millesimo quingentesimo quinquagesimo, regnorum nostrorum romani vigesimo, aliorumque vero vigesimo quarto.

Ferdinandus s. k. Nicolaus Olahus
episcopus Agriensis s. k.

Gagyi (viz čís. 15).

Čís. 15. List vdovy po Fr. Thurzóovi Kateřiny Zrinské králi Maxmiliánovi z r. 1576, v němž se žádá za prominutí nedoplatků daně valašských sedláků oravské stolice.

Sacratissima imperatoria atque regia Maiestas, domine et domine clementissime. Orationum mearum in gratiam sacratissimae maiestatis vestrae humilem commendationem.

Sunt binae vel ternae possessiones in comitatu Arwensi, ad castrum Arwa de iure et ab antiquo pertinentes, quas rutheni vel alio nomine volachii inhabitant, qui a divis quondam regibus Hungariae praerogativa quadam

donati fuerunt, prout in eorum antiquis privilegiis clare constat; et successu temporum ea spe libertatis freti et inducti ex diversis alienisque locis huc ad pertinentias arcis Arwa alii quoque certi rutheni seu volachii habitandi causa sese transtulerunt et de novo residentias seu possessiunculas, domiciliaque sua maximis cum laboribus et difficultate, sudoreque vultuum suorum in locis abditissimis valdeque asperrimis, extirpatione et eradicatione lignorum, inter alpes et montes saxosos extruxerunt, quorum nonnullis, quondam dominus et maritus meus bonae memoriae Franciscus Turzo annis duodecim, aliis vero sedecim, nonnullis etiam viginti, libertatem concessit, et ab omnibus daciis, redditibus, laboribusque ad arcem Arwensem praestare consuetis, ad expletionem usque libertatis eorundem, eosdem exemit et supportavit, prout etiam modo expleta iam nonnullorum libertate ob paupertatem eorum et loci sterilitatem census et redditus ordinarios solvere laboresque praestare vix possunt, prout quam plurimi nec possunt, verum pro maiori parte in ipsa eorum libertate a praefato condam domino et marito meo illis concessa manent atque persistunt, ut ea etiam spe libertatis freti plures eo inhabitantes induci queant et possint.

Cum autem clementissime imperator ex iisdem valachis et ruthenis nonnullae possessiunculae fere contra normam praerogativae eorum libertatis et etiam publicas constitutiones ad solutionem generalis contributionis per dicatores compulsi sint, et per hoc etiam ad gratuitorum laborum pensionem compellantur, cum tamen fortassis iuxta publica statuta vix compelli possent, quandoquidem statutum sit, ut coloni quemadmodum dominis suis terrestribus censum solvunt et labores exercent, ita etiam dicari debere, sed quia hactenus nonnulli ex illis ob eorum paupertatem et loci sterilitatem neque census ordinarios solvere, neque consuetos labores praestare potuerunt, ex eo ad contributionem quoque generalem vix compelli potuissent. Verum ut iam accidit, in personis eorundem valachorum noviter domicilia et possessiunculas erectorum ad maiestatem vestram sacratissimam uti pium principem et naturaliter clementissimum supplex confugio, ut hos quoque ruthenos seu valachos ad antiqua eorum privilegia coadoptare et praerogativa seu antiqua eorum libertate donare dignetur, et taxam nondum exactae restantiae gratuitorum laborum, tam modernis, scilicet noviter erectis quam etiam antea ibidem constitutis valachis benigne relaxare et condonare, quae quidem gratuitorum laborum in exacta restantia, quae per quattuor annos contributarios videlicet annis 72, 73, 74 et 75 cedere deberet, circiter centum florenos hungaricales vel paulo plus facit, alioquin certum est, domine clementissime, quod si haec quoque taxa gratuitorum laborum ab illis exigetur, et in antiquis eorum libertatibus non observabuntur, praesertim novi valachi, qui aliunde huc sese transtulerunt, iterum alio ad fines Poloniae sese transferent et domicilia sua deserta relinquent. unde et ipsa arx Arwa, quae Polonis omnino vicina est, non parvum incommodi patietur.

Nam eorum interest ac etiam iuxta eorum antiqua privilegia obligati sunt armis semper bene instructis, quociescunque necessitas postulaverit, parati esse, et non solum custodiae arcis, verum etiam et limitibus huius

regni in hisce partibus cum Polonis habitis invigilare, ne vicini Poloni commetanei quidpiam ex illis clam et occulte perreptando abalienare possint, ac insuper vias omnes, quibus Poloniam versus hinc transitur, a furibus et malefactoribus, omnibus praedonum et plageariorum insolentiis custodire et praecavere, ne negotiatores seu mercatores, qui ex hoc regno in Poloniam, vel ex Polonia in hoc regnum merces inducunt et educunt, spolientur. Unde numerus tandem negotiatorum decresceret et tricesimae quoque sacratissimae maiestatis vestrae Tuordossiniensis proventus non parvum minueretur.

Praeterea, clementissime domine, maiestas vestra sacratissima proximis diebus clementer per benignum mandatum suum significare mihi dignata est: ex relatione certorum fidedignorum fidelium suorum benigne cognovisse viam illam, quae per montem Zynecensem in Poloniam ducit, per colonos arcis Arwa et comitatus Arwensis antea semper fuisse pontibus restauratam, illumque transitum nunc ob pontium illorum destructionem in tantum esse destructum, ut negotiatores illac cum suis mercibus ex Polonia in regnum hoc, et rursus e regno hoc in Poloniam commode transire nequeant, unde proventibus tricesimae Tuordossiniensis sacratissimae maiestatis vestrae multum decederet; ideoque maiestas vestra sacratissima clementer speciali suo benigno mandato mihi mandare dignata est, ut viam illam et loca pontibus necessaria restaurare et reficere curarem. Maiestas vestra sacratissima clementer scire dignetur, viam illam non moderno tempore, sed dudum antea, per priores possessores arcis Arwa neglectam et penitus fere in nihilum redactam esse, eamque iam maximis laboribus, sumptibusque in recuperanda nova reformatione plurimum indigere, quae quidem pro antiqua consuetudine, dum adhuc domini Fuggeri montanas fodinas certa quadam arendatione possiderent, semper propria eorum pensione restaurare consueverant. Prout etiam cum arcem Arwa Joannes Dubouzky possideret, in reformationem earundem viarum (quae in se per plurima loca pontium refectione indiget sesqui alterum milliare complectitur) ex camera Novizoliensi quotannis certa pensio solvebatur, prout hoc etiam moderno tempore multis liquide constat. Et licet, clementissime imperator, non exiguus sit labor et sumptuum erogatio in nova recuperatione dictarum viarum, ita quod fere etiam excellat taxam gratuitorum laborum, quam ipsi volachii secundum contributionem generalem annuatim iuxta portarum connumerationem pendere deberent, tamen pro debita eorum fidelitate et humillima subiectione sese paratos atque promptos quam humillime offerunt singulis annis propriis eorum curis, laboribus et sumptibus de novo reformare et restaurare, maiestati vestrae sacratissimae iterum atque iterum in eo quam humillime supplicantes, ut praefatam nondum ab illis exactam restantiam gratuitorum laborum eis benigne ex sua caesarea atque regia clementia relaxare et condonare, ac easdem de novo erectas possessiunculas, una cum tribus possessiunculis, videlicet Kneszy, Medzybrogy et Dubowa, quae antiqua praerogativa habent, simili libertate frui atque gaudere, illosque coadoptare, donareque ac praedictas tres possessiunculas in eorum praerogativa clementer confirmare dignetur.

Quam maiestatis vestrae sacratissimae gratiam et clementiam perpetuae fidelitatis eorum subiectione promereri studebunt.

Graciosum expectantes responsum
sacratissimae maiestatis vestrae

humilis famula
Catherina Zriny, magnifici condam
domini Francisci Turzo etc. relicta vidua.

Gagyi Jenő, Az Árvavármegyei oláh telepek kiváltságlevele (Történelmi Tár. Uj folyam XI. Budapest 1910, str. 186—198).

Čís. 16. List palatina Thurzóa ze 4. října 1614 daný Valachům Suché Hory v oravské stolici.

Nos Comes Georgius Thurzo de Bethlenfalva, regni Hung. palatinus . . . nec non de Arva perpetuus eiusdemque comitatus supremus ac perpetuus Comes et Sacratissimi Principis ac Domini Dom. Matthiae, Dei gratia electi Rom. Imperatoris . . . intimus Consiliarius et per Hungariam Locumtenens: damus pro memoria significantes tenore praesentium, quibus expedit universis, quod nos debitum habentes respectum demissae supplicationis Pauli Sculteti ac quinque colonorum Valachalium possessionis nostrae *Sucha Hora* dictae, ad arcem nostram Arva, omnino in eodem Comitatu Arvensi exstructam spectantis; considerantes et id, quod eadem possessio remote ab eadem arce nostra distaret; cum eisdem colonis conclusimus tali modo: ut videlicet ipsi per singulas angarias, a festo b. Michaelis archangeli recens elapso incipiendo, *florenos hung. octuaginta* nec non *vigesimam ovium*, *vitulum* numero *unum*, *gallinas* nro. 15, *anseres* nro. 5, *ova* nro. 50, *attagines* nro. 5, nobis, durante nostro ac haeredum nostrorum beneplacito, quotannis solvere ac pendere, *tempore necessitatis armati insurgere arcemque restaurare* debeant et teneantur: ab aliis autem oneribus, datiis et laboribus, excepta decima archiepiscopali et impositionibus publicis comitatus, ac muneralibus, tempore nuptialium, sive baptismalium solemnitatum, nec non funebrium exequiarum, quas divina prolongare velit benignitas, pro possibilitate ipsis imponendi, omnino immunes et exemptos esse volumus. Tibi vero Paulo Sculteto, haeredibusque ac posteritatibus tuis universis, eandem scultetiam, qua alias hucusque libere usus es, cum omnibus pertinentiis et utilitatibus quibuslibet, quovis nominis vocabulo vocitatis, ad eandem de iure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, sub veris eiusdem possessionis metis existentibus et habitis, *novae* nostrae *donationis titulo*, conferimus ac concedimus, perpetuo possidendam, tenendam et habendam. A qua quidem scultetia quotannis *vecturam vini* et *salis mediam*, sive pro utraque florenos hung. septemdecim cum dimidio; a mola, si eam habueris, aureos cremnicenses duos, nec non vigesimam ovium, nobis dare et praestare; item equam hybernare, tempore necessitatis insurgere, arcem restaurare; muneralia denique congrua conferre, tu, haeredesque et successores tui universi, debebitis et tene-

bimini. Metae porro eiusdem possessionis distinctae sunt isto modo: a Polonia usque cacumen montis Beszkid, qui regnum hoc Hungariae a Polonia distinguit; a meridie ad montis Carpathi summitatem; ab occidente cum Ielessnensibus; a septemtrione cum Chisne, a Chisne vicissim ad Beszkid. In quorum omnium maius robur ac testimonium, litteras hasce, sigillo nostro et manus subscriptione roboratas, eisdem sculteto et colonis Suchohornensibus dandas esse duximus et concedendas. Datum in arce nostra suprascripta Arva, die 4. Octobris, anno Domini 1614. — Comes Georgius Thurzo.

Schwartner, De scultetiis per Hungariam quondam obviis (Budín 1815), str. 167—169.

II. Listiny týkající se osad práva valašského na území rusínsko-polském.

Čís. 17. Královna Žofie dovoluje r. 1441 Valachovi Jakobci osaditi ves na půdě řečené Radoszyce v povětě sanockém.

In nomine Domini. Amen. Ad perpetuam rei memoriam... nos Zophia, Dei gratia regina Poloniae, significamus tenore praesentium, quibus expedit universis, ... quomodo cupientes locorum vastorum regni solitudines in usus deducere ... de legalitate, industria et circumspectione Jacobi alias Jakobiecz Walachi, nostri fidelis, plurimum praesumentes, sibi campum dictum Radoszycze, in districtu et terra Sanocensi situm, ... donamus perpetua donatione et in aevum, ita tamen, quod in eodem campo villam, quocunque nomine nuncupatam, quanto melius et decentius hominum convocatione debebit collocare. In qua quidem villa antefato Jakobyecz et suis legitimis successoribus conferimus scultetiam... damusque sibi et suae posteritati ad dictam scultetiam *duos mansos liberos*, *quatuor hortos*, in quibus licebit ipsum *mechanicos*, quos voluerit, *locare*, *unam tabernam* cum horto, pro eodem *molendinum*, ubi voluerit, in metis villae construere et aedificare, libenter assignamus et confirmamus perpetuo possidendum. Addicimusque insuper praedicto Jakobyecz *prata*, *pascua*, quaeque ibi consistunt. Concedimus etiam sculteto *venandi et agitandi feras* in districtu villae antefatae liberam facultatem, tali conditione adhibita et adiecta, quod de quarta parte omnium ferarum venatarum nobis aut capitaneo nostro semper tenebitur respondere. Habebit etiam scultetus in fluvio *piscandi omnibus retibus* potestatem, illo quoque specialiter expresso, quod quilibet cmetho seu incola villae praedictae, qui armenta ovium vel caprarum possidebit, circa festum sancti Stanislai, maii tempore, quolibet anno a *quolibet cento ovium* vel *caprarum* ratione census *quinque mutones* aut *capriolos* et *tres* magnos *caseos* solvere tenebitur et debebit. *Qui* vero *armenta ovium caprarumque non habebit*, ille *unum fertonem census* anni circa idem festum sancti Stanislai persolvet. A quoque censu *sextus denarius sculteto*, qui pro

tempore fuerit, et *tertius denarius* de qualibet *re iudicata* pertinebit atque cedet. Circa festum autem sancti *Adalberti sculteto quilibet* incola villae praedictae, qui armenta vel caprarum vel ovium possidebit, *edum* sive *agnellum* dabit et persolvet. Qui autem edum sive agnellum non habebit, huic in recompensam eius trium dierum laborem ad requisitionem sculteti praedicti subire et tolerare debebit et erit adstrictus. Hoc non omisso, quia scultetus prius dictae villae *ad quamlibet expeditionem generalem* et quae fieret extra metas regni, *cum arcu in equo quinque marcas valente famulabitur* et *serviet*, aut equum in eodem valore nostro capitaneo debebit dare. *Communitas* autem *cmethonum* et *incolarum* pro expeditionis iuvamine *duodecem caseos* magnos nostro capitaneo, qui pro tempore fuerit, dare sint astricti. Dum quoque ingrueret nostro capitaneo aliqua necessitas pro tuitione et defensione castri, extunc *scultetus* et *omnes Walachi* et *incolae* villae saepe dictae eidem *succurrere* et *subsidia ministrare* opportuna tenebuntur et debebunt. Eximimus etiam et perpetue *liberamus* scultetum et omnes incolas villae praedictae ab *omni iurisdictione* et *potestate* omnium nostri regni palatinis (!), castellanis, capitaneis, iudicum, subiudicum, ministerialium et officialium eorundem, ut coram ipsis aut ipsorum aliquo pro causis tam magnis quam parvis citati minime sint astricti respondere, sed tantummodo cmethones et *incolae* villae praedictae *coram* ipsorum *sculteto*, *scultetus* vero *coram nostro capitaneo*, qui pro tempore fuerit, iure eorum *ruthenico* duntaxat de se querulantibus respondere astricti sint et tenebuntur. Damus insuper antefato Jakobczowy liberam facultatem cum potestate sultetiam antefatam iure *theuthonico* locare. Quam vero sic locatam omnibus attinentiis et proventionibus universis et iuribus, ipsum ius theuthonicum concernentibus, ipse Jakobyecz et sui posteri legitimi possidebunt perpetuo et in aevum. Cmethones autem ibidem, qui locati fuerint, iure eodem utifrui et circa hoc ipsum ius per nos ac nostros successores, necnon et per capitaneos universos reservari debebunt temporibus aeviternis, prout et ceteri sculteti villarum et cmethones in districtu territorii et terrae Sanocensis, quae fundatae sunt in iure theuthonico maydeburgensi, utifruuntur et conservantur penitus nihil diminuentes. Solvere etiam ipsi cmethones de eorum laneis more aliarum villarum in iure theutonico locatarum sint astricti census et debebunt circa festa consueta cum stationibus, scultetus vero per nos et nostros successores et per capitaneos ad omnia debet admitti ad participandum more aliorum scultetorum in iure theuthonico commorantium aeviternis temporibus et in aevum — harum, quibus testimonio litterarum sigillum nostrum praesentibus est appensum. Actum et datum in castro Beczensi dominico die ipso visitationis Mariae virginis intactae anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo primo, praesentibus testibus magnificis . . . .

Hruševśkyj, Матеріали до історії суспільно-політичних і економічних відносин західньої України (Записки Наук. Товар. ім. Шевченка, LXIII, 1905, str. 37—39).

Čís. 18. Král Jan Albrecht dává 29. září 1499 Jackowiczovi knezovstvo v Derevně a Koble ve staroství samborském.

In nomine Domini. Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Nos Joannes Albertus, Dei gratia rex Poloniae, supremus dux Lithwaniae . . . etc . . ., significamus tenore praesentium, quibus expedit universis . . . quomodo volentes villam nostram *novae locationis Derewno* dictam, circa fluvium Brzezniczka iacentem, ampliare sylvarum extirpatione, locare ad aliam villam nostram *Coblo* nuncupatam, *diu locatam*, ad meliorem conditionem reducere, in districtu *Samboriensi* sitam, considerantes etiam industriam providi Jaczkowicz, ad hominum vocationem et meliorem collocationem earundem villarum satis idoneum, scultetii seu kniasthwo in dictis villis Derewno et Koblo sibi et eius successoribus perpetuis temporibus tenendi, possidendi pacifice et quiete, vendendi et in usus suos beneplacitos convertendi dedimus, donavimus et concessimus gratiose praesentibus litteris nostris damusque sibi omnimodam facultatem et suis successoribus dictas sylvas extirpandi et excidendi ad ampliandas villas praefatas Derewno et Koblo, homines ad libertatem vocandi. Quibus quidem hominibus, taliter vocatis seu vocandis, dictarum sylvarum *liberum usumfructum* damus et concedimus et praesertim villae Derewno incipientes a fluvio Cathilimiecz usque ad pomarium dictum Lieniow, transeundo ad summitatem dicti fluvii Brzezniczka, usque ad montem Krzemien, in quibus sylvis pecora et pecudes ac alias utilitates habere possunt, sine tamen damno aliarum villarum. Hominibus vero in eadem villa Derewno collocatis vel collocandis damus *quindecim annos libertatis*, absolventes ipsos interea temporis ab omni labore, tributo, datione. Libertate vero expirata incolae villae eiusdem *secundum ius valachicum* et *more aliarum villarum* nobis *labores exercere tributaque* et *dationes solvere* tenebuntur et eodem *iure valachico gaudere* debent. Ut autem praefatus Jaczko ad collocationem villae ipsius Drewno et villae diu locatae Koblo maiorem adhibeat operam, damus sibi in eisdem scultetiis per *unam aream* integram, alias dworziscze. Concedimusque sibi in eadem villa novae locationis Derewno dicta *molendinum* erigendi, in quo duntaxat villae eiusdem incolae molere debent, de quo ipse et sui successores emolumenta percipient. Adiungimus sibi etiam ibidem in eadem villa Derewno *tabernam*. Expirata vero libertate de incolis villae praefatae *tertiam partem* ipse scultetus omnium dationum, videlicet agnorum, porcorum, *columbationes consuetas*, *tortas* et aliarum rerum habebit et percipiet, suique successores habebunt ac possidebunt ac percipient iuxta aliorum kniazionum in aliis bonis consuetudinem. Cui etiam homines villae praefatae Derewno et suis successoribus post annos libertatis in anno quolibet *duos dies* laborare tenebuntur, unum arare et alterum falcastrare, cetera vero quae ad scultetiam in Koblo ex antiquo pertinentia et percipiet et habebit suique successores habebunt et percipient iuxta consuetudinem. De quibus quidem scultetiis praefatus Jaczko et sui successores *ad quamlibet expeditionem bellicam in duobus equis bonis, cum arcu* et *sagittis*, nobis et successoribus nostris servire tenebitur et tenebuntur. In cuius rei testimonium signetum nostrum anulare, quod praesens (sic!) sigillis nostris maiori-

bus absentibus, uti cum (?) praesentibus est subappensum. Actum Cracoviae die dominico festi s. Michaelis archangeli anno Domini millesimo quadringentesimo[1]) nonagesimo nono, regni vero nostri anno octavo, praesentibus magnificis et generosis . . .

Hruševškyj, Матеріали, str. 64 a 65 (Зап. Наук. Тов. ім. Шевч. LXIV, 1905).

Čís. 19. Zbigniew ze Sienna Sieneński převádí ves Wisloczek s práva německého na valašské. V Rymanově dne 28. srpna 1512.

In nomine Domini Amen. Na wieczną pamiątkę. Abowiem kożde sprawy pochodzące za czasem z pamięci ludzkiej prędko wypadają i giną, gdyby za staraniem pisanem świadectwem, aby nigdy nie było umiekczono(!). A przetoż ja Zbigniew z Sienna Sienenski w Rymanowie i w Wisłoczku pan i dziedzic, chcąc dóbr moich pożytki widzieć osobliwze i obfitsze dla ustawicznych próźb i inszych usilności i rzędzenia poddanych w przerzeczonej wsi Wisłoczku, dałem za uczciwe zasługi wójtostwo albo szołtystwo szlachetnemu Ferensowi Kulczyckiemu, słudze swemu i jego własnym potomkom. Do tego wójtostwa albo szołtystwa dałem i daję niniejszem pisaniem mojem temuż to szlachetnemu Ferensowi i jego potomkom w tejże wsi po jednej stronie rol dwa łany, także i po drugiej stronie rol dwa łany, we wszitkim wolne. Także dałem też łan nawsia podłuż wszytkiej wsi wymierzyć, kędyby pożytki sobie czynić mógł, i to mu ze wszytkim prawem, państwem, dochodami daję wiecznem czasem. Na temże nawsiu, kędyby sobie i potomkowi swemu mógł postawić i zbudować karczmy, młyny, sadzawki i owszem na swoje pożytki, jakowe się mu będą zdały, obrócić, wolno mu będzie to. Potem też dałem temuż szlachetnemu Ferensowi i potomkom jego na szarwarek gromady do młyna, gdyby tego była potrzeba, bydłem i pieszą winni robić. A gdyby ten młyn mleć tą małą wodą nie zmagał, powinna się gromada pierwej będzie zgodzić z temże to Ferensem i z potomkiem jego; toż im wolno będzie na inszy młyn nieść mleć. Nad to też kmiecie rzeczonej wsi Wisłoczka powinni są i powinni będą temuż to Ferensowi i potomkom jego dawać pocztę kożdy z nich dla uczciwości dwóje chleba i dwa kogutcy, a to dwakroć do roku, to jest na Narodzenie Boże i na Wielkanoc. A o Zielonych Świątkach powinni mu będą dawać po kopie wróblów albo ptaków, albo po dwoje kur. A roboty powinni mu będą i potomkom jego po dniowi wszelakiej roboty robić bydłem i pieszo i powinni mu też będą i potomkom jego chłopi wszyscy na kilka mil czasu potrzeby posługę odprawić bydłem i pieszo. Straż też mu gromada wedle potrzeby odprawować powinna zawsze będzie, tak też i potomkom jego. Do tego też nabożeństwu dogadzając i dosyć czyniąc, pozwalam temuż Ferencowi wymierzyć sobie dla popowstwa z jednej strony rol puł łanu, a z drugiej strony także puł łanu we wszytkim wolne, na którym popowstwie

---

[1]) U Hruševkého, u. m., quingentesimo bez opravy a poznámky, nalézá-li se snad chyba tato v Kor. metr., odkud listina ta opsána.

wolno mu będzie podług upodobania swego baitka dla nabożeństwa chować.

A zaś kmiecie powinni mnie będą i potomkowi memu dawać na każdy rok z pułłanku i na drugą stronę będącego pułłanku, jako tego jest obyczaj, trzy barany i jeden ser i jeden poprąg, a to przed Świątkami. A któryby chłop baranów nie miał, powinien będzie siedm groszy dać za barana a z świni dziesiętego wieprza — i wszytka gromada powinni będą dawać jedną gunię. A któryby chłop chował trzody owiec, powinien mi będzie dać dwudziestego barana a ode sta owiec jedną gunię. A z tych baranów powinien będę i potomek mój powinien będzie dawać temuż to Ferensowi i potomkowi jego czasy wiecznemi z mej dani trzeciego barana i trzeciego wieprza na kożdy rok. A zaś na świętego Jakuba powinien mi będzie każdy chłop dać po pięci groszy, a czasu wojny powinni będą dać po ośmi groszy, a (w) Wielkąnoc kożdy kmieć powinien mi będzie dać jedno jagniątko albo koźlątko. Zaś na zbór kożdy kmieć powinien będzie dawać jeden ser, któryby stał za groszy cztery, jeden poprąg. A gdyby się trafiło Panu do nich przy(j)echać, powinni go będą potrzebami wszelakiemi na kuchnią opatrować. Do tegoż jeszcze wszytka gromada powinna mi będzie robić pietnaście fór do roku. Nic sobie wiencej powinności z tej wsi Wisłoczka z poddanych nie zachowując, jeno te powinności wyżej opisane i pomienione, z tej to wsi rzeczonej wieś Wisłoczek, a niegdy Miedzyrzecze rzeczoną (!), która przez urodzonego niegdy Iwana z Goraja i z Kielec dziedzica, przodka mego, *była w prawie niemieckim* roku Pańskiego tysiącznego trzechsetnego pierwszego jest zasadzona i w którym prawie aż do tego czasu siedzi, z rzeczonega *prawa niemieckiego tęto wieś* wyzwoliwszy, *na prawo wałaskie przeniosłem* i przemieniam niniejszym pisaniem mojem. Na które prawo wałaskie pozwalam temu Ferencowi i potomkowi jego gromadę sądzić, obrawszy sobie całe prawo wedlug zwyczaju praw wałaskich ze wszytkiemi wolnościami, sposobami, państwami i artikulami, one trzymać i używać, zachować, jako w niszych[1]) wsiach bywało, starodawna trzymano i zachowano. A to więcej dogadzając i dosyć czyniąc za zasługi uczciwe, dając temuż to Ferencowi i potomkom jego ze wszytkim porządkiem i posłuszeństwem gromadę wszytką jako osajcy, nigdy mu chłopa z posłuszeństva nie wyimować. co to obiecuję i potomka mego dla dotrzymania obowiązuję, zachować tego szlachetnego Ferenca Kulczyckiego i potomka jego, ktore(mu) to wójtostwo ze wszytkiemi jego mianowanemi pożytki z tem prawem daję i daruję któremu też to pozwalam przedać, dać, darować i frymarczyć, abo na jaki pożytek by mu się to mogło zdać, obrócić, onemu to zawsze i potomkowi jego wolno będzie. A dla lepszej wiary i pewniejszego świadectwa pieczęć moja własna na sznurze jest zawieszona. Działo się i dań w Rymanowie w dzień świętego Augustina roku od Narodzenia Syna Bożego tysiącznego pięćsetnego dwunastego.

Długopolski, Przyczynki do osadnictwa wołoskiego w Karpatach (Sprawozdanie kierownika c. k. filii gimnaz. św. Jacka w Krakowie za rok szkolny 1915—16), str. 19 a 20.

[1]) Má býti patrně *inszych*.

Čís. 20. Petr Kmita dovoluje 26. května 1513 soltysovi Vančovi osaditi vesnici Ropienku na Sanocku a zapisuje mu v ní kňazovstvo za 200 zl.

In nomine Domini. Amen. Ad perpetuam rei memoriam . . . Nos Petrus Kmitha de Wysnicze, capitaneus praemisliensis, heres oppidi Lesko, significamus tenore praesentium . . . , quomodo cupientes bona nostra per extirpationem silvarum augmentare, provido *Waniczo* sculteto de villa Wanczowa advocatiam seu sculletiam in torrente nuncupato Ropienka pro duodecim [1]) florenis pecuniae communis et numeri polonicalis in regno consueti in totum *vendidimus*. Cuius limites vel granicies antique descripti patebunt: videlicet a vado dicti torrentis usque ad limites dictos Stankowskie et Zawadtka usque ad Chwaniow. Qui quidem Wanczo in eo torrente dicto Ropienka *villam iure walahico gaudentem radicitus locare* debet, alteri tamen loco in post pro competenti locatione non nocendo, neque ceteros limites tali locatione praepediendo. Occasione cuius locationis praefato Wanczo ac successoribus suis legitimis *unum laneum* ad colendum sibi liberum in perpetuum damus, donamus, ubi ei placuerit, radicitus eradicandi; damusque eidem in et super nominato torrente in loco competenti, ut moris est, in metis advocatiae *molendinum liberum* cum *mordaciis* ac *stapaniis ffoliussh*, similiter *tabernam liberam*, concedimus etiam ipsi *extremitates* alias *obszary* cum *hortulanis* et *demensuratis* alias *pomierky*, ita quod dum *cmeto unam emensuratam* habuerit, illic *pro sculteto* dicto *duae* emensuratae alias pomierky esse debent, absque tamen praeiudicio et gravatione cmetonum. Admittimus etiam sibi *artifices* cuiuscunque artis libere locandos, item *libera mellificia* eidem admittimus tantum, quantum habere poterit, et similiter *in nostris silvis* duntaxat pro ipsius *usufructu libertatem* concedimus. Cui quidem advocato et omnibus incolis suis ratione promptioris locationis a festo sancti Martini proxime futuro vel ab eo etiam tempore, quo aliquis cmetonum in ea villa locatus fuerit, ad decursum *viginti quatuor annorum* se sequentium ipsam plenariam *libertatem ab omnibus datiis, laboribus, censibus, proventibus*, quibuscunque vocitentur nominibus, concedimus. In qua vero villa nostra praedicta quilibet kmeto in agro vel laneo aut medietate lanei emensurati, alias *na wymiernym łanie* residentes ipsa libertate superius emanata effluxa et expirata de *laneo* nobis et nostris successoribus *annuatim* per *quatuor agnos* dare et contribuere tenebuntur, pro *extorsione* vero *bellica* quilibet eorum de laneo *fertonem* dare tenebitur. Et ipsi cmethones cum honore ad sculletiam *bis in anno* ibunt videlicet *sertas* (!) [2]) pro festo Nativitatis Domini, secundo vero pro sacro Paschae; similiter *quilibet cmetonum* eidem *sculteto duos dies* in *anno laborare* debent et tenebuntur, item unum metere et alium falcastrare. Absolvimus etiam eundem a qualibet bellica expeditione. Ceterum omnes incolae eiusdem villae proventum poenarum nobis et nostris successoribus, ut aliae villae

---

[1]) Místo duodecim státi má bezpochyby ducentis. Vydavatel nepřímo to naznačuje v regestu privilegia.

[2]) Má býti patrně tortas.

contribuunt, annuatim tempore solito contribuere tenebuntur, de quibus etiam proventibus poenarum idem scultetus nullam partem habiturus, duntaxat *tertiam partem poenae* iudicatae obtinebit. Qui quidem incolae dictae villae nullo alio tantum ipso *iure walachico* gaudebunt et ipsi cmetones nullibi et coram nullo alio nisi in villa eorum dicta *coram suo sculteto iudicabuntur* et contra se querulantibus ibidem obiecta respondere debent; et ipsorum similiter scultetus coram nullo alio tantum coram nobis vel nostris successoribus aut iudicio nostro generali, dum nostro sigillo et litteris nostris citatus fuerit, tunc primo iure dicto walachico in et super ipsum deponentem querelam parebit et respondebit. Concedimus etiam ipsi sculteto nostro quemlibet ad villam nostram venire volentem libere suscipi, *demptis quatuor causis et articulis*, ut *fur*, *deceptor*, *falsificator* et *incensor*, quibus residendi locus nullibi admittitur, verum tamen omnes alios advenientes a quibusvis angariis et inquietationibus tueri, defendere volumus, promittimus id ipsum tenere ... Insuper *praefato sculteto* ac eius successoribus in dicta nostra villa *in omnibus causis* tam *criminalibus quam capitalibus iudicandum*, sententiandum et condemnandum secundum *quod ius walachicum* exigit et postulat, eandem facultatem concedimus et admittimus ... Actum et datum in Lesko feria quinta ipso die festo corporis Christi anno Domini millesimo quingentesimo tredecimo ...

Hruševśkyj, Матеріали, čís. LXX, str. 75 a 76.

Čís. 21. Král Zikmund potvrzuje dne 24. června 1519 šlechtice Ilju v kňazovstvu vesnice Volča v povětě samborském.

In nomine Domini. Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Nos Sigismundus Dei gratia rex Poloniae etc. significamus tenore praesentium ..., quia expositum est nobis nomine *nobilis Eliae* de villa nostra valachica Wołcza ad capitaneatum tenutamque Samboriensem pertinente et spectante, quomodo ipse idem Elias praefatam villam Wołcza, in *desertis* positam montibus, possessionatam effecit, supplicatumque est nobis, ut sibi novum privilegium nostrum in et super dictam scultetiam vulgariter kniastwo nuncupatam dare et concedere dignaremur. Nos attendentes eius magnos et longi temporis labores, quos, ut accepimus, in situatione et locatione villae praefatae Wołcza pertulit, supplicationibus pro eodem Elia ad nos factis benigniter annuentes, sibi et suae legitimae posteritati *scultetiam alias kniastwo*, quam seu quod hactenus possidebat et possidet de praesenti in villa praefata Wołcza, de certa scientia et speciali gratia regia nostra dandum et conferendum duximus damusque et conferimus praesentibus in perpetuum, dando nihilominus eidem Eliae et suae legitimae posteritati *villam praefatam*, in quantum non esset cum damno et praeiudicio aliorum bonorum et villarum tam nostrarum regalium quam subditorum quorumcunque nostrorum, *augendi et possessionatam efficiendi*, *agros et prata extirpandi* ac *molendinum construendi*, per ipsum Eliam ac suam legitimam posteritatem scultetiam praefatam alias kniastwo in praenominata villa Wołcza *cum una area integra* alias *dworzyszcze*, necnon cum omnibus

et singulis agris et pratis, quos et quae antea possidebat et in praesentiam pacifice possidet, quorum s.tum et cognomina hic pro exprimendis haberi volumus, ad dictam scultetiam iuste et legitime spectantibus et pertinentibus cumque *laboribus, tortis* de consuetudine scultetis pro solennitatibus sacri Paschae et Natales (!) Domini dari et contribui solitis, *dempta* tamen *tertia parte dationum* nostrarum et generaliter cum omnibus et singulis dictae scultetiae utilitatibus, fructibus et proventibus tenendam, habendam, regendam, utifruendam, pacifice et quiete possidendam ac in usus suos beneplacitos (*nostro tamen consensu prius requisito et obtento*, iuribus, servitiis nostris consuetis salvis durantibus) convertendam in perpetuum, tenore praesentium mediante. In cuius rei fidem et testimonium sigillum nostrum praesentibus est subappensum. Actum Cracoviae feria sexta ipso die festi sancti Joannis Baptistae anno domini millesimo quingentesimo decimo nono . . . . .

Hruševśkyj, Матеріали, čís. LXXIII, str. 81—83 (Зап. Наук. Тов. ім. Шевч. LXIV, 1905).

Čís. 22. **Král Zikmund I. vydává r. 1532 lokační privilej na ves Nanowa v kraji sanockém.**

In nomine Domini Amen . . . Nos Sigismundus, Dei gratia rex Poloniae . . . Significamus tenore praesentium . . . quia nos bona castri nostri et capitaneatus Premysliensis augere cupientes, torrentem dictum Stebnijczek cum silvis adiacentibus, una cum mericis alias z obschari, ad locandum et erigendum illic villam *juris valachici*, more aliarum villarum valachicarum ad ipsum capitaneatum pertinentium, nobili Michailo iam pridem dedimus et assignavimus. Cuius villae granicies erunt incipiendo a laneo vulgariter *Camijenni Dijel* transibuntque *Dijelem wirchem hrelowim* per torrentem . . . usque ad *Polijanam Zachaijcam* et *Nanow Dijel*, exindeque pervenient ad Camijenni Dijel, unde ortum habent, ita tamen, ut limites seu granicies villae ipsius non noceant neque obesse debeant villis aliis illic in posterum locandis. Quia vero incolis in eadem villa praefata locandis dederamus *libertatem viginti annorum* ab omnibus datiis et censibus nostris, quorum viginti annorum *sedecim anni iam defluxerunt et expiraverunt*, restantibus duntaxat quatuor annis eiusdem libertatis, ideo praefatos incolas eiusdem villae per hos residuos quatuor annos a data praesentium computandos, conservandos duximus et harum serie conservamus in primaeva eorum libertate, ita ut post decursum dictorum quatuor annorum omnes iam tandem et singuli incolae eiusdem villae nobis et successoribus nostris censuare omnesque datias dare, quas villae aliae regales solvere antiquitus consueverunt, solvere et dare tenebuntur . . . . Cuius quidem villae advocatiam seu scultetiam cum duabus areis alias dworziszcza agri, quem ipsi ad culturam earundem arearum alias *na wzór* seu praedium adiungimus, ac etiam cum obschary, qui non essent agris cmethonum nocivi. — Damus etiam *medium laneum agri pro ecclesia alias na czerkew*, in quo agro *baitko* residens, solvet nobis et successoribus nostris,

prout solvunt alii baitkones. Poterit etiam ipse scultetus pro sua utilitate construere et aedificare in eadem haereditate molendinum, tabernam et hortulanos, ita tamen, quod ipsi hortulani non noceant agris et areis alias *dworzyszczom cmethonum* seu incolarum villae. Habebit etiam ipse scultetus libera sua *mellificia, prensuras piscium* et *aucupationes* atque *tertiam partem* omnium et singulorum *proventuum et obventionum* de hac villa provenientium more aliorum sculfetorum. Quae omnia et singula hic descripta ipse scultetus et eius successores cum hac ipsa scultetia tenebit, habebit possidebitque perpetue et in aevum ac commutare vendereque poterit, consensu tamen nostro vel successorum nostrorum ad hoc speciali . . . *Scultetus* tamen villae ipsius quilibet tenebitur et *erit astrictus pro coquina castri nostri Premysliensis annuatim solvere duodecim agnos, temporeque belli servire in uno equo bono cum arcu et sagittis bene ornatus* nobis successoribusque nostris capitaneisque Premysliensibus temporibus perpetuis. Damus insuper eidem sculteto et successoribus eius *labores* post incolas villae ipsius *tres dies* ac etiam obventiones alias *poczatka*, quae aliis scultetis dari solita est ab antiquo. Insuper pollicemur, quod incolae villae eiusdem non alio *iure* nisi ipso *valachico* a nobis et successoribus nostris capitaneisque Premysliensibus iudicabuntur in eoque conservabuntur temporibus perpetuis sicut alii cmethones in aliis villis nostris regiis conservantur. Nec coram ullo iudice respondebunt nisi coram ipso advocato suo aut coram capitaneo Premysliensi vel eius vices gerentibus perpetuo et in aevum. In cuius rei testimonium sigillum nostrum est praesentibus appensum. Datum Cracoviae feria sexta die Sancti Francisci anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo secundo . . .

Al. hr. Stadnicki, Zbiór dokumentów, str. 38 a 39.

Čís. 23. Král Zikmund August III. zůstavuje šlechtice Strutyňské, Ileszewicze a jiné osoby v držbě vojtovstva (kňazovstva) v osadě Wielki Potok (v l. 1754, 1760, 1762 a pozd.).

August Trzeci. z Bożey łaski Król Polski, Wielki Xiążę Litewski, Ruski, Pruski, Mazowiecki, Żmudzki, Kijowski, Wołyński, Podolski, Podlaski, Inflantski, Smoleński, Siewierski y Czerniechowski a dziedziczny Xiążę Saski y Elektor. Oznaymuiemy ninieyszym listem Naszym wszem w obec y każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy. Iż supplikowano Nam iest imieniem Szlachetnych Stefana, Jana, Teodora Strutyńskich y Grzegorza Ileszewicza, tudzież Szlachetnych Stefana Zapotockiego, Grzegorza, Jana Nanoskich y Jacentego Muraszkiewicza, abyśmy onych y małżonki ich przy possessyi y używaniu wojtostwa we wsi *Wielki Potok* nazwaney *do ekonomyi* Naszey *Samborskiey, krainie gożdeckiey* należącey, będącego z dwoma łanami, dolnym i gornym, młynami, karczmami, jako zdawna tegoż woytowstwa uprzywilejowanych possessorow, a niedawno pogorzałych zachować raczyli, y im nowy przywiley dali. Przeto My do pomienionej suppliki wzwyż przerzeczonych łaskawie przychylaiąc się y maiąc osobliwszy wzgląd na pogorzelców, a oraz stosuiąc się do kon-

stytucyi koronnych, o pogorzelcach uchwalonych: tychże Szlachetnych Stefana, Jana, Teodora Strutyńskich, y Grzegorza Ileszewicza, także małżonki ich przy possessyi łanu dolnego; a Szlachetnych Stefana Zapotockiego, Grzegorza, Jana Nanoskich, y Jacentego Muraszkiewicza tudzież małżonki ich przy łanie gornym zachować umyśliliśmy, jakoż ninieyszym listem przywileiem Naszym zachowuiemy. Podług ktorego przywileju y zachowania Naszego ninieyszego pomienione woytostwo z dwoma łanami, budynkami, młynami, karczmami, foluszem, pasiekami, polami, rolami, łąkami, pastwiskami, ogrodami, borami, lasami, obszarami, sadzawkami y ze wszytkiemi do niego teraz y zdawna należącymi przyległościami, tudzież z koladkami, nadsadkami od gromad należącymi, y ze wszytkiemi z tego woytostwa dochodami, pożytkami, także wolnościami z prawa pospolitego woytom służącymi, y z wolnym używaniem tego wszystkiego będą trzymać, onego używać, y w possessyi swoiey mieć aż do ostatniego kresu życia swego. Obiecuiemy im przytym Naszym y Nayiasnieyszych Następców Naszych imieniem, iż ich y małżonki onych od używania y possessyi pomienionego woytostwa każdego z osobna łanu nieoddalemy, ani komu innemu oddalić pozwolemy, ale ich wcale przy swoiey części tegoż woytostwa zachowamy, i Nayiaśnieysi Następcy Nasi zachowaią. Tak iednak aby ci wzwyż przerzeczeni possessorowie zadosyć powinnościom tym, ktore na nich prawo y konstytucye koronne włożyły, czynili co rocznie. Po ktorym dość uczynieniu żadnych innych ciężarów, poborów i podatków niesłusznych etc: ani Nam, ani Rzeczypospolitey, ani administratorowi teraźnieyszemu, ani innym na potym administratorom będącym płacić nie maią. Także żadnych robot, zaciągów ani czynszów, y innych powinności ani żołnierzów stanowiskiem, przechodem noclegiem podeymować, ani im stacyi żadnych dawać ani chlebów naymnieyszych składać y żadnych innych ciężarów żołnierskich ponosić nie będą powinni, od czego ich podług konstytucyi koronnych uwalniamy, a poddanym Naszym tamteyszym, aby za nich to wszystko podeymowali y pełnili, rozkazuiemy; Prawa Nasze Królewskie, Rzeczy pospolitey y Kościola świętego katholickiego rzymskiego w cale zachowuiąc. Na co dla lepszey wiary, wagi y waloru, ręką Naszą podpisawszy pieczęć koronną przycisnąć rozkazaliśmy. Dan w *Warszawie* dnia XIII miesiąca Grudnia roku Pańskiego MDCCLIV. Panowania Naszego XXII roku.

August Król.

Joannes Kłosowski, Canonicus Cathedralis Premisliensis, Sacrae Regiae Maiestatis Secretarius m. p.

Nápisy na druhé straně aktu:

Procancellariatu Illustrissimi Excellentissimi et Reverendissimi Domini Michaelis Comitis de Granow Wodzicki, Decani Cathedralis Cervenensis et Clarae Tumbae Procancellarij Regni sigllatum.

In castro Premysliensi ad personalem oblationem Nobilium Hrehory de Ternowo Nanowski et Joannis Strutyński privilegium conservationis circa advocatiam Potok Wielki per Sacram Regiam Maiestatem benigniter

collatum, introcontentum, officium praesens castrense capitaneale Premisliense suscepit et induxit idque sub actu feria quinta post festum Sanctorum Trium Regum proxima anno Domini 1775to.

Productum in Commissione Sacrae Regiae Maiestatis in Sambor die 26ta Septembris anno Domini 1760mo. P. C. Zapolski Jego Królewskiej Mości Kommissarz. P. N. Baro de Gartenberg Jego Królewskiej Mości Kommissarz m. p.

Productum in Commissione Sacrae Regiae Maiestatis Samboriae die 28. Augusti 1762. Jan Benjamin Steinhauser, Kommissarz Jego Król. Mości. P. C. Zapolski, Kommisarz J. Król Mości, m. p.

Productum circa revisionem Jurium in Oeconomia Samboriensi die 25. May 1766 anno. Tomasz Uruski eiusdem Oeconomiae Samboriensis Plenipotens m. p.

Productum die 13. July 1774 anno Jan N. Dobrowolski m. p.

Productum et ingrossatum sub revisione iurium und gefunden worden, daß nicht auf die Söhne, welche solche Taufnahmen, wie ihre Väter führen, das Privilegium lautet, sondern auf die 8 inspezifierten Individuen, welche alt und Väter sind. *Lenina wielka* den 21. September 1779. Johann Nep. Templ m. p. Dom. Adm. Calcul.

Uveřejnil Fr. Wolański v Dodatku tygodn. przy Gazecie Lwowskiej 1855, čís. 44.

III. Valaši těšínští a moravští.

Čís. 24. **Pán ze Žerotína odevzdává svému poddanému Ondřejovi Majerovi k dědičnému užívání vrch Lešči. V Rožnově r. 1664.**

Já Bernard Ferdinand svobodný pán z Žerotína, dědičný pán na Meziříčí, Krasně a Rožnově, též Jeho osvícenej arciknížecí Milosti Pána Karla Josefa [1]) radda a soudce manský při soudu manském: známo činím tímto listem obecně přede všemi a zvláště tu, kdeby toho potřeba ukazovala, že na žádost snažnú a pilné pohledávání Andráše Majera poddaného mého, prodal jsem a mocí listu tohoto oddávám jemu jeden vrch jménem Lešči ve všech mezech, terminoch a v tom způsobu, jak někdy pominulých let jej držel poddaný můj jmenovitě Václav Stoklasa spolu se salašami, pastviskami a spodky, které k tomu vrchu Lešči náležejí, nynějším a budoucím k dědičnému držení a užívání bez všelijakej překážky jak mne tak erbův Mých i jednoho každého, a to nyní na časy budoucí a věčné, tak že bude moci na tom vrchu Lešči, bez všelijakého platu dávání, činžu a taxovaní všelijaký dobytek pásti. sena dělati, i jinú živnost v pasení dobytka všelijakého provozovati. A poněvadž již na předjmenovaném Lešči i ve všech obmezených terminoch pro pasení statku valašského, pastvisk by nedostatek

---

[1]) Arcikníže Karel Josef byl r. 1663—64 olomouckým biskupem; zemřel v mladistvém věku.

mít nemohl,[1]) tehdy podle *míšení s valachy i v jiných javořinách* a vrších mých panských, pastviska míti bude, a z toho daň poloviční toliko jak on tak potomkové a erbové jeho i všickni toho vrchu držitelé, do důchodův mých panských na časy nynější i budoucí odvozovati bude.

Nadto ještě milostivé povolení dávám již z vrchu psanému Andreašovi Majer, potomkům a erbům jeho i všem držitelům tohoto vrchu Lešči nynějším a budoucím; jestli že by pro nějakú nemožnost vrch jmenovaný Lešči držeti nemohl, aby moc měl, jak se mu nejlépeji zdáti bude, mocí listu tohoto odprodati, a jakýmžkoli způsobem jej jinému disponirovati. Pakli že by jemu od kterýchkoli mých poddaných na tom vrchu Lešči z závisti nebo ze zpúry a nevděčnosti jaká škoda se činila, tehdy bude moci jak on Andreáš Majer, tak potomkové a erbové jeho, jakožto dědiční držitelé toho vrchu Lešči na toho sobě stížnost vésti, a buďto mně neb ouředníku panství zdejšího ve známost uvésti. Ten a takový, kdož by se toho opovážil, má pokutu do důchodův zdejších dvacetmi tolary širokými trestán býti a škodu učiněnou držiteli toho vrchu Lešči podle dobrovolnej vůle jejich a uznání, takovú škodu zaplatiti. Čehož na potvrzení tohoto mého milostivého naddání a obdarování, aby mohlo stále a neporušené, bez překážky jak mne tak erbův a potomkův mých pánův a držitelův panství Meziříčského a Rožnovského nyní i na časy budoucí a věčné býti a zůstati. Pro lepší pak toho všeho jistotu a zdržení, že jest tomu tak, dekret[2]) můj vlastní k tomu listu dal jsem přitisknouti, svou vlastní rukú se podepišíce. Jehož jest datum v Rožnově dne 19. března A. 1664.

Bernard Ferdinand (L. S.) P. Zierotina.

Sborník Mus. Společnosti ve Val. Meziříčí, čís. 14 (z r. 1911), str. 2 (ze článku Jos. Koláčka Založení Hutiska a jeho fojtství).

Čís. 25. Hr. s Opersdorfu dává r. 1677 bratřím Šebestům na panství frýdeckém vrch Lysá v dědičné užívání.

Já Franc Eusebius hrabě z Oprsdorfu na H. Hlohově, Frýdku a zámku Ratiboři známo činíme, že . . . jsou před nás předstoupili Jan a Martin vlastní bratři Šebestové z panství Frýdeckého . . . se vší unížeností nás prosíce, abychom jim ten vrch řečený Lysá, který předešle Bartek a Krasula z dědiny Krásné v užívání měl, . . . na věčné časy v *dědičné* užívání pustili . . . Kdež vidouc my uníženou žádost jejich slušnou (!) bejti vzlášť vědouc o tom, že nám to na žádnou škodu nejní, nýbrž k rozšíření regalií našich se vztahuje, nadto o tom jistou zprávu maje, jak předkové téhož Jana a Martina . . . tak také i oni proti vrchnosti svej věrně a chvalitebně se chovali, v potu tváří chleba těžce dobejvali, k uníženým prosbám jejich nakloněni jsouc tak činíme, a vejš psaným . . . vlastním bratrům Šebestům erbům jejich . . . vrch řečený Lysá od nás i od erbův našich . . . *v dědičné* užívání a na věčné časy pouštíme, s kterýmžto vrchem, kdy nám dle staro-

---

[1]) Má být patrně: *mohl.*
[2]) Má býti: *sekret.*

dávného zvyčaje podle jiných valachův *při vrubě z dobytka valašského* úplatek za desátek, tolikéž plat, jak se předešle spravoval, do rentův našich Frýdeckých spraví, jakž také z hovězího dobytka od páše . . . plat náležitý odevzdají, budú moci, takový vrch odprodati, zastaviti . . . a jak vlastním učiniti i nechati . . ., však těm povinnostem, mišaníkům (!), platům které se vejš (jmenovaly a kdyby) grunty jejich k prodaji spolu (s) tímto vrchem Lysú přišly, obyčejnému auffanku beze škody. Za kterýžto vrch . . . . Jan a Martin . . . Šebestové Bartkovi Krasulovi na ten čas fojtu Krásenskému 40 zlatých slezských přinavrátili a do rentův našich Frýdeckých 30 zlatých slezských v hotově poodložili a náležitě a docela ten vrch zaplatili. Tomu na svědomí . . . jsme se . . . rukú vlastní podepsali a pečeť naši přivěsiti kázali . . . Na zámku Frýd. 28. sept. L. |P. 1677 počítajíc. Franc hrabě z Oprsdorfu. |

Z článku V. Praskova „Valaši na Frýdecku" (Věstník Mat. Opavské r. 1895, str. 5).

Čís. 26. Hr. z Opersdorfu dává r. 1688 vrch Lysá v dědičné užívání fojtovi janovskému Ondřejovi.

Já Franc Eusebius hrabě z Opersdorfu na Horním Hlohově, Frýdku a zámku Ratiboři . . . známo činím, že jest přede mne předstoupil Ondřej fojt Janovský . . . a mne poníženě žádal, že bych jemu tu milost prokázati a ten *vrch Lysá řečený v dědičné* užívání k páši dobytkův pustiti chtěl. Kdež vidouc já žádost jeho slušnou bejti, vzlášť vědouc o tom, že mně to pánu nynějšímu i budoucím potomkům mým . . . k žádné škodě není, nýbrž k rozšíření regalií se vztahuje, tak činím a vejš psanému Ondřejovi fojtovi, erbům . . . . jeho i jednomu každému, kdožby sobě tento list pořádně odevzdaný měl, vejš dotčený vrch tak, jak se jemu za poručením mým od polesného *a vojvody v přítomnosti osob z ouřadu valašského* nazdél 80, všíř 40 štvrtí vyměřilo a k páši dobytkův vykázalo, v dědičné užívání pouštím, však s tím jadrným vyminěním platu toho, který od starodávna z daní aneb desátkův od dobytka valašského, tolikéž od pasení krav každoročně do rentův mých Frýdeckých přichází a přináleží, jakž také mišaníkův. Týmž způsobem kdyby tento vrch ku prodaji přišel obyčejnému *zdavnému*. všelijak beze škody. A když častopsaný Ondřej . . . a erbové jeho . . . mně pánu nynějšímu . . . a potomkům mým . . . zadosti učinějí, budú moci, takový vrch zaměniti, zastaviti odporučiti . . . a jako se svým vlastním dle urbarium a libosti jejich činiti a nechati, toliko předepsaným platům a povinnostem a . . . zdavnému beze škody. Za kterýžto vrch má dáti 30 tol. hned polovici, 15 a v roku příštím 1689 na sv. Jiří též 15 tol. slez. A pro lepší jistotu k tomuto listu pečeť mou přirozenou hraběcí přivěsiti sem poručil, a vlastní rukou se podepsal. Na zámku Frýd. 18. oct. roku 1688. Franc hrabě z Opersdorfu.

Tento list na Frýdku 15. října 1708 Franc hrabě Pražma Ondřejovi fojtovi Janovskému obnovil a potvrdil.

Prasek, u. m., str. 6.

Čís. 27. Hraběnka z Pražmy udílí r. 1707 Jakubu Krasulovi z Morávky v dědičné užívání vrch Nižní Slanič.

Já Franc, svatořímské říše hrabě z Pražmy, svobodný pán z Bílkova,[1]) dědičný pán panství Frýdeckého, známo činím tímto listem vůbec přede všemi, a zvláště, kdyby potřeba nastala, že jest přede mne předstoupil Jakub Krasula, věrný milý ze vsi Morávky, maje lis svých předků, jenž zní takto: Já hraběnka Marie Ludovika, hraběnka z Pražmy, známo činím tímto listem vůbec přede všemi, a zvláště kdyby toho potřeba nastala, že jest přede mne předstoupil Jakub Krasula, věrný milý ze vsi Morávky, dajíc toho zprávu, že jemu vrch řečený ,,Kičera" nad vsí Krasnou ležící na pašu odňatý a k ruce panstva obrácený jest. Vidúc žádost jeho, nijak mu to odepřít nemohu, nýbrž jemu naproti tomu vrch řečený ,,Nižní Slanič" v dědičné užívání pastvin ode mne, erbu a všech držitelů panství toho bude mocen Jakub Krasula, erbové a potomci jeho ten vrch užívati ,zastaviti, zaměniti, prodati i nechati a jak se svým vlastním činiti. Což pro lepší jistotu jsem se vlastní rukou podepsala a pečeť hraběcí mu přivěsiti poručila. **V zámku Frýdeckém, 24. nov. 1707.**

Vyhlídal, Naše Slezsko (Praha 1903), str. 326.

---

[1]) U Vyhlídala: z Biskeru, což je patrná chyba. Státi má: z Bílkova.

I. Spisovatelé.

II. Osoby a věci.

OBSAH.

CHYBY TISKU.

Na str. 9 řádek 21 shora místo *Je známo* má býti *Je známo,*
,, ,, 21 ,, 15 zdola místo *rozlezši.* má býti *rozlezši".*
,, ,, 23 ,, 13 shora místo *Kalkánského* má býti *Balkánského*
,, ,, 27 ,, 2 zdola místo *násl.*). má býti *násl.*)
,, ,, 28 ,, 10 zdola místo *o* Thrácie má býti *a* Thrácie
,, ,, 41 předposlední řádek místo *smíseny* má býti *smíšeny*
,, ,, 49 řádek 21 shora místo *dřivější* má býti *dřívější*
,, ,, 51 ,, 13 shora místo *c to,* má býti *o to,*
,, ,, 52 ,, 5 shora místo *Vasilejvskij* má býti *Vasiljevskij*
,, ,, 57 ,, 2 zdola místo *rum* má býti *rum.*
,, ,, 61 ,, 13 zdola místo *slovanských* má býti *slovanských.*
,, ,, 64 ,, 13 shora místo *Odstěhování* má býti *Odstěhováním*
,, ,, 84 ,, 18 shora místo *vypravou* má býti *výpravou*
,, ,, 84 ,, 28 shora místo *vypravě* má býti *výpravě*
,, ,, 136 ,, 12 shora místo *dukáv* má býti *dávku*
,, ,, 152 ,, 2 zdola místo *měsečiny.* má býti *a měsečiny.*
,, ,, 171 ,, 15 shora místo *Kolojanův* má býti *Kalojanův*
,, ,, 178 ,, 13 shora místo *královhksao* má býti *královského*
,, ,, 185 ,, 29 shora místo *sa kých* má býti *saských*
,, ,, 237 předposl. řádek zdola místo *neîntelegerile* má býti *neînțelegerile*
,, ,, 237 posl. řádek zdola místo *acesșia* má býti *aceștia*
,, ,, 256 řádek 5 shora místo (*Lithon* má býti (*Lithon*)
,, ,, 295 ,, 14 zdola místo *ɣalužnjackyj* má býti *Kalužnjackyj*
,, ,, 301 ,, 10 shora místo [4]) má býti [1])
rovněž tak má poznámka pod čarou na téže stránce označena býti jako [1]), nikoli jako [4])
na str. 301 řádek 23 zdola místo *zkratek* má býti *zkratek:*
,, ,, 325 ,, 16 shora místo *cháno* má býti *cháno.*
,, ,, 379 ,, 3 zdola místo *lat,* má býti *lat.*
,, ,, 387 ,, 12 shora místo *peremporio* má býti *peremptorio*
,, ,, 404 ,, 6 shora místo *nýbrz* má býti *nýbrž*

V rejstříku (II. Osoby a věci) na str. 518 u slova *Aromuni* číslice *446* nemá býti a náleží k slovu *Asěn*; na str. 519 dlužno přemístiti 3 slova, a sice *Dobřanští* za slovo *distrikty, dojka* a *domari* za slovo *dobytek.* Na str. 528 u slova *Vlachie* místo *29* má býti *30,* u slova *zsellér* místo *47* má býti *471.*

Oprava k poznámce na str. 271. Tvar uno castro, o jehož správnosti jsem pochyboval, je ve středověké barbarské latině — vedle tvarů castrone a castore — rovněž doložen. Viz slovník Du Cangeův.

Kadlec, Karel
Valaši a valašské právo v zemích slovanských a uherských